МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Житомирський державний університет імені Івана Франка

ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ

наукової конференції викладачів

та молодих науковців

Житомирського державного університету

імені Івана Франка

з нагоди Днів науки

16-17 травня 2025 року

Житомир-2025

УДК 001:001.891:378.4
З-41

Рекомендовано до друку Вченою радою
Житомирського державного університету імені Івана Франка
(протокол № 13 від 27.06. 2025 року)

Редакційна колегія:

Гордійчук Світлана, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри природничих та соціально-гуманітарних дисциплін, в.о. ректора Житомирського медичного інституту Житомирської обласної ради.

Рожнова Тетяна, кандидат педагогічних наук, доцент, професор педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України.

Орлова Ольга, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін КЗ «Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» ЖОР.

Відповідальні за випуск: Жуковська Вікторія, Новіцька Інеса.
Редактор: Свинарчук Вікторія

Збірник тез доповідей наукової конференції викладачів та молодих науковців Житомирського державного університету імені Івана Франка з нагоди Днів науки : збірник тез доповідей (електронне видання), 16-17 травня 2025 р. Житомир : Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2025. 706 с.

У збірнику подано наукові праці учасників Наукової конференції, яка відбулася 16-17 травня 2025 року в м. Житомирі на базі Житомирського державного університету імені Івана Франка з нагоди Днів науки. Збірник містить результати досліджень викладачів та молодих науковців Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Збірник тез доповідей розміщено на сайті електронної бібліотеки Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Матеріали друкуються в авторській редакції. За достовірність фактів, цитат, власних імен, посилань на літературні джерела та інші відомості, а також дотримання загальноприйнятих принципів академічної етики відповідають автори публікацій.

Думка редакції може не збігатися з думкою авторів.

© Автори, 2025
© Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2025

Recommended for publication by the Academic Council
of Zhytomyr Ivan Franko State University
(Protocol № 13 of 27.06.2025)

Editorial board:

Gordiychuk Svitlana, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Natural Sciences and Social and Humanities, Acting. Rector of the Zhytomyr Medical Institute.

Rognova Tetiana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Director of the Educational and Scientific Institute of Management and Psychology of Educational Management University of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine.

Orlova Olga, Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer of the Department of Social and Humanitarian Disciplines of Zhytomyr Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education, ZHOR.

Responsible for the issue: Zhukovska Viktoriia, Novicka Inesa.
Editor: Svynarchuk Viktoriia.

Book of Abstracts of the Scientific Conference of Lecturers and Young Scientists of Zhytomyr Ivan Franko State University on the Occasion of the Days of Science: Book of Abstracts (electronic publication), May 16–17, 2025. – Zhytomyr: Zhytomyr Ivan Franko State University, 2025. – 706 p.

Book of Abstracts presents the scientific works of the participants of the Scientific Conference held on May 16-17, 2025, in Zhytomyr at Zhytomyr Ivan Franko State University, celebrating the Days of Science. Book of Abstracts contains the results of research by lecturers and young scientists of Zhytomyr Ivan Franko State University.

The conference materials are available on the website of the electronic library of Zhytomyr Ivan Franko State University.

The materials are published in the authors' original wording. Authors are solely responsible for the authenticity of facts, quotations, proper names, references to literary sources, and other information, as well as for compliance with generally accepted principles of academic ethics.

The opinions expressed by the authors may not necessarily coincide with those of the editors.The opinion of the editors may not coincide with the opinion of the authors.

© Authors, 2025
© Zhytomyr Ivan Franko State University, 2025

УДК 378:001(043.2)
З-41

ЗМІСТ

І. ГУМАНІТАРНО-МИСТЕЦЬКІ НАУКИ

Васильєва Крістіна

НАРОДНІ ДЕКОРАТИВНІ РОЗПИСИ ТА ОРНАМЕНТИ ЯК ВІЗУАЛЬНА МОВА У СУЧАСНОМУ ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОМУ МИСТЕЦТВІ ТА ДИЗАЙНІ 16

Ковалевська Анастасія

ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ КОМПЕТЕНТНІСНОГО НАВЧАННЯ: СТВОРЕННЯ ФОТОАЛЬБОМУ В ДИЗАЙНЕРСЬКІЙ ПРАКТИЦІ. 19

Коноваленко Ольга, Ірина Утюж

СОЦІАЛЬНІ РЕАКЦІЇ НА ПОШИРЕННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: МІЖ ЗАХОПЛЕННЯМ І ТРИВОГОЮ 23

Петрук Ангеліна

ХОРВАТО-УКРАЇНСЬКІ ВІДНОСИНИ У 1991-2021 РР. 25

Рокоман Софія

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИРАЖЕННЯ НЕСХВАЛЕННЯ У ВЧИТЕЛЬСЬКОМУ МОВЛЕННІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПОЧАТКОВОЇ ТА СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ 29

Слободянюк Сергій

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ УКРАЇНИ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПОГЛЯДІВ СТЕПАНА РУДНИЦЬКОГО..... 33

Тріщ Анастасія, Шостачук Тетяна

КОМПОЗИЦІЯ В ДИЗАЙНІ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ОБ'ЄКТІВ 44

Козакевич Дар'я, Наталія Колесник

ПСИХОЛОГІЯ КОЛЬОРУ В КОНТЕКСТІ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ПІДГОТОВЦІ ДИЗАЙНЕРІВ 48

Крижова Марина, Наталія Колесник

РОЗРОБКА ФІРМОВОГО СТИЛЮ ТА КОНЦЕПЦІЇ БРЕНДУ ДИТЯЧОГО ХАРЧУВАННЯ..... 53

Прищепа Юлія

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ МОДАЛЬНИХ ДІЄСЛІВ Will/WOULD У АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ..... 57

Куліков Сергій

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ ПИСЕМНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ (АКАДЕМІЧНИЙ ЛІЦЕЙ) …….. 62

Заєць Димитрій

РЕЛІГІЙНА СВІДОМІСТЬ У ПОСТНАЦІОНАЛЬНОМУ СВІТІ МІГРАЦІЙНИХ КРИЗ 70

Гараєв Анар, Максимчук Анатолій

ФІРМОВИЙ СТИЛЬ У ФОРМУВАННІ ВІЗУАЛЬНОГО ОБРАЗУ ПІЦЕРІЇ ... 75

Жиляєв Нікіта, Максимчук Анатолій

РОЛЬ ГРАФІЧНОГО ДИЗАЙНУ В СТВОРЕННІ АВТОРСЬКОГО ОДЯГУ 81

Станішевська Валерія

КЛЮЧОВІ ЕТАПИ РОЗРОБКИ НАСТІЛЬНОЇ ГРИ 87

Франкова Наталія, Максимчук Анатолій

РОЛЬ РОЗМАЛЬОВОК У ФОРМУВАННІ ІНТЕРЕСУ ДО УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ СЕРЕД ДІТЕЙ І ДОРОСЛИХ 95

Панчук Марина

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПІДВАЛИНИ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОГО НАУКОВОГО ПАРТНЕРСТВА НАПРИКІНЦІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ..…… 98

Штиль Анжела

ПРОТЕКЦІОНІЗМ І ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ 102

Ігнатенко Євгенія

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ: СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ..... 109

Янкевич Аліна

ОНЛАЙН ІГРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ДЛЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ЛЕКСИЧНОГО КОМПОНЕНТУ У НАВЧАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ 112

Щербанюк Павло

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ ВОЛИНІ В ПЕРІОД РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ НА ПОЧАТКУ 1917 Р. 117

Загуменнова Маргарита

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ УТВОРЕННЯ КУРОРТНИХ ЗОН ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ У ХІХ - НА ПОЧАТКУ ХХ СТ..... 122

Ігнатенко Марія

НАЦІОНАЛІСТИЧНІ ПОГЛЯДИ ОЛЕНИ ПЧІЛКИ В ЖИТТІ ТА ТВОРЧОСТІ..……..127

ІІ. СУСПІЛЬНІ НАУКИ

Боровська Тетяна, Павлова Світлана

СУЧАСНІ ВИМОГИ ДО МЕНЕДЖМЕНТУ В ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ 132

Васильєва Крістіна, Піддубна Оксана

АВТОРСЬКЕ ДЕКОРАТИВНЕ ПАННО З УКРАЇНСЬКИМ ОРНАМЕНТОМ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА ТА ВЧИТЕЛІВ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ "МИСТЕЦТВО" . 139

Василюк Тетяна

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ НАВИЧОК НА АДАПТАЦІЮ ДІТЕЙ З РАС У СУСПІЛЬСТВІ..... 144

Войтович Наталія

ШПИГУНСТВО ЧИ ДЕРЖАВНА ЗРАДА: ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ 147

Іскрижицька Анастасія

ФОРМУВАННЯ ПРАВИЛЬНОГО МОВЛЕННЄВОГО ДИХАННЯ У ДІТЕЙ ІЗ ЗАТРИМКОЮ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ 151

Кривонос Мирослава

РОЗВИТОК ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ В СТАРШІЙ ШКОЛІ 156

Кривонос Олександр

ВІЗУАЛЬНА НОВЕЛА ЯК ІНСТРУМЕНТ НАВЧАННЯ ІНФОРМАТИКИ ... 160

Кузьмінська Дарина, Андрійчук Тамара, Власенко Руслана

ЗБАГАЧЕННЯ ЛЕКСИЧНОГО ЗАПАСУ ШЛЯХОМ ЧИТАННЯ ТА СЛУХАННЯ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ 163

Kulak Vladyslav

INTEGRATING ENGLISH LITERATURE INTO LANGUAGE LEARNING TO DISCUSS SOCIAL ISSUES..... 167

Мартинчук Ольга

КОРЕКЦІЯ ПОРУШЕНЬ МОТОРНОЇ СФЕРИ В ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ПІСОЧНОЇ ТЕРАПІЇ 171

Огороднійчук Марія

ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ УПРАВЛІНСЬКИХ СТАНДАРТІВ 175

Павлова Світлана

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИМИ ЗАСОБАМИ РОЗМІЩЕННЯ 182

Піддубна Оксана, Максимчук Анатолій, Куниця Гліб

ТРІАДА ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ: ЖИВОПИС, РИСУНОК І КОМПОЗИЦІЯ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ "МИСТЕЦТВО" ТА ВЧИТЕЛЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА 188

Прокопчук Наталія

ВИКОРИСТАННЯ СТРАТЕГІЙ АКТИВНОГО НАВЧАННЯ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ЗЗСО 193

Силаєва Анастасія, Піддубна Оксана

ВІЗУАЛЬНИЙ ЩОДЕННИК НАРОДНОЇ КУЛЬТУРИ: АРТБУК ЯК ФОРМА МИСТЕЦЬКОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЕТНОГРАФІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ 198

Фостолович Валентина, Павлова Світлана, Петраківська Ольга

СУЧАСНІ ВЕКТОРИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННИМ БІЗНЕСОМ В УМОВАХ ЦИФРОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ 203

Грищенко Ігор

ВПЛИВ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ НА КОНЦЕПЦІЮ ХОРОВОГО СПІВУ . 206

Крайник Григорій

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ 213

Вознюк Олександр

ПОШУКИ ЕФЕКТИВНИХ ШЛЯХІВ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ 217

Євдоченко Олена

ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ НА УРОКАХ ХІМІЇ 222

Григорчук Ірина

РОЛЬ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ 225

Черніцька Валентина

АКТИВНІ МЕТОДИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ 232

Коростельова Анна

ВИКОРИСТАННЯ ТВОРЧИХ ЗАВДАНЬ ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ236

Ковбасюк Ольга

ВПЛИВ ГРИ НА РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ 241

Дубасенюк Олександра

ПРАКТИКО-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ДО ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ТРЕТЬОГО ОСВІТНЬО-НАУКОВОГО РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ 244

Іщук Світлана, Яценко Світлана

КОМУНІКАТИВНІ ТРУДНОЩІ У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЯ 250

Дементьєва Карина

КОЛЕКТИВНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВИКЛАДАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ 259

Анічкіна Олена

ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЖИТТЯ ЯК ІМПЕРАТИВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ 263

Нестерчук Олександр, Анічкіна Олена

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПОВОДЖЕННЯ З ХІМІЧНИМИ РЕЧОВИНАМИ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ 270

Ходаківський Олексій, Анічкіна Олена

СУЧАСНІ ПРІОРИТЕТИ ВИКОРИСТАННЯ ПРОЄКТНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ХІМІЇ 274

Бовсуновський Вадим

САМОЕФЕКТИВНІСТЬ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЧИННИК АДАПТАЦІЇ ТА РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ 277

Загребельна Олександра

РОЗВИТОК КРЕАТИВНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА У ПОЗАШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ 281

Білоус Олена, Яценко Оксана

ВЕБКВЕСТ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ І ПРОФЕСІЙНИХ НАВИЧОК В ОСВІТІ 286

Харчишина Юлія

КУЛЬТУРНА ОБІЗНАНІСТЬ УЧНІВ ЯК СКЛАДОВА СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ 289

Вітвицька Світлана, Кравчук Анастасія

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НАЦІОНАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО 294

Махневич Дмитро, Вербовський Ігор

БАР'ЄРИ ТА МОЖЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УПРАВЛІННЯ ПЛАНУВАННЯМ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНСЬКИХ ШКОЛАХ..... 301

Поліщук Ольга, Котлова Людмила, Новіцька Інеса

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЯ: ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ..... 306

Хоменко Наталія

МОТИВИ ВИБОРУ ПРОФЕСІЇ «ВЧИТЕЛЬ-ЛОГОПЕД» ЗДОБУВАЧАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ 310

Герасимович Вікторія

МОНОЛОГІЧНЕ МОВЛЕННЯ У СИСТЕМІ КООРДИНАТ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ 314

Авдєєва Ольга

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ХІМІЇ 322

Долінчук Ірина

НОМАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ-ЛОГОПЕДІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ..... 325

Долінчук Ірина, Орел Дарина

ПСИХОЕМОЦІЙНІ АСПЕКТИ ВИХОВАННЯ ДИТИНИ З ООП: ВИКЛИКИ ДЛЯ БАТЬКІВ 330

Долінчук Ірина, Шахрай Вікторія

ХАРАКТЕР МІЖОСОБИСТІСНИХ ВЗАЄМИН МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ОДНОЛІТКАМИ, ЯКІ МАЮТЬ ОСОБЛИВІ ОСВІТНІ ПОТРЕБИ 336

Кузьмінчук Альона,

ВПЛИВ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НА ЯКІСТЬ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ У 6 КЛАСІ: РЕЗУЛЬТАТИ АНКЕТУВАННЯ ТА МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ……...339

Нечухраний Ілля, Яценко Оксана

ОГЛЯД ОНЛАЙН-СЕРВІСІВ ДЛЯ РОЗРОБКИ ДИДАКТИЧНО-МЕТОДИЧНИХ МАТЕРІАЛІВ З ТЕМИ, «ГРАФІЧНІ ЗОБРАЖЕННЯ» 343

Раєць Вікторія, Авдєєва Ольга

НАУКОВИЙ ГУРТОК ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ УЧНІВ ІЗ ХІМІЇ 347

Яценко Оксана, Бойко Іван

ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ MINECRAFT ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ОСНОВ ПРОГРАМУВАННЯ 350

Кравчук Ігор

ДИДАКТИЧНІ ІГРИ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ У СПЕЦІАЛЬНІЙ ШКОЛІ……..354

Жигора Ольга, Бірук Наталія

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ЛОГОПЕДІВ ДО ВЗАЄМОДІЇ З БАТЬКАМИ ДІТЕЙ З ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ 358

Нестерук Ірина, Бірук Наталія

КОРЕКЦІЯ МОВЛЕННЄВИХ ПОРУШЕНЬ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ АРТ-ТЕРАПІЇ 361

Омелянчук Тетяна, Бірук Наталія

ВИКОРИСТАННЯ АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНИХ МЕТОДІВ У РОБОТІ З ДІТЬМИ З ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЯ..... 368

Литньова Тамара

МОВНИЙ ПОРТФЕЛЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ САМООЦІНКИ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ..... 373

Константиненко Людмила, Федорович Ганна

ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНІВ НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ 377

Atamanov Yevheniy, Kupriichuk Vasyl

STATE POLICY ON PROTECTING CULTURAL RIGHTS OF CITIZENS IN UKRAINE 383

Butryk Vitaliy, **Kuchynska Yana, Kupriichuk Vasyl**

THE ROLE OF THE STATE IN ENSURING THE DEVELOPMENT OF THE ETHNO-NATIONAL SPHERE OF SOCIETY 387

Ganzha Serhiy, Klochko Andriy

COMPETENCE-BASED APPROACH TO HUMAN RESOURCE MANAGEMENT IN PUBLIC AUTHORITIES..... 391

Ilyin Igor, Kupriichuk Vasyl

STATE HUMAN RESOURCE POLICY IN THE SPHERE OF HEALTHCARE OF THE POPULATION OF UKRAINE..... 394

Khayuk Maksym

OCCUPATIONAL HEALTH AND SAFETY AS A SUBJECT OF SCIENTIFIC RESEARCH 399

Krynychna Iryna

STATE MANAGEMENT OF HEALTH CARE IN UKRAINE 403

Kupriichuk Andriy

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF RESEARCHING PUBLIC ADMINISTRATION MECHANISMS FOR POVERTY ALLEVIATION IN UKRAINE 407

Kupriichuk Vasyl

PUBLIC ADMINISTRATION IN THE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN EDUCATION AND SCIENCE IN THE ERA OF THE UKRAINIAN CENTRAL RADA (MARCH 1917 – APRIL 1918): NATIONAL EXPERIENCE 410

Kusik Vasyl, Valentyna Karlova

THEORETICAL PRINCIPLES OF RESEARCHING THE INTERACTION OF STATE AUTHORITY BODIES WITH CIVIL SOCIETY INSTITUTIONS IN MAKING MANAGтарасюEMENT DECISIONS 415

Myrutenko Oleksandr, Valentyna Karlova

APPLICATION OF EUROPEAN EXPERIENCE IN PENSION SECURITY AS A FACTOR IN REFORMING THE PENSION SYSTEM OF UKRAINE 418

Nosok Vasyl, Kupriichuk Vasyl

INTERACTION BETWEEN THE STATE AND CIVIL SOCIETY IN THE SOCIAL SPHERE OF UKRAINE: MAIN DIRECTIONS AND MECHANISMS IN WAR CONDITIONS..... 422

Petrenko Pavlo, Pukhkal Oleksandr

FORMATION OF A SINGLE HUMANITARIAN SPACE AS A PRIORITY OF STATE HUMANITARIAN POLICY IN UKRAINE 425

Pinkevych Vladyslav

INFORMATION SECURITY IN UKRAINE 430

Pryshchepa Volodymyr

CLASSIFICATION OF INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS STANDARDS .. 433

Semenenko Artem, Klochko Andriy

MODERN TOOLS IN ORGANIZING COMMUNICATIVE INTERACTION IN THE SPHERE OF PUBLIC MANAGEMENT 436

Shaleny Oleksandr, Kupriichuk Vasyl

QUALITY ENSURANCE OF ADMINISTRATIVE SERVICES IN THE SPHERE OF CULTURE IN TERRITORIAL COMMUNITIES..... 439

Shunda Anatoliy

FINANCIAL MECHANISMS OF PUBLIC MANAGEMENT AND ADMINISTRATION IN THE SOCIAL AND HUMANITARIAN SPHERE IN WAR CONDITIONS..... 442

Shybetska Olena, Valentyna Karlova

REGULATORY AND LEGAL MECHANISM OF PUBLIC ADMINISTRATION IN THE SPHERE OF SOCIAL PROTECTION OF THE POPULATION 447

Vovk Serhiy, Pukhkal Oleksandr

STATE LANGUAGE POLICY AS A FACTOR OF ENSURING SPIRITUAL AND MENTAL UNITY OF THE REGIONS OF UKRAINE 453

Кусік Василь

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ З ІНСТИТУТАМИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ПРИЙНЯТТІ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ 457

Зяткевич Юлія, Новіцька Інеса

ВЗАЄМОДІЯ З ЦІЛЬОВИМИ АУДИТОРІЯМИ ЧЕРЕЗ PR-КАМПАНІЇ У СФЕРІ ОСВІТИ 461

Дяченко Олена, Новіцька Інеса

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ КЕРІВНИКІВ ДО УПРАВЛІННЯ ЗМІНАМИ В ОСВІТІ 465

Кравчук Людмила

КОРЕКЦІЯ МОВЛЕННЄВИХ ПОРУШЕНЬ З ВИКОРИСТАННЯМ ЦИФРОВИХ ЗАСОБІВ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ МАТЕМАТИКИ В СПЕЦІАЛЬНИХ ШКОЛАХ 472

Огороднійчук Наталія

ВИВЧЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ МІЖ СКЛАДОВИМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯМ ЖІНОК, ЩО ВИЇХАЛИ ЗА КОРДОН ТА ІНДИКАТОРІВ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ..... 477

Броневич Мирослава

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ З АКВАФІТНЕСУ З ДІТЬМИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ 482

Мельник Вячеслав, Пухкал Олександр

ПІДВИЩЕННЯ ЦИФРОВОЇ ГРАМОТНОСТІ ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ З ГРОМАДОЮ 488

Римар Ольга, Вербовський Ігор

ВІДКРИТІСТЬ І ПРОЗОРІСТЬ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗВО ЧЕРЕЗ ЦИФРОВІ ПЛАТФОРМИ 492

Савіцька Оксана, Новіцька Інеса

ФОРМУВАННЯ ПАРТНЕРСЬКИХ ВІДНОСИН МІЖ УЧАСНИКАМИ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ..... 497

Степанюк Віталій, Вербовський Ігор

ВПРОВАДЖЕННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СИСТЕМИ КОРПОРАТИВНОГО НАВЧАННЯ: МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ 501

Черніцька Валентина, Вербовський Ігор

ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЯК ФАКТОР УСПІШНОГО ВПРОВАДЖЕННЯ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ 506

Чипорнюк Віталій, Вербовський Ігор

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЯК СТРАТЕГІЯ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ 510

Боженко Роман, **Вербовський Ігор**

ІКТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ 515

Вербовський Ігор

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВПЛИВУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ 519

Германчук Інна, Вербовський Ігор

АДАПТИВНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЧИННИК ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ 525

Германчук Неля, Новіцька Інеса

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ РЕКЛАМНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УМОВАХ ВИСОКОЇ КОНКУРЕНЦІЇ 529

Дмитрієнко Анфіса, Купрійчук Василь

СУТНІСТЬ ТА ЕВОЛЮЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА 534

Ейсмонт Яна

ІГРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У КОНТЕКСТІ НУШ 538

Кисла Ольга, Вербовський Ігор

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ 543

Матвєєв Владислав, Пухкал Олександр

МІЖГАЛУЗЕВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ УПРАВЛІННЯ ЗДОРОВ'ЯМ НАСЕЛЕННЯ РЕГІОНУ 548

Реморов Ярослав, Новіцька Інеса

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ В УМОВАХ ВОЄННИХ ТА ПОВОЄННИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ 5532

Новіцька Інеса

ЄДИНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ ПРОСТІР ЯК ФАКТОР ІНТЕГРАЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА 558

Спяк Андрій, Новіцька Інеса

СТРУКТУРА ГОТОВНОСТІ ФАХІВЦІВ ДО ЦИФРОВІЗАЦІЇ РОБОЧИХ ПРОЦЕСІВ У СФЕРІ ФІНАНСОВИХ РИНКІВ 553

Назарчук Юрій, Новіцька Інеса

ВПЛИВ КРИЗОВИХ ОБСТАВИН НА РОЗВИТОК УПРАВЛІНСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ КЕРІВНИКІВ СТРУКТУРНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ 553

Поліщук Павло

ВЧИТЕЛЬ ЯК КЛЮЧОВА ФІГУРА У ФОРМУВАННІ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА 553

ІІІ. ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ

Денисюк Роман, **Шелюк Ірина, Томашик Василь**, **Чайка Микола**

КОМПЕНСАЦІЙНИЙ ЕФЕКТ В КІНЕТИЦІ ХІМІЧНОГО ТРАВЛЕННЯ GAAS, INAS, GASB ТА INSB В БРОМВИДІЛЯЮЧОМУ РОЗЧИНІ H_2O_2 – HBR 577

Єременко Іванна, **Денисюк Роман**

ОТРИМАННЯ КАЛІЙ ТИТАНАТУ СУМІШШЮ КАЛІЙ ГІДРОКСИДУ ТА КАРБОНАТУ ІЗ ІЛЬМЕНІТОВОГО КОНЦЕНТРАТУ 580

Камінський Олександр

ВПЛИВ РОЗМІРНОГО ЕФЕКТУ НА ФІЗИКО-ХІМІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ НАНОМАТЕРІАЛІВ 583

Кусяк Наталія

КІНЕТИЧНІ МОДЕЛІ ДЛЯ ОПИСУ ПРОЦЕСІВ АДСОРБЦІЇ 586

Мординський Іоанн, Камінський Олександр

ЗАЛЕЖНІСТЬ АДСОРБЦІЇ КРИСТАЛІЧНОГО ФІОЛЕТОВОГО З РОЗЧИНУ ВІД МАСИ НІКЕЛЕВОГО НАНОФЕРИТУ 588

Петренко Іван, Євдоченко Олена

ФІЗИКО-ХІМІЧНІ МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯКОСТІ МОЛОКА..... 591

Шаран Тетяна, Євдоченко Олена

РЕФРАКТОМЕТРИЧНИЙ МЕТОД ВИЗНАЧЕННЯ ЛАКТОЗИ В МОЛОЦІ . 595

Кичкирук Ольга

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВИЛУЧЕННЯ ІОНІВ ТОКСИЧНИХ МЕТАЛІВ З ВОДНИХ ОБ'ЄКТІВ, ЩО ПОТРАПЛЯЮТЬ ВНАСЛІДОК АНТРОПОГЕННОГО ЗАБРУДНЕННЯ ТА ВОЄННИХ ДІЙ 598

Зимнік Діна

ВИЯВЛЕННЯ СИНТЕТИЧНИХ БАРВНИКІВ У СОКАХ 601

Листван Віталій

НОВІ ПОХІДНІ ІНДАНДІОНУ - СИНТЕЗ ТА АНТИОКСИДАНТНА АКТИВНІСТЬ 603

Басюк Владислав, Чайка Микола

ЗАКОНОМІРНОСТІ ПОЛІРУВАННЯ ТВЕРДИХ РОЗЧИНІВ $Zn_xCd_{1-x}Te$ В ТРАВНИКАХ СИСТЕМИ $K_2Cr_2O_7$ – HBr – ДИМЕТИЛФОРМАМІД 607

Чайка Микола

ОСОБЛИВОСТІ РОЗЧИНЕННЯ ПОВЕРХНІ НАПІВПРОВОДНИКІВ ПІД ЧАС ХІМІКО-ДИНАМІЧНОГО ПОЛІРУВАННЯ 609

Хом'як Іван

ДИТЯЧА ХВОРОБА ЛІВИЗНИ В ЕКОСОЗОЛОГІЇ 612

Дружук Анна, Музика Лідія

ВМІСТ ЛІПІДІВ В ОРГАНІЗМІ СТАВКОВИКА ЗВИЧАЙНОГО ЗА ДІЇ ДОПОРОГОВОЇ КОНЦЕНТРАЦІЇ ГЕРБІЦИДУ ЗЕНКОРУ 619

Мороз Вікторія, Гарбар Олександр, Гарбар Діана

ВПЛИВ АВТОТРАНСПОРТНОГО НАВАНТАЖЕННЯ НА ВИДОВИЙ СКЛАД ТА ЧИСЕЛЬНІСТЬ ДОЩОВИХ ЧЕРВІВ ПРИДОРОЖНИХ ЕКОСИСТЕМ .. 622

Іванюк Марія, Свиридюк Катерина

МАГНІТОКЕРОВАНІ НАНОКОМПОЗИТИ У МЕДИЦИНІ 625

Коломієць Таміла

ЗАЛЕЖНІ ТА НЕЗАЛЕЖНІ ПОДІЇ В АЛГЕБРІ БІГІПЕРБОЛІЧНИХ ЧИСЕЛ……..……628

IV. ІНЖЕНЕРНО-ТЕХНОЛОГІЧНІ НАУКИ

Корж Віталій, Мельник Анна

РОЗРОБКА КЛАВІАТУРНОГО ТРЕНАЖЕРА ЯК ЗАСОБУ ПІДВИЩЕННЯ КОМП'ЮТЕРНОЇ ГРАМОТНОСТІ КОРИСТУВАЧІВ: ПРОГРАМНА РЕАЛІЗАЦІЯ НА ПЛАТФОРМІ WINDOWS FORMS 638

Плодієнко Михайло

«ДОСЛІДЖЕННЯ ВОЛЬТ-АМПЕРНИХ ХАРАКТЕРИСТИК НАПІВПРОВІДНИКОВИХ ДІОДІВ ДЛЯ СИЛОВИХ ПЕРЕТВОРЮВАЧІВ» 647

Швайко Валерія, Мельник Анна

ENVIRONMENTAL STORYTELLING ЯК ХУДОЖНІЙ ПІДХІД В РОЗРОБЦІ 3D-ОТОЧЕННЯ 650

Гуменюк Вікторія

АНАЛІЗ СПОСОБІВ ВИДАЛЕННЯ НЕВИДИМИХ ПОВЕРХОНЬ В ПРОЦЕСІ РЕНДЕРИНГУ 656

Нежуренко Олександр

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МЕРЕЖ ІОТ 659

Яценко Олександр, **Яценко Оксана**

НАЛАШТУВАННЯ ПРОТОКОЛУ WIREGUARD НА ОБЛАДНАННІ ФІРМИ MIKROTIK 664

Мороз Андрій, Усата Олена

АНАЛІЗ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ПРОГРАМ ДЛЯ ВІДЕОМОНТАЖУ ТА ФОТОРЕДАГУВАННЯ 669

Горобець Сергій, Муравський Олексій

АНАЛІЗ ЗАСОБІВ І ТЕХНОЛОГІЙ РОЗРОБКИ ВЕБЗАСТОСУНКІВ ІНТЕРНЕТ-МАГАЗИНІВ 675

V. БІОМЕДИЧНІ НАУКИ

Цанько Іван

ОСОБЛИВОСТІ МОРФОЛОГІЇ ЛЕГЕНЬ КЛАРІЄВОГО СОМА..... 678

Овдіюк Віктор

МОРФОЛОГІЯ СЕРЦЯ КЛАРІЄВОГО СОМА (CLARIAS GARIEPINUS) 685

Лупаїна Ірина

ВПЛИВ ТЕСТОСТЕРОНУ НА ГЕПАТОБІЛІАРНУ СИСТЕМУ 690

VI. АГРАРНО-ВЕТЕРИНАРНІ НАУКИ

Лідін Олександр

ВИКОРИСТАННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО ЗОНДУВАННЯ ЗЕМЛІ У КАРТОГРАФУВАННІ АГРАРНИХ ЛАНДШАФТІВ..... 693

Оніщенко Сергій

КАРТОГРАФІЧНІ МЕТОДИ МОНІТОРИНГУ СТАНУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ УГІДЬ..... 696

Панчишин Василь, **Матвійчук Богдан**, **Матвійчук Наталія**

ВПЛИВ ГІРЧИЦІ БІЛОЇ ЯК СИДЕРАТУ НА ВРОЖАЙНІСТЬ КАРТОПЛІ .. 699

Гуць Юрій, **Мельник Ярослав, Світельський Микола**

ОПТИМІЗАЦІЯ ВИРОЩУВАННЯ БІЛОГО ТОВСТОЛОБА І КОРОПА В ПОЛІКУЛЬТУРІ..... 702

УДК 7.048:74

Крістіна Васильєва,
викладач кафедри образотворчого мистецтва та дизайну
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Аспірант Київський національний університет технологій та дизайну

НАРОДНІ ДЕКОРАТИВНІ РОЗПИСИ ТА ОРНАМЕНТИ ЯК ВІЗУАЛЬНА МОВА У СУЧАСНОМУ ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОМУ МИСТЕЦТВІ ТА ДИЗАЙНІ

У структурі народного розпису закладені культурні архетипи, символічні моделі світосприйняття, соціальні та етноконфесійні маркери, саме тому він традиційно виконував не лише декоративну, а й семантичну функцію. Орнаменти та розписи сучасного декоративно-прикладного мистецтва не просто репрезентують традицію, а виступають як візуальний код, здатний до комунікації зі споживачем на рівні культурної пам’яті. Тому дослідження фольклорного орнаменту як системи візуальних знаків є важливою складовою розуміння механізмів збереження та оновлення етнокультурної ідентичності в умовах глобалізованого мистецького простору.

Декоративні розписи в українській традиційній культурі формувалися на основі символічного освоєння простору, де кожен елемент композиції виконував функцію знака. Він слугував не лише прикрасою, а й засобом захисту, оберегом, маркером належності до певної соціальної чи родової спільноти. Семантика декоративних символів базувалася на поєднанні природних форм із абстрактними ритмами, що утворювали складну систему візуальної передачі змісту. До ключових морфологічних особливостей народного розпису належать ритмічність, симетрія, модульність, орієнтація на площину, використання замкнутих циклів та повторюваних елементів. Декоративні орнаментальні композиції створювалися на основі геометричних, рослинних, зооморфних та

антропоморфних мотивів, а їх об’єднання у фризові, центричні або сітчасті структури визначали композиційну логіку декоративного поля, зберігаючи ієрархію знаків та відповідність функціональному призначенню об’єкта. Символічне навантаження геометричних фігур, таких як: ромб, коло, хрест, репрезентують моделі всесвіту, циклічність часу, гармонію світобудови. Рослинні орнаменти символізують родючість, життя, безперервність поколінь. Зооморфні образи виконують функцію охоронців, уособлюють стихії та тотемні уявлення. Таким чином, орнамент виступає як своєрідна візуальна мова, що структурує світогляд спільноти.

Сучасне декоративно-прикладне мистецтво демонструє сталу тенденцію до використання етнічних мотивів, зокрема декоративних орнаментальних структур, як джерела стилістичних та семантичних рішень. Майстри народної творчості та дизайнери інтерпретують фольклорні мотиви, переосмислюючи їх у нових матеріалах, формах і художніх контекстах. Завдяки цьому розписи та орнаменти набувають нових функцій — від репрезентації національного стилю до формування індивідуального авторського бачення. У практиці переосмислення декоративного мистецтва дедалі частіше простежуються методи стилізації, трансформації, модульного конструювання, графічного перекладу традиційних форм у цифрові носії. Внаслідок цього народні розписи зберігають свою автентичність, водночас інтегруючись у сучасний дизайн — текстиль, кераміку, предмети інтер’єру, сувенірну продукцію, тощо.

Художники сучасного декоративно-прикладного мистецтва активно впроваджують традиційні орнаментальні моделі у власні проєкти. Діяльність таких брендів як «Gunia Project» [1], «Spilne.art» [3], «Lorashen» [2] , та інших, демонструє, як декоративні розписи та орнаменти перетворюються на інструмент культурного діалогу. Особливе місце належить дизайнерським інтерпретаціям української вишивки, кераміки, що утворюють новітню візуальну мову з глибоким зв’язком із фольклорною основою. У глобалізованому культурному просторі саме декоративні орнаментальні структури здатні

зберігати неперервність національного образу, актуалізуючи значущі смисли через візуальні коди.

Отже, народні декоративні розписи та орнаменти у сучасному декоративно-прикладному мистецтві функціонують як повноцінна візуальна мова, що поєднує естетичні, семантичні та комунікативні функції. Морфологічна багатогранність, символічна насиченість і гнучкість до адаптації забезпечують актуальність у новітніх художніх практиках, що робить їх не лише джерелом формотворення, а й інструментом збереження та трансляції національної ідентичності. Сучасна мистецька практика підтверджує невичерпний потенціал традиції як фундаменту для інноваційного розвитку декоративно-прикладного мистецтва, а формування художньо-дизайнерської компетентності у майбутніх фахівців декоративно-прикладного мистецтва передбачає осмислення орнаменту як цілісної візуальної системи. Завдяки аналізу орнаментальних форм та структур розвивається візуальна грамотність, здатність до інтерпретації культурних кодів і формотворення на основі традиції.

Список використаних джерел та літератури

1. GUNIA бренд виняткових речей. URL: https://guniaproject.com.ua/. (дата звернення 13.05.2025).
2. LoraShen - студія флористики та дизайну в Україні. URL: https://lorashen.ua/?srsltid=AfmBOooC1gi8iDZfoImxqxmpQdapfNeaWBChRBpIbkN3WYYGVJtOxdCn. (дата звернення 13.05.2025).
3. Spilne Art - українська мистецька платформа. URL: https://spilne.art/. (дата звернення 13.05.2025).

УДК 37.091.313:74:77

Анастасія Ковалевська,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальність 022 Дизайн
Тетяна Шостачук,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри образотворчого мистецтва та дизайну
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ КОМПЕТЕНТНІСНОГО НАВЧАННЯ: СТВОРЕННЯ ФОТОАЛЬБОМУ В ДИЗАЙНЕРСЬКІЙ ПРАКТИЦІ

У сучасних умовах реформування вищої освіти з урахуванням європейських стандартів особливого значення набуває компетентнісний підхід до підготовки фахівців. У сфері дизайну це означає необхідність не лише засвоєння теоретичних знань, а й набуття практичних навичок через проєктну діяльність, яка максимально наближена до реальних умов професійної практики. Однією з таких форм є створення фотоальбому як комплексного дизайнерського проєкту, що інтегрує знання з композиції, візуальної культури, фотографії, графічного оформлення та роботи з текстом. Проблема полягає в пошуку ефективних засобів формування ключових компетентностей студентів-дизайнерів через залучення до творчої та дослідницької діяльності в умовах освітнього середовища. Актуальність теми зумовлена потребою вдосконалення підходів до професійної підготовки фахівців, здатних самостійно генерувати креативні рішення та реалізовувати їх у візуальній формі.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Питання формування професійних компетентностей засобами проєктної діяльності активно досліджуються у працях вітчизняних і зарубіжних учених. Зокрема, у працях Поліщук А. А. виявлено, що в умовах інформаційної культури цифрових технологій особливого значення набувають питання творчого процесу проєктування шрифтової графіки. У сучасному світі до майбутніх дизайнерів висуваються нові вимоги щодо створення гармонійного та ефективного візуально-комунікативного середовища [1, с. 100].

На думку Поваляєвої В.С., метод управління проєктами дозволяє виконувати багато різних завдань, які знаходяться на різних рівнях одночасно.

Це дає змогу значно підвищити гнучкість виконання проєкту та забезпечити оперативне виконання робіт [3, с. 125].

У працях Петрашиної С.С. зазначено, що творчість – це одна з головних ознак людини, що стосується всіх сфер її життєдіяльності. Найвищим проявом творчості можна вважати мистецтво [2, с. 315]. Важливо зазначити, що дизайн і мистецтво тісно пов'язані між собою, оскільки вони мають спільну невід'ємну властивість – естетичність.

Відтак, створення фотоальбому, зокрема на тему «Міста України», розглядається у проєктній творчості, як форма практичного засвоєння знань із композиції, фотографії, типографіки, дизайну книги й візуальної комунікації.

В аспекті проблеми дослідження розглянемо поняття «фотокнига». Ми підтримуємо думку дослідниці Слівінської А.Ф., яка зазначає, що «фотокнига повідомляє інформацію, тобто є носієм збереження та передачі інформації, своєрідною капсулою часу. Визначення фотокниги як арт-об'єкту, твору мистецтва надає можливості розкрити не тільки естетичні цінності відображені в виданні, але й почуття автора, його занепокоєність соціальними процесами та явищами» [4, с. 325].

Водночас дослідження, присвячені створенню дизайнерських проєктів, орієнтованих на осмислення української культурної спадщини та візуальної репрезентації міст, є поодинокими. Це свідчить про необхідність подальшого наукового осмислення таких форм проєктної діяльності, як створення фотоальбому, з позицій міждисциплінарного підходу та формування ключових компетентностей майбутнього дизайнера.

Метою статті є обґрунтування ефективності проєктної діяльності як засобу формування професійних компетентностей майбутніх дизайнерів на прикладі створення фотоальбому «Міста України», а також виявлення педагогічних умов, які сприяють розвитку креативного мислення, візуальної грамотності та національної ідентичності у студентській дизайнерській практиці.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У межах вивчення навчальних дисциплін на спеціальності 022

Дизайн, що пов’язані з графічним дизайном, а також кваліфікаційної (дипломної) роботи нами було запропоновано розробити проєкт – створення фотоальбому «Міста України», в якому поєднуються знання з композиції, фотографії, історії мистецтв, типографіки та цифрового макетування. Основним завданням було сформувати цілісний візуальний образ обраного міста через фотографічну серію, оформлення сторінок, концептуальне наповнення альбому та дизайн обкладинки.

У процесі реалізації проєкту ми досліджували історико-культурний контекст міст України, визначали унікальні риси міського простору, аналізували архітектурні та етнокультурні маркери. Цей підхід сприяв формуванню таких компетентностей, як: дослідницька (аналіз інформаційних джерел), естетична (відбір і редагування візуального матеріалу), технічна (робота з графічними редакторами) та комунікативна (презентація проєкту та захист концепції).

Отримані результати засвідчили, що проєктна діяльність на прикладі створення фотоальбому є ефективним засобом залучення до творчого процесу з високим рівнем самостійності. Здобувачі освіти продемонстрували здатність створювати дизайн-продукти, що мають культурну, емоційну й естетичну цінність. Особливо важливою виявилася інтеграція національного контексту та особистого бачення, що відповідає сучасним вимогам дизайну, орієнтованого на ідентичність і змістовність.

У результаті реалізації проєкту зі створення фотоальбому «Міста України» підтверджено ефективність проєктної діяльності як засобу формування професійних компетентностей майбутніх дизайнерів. Проєкт дозволив інтегрувати набуті знання в єдиний візуальний продукт. Під час створення проєкту ми працювали зі змістом, стилістикою, національною айдентикою, що сприяло розвитку їхньої візуальної грамотності, емоційного інтелекту й дизайнерського мислення. Проєктна форма роботи виявилася дієвою для активізації пізнавальної активності, стимулювання самостійності та творчості, а також для поглиблення усвідомлення культурної спадщини України через сучасні дизайнерські засоби.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Таким чином, проєкт створення фотоальбому став формою професійного самовираження та осмислення національної ідентичності в дизайнерській діяльності. Проєктна діяльність є ефективним інструментом для формування професійних компетентностей майбутніх дизайнерів, оскільки дозволяє поєднати теоретичні знання з практичними навичками, що сприяє глибшому розумінню процесів графічного дизайну. Створення фотоальбому «Міста України» продемонструвало важливість інтеграції національного контексту в дизайн, підвищуючи усвідомлення студентами культурної спадщини, традицій та естетики рідної країни. Завдяки нашому проєкту студенти-дизайнери можуть розвивати не лише технічні компетентності (візуальна грамотність, робота з графічними редакторами, типографіка), але й креативне мислення, здатність до самостійної роботи та прийняття дизайнерських рішень у реальних умовах. Педагогічні умови, такі як поетапне навчання, підтримка наставника та міждисциплінарний підхід, значно підвищують ефективність проєктної діяльності та сприяють комплексному розвитку студентів-дизайнерів.

Список використаних джерел та літератури

1. Дизайн-освіта як галузь креативних індустрій: матер. *Всеукр. наук.-практ. конф., 18-19 квітня 2019 р. / МК України, Київ. нац. ун-т к-ри і мист; редкол.: Удріс-Бородавко Н., Болтенков А., Чистіков О*. Київ : КНУКіМ, 2019. 275 с.

2. Петрашина С.С. Актуальні питання фахової мистецької підготовки. *Сучасна мистецька освіта: досвід, проблеми та перспективи: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 20 квітня 2018 р., Київ / Київський державний інститут декоративно-прикладного мистецтва і дизайну ім. Михайла Бойчука.* Київ, 2018. С. 314–316.

3. Поваляєва В.С. Сучасні методи та підходи управління проєктами. *Управління проектами: проектний підхід в сучасному менеджменті: мат-ли XIII Міжнар. наук.-практ. конф. фахівців, магістрантів, аспірантів та науковців.* Одеса: ОДАБА. 2022. С. 122–128.

4. Слівінська А.Ф. Фотокнига: до визначення поняття. *«Young Scientist»* № 10 (86). October, 2020. С. 325–328.

УДК 316.776.34:004.8:159.942

Ольга Коноваленко,
аспірант кафедри філософії,
публічного управління та соціальної роботи
Запорізький національний університет
Ірина Утюж,
доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри суспільних дисциплін
Запорізький національний університет

СОЦІАЛЬНІ РЕАКЦІЇ НА ПОШИРЕННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: МІЖ ЗАХОПЛЕННЯМ І ТРИВОГОЮ

Штучний інтелект (ШІ) дедалі активніше проникає у різні сфери людської діяльності – від побуту до медицини, від освіти до промисловості. Його розвиток викликає неоднозначні соціальні реакції, які коливаються між ентузіазмом і страхом, між надією на технологічний прорив і побоюванням втрати контролю над майбутнім. Реакції ці – не просто поверхневі емоції, а відображення глибших соціальних, економічних і культурних трансформацій, які спричиняє поширення ШІ.

З одного боку, у суспільстві панує значне захоплення новими можливостями. Багато людей сприймають ШІ як інструмент, що спрощує життя: голосові асистенти, автоматизовані перекладачі, системи діагностики хвороб чи розумні рекомендаційні сервіси стали буденними. ШІ дозволяє значно підвищити ефективність праці, звільняє від рутинних завдань і навіть сприяє креативності – наприклад, у музиці чи дизайні. Такий технооптимізм

притаманний передусім молодшому поколінню та представникам високотехнологічних професій.

Проте, поряд із захопленням зростає і тривога. Насамперед це стосується ризиків масового безробіття, спричиненого автоматизацією. Багато людей побоюються, що алгоритми замінять їх на робочому місці, а вимоги до кваліфікації зростатимуть швидше, ніж можливість до перенавчання. Ця економічна нестабільність створює напруження, що проявляється у суспільному скепсисі та спротиві технологічним новаціям [1].

Особливу недовіру викликає «чорна скринька» штучного інтелекту – непрозорість його рішень. Коли алгоритм приймає рішення, яке впливає на людину – наприклад, у системі оцінювання кредитоспроможності чи судового вироку – виникає питання: хто відповідає за наслідки?

Люди побоюються, що ШІ може відтворювати або навіть посилювати упередження, які містяться в даних, на яких його навчали. Відсутність емоційної, моральної або етичної оцінки у прийнятті рішень машинним розумом викликає занепокоєння щодо його відповідності гуманістичним принципам [2].

На цьому тлі активізуються етичні та правові дискусії. Як впровадити контроль за розвитком ШІ? Чи потрібна міжнародна нормативна база? Чи повинна держава регулювати використання таких технологій, і якщо так – то як? Усе це вимагає нових підходів до розуміння прав людини, відповідальності, свободи і справедливості у світі, де частину рішень приймають машини.

Водночас, поширення ШІ змінює уявлення про саму людину [2]. У чому полягає унікальність людини, якщо машини здатні аналізувати, писати тексти, створювати мистецтво? ШІ ставить перед нами філософські запитання: чи можна алгоритмічно описати людську свідомість? Чи є межа, за якою машина зможе стати не просто інструментом, а суб'єктом?

Загалом, соціальні реакції на ШІ є глибоко поляризованими. Частина людей бачить у ньому шанс на прорив, інші – загрозу для суспільного ладу. Ці реакції залежать від багатьох чинників: віку, рівня освіти, професії, доступу до інформації. Але спільним для всіх є усвідомлення того, що ШІ – це не просто

інструмент, а фактор, що радикально змінює структуру нашого повсякдення, працю, спілкування та навіть спосіб мислення.

Тому ключовим викликом сьогодні є не лише технологічний розвиток, а й соціальне осмислення цієї трансформації. Потрібен широкий діалог між розробниками, громадськістю, політиками й експертами. Лише через співпрацю й критичне переосмислення цінностей ми зможемо зробити ШІ не загрозою, а союзником у побудові людяного майбутнього.

Список використаних джерел та літератури

1. Utiuzh, I., Konovalenko, O., & Volkova, V. (2025). *The analysis of social singularity in the digital era: A socio-philosophical aspect*. AGATHOS: An International Review of the Humanities and Social Sciences, *16*(1[30]), 17–28. https://doi.org/10.5281/zenodo.15162721

2. Козловець М. А. Технології штучного інтелекту та їх вплив на буттєвість людини. *Humanities studies: Collection of Scientific Papers.* Zaporizhzhia: Publishing house «Helvetica», Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. Вип. 19 (96). С. 55-66.

УДК 327(477+497.5)’’1991/2021’’

Ангеліна Петрук,
здобувач І курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти
Олександр Буравський (науковий керівник),
доктор історичних наук, професор,
професор кафедри всесвітньої історії
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ХОРВАТО-УКРАЇНСЬКІ ВІДНОСИНИ У 1991-2021 РР.

В умовах сучасної геополітичної ситуації, коли Україна остаточно обрала шлях до європейської та євроатлантичної інтеграції, пошук нових союзників та

підтримка старих зв'язків серед держав світу активно триває. Одним із прикладів країн, що успішно увійшли в такі структури є Хорватія, досвід якої після подій війни за незалежність 1991-1995 рр. демонструє швидкість інтеграції до низки світових авторитетних організацій. Тому продовження відносин України з Хорватією є надзвичайно важливим, що зумовлює необхідність звернення до історичного досвіду співпраці нашої держави з цією республікою.

Саме тому **метою** нашої роботи ми обрали характеристику хорвато-українських відносин у 1991-2021 рр.

Основними дослідниками цієї проблеми на сучасному етапі залишаються М. Нагірний [3], що вивчав державно-політичний розвиток Республіки Хорватія у 1990-х рр. та О. Левченко [2], що був послом України у цій державі.

Офіційно хорвато-українські відносини були започатковані ще до проголошення незалежності обох держав. 20-21 травня 1991 р. відбувся офіційний візит президента Хорватії Ф. Туджмана, за підсумками якого було підписано угоду щодо торговельних зв'язків та науково-технічного співробітництва. Відповідно до цього документу передбачалося те, що напрямки такого співробітництва міститимуть розширення кооперування виробничих потужностей, а також сприятимуть створенню спільних установ та запровадженню нових, прогресивних на той час форм взаємодії [6].

Із початком проголошення незалежності України, Хорватія була однією з перших країн, хто визнав її державну суб'єктність. Україна ж для Хорватії була першою із усіх держав ООН, що підтвердила факт визнання незалежності республіки.

За свої 35 років суверенності обидві держави пройшли інтенсивний шлях розвитку, а також займалися налагоджуванням зв'язків у різних сферах співробітництва. Україна та Хорватія упродовж тривалого часу залишаються стабільними партнерами в економічній сфері. Зокрема, упродовж 2004-2008-х рр. обсяг товарообігу між двома державами зростав в середньому на 30-50% на рік. На жаль, події світової економічної кризи 2008 р. мали негативне значення

на розвиток торговельно-економічних відносин, призвівши до падіння рівня експорту товарів та послуг з України на 90%, а імпорту на 31% [2, с. 46].

Однак, грамотна політика урядів обох держав дозволила суттєво підвищити рівень економічної потужності саме завдяки активним двостороннім відносинам. Для цього було вирішено щорічно проводити засідання Міжурядової комісії, що мала займатися вирішенням питань торгово-економічного співробітництва, а також організацією бізнес-форуму та виставкою-ярмарком та подальшим затвердженням плану дій «Україна-Республіка Хорватія». До того ж, підготовка до проведення ЄВРО-2012, що вимагала розвитку шляхів сполучень, будівництва автошляхової інфраструктури, готелів, а також реконструкція та будівництво стадіонів стали можливістю для хорватських компаній щодо розширення своєї присутності на українському ринку. Станом на 2021 рік загальний обсяг товарів та послуг між державами становив понад 90 млн. доларів. Цього ж року новим напрямком економічної співпраці стала цифровізація, а також координація зусиль у боротьбі із пандемією коронавірусу [4].

Помітним здобутком у відносинах Хорватія –Україна стало відкриття у Києві у 1992 р. Товариства дружби «Україна-Хорватія», а також запровадження в навчальні програми Київського університету ім. Т. Шевченка вивчення хорватської історії та хорватської мови як самостійної дисципліни. Починаючи із 1998 р. хорватську мову почали вивчати студенти Львівського національного університету ім. І. Франка [3, с. 177].

Обидві держави також наслідують тренди щодо децентралізації та налагодження міжрегіональних зв’язків, що є додатковим стимулом для суб’єктів, що здійснюють підприємницьку діяльність та тих, хто займається активним пошуком ділових партнерів. Протягом 2010-2012 рр. тривала активна робота щодо організації співпраці між органами виконавчої влади низки українських областей та хорватських жупаній. Практичними результатами співпраці стало підписання угоди між представниками Вуковарсько-Сріємської жупанії та Закарпатської облдержадміністрації, що стосувалася науково-

технічного, торговельно-економічного та культурного співробітництва. Продовжувався діалог із укладання угод між Бродсько – Посавскою та Вараждинською жупаніями з одного боку та з Чернівецькою та Хмельницькою областями з іншого. Упродовж цих років перспективним напрямком залишалося співробітництво у військовій сфері, оскільки інтерес для Хорватії становили продукти українського ВПК, а особливо ті, що виробляли запчастини для техніки радянського зразка [1].

Мало місце також і запровадження безвізового режиму, що здійснювався упродовж 2008-2010 рр. на період туристичного сезону. Перший крок у цьому зробила Хорватія, а згодом Україна також відмінила необхідність одержання віз для хорватських громадян, що стало виявом високої довіри між урядами обох країн. Позитивним результатом стало збільшення числа туристів з обох сторін, що зумовило продовження співпраці між країнами. Зростанню числа пасажиропотоку сприяло і відкриття авіаційного сполучення між Києвом та Загребом [5].

Таким чином, хорвато-українські відносини демонструють сталу тенденцію до розвитку та поглиблення співпраці в різних сферах. Активізація міжрегіональних зв'язків відкриває нові можливості для взаємного зростання та зміцнення партнерства на майбутнє, що свідченням необхідності про стратегічну важливість двосторонніх відносин для обох держав.

Список використаних джерел та літератури

1. Закарпаття підписало Угоду про зовнішньоекономічне співробітництво з Вуковарсько-Сремською жупанією. URL: https://zakarpattya.net.ua/News/70528-Zakarpattia-pidpysalo-Uhodu-pro-zovnishnoekonomichne-spivrobitnytstvo-z-Vukovarsko-Sremskoiu-zhupaniieiu- (Дата звернення: 15.05.2024)

2. Левченко О. Українсько-хорватські відносини: від спільного історичного коріння до сучасності. *Зовнішня політика і дипломатія: погляд із XXI ст.* 2011. Вип. 17. С. 45-50.

3. Нагірний М. Республіка Хорватія: державно-політичний розвиток у 1990-х рр. Львів, 2004. 200 с.

4. Україна та Хорватія зміцнюють партнерство. URL: https://ukurier.gov.ua/uk/articles/ukrayina-ta-horvatiya-zmicnyuyut-partnerstvo/ (Дата звернення: 15.05.2024)
5. Україна та Хорватія нарощують співпрацю. URL: https://ucci.org.ua/press-center/ucci-news/ukrayina-ta-khorvatiia-naroshchuiut-spivpratsiu (Дата звернення: 15.05.2024)
6. Чи можна використати Україні досвід Хорватії? URL: https://uainfo.org/blognews/1455890634-chi-mozhna-vikoristati-ukrayini-dosvid-horvatiyi-.html (Дата звернення: 15.05.2024)

УДК.81’42:371.3(045)

Софія Рокоман,
здобувач 2 курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальність 014 «Середня освіта»
***Олег Гирин (науковий керівник)*,**
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри міжкультурної комунікації та іншомовної освіти
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИРАЖЕННЯ НЕСХВАЛЕННЯ У ВЧИТЕЛЬСЬКОМУ МОВЛЕННІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПОЧАТКОВОЇ ТА СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ

Функціонально-стилістичні особливості вираження несхвалення у вчительському мовленні займають значне місце у мовній практиці вчителів, оскільки вони безпосередньо впливають на ефективність педагогічного процесу.

Мовлення вчителя не є лише інструментом передачі знань, але й важливим елементом формування поведінкових норм в учнів. Способи вираження несхвалення, які застосовуються вчителями, мають особливості, які залежать від

рівня навчального закладу та вікових груп учнів. Враховуючи різницю у психології дітей початкової та середньої школи, можна виокремити специфічні характеристики мовленнєвих актів несхвалення, які активно використовуються педагогами [2].

У початковій школі мовлення вчителя здебільшого має емоційний характер. Висловлення несхвалення в цьому контексті часто супроводжується інтонацією, що сприяє зменшенню конфліктності і водночас дає чітке розуміння того, що було зроблено неправильно [5]. Вчителі початкових класів активно використовують вирази на кшталт "не можна так робити", "це неправильно" або "ви повинні змінити своє ставлення". Такі фрази мають пом’якшений, іноді навіть іронічний відтінок, щоб не налякати дитину і не викликати у неї відчуття страху перед вчителем. Важливою ознакою таких висловлювань є прагнення зберегти позитивний емоційний фон уроку, щоб учень не відчував себе непотрібним або неадекватним. Мовлення вчителя при цьому має функцію заохочення розвитку учня через конструктивну критику, яка має стимулювати до покращення поведінки або навчальної діяльності.

У середній школі ситуація змінюється, адже підлітки вже мають більш складну соціальну структуру і більш розвинену самооцінку. Вчителі середньої школи, порівняно з педагогами початкових класів, використовують більш стримане і раціональне мовлення, при цьому акценти на емоційну складову зменшуються. Несхвалення у вчительському мовленні часто набуває чіткої аргументації [4].

Це можна побачити у використанні фраз типу "Це не є правильним підходом до вирішення задачі" або "Таке поводження не відповідає нормам, встановленим в нашому колективі". Вчителі середніх класів частіше застосовують мовні конструкції, що акцентують увагу на особистій відповідальності учня, і їхня критика є частіше конструктивною, ніж емоційною. Проте в таких висловлюваннях відчутна відстань між учителем та учнем, що є результатом розвитку більш зрілої соціальної динаміки між ними.

Однак, попри ці відмінності, можна виокремити спільні стилістичні риси вираження несхвалення в обох категоріях учнів. Однією з таких рис є прагнення до чіткої передачі норм поведінки через мовлення [3]. Педагоги намагаються залишити без змін ідентифікацію того, що саме є неналежним у поведінці учня, однак спосіб вираження залежить від вікової категорії та рівня розвитку комунікативних навичок. Для учнів початкової школи важливо застосовувати прості, зрозумілі форми мовлення, в той час як для учнів середньої школи можна використовувати більш складні, багатогранні конструкції, які покликані надавати більш зріле пояснення ситуації [1].

В обох вікових групах учні часто отримують несхвалення не лише через слова, але й через інтонацію, міміку, жести. Вчитель, навіть не вимовляючи прямого зауваження, може виразити своє ставлення до вчинку учня за допомогою відповідної реакції, що часто має більший ефект, ніж просто мовне зауваження [2]. Істотно важливо, щоб ці невербальні засоби не суперечили змісту висловлюваного критичного меседжу, адже така невідповідність може призвести до непорозумінь або емоційної травми у дітей. У загальному контексті, функціонально-стилістичні особливості вираження несхвалення вчителями мають значний вплив на формування моральних, соціальних і поведінкових норм у школярів. У початковій школі критика має більше виховний і навчальний характер, спрямований на розвиток базових соціальних навичок, тоді як у середній школі вона вже набуває більш раціонального, аналітичного характеру, націленого на розвиток критичного мислення і особистої відповідальності. Кожна вікова група потребує специфічних мовних і стилістичних прийомів для того, щоб ефективно донести інформацію про неналежну поведінку та мотивувати на зміни [5].

Список використаних джерел та літератури

1. Матлахова О. І. Категорії схвалення та несхвалення як засоби вираження моральної оцінки : thesis. 2013. URL: http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/30499(дата звернення: 11.03.2025).

2. Тарасюк Н. М., Осецька Н. Ф., Шикун А. В. Вправи на інтегрований розвиток лексико-граматичних навичок і вмінь читання на основі ескізного будівельного проєкту як засобу розвитку англомовної лексико-граматичної компетентності у читанні. *Академічні студії. серія «педагогіка»*. 2022. Т. 2, № 4. С. 47–52. URL: https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2021.4.2.7(дата звернення: 11.03.2025).

3. Шумило І. М. Використання лексико-граматичних трансформацій при перекладі англомовної реклами, що містить прецедентні феномени : thesis. 2018. URL: http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/67248(дата звернення: 11.03.2025).

4. Burenkova O. M., Khamitova L. M. Lexico-semantic aspects of the anthroponyms. *V mire nauchnykh otkrytiy*. 2014. No. 1.2. P. 1009. URL: https://doi.org/10.12731/wsd-2014-1.2-15(date of access: 11.03.2025).

5. Lopushanskyy V. M. Lexico-semantic peculiarities og hamburg dialect. *Lviv philological journal*. 2023. No. 14. P. 60–67. URL: https://doi.org/10.32447/2663-340x-2023-14.9(date of access: 11.03.2025).

УДК 930(477):329.17(477)

Сергій Слободянюк,
здобувач третього (науково-освітнього) рівня вищої освіти
спеціальність 032 Історія та археологія
Вікторія Венгерська (науковий керівник),
доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри історії України
Житомирський державний університет імені Івана Франка

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ УКРАЇНИ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПОГЛЯДІВ СТЕПАНА РУДНИЦЬКОГО

Національна ідея України крізь призму поглядів Степана Рудницького (1877–1937) залишається актуальною, оскільки його націоналістичні концепції, зокрема геополітичні, сприяють глибшому розумінню поняття територіальної цілісності та процесу самостійного розвитку держави. Наукові дослідження С. Рудницького допомагають сформувати стратегічне бачення української незалежності, спираючись на історичні, економічні та культурні чинники. В умовах війни ці концепти не лише підтверджують історичну обґрунтованість українського суверенітету, а й слугують ідейним підґрунтям для формування державної політики та міжнародної дипломатії.

Вагомий внесок у дослідження і популяризацію наукової спадщини С. Рудницького здійснив Олег Шаблій, який обґрунтував його незаперечну роль у становленні модерної української науки і виокремив головні напрямки його наукових досліджень [12]. Окремі аспекти наукової діяльності С. Рудницького розкрили Ольга Ковалевська [2], Ярослав Кравчук [4], Олександра Вісьтак та Олена Одлежук [1], Любов Котик [3], Іван Ровенчак та Орислава Тимчук [5], Оксана Рудакевич [6]. Попри значну увагу дослідників до наукової спадщини Степана Рудницького, питання його внеску в розвиток українського націоналізму та державотворення залишаються недостатньо вивченими. Його геополітичні концепції та бачення національної ідентичності України потребують глибшого аналізу, оскільки вони суттєво вплинули на формування сучасної державницької думки.

Метою статті є аналіз концепції національної ідеї України через наукові та геополітичні погляди на державотворчі процеси та формування національної свідомості Степана Рудницького.

С. Рудницький – видатний український географ, картограф, геополітик і публіцист – відіграв ключову роль у формуванні української національної ідеології в міжвоєнний період. У 1918–1919 рр. С. Рудницький активно займався консультативною діяльністю в уряді Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР), виступаючи експертом з економічних і політико-географічних питань. С. Рудницький активно співпрацював із західноукраїнськими еміграційними колами, впливаючи на формування політичних поглядів української інтелігенції. Після повернення до радянської України в 1930 рр. він зазнав переслідувань з боку радянської влади. Йому інкримінували агітацію за соборну Україну та зв'язок із Українською Військовою Організацією, що в контексті радянського режиму трактувалося як прояв антирадянської діяльності. Ці звинувачення стали причиною репресій, що спіткали багатьох українських інтелектуалів того часу.

Як фундатор української наукової географії та географії України, С. Рудницький розглядав національне питання через географічні, історичні та політичні аспекти, що дозволяло йому трактувати Україну як самостійну геополітичну одиницю з чітко визначеними територіальними, етнографічними та культурними особливостями. Важливість його наукового доробку полягає передусім у тому, що він комплексно довів роль географічного фактору у формуванні та розвитку української державності та визначав національний принцип як основний для державного будівництва.

Уже на початку ХХ ст. С. Рудницький аргументував, що Україна володіє всіма необхідними передумовами для становлення як потужної європейської держави та значущого суб'єкта міжнародної системи. Його праці, зокрема «Чому ми хочемо самостійної України?» (1916 р.), «Галичина та соборна Україна» (1920 р.), «Українська справа зі становища політичної географії» (1923 р.), «До основ українського націоналізму» (1923 р.) та «Огляд національної території України» (1923 р.), ґрунтуються на глибокому аналізі географічних, політичних і

етнографічних чинників, що підтверджують право України на власну державність.

В роботі «Чому ми хочемо самостійної України?» на основі історичних і культурних досліджень автор стверджує, що український народ є самостійною етнічною та культурною спільнотою серед народів Європи. Його антропологічні характеристики відрізняються від сусідніх народів, а українська мова є самостійною культурною мовою з глибокими історичними традиціями. Крім того, формування політичної свідомості та унікальної національної культури підтверджує його історичну автономність. Визначальним чинником існування української нації є її територія – велика, багата природними ресурсами та етнічно сформована земля, на якій український народ проживає з давніх часів. Незважаючи на значні історичні потрясіння, ця територія залишається основою політичного й культурного буття українців [11, с.76].

Самостійність України є необхідною умовою для її політичного, економічного та культурного розвитку: «…самостійність і тільки самостійність зробить українців правдивими господарями на Україні» [11, с.89]. Лише в умовах державної незалежності український народ зможе трансформуватися із соціально та економічно залежної спільноти у свідому, освічену й прогресивну націю, здатну реалізувати свій потенціал. [11, с.88].

На ключове питання **«Якої нам треба самостійної України?»** С. Рудницький формулює відповідь, у центрі якої стоїть беззаперечна теза про необхідність незалежності України як держави: «…щоб український народ був дійсним господарем на всій своїй землі» [11, с.89].

В праці «Українська справа зі становища політичної географії» С. Рудницький обґрунтовує ключові принципи державного устрою як фундаментальної основи політичної організації суспільства, виділяючи три основні моделі: **принцип «єдинодержавія»,** реалізований у мозаїкових країнах, таких як Австро-Угорщина та Росія; **«класовий» принцип**, що став визначальним у формуванні Радянського Союзу; та **«національний» принцип**.

На думку вченого, епоха етнічно змішаних, мозаїчних держав у Європі фактично завершилася, оскільки такі державні утворення або виявляються нежиттєздатними, або існують лише протягом короткого історичного періоду. Їхній розпад супроводжується масштабними геополітичними кризами, що впливають на стабільність міжнародної системи. Виникають не лише військові конфлікти, спричинені територіальними суперечками, але й глибокі політичні потрясіння, які тривалий час порушують рівновагу світового порядку та провокують серію нових конфліктів.

Більшовицький уряд Росії продовжив тенденцію централізації влади, зберігаючи імперіалістичні прагнення, які, хоча й мали класове ідеологічне забарвлення порівняно з політикою царської Росії, все ж слідували усталеним історичним моделям: «Революція 1917 р. розвалила тільки царизм та не знищила ні централізму, ні імперіялізму, які, здається, споконвіку є міродатним елементом великоруської народної психіки й державної думки» [10, с. 168].

І лише «національний» принцип, як стверджує С. Рудницький, є оптимальним для державного будівництва, оскільки забезпечує політичну стабільність, соціальний розвиток та відповідність загальновизнаному положенню про право націй на самовизначення. Сучасна світова політика має орієнтуватися на формування національних держав, що підтверджується історичним досвідом останніх століть, десятиліть і навіть років: «…тільки національним державам належить будуччина. Модерна світова політика повинна підпирати творення виключно національних держав» [10, с. 140].

Таким чином, основою державного будівництва має бути національний принцип, оскільки він забезпечує право народів на самовизначення. На думку С.

Рудницького, всі інші моделі державного устрою суперечать цьому фундаментальному положенню, що зумовлює їхню нестабільність та історичну нежиттєздатність.

Аналізуючи історичний розвиток українських земель та вплив їхнього географічного положення, С. Рудницький наголошує, що утворення української національної держави в її етнографічних межах є завершальним етапом у вирішенні останнього великого національного питання в Європі. Він підкреслює, що національне самовизначення, якого вже досягли поляки, чехи та південнослов'янські народи, повинне поширюватися й на українців. Адже український народ чисельно перевершує згадані нації, має значно більшу територію та володіє високим рівнем культури, що дає йому повне право на власну державність [10, с. 142].

У захисті українського національного питання автор посилається на концепцію шведського вченого Рудольфа Челлена, який визначив три основні типи порушення національного принципу в державному устрої:

Тип А — нація має єдність, проте позбавлена свободи, перебуваючи у складі держави, що не є її національною. Такі народи, як чехи в Австрії та латиші в Росії, стикаються з обмеженнями у своєму розвитку та прагнуть до самостійності, що зрештою призводить до ослаблення імперій.

Тип Б — нація частково має свободу, але не має єдності: одна її частина має власну державу, тоді як інша залишається під владою чужих держав (як сербо-хорвати, італійці та румуни в Австро-Угорщині). Такі ситуації Р. Челлен вважав серйозним порушенням державної стабільності.

Тип В — нація позбавлена і єдності, і свободи, будучи розділеною між кількома державами. За Р. Челленом, це найгірше порушення національного принципу [13, с. 55–56]. С. Рудницький, визнає, що перед Першою світовою війною лише незначна кількість народів перебувала в стані типу В, але після її завершення така ситуація склалася лише

для українців – четвертої за чисельністю нації Європи, розділеної між Росією, Австро–Угорщиною, а після війни — між Польщею, Чехословаччиною, Румунією та Радянською Росією. Вчений підкреслював, що поділ українських земель між кількома державами був би одним із найбільш несправедливих рішень в історії. Тому, на його думку, принцип самовизначення народів має повною мірою поширюватися й на Україну, щоб він не залишався лише декларативним гаслом без реального втілення [10, с.142].

Як зазначає С. Рудницький в праці «Галичина та соборна Україна», однією з визначальних ознак самостійної нації, поряд із територією, антропологічними особливостями та культурною спільністю, є її історично–політичні традиції та прагнення до власної державності. Незалежно від наявності державного статусу, народ має зберігати спільну історичну пам'ять — усвідомлення спільних перемог і поразок, героїв та противників. С. Рудницький доводить, що у європейських культурних націй саме цей фактор відіграє ключову роль, оскільки етнічна мішанина у Західній Європі зменшує значення антропологічних особливостей. Приклад американців і голландців демонструє, що окрема мова не є обов'язковою умовою національної ідентичності. Так само нові нації —австралійська, канадська, південноафриканська – формуються без власної мовної відмінності. Швейцарська нація, попри чотиримовність, зберігає стійку національну єдність. Ці приклади свідчать, що саме історично–політична спадщина та

боротьба за незалежність є визначальними у процесі націотворення. Тому «історично–політичні традиції українського народу дають йому з поміж усіх чинників найбільшу самостійність між його сусідами. Бо відмінність традицій і змагань українців від таких же традицій і змагань сусідних народів є дуже велика» [7, с.359].

В «Огляді національної території України» С. Рудницький розвиває ідею національної території є фундаментальної основи існування нації. Інші атрибути набувають вагомого значення лише у зв'язку з територіальною цілісністю. Якщо для більшості європейських націй етнографічні межі є усталеними, ситуація з територією українського народу значно складніша.

Українці, попри те що є одним із найбільших народів Європи, тривалий час не мали політичної незалежності та перебували під впливом сусідніх держав. Однак життєва стійкість українського народу дозволила йому не лише зберегти свою етнічну територію, але й поступово відновлювати втрачені землі мирним шляхом колонізації. Саме наполегливість та здатність до територіального розширення змушували сусідні держави уважно слідкувати за українським народом, сприймаючи його як значущого політичного та етнічного чинника. Постійне зростання чисельності населення та його територіальна експансія викликали у володарів українських земель необхідність застосування різноманітних методів для стримування національного руху українців [9, с.214]. У наступних розділах роботи С. Рудницький здійснює детальний аналіз кожного регіону України: Галичини, Буковини, Закарпаття, Холмщини, Підляшшя, Полісся, Бессарабії, Слобідської України, Донської України, Кавказської та Каспійської України, українських колоній в Євразії — з точки зору національно-статистичних характеристик. Так вчений визначив межі суцільної національної території українського народу на основі етнографічних, демографічних та геополітичних даних.

Праця **«До основ українського націоналізму»** підсумовує дослідження проблем українського державотворення, акцентуючи увагу на націоналізмі як ключовому чиннику формування та розвитку будь-якої нації, зокрема української. Автор визначає націоналізм не тільки як ідеологічну концепцію, а й як практичну основу для організації суспільного життя, як «спрямування думок, слів чи діл одиниці чи гурту в той напрямок, у якому йде надійний, корисний розвиток нації, до котрої дана одиниця чи гурт належить» [8, с.276].

Автор наголошує на необхідності переходу до націоналізму, що ґрунтується на наукових принципах, забезпечуючи практичні засади для політичного та соціального розвитку українського народу. Без такого перетворення перспективи майбутнього України залишатимуться невизначеними.

Адже сучасний український націоналізм, на переконання С. Рудницького, має бути позбавлений надмірної емоційності та сентиментальності, щоб відповідати вимогам політичного розвитку модерного культурного народу. Автор критикує вузький, поверхневий націоналізм, який зводиться до романтизованих образів історичної спадщини та риторичних декларацій, не пропонуючи реальних механізмів для державного становлення. Такий націоналізм, поєднаний із поверхневими концепціями аристократизму, демократії, соціалізму та інших ідеологічних течій, не лише не сприяє розвитку українського суспільства, а й завдає йому значної шкоди. Історично він не приносив практичної користі, а навпаки – сприяв політичній слабкості та національній фрагментації. Ця форма націоналізму є результатом як зовнішніх культурних впливів, так і універсалістських ідеологій, що розмивають національну ідентичність.

Окрім того, націоналізм протистоїть універсалізму, що набуває кількох форм, які С. Рудницький диференціює за кольором:

1. Державно-правовий універсалізм («синій») — інтернаціоналізація правлячих класів, що послаблює національну ідентичність та зберігає соціальну ієрархію.
2. Релігійний універсалізм («чорний») — прагнення до уніфікації людства через релігійні догми, що можуть перетворюватися на клерикалізм та усунення культурних відмінностей.
3. Капіталістичний універсалізм («жовтий») — домінування глобального капіталу над масами, поступове витіснення політичної влади фінансовою елітою.
4. Соціалістично-комуністичний універсалізм («червоний») — ліквідація соціально-економічних та національних відмінностей, встановлення рівності у всіх сферах суспільного життя.

Як підсумок, Степан Рудницький констатує, що саме націоналізм є ключовим орієнтиром для народів, визначаючи оптимальні умови їхнього розвитку, зміцнення та довготривалого існування. Він підкреслює, що національна ідея є фундаментом для формування здорового й сильного суспільства, яке здатне ефективно зберігати свою культурну, соціальну та політичну автономію. Націоналізм «…вказуватиме народам, як найкраще їм жити, щоби бути здоровими, сильними й довговічними…» [8, с.283].

Науковець досліджує причини складного становища України на початку XX століття та приходить до висновку, що головним чинником цього є недостатній рівень національної свідомості української інтелігенції. Він наголошує, що український народ має право очікувати від своєї освіченої верстви активної участі у формуванні національної ідентичності. С. Рудницький вказує, що без глибокого усвідомлення своєї ролі в суспільстві інтелігенція не зможе ефективно служити народові [8, с.304]. Як шлях до подолання цієї проблеми, він пропонує два ключові напрями:1) підвищення рівня освіти української інтелігенції; 2) пояснення суті українського націоналізму, яке має бути спрямоване не на зовнішню аудиторію, а передусім на самих українців.

Таким чином, роботи С. Рудницького не лише сприяли становленню української національної свідомості, але й стали джерелом концептуальних підходів у дослідженні державності та націоналізму. Він обґрунтовує необхідність незалежності України як ключову умову її політичного, економічного та культурного розвитку. Український народ, за С. Рудницьким, має чітку мету – формування незалежної держави в етнографічних межах, що є важливим етапом його національного розвитку. Визначальними ознаками самостійної нації виступають територія, культурна спільність, антропологічні особливості, історично-політичні традиції та прагнення до власної державності.

С. Рудницький наголошував, що позбавлення української нації і єдності, і свободи, розподіл українських територій між різними державами суперечить принципам справедливості та історичної правомірності. Він наполягав на тому, що право на самовизначення має бути гарантоване Україні в повному обсязі, а не залишатися лише формальною декларацією без практичного втілення.

Вчений стверджує, що національний принцип є найоптимальнішою моделлю державного устрою, оскільки забезпечує політичну стабільність, соціальний прогрес та право народів на самовизначення. А формування національних держав є закономірним процесом сучасної світової політики, підтвердженим історичним досвідом.

Список використаних джерел та літератури

1. Вісьтак О., Одлежук О. Внесок Степана Рудницького у військову і політичну географію та геополітику. *Історія української географії.* 2017. Вип. 36, С. 36–45.

2. Ковалевська О. 100-річний ювілей нереалізованої ідеї: концепція «Балто-Чорноморського союзу» в працях Степана Рудницького і сучасні перспективи. *Регіональна історія України*. 2018. Вип. 12. С. 329−345.

3. Котик Л. Економіко-географічні ідеї у працях і листуванні академіка Степана Рудницького. *Історія української географії.* 2017. Вип. 36. С. 45−53.

4. Кравчук Я. Академік Степан Рудницький – перший український геоморфолог. *Історія української географії.* 2017. Вип. 36. С. 22−32.

5. Ровенчак І., Тимчук О. Географія релігії у працях академіка Степана Рудницького. *Історія української географії.* 2017. Вип. 36, С. 32−36.

6. Рудакевич О. Степан Рудницький як ідеолог українського націоналізму. *Історія української географії.* 2007. Вип. 16. С. 122−124.

7. Рудницький С. Галичина та соборна Україна. *Рудницький С. Чому ми хочемо самостійної України? /* упоряд., передмова О. Шаблія; ред. Л. Гарбарчук. Львів: Світ, 1994. С. 350−411.

8. Рудницький С. До основ українського націоналізму. *Рудницький С. Чому ми хочемо самостійної України?/* упоряд., передмова О. Шаблія; ред. Л. Гарбарчук. Львів: Світ, 1994. С. 272−349.

9. Рудницький С. Огляд національної території України. *Рудницький С. Чому ми хочемо самостійної України?/* упоряд., передмова О. Шаблія; ред. Л. Гарбарчук. Львів: Світ, 1994. С. 210−271.

10. Рудницький С. Українська справа зі становища політичної географії. *Рудницький С. Чому ми хочемо самостійної України?/* упоряд., передмова О. Шаблія; ред. Л. Гарбарчук. Львів: Світ, 1994. С. 94−209.

11. Рудницький С. Чому ми хочемо самостійної України? *Рудницький С. Чому ми хочемо самостійної України?/* упоряд., передмова О. Шаблія; ред. Л. Гарбарчук. Львів: Світ, 1994. С. 36−93.

12. Шаблій О. І. Академік Степан Рудницький – фундатор української географії. Львів−Мюнхен: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 1993. 223 с.

13. Kjellen, Rudolf. Die politische Probleme des Weltkrieges. Leipzig und Berlin: Aufl, 1918. 142 s. URL:

https://digi.landesbibliothek.at/viewer/fullscreen/AC07737011/63/ (дата звернення 11 травня 2025 р.)

УДК 766

Анастасія Тріщ,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальність 022 Дизайн
Тетяна Шостачук,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри образотворчого мистецтва та дизайну
Житомирський державний університет імені Івана Франка

КОМПОЗИЦІЯ В ДИЗАЙНІ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ОБ'ЄКТІВ

У сучасному цифровому світі мультимедійні об'єкти відіграють ключову роль у передачі інформації, створенні розважального контенту та покращенні користувацького досвіду. Композиція в дизайні таких об'єктів є важливим аспектом, який визначає їхню естетичну привабливість, ефективність комунікації та функціональність.

Композиція мультимедійних об'єктів включає розміщення та взаємодію графічних, текстових, звукових та анімаційних елементів. Мультимедіа поєднує елементи традиційних змішаних технік образотворчого мистецтва та дизайну, проте можливості мультимедійного дизайну можна значно розширити завдяки креативності, аналітичному підходу й технологічним навичкам графічного дизайнера. Оскільки професіонал, який володіє мультимедійними технологіями, має можливість працювати в різних творчих напрямках. Цей підхід не лише підкреслює універсальність спеціаліста, а й відкриває нові можливості для застосування мультимедійних технологій у різних галузях дизайну.

Мультимедійні технології є потужним інструментом, який слугує як допоміжним засобом для дизайнерів з інших галузей, так і основою для роботи безпосередньо в мультимедійному дизайні [1, с. 15].

Для мультимедійного дизайнера проєктна діяльність може охоплювати різні сфери, наприклад, роботу з відео- та аудіоматеріалами, геймдизайн, вебдизайн та UI/UX-дизайн. Проте важливим є вміння спеціаліста працювати з композицією, досконало володіти її прийомами й засобами. Та насамперед схарактеризуємо основні принципи композиції мультимедійних об'єктів.

Досконалою вважається збалансована композиція, у якій розміщення усіх елементів є гармонійним, коли утворюється візуальна стійкість і рівновага.

Баланс може бути двох видів: симетричний або дзеркальний, в якому об'єкти рівномірно розподілені відносно центральної осі, створюючи враження спокою та порядку; асиметричний або динамічний, де елементи мають різну вагу та розміри, проте врівноважують один одного завдяки розміщенню, що надає композиції динамічності.

Наступним принципом композиції є контраст. Це прийом, у якому дизайнери використовують відмінності в кольорі, розмірі, формі або текстурі для привернення уваги до ключових елементів. Контраст допомагає створити чітку ієрархію інформації та зробити мультимедійний об'єкт більш виразним. Наприклад, контраст світла й тіні додає глибини та реалістичності композиції; контраст кольорів робить акценти більш виразними; а контраст текстур і форм створює цікаві комбінації візуального ряду [3].

Єдність і гармонія, як один із принципів композиції, застосовує узгодженість усіх елементів дизайну, що забезпечує цілісність композиції та легкість її сприйняття. Одним із варіантів єдності є повторення кольорів, форм, шрифтів або стилістичних рішень у всіх елементах мультимедійного об'єкта. У той час, як гармонія передбачає баланс між схожістю та контрастами, що запобігає композиційному хаосу.

Важливо згадати наступний принцип композиції – ритм і повторюваність, під яким розуміємо організацію візуальних елементів у певному порядку, що

створює відчуття руху або закономірності. Ритм може бути різного характеру: альтернативний ритм, в якому чергування різних елементів відбувається у певній послідовності; прогресивний ритм передбачає поступову зміну характеристик об’єкта (наприклад, збільшення або зменшення розмірів); повторюваний ритм – використання ідентичних елементів у рівних проміжках, що додає структурованості.

Згадані вище принципи композиції в поєднанні допомагають створити найважливіший композиційний центр, тобто фокусну точку, яка акцентує та виділяє головний елемент композиції, що першим привертає увагу глядача.

Фокусна точка може створюватися за допомогою контрасту кольору або яскравості, зміни масштабу, коли більший об’єкт привертає увагу, використання ліній і напрямку, які спрямовують погляд глядача до головного елемента.

Дотримання цих принципів допомагає створювати естетично привабливі, зрозумілі та ефективні мультимедійні композиції, які досягають своєї мети та легко сприймаються аудиторією.

Загалом якісний дизайн мультимедійних об’єктів забезпечує залучення уваги споживачів різними шляхами. Насамперед важливим є правильне використання композиційних прийомів, що дозволяє швидко привернути увагу користувача, а добре продумана композиція дозволяє швидко і ефективно передавати зміст повідомлення. Якщо розроблений дизайн несе емоційний посил, то цим він викликає певні емоції та впливає на поведінку аудиторії. Важливо, щоб дизайн мультимедійних об’єктів був інтерактивним і зручним у користуванні, а інтерфейс – інтуїтивно зрозумілий, що сприяє комфортній взаємодії користувача з мультимедіа.

Отже, композиція в дизайні мультимедійних об’єктів відіграє ключову роль, фактично формує їх ефективність та привабливість. Використання основних принципів композиції дизайну дозволяє створювати контент, який не лише заохочує аудиторію, а й забезпечує комфортну взаємодію. У світі, де цифровий контент стає все більш важливим, професійний підхід до

мультимедійного дизайну є необхідною умовою успіху проєктів у будь-якій сфері.

Список використаних джерел та літератури

1. Вергунов С.В. Методичні рекомендації до проведення практичних занять та організації самостійної роботи з навчальної дисципліни «Мультимедійні технології в дизайні» (для здобувачів денної форми навчання першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 022 Дизайн). Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2021. 26 с.
2. Колосніченко М. В. та ін. Графічний дизайн в інформаційному та візуальному просторі : монографія. Київ : КНУТД, 2022. 227 с.
3. Ландшафтні витвори: Інтерпретація природи. -. URL: https://mindscope.biz.ua/prynczypy-kompozycziyi-v-landshaftnomu-dyzajni-balans-proporcziyi-kontrast/ (дата звернення: 03.04.2025).
4. Interaction design це не просто створення зручного інтерфейсу. *FoxmindEd*. URL: https://foxminded.ua/interaction-design-tse/ (дата звернення: 03.04.2025).

УДК 7.05:159.937:316.723 + 075.8

Дар'я Козакевич,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальність 022 Дизайн
Наталія Колесник,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри образотворчого мистецтва та дизайну
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ПСИХОЛОГІЯ КОЛЬОРУ В КОНТЕКСТІ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ПІДГОТОВЦІ ДИЗАЙНЕРІВ

Анотація. У статті розглядається значення кольору як психоемоційного та етнокультурного феномена в підготовці фахівців-дизайнерів. Проаналізовано, як колір впливає на емоції, сприйняття та ідентичність, а також як етнокультурні коди кольору формують візуальну мову дизайну. Наголошено на важливості інтеграції психології кольору й етнодизайну в освітній процес майбутніх дизайнерів для створення візуальної продукції, що резонує з національною культурою.

Ключові слова: психологія кольору, етнокультурна ідентичність, дизайн-освіта, колористика, емоційний вплив, національний код.

Кольорова палітра – це не лише естетичний елемент у дизайні, а й потужний засіб комунікації, здатний викликати глибокі асоціації, передавати настрій, формувати цінності та ідентичність. В етнокультурному контексті колір набуває додаткових смислів – він відображає традиції, символіку, релігійні уявлення та історичну пам’ять. У процесі підготовки дизайнерів важливо не лише формувати художній смак, а й навчати бачити глибші соціокультурні підтексти кольору як психоемоційного інструменту та носія культурного коду.

На думку Колесник Н., Танської В. майбутнє української нації – це творчий і відповідальний фахівець, який постійно працює над собою; здатний створювати авторські навчальні програми; обирати підручники, методи, стратегії, способи і засоби навчання; активно виражати фахову думку і застосовувати проєктні технології у межах авторської ідеї [4, с. 77]. Зазначимо, що зовнішні функціональні складники і внутрішні якості (інтелект, критерієм найкращого піднесення якого є мудрість; емоційна сфера, критерієм оптимального піднесення якої є краса) асоціювались із людиною у типовому розумінні, з інтегрованою особистістю, яка, у свою чергу, знаходиться в органічній єдності із довкіллям. У психології доведено, що кольори здатні викликати різноманітні емоції: теплі відтінки – активізують, охолоджують – заспокоюють, нейтральні – створюють відчуття стабільності. Наприклад, червоний асоціюється з енергією

та пристрастю, синій – зі спокоєм і довірою, жовтий – з оптимізмом. Для дизайнера важливо розуміти ці зв’язки, щоби навмисно впливати на сприйняття глядача.

На думку Ярошенка А. Психологічні аспекти впливу кольору на організм людини не тільки допомагають, але і є ключовими у формуванні емоційного «клімату» приміщення. Від того, яким чином кольори впливають на людину, залежить її настрій, стан, працездатність [5, с. 237].

Однак психологічна дія кольору не є універсальною – вона тісно пов’язана з етнокультурними уявленнями. Наприклад, білий колір у європейській культурі символізує чистоту, тоді як в деяких східних культурах – траур. Тож знання кольорової символіки в різних культурах є ключовим для фахівця, який прагне створювати глибоко осмислені дизайнерські рішення.

Основною метою освітнього процесу в професійній підготовці здобуваів вищої освіти є всебічний розвиток, який володіє загальними, інтегральними, фаховими, спеціальними компетентностями, творчо думає, мислить, почтійно модернізуючи власні унікальні можливості. Тільки такий фахівець може працюват на належно високому рівні, створюючи оригінальні, нові дизайн-проєкти та авторські твори [3, с. 50].

Українська традиційна культура має глибоку колористичну символіку: червоний – любов, життя, оберіг; чорний – земля, пам'ять, сила; білий – світло, духовність; зелений – відродження, весна. Ці кольори активно використовувались у вишивці, народному одязі, писанкарстві та декоративно-ужитковому мистецтві.

В контексті нашого дослідження науковиця Козаченко В. вважає, що декоративно-ужиткове мистецтво розглядається як важлива художня цінність, що виконує багато функцій – пізнавальну, комунікативну, естетичну тощо. Воно постійно збагачується новими аспектами; його художньо-естетична цінність зростає за рахунок урізноманітнення кількості засобів, за допомогою яких втілюються певні ідеї [2, с. 175].

Для майбутнього дизайнера важливо не лише знати ці значення, а й уміти трансформувати їх у сучасну візуальну мову. Це забезпечує не просто етнографічне відтворення, а актуалізацію національних кодів через нові дизайнерські форми.

Як зазначають Березюк О., Тимченко М. дизайн як новий вид художньо-проєктної професійної діяльності відіграє важливу роль у створенні цілісного освітнього середовища для підвищення рівня конкурентоспроможності промислової продукції, предметів широкого вжитку тощо [1, с. 17].

Сучасна система підготовки дизайнерів повинна враховувати міждисциплінарний підхід – поєднувати знання з колористики, психології, культурології та етнографії. Це дозволить формувати у студентів здатність до креативної інтерпретації культурного спадку через призму емоційного впливу кольору.

З метою виявлення рівня обізнаності майбутніх дизайнерів із психологією кольору та етнокультурною символікою, а також визначенням емоційного впливу традиційних кольорових поєднань на сприйняття особистості, нами було проведено емпіричне дослідження серед здобувачів 2–4 курсів спеціальності 022 Дизайн ОПП «Графічний дизайн».

Методика дослідження: Учасникам (n = 34 особи) було запропоновано 12 кольорових композицій, які створені на основі традиційної української символіки (зокрема, червоно-чорна, біло-синя, зелено-жовта тощо). Кожен учасник мав описати, які емоції викликає кожна композиція, з чим вона асоціюється, та зазначити, чи пов’язує він/вона ці поєднання з українською культурою.

У ході дослідження були отримані такі результати:

- 82% респондентів правильно ідентифікували червоно-чорне поєднання як традиційне для української вишивки та символ національного спротиву.
- 64% пов’язали зелено-жовті тони з природою, весною, відродженням, але лише 29% – з етнокультурними кодами.

- 47% учасників відзначили, що не отримували достатньо теоретичних знань про етнокультурну символіку кольору у межах навчального процесу.
- Емоційний спектр реакцій на кольорові композиції свідчив про високий потенціал кольору як засобу активації культурної пам'яті: найсильніші емоційні реакції викликали поєднання, що мали очевидну символіку (червоно-чорне, біло-синє).

Результати підтвердили необхідність інтеграції теми психології кольору в етнокультурному контексті до вивчення освітніх компонент дизайнерського спрямування на ОПП «Графічний дизайн». Здобувачі схильні до емоційного реагування на кольори, але не завжди усвідомлюють їхній культурний підтекст. Формування етнокультурної візуальної грамотності допоможе майбутнім дизайнерам більш глибоко осмислювати власну національну ідентичність у творчій діяльності.

Варто зазначити, що у Житомирському державному університеті імені Івана Франка ефективною є практика виконання студентських проєктів, що базуються на аналізі локальних кольорових традицій – наприклад, створення брендингу з елементами національного орнаменту, інтерпретація фольклорних мотивів у вебдизайні, проєктування упаковки з урахуванням етнокультурних архетипів кольору.

Отже, інтеграція знань з психології кольору та етнокультурної ідентичності у навчальний процес дизайнерів є важливою умовою формування фахівця, здатного створювати не лише естетично привабливі, а й культурно значущі продукти. Уміння розуміти емоційну та етнокультурну природу кольору дозволяє дизайнерам працювати з ідентичністю, глибоко взаємодіяти з аудиторією та зберігати культурну спадщину у сучасному візуальному просторі.

Список використаних джерел та літератури

1. Березюк О., Тимченко М. Формування творчих здібностей майбутніх дизайнерів засобами художньо проектної діяльності: Монографія / – Житомир : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2024. 339 с.

2. Етнодизайн у контексті відродження української національної ідентичності та європейської інтеграції. Кн. 1 : зб. наук. праць / редкол. : гол. ред. М.В. Гриньова, упоряд. і відп. ред. Є. А. Антонович, М. В. Гриньова та ін. Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2024. 371 с.
3. Колесник Н. Професійна підготовка здобувачів вищої освіти засобами дизайну / Н. Колесник, О. Поліщук, Н. Краснова // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. - 2020. - Вип. 1 (46). - С. 49-53.
4. Колесник Н. Є., Танська В. В. Екологічний дизайн у проєктній діяльності здобувачів вищої освіти / Н. Є. Колесник, В. В. Танська // Актуальні питання гуманітарних наук. - 2021. - Вип. 45, т. 1. - С. 76-80.
5. Ярошенко А. Психологія кольору в дизайні середовища / А. Ярошенко // Актуальні проблеми сучасного дизайну : зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 20 квіт. 2018 р. / Київ. нац. ун-т технологій та дизайну. - Київ : КНУТД, 2018. - Т. 2. - С. 237-240.

УДК 658.5+741.6+664.6

Марина Крижова,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальність 022 Дизайн
Наталія Колесник,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри образотворчого мистецтва та дизайну
Житомирський державний університет імені Івана Франка

РОЗРОБКА ФІРМОВОГО СТИЛЮ ТА КОНЦЕПЦІЇ БРЕНДУ ДИТЯЧОГО ХАРЧУВАННЯ

У сучасному динамічному суспільстві, яке піддається постійній трансформації та модернізації, професійна та освітня діяльність в усіх сферах вимагає постійного адаптування до нових викликів та стандартів. Зокрема, у світлі зростаючих вимог суспільства до якості та креативності, особливу актуальність набувають професії, пов'язані з мистецтвом та творчістю.

Однією з таких ключових професій є графічний дизайнер, чиє завдання полягає в розробці знакових систем, створенні унікальних знаків, логотипів та символів, а також в проєктуванні поліграфічної продукції та арт-дизайні. Враховуючи швидкий розвиток технологій та зміни у культурному сприйнятті, графічні дизайнери зіткнуться з новими викликами та можливостями у створенні фірмового стилю брендів, особливо у сфері дитячого харчування [2].

Розробка фірмового стилю бренду дитячого харчування є підтверджено актуальною у зв'язку зі стрімким розвитком ринку дитячих продуктів, впливом соціальних мереж, змінами в культурному контексті, зростанням конкуренції у даному сегменті та розширенням ролі дизайну у формуванні брендів [3]. Важливість розуміння психологічних аспектів та викликів сучасного дизайну у контексті створення візуальної комунікації бренду дитячого харчування підкреслює необхідність дослідження особливостей формування фірмового стилю та адаптації його до вимог сучасного ринку та потреб цільової аудиторії.

На думку, Манич Н.Є., Пінаєвої А.С. фірмовий стиль – це основа комунікативної політики компанії, що забезпечує впізнаваність її товарів і послуг серед продукції конкурентів [4, с. 58].

У ході дослідження нами було здійснено аналіз і розуміння процесу розробки фірмового стилю та концепції бренду дитячого харчування, зосереджуючись на виявленні ключових принципів та особливостей, які визначають його ефективність. Дослідження було спрямоване на визначення впливу психологічних, маркетингових та естетичних факторів, що формують успішну

візуальну ідентичність бренду в даному сегменті. Особлива увага приділяється ролі кольору, типографіки, ілюстрацій та графічних елементів у створенні емоційного зв'язку з цільовою аудиторією, а також важливості балансу між дитячою привабливістю та інформативністю для батьків.

У сучасному суспільстві, що постійно модернізується, відбуваються значні зміни у всіх сферах, як в професійній, так і в освітній діяльності. Кожен рік призводить до зростання вимог соціуму до фахівців, встановлюючи нові стандарти для спеціалістів усіх галузей, особливо тих, де присутня творча та мистецька складова. Серед цих професій важливе місце займає сфера дизайну, зокрема розробка фірмового стилю для брендів дитячого харчування.

Сучасний дизайнер, що працює над створенням фірмового стилю для дитячого харчування, повинен володіти не лише технічними навичками і вмінням використовувати програми для створення продукту, але також мати знання з психології сприйняття, маркетингу та особливостей цільової аудиторії. Фахівець в цій галузі повинен враховувати специфічні вимоги до колірної гами, типографіки та графічних елементів, щоб створити візуальну ідентичність, яка викликатиме довіру в батьків та приваблюватиме увагу дітей.

Після створення фірмового стилю для бренду дитячого харчування, дизайнер вступає у конкурентну боротьбу, умови та правила якої визначаються особливостями ринку та вимогами споживачів. Конкурентоздатний дизайн має поєднувати естетичну привабливість, функціональність та інноваційність. Важливим аспектом є також інтеграція елементів едьютейнменту та екологічності у візуальну концепцію бренду, що відповідає сучасним тенденціям та очікуванням споживачів.

Важливо відзначити, що фірмовий стиль бренду дитячого харчування базується на використанні яскравих, але водночас м'яких і приємних для очей кольорів, які викликають позитивні емоції та асоціації з натуральністю. Типографіка тяжіє до використання округлих, дружніх шрифтів без гострих кутів, що підсвідомо асоціюються з безпекою та турботою. Особливу увагу приділяють ілюстраціям

та графічним елементам, зокрема персонажам-маскотам і стилізованим зображенням фруктів, овочів або тварин, які допомагають створити емоційний зв'язок з дитиною та полегшують ідентифікацію продукту.

Фірмовий стиль саме харчового підприємства Звягінцева О. Б. пропонує формувати на основі таких складових, як корпоративні символи: словесний товарний знак; графічний товарний знак; логотип; слоган; девіз фірми, що підкріплює слоган; фірмовий колір або поєднання кольорів; фірмовий комплекс шрифтів; фірмовий блок; модульна схема верстання й система ілюстрацій; формати видань; рекламний символ фірми; аудіо-образ фірми; фірмова упаковка товару; фірмові елементи товару [3, с. 84].

Нами було здійснено експериментальне дослідження в контексті нашої проблеми. Метою експерименту було оцінити сприйняття та ефективність розробленого фірмового стилю бренду дитячого харчування серед цільової аудиторії — батьків дітей віком від 1 до 5 років. Для цього було проведено опитування, в якому взяли участь 60 респондентів. Учасникам було запропоновано оцінити кілька варіантів візуального оформлення бренду (логотип, упаковка, рекламні матеріали) за критеріями: привабливість дизайну, довіра до бренду, відповідність дитячій тематиці, впізнаваність.

Результати опитування показали, що найбільше позитивних відгуків отримав варіант дизайну, виконаний у теплих пастельних кольорах із використанням дружніх шрифтів і доброзичливих образів (м’які форми, дитячі персонажі). Середній бал привабливості цього варіанту склав 8,9 із 10, довіра до бренду — 8,7, відповідність дитячій тематиці — 9,1, а впізнаваність — 8,5.

Варіанти з більш яскравими, контрастними кольорами і строгими шрифтами отримали нижчі оцінки, що свідчить про меншу ефективність у сегменті дитячого харчування.

Аналіз отриманих даних підтвердив гіпотезу про те, що фірмовий стиль, побудований на основі м’яких, доброзичливих візуальних елементів, сприяє формуванню позитивного іміджу бренду і викликає довіру у споживачів.

Таким чином, запропонована концепція фірмового стилю рекомендована нами до впровадження для підвищення впізнаваності і конкурентоспроможності бренду дитячого харчування.

Таким чином, розробка фірмового стилю та концепції бренду дитячого харчування є складним і багатогранним процесом, що вимагає від дизайнера не лише творчого підходу, але й глибокого розуміння психології споживача, маркетингових стратегій та специфіки продукту. Успішний фірмовий стиль повинен встановлювати емоційний зв'язок з дитиною, викликати довіру у батьків та ефективно диференціювати бренд у конкурентному середовищі. Основна ідея полягає в тому, що фірмовий стиль бренду дитячого харчування не лише відображає продукт, але й активно формує його сприйняття.

Список використаних джерел та літератури

1. Бадмаева Е.С. Технології дизайн-проектування фірмового стилю в костюмі //Техніко-технологічні проблеми сервісу. – К.: Мистецтво. 2014. С. 71 – 74.
2. Емброуз Г., Оно-Біллсон Н. Основи. Графічний дизайн 01: Підхід і мова / Гевін Емброуз, Найджел Оно-Біллсон; пер. з англ. Л. Базь, Р. Дзюба, Т. Кривов'яз. Київ: ArtHuss, 2019. 192 с. (Серія «Креативна кар'єра»)
3. Звягінцева О. Б. Розроблення фірмового стилю харчового підприємства – виробника соняшникової олії. Маркетинг і менеджмент інновацій. 2011. №4. Т. II. С. 83 – 88.
4. Манич, Н. Є. Ключові елементи фірмового стилю бренду дитячого харчування «Агуша» / Н. Є. Манич, А. С. Пінаєва // Сучасні світові тенденції розвитку науки та інформаційних технологій : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, 22–23 травня 2020 р. – Одеса : ГО Інститут інноваційної освіти, 2020. – С. 57–61.

УДК 37.016:811.111’367.625

Юлія Прищепа,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Середня освіта»
Олег Гирин (науковий керівник),
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри міжкультурної комунікації та іншомовної освіти
Житомирський державний університет імені Івана Франка

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ МОДАЛЬНИХ ДІЄСЛІВ Will/WOULD У АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Постановка проблеми. Навчання модальних дієслів will та would є важливим аспектом методики викладання англійської мови, оскільки ці дієслова мають широкий спектр значень і функцій, які необхідно засвоїти для ефективного спілкування. Вони виконують роль мовленнєвих маркерів, що охоплюють темпоральну, модальну, прагматичну та стилістичну площини комунікації. Ці дієслова є основними лексемами, які забезпечують семантичну варіативність висловлювань, відображаючи різноманітні аспекти мовленнєвих ситуацій. Семантико-синтаксичний потенціал дозволяє їм успішно реалізувати себе у різних комунікативних сферах – від художньої літератури до сучасного кінематографа та телевізійних серіалів. Модальні дієслова функціонують як важливий інструмент для реалізації авторських стратегій, формуючи різні рівні смислів. Тому питання їх ефективного навчання та практичного застосування в комунікації є досить проблемним і потребує детального методичного аналізу та дослідження. Ефективне вивчення модальних дієслів передбачає використання різних методичних підходів, які враховують як семантичні, так і контекстуальні аспекти їх використання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні методичні підходи до вивчення граматики в англійській мові, навчання модальних дієслів у своїх

працях розглядали: Бацевич Ф. [1], Єременко Т., Трубіцина О., Геркерова О. [2], Криворучко Т. [3], Овсянко Г., Кириченко С. [4], Орловська Л. [5] та інші.

Метою статті є обґрунтування основних методичних підходів до вивчення модальних дієслів у англійській мові.

Виклад основного матеріалу. Існує низка методичних підходів до вивчення модальних дієслів. Одним із основних методів навчання модальних дієслів є комунікативний підхід, який акцентує увагу на їх використанні у реальних життєвих ситуаціях. Це дозволяє учням не лише запам'ятати граматичні правила, але й застосовувати їх у реальних комунікативних ситуаціях, що сприяє підвищенню їхньої мовної компетенції [3].

Цікавим підходом є застосування інтерактивних вправ, які включають роботу з онлайн-платформами та мобільними додатками. Наприклад, учні можуть виконувати завдання, що передбачають вибір правильного модального дієслова для завершення речення або побудову речень з використанням will та would. Цифрові освітні ресурси: інтерактивні дошки, платформи для спільного навчання (наприклад, Kahoot або Quizlet), відеоуроки і віртуальні класи дозволяють створити динамічне навчальне середовище. Це сприяє кращому засвоєнню матеріалу та підвищує мотивацію учнів до вивчення мови. Інтерактивні вправи можуть також включати симуляції різних ситуацій, наприклад, переговори або презентації, де учні можуть практикувати використання will та would у відповідних контекстах. Доречним є застосування рефлективних завдань, які дозволяють учням аналізувати власні помилки та успіхи у використанні модальних дієслів. Після виконання письмових завдань учні можуть обговорювати свої відповіді з однокласниками або вчителем, визначати сильні та слабкі сторони своїх висловлювань і отримувати зворотний зв'язок. Це сприяє глибшому розумінню граматичних конструкцій та допомагає удосконалювати практичні навички використання will та would у різних контекстах. Наприклад, доцільно використовувати портфоліо учнів, де вони зберігають свої роботи та мають можливість відстежувати прогрес у вивченні модальних дієслів. Виконання таких завдань забезпечує точність і впевненість у

мовленні, сприяючи ефективному засвоєнню і використанню модальних дієслів у сучасній англійській мові.

Дієвим підходом до навчання модальних дієслів є комунікативний, який акцентує увагу на використанні мови в реальних ситуаціях спілкування. У межах цього підходу учні практикують використання модальних дієслів will та would у різноманітних контекстах, що дозволяє їм зрозуміти та засвоїти їхні значення і функції. Учні можуть моделювати діалоги на теми ділових зустрічей, де вони використовують will для вираження майбутніх планів: «We will start the project next week,» або would для ввічливих запитів: «Would you mind sending me the report by tomorrow?». Такий метод дозволяє практикувати свої навички у безпечному середовищі класу, що сприяє підвищенню їхньої впевненості та готовності використовувати ці дієслова у реальних комунікативних ситуаціях [1].

Граматично-перекладацький методичний підхід ґрунтується на поясненні правил використання модальних дієслів та їх граматичних особливостей. У межах цього підходу учні вивчають граматичні конструкції з модальними дієсловами will та would, аналізують приклади і виконують вправи на переклад, що допомагає закріпити знання про правила вживання та семантичні відтінки цих дієслів [2].

Для поглиблення знань і підвищення ефективності навчання корисним буде впровадження методики проєктного навчання, де учні створюють проєкти, лепбуки, презентації, інтегруючи модальні дієслова will та would у відповідні контексти. Такий підхід дозволяє застосовувати теоретичні знання у практичних ситуаціях, сприяючи більш глибокому розумінню і закріпленню матеріалу. Наприклад, учні можуть розробляти бізнес-плани, практикуватися у використанні will для презентації власних планів та намірів: «I will present our project results,» та would для делікатних запитів чи пропозицій: «I would appreciate your feedback on our proposal.» Це допомагає їм набути навичок публічного виступу та підвищити впевненість у своїх мовних здібностях. Складання письмових звітів дає учням можливість вдосконалювати свої письмові навички.

Використання will та would у формальному стилі є важливим для академічної та професійної комунікації [4].

Когнітивний підхід до вивчення модальних дієслів передбачає активне залучення учнів до процесу осмислення та розуміння семантичних і контекстуальних особливостей дієслів will та would. Здобувачі освіти аналізують контекстуальні ситуації для виявлення значень і функцій модальних дієслів, що сприяє розвитку критичного мислення та глибшого розуміння мовних явищ. Використання когнітивних стратегій, таких як класифікація, порівняння та узагальнення, дозволяє систематизувати отримані знання та розвивати навички застосування модальних дієслів у різноманітних комунікативних контекстах. Наприклад, учням може бути запропоновано проаналізувати тексти, де використовуються will та would, і класифікувати приклади за їх значеннями та функціями. Це може включати такі завдання, як розбір речень типу «We will go to the meeting tomorrow» або «Would you like some coffee?», що дозволяє виявити їхні семантичні і контекстуальні особливості [5].

Висновки. Ефективне навчання модальних дієслів потребує використання різноманітних методичних підходів, які враховують як комунікативні, так і граматичні та когнітивні аспекти. Інтеграція цих підходів у освітній процес забезпечує всебічне засвоєння значень і функцій модальних дієслів will та would, що сприяє формуванню комунікативної компетентності та розвитку мовних навичок учнів. Безпосередньо застосування комунікативного підходу допомагає учням розвивати практичні навички спілкування, використовуючи модальні дієслова у реальних ситуаціях. Граматичний підхід дозволяє систематизувати знання про структуру та правила вживання модальних дієслів, тоді як когнітивний підхід акцентує увагу на розумінні контекстуальних і семантичних особливостей will та would. Комбінація цих підходів створює комплексну методику, яка забезпечує глибоке та всебічне засвоєння граматичних конструкцій і сприяє ефективному розвитку мовленнєвої компетентності учнів.

Список використаних джерел та літератури

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. 2-е вид., доп. Київ : ВЦ «Академія». 2009. 376 с.

2. Єременко Т. Є., Трубіцина О. М., Геркерова О. М. A. Conan Doyle «The hound of the Baskervilles»: навчальний посібник для самостійної роботи та практичних занять для учнів старших класів гімназій та шкіл з поглибленим вивченням англійської мови та студентів молодших курсів ЗВО з аудіосупровідом Одеса : Університет Ушинського, 2020. 234 с. URL: http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/10024

3. Криворучко Т. Сучасний стан дослідження англійського речення. *Проблеми викладання іноземних мов у немовному вищому 30 навчальному закладі: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції*. 2012. С. 171-174. URL: http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/8377

4. Овсянко Г., Кириченко С. English Grammar for Psychologists. Одеса, «Гельветика» 2022 128 с.

5. Орловська Л. Методичні рекомендації щодо формування усномовленнєвої граматичної компетенції у майбутніх учителів англійської мови як другої іноземної. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання*. 2013. № 47. С. 94-97. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpkov_2013_47_29

УДК 3735: [37.091.3+811.111]

Сергій Куліков,

здобувач 1-го курсу третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

спеціальність 014 Середня освіта

Олег Гирин (науковий керівник),

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри міжкультурної комунікації та іншомовної освіти

Житомирський державний університет імені Івана Франка

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ ПИСЕМНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ (АКАДЕМІЧНИЙ ЛІЦЕЙ)

Реформування старшої школи і перетворення її на профільну 12-річну є завершальним етапом реформи загальної середньої освіти в Україні.

Новим Державним стандартом профільної середньої освіти від 2024 року, який набуде чинності у 2027 році (далі — Держстандарт 2024) [9], передбачається можливість продовження освіти після 9-го класу за одним з двох варіантів: академічний ліцей або професійний коледж.

Відповідно до Концептуальних засад реформування профільної середньої освіти 2024 року академічний ліцей — це заклад освіти, де учнівство завершує загальну середню освіту, поглиблюючи свої компетентності з окремих освітніх галузей з метою продовження навчання у закладах вищої освіти, в той час як у профільному коледжі учні та учениці поєднують здобуття повної загальної середньої освіти з набуттям професії певної кваліфікації відповідно до своїх здібностей, інтересів і життєвих намірів [10].

Окрім розподілу на академічний ліцей і професійний коледж Держстандарт 2024 також передбачає два рівні вивчення кожної освітньої галузі: основний (базовий) і поглиблений (профільний). У такий спосіб, учні, які обрали академічний ліцей і визначилися із філологічним профілем, поглиблено вивчатимуть мовно-літературну освітню галузь, при цьому інші освітні галузі можуть вивчатися на базовому рівні.

Станом на кінець 9-го класу спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов згідно з діючими модельними навчальними програмами з іноземних мов 2017 року очікуваними результатами навчально-пізнавальної діяльності учнів є комунікативні уміння (сприймання на слух, зорове сприймання, усна взаємодія, писемна взаємодія, онлайн взаємодія, усне продукування та писемне продукування) на рівні B1 відповідно до Загальноєвропейських рекомендацій із мовної освіти 2001 року (далі – ЗЄР 2001) [2].

Згідно з діючими модельними навчальними програмами 2017 року для 10—11 класів шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов, які створені на основі Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти 2011 року (далі — Держстандарт 2011) [8], учні старшої школи станом на кінець навчання в 11-му класі мають здобути компетентності з іноземних мов, що відповідають рівню B2 згідно із ЗЄР 2001.

ЗЄР 2001 передбачають дескриптори для всіх рівнів, які описують зміст умінь і знань, що їх має здобути учень у рамках кожної з мовленнєвих компетентностей: говоріння, читання, слухання та письмо. У розрізі компетентності в письмі ЗЄР 2001 запровадили ілюстративні шкали для загальної письмової продукції, творчого письма та доповідей та есе/творів. За згаданими шкалами на рівні B2 передбачається наявність таких умінь в іншомовному письмі:

Загальна письмова продукція	Може писати зрозумілі, детальні тексти з низки знайомих тем у межах своєї сфери інтересів, узагальнюючи й оцінюючи інформацію та аргументи з певної кількості джерел.
Творче письмо	Може писати чіткі, детальні описи дійсних або уявних подій чи вражень, виділяючи зв’язки між думками у вигляді чіткого зв ’язного тексту і дотримуючись прийнятих умовностей відповідного жанру.
	Може писати чіткі, детальні описи на різні теми, що стосуються його/її інтересів. Може написати огляд фільму, книги або п’єси.
Доповіді та есе/твори	Може написати твір або доповідь із послідовно розгорнутою аргументацією, належним чином підкреслюючи значущі думки та наводячи відповідні допоміжні деталі. Може оцінити різні думки або шляхи вирішення проблеми.

	Може написати твір або доповідь із розвиненою аргументацією, наводячи докази «за» і «проти» певної точки зору та пояснюючи переваги і недоліки різних варіантів. Може узагальнити інформацію та аргументи з певної кількості джерел.

Згідно із Законом України «Про освіту» компетентність — це «динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [11].

Держстандарт 2011 визначає компетентність таким чином: «набута у процесі навчання інтегрована здатність учня, що складається із знань, умінь, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці».

В методичній літературі та наукових працях існують різні погляди на писемну компетентність.

«Метою навчання писемного мовлення на уроках іноземних мов у середній школі є формування елементарної комунікативної компетенції, яка забезпечує учневі вміння писемного спілкування в типових ситуаціях» [5].

«Формування професійно орієнтованої іншомовної компетентності в писемному мовленні спрямоване на розвиток умінь спілкування в письмовій формі в межах тематики професійної сфери» [1].

«У контексті підготовки майбутніх філологів-синологів компетентність у китайському писемному мовленні визначаємо як здатність та готовність майбутніх філологів-синологів реалізувати комунікацію у письмовій формі (створювати тексти відповідних функціональних стилів, жанрів, функціональних типів, які мають комунікативну ціль, відображають культурну специфіку писемної комунікації) у ситуаціях навчальної та професійної діяльності» [12].

Ми поділяємо точку зору на писемну компетентність, сформульовану в підручнику з методики викладання іноземних мов і культур за редакцією С.Ю. Ніколаєвої: «… компетентність у письмі (КП) — це здатність реалізувати

комунікацію в письмовій формі в життєво важливих для певного віку сферах і ситуаціях спілкування відповідно до комунікативного завдання» [4].

Для дослідження того, як враховані дескриптори рівня В2 згідно із ЗЄР у вправах із розвитку писемної компетентності в підручниках з англійської мови українських та іноземних авторів ми обрали такі підручники з переліку навчальної літератури з англійської мови рекомендованої Міністерством освіти і науки на 2024/2025 навчальний рік, який опублікований на вебсайті Інституту модернізації змісту освіти України [7]:

1. Англійська мова (11-й рік навчання, профільний рівень) (підручник), Калініна Л.В., Самойлюкевич І.В. [3];

2. Англійська мова (11-й рік навчання, профільний рівень) (підручник), Морська Л.І. [6];

3. Навчально-методичний комплект «On Screen» (B2) для спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням англійської мови, В. Еванс, Д. Дулей [13].

Ми провели перегляд та аналіз змісту вищезазначених підручників на предмет достатності в них вправ, які розвивають передбачені дескрипторами рівня В2 (відповідні витяги процитовані в лапках нижче) вміння з творчого письма й написання повідомлень та есе/творів, а саме здатність продукувати тексти, які демонструють:

¾ логічну зв’язність: «чіткі, детальні описи дійсних або уявних подій чи вражень, виділяючи зв’язки між думками у вигляді чіткого зв’язного тексту»;

¾ комунікативну функціональність: «із послідовно розгорнутою аргументацією», «наводячи докази “за” і “проти” певної точки зору та пояснюючи переваги і недоліки різних варіантів»;

¾ критичне мислення: «оцінити різні думки або шляхи вирішення проблеми», «узагальнюючи й оцінюючи інформацію та аргументи».

Результати проведеного нами аналізу представлені в Таблиці 1.

Таблиця 1. Результати аналізу підручників

Автор/назва підручника	Загальна кількість завдань на розвиток писемного мовлення	Показник володіння писемною компетентністю		
		Логічна зв’язність	Комунікативна функціональність	Критичне мислення
Калініна Л.В., Самойлюкевич І.В.	77	14	7	25
Морська Л.І.	53	8	4	1
On Screen	84	14	8	8

Як видно з даних проведеного аналізу з усіх вправ на розвиток писемного мовлення:

- в підручнику Калініної Л.В., Самойлюкевич І.В. (Діаграма 1) 18,2 % спрямовані на розвиток логічної зв’язності, 9,1% — комунікативної функціональності та 32% — критичного мислення;

Діаграма 1

- в підручнику Морської Л.І. (Діаграма 2) 15% спрямовані на розвиток логічної зв’язності, 7,5% — комунікативної функціональності та 2% — критичного мислення;

Діаграма 2

· в підручнику On Screen (Діаграма 3) 23,5% спрямовані на розвиток логічної зв'язності, 11,2% — комунікативної функціональності та 10,2% — критичного мислення;

Діаграма 3

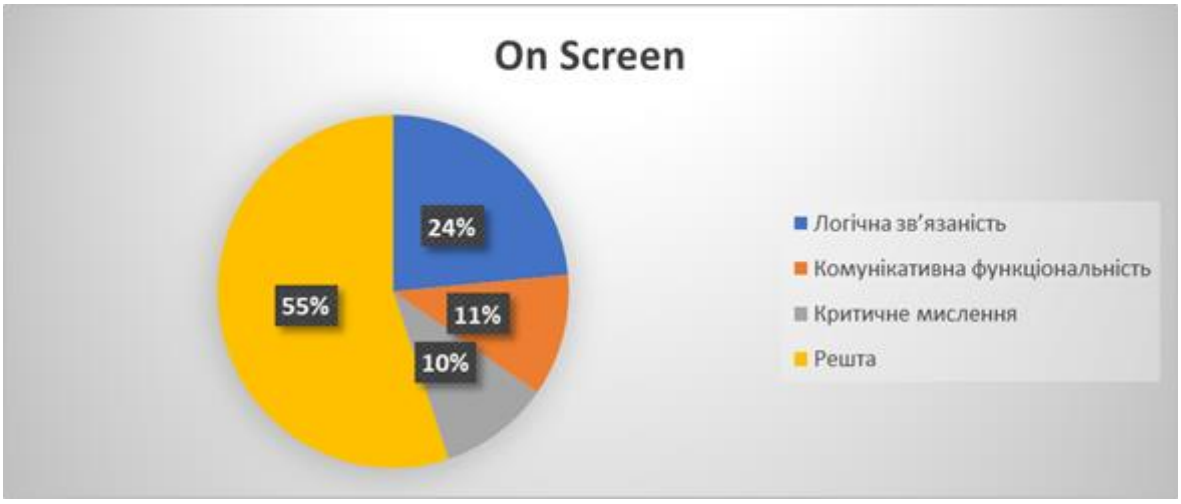

Проведене дослідження підтверджує наше припущення про недостатність вправ на розвиток комунікативної функціональності та критичного мислення, що значно ускладнює формування писемної компетентності. Таким чином аналіз діючого законодавства, теоретичної літератури та дослідження релевантних матеріалів підручників доводить актуальність нашої теми та необхідність її детального вивчення.

Список використаних джерел та літератури

1. Антоненко І. І. Методика формування компетентності у професійно орієнтованому англійському писемному мовленні майбутніх фахівців з

видавничої справи та редагування : дис. … канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2020. 400 с.

2. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Науковий редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С.Ю. Ніколаєва. Київ : Ленвіт, 2003. 273с. URL:http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/787878787/286/Recomend.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

3. Калініна Л. В., Самойлюкевич І. В. Англійська мова : (11-й рік навчання, профільний рівень) = English : підруч. для 11 кл. закл. заг. серед. освіти. Київ : Генеза, 2019. 208 с. : іл. URL:https://lib.imzo.gov.ua/wa-data/public/site/books2/pidruchnyky-11-klas-2019/09-inozemna-mova-angliyska-mova-11-klas/kalinina-ampr-p-11angl-107-18-s.pdf.

4. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / О. Б. Бігич та ін. ; за заг. ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2013. 590 с. URL:http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/787878787/267/Bihych.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

5. Методика навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах : підручник / Л. С. Панова, та ін. Київ : ВЦ «Академія», 2010. 328 с. URL:https://library.udpu.edu.ua/library_files/427509.pdf.

6. Морська Л. І. Англійська мова : (11-й рік навчання, профільний рівень) (English (the 11th year of studies)) : підруч. для 11 кл. закл. заг. серед. освіти. Тернопіль : Астон, 2019. 256 с. : іл. URL:https://lib.imzo.gov.ua/wa-data/public/site/books2/pidruchnyky-11-klas-2019/09-inozemna-mova-angliyska-mova-11-klas/aston-morska-english11-sayt.pdf.

7. Перелік навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих МОН України для використання в 5-11 класах закладів загальної середньої освіти з навчанням українською мовою URL:https://docs.google.com/spreadsheets/d/16NyRYEKgeQ4T5BE68La-

s2gn0q2MPyIWSWx-Vdw-zmA/edit?gid=634575368#gid=634575368 (дата звернення: 18.05.2025).

8. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#top (дата звернення: 18.05.2025).

9. Про затвердження Державного стандарту профільної середньої освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 25.07.2024 р. № 851. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-2024-%D0%BF#Text (дата звернення: 18.05.2025).

10. Про затвердження Концептуальних засад реформування профільної середньої освіти : наказ Міністерства освіти і науки від 10.10.2024 р. № 1451. URL:https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-kontseptualnykh-zasad-reformuvannia-profilnoi-serednoi-osvity-akademichni-litsei (дата звернення: 18.05.2025).

11. Про освіту : Закон України від 02.05.2025 р. № 2145-VIII. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text (дата звернення: 18.05.2025).

12. Савченко А. С. Методика формування компетентності в китайському писемному мовленні у майбутніх філологів : дис. … канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2019. 232 с.

13. Evans V., Dooley J. On Screen : Student's Book : B2. Newbury : Express Publishing, 2016. 169 p.

УДК 291.12:314.5

Димитрій Заєць,

здобувач 3 курсу третього (аспірантського) рівня вищої освіти

спеціальність 031 «Релігієзнавство»
Микола Козловець (науковий керівник),
доктор філософських наук, професор
професор кафедри філософії та політології
Житомирський державний університет імені Івана Франка

РЕЛІГІЙНА СВІДОМІСТЬ У ПОСТНАЦІОНАЛЬНОМУ СВІТІ МІГРАЦІЙНИХ КРИЗ

Теперішній світ дедалі менш охоче піддається класифікації за старими геополітичними чи етнокультурними характеристиками. Його розірвано міграційними шляхами, заплутано в багаторівневих символічних обмінах, а саме поняття нації — ще донедавна основної константи ідентичності — поволі звужується до адміністративно-географічного терміну. На тлі цього звуження релігійна свідомість знову набуває ваги — не як рудимент минулого, а як жива і, подекуди, єдина стабільна форма символічної приналежності. Людина, яка втрачає ґрунт під ногами — біженець чи переселенець — чіпляється не так за мову чи паспорт, як за ритуальні символічні форми. У цьому сенсі релігійна свідомість у постнаціональному світі постає як архаїчна, але не анахронічна форма відповіді на травму втрати. Вона виконує роль культурної мапи, в якій людина заново окреслює межі знайомого і значущого. Ця свідомість не замикається в індивідуальності — навпаки, вона розгортається в комуні, у спільному переживанні сакрального, у тілі колективної пам’яті, яка витримує політичне чи соціальне вигнання і культурне витіснення. І саме тому вона здатна не лише лікувати, але й загострювати — бо межі спільного завжди передбачають межі виключення.

Особливо показовим стає європейський випадок, де релігійна приналежність усе частіше набуває ознак соціально-культурної сегрегації. У Франції вже понад два десятиліття триває боротьба за «секулярну нейтральність», яка у практиці нерідко виливається в заборони: носіння хіджабів у школах (2004), нікабів у публічному просторі (Закон про приховування обличчя 2010 року), буркіні на

пляжах (низка епізодів у 2016 році), й відносно нещодавня заборона на носіння традиційного плаття абая у закладах освіти (2023). Ці заборони подаються як спроба захисту світськості, проте, як зазначає Жоселін Сезарі, «секуляризм дедалі частіше функціонує не як нейтральність, а як контроль над публічним існуванням ісламу» [4, с. 109]. Крім цього, у Німеччині, Австрії, Швейцарії та Данії було запроваджено також подібні обмеження. Після терактів у Парижі (2015), Брюсселі (2016), Ніцці (2016), Берліні (2016) іслам дедалі частіше починають сприймати не тільки виключно як культурний виклик, а й як повноцінну екзистенційну загрозу. У 2016 році німецька партія AfD заявила: «Іслам не є частиною Німеччини» [3] чим фактично винесла за дужки мільйони мусульманських громадян. У Франції філософ Ален Фінкелькрот вживає термін «ісламофашизм», тоді як нідерландський політик Ґерт Вілдерс закликає «заборонити Коран» та іронічно називає Європу «Єврабією», ще задовго до окреслених вище подій [2]. Таким чином, релігійна видимість мусульман перетворюється на маркер небажаної присутності, а інтеграція часто пропонується лише ціною повної асиміляції.

Усе частіше релігійна свідомість виявляється не лише ресурсом індивідуальної стійкості, а й інструментом політичної колективізації. У середовищах, де інші форми колективної самоорганізації обмежені або стигматизовані, саме релігійна мова дає змогу висловити соціальний протест. Це спостерігається як у християнських громадах, що захищають права мігрантів, так і в мусульманських спільнотах, які борються за право бути видимими без остраху. При цьому релігійність не редукується до фундаменталізму — вона дедалі частіше виявляється здатною на критичне мислення, символічну гнучкість та етичну позицію. Як зазначає Саба Махмуд: «потреба у релігійному вислові виникає не через відсутність раціональності, а через її обмеженість перед лицем афекту, болю та приниження» [7, с.55]. Тобто, у зазначеному контексті релігія постає мовним інструментом для вираження соціальних проблем.

Ще одне важливе вимірювання — це розрив між офіційною політикою мультикультуралізму та реальним досвідом релігійних спільнот. Формально

Європа декларує толерантність, але фактично часто прагне до асиміляції, а не до визнання різноманітності. Цей розрив поглиблюється в умовах міграційних криз, коли релігійна видимість — замість бути знаком інтеграції — починає сприйматись ледь не як провокація. У результаті мусульманська релігійна свідомість опиняється в парадоксальному становищі: бути водночас і повністю «приватною», і постійно виправдовуваною у публічному просторі. У цьому контексті постає питання: чи можлива така модель громадянства, яка не вимагає роздвоєння особистості — між «світським публічним» і «релігійним приватним»?

На цьому тлі релігійна свідомість стає мовою спротиву — не лише державній політиці, а й уявленню про норму. Вона артикулює гідність там, де суб'єкта прагнуть позбавити символічного голосу. Саме релігія формує тіло «впізнаваної ідентичності» — і через це потрапляє в зону напруг. Водночас, як слушно підкреслює Олів'є Руа, «європейський секуляризм створив парадокс: він вимагає інтеграції, але лише ціною десакралізації» [6, с.29]. Тобто, мусульманин може бути інтегрованим лише як «світська людина», що автоматично виключає ті форми релігійної свідомості, які не лише зводяться до приватного досвіду.

Релігійна свідомість у цьому випадку функціонує як простір відновлення суб'єктності — не в опозиції до сучасності, а в опозиції до її секулярної винятковості. Вона не завжди є політичною у прямому сенсі, проте її присутність у публічному просторі незмінно політизується. Кліффорд Гірц називає релігію «системою символів, яка встановлює настрій і мотивацію, обгортаючи їх ореолом фактичності» [1, с.17], а отже — вона творить світ, у якому особистий досвід не розчиняється в анонімності. Для багатьох мігрантів релігія — це не просто метафізика, а «жива мова батьківщини» в контексті втрати – й це лише посилюються наявністю інших представників-носіїв зазначеної ідентичності.

Ця вкоріненість у досвід міграції є центральною для розуміння постміграційної релігійності. Релігія тут не лише компенсує втрату батьківщини — вона уособлює його, стає місцем пам'яті, тілесності, спільного дихання. Як слушно зазначає Пол Рікер, «ідентичність не існує без розповіді, а розповідь завжди

потребує слухача» (Oneself as Another, 1992) [5, с.27]. У випадку мігрантів, які стають невидимими в системах бюрократії, релігійна громада часто стає єдиним простором, де розповідь про себе може бути почута й підтверджена.

Втім, необхідно визнати: релігійна свідомість у постнаціональному світі може бути не лише джерелом напруги, а й потенціалом для міжрелігійної зустрічі. Там, де національні ідентичності втрачають об'єднуючу силу, саме релігійні традиції можуть відкрити діалог, який ґрунтується не на уніфікації, а на співпереживанні. У містах, де церкви й мечеті опиняються по сусідству, формується нова етика повсякдення — зосереджена не на догмі, а на гостинності. Ця етика не вирішує конфлікти, але створює умови для спільного існування у множинності, та задля комфортного мультикультурного діалогу.

Урешті, релігійна свідомість у добу постнаціонального дроблення постає як амбівалентний феномен — вона водночас виявляє розломи й заповнює тріщини. Вона здатна розгортатися в риториці опору або в риториці зцілення, бути кордоном або містком до нового уявлення про спільність. Її сучасна поява в публічному просторі — не повернення минулого, а симптом сучасного: реакція на втрату довіри до універсальних структур (перш за все секулярних) і пошук сенсу поза межами холодних інституцій. І саме в цій тонкій міжсфері — між розпадом старих ідентичностей і нерозпізнаністю нових — релігія знову стає мовою, через яку люди прагнуть бути побаченими, почутими й визнаними. Не як одиниці у статистиці, а як носії унікального досвіду, що вимагає не лише політичного, а й етичного слухання.

Список використаних джерел та літератури

1. Clifford Geertz. The interpretation of cultures. New York: Basic Books, Inc., Publishers, 1973. URL: https://cdn.angkordatabase.asia/libs/docs/clifford-geertz-the-interpretation-of-cultures.pdf (дата звернення: 27.05.2025).

2. Enough is enough: ban the Koran. URL: https://www.geertwilders.nl/index.php?id=1117&option=com_content&task=view (дата звернення: 27.05.2025).

3. Germany right-wing party AfD walks out of Muslim meeting. URL: https://www.bbc.com/news/world-europe-36362210 (дата звернення: 27.05.2025).
4. Jocelyne Cesari. Why the West fears Islam: an exploration of Muslims in liberal democracies. New York: Palgrave Macmillan, 2013. URL: https://archive.org/details/whywestfearsisla0000cesa/page/n3/mode/2up (дата звернення: 27.05.2025).
5. Paul Ricouer. Oneself as another. Translated by Kathleen Blamey. Chicago: The University of Chicago Press, 1994. URL: https://archive.org/details/oneselfasanother0000ricu/mode/2up (дата звернення: 27.05.2025).
6. Roy Oliver. Holy ignorance: when religion and culture part ways. New York: Columbia University Press, 2010. URL: https://archive.org/details/holyignorancewhe0000royo/page/n5/mode/2up (дата звернення: 27.05.2025).
7. Saba Mahmood. Politics of piety: The Islamic revival and the feminist subject. New Jersey: Princeton University Press, 2005. URL: https://genderstudiesgroupdu.wordpress.com/wp-content/uploads/2014/07/saba_mahmood_politics_of_piety_the_islamic_revibookfi-org.pdf (дата звернення: 27.05.2025).

УДК 658

Анар Гараєв,
здобувач 4 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 022 (Дизайн)
Анатолій Максимчук,
старший викладач кафедри образотворчого мистецтва та дизайну
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ФІРМОВИЙ СТИЛЬ У ФОРМУВАННІ ВІЗУАЛЬНОГО ОБРАЗУ ПІЦЕРІЇ

У сучасному конкурентному середовищі сфери громадського харчування фірмовий стиль відіграє ключову роль у формуванні візуального образу закладу, впізнаваності бренду та емоційного зв’язку з клієнтом. Особливо це стосується таких популярних форматів, як піцерії, де споживачі мають широкий вибір і часто приймають рішення на основі естетичного сприйняття, довіри до бренду та першого враження.

З огляду на зростання попиту на якісні, автентичні та візуально привабливі заклади, розробка фірмового стилю стає не лише елементом брендингу, а й ефективним інструментом маркетингу. Саме через графічні засоби – логотип, кольорову гаму, типографіку, упаковку та інші носії стилю – заклад може передати свою концепцію, цінності та культуру.

Актуальність обраної теми зумовлена необхідністю створення цілісної візуальної ідентичності для нових піцерій, які прагнуть заявити про себе на ринку, відбудуватися від конкурентів і вибудувати довготривалі стосунки з клієнтом. В умовах урбанізації, цифровізації й зміни поведінки споживачів візуальна комунікація набуває особливого значення.

Таким чином, дослідження процесу створення фірмового стилю піцерії є своєчасним, практично значущим і відкриває широкі можливості для застосування графічного дизайну в реальному бізнес-середовищі.

Фірмовий стиль — це сукупність графічних і дизайнерських елементів, які формують візуальну ідентичність бренду, забезпечують його впізнаваність і відрізняють від конкурентів. Він є важливим елементом корпоративного іміджу, що відображає цінності компанії, її концепцію та емоційний зв'язок із цільовою аудиторією. Фірмовий стиль є інструментом, через який бренд спілкується з зовнішнім світом, передаючи своє.

Фірмовий стиль включає кілька основних компонентів, які взаємодіють між собою і складають єдину систему:

1. Логотип — основний елемент, що символізує бренд. Він може бути у вигляді графічного знаку, тексту чи комбінованої форми. Логотип має бути простим, легко запам'ятовуваним і відображати характер компанії.

2. Кольорова гама — кольори, які використовуються в усіх візуальних матеріалах компанії. Кольори мають емоційний вплив на споживачів і можуть підсвічувати певні асоціації, наприклад, червоний для енергії або зелений для екологічності.

3. Типографіка — вибір шрифтів та їх використання в оформленні. Шрифт повинен бути легко читабельним і відповідати загальній концепції бренду.

4. Графічні елементи — додаткові візуальні компоненти, такі як іконки, малюнки або патерни, що доповнюють логотип і кольорову гаму.

5. Фірмові носії — матеріали, на яких застосовується фірмовий стиль, такі як упаковка, рекламні банери, вивіски, меню та інші елементи, що безпосередньо взаємодіють із споживачами.

Фірмовий стиль відіграє важливу роль у створенні та розвитку бренду закладу харчування, адже саме він формує перше враження про компанію і допомагає створити емоційний зв'язок з цільовою аудиторією. В умовах високої конкуренції на ринку ресторанних послуг правильний фірмовий стиль здатен стати важливим фактором успіху і стабільного розвитку закладу.

Однією з основних функцій фірмового стилю є забезпечення ідентифікації бренду закладу харчування. Логотип, кольорова палітра, шрифти та інші візуальні елементи повинні бути такими, щоб заклад відразу впізнавався серед конкурентів. Створення унікального і запам'ятовуваного образу є важливим аспектом для формування стійкого бренду. Наприклад, використання специфічних кольорів або оригінального шрифту може стати відмінною рисою закладу, яка виділятиме його на фоні інших піцерій чи ресторанів[1, с.30].

Комунікація цінностей та концепції закладу

Фірмовий стиль закладу харчування є важливим інструментом для передачі його цінностей, концепції і місії. Через графічні елементи та дизайн заклад може донести до споживачів важливу інформацію про якість страв,

атмосферу та інші особливості. Наприклад, якщо ресторан орієнтується на еко-орієнтовану аудиторію, це можна підкреслити через використання натуральних кольорів, природних текстур та органічних форм в дизайні упаковки, меню та інтер'єрі.

Графічний дизайн у секторі HoReCa (гостинність, ресторани, кафе) є важливим інструментом для створення унікальної ідентичності закладів та сприяє формуванню правильного сприйняття бренду серед клієнтів. HoReCa включає ресторани, готелі, кафе, бари та інші заклади, де важливу роль відіграє не лише якість послуг, а й візуальна складова. Графічний дизайн у цій сфері включає все: від логотипів і меню до оформлення інтер'єрів і зовнішніх рекламних матеріалів[2,с.43].

1. Створення емоційного зв'язку через дизайн

Графічний дизайн для HoReCa має бути орієнтований на створення емоційного зв'язку з клієнтами, оскільки досвід відвідування закладу харчування має не лише функціональний, а й емоційний вимір. Від того, як споживач сприймає дизайн ресторану чи кафе, залежить його настрій, комфорт та бажання повернутися знову. Для досягнення цього ефекту дизайнери використовують:

- Колірні рішення: Наприклад, червоний і жовтий стимулюють апетит, а пастельні кольори створюють спокійну, розслаблену атмосферу.
- Шрифти та типографіка: Легко читабельні шрифти для меню і вивіски дозволяють зробити заклад зручним для відвідувачів, а стилізовані шрифти можуть підкреслити концепцію закладу, наприклад, в стилі ретро чи сучасного мінімалізму.
- Ілюстрації та графічні елементи: Від традиційних малюнків до сучасних стилізованих елементів — вони допомагають створити певну атмосферу і залучити цільову аудиторію.

2. Ідентифікація та брендинг

У сфері HoReCa, де конкуренція є високою, фірмовий стиль та графічний дизайн визначають, чи залишиться заклад в пам'яті клієнта. Брендинг закладу

через графічний дизайн полягає у використанні візуальних елементів для створення впізнаваного образу, що вирізняється серед інших:

- Логотип: Важливий елемент фірмового стилю, який має бути унікальним і легко впізнаваним. Наприклад, Starbucks має простий, але яскравий логотип, що ідентифікується по всьому світу.
- Кольори бренду: Правильно підібрана кольорова палітра закладу сприяє формуванню емоційного сприйняття. Це може бути кольорова схема для інтер'єру, зовнішньої реклами та упаковки.
- Шрифти: Використання оригінальних шрифтів може допомогти створити унікальний характер бренду і додати індивідуальності.

3. Адаптивність графічного дизайну до різних форматів

Графічний дизайн для HoReCa має бути гнучким і адаптивним, щоб виглядати однаково ефективно в різних форматах:

- Меню: Меню повинно бути зручним для користування, чітким і стильним. Воно може бути оформлено в рамках загального фірмового стилю, з урахуванням кольорів, шрифтів та інших елементів дизайну.
- Зовнішня реклама та вивіски: Вивіски повинні бути помітними та читабельними навіть на великій відстані. Важливо, щоб дизайн був адаптований до різних зовнішніх умов (денне/нічне освітлення, погодні умови тощо).
- Соціальні мережі та онлайн-просування: У сучасних умовах графічний дизайн відіграє важливу роль у створенні привабливих постів і реклами в соціальних мережах. Яскраві візуальні елементи допомагають привернути увагу цільової аудиторії.

4. Дизайн інтер'єру та зовнішнього вигляду закладу

Інтер'єр та зовнішній вигляд закладу безпосередньо взаємопов'язані з графічним дизайном, адже вони мають бути в гармонії з фірмовим стилем і передавати дух і концепцію закладу:

- Інтер'єр: Колірні рішення, стиль меблів, обробка стін та декоративні елементи повинні відповідати обраному напрямку. Наприклад, кафе в стилі ретро може використовувати старовинні плакати, яскраві кольори та неонові освітлювальні елементи.
- Зовнішній вигляд: Фасад і вивіски повинні бути органічною частиною міського простору, привертаючи увагу перехожих і виділяючи заклад на фоні інших. Наприклад, заклади з гастрономічним напрямом можуть мати вітрини, де демонструються страви, щоб підвищити інтерес[3, с.92].

5. Упаковка та дизайн продукції

Дизайн упаковки і товарів має велике значення для створення позитивного враження у клієнтів, особливо якщо заклад надає послугу доставки їжі:

- Упаковка: Брендована упаковка може бути не лише функціональною, але й носити естетичну цінність, привертаючи увагу і підкреслюючи якість продукту. Наприклад, заклади фаст-фуду, такі як McDonald's, використовують яскраву упаковку, яка є частиною фірмового стилю.
- Продукція: Оформлення страв, піднесення їжі на стіл — все це також відображає увагу до деталей та загальну концепцію закладу.

6. Врахування цільової аудиторії

Ключовою особливістю графічного дизайну для HoReCa є орієнтація на цільову аудиторію. Дизайн має бути адаптований до уподобань клієнтів закладу:

- Молодіжний заклад може використовувати яскраві кольори, сучасні шрифти та інноваційний стиль, звертаючись до молодіжної аудиторії.
- Заклади преміум-класу орієнтуються на класичний дизайн з елегантними елементами, що підкреслюють їх престиж.

7. Вплив культурних особливостей

Графічний дизайн закладів харчування також пов'язаний з культурними особливостями країни чи регіону. Наприклад, заклади, що пропонують національну кухню, часто використовують елементи культури та традицій у своєму оформленні[4, с.110].

Отже, графічний дизайн для HoReCa-сфери є важливим елементом, який визначає не лише візуальне сприйняття бренду, але й емоційний досвід клієнта. Він допомагає створювати впізнаваність бренду, сприяє розвитку бренду, підвищує його конкурентоспроможність і залучає лояльних клієнтів. Правильне використання графічних елементів у вивісках, меню, упаковці, інтер'єрі та маркетингових матеріалах забезпечує успіх закладу в умовах насиченого ринку.

Список використаних джерел та літератури

1. Барабаш, І. Л. Стратегічний брендинг для ресторанного бізнесу / І. Л. Барабаш. – Одеса: Видавництво "Експерт", 2018. – 270 с.
2. Вісоцька, Н. І. Основи брендингу: теорія та практика / Н. І. Вісоцька. – Київ: Вид-во "Професіонал", 2016. – 280 с.
3. Гарсія, М. Інтер'єр та дизайн ресторанів: від ідеї до реалізації / М. Гарсія. – Мадрид: Типографія "Креатив", 2015. – 352 с.
4. Громова, В. О. Дизайн корпоративної айдентики в Україні: основи та тенденції / В. О. Громова. – Київ: Видавничий дім "Сучасний дизайн", 2018. – 230 с.

УДК 7.012:746.4

Нікіта Жиляєв,
здобувач 4 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 022 (Дизайн)
Анатолій Максимчук,
старший викладач кафедри образотворчого мистецтва та дизайну
Житомирський державний університет імені Івана Франка

РОЛЬ ГРАФІЧНОГО ДИЗАЙНУ В СТВОРЕННІ АВТОРСЬКОГО ОДЯГУ

Постановка проблеми. У сучасній індустрії моди авторський одяг стає не просто функціональним елементом гардеробу, а способом самовираження та ідентичності бренду. При цьому графічний дизайн відіграє ключову роль у формуванні візуальної концепції колекцій, створенні принтів, патернів, логотипів і загальної стилістики речей. Проблема полягає у недостатньому усвідомленні взаємозв'язку між графічним дизайном і процесом розробки авторського одягу, що призводить до поверхового використання візуальних елементів без глибокої ідеї чи концепції.

Мета дослідження. На основі аналізу джерел та практичних прикладів дослідити роль графічного дизайну у створенні авторського одягу, визначити основні принципи поєднання графічних елементів із текстильними матеріалами, а також простежити, як саме графічні рішення впливають на сприйняття колекції і формування брендової ідентичності.

Дослідження зосереджується на аналізі етапів інтеграції графічного дизайну в розробку авторського одягу: від створення концепції до підбору кольорової палітри, розробки принтів і позиціонування логотипів. На основі вивчених джерел [1-2] встановлено, що якісний графічний супровід дозволяє підкреслити унікальність дизайнера, надати одягу впізнаваності та викликати емоційний відгук у споживачів. Особлива увага приділяється тому, як графічний елемент може стати основою для цілісного візуального наративу колекції, а не залишатися окремим декоративним фрагментом. Практика показує, що успішні приклади авторського одягу демонструють продумане поєднання тканини, форми і графіки, де кожен елемент працює на спільну ідею бренду[1].

Походження графічних елементів в дизайні авторського одягу. Походження графічних елементів у створенні авторського одягу можна простежити через історію моди, мистецтва та технологічні інновації.

- Графічні елементи в одязі

Вираз "графічні елементи" в контексті моди означає використання різноманітних візуальних символів, малюнків, принтів або логотипів, що додають індивідуальності та виразності одягу. Початково графіка в моді обмежувалася лише декоративними вишивками чи принтами на тканинах, однак з часом стала важливим інструментом для самовираження дизайнерів та брендів. Від перших відомих візуальних стилів до сучасних технологій друку, графічні елементи на одязі використовувалися для створення унікальних та ідентифікаційних знаків, що дозволяють бренду бути впізнаваним.

- Ідентичність через графічний дизайн в моді

Поняття "ідентичність" в контексті моди та графічного дизайну пов'язаний із символічними візуальними елементами, що стають частиною філософії бренду. Це може бути як логотип, так і стилізовані зображення, що відображають концепцію і меседж колекції. Історично, з розвитком технологій виробництва тканин і друку, графічні елементи стали основою для творчого вираження дизайнерів, дозволяючи створювати нові образи та концепції одягу. Сьогодні графічний дизайн в авторському одязі має важливу роль у формуванні культурних і соціальних ідентичностей, підкреслюючи особистість того, хто носить цей одяг.

Функція графічних елементів в створенні авторського одягу. Графічні елементи в авторському одязі виконують низку функцій, що варіюються в залежності від концепції бренду, стилю колекції та мети дизайну. Основною функцією є створення візуальної ідентичності та підсилення виразності одягу[2]. Ось деякі основні функції графічних елементів в авторському одязі:

1. Ідентифікація та брендинг: графічні елементи, такі як логотипи або символи, часто використовуються для позначення бренду або колекції, що дозволяє покупцям ідентифікувати одяг серед інших. Наприклад, символ або логотип на футболці чи куртці може бути першим і найважливішим елементом, що визначає стиль бренду.

2. Створення емоційних асоціацій: візуальний контекст може викликати емоційні реакції та асоціації, що допомагає виразити певні ідеї або повідомлення.

Принти з певними зображеннями або фразами можуть створювати зв’язок між дизайном одягу та певними соціальними чи культурними ідеями. Наприклад, принт з цитатою або зображенням символу може відображати ідеї свободи, протесту або натхнення.

3. Комунікація через стиль: графічний дизайн в авторському одязі може служити для комунікації між дизайнером і його цільовою аудиторією, виражаючи певні теми чи культурні настрої. Наприклад, принти на одязі можуть бути використані для того, щоб висвітлити актуальні соціальні або політичні питання, таким чином залучаючи людей до дискусії чи змін.

4. Естетичний та композиційний вплив: художні деталі можуть служити як важливі декоративні компоненти, що роблять одяг більш привабливим та стильним. Підбір кольору, форми та розташування графічних елементів дозволяє створювати гармонійні та унікальні образи, що відрізняються від стандартного масового виробництва. Це дозволяє брендам отримати конкурентні переваги та привернути увагу до своїх колекцій.

5. Підсилення концепції колекції: зображення можуть бути тісно пов'язані з тематикою колекції та підсилювати її основну ідею. Наприклад, дизайнер може використовувати малюнки, які відображають природу, урбаністичний стиль, ретро або футуристичні мотиви, щоб створити певну атмосферу чи настрій. Це робить одяг не тільки практичним, а й частиною культурного чи художнього контексту.

6. Зручність та універсальність: декоративні елементи дозволяють зробити одяг більш універсальним і зручним для різних ситуацій. Вони можуть бути використані для адаптації одягу до певних культурних або соціальних контекстів, що дозволяє покупцям відчувати себе комфортно і модно в різних умовах.

Способи використання графічних елементів в авторському одязі та їхній вплив на сприйняття інформації оточуючими. Графічні елементи на одязі можуть бути потужними інструментами для комунікації з оточенням, впливаючи на те, як

люди сприймають не тільки сам продукт, а й стиль, концепцію бренду та емоційний стан носія[3].

- Підвищення уваги та інтересу

Використання: Контрастні принти, великі логотипи або сміливі графічні елементи, розташовані на видних ділянках одягу (наприклад, на спині чи рукавах).

Вплив: Такі елементи привертають увагу, створюють виразний візуальний акцент і викликають інтерес до продукту. Це сприяє швидкому розпізнаванню одягу в натовпі і підвищує його привабливість.

- Ідентифікація та персоналізація стилю

Використання: Унікальні графічні елементи, такі як авторські малюнки, символи або шрифти, які представляють індивідуальний стиль або концепцію бренду.

Вплив: Це дозволяє носієві ідентифікувати себе з певною групою або культурною ідентичністю, підвищує усвідомлення та виділяє серед інших. Люди можуть легко зрозуміти, що цей одяг належить до певного стилю або бренду.

- Брендінг та впізнаваність

Використання: Використання унікальних графічних елементів як частини стратегії бренду (наприклад, фірмові кольори, шрифти, стилістичні елементи).

Вплив: Такі елементи створюють асоціацію з брендом і підвищують його впізнаваність, допомагаючи формувати стійке враження серед споживачів. Графічні елементи, що повторюються, також можуть зробити бренд більш запам’ятовуваним.

- Інформаційна передача та комунікація

Використання: Використання графічних малюнків або слоганів на одязі для передачі повідомлень, ідей або концепцій.

Вплив: Такі елементи можуть швидко передати певні соціальні, політичні чи культурні ідеї. Наприклад, принти з цитатами або символами можуть виражати підтримку певної ініціативи або ставлення до актуальних проблем.

- Емоційний вплив та виразність

Використання: Графічні елементи, які відображають певні емоції чи настрої (наприклад, яскраві кольори, сміливі форми чи мотиви).

Вплив: Це додає емоційного відтінку до одягу, роблячи його не просто частиною гардеробу, а способом виразити себе або свій настрій. Такі елементи можуть викликати радість, натхнення або навіть роздуми, залежно від того, як вони використовуються.

- Підвищення інтуїтивної зручності

Використання: Декоративні елементи, що поєднуються з практичною функцією, як-от графіка, яка вказує на певні частини одягу або технічні характеристики (наприклад, лінії на спортивному одязі, що підкреслюють рухливість).

Вплив: Це не тільки робить одяг стильним, але й забезпечує зручність у використанні, допомагаючи носієві орієнтуватися в ньому або зрозуміти його функцію.

- Розширення культурного контексту

Використання: Використання графічних елементів, що відображають культурні чи історичні референції (наприклад, народні орнаменти, ретро-мотиви).

Вплив: Це дозволяє носієві відчути зв'язок із певною культурною спадщиною, створюючи глибший емоційний зв'язок з предметом одягу. Такі елементи можуть бути символічними і нести певний культурний чи соціальний зміст.

- Зменшення когнітивного навантаження через спрощення

Використання: Лаконічні, мінімалістичні графічні елементи, які не перевантажують сприйняття.

Вплив: Це дозволяє зосередитися на основній концепції одягу, без відволікання на зайву інформацію. Мінімалізм в графіці створює відчуття спокою та чистоти в дизайні[4].

Висновки. Процес розробки графічного дизайну в авторському одязі є складним і багатогранним, де кожен етап має своє значення в створенні

виразного візуального образу та емоційного зв'язку з носієм. Графічні елементи відіграють ключову роль у створенні не лише естетичної привабливості, але й у формуванні сприйняття, навігації та інтуїтивної зрозумілості одягу.

Основні аспекти використання графічних елементів включають привертання уваги, підвищення індивідуальності через персоналізацію стилю, а також створення ідентичності бренду. Зокрема, правильно підібрані графічні елементи сприяють не лише візуальному впливу, але й емоційному сприйняттю, що дозволяє створити глибший зв'язок з носієм одягу та його оточенням [5].

Важливою є здатність графічних елементів зменшувати когнітивне навантаження, що дозволяє швидко орієнтуватися в продукті, а також інтеграція емоційного впливу, яке додає глибини в сприйняття та спрощує процес комунікації з оточенням.

Загалом, графічні елементи в авторському одязі не лише виконують функцію прикрашення, але й значно впливають на сприйняття бренду та носія, створюючи атмосферу, яка передає ідеї, емоції та індивідуальність.

Список використаних джерел та літератури

1. The Fashion Design Institute. URL: https://www.fashiondesigninstitute.org (дата звернення 26.02.2025).

2. Fashion Design Trends. URL: https://www.fashiondesigntrends.com (дата звернення 26.02.2025).

3. Design Week – модні тренди в графічному дизайні. URL: https://www.designweek.co.uk (дата звернення 26.02.2025).

4. Якименко Д., & Гула Є. (2024). Графічний дизайн та його взаємозв’язок із індустрією моди. Матеріали конференцій МЦНД, (05.04.2024; Рівне, Україна), 163–166. https://doi.org/10.62731/mcnd-05.04.2024.002

5. Концептуалізація дизайну бренду як соціального і культурного феномена у контексті графічного дизайну: освітянські аспекти / І. Рижова, К. Северин, Т. Пасічна, Н. Пантус, І. Бобровський // Humanities Studies – № 16(93) (2023) – 2023-10-13, – С. 62-76. URL: http://humstudies.com.ua/.

УДК 37.091.33-028.22

Валерія Станішевська,
здобувач 4 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 022 (Дизайн)
Анатолій Максимчук,
старший викладач кафедри образотворчого мистецтва та дизайну
Житомирський державний університет імені Івана Франка

КЛЮЧОВІ ЕТАПИ РОЗРОБКИ НАСТІЛЬНОЇ ГРИ

Постановка проблеми. У сучасному світі, де цифрові розваги заполонили щоденне життя людей, настільні ігри залишаються живим прикладом мистецтва комунікації та унікального інтерактивного досвіду. Створення настільної гри — це процес, що вимагає не лише фантазії, але й глибокого знання ігрової механіки, балансу між складністю та доступністю, а також розуміння потреб цільової аудиторії.

Проблема полягає у тому, що за умов великої конкуренції на ринку розробнику необхідно створити продукт, який буде одночасно інноваційним і зрозумілим, захоплюючим та іграбельним.

Виникає питання: якими є ключові етапи цього процесу, та як їх потрібно організувати, аби настільна гра набула успіху серед гравців?

Мета дослідження є визначення ключових етапів розробки настільної гри та аналіз впливу кожного з них на успішність кінцевого продукту.

Дослідження передбачає вивчення таких аспектів, як генерація ідеї, створення концепції, прототипування, тестування, редагування, оформлення, друк та маркетинг настільної гри.

Особлива увага приділяється значенню тестування і балансування правил, адже саме ці етапи значною мірою визначають прийняття гри гравцями.

Виклад основного матеріалу.

1) Походження та роль настільних ігор у культурі.

Настільні ігри супроводжують людство ще з часів античності. Одними з найдавніших прикладів є шумерські «Королівська гра Ур» та єгипетський «Сенет». Вони не лише розважали, а й мали ритуальне та навчальне значення: передавали соціальні моделі поведінки, тренували стратегію мислення. У новітній історії настільні ігри стали універсальним засобом для розвитку комунікаційних навичок, логічного мислення та творчого підходу до вирішення завдань[1].

Їх популярність лише зростає завдяки потребі людей у живому спілкуванні, особливо на тлі цифрової ізоляції.

2) Генерація ідеї: основа унікальності гри.

Успішна настільна гра починається з оригінальної ідеї. На цьому етапі розробник визначає основну тематику гри, загальне відчуття світу, механіку взаємодії гравців та цільову аудиторію. Ідея повинна не просто бути цікавою сама по собі, але й мати потенціал для подальшого розвитку в правилах та дизайні. Часто розробники надихаються літературою, історичними подіями, міфологією або навіть власним життєвим досвідом. Без яскравої ідеї, яка запалить уяву гравців, гра ризикує залишитися непоміченою серед тисяч конкурентів[2].

3) Формування концепції: від задуму до робочої структури.

На основі ідеї створюється концепція гри: формуються основні принципи механіки (наприклад, контроль території, збір ресурсів, побудова колоди), визначається кількість учасників, час партії та умови перемоги. На цьому етапі важливо підтримувати баланс між простотою правил і глибиною геймплею: гра повинна бути доступною для новачків, але водночас пропонувати цікаві рішення для досвідчених гравців. Формування концепції передбачає також побудову базового каркасу правил, що дає змогу розпочати розробку першого прототипу.

4) Прототипування: перше втілення задуму.

Прототипування є практичною реалізацією концепції гри. На цьому етапі створюються перші тестові версії ігрових компонентів: картки, фішки, ігрове поле, жетони тощо. Не має значення якість виготовлення — головне, аби можна

було провести тестову партію. Прототип дозволяє швидко виявити слабкі місця у механіках, оцінити динаміку гри, її тривалість та рівень взаємодії між гравцями. Бездоганний прототип — це той, що не шкода переробляти десятки разів в ім'я кращого результату[3, с. 45].

Походження настільних ігор як елементів культури та розваг. Термін "настільна гра" об'єднує безліч різноманітних форм розваг, які виникли ще тисячі років тому. Одні з перших відомих ігор, таких як шумерська «Королівська гра Ур» або єгипетський «Сенет», використовувалися не тільки для розваги, але й для розвитку стратегічного мислення, передбачення та соціальних взаємодій. Ці ігри відображали тодішнє уявлення про життя, смерть і взаємозв'язки між людьми й надприродним світом.

У середньовічній Європі настільні ігри розвивалися разом із зростанням міст і культурної взаємодії. Гри типу шахів чи нард стали символами інтелектуальної майстерності й елітарності. Пізніше, в епоху Просвітництва та індустріалізації, з'явилися перші ігри з освітнім змістом, що були спрямовані на навчання дітей моральним нормам, історії та географії[4, с. 67].

У XX столітті настільні ігри пережили бум популярності разом із розвитком масової культури. З'явилися такі легендарні ігри, як «Монополія», що об'єднували стратегічний розрахунок із тематичним зануренням.

Сучасний стан настільних ігор: Сьогодні настільні ігри представляють собою окрему галузь індустрії розваг, яка об'єднує широкий спектр жанрів: від сімейних ігор до комплексних стратегічних симуляторів. Їхня роль полягає не лише в розвазі, а й у сприянні розвитку комунікації, критичного мислення, креативності та командної роботи.

- Створення концепції

Термін "концепція" походить від латинського "conceptio" (розуміння, задум). У настільній грі це розробка структури та механік, які перетворюють абстрактну ідею на практичну базу гри.

Концепція включає формування правил, логіку взаємодії гравців, опис цілей гри та шляхи досягнення перемоги. Як і в класичних сюжетних творах, концепція гри має бути внутрішньо узгодженою, логічною й цікавою[5, с. 234].

Сучасне проектування настільних ігор передбачає розгляд багатьох факторів: чи буде гра кооперативною чи змагальною, скільки часу триватиме партія, скільки учасників вона підтримує, чи є в ній елементи випадковості.

- Прототипування

Термін "прототип" походить від грецького "protos" (перший) і "typos" (відбиток, форма). Прототипування у створенні настільної гри означає фізичне або цифрове втілення початкового задуму в грубу тестову форму.

На цьому етапі створюються перші компоненти гри: картки, фішки, ігрові поля, жетони. Вигляд прототипу може бути дуже простим: вручну намальовані картки або картонні вирізки. Як давні майстри робили перші чернетки своїх творів, так само розробник створює чернетку гри, щоб перевірити її механіки на практиці. Прототипування дозволяє виявити недоліки задуму та оцінити, наскільки добре працюють правила у реальних умовах[6].

Функція ключових етапів як складових процесу розробки настільної гри. Ключові етапи розробки настільної гри виконують різноманітні функції у створенні повноцінного ігрового продукту, залежно від їхнього місця в загальній структурі проєкту та цілей розробника.

Ось деякі основні функції цих етапів:

1. Генерація ідеї використовується для формування основної теми та концептуального бачення гри (наприклад, ідея пригодницької експедиції у вигаданому світі).

2. Створення концепції слугує для деталізації механік та побудови логічної структури геймплею (наприклад, розробка системи збору ресурсів чи битв між персонажами).

3. Прототипування застосовується для початкового тестування механік у практичному середовищі без зайвих витрат (наприклад, створення карток з базовими параметрами персонажів).

4. Тестування (playtesting) допомагає виявити недоліки в балансі гри, складності правил або тривалості партій, що дозволяє уникнути критичних помилок на етапі виробництва.

5. Редагування та балансування забезпечує вдосконалення ігрового процесу, робить партії динамічнішими, цікавішими та справедливішими для всіх учасників.

6. Оформлення та візуалізація сприяє створенню емоційного зв'язку між гравцем і грою завдяки стилізованим ілюстраціям та грамотному дизайну компонентів (наприклад, яскраве оформлення персонажів, що підкреслює тематику гри).

7. Підготовка до друку виконує технічну функцію забезпечення якості фізичних компонентів гри (наприклад, правильне розміщення елементів на картках, вибір товщини картону для жетонів).

8. Видавництво та маркетинг допомагає ідентифікувати гру на ринку, створити її бренд та емоційне позиціонування серед інших настільних ігор (наприклад, розробка слогану гри або запуск кампанії на Kickstarter).

- Зручність та ефективність

Ретельне проходження ключових етапів розробки гри: зменшує кількість помилок у фінальному продукті та робить ігровий процес більш зрозумілим і доступним для широкого кола гравців.

Наприклад, якісне тестування та редагування правил дозволяє уникнути заплутаних моментів під час гри, що особливо важливо для сімейних або швидких партій.

Оформлення та продумана візуалізація: підвищують ефективність сприйняття інформації гравцями, дозволяючи їм швидше орієнтуватися у механіках та приймати рішення без постійного звернення до інструкції.

Загалом, послідовне й уважне проходження всіх етапів створення настільної гри відіграє ключову роль у забезпеченні позитивного досвіду гравців, підвищенні популярності гри та зміцненні її позицій на ринку.

Без належної уваги до кожного етапу навіть найкраща ідея може бути зіпсована незручним або незбалансованим ігровим процесом.

3. Способи використання та вплив компонентів настільної гри на сприйняття гравцями та їх взаємодію. Розробка настільної гри — це складний і багатоетапний процес, який включає численні аспекти дизайну, тестування та вдосконалення. Від ідеї до готового продукту проходить кілька ключових етапів, які визначають її успіх. Ось основні етапи цього процесу.

- Підвищення уваги

Використання: Яскраві, контрастні компоненти гри, такі як карти, фішки чи плитки, можуть привертати увагу гравців до важливих елементів або подій у грі.

Вплив: Це сприяє швидкому розпізнаванню ключових елементів гри, покращує концентрацію на важливих моментах і допомагає гравцям швидко реагувати на зміни під час гри.

- Ідентифікація та навігація

Використання: Компоненти гри, такі як карти або фішки з чіткими символами, що позначають різні функції або ефекти, можуть значно полегшити навігацію по грі.

Вплив: Це дозволяє гравцям швидко визначити, що означає кожен елемент, знижуючи час на вивчення правил і збільшуючи швидкість ігрового процесу.

- Брендінг та ідентичність

Використання: Унікальні графічні елементи, такі як логотипи, символи та стилі ілюстрацій, використовуються для створення впізнаваності гри.

Вплив: Це допомагає створити сильний імідж гри, покращує її пам'ятність і підвищує лояльність гравців. Також це допомагає сформувати асоціації з певною тематикою або стилем гри.

- Інформаційна передача

Використання: Використання карток, фішок або інших ігрових компонентів для швидкої передачі важливої інформації (наприклад, вказівки на кількість очок, ефекти тощо).

Вплив: Це дозволяє зменшити необхідність у складних текстах, робить гру більш доступною та інтуїтивно зрозумілою, допомагаючи швидко орієнтуватися в грі без додаткових пояснень.

- Емоційний вплив

Використання: Дизайн компонентів гри, таких як ілюстрації на картах чи фішках, може викликати певні емоції, відчуття напруги або захоплення.

Вплив: Це додає емоційну складову до гри, робить її більш живою і привабливою для гравців, допомагаючи зануритись у атмосферу гри та відчути себе частиною її світу.

- Зменшення когнітивного навантаження

Використання: Спрощені та чіткі графічні елементи, що позначають важливі аспекти гри, зменшують складність сприйняття інформації.

Вплив: Зменшується кількість інформації, яку потрібно обробляти, що дозволяє гравцям зосередитись на самому процесі гри, без зайвих труднощів.

- Створення інтерфейсів та взаємодії

Використання: У настільних іграх, де є багато компонентів, важливо створити інтуїтивно зрозумілу взаємодію між ними.

Вплив: Це дозволяє гравцям швидко освоїти механіки гри, робить процес гри більш плавним і природним, що підвищує задоволення від гри.

Усі ці аспекти вказують на важливість ретельного продумування компонентів настільної гри, оскільки вони не тільки сприяють легкості сприйняття та розуміння правил, але й підвищують емоційний та інтелектуальний зв'язок гравців із грою. Правильне використання цих компонентів може значно покращити досвід гравців і зробити гру більш успішною[7].

Висновки. Процес розробки настільної гри є складним і багатоступеневим, де кожен етап грає важливу роль у формуванні загального досвіду гравців. Успішна інтеграція компонентів гри допомагає не лише візуально орієнтувати гравців, а й створює емоційну та інтелектуальну залученість.

Ключові етапи розробки настільної гри включають створення механік, адаптацію компонентів до типу гри, а також забезпечення доступності та інтуїтивної зрозумілості гри для гравців. Зокрема, компоненти гри можуть виконувати важливі функції — від привертання уваги до забезпечення легкості взаємодії.

Особливу увагу варто звернути на наступні аспекти розробки: зменшення когнітивного навантаження, інтеграція емоційного впливу через компоненти, використання графічних елементів для спрощення ідентифікації та навігації. Важливим є також емоційний зв'язок, який допомагає гравцям відчути себе частиною світу гри.

Загалом, компоненти настільної гри є не лише інструментами передачі інформації, але й важливими елементами, які формують враження від гри, її атмосферу та унікальність.

Список використаних джерел та літератури

1. Board Game Design Lab. URL: https://www.boardgamedesignlab.com/ (дата звернення 08.03.2025)

1. 2. Game Crafter. URL: https://www.thegamecrafter.com/ (дата звернення 08.03.2025)

2. Game Design Workshop/ Tracy Fullerton. –Burlington: Elsevier; Morgan

3. Kaufmann Publishers, 2008. – 491 с.

4. Ernest Adams, Joris Dormans «Game Mechanics: Advanced Game Design»; New Riders, 2012.- 422 с.

5. Jesse Schell «The Art Of Game Design; A Book Of Lenses»; CRC Press, 2019.- 520 с.

6. "How to Develop a Board Game Step-by-Step", автор: James Mathe. URL: https://www.jamesmathe.com/how-to-develop-a-board-game/ (дата звернення 20.02.2025)

7. "The Board Game Design Process", сайт BoardGameGeek. URL: https://boardgamegeek.com/thread/1690547/board-game-design-process (дата звернення 13.04.2025)

УДК 37.091.3:130.2(477)

Наталія Франкова,
здобувач 4 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальність 022 (Дизайн)
Анатолій Максимчук,
старший викладач кафедри образотворчого мистецтва та дизайну
Житомирський державний університет імені Івана Франка

РОЛЬ РОЗМАЛЬОВОК У ФОРМУВАННІ ІНТЕРЕСУ ДО УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ СЕРЕД ДІТЕЙ І ДОРОСЛИХ

Сьогодні, в умовах активних глобалізаційних процесів та зростаючого культурного впливу інших країн, питання збереження й популяризації української національної культури стає особливо важливим. Відродження інтересу до власної історії, традицій і мистецтва є необхідною умовою формування національної ідентичності. Одним із доступних та ефективних способів донесення культурної спадщини до широкої аудиторії є використання творчих ігрових форм, зокрема розмальовок. Розмальовки допомагають інтегрувати національну символіку в повсякденне життя, залучаючи як дітей, так і дорослих до активного пізнання культури. Така форма роботи сприяє емоційному сприйняттю матеріалу, розвитку патріотичних почуттів та творчого мислення. Дослідження цієї теми має практичне значення для розвитку культурних, освітніх та просвітницьких проєктів в Україні. Саме тому обрана проблема потребує теоретичного обґрунтування й практичного вирішення.

Мета дослідження — обґрунтувати роль розмальовок як ефективного засобу популяризації української культури серед дітей та дорослих.

Розмальовка — це зображення з контурами, призначене для самостійного розфарбовування. Вона слугує інструментом творчого самовираження, розвитку уяви, дрібної моторики та естетичного смаку[1]. У контексті популяризації української культури, розмальовки можуть відображати національні символи,

традиційні орнаменти, елементи народного мистецтва, сприяючи глибшому пізнанню та збереженню культурної спадщини.

Цей вид діяльності є доступним для різних вікових груп і може бути використаний у освітніх, культурних та розважальних заходах[2]. Розмальовки з українською тематикою можуть стати ефективним засобом інтеграції національних цінностей у повсякденне життя, сприяючи формуванню національної ідентичності та патріотизму. Розмальовки мають велику силу залучення емоційної та пізнавальної уваги[3]. Для дітей це можливість через гру познайомитися з елементами народної творчості, а для дорослих — відновити зв'язок з національними традиціями. Крім того, творчий процес розфарбовування стимулює розвиток уяви, дрібної моторики та кольорового сприйняття. Через інтерпретацію українських символів люди не лише пізнають культурну спадщину, а й формують більш глибокий зв'язок з історією і традиціями свого народу.

Особливо важливим є те, що такий спосіб популяризації є доступним, емоційно привабливим та сприяє глибшому засвоєнню інформації. Розмальовка дозволяє зробити культуру ближчою, живою й актуальною для сучасної людини. Вона сприяє розвитку національної свідомості, творчого мислення та інтересу до власного коріння. Таким чином, використання розмальовок у популяризації української культури має значний виховний і просвітницький потенціал, який варто активно застосовувати в освітніх та культурних проєктах.

Дослідження ролі розмальовок як засобу популяризації української культури серед дітей та дорослих підтвердило важливість цієї форми творчості як ефективного інструменту у культурно-просвітницькій діяльності. Завдяки поєднанню емоційного сприйняття та навчального процесу, розмальовки сприяють не лише розвитку художніх навичок, а й формуванню глибокого зв'язку з національними традиціями та цінностями. Використання традиційних мотивів і символів у сучасних розмальовках дозволяє не тільки зберігати культурну спадщину, а й адаптувати її для молодшого покоління, яке здебільшого перебуває під впливом глобалізаційних тенденцій. Такі практики

мають значний потенціал у галузі освіти, оскільки сприяють розвитку творчого мислення, емоційної чутливості та розуміння культурної ідентичності.

Список використаних джерел та літератури

1. Олійник О. В. Користь розмальовки для дорослих – чим корисно малювання. 10 причин взятися за олівці. vseosvita. URL: https://vseosvita.ua/blogs/koryst-rozmalovky-dlya-doroslykh-chym-korysno-maliuvannya-10-prychyn-vzyatysya-za-olivtsi-79855.html (дата звернення: 29.04.2025).

2. Taylor, Hannah, "Are Coloring Books Really Just for Kids? Investigating Possible Effects of Specific Pattern Coloring on Conceptual, Physiological and Behavioral Aspects of Anxiety" (2016). Scripps Senior Theses. 804. URL: https://scholarship.claremont.edu/scripps_theses/804 (дата звернення: 29.04.2025).

3. Inharjanto A., Lisnani. Developing Coloring Books to Enhance Reading Comprehension Competence and Creativity. Proceedings of the 3rd International Conference on Innovative Research Across Disciplines (ICIRAD 2019), Denpansar, Indonesia, 20–21 September 2019. Paris, France, 2020. URL: https://doi.org/10.2991/assehr.k.200115. (дата звернення: 29.04.2025).

УДК 327:001(477:438)"19/20"

Марина Панчук,
здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
спеціальність «032 Історія та археологія»
Ольга Білобровець (науковий керівник),
доктор історичних наук, доцент,
професор кафедри історії України
Житомирський державний університет імені Івана Франка

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПІДВАЛИНИ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОГО НАУКОВОГО ПАРТНЕРСТВА НАПРИКІНЦІ XX – НА ПОЧАТКУ XXI СТ.

Наукова співпраця між Україною та Польщею, розвиток якої ми можемо спостерігати упродовж декількох десятиліть, сьогодні є надзвичайно актуальною. Причини та підстави цього лежать не лише у культурній площині, а мають масштабніші передумови. Спільний історичний досвід, налагоджені добросусідські відносини, а також спільний євроінтеграційний напрямок розвитку, який раніше пройшла Польща та який проходить Україна нині, диктують перспективні умови двосторонньої співпраці. Культурницький, у тому числі науковий напрямок співробітництва, також відіграє далеко не останню роль та виступає рушієм міждержавного діалогу.

Питання наукової співпраці України та Польщі на сучасному етапі досліджували О. Митрофанова [3], О. Слободян [4], Й. Ґетка [1] та інші.

Мета дослідження полягає у всебічному аналізі суспільно-політичних передумов та перебігу наукової співпраці України та Польщі, а також оцінці перспектив стратегічного партнерства двох держав.

Розбудова незалежної Української держави була б неможливою без встановлення й розвитку дипломатичних контактів із стратегічними державами-партнерами. Тому співробітництво з Польщею, в силу спільного історичного досвіду та територіальної близькості, а також спільних геополітичних векторів розвитку, у цьому відношенні стало одним із пріоритетних. Договір про добросусідство, дружні відносини і співробітництво, який був укладений між двома державами ще у 1992 р. [2], фактично став одним із тих, які проклали початок продуктивній українсько-польській співпраці на сучасному етапі. Цей нормативно-правовий акт задавав тон і декларував всебічне міждержавне співробітництво, у рамках якого повинні були розвиватися і культурні відносини.

У ході нашого дослідження важливо зупинитися саме на особливостях налагодження наукових взаємозв’язків. Показовою є стаття 5 цього Договору, у

якій наголошується на необхідності впровадження європейських стандартів у різних галузях співробітництва, зокрема у гуманітарній, культурній і науковій. Особливості задекларованого перебігу культурної, у тому числі наукової співпраці, деталізуються у статті 12. У ній міститься зобов'язання про підтримку сторонами заходів, що сприятимуть розповсюдженню знань про наукові надбання обох держав, а також зусиль щодо виявлення та збереження цінностей культурної й історичної спадщини іншої сторони-підписантки, які, проте, знаходять на своїй території. Це передбачає забезпечення вільного доступу до відповідних культурних цінностей, що безумовно пожвавить і хід наукових розвідок в гуманітарній сфері [2].

Загалом, наступні роки так само пройшли під знаком побудови тісних міждержавних відносин, коли політичне налагодження контактів, відповідно, відкривало можливості і для співпраці у науковій сфері. О. Митрофанова [3] у своєму дослідженні доводить стратегічний характер українсько-польського партнерства. Знаковою, на її думку, стала Спільна заява президентів України та Польщі 21 травня 1997 р. у Києві, у якій було окреслено факт та особливості стратегічного партнерства на міждержавному рівні [3, с. 155].

У цей же проміжок часу відбулася ще одна знакова подія, яка інституційно вплинула на розвиток наукової співпраці України та Польщі. 20 травня 1997 р. між урядами двох держав було підписано Угоду про співробітництво в галузі культури, науки і освіти [5]. Прогресивною стала задекларована необхідність прямої співпраці між академіями наук та науково-дослідними установами України та Польщі, що була окреслена в статті 8. Ключовими кроками на цьому шляху мали стати обмін архівними матеріалами, науковою інформацією, публікаціями, проведення сумісних наукових заходів, утвердження практики обмінів для науковців.

Окрім цього, визначено було порядок надання гарантій збереження польських та українських культурних й історичних цінностей, що зберігаються на території України та Польщі відповідно. У разі виявлення фактів, що доводять їх нелегальне вивезення та знаходження на території однієї з держав, угодою

передбачено повернення. Такі положення доводять тезу про те, що міжурядовий діалог, обумовлений сприятливими суспільно-політичними умовами, дозволяє розвинути наукові контакти, що виступає чинником утворення єдиного соціокультурного простору [5].

Так само О. Митрофанова [3] наголошує на тому соціальному механізмі, який сприяє активізації державних та громадських українсько-польських структур, завдяки яким втілюються в життя стратегії двостороннього партнерства. Польща неодноразово декларувала готовність ділитися власним євроінтеграційним досвідом, а також лобіювати українські інтереси в європейських структурах. У сфері наукової співпраці такий рівень стратегічних міждержавних відносин проявився, зокрема, у тому, що в листопаді 2000 р. на засіданні спільного Форуму в Києві сторонами було проговорено важливість заснування й відкриття в Любліні Українсько-польського університету [3, с. 156].

Геополітичні інтереси обох держав потребували відповідних кроків назустріч, що є, безперечно, важливим для стабільності в Центральній Європі. Після вступу Польщі до ЄС і НАТО не останнім пріоритетом для держави стало нарощення впливів у цій частині Європи, тому відносини з Україною почали мати все більш вагоме значення. Налагодження політичної співпраці, а також потреба розвінчати численні міфи, які десятиріччями укорінювалися в суспільній уяві, спонукали політичну еліту обох держав звернутися до переосмислення історичного минулого.

О. Слободян [4] підтверджує, що вже на зламі століть розпочинається конструктивний міждержавний діалог стосовно оцінки спільних сторінок історії ХХ ст. У результаті чого було вшановано польських воїнів та відкрито Меморіал «Орлят» у Львові. Цей крок, а також прагнення обох держав переосмислити проблемні історичні періоди, базуючись на об’єктивних наукових оцінках, доводять те, що для налагодження політичних контактів важливими є позбавлені суб’єктивності наукові розвідки. І навпаки, сприятливі політичні обставини

відкривають широке вікно можливостей для спільного наукового розвитку [4, с. 286-287].

Однією із суспільних передумов українсько-польського наукового партнерства є критична необхідність також протидії російській політиці дезінформації та пропаганди, яка проводиться десятиліттями і має на меті породження глибоких суперечностей між українцями та поляками, що особливо активно проявляється в умовах повномасштабного вторгнення. Цей фактор слушно помічає та характеризує Й. Ґетка [1]. У такому випадку теж доречним є взаємозв'язок між суспільно-політичними викликами та науковою співпрацею, яка здатна прояснити низку непорозумінь й спростувати національні суперечності, що гальмують прогрес міжкультурної комунікації та політичної співпраці. Авторка підкреслює ключові аспекти проблематики для вчених України та Польщі, які постають з огляду на описані обставини. Серед основних заходів для покращення актуального стану справ в її досліджені пропонується активізація роботи з висвітлення спільних сторінок історії; переосмислення глибинних причинно-наслідкових зв'язків у історичних конфліктах, що спровокували прояви ворожості й нетерпимості; організацію сумісних наукових досліджень із залученням науковців з України та Польщі. Такі рішення є вагомими для культурної політики, наукового прогресу та протидії ворожій пропаганді [1, с. 19].

Отже, наукове співробітництво України та Польщі нині має особливу актуальність. Вона обумовлена не лише потребою дослідницького поступу, але й євроінтеграційним контекстом, суспільною необхідністю налагодження міжнаціонального діалогу та, зрештою, викликами у сфері політичного життя двох держав.

Список використаних джерел та літератури

1. Ґетка Й., Ґронцька М., Крамар Р. Роль польсько-українських наукових проєктів у налагодженні ефективної стратегічної співпраці в центрально-східній Європі. Інтермарум: історія, політика, культура № 13 (2023). С. 9-29. Режим доступу: https://doi.org/10.35433/history.112054 (дата звернення 26.05.2025).

2. Договір між Україною і Республікою Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво від 17 вересня 1992 р. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_172#Text (дата звернення 22.05.2025).
3. Митрофанова О. Польща як стратегічний пшшартнер України. *Політичний менеджмент*. 2006. № 6. С. 153-160. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PoMe_2006_6_17 (дата звернення: 24.05.2025).
4. Слободян О. Україна та Польща в контексті українсько-польських міжнародних зв'язків кінця XX – початку XXI ст. Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць.. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2016. Вип. 18. С. 282-289. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ues_2016_18_36. (дата звернення: 22.05.2025).
5. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Польща про співробітництво в галузі культури, науки і освіти від 20 травня 1997 р. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_058#Text (дата звернення 24.05.2025).

УДК 330.828:332.012.3

Анжела Штиль,
здобувачка 3 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 014.03 Середня освіта (історія)
Оксана Маркевич (науковий керівник),
кандидат історичних наук, доцент
доцент кафедри всесвітньої історії
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ПРОТЕКЦІОНІЗМ І ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ

Вивчення економічної політики Німеччини другої половини XIX століття є важливим для істориків та економістів, оскільки цей період став ключовим

етапом трансформації країни в одну з провідних індустріальних держав Європи. Протекціонізм і державне регулювання, впроваджені за ініціативи О. фон Бісмарка, стали відповіддю на виклики економічної кризи та глобальної конкуренції. Розуміння цих процесів дозволяє краще оцінити роль держави в індустріальному розвитку, формуванні ринку, модернізації транспортної інфраструктури та розширенні зовнішньоекономічних зв'язків.

На відміну від традиційних досліджень внутрішньої політики Отто фон Бісмарка, тема економічного протекціонізму в Німецькій імперії досі залишається недостатньо розробленою в українській історіографії. Проте вітчизняні науковці поступово звертають увагу на роль державного втручання в економіку в період формування індустріального суспільства. Серед них варто виділити О. Б. Саліхова [2], який у своєму дослідженні охопив роль держави у зміцненні промислового потенціалу Німеччини в історико-економічному контексті. Історичний огляд становлення Німецької імперії, зокрема її економічної політики, подає С. Й. Бобилєва [1]. Серед зарубіжних дослідників, які ґрунтовно аналізували проблематику протекціонізму, важливими є праці W. H. Dawson [4], що охоплюють історію німецької фіскальної політики у XIX столітті, а також статті, опубліковані в Bulletin of Economic Research [3] та роботи C. R. Schenk [5], присвячені міжнародним економічним зв’язкам Великої Британії та її місцю у світовій економіці, що дозволяє провести порівняльний аналіз із політикою Німеччини.

Мета дослідження — з’ясувати основні причини переходу Німеччини до протекціоністської економічної політики у 1870–1880-х роках, проаналізувати заходи, здійснені урядом О. фон Бісмарка, та визначити їх вплив на подальший соціально-економічний розвиток країни.

До 1877 р. у багатьох сферах Німеччини панував принцип свободи торгівлі. Проте економічна криза 1873 року справила величезне враження на промисловців, торгову буржуазію та уряд. Криза пояснювалася не тільки легковажним заснуванням більшості підприємств і непродуманістю виробництва, але також і незабезпеченістю "національного ринку для

національної промисловості". Це змусило канцлера О. фон Бісмарка змінити підхід до економічної політики. Коли у червні 1876 р. з імперського міністерства пішов Рудольф Дельбрюк, права рука Бісмарка в управлінні імперськими фінансами і в усьому, що стосувалося економічного життя імперії, то стало цілком зрозуміло, що канцер піде шляхом протекціонізму. Бісмарк вирішив, що Німеччина повинна зміцнити свою економічну незалежність, а для цього потрібно обмежити імпорт дешевих іноземних товарів і підтримати національних виробників [3, с.32]. Нова стратегія, впроваджена «залізним канцлером», передбачала комплекс заходів, спрямованих на зміцнення фінансової системи імперії, реформування державного апарату та націоналізацію залізничного транспорту. Основною рушійною силою цієї політики мав стати «Союз великих промисловців та земельних магнатів». Перехід до протекціоністської моделі економіки значною мірою ініціювали представники важкої промисловості. Вони прагнули не лише захистити внутрішній ринок, а й використати встановлення високих монопольних цін у країні для стимулювання дешевого експорту своїх товарів за кордон. Завдяки встановленню високих монопольних цін усередині країни вони могли знижувати вартість своїх товарів на зовнішніх ринках, що сприяло їхньому активному просуванню за кордоном. Таким чином, Німеччина почала активно переходити до політики протекціонізму. З 1875-х років в країні набув сили рух, що вимагав запровадження протекціоністських митних тарифів, які мали захистити промисловість та аграрне виробництво від іноземної конкуренції. Політика протекціонізму включала в себе також те, що держава буде підтримувати ключові галузі економіки. Його політика, зокрема підтримка протекціонізму та розвиток великих промислових картелів, виявилася важливим кроком для подальшого економічного зростання Німеччини. Це дозволило країні зміцнити промислову базу та підготуватися до активної колоніальної політики.

Лотц зауважує, що було б перебільшенням вважати, ніби Бісмарк нав’язав Німеччині протекціонізм громадській думці. Швидше, він сам зробив так, що країна прийняла цю економічну політику. Лише Велика Британія залишилась на

шляху вільної торгівлі і то це не надовго [4,с.47]. Протягом багатьох років Бісмарк підтримував ідеї вільної торгівлі, але згодом став переконаним прибічником протекціонізму. Його величезний політичний авторитет сприяв утвердженню цієї політики, навіть попри кардинальну зміну власних поглядів. Водночас прихильники вільної торгівлі опинилися в опозиції, втративши значний політичний вплив. Саме тому Лотц називає Німеччину, поряд із США, однією з провідних країн у захисті власної промисловості [2, с.206].

Щоб пояснити свою позицію щодо вільної торгівлі, у 1879 р. Бісмарк, подаючи новий законопроєкт щодо підняття тарифів до рейхстагу, наголошував, що Франція і Америка промисловості. . Він стверджує, що іноземні виробники безперешкодно збувають тут свою продукцію, і, за спостереженнями багатьох, її вартість у Німеччині часто вища, ніж у країні походження. На його думку, це призводить до надлишку товарів, зниження цін на вітчизняну продукцію, сповільнення розвитку національної промисловості та ускладнення відновлення економіки [2, с.208]. І варто було б обмежити цей потік, запровадити певні бар'єри й розглядати такі заходи як необхідний захист німецького ринку, який, за його словами, наразі активно використовується іноземними виробниками через надмірну доброзичливість країни. У підсумку, 15 липня 1879 року в Німеччині був ухвалений Закон про митний тариф, який запроваджував мита на широкий спектр промислових товарів, включаючи локомотиви, вагони, чавун і продукцію машинобудування [1, с.276]. Окрім протекціоністських заходів, уряд активно застосовував і фінансові стимули у вигляді субсидій. У 1881 році Бісмарк представив у рейхстазі детальний аналіз французького Закону про субсидії, наголошуючи на його ролі у підтримці морських перевезень і розширенні ринків для динамічно зростаючих німецьких промислових галузей. Він наполягав на необхідності впровадження подібної практики в Німеччині, аби посилити економічні позиції країни на світовому ринку. У 1885 році було прийнято рішення про надання субсидії в розмірі 5,4 млн. марок (близько 1,3 млн. доларів) для підтримки пароплавного сполучення між Німеччиною та іншими країнами. У той же рік компанія Norddeutscher Lloyd отримала щорічну

субсидію в розмірі 4,4 млн. марок для розвитку своїх транспортних послуг, і з кожним роком обсяг цих виплат збільшувався. Як зазначалося в офіційних документах, уряд Німеччини надавав такі субсидії для стимулювання експорту та покращення транспортної логістики. Окрім фінансової підтримки, влада ухвалила низку заходів для сприяння суднобудуванню. Закон про митний тариф від 15 липня 1879 року передбачав скасування імпортних мит на матеріали, обладнання та комплектуючі, необхідні для будівництва, ремонту та оснащення як військових, так і торгових суден. Додатково було запроваджено спеціальні наскрізні вантажні тарифи, які знижували вартість комбінованих перевезень при експорті товарів з Німеччини, що давало місцевим виробникам значну конкурентну перевагу на міжнародному ринку [4,с. 80]. До 1887 року військовий і торговий флот Німеччини переважно складався із закуплених у Великобританії кораблів. Проте після цього року в країні розпочалося власне кораблебудування — на німецьких верфях були закладені перші два судна. За свідченнями сучасників, вони значною мірою повторювали британські зразки, які вже перебували на озброєнні. Німецький монарх твердо вірив, що жодна нація не зможе стати лідером у морській торгівлі, якщо не буде будувати власні кораблі. Саме тому він активно підтримував заходи, спрямовані на розширення торгівлі та розвиток суднобудівної галузі [2, с.209]. Результати цієї послідовної та чітко визначеної політики не забарилися — невдовзі Німеччина не лише почала випускати власні кораблі, але й змогла досягти значних успіхів у цій сфері. Вже у 1897 році німецька компанія Norddeutscher Lloyd спустила на воду Kaiser Wilhelm der Grosse — корабель, який перевершував за характеристиками британські аналоги. Це стало знаковим моментом, адже тепер німці не просто копіювали чужі моделі, а розробляли судна, що могли конкурувати з найкращими зразками британського флоту [2,с.210]. На початку XX століття Німеччина фактично випередила Великобританію у сфері торгового судноплавства, зайнявши лідируючі позиції на океанських маршрутах. Хоча загальний тоннаж британського флоту залишався більшим, німецькі судна переважно були сучаснішими та технологічно досконалішими.

Протекціоністська політика Бісмарка, яка активно підтримувала індустріалізацію країни, довела свою ефективність у довгостроковій перспективі. Вона сприяла трансформації експортної структури Німеччини: якщо в 1880 році значну частку експорту складали текстильні товари (зокрема шовкові, вовняні та бавовняні тканини, одяг і білизна), то до 1913 року їхня частка зменшилася вдвічі — з 20% до 10%. Натомість експорт напівфабрикатів із заліза та сталі (прутів, листового металу, дроту, рейок, лиття) зріс із 6% до 7,5%. Однак найпомітніше зростання відбулося у сфері машинобудування та електротехніки: частка механічного устаткування в експорті Німеччини збільшилася з 1,7% у 1880 році до 2,5% у 1893-му і до 6,7% у 1913-му. Подібна ситуація спостерігалася і в галузі електротехніки: якщо у 1880 році електричне обладнання взагалі не фігурувало у торговій статистиці, то до 1913 року його частка у загальному експорті досягла 2,8%. Щодо хімічної промисловості, зокрема виробництва аніліну та синтетичних барвників, німецькі компанії фактично мали квазімонополію на світовому ринку. Проте у структурі експорту 1913 року ця продукція займала лише 1,4% [5, с.62]. Загалом німецька зовнішня торгівля поступово відходила від традиційних текстильних товарів, ринок яких був перенасичений конкуренцією, і дедалі більше орієнтувалася на сучасні галузі, що вимагали високого рівня технологій та інновацій. Паралельно з цими процесами змінювалася й структура зайнятості. Сільське господарство, частка якого в загальній чисельності зайнятого населення скоротилася приблизно на 7 відсотків між 1871 та 1911 роками (порівняно з приблизно 9 процентами за попередні сорок років), є, як відомо, галуззю зі зниженою прибутковістю. Це, у свою чергу, лише підсилювало переорієнтацію економіки на промислове виробництво, яке забезпечувало вищу ефективність, прибутковість та конкурентоспроможність на світовому ринку [5, с. 48].

Отже, в другій половині XIX століття Німеччина пережила кардинальну трансформацію своєї економічної політики, зумовлену як внутрішніми кризовими явищами, так і зовнішнім тиском з боку світових ринків. Відхід від принципів вільної торгівлі та впровадження протекціонізму стали відповіддю на

потребу захисту національного виробництва та забезпечення економічної незалежності. Ініціатором і головним рушієм цих змін виступив Отто фон Бісмарк, який, незважаючи на початкову прихильність до вільного ринку, зрештою став прибічником активного державного втручання в економіку.

Протекціоністська політика сприяла не лише зростанню промислового виробництва, а й розвитку транспортної та суднобудівної інфраструктури, посиленню експортного потенціалу країни та зміцненню її позицій на світовому ринку. Зміни у структурі експорту — зменшення частки текстилю та зростання частки продукції машинобудування, електротехніки та хімічної промисловості — стали свідченням технологічного прогресу. Водночас поступове скорочення зайнятості в аграрному секторі та збільшення частки промисловості означали глибоку модернізацію економіки. Така політика, хоч і критикувалася сучасниками, продемонструвала довгострокову ефективність, перетворивши Німеччину на одного з лідерів індустріального розвитку на зламі століть.

Список використаних джерел та літератури

1. Бобилєва С. Й. Історія Німеччини з давніх часів до 1945 року. Київ : Либідь, 2001. 432 с.

2. Саліхов О. Б. Промислове лідерство Німеччини: погляд на роль держави в історико-економічному аспекті. Київ : Ін-т екон. та прогноз. НАН України, 2020. 312 с. URL:file:///C:/Users/user/Downloads/ingedu_2020_53_11.pdf

3. Bulletin of Economic Research. Oxford : Wiley-Blackwell, 1965. Vol. 17, No. 2. P. 254. URL:10.pdf

4. Dawson W. H. Protection in Germany: A History of German Fiscal Policy during the Nineteenth Century. London: P. S. King & Son, 1904. 259 p URL: https://archive.org/details/cu31924030187102/page/n271/mode/2up

5. Schenk C. R. Britain in the World Economy ,Cambridge University Press, 2007.240 p. URL: Britain_in_the_World_Economy_1870_1914.pdf

УДК 371.811

Євгенія Ігнатенко,
здобувачка 1 курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальність 014.022 «Середня освіта»
Леся Овсієнко (науковий керівник),
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри німецької філології
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ: СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ

Сучасні тенденції розвитку освітньої системи України актуалізують питання підвищення якості підготовки педагогічних кадрів [4]. Особливого значення набуває дослідження професійної компетентності вчителів іноземних мов, зокрема німецької, які виконують важливу роль у формуванні полікультурної особистості здобувачів освіти.

Аналіз сучасних наукових підходів до розуміння професійної компетентності педагога свідчить про недостатність системних досліджень специфіки компетентності вчителя німецької мови [1; 2]. Відсутність чіткого структурування компонентів професійної компетентності ускладнює процеси її діагностики та цілеспрямованого формування.

Мета дослідження - здійснити структурний аналіз професійної компетентності вчителя німецької мови та виявити особливості її формування в сучасних умовах.

Професійна компетентність вчителя німецької мови розглядається як *інтегративна особистісно-професійна характеристика*, що поєднує систему знань, умінь, навичок, особистісних якостей та ціннісних орієнтацій, необхідних для ефективного здійснення педагогічної діяльності у сфері германістичної освіти.

Специфіка даного виду компетентності полягає у поєднанні загальнопедагогічних та предметно-специфічних компонентів, що обумовлює необхідність комплексного підходу до її дослідження та формування.

На основі теоретичного аналізу та узагальнення наукових підходів виокремлено *шість ключових компонентів* професійної компетентності вчителя німецької мови:

1. *Мовно-комунікативний блок*: Передбачає досконале володіння німецькою мовою на рівні C2+ з акцентом на професійну термінологію, стилістичні нюанси та регіональні варіанти [7]. Включає здатність до спонтанної комунікації у різних академічних та соціокультурних контекстах.
2. *Навчально-методичний блок*: Охоплює інноваційні підходи до організації освітнього процесу: проєктне навчання, геймифікацію, перевернуті класи, адаптивні технології [5]. Особлива увага приділяється індивідуалізації навчальних траєкторій.
3. *Психолого-комунікативний блок*: Включає навички емоційного інтелекту, конфліктології, мотиваційного коучингу. Передбачає здатність до створення психологічно комфортного навчального середовища для різних категорій учнів.
4. *Культурно-інтеграційний блок*: Відображає глибокі знання німецькомовного культурного простору, здатність до формування міжкультурної толерантності та глобального мислення у здобувачів освіти [6].
5. *Технолого-інноваційний блок*: Передбачає майстерне використання цифрових платформ, AI-інструментів, VR/AR-технологій, створення власного освітнього контенту.
6. *Саморозвитковий блок*: Охоплює навички особистісного планування, професійної рефлексії, неперервного навчання, адаптації до змін [1].

Дослідження виявило *п'ять груп факторів*, що впливають на формування професійної компетентності вчителя німецької мови:

1. *Особистісно-мотиваційні чинники* включають внутрішню зацікавленість германістикою, прагнення до самовдосконалення, креативний потенціал особистості.
2. *Освітньо-розвивальні чинники* охоплюють якість базової підготовки, доступність курсів підвищення кваліфікації, можливості академічної мобільності.
3. *Професійно-середовищні чинники* визначаються корпоративною культурою закладу освіти, рівнем колегіальної підтримки, матеріально-технічною базою.
4. *Соціально-культурні чинники* пов'язані з престижем педагогічної професії, суспільним запитом на германістичну освіту, державною освітньою політикою.
5. *Міжнародно-інтеграційні чинники* включають співпрацю з німецькомовними країнами, участь у європейських програмах, доступ до автентичних ресурсів.

У підсумку, дослідження показало, що професійна компетентність вчителя німецької мови включає шість основних компонентів: мовно-комунікативний, навчально-методичний, психолого-комунікативний, культурно-інтеграційний, технолого-інноваційний та саморозвитковий. На формування цієї компетентності впливають п'ять груп факторів: особистісні (мотивація, здібності), освітні (якість підготовки), професійні (умови роботи), соціальні (престиж професії) та міжнародні (співпраця з німецькомовними країнами).

Список використаних джерел та літератури

1. Біляковська О.О. Професійна компетентність сучасного педагога // Вісник Ужгородського університету. 2018.
2. Зязюн І.А. Професійна компетентність учителя як показник якості освіти // Педагогічна освіта. 2013.
3. Карпенко О.Г. Професійна підготовка вчителів іноземної мови. Видавничий дім, 2017.

4. Концепція «Нова українська школа» – https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf
5. Ніколаєва С.Ю. Методика викладання іноземних мов. Ленвіт, 2002.
6. Byram M. Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence. Multilingual Matters, 1997.
7. Common European Framework of Reference for Languages. Council of Europe Publishing, 2018.

УДК 37.091.33:[004.031.4:811'243]

Аліна Янкевич,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальність 014 Середня освіта
Тетяна Григор'єва (науковий керівник),
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри міжкультурної комунікації та іншомовної освіти
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ОНЛАЙН ІГРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ДЛЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ЛЕКСИЧНОГО КОМПОНЕНТУ У НАВЧАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У XXI столітті ми стали свідками великих змін у світі освіти завдяки інтеграції цифрових технологій, зокрема онлайн-ігор, у навчальний процес. Цей тренд охоплює всі сфери знань, зокрема і вивчення іноземних мов. Сучасні методи навчання спрямовані на те, щоб максимально залучити учнів до процесу навчання, зробити його цікавим і ефективним. Онлайн ігри, як засоби навчання, здатні значно покращити лексичний компонент іноземної мови, допомагаючи

здобувачам освіти не лише засвоювати нові слова, але й ефективно використовувати їх у різноманітних контекстах.

Лексика – це не просто набір слів, а ціла система, що дозволяє нам виражати думки, почуття, переконання, а також взаємодіяти з іншими людьми. Лексичний компонент мови складається з усього словникового запасу: це слова, фразеологізми, ідіоми, синоніми, антоніми тощо. Поглиблене вивчення лексики є важливим етапом у розвитку мовленнєвих умінь учнів, адже правильне використання слів є основою ефективної комунікації.

Вивчення лексики не обмежується лише заучуванням окремих слів; важливо, щоб учні вміли правильно використовувати їх у різноманітних ситуаціях. Це вимагає не тільки теоретичних знань, а й практичних навичок застосування слів у різних мовних контекстах. Тут на допомогу приходять онлайн-ігри, які забезпечують інтерактивну практику та дозволяють учням активно залучати нові слова в реальних або вигаданих ситуаціях.

Онлайн-ігри створюють інтерактивне середовище, в якому учні активно взаємодіють з навчальним матеріалом. Гейміфікація навчання – це потужний метод залучення, оскільки ігри можуть стимулювати учнів до більш активного вивчення нових слів і фраз, викликаючи інтерес і змагання. Завдяки використанню балів, рівнів складності, призів і досягнень, учні отримують негайний зворотний зв’язок про свої результати, що дозволяє їм контролювати власний прогрес і спонукати до вдосконалення [2, с. 55].

Слід наголосити, що одним з найбільших досягнень онлайн-ігор є можливість навчатися в контексті. В ігрових ситуаціях учні можуть практикувати нову лексику в умовах, наближених до реального життя [2, с. 56]. Це дозволяє краще зрозуміти значення слів і їхнє застосування в різних контекстах. Наприклад, у рольових іграх учні можуть спілкуватися з іншими персонажами, використовувати нові слова в діалогах, а також розв’язувати навчальні кейси, що вимагають застосування вивченої лексики.

Вивчення нової лексики може бути стресовим процесом, особливо коли потрібно запам’ятати багато нових слів за короткий час. Ігри створюють

безпечне середовище, в якому помилки не є проблемою, а лише частиною процесу навчання. У грі немає тиску, що дозволяє учням працювати в зручному темпі та не переживати за неправильні відповіді [3, с. 56].

Не менш важливим фактом є те, що онлайн-ігри дозволяють пристосувати складність завдань до рівня підготовки учня. Багато платформ ігор пропонують різні рівні складності, починаючи від простих завдань для початківців до складних вправ для просунутих учнів. Це забезпечує персоналізований підхід до навчання і дозволяє кожному учню працювати в межах власних можливостей [1, с. 163].

З оглядом на вище окреслене, можемо визначити, що існує безліч видів онлайн-ігор, які можуть допомогти в покращенні лексичного компонента, зокрема:

1) кросворди та інші головоломки є класичними іграми для тренування лексики, які сприяють активному запам’ятовуванню нових слів, розвитку асоціативного мислення і здатності використовувати лексичні одиниці в різних варіаціях. Такі ігри також часто включають підказки, що дозволяють уточнювати значення слів, а також нагадують їх у контексті;

2) популярні словесні ігри, такі як «Скрабл» або «Балда», дозволяють учням створювати слова з набору літер. Такий формат допомагає вивчати нові терміни, а також заохочує учнів до творчого підходу при складанні слів;

3) мовні квести та рольові ігри теж є корисними, в яких учні можуть взаємодіяти з віртуальними персонажами, виконувати різноманітні завдання та проходити квести, використовуючи нову лексику. Це, у свою чергу, надає реальний контекст для вивчення слів і фраз, що робить процес навчання природним і зрозумілим;

4) ігри, що включають питання з варіантами відповідей, дозволяють учням перевіряти свої знання та активно використовувати нову лексику. Вони також допомагають закріпити засвоєний матеріал і розвивають навички швидкого пошуку правильних слів.

Наведемо приклади онлайн-ресурсів і платформ для удосконалення лексичного компоненту у навчанні іноземної мови:

1) Duolingo – це одна з найпопулярніших платформ для вивчення мов, яка використовує інтерактивні уроки та вправи, що включають вивчення лексики через міні-ігри. Платформа адаптується до рівня учня і має механізм винагород, що стимулює до досягнення нових рівнів знань [4];

2) Quizlet – це ресурс для створення карток для запам'ятовування нових слів. Quizlet має велику кількість готових наборів карток, а також можливість створювати власні. Учні можуть перевіряти свої знання за допомогою різних видів ігор та вправ [6];

3) Memrise – ще один онлайн-ресурс, який використовує ігрові механіки для покращення знань з лексики. Memrise пропонує інтерактивні відеоуроки, які допомагають учням запам'ятовувати нові слова і фрази за допомогою асоціацій і контексту [5];

4) Wordwall – це онлайн-платформа, яка дозволяє створювати різноманітні інтерактивні ігри та вправи для вивчення лексики. Вчителі можуть самостійно створювати завдання та ігри, що дозволяє адаптувати матеріал під конкретну групу учнів [7].

Варто відзначити, що онлайн-ігри можуть бути ефективно інтегровані не тільки в класі, а й вдома. Вчителі можуть використовувати онлайн-ігри як частину домашніх завдань або як додатковий матеріал для практики лексики. Така гнучкість дозволяє учням працювати самостійно в зручний для них час, що значно підвищує ефективність навчання.

Підсумовуючи, наголосимо, що онлайн-ігрові технології стали важливим і потужним інструментом у процесі удосконалення лексичного компоненту іноземної мови. Вони дозволяють не лише засвоювати нові слова, але й активно використовувати їх у різних контекстах, що значно покращує мовленнєві вміння учнів. Інтерактивність, мотивація, знижений рівень стресу і можливість навчання в комфортному темпі створюють сприятливі умови для ефективного навчання. Онлайн-ігри сприяють розвитку асоціативного мислення, підвищують інтерес до

вивчення мови, дозволяючи учням активно взаємодіяти з матеріалом у захоплюючій ігровій формі.

Отже, онлайн-ігри є потужним інструментом для удосконалення лексичного компоненту мови, який дозволяє учням вивчати нові слова не тільки в теоретичному, а й у практичному контексті. Вони створюють умови для активного засвоєння лексики, стимулюючи до самостійного навчання, підвищуючи мотивацію та забезпечуючи індивідуальний підхід до кожного учня. Використання онлайн-ігор як інструмента навчання робить процес вивчення іноземної мови цікавим, ефективним та доступним для широкого кола учнів.

Список використаних джерел та літератури

1. Володюшина В. В. Використання онлайн–ресурсів для створення мовленнєвого середовища на заняттях з англійської мови. In *The 7th International scientific and practical conference «Sociological and psychological models of youth communication».* 2025. С. 163-164.
2. Мельниченко І. Л., Кузьменко О. Ю. Роль онлайн ігор в процесі навчання лексики учнів старших класів. *Освіта XXI століття: міждисциплінарні підходи та наукові розробки: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*. 2023. С. 54-58.
3. Папіжук В., Опанасюк С. Інтерактивний підхід до навчання іншомовної лексики старшокласників: можливості сервісу Learningapps. *Актуальні проблеми сучасної лінгвістики та методики викладання мови і літератури.* Житомир. 2025. С. 56-64.
4. Duolingo. URL: https://uk.duolingo.com/
5. Memrise. URL: https://surl.li/vbohhy
6. Quizlet. URL: https://quizlet.com/ua
7. Wordwall. URL: https://wordwall.net/uk

УДК 94:32(477.82) «1917»

Павло Щербанюк,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Ольга Білобровець (науковий керівник),
доктор історичних наук, доцент
професор кафедри історії України,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ ВОЛИНІ В ПЕРІОД РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ НА ПОЧАТКУ 1917 Р.

Актуальність теми. Історичний перебіг подій ХХ століття в Україні є предметом особливої наукової уваги з огляду на важливість вивчення історичного досвіду, врахування якого створює передумови для уникнення повторення помилок минулого та сприяє розбудові української державності. Революційні події 1917 р. в Російській імперії відіграли доленосну роль як у загальносвітовому, так і в регіональному контексті. Хід подій, обумовлений зреченням Миколи ІІ та ліквідацією самодержавства в Росії, активізував національний рух на теренах держави. Аналогічні процеси мали місце і в українських губерніях, у тому числі й на території прикордонної Волині.

Проблема суспільно-політичного життя Волинського краю в період революційних перетворень 1917 р. періодично ставала предметом наукових досліджень, які висвітлювали історичні події того часу. Однак, необхідно зауважити, що історіографія радянського періоду розглядала суспільно-політичні перетворення зазначеного періоду з точки зору офіційної ідеології.

Упродовж останніх років видана чимала кількість наукових розвідок, приурочених цій темі. Зокрема, розкриттю проблеми розгортання революційних трансформацій у Волинському регіоні присвячені роботи І. Гуцалюк [3], О. Дем'янюка [4–5], С. Лиса [8], А. Рацілевича [10], Я. Шабали [13], В. Скальського і О. Разиграєва [11]. Питання розвитку польського національного руху у

Волинському краї означеного періоду розкрито у праці О. Білобровець [1]. Проте, деякі аспекти суспільно-політичного життя Волині в період революційних перетворень 1917 р. потребують додаткового вивчення.

Радянською історіографією було подано твердження про те, що населення Волинської губернії дізналося про революційні події у Петрограді на початку березня 1917 р. шляхом отримання телеграм та схвально сприйняло це повідомлення. Переважна частина науковців висвітлює цей період, характеризуючи його як час, насичений мітингами і маніфестаціями.

Утвердження влади Тимчасового уряду зумовило подання губернаторів у відставку та ліквідацію відповідних посад. Замість них почали функціонувати губернські комісари. Така ж ситуація мала місце й у повітах. До складу органів самоврядування – губернських і повітових земств, міських дум – було включено представників революційних організацій, що спонукало до обрання нового керівництва. Так, губернським комісаром Волинської губернії було призначено політичного діяча, колишнього члена Державної думи першого скликання, уродженця Волині А. В'язлова (1862 – 1919 рр.) [9, с.127].

Період революційних перетворень став каталізатором для пожвавлення громадської активності у країні. У цей період на землях Волинського краю продовжила своє функціонування переважна частина організацій, що мали відношення до надання допомоги населенню регіону. За твердженням українського історика А. Рацілевича, на початку березня 1917 р. у місті Житомирі пройшло засідання представників громадських організацій центру губернії, а 4 березня був створений комітет громадських організацій [10, с.21]. Від Волинської губернської громадської Ради м. Житомира 15 квітня 1917 р. до Житомирського міського виконавчого Комітету Об'єднаних громадських організацій було відправлено схему організації Громадських Рад (волосних, містечкових, міських та повітових), схвалену Губернською Громадською Радою на засіданні 5 – 6 квітня 1917 року [6, арк.1].

У зв'язку з тим, що революційні перетворення певним чином були зумовлені невирішеністю національного питання, закономірно, що провідну

роль стали відігравати національні організації. Піднесення національного руху, насамперед у Києві, на початку березня 1917 р. отримало сприяння й у Волинському регіоні. Заснування Центральної Ради схвально було сприйнято як адміністративним центром, так і повітами губернії, що мало позитивний вплив на розвиток українського національного руху. Зокрема, у березні було засновано Волинську Українську Раду, провідне місце у якій належало українським есерам, соціалістам-федералістам. Головою Волинської Ради було обрано соціаліста-федераліста, члена Центральної Ради С. Підгірського. Орган мав на меті консолідувати прибічників українського національного руху, здебільшого членів політичних партій. Члени зазначеного органу стали представниками різних суспільно-політичних організацій та державних установ. Так, до складу Центральної Ради було делеговано Б. Козубського, С. Підгірського, М. Черкавського [7, с.255].

«Організаційний Український з'їзд з участю представників від культурно-суспільних товариств і організацій, а також від суспільно-економічних організацій і установ», ініційований Волинською Українською Радою, був проведений 10 – 12 травня 1917 р. у Житомирі. На з'їзді були присутні до 300 учасників, делегованих від різних районів Волині. Переважною частиною кількісного складу делегатів були представники селянства «як головніший Український елемент населення» [2, с.3]. Учасниками з'їзду було розглянуто широке коло питань щодо здійснення організаційної діяльності на теренах Волинської губернії.

Волинською Українською Радою і Волинським кредитним союзом було ініційовано проведення Першого селянського з'їзду Волинської губернії, який пройшов 21 – 24 травня 1917 р. у Житомирі. Делегатами з'їзду були понад 700 представників від волосних осередків. Рішення постанов з'їзду відображають рішучу підтримку національних прагнень українства.

Варто відзначити, що доба Української Центральної Ради позначилася у Волинському регіоні піднесенням політичної активності не тільки серед селян, а й у когорті військових. Зокрема, 19 – 20 червня 1917 р. військовослужбовцями

165-го піхотного Луцького полку на зборах Української військової громади було заслухано і підтримано І Універсал УЦР [12, с. 469 – 470].

Революційні перетворення стали поштовхом й для пожвавлення національного руху етнічних громад Волині – поляків, євреїв, чехів. Проходили повітові та губернські з'їзди, утворювалися національні органи самоврядування, політичні партії, громадські організації. Так, за словами української дослідниці О. Білобровець, у Житомирі «були сформовані Польський комісаріат, Житомирський комітет Польського демократичного союзу, низка польських жіночих організацій» [1, с. 103].

Отже, падіння царського режиму детермінувало масштабні суспільно-політичні трансформації і революційні зміни у країні. Аналогічні перетворення відбувалися і в регіонах України, не стала винятком й Волинська губернія. Нові суспільно-політичні умови активізували громадський рух у краї, ставши чинником виникнення нових громадських організацій. Характерними рисами періоду революційних перетворень початку 1917 р. стали активність українських партій і організацій у Волинському регіоні та піднесення національного руху етнічних громад.

Список використаних джерел та літератури

1. Білобровець О. М. Соціогуманітарний простір поляків Волині у роки Першої світової війни. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Історія, економіка, філософія* 2015. Вип. 20. С.99 –104
2. Громадянин. 4 липня 1917. №3 – 4. С. 3.
3. Гуцалюк І.О. Культурно-освітні процеси на території Західної Волині доби Української Центральної Ради. *Минуле і сучасне Волині: Олександр Цинкаловський і край. Матеріали XXVII Міжнародної наукової історико-краєзнавчої конференції.* Луцьк, 2008. С. 288–290.
4. Дем'янюк О.Й. Військово-політичні аспекти розвитку Волинської губернії у 1914 –1921 роках. Луцьк, 2011. 320 с.
5. Дем'янюк О.Й. Волинь в Українській революції: доба Української Центральної Ради. Луцьк, 2018. 232 с.

6. Держархів Житомирської обл., ф. Р 405, оп.1, спр.6.
7. Кострица М. Житомир: підручна книга з краєзнавства. Житомир: Косенко, 2006. 464 с.
8. Лис С.В. Волинь в Українській революції 1917 – 1921 років: передумови, перебіг подій, наслідки. *Науково-методичні матеріали*. Луцьк, 2017. 28 с.
9. Разиграєв О. По обидва боки фронту. Громадські організації на Волині в роки Великої війни: 1914 – 1918 рр. Луцьк, 2018. 242 с.
10. Рацілевич А.П. Організаційне оформлення українського національного руху на Волині (березень – червень 1917 р.). *Волинські історичні записки*. 2010. Вип. 4. С. 20 – 29.
11. Скальський В., Разиграєв О. Волинь у період Української революції 1917–1921 рр.: суспільно-політичний розвиток і воєнна ситуація. *Український історичний журнал.* 2023. Число 6. С. 173.
12. Український національно-визвольний рух. Березень – листопад 1917 року. Документи і матеріали. К.: Вид-во Олени Теліги, 2003. 1024 с.
13. Шабала Я.М. Перша світова війна. Українська революція (1914 – 1921 рр.). *Західне Полісся: історія та культура*. Луцьк, 2012. С. 294 – 341.

УДК: 628.1:338

Маргарита Загуменнова,
здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Ольга Білобровець (науковий керівник),
доктор історичних наук, доцент
професор кафедри історії України,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ УТВОРЕННЯ КУРОРТНИХ ЗОН ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ У XIX - НА ПОЧАТКУ XX СТ.

Актуальність. Курортні зони Закарпаття є частиною історії та культурної спадщини краю. Цілющі властивості мінеральних ресурсів Закарпаття були виявлені ще у XVII столітті, тоді це було застосування мінеральних вод, які були не дослідженими та у деяких регіонах називалися «квасом». Згодом, у зв'язку зі зміною місцевої влади, зокрема керування регіоном відомою австрійською династією Шенборнів-Бухгеймів, розпочався шлях дослідження мінеральних вод Закарпаття.

Наукових досліджень формування курортних зон, аналізу історичних передумов їх виникнення та характеристик природних багатств, що стали їх основою, дуже мало. У 60-х рр. XX ст. перелік та особливості лікування на курортах Закарпаття описав М. Торохтін [5]. Більш розширено курортні ресурси Закарпаття було охарактеризовано на початку 1990-х рр. У праці М. Лоболі [4]. На початку 2000-х років більш широкий аналіз рекреаційно-туристичних ресурсів Закарпаття було зроблено у праці О. Байдика [2]. Дана тематика вимагає більш ретельних наукових досліджень.

Перші згадки про лікувальні джерела сягають XVIII століття, однак лише в середині XIX століття почалося їх систематичне дослідження. На той час у Мараморощині було зафіксовано понад 300, а в Берегівському окрузі – понад 40 джерел мінеральної води. Водночас, наукове розуміння їхніх властивостей залишалося на початковому рівні: часто фіксувалися неточності щодо хімічного складу та географічного розташування джерел.

Значний внесок у вивчення мінеральних вод краю зробили як приватні ініціативи, так і державні проєкти, у тому числі замовлення від власників земель – представників роду Шенборнів. У цей період активізується діяльність знаних медиків і науковців – таких як А. Шебейок, П. Кітайбель, Й. Торок (J. Török), Л. Тогніо, І. Болеман, які займалися аналізом хімічного складу вод і дослідженням їх впливу на здоров'я людини. Саме завдяки їхнім науковим працям з'явилася

можливість зрозуміти не лише лікувальний потенціал мінеральних джерел, а й особливості їх практичного використання в закладах оздоровчого типу того часу.

Згодом, згідно досліджень зазначалося про можливість використання мінеральних вод Закарпаття, зокрема «Лужанської долини» для лікування бронхо-легеневих захворювань. При більш широкому досліджені хімічного складу цих мінеральних вод, було виявлено більш ефективне застосування у лікувальних цілях – для лікування захворювань шлунково-кишкового тракту. Саме з моменту розширеного дослідження хімічного складу мінеральних вод Мараморощини та виявлення їх лікувальних властивостей, почалося формування рекреаційних зон території нинішнього Закарпаття.

Важливим фактором передумови утворення рекреаціних зон є унікальне розташування Закарпаття в Карпатському регіоні, на межі Східної та Центральної Європи. Важливим аспектом у розвитку зони відграли такі фактори як: наявність різних типів ландшафтів – гори та рівнини, помірного клімату та вологості, а також наявність різноманітних насаджень, що в тому числі сприяло досягненню лікувального ефекту в оздоровленні. Наприклад, перебування у хвойних лісах, мало терапевтичний ефект схожий на перебування поблизу моря.

У XIX столітті регіон активно розвивався як частина Австро-Угорщини. Зростання урбанізації, покращення транспортної мережі (будівництво залізниці), а також підвищення рівня життя сприяли збільшенню попиту на оздоровлення серед міського населення в тому числі. Також варто зазначити, що деякі процеси розвитку інфраструктури – пов’язані безпосередньо із заснуванням курортів, зокрема будівництво курорту «Ержибет» в селі Неліпино, нинішнього Мукачівського району, зумовило потребу проведення залізничних колій до вище зазначеного населеного пункту, через потребу в зручній логістиці для гостей з Австрії. В подальшому, на територіях забудови майбутніх курортів покращувалася загальна інфраструктура районів, відбувалося будівництво житлових будинків, відповідно будови шкіл, дитячих садків та інших об’єктів інфраструктури.

Однією з перших, у 1832 році була споруджена водолікарня для захворювань ревматологічного типу на базі «синяцького» сірководневого родовища, де згодом було побудовано оздоровницю «Синяк». Подібна ситуація сталася на території села Поляна, на базі джерела «Поляна Купіль» та «Лужанська» (колишній завод «Маргіт», якйи був заснований за часів Австро-Угорщини), проте в цьому закладі займалися лікуванням гастроентерологічних захворювань. Санаторій, який був заснований там функціонує і по сьогодні з назвою «Поляна».

Період активної розбудови, почався з 1957 року з прийняттям постанови Міністрів УРУСР про розвиток курортів Закарпатської області та побудови курортів : «Верховина», (1958), «Шаян» (1958),»Поляна» (1958), «Гірська Тиса» (1958).

Станом на 1959 рік на території Закарпаття нараховувалось близько 1300 місць. У зв'язку з плануванням територій та вкладень у розвиток галузі – до кінця 1965 року було започатковано роботу оздоровниці «Голубине» (сьогодні санаторій «Квітка полонини») та модернізовано бази санаторіїв « Поляна», «Шаян», «Синяк». Також 1961 рік характеризувався побудовою будинків відпочинку поблизу Ужгорода, Мукачева, Свалява, а також неподалік Синевирського озера.

На території Рахівщини функціонували «водолікарні» в селах Кобилецька Поляна, Кваси, а також дві унікальні водолікарні на базі Солотвинських соледобуваних джерел. Хустщина також була у фокусі уваги, у зв'язку із започаткування водолікарні «Замкова Купіль», де згодом відкрився санаторій «Шаян». Село Сойми, що на Міжгірщині – відомо вуглекислими мінеральними ваннами, де заснований санаторій «Верховина» (функціонує по сьогодні).

На розвиток санаторно-курортної справи активно вплинула співпраця науковців Ужгородського національного університету, активне застосування мінеральних вод у лікувальних методиках. В період з 1950 по 1960 роки було досліджено 236 мінеральних джерел, у більше ніж 80 населених пунктів Закарпаття. Щодо роботи санаторію на базі історичної пам'ятки – «Карпати», в 1945 році було

націоналізовано замок «Берегвар» та у 1946 було створено санаторій загальнотерапевничного типу.

У радянський період санаторно-курортна система функціонувала на основі принципу широкої доступності оздоровчих послуг для населення. Значна частина населення отримувала путівки до санаторіїв і будинків відпочинку безкоштовно або з частковою оплатою – здебільшого у розмірі 30% від повної вартості, решта покривалася за рахунок фондів соціального страхування. Особливо пільговими умовами користувалися діти, а також пацієнти з туберкульозом — для них оздоровлення фінансувалося повністю з державного бюджету.

У межах цієї системи було створено одну з найрозгалуженіших у світі мереж дитячих спеціалізованих санаторіїв. Такі заклади приймали дітей на реабілітацію після хвороб органів дихання, серцево-судинної системи, шлунково-кишкового тракту, опорно-рухового апарату та нервової системи, забезпечуючи як медичне спостереження, так і повноцінні умови для відновлення здоров’я.

Процес формування курортних зон на території сучасного Закарпаття відбувався під впливом цілого комплексу взаємопов’язаних чинників. Визначальну роль у цьому відіграв природно-географічний потенціал регіону: сприятливий клімат, наявність мінеральних і термальних джерел, різноманітний ландшафт із гірськими та рівнинними територіями, що створювали ідеальні умови для оздоровлення й відпочинку. Водночас важливими були соціально-економічні умови, зокрема розвиток транспортної інфраструктури, зростання рівня урбанізації та поступове формування попиту на оздоровчі послуги серед населення.

Політичні процеси також мали значний вплив: перебування краю у складі Австро-Угорської імперії, а згодом Чехословаччини, забезпечило правове поле для інвестицій у сферу рекреації та стимулювало розвиток курортної інфраструктури на рівні державної політики. Зокрема, австрійська та чеська

адміністрації активно просували ідею використання природних багатств для потреб суспільства, включаючи профілактику захворювань та оздоровлення.

Висновки. Уже на зламі XIX–XX століть Закарпаття перестає сприйматися як лише віддалена периферія. Регіон починає набувати нового статусу – як перспективна і важлива рекреаційна зона, яка поступово інтегрується до загальноєвропейського простору оздоровчого туризму. Саме в цей період зростає кількість санаторіїв, лікувальних закладів та інфраструктурних об'єктів, що закладає підґрунтя для подальшого розвитку курортної справи в наступні десятиліття.

Список використаних джерел та літератури

1. Бальнеологічні курорти та мінеральні води країн Карпатського регіону / За ред. Киртич Л.П., Петровцій М.М. Ужгород: НПО «Реабілітація№», 2001.
2. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування К.: ВПЦ «Київ.ун-т», 2001.
3. Білак С.П. Мінеральні води Закарпаття. Львів: Вища школа, 1986.
4. Лоболі М.С. Курортні ресурси України. К: ТАМЕД, 1999.
5. Торохтин М.Д. , Чекотило В.М. Лечение на курортах Карпат. Ужгород, 1967.

УДК 929:172.15:821.161.2.09

Марія Ігнатенко,
здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
історичного факультету
Ольга Білобровець (науковий керівник),,
()доктор історичних наук, доцент
професор кафедри історії України,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

НАЦІОНАЛІСТИЧНІ ПОГЛЯДИ ОЛЕНИ ПЧІЛКИ В ЖИТТІ ТА ТВОРЧОСТІ

Вступ. Олена Пчілка (справжнє ім'я – Ольга Петрівна Драгоманова-Косач) – одна з яскравих постатей українського культурного та інтелектуального життя кінця XIX – початку XX століття. У літературознавчій та історичній традиції її часто сприймають насамперед як матір Лесі Українки. Ця роль, хоча й значуща, частково затінює інші важливі аспекти її діяльності: публіцистки, редакторки, перекладачки, етнографки, громадської діячки та націоналістки. У своїй творчості й активності Пчілка послідовно відстоювала ідеї щодо ролі жінки в суспільстві, значення мови та культури у формуванні нації, збереження національної ідентичності. Попри це, її світогляд і внесок у національний проєкт і досі лишаються недостатньо дослідженими крізь призму сучасних інтерпретацій. Відтак постає потреба у переосмисленні її постаті – не лише як матері поетеси, а як самостійної мислительки з виразною націоналістичною позицією.

Постановка проблеми. У сучасному науковому дискурсі ідейна спадщина Олени Пчілки лишається малодослідженою. Домінування родинно-центричної інтерпретації, з акцентом на її ролі матері Лесі Українки, маргіналізувало її власні погляди, націоналістичні переконання та уявлення про роль жінки у суспільстві. Застосування феміністичних підходів дозволяє вийти за межі традиційних наративів і розглянути її як інтелектуалку, що послідовно формувала ідеї українського націоналізму.

Метою дослідження є проаналізувати націоналістичні погляди Олени Пчілки в контексті її творчості та громадської діяльності.

Виклад основного матеріалу. У своїх автобіографічних записах Олена Пчілка прямо вказує на відсутність виразних національних настроїв у середовищі, до якого вона належала в Наддніпрянщині: «Я тоді ще не захоплювалась справами взагалі громадськими українськими і спеціально галицько-українськими. Взагалі ще тоді в нашому колі знайомостей і київських, і волинських не було помітного розвитку національного настрою». Рішучий

інтерес до українських національних справ, за її словами, з'явився після першої поїздки за кордон у 1872 році, під час якої вона вперше зустрілася з галицькими українцями: «Щодо мене, то справами галицько-українськими я зацікавилася після першого мого побачення з галичанами, коли я вперше виїздила за кордон». Цей епізод позначає важливу межу у формуванні її світогляду, оскільки знайомство з галицьким національним рухом стало одним із поштовхів до подальшої активної участі Олени Пчілки в українському культурно-національному житті.

Зустріч Олени Пчілки з представниками галицького українства, зокрема з жінками, під час подорожі за кордон у 1872 році стала для неї не лише поштовхом до зацікавлення національними справами, а й відкрила важливий аспект – участь жінок у національному русі: «Я побачила, що й поміж жіноцтвом галицьким є течія національних настроїв…» [4, с. 359-360].

У 1887 р. у Львові Наталія Кобринська та Олена Пчілка видали жіночий альманах «Перший вінок». У цьому альманасі було зібрано твори жінок, які відображають як феміністичні, так і національні ідеї. Збірка містить поезії жінок із Західної України та Наддніпрянщини, що підкреслює концепцію соборності українського жіночого руху та єдності українських земель. Олена Пчілка є авторкою вірша «Перший вінок», в якому декларується відданість жіночої діяльності на користь національної справи та блага держави:

«До спілки ж, сестри! В нашім гаю
Вінки ми праці пов'ємо –
І на користь рідного краю
Жіноче серце віддамо!» [3, с. 4].

Жіночий рух кінця XIX – початку XX ст. у контексті націоналізму активно виступав за національні інтереси та державну самостійність. Полтавський відділ СРЖ, який очолювався Оленою Пчілкою, в своєму статуті закріпив, що здобуття політичних прав для української нації є першим завданням його жіноцтва [1, с. 32].

Д. Донцов, ідеолог українського інтегрального націоналізму, високо оцінював роль Олени Пчілки, підкреслюючи її вагомість у формуванні національної ідеї. Д. Донцов зазначає, що Олена Пчілка на відміну від її колег, які «нехтували політичною стороною української проблеми; для них народ український – це була властиво одна верства, клас парііїв», вважала, що «народ – це нація, яка, як і кожна нормальна нація, складалася з різних верств». Це свідчить про те, що її націоналістичний погляд охоплював весь спектр суспільства, незалежно від класових поділів. Вона вважала, що справжня нація є політично зрілим утворенням, яке об'єднує всі верстви, а не лише одну соціальну групу. Д. Донцов аналізує філософію Олени Пчілки, акцентуючи на її бачення національного відродження через особистісне вдосконалення. Вона вважала, що для виходу з занепаду, будь-який клас чи нація повинні перш за все змінитися внутрішньо, піднестися духом. На її думку, головна проблема не стільки в зовнішніх обставинах, скільки у браку «нової людини» – особистостей з твердим, незламним духом, здатних привести націю до відродження [2].

Аналізуючи своє дитинство, Олена Пчілка окреслює світ як простір напруженого співіснування двох течій – української та російської. Вона підкреслює природність і органічність українського середовища: «Українська течія – се було наше природне оточення з найменших літ... Українська мова й, так би сказати, українська етнографія була нашою прирожденною течією» [4, с. 286]. Натомість російська культура, за словами Пчілки, з раннього дитинства виступала як чинник асиміляційного тиску: «Але з українським словом починала боротьбу, з самого-таки нашого дитинства, – друга течія, московська» [4, с. 294]. Вона згадує, як російський вплив проявлявся у виборі імен «на зразок московський», у звичці переходити на російську мову в гостях, а також у вивченні грамоти за російськими книжками. Такий досвід, зафіксований у її автобіографії, дає підстави говорити про раннє усвідомлення культурно-мовного протистояння та формування національної самосвідомості у противагу імперським асиміляційним моделям.

Олена Пчілка послідовно відстоювала національні переконання у справі виховання дітей. Вона свідомо займалася перекладами улюблених авторів українською мовою, прагнучи забезпечити своїм дітям доступ до літератури рідною мовою [4, с. 372]. З огляду на це, її діти не відвідували імперські школи, оскільки, за словами самої Пчілки, «школа зараз же зруйнує моє змагання виховати дітей в українській мові». Водночас із часом вона визнавала, що «коли дітей добре вправлено в українській мові, то тоді школа цієї мови не руйнує», демонструючи еволюцію своїх педагогічних поглядів у напрямі більш гнучкого поєднання родинного виховання з формальною освітою [4, с. 376].

У 1903 році, попри офіційну заборону виступати українською мовою на відкритті пам'ятника Іванові Котляревському в Полтаві, Олена Пчілка виголосила свою привітальну промову саме українською. Розпочала вона її словами: «Я мусіла би говорити по-російськи, але в цей день з полтавцями інакше як українською мовою я привітатися не можу» [4, с. 395]. Цей жест став виявом її чіткої громадянської позиції й принциповості у відстоюванні прав української мови в публічному просторі, навіть в умовах політичного тиску та обмежень з боку імперської влади.

У січні 1905 року Олена Пчілка, як представниця від Волині, увійшла до складу української делегації, яка звернулася до прем'єр-міністра Російської імперії з вимогою скасувати заборони на українську мову. У своєму виступі Пчілка наголошувала на необхідності забезпечення належного місця української мови в системі освіти. Крім того, разом з іншими членами делегації вона відвідала Кобека, з метою обговорення можливих шляхів законодавчого врегулювання мовного питання [4, с. 396-398].

Висновки. Олена Пчілка постає як послідовна й цілісна постать раннього українського націоналізму, для якої національна ідентичність, мова та культура були фундаментальними цінностями. Її ідеологічна позиція формувалась під впливом особистого досвіду, знайомства з галицьким рухом і усвідомлення асиміляційного тиску з боку Російської імперії. Через літературну, громадську та

педагогічну діяльність Пчілка активно відстоювала права українського народу на національне самовираження та культурну самобутність.

Список використаних джерел та літератури

1. Богачевська, М. Дума України – жіночого роду. Київ: Воскресіння, 1993. 110 с.
2. Донцов, Д. Мати Лесі Українки (Олена Пчілка). Дві літератури нашої доби. Львів: Просвіта,1991. 155 с. URL: https://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Publ/Dontsov/DviLiteratury/OlenaPchilka.html.(Дата звернення: 30.08.2024).
3. Перший вінок: жіночий альманах, виданий коштом і заходом Наталії Кобринської та Олени Пчілки. Львів: друкарня Товариства імені Т. Г. Шевченка, 1887. 464 с.
4. Пчілка, О. Вибране. Київ: Ще одну сторінку, 2024. 416 с.

ІІ. Суспільні науки

УДК 658:65.012.2

Тетяна Боровська,
здобувачка 2 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальність 241 «Готельно-ресторанна справа»
Світлана Павлова,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки, менеджменту,
маркетингу та готельно-ресторанної справи
Житомирський державний університет імені Івана Франка

СУЧАСНІ ВИМОГИ ДО МЕНЕДЖМЕНТУ В ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Інтеграція України до Європейського Союзу є стратегічним вектором розвитку держави, що вимагає фундаментальних змін на всіх рівнях економічної системи. Особливої актуальності набувають трансформаційні процеси у сферах менеджменту та маркетингу готельно-ресторанного бізнесу, які потребують гармонізації з європейськими підходами та стандартами. Євроінтеграційні процеси відкривають нові перспективи для українських підприємств гостинності, водночас створюючи виклики, пов'язані з необхідністю адаптації до висококонкурентного європейського ринку туристичних послуг.

У даній роботі ми ставимо за мету виявлення, систематизація та наукове обґрунтування трансформаційних процесів у сфері менеджменту підприємств готельно-ресторанного бізнесу України в умовах євроінтеграції та опрацювання практичних рекомендацій щодо адаптації управлінських та маркетингових стратегій до європейських стандартів для підвищення конкурентоспроможності вітчизняних закладів гостинності.

Суб’єктами трансформаційних змін виступають українські підприємства готельно-ресторанного бізнесу різних форматів та форм власності, що

здійснюють або планують здійснювати діяльність на європейському ринку в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів.

Адаптація системи менеджменту готельно-ресторанного бізнесу до європейських стандартів – це комплексний процес реструктуризації та оптимізації управлінських підходів, методів і технологій відповідно до нормативно-правових вимог, бізнес-практик та управлінської культури Європейського Союзу в індустрії гостинності. Ця адаптація передбачає не лише формальне приведення управлінських процедур у відповідність з європейськими нормами, але й фундаментальну зміну філософії управління закладами гостинності, орієнтованої на високу якість обслуговування, довгострокову стійкість, інноваційність та соціальну відповідальність.

Інтеграція до європейського економічного простору вимагає від українських підприємств готельно-ресторанного бізнесу впровадження сучасних методів управління, які відповідають європейським стандартам. Опрацювання ряду вітчизняних та закордонних публікацій дозволив нам узагальнити наступні ключові аспекти цієї трансформації:

1. Впровадження моделей корпоративного управління в готельно-ресторанних мережах, що відповідають принципам прозорості, підзвітності та соціальної відповідальності. Дослідження показують, що лише 32% українських компаній у сфері гостинності мають належним чином сформовані системи корпоративного управління, тоді як в ЄС цей показник перевищує 88% [1].

2. Стандартизація бізнес-процесів згідно з вимогами ISO та галузевими стандартами гостинності. Сертифікація за стандартами ISO 9001, ISO 14001, ISO 22000 (системи управління безпечністю харчових продуктів) та ISO 21401 (системи екологічного менеджменту в індустрії гостинності) стає необхідною умовою для залучення європейських туристів та інтеграції у міжнародні туристичні мережі [2].

3. Цифрова трансформація управління закладами гостинності - впровадження інтегрованих систем управління готелями (PMS – Property Management System), ресторанних систем (RMS – Restaurant Management

System), CRM-рішень та інструментів бізнес-аналітики дозволяє оптимізувати прийняття управлінських рішень та підвищити ефективність операційної діяльності. За даними досліджень, європейські готелі, що впровадили сучасні PMS-системи, демонструють на 27% вищу операційну ефективність [3].

4. Розвиток гнучких організаційних структур у закладах гостинності, що здатні швидко адаптуватися до змін зовнішнього середовища та сезонних коливань попиту. Agile-методології та проєктний підхід до управління стають домінуючими в європейській практиці менеджменту гостинності, особливо в контексті організації заходів, бенкетів та спеціальних пропозицій.

5. Впровадження принципів сталого розвитку та циркулярної економіки в операційну діяльність закладів гостинності - зменшення харчових відходів, енергоефективність, використання екологічно чистих матеріалів та зниження вуглецевого сліду [4].

Поряд з цим невід’ємною складовою управлінських процесів є трансформація маркетингових стратегій готельно-ресторанного бізнесу в євроінтеграційному контексті – це системний процес адаптації маркетингового інструментарію, комунікаційних підходів та брендингових стратегій закладів гостинності до особливостей європейського ринку з урахуванням його регуляторних вимог, споживчих преференцій та конкурентного середовища. Ця трансформація вимагає переосмислення традиційних маркетингових парадигм та впровадження інноваційних підходів, що відповідають високим стандартам європейського бізнес-середовища в індустрії гостинності.

Вихід на європейський ринок вимагає кардинального переосмислення маркетингових стратегій та інструментів у готельно-ресторанному бізнесі:

1. Адаптація до стандартів якості та безпеки в індустрії гостинності - дотримання регламентів ЄС щодо безпеки харчових продуктів (HACCP), рівня обслуговування, екологічності виробництва та захисту прав споживачів стає обов'язковою умовою для залучення європейських туристів. Сертифікація за стандартом HotelStars Union (європейська система класифікації готелів) суттєво підвищує довіру споживачів та партнерів [5].

2. Диджиталізація маркетингових комунікацій закладів гостинності - зростає роль омніканальних стратегій, персоналізованого маркетингу та контент-маркетингу. За даними досліджень, європейські споживачі туристичних послуг демонструють на 57% вищий рівень залученості до брендів готелів та ресторанів через цифрові канали порівняно з традиційними [6]. Критичного значення набуває управління репутацією в онлайн-середовищі через платформи TripAdvisor, Booking.com, Google Reviews та соціальні мережі.

3. Розвиток крос-культурного маркетингу в готельно-ресторанному бізнесі - врахування національних особливостей та культурних відмінностей європейських споживачів при розробці концепцій закладів, меню, сервісних пропозицій та комунікаційних кампаній. Дослідження показують, що готелі, які адаптують свої послуги до культурних особливостей гостей, демонструють на 22% вищий рівень задоволеності клієнтів [7].

4. Впровадження принципів сталого маркетингу в індустрії гостинності - орієнтація на екологічну відповідальність та соціальні цінності як ключового елементу позиціонування. 83% європейських туристів віддають перевагу закладам гостинності, що демонструють прихильність до ESG-принципів (Environmental, Social, Governance) [8]. Зростає популярність еко-сертифікації готелів та ресторанів, таких як Green Key та EU Ecolabel.

5. Розвиток гастрономічного та локального туризму - підкреслення автентичності та унікальності української кухні з одночасною адаптацією до європейських стандартів якості та безпеки харчових продуктів. Дослідження показують, що 76% європейських туристів вважають гастрономічний досвід важливим фактором при виборі напрямку подорожі [9].

Отже, стратегічні пріоритети підвищення конкурентоспроможності українських підприємств готельно-ресторанного бізнесу в умовах євроінтеграції – це ключові напрями концентрації ресурсів та зусиль організації, спрямовані на формування стійких конкурентних переваг на європейському ринку. Ці пріоритети визначаються з урахуванням глобальних трендів розвитку індустрії

гостинності, специфіки європейського туристичного ринку та внутрішнього потенціалу українських підприємств.

На основі проведеного аналізу можна визначити наступні стратегічні пріоритети для українських підприємств готельно-ресторанного бізнесу:

1. Інвестиції в розвиток людського капіталу - підвищення кваліфікації персоналу всіх рівнів з урахуванням європейських стандартів обслуговування та вимог міжнародного туристичного бізнесу. Впровадження професійних стандартів підготовки фахівців індустрії гостинності за європейським зразком, зокрема системи HOTREC (Hotels, Restaurants & Cafés in Europe) [10].

2. Формування кроскультурних компетенцій персоналу закладів гостинності - розвиток навичок міжкультурної комунікації, знання європейського бізнес-етикету, іноземних мов та особливостей обслуговування гостей з різних країн.

3. Технологічна модернізація закладів гостинності - впровадження сучасних систем автоматизації бізнес-процесів, безконтактних технологій обслуговування, систем енергозбереження та управління ресурсами, що забезпечують інтеграцію в європейські туристичні мережі та відповідність очікуванням європейських споживачів [11].

4. Інноваційний розвиток концепцій закладів гостинності - фокус на створенні унікальних продуктів та сервісів з високою доданою вартістю, що поєднують українську автентичність з європейськими стандартами якості. Розвиток нішевих напрямків - гастрономічний туризм, еко-готелі, глемпінги, бутік-готелі, що відповідають сучасним трендам європейського ринку [12].

5. Розбудова партнерських відносин - активна участь у європейських туристичних асоціаціях, таких як HOTREC, European Travel Commission, European Hotel Managers Association, для обміну досвідом та розширення присутності на європейському ринку. Інтеграція у міжнародні системи бронювання та глобальні дистрибутивні системи (GDS).

6. Впровадження принципів відповідального туризму - розвиток програм соціальної відповідальності, підтримка локальних громад та місцевих

виробників, мінімізація негативного впливу на навколишнє середовище. Дослідження показують, що 68% європейських туристів готові платити більше за послуги закладів гостинності, що дотримуються принципів відповідального туризму [13].

Таким чином, євроінтеграційні процеси створюють для українських підприємств готельно-ресторанного бізнесу не лише нові можливості, але й суттєві виклики, пов'язані з необхідністю адаптації систем менеджменту та маркетингу до європейських стандартів та практик. Успішна інтеграція до європейського туристичного простору вимагає комплексної трансформації, що охоплює організаційну структуру, бізнес-процеси, корпоративну культуру, сервісні стандарти та маркетингові стратегії закладів гостинності.

Ключовими факторами успіху в умовах євроінтеграції стають гнучкість управлінських систем, інноваційність маркетингових підходів, цифрова трансформація бізнес-процесів, високі стандарти обслуговування та розвиток людського капіталу. Підприємства готельно-ресторанного бізнесу, які зможуть ефективно адаптуватися до вимог європейського ринку та інтегрувати кращі європейські практики менеджменту і маркетингу, отримають значні конкурентні переваги та можливості для сталого розвитку в глобальному туристичному середовищі.

Список використаних джерел та літератури

1. Європейська Бізнес Асоціація. Індекс корпоративного управління в секторі гостинності України. 2023. URL: https://eba.com.ua/research/doslidzhennya-ta-analityka/

2. Іванов А.М., Петренко О.В. Імплементація міжнародних стандартів якості у діяльність підприємств готельно-ресторанного бізнесу України. *Економіка та держава*. 2023. № 5. С. 32-38.

3. Digital Transformation in Hospitality Report. Deloitte. 2024. URL: https://www.deloitte.com/nl/en/Industries/transportation/research/european-hotel-industry-and-investment-survey-2024.html

4. The future of hotels: Customized experiences, sustainable practices Sustainability in European Hospitality Industry. McKinsey & Company. 2023. URL: https://www.mckinsey.com/~/media/mckinsey/

5. Мельниченко С.В., Босовська М.В. Адаптація системи категоризації готелів України до європейських стандартів. *Вісник КНТЕУ*. 2023. № 3. С. 55-67.

6. Scott Falconer. Hospitality's Tech Surge: Riding the 2024 Digital Marketing Wave. European Hotel Digital Marketing Trends. HospitalityNet Research. 2024. URL: https://www.hospitalitynet.org/opinion/4123211.html

7. Кравцов С.С., Гакова М.В. Крос-культурні аспекти управління підприємствами готельного господарства в умовах інтернаціоналізації бізнесу. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 8. С. 22-28.

8. Long-Haul Travel Barometer 3/2024. Sustainable Tourism Barometer. European Travel Commission. 2024. URL: https://etc-corporate.org/reports/long-haul-travel-barometer-3-2024/

9. Rasmusson R., Eriksson N. Gastronomy tourism as a driving force for regional development. *Journal of Gastronomy and Tourism*. 2023. Vol. 7(2). P. 132-145.

10. Полтавська О.В., Лук'янов А.О. Професійні стандарти підготовки фахівців для індустрії гостинності: європейський досвід та українські реалії. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2023. № 42. С. 112-118.

11. Готельно-ресторанний бізнес у цифрову епоху: європейський досвід та українські перспективи / за ред. Т.І. Ткаченко. Київ: КНТЕУ, 2023. 285 с.

12. Kornilova V., Danylyuk A. Development of niche hospitality segments in Ukraine: European integration perspective. *Journal of Hotel and Business Management*. 2024. Vol. 12(1). P. 67-79.

13. UN Tourism Barometer January 2025. Responsible Tourism Monitor. European Tourism Association. 2024. URL: https://www.etoa.org/research/un-tourism-barometer-january-2025/

УДК 7:75.052:378.147

Крістіна Васильєва,
викладач кафедри образотворчого мистецтва та дизайну
Оксана Піддубна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри образотворчого мистецтва та дизайну
Житомирський державний університет імені Івана Франка

АВТОРСЬКЕ ДЕКОРАТИВНЕ ПАННО З УКРАЇНСЬКИМ ОРНАМЕНТОМ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА ТА ВЧИТЕЛІВ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ "МИСТЕЦТВО"

Сучасна мистецька освіта орієнтована на підготовку вчителя як універсального фахівця – митця, дизайнера, культурного медіатора і педагога. Важливим компонентом професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва та вчителів інтегрованого курсу "Мистецтво" є формування їх здатності до самостійного художньо-дизайнерського проєктування, зокрема на основі національних візуальних традицій. Однією з ефективних форм такої роботи є створення авторських декоративних панно з використанням елементів українського народного орнаменту – петриківського, подільського, гуцульського розписів та ін.

Орнамент, як структурована ритмічна система знаків, символів і стилізованих форм, є одним із найдавніших засобів візуальної комунікації. Його функції давно вийшли за межі суто декоративного оформлення. У дизайні орнамент стає потужним інструментом, що поєднує традицію та інновацію, утверджує візуальну ідентичність і надає художнім об’єктам глибшого культурного змісту [2].

У педагогічному контексті робота з орнаментом дозволяє студентам глибше осягнути закономірності композиційного мислення – принципи ритму,

симетрії, повтору, варіативності. Він навчає бачити структуру візуального простору, працювати з модулем, масштабом, кольором, контрастом. Орнамент – це своєрідна граматика декоративного дизайну, що дає змогу створювати візуально цілісні, стилістично витримані проєкти.

Для майбутніх учителів образотворчого мистецтва та інтегрованого курсу "Мистецтво" володіння орнаментальною мовою є фундаментальним умінням, що реалізується в кількох ключових напрямах:

• Розробка власного графічного стилю. Робота з елементами народного орнаменту – петриківського завитка, подільських гілок чи гуцульських стилізацій – дає змогу створювати індивідуальні художні інтерпретації з авторською стилістикою. Такі композиції можуть бути адаптовані для візуального оформлення освітнього простору (стенд, декор стіни, вивіска, плакат), створення дидактичних і презентаційних матеріалів (листівки, обкладинки, тематичні буклети).

• Створення наочності та методичних матеріалів. Орнамент є універсальним і доступним інструментом візуалізації інформації. Через повторювані мотиви й символи можна формувати плакати, ілюстрації до тем шкільного курсу, зразки завдань, шаблони для розмальовок, тренувальних вправ з ритму чи симетрії. Це дозволяє залучати учнів до аналізу традиційної образності, а також розвивати їх навички декорування та композиції.

• Формування в учнів розуміння художньої спадщини. Орнаментальні форми, які закріпилися в культурному коді українського народу, є носіями глибокої символіки та регіональних традицій. Пояснення таких мотивів (наприклад, квітів у петриківці, трипільських спіралей, мотивів гілки, «кривульки», ромба чи солярного знаку) дозволяє вчителю залучати учнів до інтерпретації символів, знайомити їх з регіональною спадщиною та сприяти розвитку етнокультурної ідентичності.

Крім того, орнамент – це ідеальна форма для вивчення основ композиції через гру з модулем, ритмом і варіаціями. Візуальні вправи на побудову фризів, рапортів, центрованих або замкнених композицій сприяють розвитку логіки

побудови декоративної структури. Застосування орнаментальних схем у графічному дизайні вчить мислити площиною, добирати декоративні засоби відповідно до задуму, стилю і функції об'єкта [1].

Таким чином, орнамент – це не лише форма декору, а багатофункціональний інструмент педагогіки мистецтва, що поєднує в собі традицію, композиційні знання, дизайнерські навички та виховний потенціал. Його свідоме використання у навчально-творчому процесі сприяє формуванню в майбутніх учителів комплексної фахової компетентності – здатності до художньої інтерпретації, культурного моделювання та дизайнерського проєктування в умовах сучасної освітньої практики.

У процесі створення декоративного панно студенти проходять послідовну художньо-дизайнерську підготовку:

- Аналітичний етап. Ознайомлення з українськими розписами, аналіз композицій, орнаментальних модулів, регіональних особливостей. Студенти аналізують структуру традиційних візерунків, їх ритміку, символіку та композиційну логіку, застосовуючи знання для майбутнього візуального оформлення навчального середовища.
- Ескізування та формування концепції. Розробка декількох варіантів декоративної композиції, адаптованої під певний контекст – навчальний простір, освітню листівку, плакат, сувенір тощо. Здійснюється добір орнаментальних мотивів, експерименти з колористикою, типами композиції (фриз, медальйон, рапорт).
- Палітра і дизайнерське бачення. Переосмислення традиційної гами в контексті сучасного дизайну: поєднання кольорів для досягнення емоційної виразності та відповідності функціональному призначенню (панно для кабінету мистецтва, виставкової експозиції, інтерактивного стенда).
- Виконання декоративного панно. Технічне втілення ідеї з використанням як традиційних матеріалів (гуаш, акрил, змішані техніки), так і цифрових засобів (створення макетів у графічних редакторах для подальшого друку або проєкції).
- Презентація, педагогічний аналіз. Здобувачі аналізують, як декоративна

робота може бути використана в педагогічній практиці: у навчальному кабінеті, на уроці, в позакласній діяльності. Обговорюються методи залучення школярів до створення подібних проєктів, розвиток міжпредметних зв'язків (мистецтво – дизайн – народознавство).

Залучення здобувачів до художньо-дизайнерських проєктів сприяє: розвитку композиційного і візуального мислення; оволодінню сучасною мовою графічного дизайну; освоєнню інтерактивних форм навчання мистецтва; формуванню вмінь створювати власні методичні матеріали; усвідомленню значення народного мистецтва в сучасному культурному просторі [3].

Проєктування панно на основі українського орнаменту допомагає студентам поєднувати традицію й сучасність, формує професійну гнучкість, здатність адаптувати художню спадщину до потреб сучасної школи.

Авторське декоративне панно з елементами українського народного розпису (зокрема петриківського, подільського, гуцульського) є потужним інструментом інтеграції традиційної культури, графічного дизайну та педагогіки мистецтва. Залучення студентів до такого виду художньо-проєктної діяльності сприяє формуванню не лише технічних умінь (робота з кольором, формою, композицією), а й ширших фахових компетентностей: етнокультурної обізнаності, креативного мислення, здатності до візуальної комунікації та створення навчально-методичних матеріалів.

Такий комплексний проєкт передбачає поетапне оволодіння низкою навичок: від аналітичного вивчення декоративної традиції до сучасного переосмислення орнаменту в контексті графічного дизайну. Студент не просто відтворює традиційні мотиви, а осмислює їх, адаптує до актуального візуального контексту, проєктує художній образ із урахуванням функції, аудиторії та цільового призначення.

У контексті професійної підготовки майбутнього вчителя мистецтва така діяльність є міждисциплінарною: вона поєднує художню практику, дизайн-мислення, знання з культурології, дидактики, графічного оформлення навчального простору. Створення декоративного панно як візуального й

смислового об'єкта дозволяє формувати у студентів здатність мислити образно, працювати з матеріалами, формами і символами, розвивати індивідуальний творчий стиль і водночас вчити передавати це знання учням у зрозумілій, естетичній і методично обґрунтованій формі [4].

Крім того, така практика розширює уявлення студентів про сучасне застосування декоративно-прикладного мистецтва – від оформлення шкільного інтер'єру та розробки візуальної айдентики навчальних курсів до створення авторських освітніх продуктів (буклетів, листівок, дидактичних постерів, елементів брендування освітнього середовища).

Таким чином, проєктування авторського декоративного панно з орнаментальними елементами є не лише художнім завданням, а цілісним фаховим випробуванням, яке сприяє гармонійному поєднанню знань про культурну спадщину, дизайнерських інструментів і педагогічних підходів. Це дозволяє готувати конкурентоздатного, креативного, глибоко вмотивованого вчителя мистецтва, здатного інтегрувати традиції у сучасну освітню практику та формувати в учнів естетичний смак, повагу до культурної спадщини та візуальну грамотність.

Список використаних джерел та літератури

1. Васильєва К. В. Народне мистецтво як джерело творчості сучасного дизайнера. Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи: матеріали XII Міжнар. наук.-практ. конф., 19-20 жовт. 2023 р. / редкол.: Н. Г. Ничкало [та ін.]. Хмельницький : ХНУ, 2023. С. 265-266.

2. Васильєва К. В., Колосніченко О. В. Декоративний народний розпис в сучасному дизайні: аспекти застосування. Гаґенмейстерські читання. Європейська Україна: культура, мистецтво, ідентичність: III Міжнар. наук.-практ. конференція. Кам'янець-Подільський, 2023.

3. Колесник Н. Є., Куниця Г. В., Погосьян Д. Р. Підготовка майбутніх фахівців з дизайну до використання візуального контенту мультимедійних технології та анімаційної графіки. Наука і техніка сьогодні. 2024. Вип. 9 (37). С. 356-366.

4. Піддубна О., Максимчук А., Петухова Т. Сучасний графічний дизайн та його особливості. Актуальні питання гуманітарних наук міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного університету імені Івана Франка. 2024. Вип. 74, т. 2. С. 96-100.

УДК 376-056.3:159.922.7

Тетяна Василюк,
здобувачка 4 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальність 016 «Спеціальна освіта»
Людмила Котлова (науковий керівник),
кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології, логопедії та інклюзивної освіти
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ НАВИЧОК НА АДАПТАЦІЮ ДІТЕЙ З РАС У СУСПІЛЬСТВІ

Розлади аутистичного спектру (РАС) – це складна група нейророзвиткових порушень, що виникають у ранньому дитинстві та супроводжуються проблемами у соціальній взаємодії, комунікації, а також наявністю повторюваних поведінкових моделей. Вони можуть проявлятися в різному ступені – від легких до тяжких форм, що впливають на здатність дитини розуміти оточення, будувати стосунки та адаптуватися до соціальних умов [1, с.28].

Діти з РАС часто мають труднощі з розумінням невербальних сигналів, таких як міміка, жести, інтонація голосу. Це ускладнює їхню взаємодію з іншими людьми. Наприклад, навіть звичайна розмова може бути викликом для дитини з РАС через нездатність зрозуміти підтекст або емоційний тон. Така ситуація часто призводить до непорозумінь й ізоляції [2, с.68].

Соціальні навички – це комплекс умінь, що дозволяють людині ефективно взаємодіяти з іншими. У дітей з РАС вони формуються з великими труднощами. Окрім уникання зорового контакту, такі діти можуть демонструвати обмежений спектр емоцій, що робить їхню поведінку для інших незрозумілою. Наприклад, дитина може не відповісти на посмішку чи запитання, що інші сприймають як байдужість [3].

Дослідження показують, що діти з РАС часто не розуміють соціальних правил, таких як черговість у розмові або необхідність враховувати думку співрозмовника. Це призводить до конфліктів або уникання контактів з боку однолітків. Соціальна ізоляція може стати причиною розвитку тривожності, депресії та зниження самооцінки [1, с.28].

Соціальні навички є фундаментом для адаптації дитини з РАС у суспільстві. Їхній розвиток сприяє поліпшенню комунікації, взаєморозуміння та взаємодії з іншими людьми. Наприклад, якщо дитина навчиться правильно висловлювати свої потреби, це знизить рівень її фрустрації та покращить якість життя .

Крім того, соціальні навички дозволяють дітям з РАС уникати багатьох труднощів у майбутньому. Вони стають більш незалежними, впевнено почуваються у різних ситуаціях і краще інтегруються у суспільство. Для батьків і педагогів це означає зменшення стресу та потреби у постійному супроводі дитини [3].

Як зазначають Ніколенко Л.М., Лещук Г. та Ткач Х. Я., розвиток соціальних навичок у дітей з РАС вимагає індивідуального підходу. Одним із ефективних методів є використання альтернативної комунікації [1, с.31]. Наприклад, діти, які мають труднощі з мовленням, можуть користуватися піктограмами або спеціальними додатками на планшетах, що допомагають виражати їхні потреби.

Інтеграційні програми також відіграють важливу роль. Участь у спільних заходах, таких як ігри або творчі гуртки, допомагає дітям з РАС вчитися

взаємодіяти з однолітками. У таких умовах вони можуть спостерігати за поведінкою інших і моделювати власну [1, с.31].

Поведінкова терапія, зокрема метод прикладного аналізу поведінки (ABA), є ще одним ефективним інструментом. Вона допомагає формувати бажані моделі поведінки, використовуючи позитивне підкріплення. Наприклад, дитину можуть навчити правильно реагувати на запитання, поступово збільшуючи складність завдань [4, с.55].

Фахівці – психологи, логопеди, педагоги – відіграють важливу роль у розробці індивідуальних програм розвитку соціальних навичок. Вони проводять оцінку потреб дитини, визначають її сильні та слабкі сторони та пропонують відповідні методики [1, с.30].

Батьки, у свою чергу, є основними партнерами у цьому процесі. Вони забезпечують регулярну практику вдома, допомагають закріпити нові навички у повсякденному житті. Наприклад, батьки можуть моделювати соціальні ситуації під час гри або навчати дитину правильно вітатися з сусідами [4].

Співпраця між фахівцями та батьками є запорукою успішного розвитку дитини. Це дозволяє забезпечити цілісний підхід і створити сприятливе середовище для навчання.

Розвиток соціальних навичок у дітей з РАС є важливим завданням, яке потребує систематичного підходу та залучення різних фахівців. Ці навички сприяють не лише кращій адаптації у суспільстві, але й підвищенню якості життя дитини. Завдяки правильній підтримці діти з РАС можуть досягати значних успіхів, ставати більш незалежними та впевненими у собі [2].

Список використаних джерел та літератури

1. Лещук Г. Соціальна робота з дітьми із розладами аутичного спектру: комунікативний аспект. *Social Work and Education*. 2016. Т. 3, № 2. С. 26-33.

2. Ніколенко Л.М. Розвиток соціальних навичок у дітей з порушеннями аутичного спектра в умовах інтеграційного дитячого оздоровчого табору. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. 2017. № 1 (13). С. 67-72.

3. Освіта дітей з РАС // Левчик. URL: https://levchyk.com.ua/articles/education-of-children-with-asd-11
4. Ткач Х. Я. Обстеження мовленнєвого розвитку дітей з аутизмом і тяжкими порушеннями мовлення. На основі поведінкового підходу: практичний посібник. Тернопіль : Мандрівець, 2020. 136 с.

УДК 343.321/.322:343.301

Наталія Войтович,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри права та публічного управління
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ШПИГУНСТВО ЧИ ДЕРЖАВНА ЗРАДА: ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ

Кваліфікація кримінальних правопорушень проти основ Національної безпеки України в умовах повномасштабного вторгнення росії стала викликом при застосуванні норм матеріального кримінального права нашої держави.

Співвідношення шпигунства, як окремого кримінального правопорушення, зі шпигунством як однією з форм державної зради, а також питання кваліфікації при сукупності таких злочинів є актуальними питаннями для слідчих правоохоронних органів та судового провадження з метою дотримання принципів як кримінального права, так і кримінального процесу, тим більше, що є важливим, щоб кожен винний поніс ту відповідальність, яка відповідає мірі та ступеню його кримінально-протиправної поведінки.

Доцільно визначити та встановити як співвідносяться між собою саме шпигунства, яке передбачено статтею 114 Кримінального кодексу України (далі КК України) та державної зради – стаття 111 того ж Закону [2]. Вказані злочини,

а саме розділом І Особливої частини КК України передбачені кримінальні правопорушення, які визначаються саме злочинами, на відміну від інших назв розділів, що свідчить про їх значну суспільну небезпечність, розмежовуються за ознакою суб'єкта складу злочину. Однак, не може бути виключена сукупність таких злочинів, якщо фізична, осудна особа змінить статус іноземця або громадянина України у встановленому чинним законодавством порядку.

Складним питанням для кваліфікації може виникнути помилка в судженнях суб'єкта, кому передана інформація, що є предметом державної зради або шпигунства, представникам іноземних держав або України. Враховуючи положення суб'єктивної сторони злочину, вина має визначатися залежно від політико-правового статусу суб'єкта: замах (закінчений чи незакінчений) на державну зраду або шпигунство.

Складним для кваліфікації є і той момент, коли особа збирала, передавала секретну інформацію, однак не усвідомлювала статусу або для неї не було різниці, хто отримувач таких відомостей. В такому випадку слід визначати таке діяння за правилами фактичного заподіяння шкоди, тобто вина буде мати форму неконкретизованого умислу.

На думку В.М. Шлапаченка, вчинення державної зради у формі шпигунства, а саме збирання та/або передача інформації, що становить державну таємницю, може відбуватися як законним, так і незаконним способами [4, с. 85]. Дане твердження може піддаватися сумніву виходячи з того, якщо є злочинний мотив та мета, спосіб завжди буде кримінально-протиправним. До того ж стаття 34 Конституції України надає право кожному вільно збирати, зберігати, використовувати та поширювати інформацію [1]. Обмеження цього права може здійснюватися тільки на підставі законів України.

Однак, може виникнути ситуація, коли суб'єкт злочину вважає, що передає таємну інформацію представникам неіноземної держави, але ними є іноземний агент або організація, в такому випадку протиправні дії можуть підпадати під ознаки складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 328 та 329 КК України. В такому випадку повинні бути в наявності ознаки спеціального

суб'єкта, які є обов'язковими для таких кримінальних правопорушень або кримінальної відповідальності можна уникнути.

Значна кількість науковців, серед яких О. Дудоров, В. Навроцький, вважають, що передача інформації зацікавленій особі іншої держави, яка віднесена до державної таємниці, є закінченим складом злочину. Головним фактом визначається можливість такими відомостями розпоряджатися. Але, є вчені (О. Бантишев, О. Шамара), які впевнені, що на кваліфікацію не впливає сприйняття змісту та суті цих відомостей отримувачами. Здається, що позиція перших є більш доцільною, оскільки суб'єкт виконав всі дії, для того щоб представник іноземної держави міг ними володіти чи розпоряджатися. До того ще треба звернути увагу на ознаки відомостей: застарілі чи ні, вже відомі чи ні. Враховуючи такі обставини, суб'єкт виконав всі дії, які йому були необхідні для передачі іноземним представникам і підпадають під закінчений замах на злочин, передбачений статтею 111 Кримінального кодексу України.

Вказані прогалини в кримінально-правовому регулюванні повинні бути законодавчо усунути, тому що під час дії збройної агресії східного сусіда, збільшення кількості його агентів та колаборантів може ускладнити притягнення до кримінальної відповідальності або, взагалі, уникнути покарання.

Що стосується співучасників даних злочинів, то вони взагалі можуть нести відповідальність за різними статтями Закону України про кримінальну відповідальність. Кваліфікація їх діянь залежить від змісту та умислу дій. Наприклад, якщо підбурювачем виступає іноземець або особа без громадянства і схиляє або спонукає громадянина України до збирання секретних відомостей, але виявляється протилежне, то такі дії повинні кваліфікуватися як підбурювання до державної зради у формі шпигунства з одночасною кваліфікацією по відповідній частині статті 27 Загальної частини КК України. Якщо ж протиправні дії вчиняли співвиконавці, чий політико-правовий статус різний, тоді і відповідальність наступає за різними статтями Кримінального кодексу України та вести мову про кваліфіковані склади злочинів з більшою суспільною небезпечністю у вигляді групи осіб неможливо тому, що співучасть

передбачає спільну участь у вчиненні конкретного злочину з виною у формі умислу.

Важливо звернути увагу ще і на конкуренцію норм статті 422 КК України, яка передбачає відомості військового характеру, що становлять державну таємницю. Якщо до суб'єкта складів злочинів державна зрада чи шпигунство висувається обов'язкова вимога наявність певного громадянства, то до складу злочину статті 422 КК України – ознаки суб'єкта військових злочинів. Однак, відповідно до Закону України «Про внесення змін до яких законодавчих актів України щодо проходження військової служби в Збройних силах України іноземцями та особами без громадянства» [3], такі особи прирівняні до військовослужбовців. Сама ж диспозиція частини 1 ст. 422 Закону про кримінальну відповідальність залишилась з ознакою «за відсутності державної зради, однак не передбачає ознак шпигунства".

Таким чином, враховуючи постійні зміни чинного законодавства нашої держави, які обумовлені безпідставним розв'язанням збройної агресії російською федерацією, повинні враховуватися при внесенні змін в Кримінальний кодекс України, щоб відповідати вимогам сьогодення та не залишати можливості притягнення до відповідальності осіб, які вчинили кримінально протиправні діяння в умовах правового режиму воєнного стану, що, без сумнівів, підвищує їх суспільну небезпеку.

Список використаних джерел та літератури

1. Конституція України: Розділ II. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина // Офіційне інтернет-представництво Президента України. // [Електронний ресурс] – URL: https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-ii

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // Верховна Рада України. Офіційний вебсайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/conv#n3816 (дата звернення: 05.05.2025)

3. Про внесення змін до яких законодавчих актів України щодо проходження військової служби в Збройних силах України іноземцями та особами без громадянства : Закон України від 06.10.2015 № 716-VIII// Верховна Рада України. Офіційний вебсайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/716-19#Text (дата звернення: 07.05.2025)
4. Шлапаченко В.М. Шляхи удосконалення кримінальної відповідальності за шпигунство у формі збирання (ст.114 КК України). Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. № 1 (18). 2018. С.84-94.

УДК 376-056.274

Анастасія Іскрижицька,
асистент кафедри психології, логопедії та інклюзивної освіти
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ФОРМУВАННЯ ПРАВИЛЬНОГО МОВЛЕННЄВОГО ДИХАННЯ У ДІТЕЙ ІЗ ЗАТРИМКОЮ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ

Мовленнєва функція є однією з найважливіших психічних здібностей, адже вона лежить в основі розвитку вищих форм пізнання та абстрактного мислення. Оскільки мовлення також контролює поведінку та є інструментом для розвитку різноманітної діяльності, будь-які його порушення можуть мати негативний вплив на емоційно-вольову сферу та затримувати процес формування особистості. У корекційній педагогіці проблема розвитку мовлення у дітей завжди займала центральне місце і не втрачає своєї актуальності. Про це свідчать численні наукові дослідження, зокрема роботи А.М. Богуш, І.В. Мартиненко, Ю.В. Рібцун, Л.І. Трофименко та М.К. Шеремет.

Формування особистості та комунікативної діяльності в дитини із затримкою мовленнєвого розвитку залежить, зокрема, від її рухової активності, особливо в контексті регуляції тонусу дихальних м’язів, оскільки дихання є

невід'ємною частиною процесу звукоутворення. Загальновизнаним є факт, що якість мовленнєвого дихання суттєво впливає на звукову культуру мовлення. Отже, для дітей з обмеженою мовленнєвою практикою, окрім розвитку мовленнєвих механізмів, важливо використовувати інші шляхи для забезпечення необхідного повітряного потоку для артикуляції. Чітка звуковимова та якісне мовлення базуються на правильному мовленнєвому диханні. Дихання – це процес газообміну між організмом і навколишнім середовищем [5, 366 с]. Мовленнєвий акт відбувається завдяки скоординованій роботі всіх задіяних органів, і дихання є їхньою невід'ємною частиною. До дихальної системи, що забезпечує мовлення, належать грудна клітка, легені та повітроносні шляхи. Ознаками неправильного мовленнєвого дихання є його прискорений темп, занадто короткий видих, надмірний вдих або часті, помітні для слухачів, добори повітря. Залежно від віку та статі дитини спостерігаються різні типи дихання. Від діафрагмального у новонароджених до грудочеревного у немовлят, а з розвитком м'язів плечового поясу у дітей 3-7 років починає переважати грудне дихання. У пубертатному періоді хлопчики демонструють черевний тип, а дівчатка – грудний. Однак, особливим є мовленнєве дихання, яке безпосередньо залучене до утворення звуків, слів і фраз. Його правильна організація є ключем до нормального звукоутворення, підтримання необхідної гучності, використання пауз та інтонаційних засобів виразності. На відміну від фізіологічного дихання, мовленнєве характеризується швидким вдихом та значно довшим видихом, більшим об'ємом вдихуваного повітря, переважно ротовим способом вдихання та специфічною динамікою голосових складок.

Враховуючи особливості фізіологічного та мовленнєвого дихання дітей із ЗНМ, а також їхній недостатній розвиток мовленнєвого видиху, теоретичне дослідження дозволило сформулювати конкретні завдання для корекції та розвитку цієї сфери: навчити дітей ефективному грудочеревному диханню; сприяти розвитку автоматичного контролю напруження та розслаблення м'язів верхнього плечового пояса та живота; сформувати навичку підтримки

правильної постави під час рухів; навчити раціонально використовувати голос у процесі мовлення; інтегрувати рухову та мовленнєву діяльність.

Для успішного розв'язання поставлених завдань необхідно забезпечити наступні педагогічні умови:

1. Створення та впровадження системи спеціальних корекційних засобів, спрямованих на розвиток дихальної функції у дітей із загальним недорозвиненням мовлення, з урахуванням їхнього віку та індивідуальних особливостей розвитку.

2. Забезпечення активної участі дітей у спеціально організованій корекційно-мовленнєвій діяльності, орієнтованій на розвиток та корекцію мовленнєвого дихання.

3. Організація тісної співпраці між логопедом та вихователем з метою комплексного розвитку мовленнєвого дихання у дітей із загальним недорозвиненням мовлення.

Розпочинаючи роботу з формування правильного мовленнєвого дихання, першочергово навчають дітей виконувати різні види вдихів і видихів, а також їхні комбінації. Головною метою дихальних вправ є збільшення об'єму дихання, встановлення правильного ритму та формування тривалого, плавного й економного видиху. Під час виконання цих вправ необхідно слідкувати за правильною поставою дитини. На початковому етапі діти молодшого дошкільного віку вчаться глибоко вдихати та видихати через ніс, рот, комбінуючи ці способи, а також використовуючи по черзі кожну ніздрю. Після того, як глибоке дихання буде засвоєно, переходять до формування короткого легкого вдиху та тривалого плавного видиху. Для дітей із ЗНМ перший комплекс дихальної гімнастики складається з шести вправ:

«Знайомство»: у колі діти роблять глибокий вдих з підняттям рук, затримують дихання, потім повільно видихають з нахилом вперед, називаючи своє ім'я на видиху.

«Повітряна кулька»: стоячи, діти повільно вдихають, піднімаючи руки («надувають кулю»), затримують дихання, потім порційно («ХА-ХА-ХА») або різко («ХА!») видихають, опускаючи руки.

«Вітер»: стоячи, на вдиху розводять руки, на видиху з нахилом вимовляють «ш-ш-ш».

«Звідки дме вітер»: сидячи, кругові рухи ліктями вперед-вгору (вдих) та вниз-назад (видих) з контролем видиху папірцем. Ускладнення – повороти голови убік одночасно з відведенням рук.

«Гілочка»: стоячи або сидячи, повільний вдих з підняттям рук, затримка, повільний видих з нахилом убік, затримка, вдих і випрямлення, затримка, повільний видих з нахилом в інший бік, затримка.

«Струна»: лежачи на спині, глибокий вдих з надуванням живота та витягуванням тіла, затримка дихання, повільний силовий видих з розслабленням, коротка затримка, вільне дихання.

Після цього ми починаємо формувати правильне мовленнєве дихання за допомогою засобів спеціальної дихальної гімнастики, поступово ускладнюючи. Для розвитку фонаційного дихання ми добираємо вправи, що тренують диференційований вдих і видих через рот і ніс. Пропонуємо такі вправи: *«Вперта свічка»* (тренування інтенсивного, сильного видиху); *«Насос»* (спрямована на тренування тривалого та сильного видиху, що досягається шляхом протяжного промовляння звукосполучення «пш пш пш пш пш»); *«Проколотий м'яч»* (тренує тривалий видих шляхом протяжного промовляння звуку «с»).

При проведенні дихальної гімнастики з дітьми із ЗНМ необхідно враховувати дозування вправ (від трьох до семи повторень) та поступово ускладнювати їх шляхом додавання мовленнєвого компонента. Такий підхід сприяє залученню дітей до активної корекційно-мовленнєвої діяльності з розвитку дихання. У процесі навчання дітей із ЗНМ, поряд зі спеціальною дихальною гімнастикою, на логопедичних заняттях формується вміння правильно використовувати голос: робити швидкий і непомітний вдих та плавно

й економно витрачати повітря на видиху залежно від комунікативного завдання, плавність вимови звуків, залучаючи слуховий аналізатор для контролю.

Мовленнєве дихання слугує першоджерелом для утворення звуків та формування голосу. Воно є необхідним для правильного інтонування, дотримання пауз між словами та фразами, забезпечення плавності мовлення та регулювання його гучності. Ефективне мовленнєве дихання дозволяє мовленнєвому апарату працювати з максимальною звучністю при мінімальних витратах м'язової енергії, що обумовлює важливість регулярних і систематичних вправ для постановки діафрагмального дихання. При цьому діти повинні розуміти мету кожної дихальної вправи, а не виконувати їх механічно. Організація дихальних вправ у формі гри сприяє створенню позитивного емоційного фону, допомагає зняти напруження та ефективно формує необхідні практичні вміння.

Список використаних джерел та літератури

1. Білан О. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля». Тернопіль: ТОВ «Мандрівець», 2017. 255 с.

2. Гладуш В.А. Українська спеціальна педагогіка в персоналіях: навч. посіб./ За загальною редакцією В.І. Бондаря, В.М. Синьова. – Запоріжжя: вид-во Хортицької національної академії, 2021, - 428 с., 98-123, 166-192, 324-346.

3. Іскрижицька А. Причини виникнення дислалії у дітей. *Вісник Освітньо-наукового центру сімейно-центрованих практик Вип. 2* / МОН України, Уманський держ. Пед. Ун-т імені Павла Тичини; [голов. Ред. Л. А. Черніченко; редкол.: С. С. Попиченко, М. А. Лемещук, Д. М. Хрипун]. Умань: Візаві, 2023 р. С. 129-130.

5. Рібцун Ю.В. Сходинками правильного мовлення: навч.-метод. посіб. Тернопіль : Мандрівець, 2017. 237 с.

6. Шимко І.М., Талаш І.О. Сучасна освіта в реаліях та перспективах: соціально-педагогічний аспект: зб. наук. і наук.-метод. пр. Вип. 1. Кривий Ріг: КДПУ, 2018. 366 с.

7. Шеремет М. Логопедія: підр. Вид. 4-те, перер. Та доповн. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2017. 276 с.

УДК 373.5.016:37.091.33

Мирослава Кривонос,
асистент кафедри комп'ютерних наук та інформаційних технологій
Житомирський державний університет імені Івана Франка

РОЗВИТОК ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ В СТАРШІЙ ШКОЛІ

Сучасна шкільна освіта перебуває на етапі активної системної модернізації. Поруч із молодшою та середньою школою, активні зміни чекають і старшу школу. Адже згідно із Законом України «Про освіту» (2017 р.) повна загальна середня освіта матиме наступні рівні: [2]

- початкова освіта (4 роки);
- базова середня освіта (5 років);
- профільна середня освіта (3 роки).

Профільна освіта поділятиметься на два напрямки: академічний та професійний.

Профільне навчання академічного напрямку полягатиме в поглибленому вивченні окремих дисциплін з урахуванням освітніх можливостей і потреб учнів з метою подальшої можливості продовження їх навчання в закладах вищої освіти.

Учні, які навчатимуться на академічному напрямку, будуть вчитися в академічних ліцеях, які матимуть свою специфіку. Головна особливість академічного ліцею полягатиме в тому, що він буде відокремлений від початкових шкіл та гімназій. При плануванні місцезнаходження ліцею буде враховуватися територіальна близькість до місця проживання учнів (не більше

30 км), та буде організовуватися підвезення учнів, проте, при необхідності, будуть створені при ліцеях пансіони.

Учні матимуть можливість обирати профіль навчання, де вони вивчатимуть основні (обов'язкові) предмети, відповідні їхньому профілю, та додаткові профільні предмети (вибіркові) або курси поза профілем для саморозвитку. Зазначимо, що основні предмети вони вивчатимуть окремо, а вибіркові з групою учнів з інших профілів, які їх обрали.

Також ліцеї матимуть відповідне профілю належне матеріально-технічне забезпечення, сучасні класи та лабораторії.

Виокремимо основні напрями профілів, які зможуть обрати учні: суспільно-гуманітарний, технологічний, художньо-естетичний, природничо-математичний та спортивний. В кожному з них виділимо навчальні профілі (Малюнок 1).

Малюнок 1.

В одному академічному ліцеї повинно бути 3-4 профілі. Зауважимо, що, за бажанням, учні матимуть можливість змінити профіль навчання після 10 класу, якщо вважатимуть, що першочергово помилилися з вибором.

Профільне навчання професійного напрямку полягатиме в поєднанні освіти з професійно орієнтованим підходом до навчання та орієнтоване на ринок праці. Учні, які навчатимуться на професійному напрямку, будуть вчитися в професійних коледжах. Особливість професійних коледжів полягатиме в тому, що, отримуючи повну загальну середню освіту, учні зможуть паралельно отримати робітничу професію, що дасть їм можливість швидше працевлаштуватися. Тому матеріально-технічне забезпечення буде акцентуватися на якісних майстернях.

Впровадження профільного навчання в старшій школі розпочнеться в 2027 році. Проте вже сьогодні відбувається активна підготовка до даного процесу. Адже в кожному адміністративно-територіальному освітньому окрузі потрібно визначитися, які заклади освіти стануть академічними ліцеями, а які залишаться навчальними закладами якісної допрофільної підготовки.

Варто розуміти, що без ефективної базової школи неможливе функціонування старшої профільної школи. Адже, навчаючись у 5-9 класах, учні зможуть визначитися з напрямком, який їм буде цікавий, вирішити, куди вони підуть навчатися в 10 класі (академічний чи професійний напрямок) та усвідомлено зробити свій вибір.

Тому також важливо враховувати і інші чинники. Зазначимо, на нашу думку, головні з них:

- територіальне розташування закладу освіти;
- якісний кадровий склад, який відповідає профілю;
- відповідне профілю сучасне матеріально-технічне забезпечення;
- врахування особливостей регіону, де буде розташований заклад освіти, що впливатиме на напрям профілізації;
- розрахунок наповненості профільних класів;
- дублювання профілів в одному регіоні;
- створення учням належних умов не лише навчання, а і, за необхідності, проживання;

– нерозуміння батьками змісту профільного навчання (особливо професійного напрямку);

– перспектива подальшої освіти або можливість працевлаштування для здобувачів освіти;

– неефективне використання бюджетних коштів.

Зауважимо на необхідності якісної підготовки педагогічних кадрів. Адже досить часто кадровий склад не є достатньо підготовленим для певного профілю. Тому організація якісного підвищення кваліфікації вчителів є першочерговим завданням.

Проте треба розуміти, які переваги матимуть майбутні старшокласники в процесі навчання та після завершення профільної школи:

– наповненість змісту предметів буде максимально наближена до обраного профіля;

– вибір спеціалізованих курсів, факультативів, практикумів, що даватиме можливість не лише теоретично вивчати обраний профіль, а і отримувати практичні навички (оцінки за пройдені курси виставлятимуться в атестат);

– в атестаті вказуватиметься профіль, за яким навчався учень, і ступінь його підготовки до майбутньої професії через присвоєння відповідної кваліфікації;

– можливість старшокласникам не тільки правильно обрати, а й максимально підготуватись до оволодіння майбутньою професією.

Отже, профільне навчання – різновид диференційованого навчання здобувачів освіти старшої школи відповідно до їх освітніх потреб, нахилів, здібностей, які зумовлені орієнтацією на майбутній професійний вибір, на майбутню професію. І так як найскладнішим для старшокласників є усвідомлений вибір майбутньої професії, то саме профільна школа надаватиме можливість для учнів вивчати предмети поглиблено, відповідно до своїх потреб, а для громади – забезпечити надання якісних освітніх послуг, створити систему збалансованого та ефективного використання бюджетних коштів у сфері освіти.

Список використаних джерел та літератури

1. «Профільна»: реформа старшої школи. URL: https://profilna.mon.gov.ua/ (дата звернення: 03.05.2025).
2. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: https://sqe.gov.ua/law/zakon-ukraini-pro-osvitu/ (дата звернення: 03.05.2025).
3. Профільне навчання: досвід упровадження, інноваційні технології / уклад.: Л.Ф. Пашко, О.П. Коваленко, Л.І. Симоненко. Полтава: поіппо, 2008. 196 с.
4. Профільне навчання: основні етапи. URL: https://osvita.ua/school/method/1164/ (дата звернення: 03.05.2025).
5. Сеїтосманов А., Фасоля О., Мархлєвскі В. Старша профільна школа: кроки до становлення. Методичні рекомендації. К., 2019. 52 с.

УДК 373:37.091.33

Олександр Кривонос,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри комп'ютерних наук та інформаційних технологій
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ВІЗУАЛЬНА НОВЕЛА ЯК ІНСТРУМЕНТ НАВЧАННЯ ІНФОРМАТИКИ

Візуальна новела – це жанр інтерактивної гри, де сюжет подається за допомогою статичних зображень, тексту й аудіосупроводу. Основний акцент робиться на читанні та взаємодії з текстом, а гравець іноді приймає рішення, які можуть впливати на розвиток подій і завершення історії.

Жанр виник в Японії у 1980–1990-х роках і швидко здобув популярність завдяки доступності, невисоким технічним вимогам і великому наративному потенціалу. Візуальні новели поєднують елементи літератури, театру та сценарного мистецтва, забезпечуючи глибоке занурення у сюжет – особливо цінне в освітньому процесі.

Головними складовими є сценарій (часто з гілками розвитку сюжету), графіка (фони, персонажі, ілюстрації), інтерфейс, звуковий супровід та механіка вибору. Остання може бути як локальною (впливає на окремі сцени), так і глобальною (визначає фінал історії). У навчальному контексті ці елементи дозволяють моделювати ситуації, що потребують аналізу, прийняття рішень і логічного мислення.

Візуальні новели ефективні для пояснення складних тем з інформатики: алгоритмів, програмування, структури даних, основ кібербезпеки. Вони сприяють персоналізації навчання: сюжет можна адаптувати під рівень знань або інтереси учня. Це формує не лише предметні знання, а й розвиває софт скіли — емоційний інтелект, комунікацію, критичне мислення.

Цифровий сторітелінг – основа візуальних новел – об'єднує текст, зображення, аудіо та інтерактивність. У навчанні інформатики його можна використовувати як для подачі нового матеріалу, так і під час практики: наприклад, пояснення алгоритмів через сюжетну історію. Такий підхід зменшує когнітивне навантаження, робить складне доступнішим та стимулює творчу активність учнів.

Актуальність дослідження теми підтверджується недостатньою кількістю наукових праць, присвячених аналізу сторітелінгу як педагогічного інструменту. Незважаючи на зростаючий інтерес до цієї теми, дослідження все ще залишаються фрагментарними. Сторітелінг як метод навчання вивчали як українські (М. Василишина, Н. Гущина, Г. Гич, Ю. Колесник, А. Кобилинська, Л. Панченко, С. Паламар, О. Тодорова, С. Швець, Н. Бондаренко, С. Микитюк, Ю. Маковецька-Гудзь), так і зарубіжні науковці (K. Еган, D. Кемпбелл, E. Caminotti, J. Gray, M. Rossiter, M. Vanchu-Orosco, D. Kaufman, C. Paull, A. Ekber Akgün, H. Keskin, H. Ayar Şentürk, E. Erdoğan).

Так, дослідники Akgün, Ayar та інші розглядають сторітелінг як ефективний засіб розвитку комунікативних навичок, здатний передавати зміст через емоційні образи, текст і мультимедіа. K. Еган наголошує, що кожна історія — це цілісна оповідна одиниця з емоційною структурою: початком, що інтригує, серединою,

що поглиблює конфлікт, і завершенням, що його розв'язує. Н. Бондаренко визначає сторітелінг як комплекс засобів для передавання ідей через оповідь. С. Микитюк підкреслює історичну та педагогічну спадщину методу, пов'язану з іменами А. Макаренка, В. Сухомлинського. Ю. Маковецька-Гудзь вказує на роль сторітелінгу у формуванні мовної поведінки студентів, розвитку навичок самопрезентації та критичного осмислення власного досвіду.

Класичний сторітелінг передбачає подання реальної або вигаданої історії, яку розповідає викладач. У цьому випадку студенти виступають лише як слухачі, сприймаючи інформацію в готовому вигляді. Такий тип сторітелінгу доцільно використовувати для передавання явного знання – зокрема, правил, теорій, законів тощо. Він зарекомендував себе як ефективний інструмент під час викладання конкретного навчального матеріалу. Натомість активний сторітелінг передбачає залучення здобувачів освіти до процесу створення історії. Студенти моделюють і аналізують різні ситуації, шукають шляхи їх вирішення та безпосередньо беруть участь у розповіданні. Такий підхід активізує когнітивну діяльність, розвиває критичне мислення, комунікативні навички й здатність працювати в команді. Науковці виділяють низку ключових функцій сторітелінгу в навчально-виховному процесі: пропагандистську, комунікативну, когнітивну, мотивувальну, ціннісну, діагностичну, об'єднувальну, утилітарну та інформаційну. Як педагогічна технологія, сторітелінг виконує також наставницьку, виховну, освітню та розвивальну функції.

Список використаних джерел та літератури

1. Сторітелінг: створюємо історії, що захоплюють. URL: https://teachhub.com/storitelinh/ (дата звернення 10.03.2023).

2. Швирка В. М. Технологія сторітелінгу в практиці викладання педагогічних дисциплін. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки, Вип. 6(344) Ч.2, 2021, С. 202–208. URL: http://visnyk.luguniv.edu.ua/index.php/vped/article/view/676 (дата звернення 10.03.2023).

УДК: 376-053.4-056.264:615.825

Дарина Кузьмінська,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальність 016 «Спеціальна освіта»
Людмила Котлова (науковий керівник),
кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології, логопедії та інклюзивної освіти
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ЗБАГАЧЕННЯ ЛЕКСИЧНОГО ЗАПАСУ ШЛЯХОМ ЧИТАННЯ ТА СЛУХАННЯ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Проблема збагачення лексичного запасу в молодших школярів є досить актуальною у форматі сучасних вимог до мовленнєвої та комунікативної компетентності учнів. Активний розвиток словникового запасу безпосередньо пов'язаний із формуванням усного та писемного мовлення, вмінням розуміти і продукувати тексти різного характеру. Основним з найефективніших у розвитку лексичного запасу є застосування методів читання та слухання.

Аналізуючи дослідників, які працювали у цій галузі, можна виділити С. Стеблюк та О. Хому, роботи яких спрямовані на методичну систему формування активного словника учнів. Вони виокремлюють та акцентують увагу на застосуванні методів читання та слухання, зокрема через читання художніх та пізнавальних текстів. А. Гойденко досліджує методики збагачення словникового запасу в процесі розвитку зв’язного мовлення. Дослідник акцентує увагу на важливості усного мовлення та слухання як умов для активного використання нових слів у власному мовленні учнів. Т. Самойленко висвітлює проблематику з методичної сторони, а саме: виокремлює важливість системної, цілеспрямованої роботи з лексичною стороною мовлення, яка включає всі види навчальної діяльності, зокрема - читання та розуміння прочитаного, слухання текстів, обговорення та активне слухання. Зокрема, аналізуючи наукові джерела,

можна зробити висновок, що читання та слухання в контексті молодших школярів виступає не лише як інструмент сприйняття інформації, а й як активні засоби розвитку лексичної компетентності учня.

Лексичний запас - це сукупність усіх засвоєних і вживаних слів, які безпосередньо забезпечують мовленнєву діяльність людини. У молодшому шкільному віці словниковий запас активно формується та збагачується, оскільки діти перебувають на етапі інтенсивного розвитку мовлення, мислення й комунікації. Одним із ключових чинників цього процесу є постійне сприймання усного та писемного мовлення.

Особливо важливу роль відіграє читання, що забезпечує не лише ознайомлення з новими словами, а й формування мовного чуття. У процесі читання учень спостерігає слова в природному контексті, вивчає їхні значення, граматичні форми, стилістичні особливості. Це сприяє як розширенню пасивного словника, так і активному вживанню нової лексики в мовленні [1].

Слухання, як і читання, є надзвичайно важливим для збагачення словникового запасу. Особливо ефективним є прослуховування художніх творів, казок, віршів та аудіоісторій. У процесі слухання розвивається слухова пам’ять, увага, інтонаційне сприйняття, а також відбувається мимовільне засвоєння нових слів. Відомо, що інформація, сприйнята на слух, краще засвоюється емоційно, а отже - закріплюється в пам’яті надовго [1].

Поєднання читання й слухання в навчальному процесі створює потужне мовне середовище, яке стимулює мовленнєву активність учнів, збагачує словник, формує грамотне мовлення. Тому системне застосування обох методів у початковій школі є важливою передумовою формування мовної та комунікативної компетентності молодших школярів.

Якщо розглядати читання як ефективний засіб активного збагачення словникового запасу молодших школярів, то можна виокремити низку дієвих методичних прийомів, що сприяють інтенсивному засвоєнню нової лексики в процесі опрацювання текстів.

Одним із таких прийомів є тематичне читання, що передбачає добір художніх або навчальних текстів відповідно до певної тематики - «Пори року», «Родина», «Друзі», «Школа» тощо. Такий підхід дозволяє формувати у дітей тематичні категорії слів, збагачувати мовлення новими поняттями, пов'язаними між собою змістовно та емоційно. Наприклад, після читання казки про осінь учні можуть виділити слова, пов'язані з природою, погодою, одягом, діями. Важливим прийомом є також читання з передбаченням, яке активізує мовленнєву та мисленнєву діяльність. Учні прогнозують зміст тексту за його заголовком, ілюстраціями, вступними реченнями або виділеними ключовими словами. Це стимулює аналітичне мислення, розвиває вміння формувати гіпотези, а також активізує використання вже наявного лексичного запасу. Не менш значущим є прийом виписування нових слів та робота з ними. Учні занотовують незнайомі або цікаві слова під час читання, створюють особисті словнички, групують слова за семантичними категоріями (іменники, прикметники, дієслова; емоційна лексика, слова-ознаки тощо), тлумачать значення за словником або за допомогою вчителя, добирають синоніми, антоніми, складають речення або короткі історії з новими словами [2].

Ще одним ефективним прийомом є переказ з лексичним збагаченням. Він полягає в тому, що дитина переказує прочитане, додаючи до викладу нові слова або замінюючи вже знайомі - синонімами, емоційно забарвленими словами чи словами з конкретнішого семантичного поля. Це формує навички усного мовлення, розвиває мовне чуття, вміння варіювати мовленнєві засоби залежно від комунікативної ситуації. Серед ефективних методичних прийомів варто виділити цілеспрямоване слухання з подальшим обговоренням змісту. Учні слухають текст (на приклад, уривок з казки), після чого виконується аналіз значень нових слів, які були почуті, з опорою на контекст. У процесі обговорення діти не лише повторюють нові слова, а й вчаться використовувати їх у власному мовленні. Використання аудіоматеріалів (казки, пісні, вірші, діалоги) дозволяє розвивати слухову пам'ять та інтонаційне чуття. Для кращого закріплення лексики можна застосовувати вправи типу «Слухай і повторюй» або «Хто

запам’ятав більше нових слів?». Такі завдання викликають інтерес до слухання, перетворюють навчання на гру, що є важливою умовою ефективного засвоєння матеріалу в початкових класах. Ще одним прийомом є гра «Знайди слово», яка передбачає активне слухання із завданням упізнати знайомі або нові слова. Учитель зачитує текст, а учні піднімають картки або плескають у долоні, щойно почують певне слово. Це тренує увагу, зосередженість та сприяє закріпленню нової лексики. Доцільно також застосовувати вправи на визначення значення слів із контексту, коли діти після слухання формулюють здогадки щодо значення незнайомих слів, орієнтуючись на загальний зміст. Такий підхід розвиває мовну інтуїцію та здатність до аналізу [3].

Також, важливим є створення слухових диктантів, де учні записують слова або речення з почутого тексту. Такі завдання допомагають одночасно закріпити правопис, розвинути пам’ять і засвоїти лексику. Слухання також може бути інтерактивним - наприклад, вчитель пропонує дітям слухати текст і малювати ілюстрацію до нього. Це сприяє асоціативному запам’ятовуванню лексики та активізує образне мислення [2].

Таким чином, застосування різноманітних форм та прийомів слухання дозволяє значно розширити словниковий запас молодших школярів, формує в них навички сприйняття мовлення на слух, підвищує мотивацію до вивчення мови та сприяє розвитку усного мовлення в природному для дітей середовищі.

Список використаних джерел та літератури

1. Гойденко А. Шляхи збагачення словникового запасу молодших школярів у процесі навчання говоріння. Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. 2024.

2. Самойленко Т. Збагачення словника молодших школярів як методична проблема. *Проблеми і перспективи розвитку освіти XXI століття: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Умань, 11–12 листопада 2020 р.).* Умань: УДПУ імені Павла Тичини, 2020.

3. Стеблюк С. В., Хома О. М. Збагачення активного словника молодших школярів на уроках української мови у сучасній початковій школі. *Актуальні*

питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2023. Вип. 60, т. 4. С. 170–175.

УДК 37.091.31: 821.111:811.111

Vladyslav Kulak.

Lecturer from Department of Foreign Languages
and Modern Teaching Techniques
Zhytomyr Ivan Franko State University

INTEGRATING ENGLISH LITERATURE INTO LANGUAGE LEARNING TO DISCUSS SOCIAL ISSUES

The integration of English literature into language learning offers far more than the acquisition of grammatical competence or lexical proficiency. It opens a gateway to critical reflection, cultural exploration, and ethical discussions that enable learners to engage deeply with contemporary social issues. As scholars have noted, literature functions as both a mirror and a lamp — reflecting societal realities while also illuminating new perspectives and moral questions [1, c. 56].

Incorporating English literature into language instruction not only improves language skills, but also sociocultural awareness and critical thinking. By reading and analysing literary texts, students no longer need to memorize vocabulary and grammar, but are able to understand the subtleties of meaning, tone, and perspective in authentic communication. By exploring stories such as poverty, immigration, gender inequality, and racial discrimination, learners confront real-life dilemmas in a safe classroom environment. They can express insecurities, ask challenging questions, and explore alternative perspectives without fear of being judged. This interaction improves their

ability to express complex ideas, negotiate meaning, and develop empathy for marginalized groups. [2, c. 37].

Moreover, engaging with literature allows learners to encounter a rich variety of voices, from canonical authors like Shakespeare and Dickens to contemporary writers from diverse cultural backgrounds, thereby expanding their understanding of both historical and contemporary social issues. Literature challenges students to decode metaphor, irony, and symbolism — elements that sharpen interpretive skills and encourage deeper reflection on human motivations and societal structures.

Furthermore, literature serves as an authentic context for exploring idiomatic expressions, cultural references, and nuanced emotional registers that are often absent in textbook materials. It immerses students in the rhythms of natural discourse, exposing them to varieties of English — including regional dialects, sociolects, and historical language forms — that broaden their communicative competence.

As Kramsch emphasizes, literature provides "a privileged space" where language becomes a vehicle for understanding human experience in its multifaceted forms [3, c. 92]. It opens the door to worlds where characters face moral ambiguity, cultural conflict, and ethical dilemmas, inviting students not just to observe these struggles but to step into them imaginatively and reflectively. Through the emotional and psychological engagement that literature demands, learners cultivate cognitive flexibility — the ability to entertain multiple perspectives, weigh conflicting viewpoints, and tolerate uncertainty without rushing to simplistic conclusions. This process nurtures emotional intelligence by sharpening students' capacity to recognize and interpret the feelings, motivations, and vulnerabilities of others, even when they come from vastly different social or cultural contexts.

Furthermore, literature challenges learners to confront uncomfortable questions about power, justice, identity, and belonging, questions that resonate deeply in a globalized world marked by diversity and inequality. By grappling with such themes, students develop the discursive tools necessary for meaningful intercultural communication: they learn how to navigate sensitive topics, engage in respectful dialogue, and express nuanced positions with both clarity and empathy. In this way,

the integration of literature into language learning is not merely decorative or supplementary; it is central to cultivating well-rounded, socially aware, and linguistically adept learners. It strengthens their ability to use language not only as a means of communication but also as a medium for critical reflection, social engagement, and ethical action. Ultimately, literature empowers language learners to become active, thoughtful participants in the conversations that shape our interconnected world.

English literature offers a diverse range of perspectives through which students can be exposed to different worldviews and thus develop intercultural competence. By engaging with texts from British, American, and postcolonial traditions, learners can question concepts such as identity, justice, and belonging that transcend cultural boundaries [4, p. 27]. Classroom discussions about these texts can challenge ethnocentric assumptions and promote the development of critical cosmopolitan perspectives. Research by Ukrainian researchers has shown that students who are exposed to literary texts are better equipped to participate in conversations about human rights, environmental issues, and social justice. This highlights the role of language teaching in developing socially responsible citizens [5, c. 78].

By incorporating English literature into thematic units on social issues, teachers can develop assignments that connect global narratives to local realities. For example, by reading contemporary refugee literature and discussing displacement caused by the war in Ukraine, students can draw meaningful analogies and reflect on their own social challenges [6, p. 54]. This teaching approach strengthens not only linguistic competence but also moral competence, enabling students to use the target language as a tool for advocacy and civic engagement. As Nussbaum argues, cultivating narrative imagination through literature is essential for the development of democratic values and global citizenship [7, c. 53].

Integrating English literature into language instruction not only enriches language instruction, but is also an effective way to prepare learners for the social complexities of the modern world. Through literary engagement, students acquire the linguistic, cognitive, and ethical tools they need to engage in informed discussions about the

pressing social issues of our time. By engaging with diverse voices and narratives, they enhance their critical thinking, deepen their awareness of cultural differences, and learn to approach complex topics in a differentiated and sensitive manner.

Furthermore, literature not only promotes individual development but also collective learning, as class discussions encourage students to exchange ideas, question assumptions, and construct meaning together. This dialogical process reinforces the social nature of language and emphasizes its role in bridging cultural and ideological boundaries. Ultimately, integrating literature into language education prepares learners to become not just competent users of English but active, reflective global citizens capable of contributing thoughtfully to the diverse and interconnected communities they inhabit.

Literature

1. Carter, R., & Long, M. (1991). Teaching Literature. London: Longman.
2. Kramsch, C. (1993). Context and Culture in Language Teaching. Oxford: Oxford University Press.
3. Kramsch, C. (2009). The Multilingual Subject. Oxford: Oxford University Press.
4. Lazar, G. (1993). Literature and Language Teaching: A Guide for Teachers and Trainers. Cambridge: Cambridge University Press.
5. Ганзюк, О. В. (2020). Формування міжкультурної компетенції учнів старшої школи засобами англомовної літератури. Педагогічний альманах, 46, 137–142.
6. Василенко, Т. О., & Коваль, І. В. (2022). Сучасні підходи до викладання англійської мови в умовах воєнного стану. Освітній простір України, 27(1), 25–31.
7. Nussbaum, M. (2010). Not for Profit: Why Democracy Needs the Humanities. Princeton, NJ: Princeton University Press.

УДК 373.2:37.013.82

Ольга Мартинчук,
здобувач вищої освіти соціально-психологічного факультету
Ганна Хворова (науковий керівник),
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології та інклюзивної освіти
Житомирський державний університет імені Івана Франка

КОРЕКЦІЯ ПОРУШЕНЬ МОТОРНОЇ СФЕРИ В ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ПІСОЧНОЇ ТЕРАПІЇ

За даними різних досліджень, від 10% до 15% дітей молодшого шкільного віку мають ті чи інші порушення моторної сфери, серед яких найпоширенішими є диспраксія, гіпертонус або гіпотонус м'язів, слабкість дрібної моторики, затримка сенсомоторного розвитку [1-3]. Такі порушення можуть бути первинними (викликаними неврологічними чи генетичними факторами) або вторинними, що виникають на фоні загального відставання психомоторного розвитку, стресу, гіподинамії тощо. Як наслідок, ці діти часто стикаються з труднощами в освоєнні письма, малювання, маніпуляційними діями, що негативно позначається на їхній самооцінці, соціальній адаптації та успішності у навчанні. У зв'язку з цим постає потреба у пошуку ефективних, доступних і природних для дитини методів корекції моторних порушень.

Новітні підходи до корекції моторних порушень включають поєднання фізичних і когнітивних методів [2]. Один із напрямів – навчити дітей думати, як виконати рухову задачу: наприклад, метод COOP (Cognitive Orientation to daily Occupational Performance) навчає дитину спочатку уявити послідовність дій, проговорити стратегію, а потім виконати рух. Цей когнітивно-орієнтований підхід довів ефективність у тому, щоб допомагати дітям з порушенням моторної сфери знаходити власні прийоми для досягнення моторних цілей. Інший аспект – розвиток сенсорно-моторної інтеграції. Існують програми, які через спеціальні

вправи покращують обробку мозком сенсорної інформації та її узгодження з рухами. Зокрема, сенсомоторна корекція (популярна в нейропсихологічній практиці) включає дихальні вправи, рухи на рівновагу, координаційні завдання, масажні елементи – все це спрямовано на оптимізацію роботи мозку через вплив на сенсорну і моторну сфери [4]. Подібні заняття стимулюють важливі ділянки мозкової кори, що відповідають за рухи, і як показує практика, допомагають дітям покращити не лише фізичну спритність, а й увагу та навчальні навички.

Терапія сенсорної інтеграції – це метод, спрямований на те, щоб допомогти мозку дитини правильно інтегрувати інформацію від різних відчуттів. Він був розроблений ерготерапевтом Джин Айрес і базується на ігрових вправах, які комбінують одночасно стимули кількох сенсорних систем [6]. Наприклад, якщо раніше дитина з аутизмом від перегрузу сенсорики починала розмахувати руками або закривати вуха, то після курсу терапії вона може навчитися спокійніше реагувати на дотики або шум, краще концентруватися на завданні. Вважається, що покращення сенсорної обробки позитивно впливає і на моторне планування: дитині легше навчитися новим рухам, оскільки мозок краще “відчуває” тіло. Заняття сенсорною інтеграцією часто проводяться в ігрових кімнатах з спеціальним обладнанням (гойдалки, тунелі, м’ячі, басейни з кульками).

Одним із методів сенсорної інтеграції дітей з порушенням моторної сфери є пісочна терапія. Вона базується на природній привабливості ігрових маніпуляцій із піском, що сприяє розвитку сенсомоторних, координаційних і дрібномоторних навичок. Для дітей молодшого шкільного віку (6–9 років), які мають порушення моторної сфери, пісочна терапія може слугувати важливим компонентом реабілітаційної програми, поєднуючи елементи сенсорної інтеграції, дрібної моторики та загального психоемоційного розвитку [3].

У роботі з дітьми, які мають рухові порушення, пісочна терапія виконує кілька важливих функцій:

- стимуляція сенсорної обробки (завдяки тактильному контакту з піском, що сприяє активізації пропріоцептивної і тактильної чутливості);

- розвиток дрібної моторики (маніпуляції з піском вимагають тонких рухів пальців і кисті, що сприяє покращенню координації рук);

- корекція координації рухів та білатеральної інтеграції (вправи із залученням обох рук одночасно покращують координацію та міжпівкульну взаємодію);

- зниження м'язового напруження (занурення рук у пісок сприяє м'язовій релаксації, що корисно при гіпертонусі);

- підвищення загальної впевненості у рухових навичках (пісочна терапія дозволяє дитині досліджувати рухові можливості у безпечному середовищі без страху помилок).

Пісочна терапія застосовується в корекції моторних порушень у різних форматах. Зокрема, для дітей із порушеннями дрібної моторики виконуються такі вправи [2]:

- малювання пальцями на вологому піску – сприяє розвитку тонких рухів кисті та пальців, що важливо для оволодіння письмом;

- пересипання піску між пальцями – покращує координацію рухів кисті та розвиває силу пальців;

- гра з дрібними предметами в піску (знаходження дрібних намистин, камінців) – стимулює точність і контроль дрібних рухів;

- використання пісочних формочок, грабельок, лопаток – зміцнює м'язи рук та пальців, сприяє розвиткові синхронності рухів;

- глибоке занурення рук у сухий або вологий пісок – допомагає активізувати тактильні рецептори, що позитивно впливає на дітей із сенсорними порушеннями;

- вправи на баланс у піску (наприклад, стояння на одній нозі в піску) – покращують рівновагу та взаємодію основних груп м'язів.

При різних видах порушень моторної сфери використовують різні види пісочної терапії. Наприклад при дитячому церебральному паралічі важливо підбирати вправи, що сприятимуть м'язовій релаксації та контролю рухів: гра з

теплим піском, захоплення та утримання піску у долонях, перекочування піску між пальцями тощо.

При диспраксії та порушеннях координації використовують будівництво піщаних конструкцій (замків, гірок), малювання слідів у піску, ігри з пошуком предметів у піску тощо.

При гіпертонусі м'язів масаж рук у піску (занурення у теплий пісок, виконання кругових рухів), розминання піску між пальцями, стискання піску в кулачку, маніпуляції з сухим і вологим піском тощо.

Отже, пісочна терапія є ефективним методом для корекції моторної сфери у дітей молодшого шкільного віку. Вона дозволяє поєднувати розвивальні та терапевтичні завдання, стимулюючи дрібну моторику, координацію, баланс, сенсорну інтеграцію та загальну рухову активність у безпечному та приємному середовищі. Завдяки поєднанню тактильних, моторних та когнітивних вправ, пісочна терапія сприяє загальному розвитку дитини, покращенню її моторики, впевненості у рухах та формуванню навичок, необхідних для шкільного навчання.

Список використаних джерел та літератури

1. Дубовик К. В., Марценковський І.А. Порушення моторного розвитку у дітей з розладами аутистичного спектра. *Український вісник психоневрології.* 2018. Т. 26, вип. 4. С. 42-44.

2. Каряка І., Хорощак Ю. Пісочна терапія як засіб зниження тривожності дітей старшого дошкільного віку. *Психологія: реальність і перспективи*. 2021. Вип. 16. С. 80-86.

3. Расторгуєва В. М. Пісочна терапія - методика позитивного впливу на психічний та мовленнєвий розвиток дошкільників. *Актуальні проблеми психології в закладах освіти*. 2015. Вип. 5. С. 281-284.

4. Рібцун Ю. В. Вивчення моторної функції молодших дошкільників із ЗНМ. *Дефектологія*. № 1. 2006. С. 44–48.

5. Родзінська Т. Вплив функціональної асиметрії моторної та сенсорної систем на розвиток образного й вербально-логічного мислення у дітей молодшого та

середнього шкільного віку. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія*. 2019. Вип. 1. С. 82-87.

6. Розіна І. В. Особливості використання пісочної терапії в роботі з проявом агресівної поведінки у дітей молодшого шкільного віку. *Габітус*. 2020. Вип. 16. С. 180-185.

УДК 323.3-057.34:174

Марія Огороднійчук,

кандидат філософських наук,

доцент кафедри права та публічного управління

Житомирський державний університет імені Івана Франка

ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ УПРАВЛІНСЬКИХ СТАНДАРТІВ

Професійна етика державного службовця є основою ефективного та прозорого функціонування органів державної влади. В умовах трансформації управлінських стандартів, зумовленої євроінтеграційними прагненнями України, розвитком електронного врядування, децентралізації та підвищенням вимог до публічної служби, морально-етичні засади набувають нового змісту. Службова діяльність має ґрунтуватися не лише на законності, а й на цінностях публічного служіння, доброчесності, відповідальності та відкритості.

У сучасному контексті професійна етика державного службовця розглядається як сукупність моральних норм, принципів і стандартів поведінки, яких працівник публічного сектору має дотримуватися в процесі виконання службових обов'язків. Етика покликана забезпечити високий рівень довіри громадян до державних інституцій і мінімізувати ризики зловживань, корупції та зневажливого ставлення до суспільства.

Публічна служба покликана реалізовувати суспільні інтереси, тому етична поведінка держслужбовця є критичною для довіри громадян до влади. Державний службовець має не лише формально дотримуватися законів, а й узагальнених правил поведінки, що формують позитивний імідж влади. Як зазначають експерти, **доброчесність** – це необхідна морально-етична складова службової діяльності, що визначає межі поведінки чиновника і базується на принципах чесності та доброго ставлення до громадян [4]. У сучасних умовах трансформації (реформи, цифровізація, війна, євроінтеграція) професійна етика набуває нових значень. Українська реформа державної служби, цифрові послуги («Дія»), а також відкрита взаємодія з ЄС вимагають посиленої уваги до прозорості та інноваційних стандартів управління. Наприклад, дослідники підкреслюють, що на тлі європейської інтеграції формування системи доброчесної служби ґрунтується на європейських стандартах, закріплених у міжнародних угодах, ратифікованих Україною [6]. Водночас виклики військового стану (швидкі кадрові рішення, ризик зловживань під час надзвичайних закупівель) потребують від службовців високої професійної моралі. Отже, етика державного службовця виступає фундаментом стабільності й ефективності управління у кризових та реформаторських умовах.

У радянський період етика державної служби розглядалася переважно через призму ідеології й права. Вітчизняні дослідники того часу схилялися до думки, що **домінує правове регулювання** поведінки чиновника, а моральна складова фактично підпорядкована ідеологічним приписам. Перші спроби осмислити етику держслужби з нових позицій з’явилися в Україні в середині 1990-х рр. – одразу після здобуття незалежності. У цей час науковці почали досліджувати зв’язок етики і права в державному управлінні. Вони звернули увагу на необхідність поєднання правових норм із моральними цінностями, розглядали умови етичної поведінки службовців та роль керівників у формуванні морального середовища. У другій половині 1990-х – на початку 2000-х років кількість публікацій зростала, зокрема й дисертацій з тематики етики держслужби. Одночасно з науковими дискусіями розпочався поступовий перехід

до кодифікації етичних вимог у законодавстві (від проєктів кодексів поведінки до імплементації антикорупційного законодавства). Таким чином, від радянської моделі «служіння системі» в Україні перейшли до розуміння державного службовця як послідовника принципів служіння громадянам, поступово формуючи сучасну модель етики публічної служби.

Сьогодні етична поведінка чиновника визначається низкою базових принципів і вимог. Згідно із Законом України «Про державну службу» та антикорупційним законодавством, до основних принципів держслужби належать:

- **Верховенство права і законність** – пріоритет прав і свобод людини, дія лише в межах повноважень і відповідно до Конституції та законів.
- **Професіоналізм і компетентність** – об'єктивне, неупереджене виконання службових обов'язків, постійне підвищення рівня кваліфікації.
- **Патріотизм та служіння народові** – відданість державній службі і інтересам країни, захист публічного інтересу за будь-яких обставин.
- **Доброчесність** – спрямованість на захист суспільних інтересів і відмова від реалізації приватних вигод при виконанні службових повноважень [3]. Цей принцип містить вимогу утримуватися від корупції та зловживань, базується на чесності, порядності й справедливості щодо громадян.
- **Прозорість і відкритість** – публічність рішень і діяльності органів влади, доступ до інформації за законом.
- **Неупередженість і політична нейтральність** – заборона використання служби в інтересах політичних партій чи демонстрації власних політичних поглядів.
- **Конфіденційність** – дотримання таємниці службових даних, отриманих у процесі роботи, відповідно до закону [3]. Усе це формує **моральні вимоги**: чесність, відповідальність, ввічливість у спілкуванні з громадянами, принципова відмова від фаворитизму. Дотримання таких стандартів є наріжним каменем побудови довіри до влади. ОЕСР (Організація економічного співробітництва та розвитку) підкреслює, що підвищення публічної

доброчесності є спільною місією всіх рівнів влади й спрямоване на зміцнення довіри громадян до інститутів [6]. Тому етику держслужбовця нині розглядають не як набір формальних правил, а як цілісну систему цінностей, що визначають якість державного управління.

Українські вимоги етичної поведінки ґрунтуються на міжнародних зобов'язаннях та рекомендаціях. Так, в 2006 р. Україна ратифікувала **Конвенцію ООН проти корупції**, взявши на себе зобов'язання застосовувати передові практики в управлінні та боротьбі з корупцією. **ОЕСР** на рівні рекомендацій визначає стратегічний підхід до сприяння доброчесності: необхідність встановлення кодексів поведінки, механізмів контролю, освіти службовців, зовнішнього нагляду та відкритості влади [6]. Зазначена Рекомендація наголошує на комплексності підходу – спільній відповідальності уряду, суспільства та міжнародної спільноти за побудову системи доброчесності. **Рада Європи** пропагує «Європейський кодекс належної адміністративної поведінки», який закладає принципи доброчесності, компетентності та об'єктивності у відносинах чиновника з громадянином. У межах **ЄС** також існують кодекси етики для службовців інституцій (напр., Європейський кодекс належної адміністративної поведінки Інституцій ЄС), а Угода про асоціацію з ЄС проголошує належне врядування одним із ключових принципів взаємин з ЄС. Усі ці міжнародні стандарти орієнтують Україну на впровадження передових норм публічної служби, що передбачають відповідальність, підзвітність та служіння суспільству. Зокрема, науковці відзначають, що європейські стандарти доброчесності і боротьби з корупцією, закріплені в міжнародних угодах, є базою формування моралі української державної служби [5].

Перехід від радянської моделі до сучасних управлінських стандартів в Україні супроводжується низкою типовий етичних ризиків:

- **Корупція та зловживання владою.** Недоброчесна поведінка державних службовців (отримання неправомірної вигоди, хабарництво) залишається провідним ризиком у публічному секторі [4]. Часто корупційна

схема виникає через неврегульований **конфлікт інтересів**, коли службовець одночасно обслуговує приватні інтереси.

- **Політизація апарату держави**. Тиск політичних еліт на службовців може призводити до порушення політичної нейтральності. Україна досі стикається зі звичкою призначати на посади «своїх» за політичними чи регіональними ознаками. Законодавство ж вимагає суворого дотримання принципу невтручання політики у прийняття рішень [4].
- **Цифрові виклики**. Швидка цифровізація державних послуг породжує нові етичні питання: захист персональних даних громадян, кібербезпека електронних систем, ідентифікація користувачів. Недотримання етичних стандартів у цифровій сфері (наприклад, маніпулювання інформацією або поширення недостовірних даних) підриває довіру до урядових сервісів.
- **Війна та надзвичайний стан**. У період військових дій уряд стикається з надзвичайними витратами і кадровими викликами. Існують ризики зловживань при термінових закупівлях, розподілі гуманітарної допомоги, а також запозичення досвіду «паралельної» адміністрації. Надзвичайні умови вимагають від службовців незмінного збереження чесності, навіть коли відсутній звичний контроль. Зусиллями міжнародних експертів зафіксовано, що в умовах кризи пріоритетним залишається чинність законів і норм етики, щоб не допустити «спокус» надмірної влади [4].

Загалом, аналітики відзначають, що головними ризиками корупції у публічній службі є саме низька доброчесність чиновників, конфлікти інтересів та надмірні дискреційні повноваження [5]. Кожен з цих викликів без належного регулювання може підривати легітимність влади та ефективність реформ.

Історія незалежної України містить численні приклади порушень державної етики. Часто трапляються ситуації, коли чиновники використовують службове становище для особистої вигоди: від прийняття рішень на користь певних бізнес-структур до зловживання адміністративними ресурсами під час виборів. Наприклад, відомі корупційні скандали з розподілом пільгових тендерів чи масштабними поборами на митниці. Такі дії мають серйозні наслідки:

розслідування НАБУ/САП, відкликання службовців з посад, накладання штрафів і навіть кримінальне покарання за статтями Кримінального кодексу України. Також негативним прецедентом є випадки умисного порушення процедур перевірки декларацій майнового стану чи приховування конфлікту інтересів – практика, що призводить до суспільного резонансу і обурення.

Аналітичні публікації констатують: без належного етичного середовища найуспішніші реформи владної вертикалі блокуються низькою довірою населення. У дослідженнях вказується, що **«недоброчесність поведінки державних службовців»** постійно очолює рейтинг корупційних ризиків [4]. Ця низька доброчесність реалізується у фактах приховування інформації, прийняття незаконних наказів «зверху» або протиправних розпоряджень. У кожному такому випадку підривається правова основа держави та відчуття справедливості в суспільстві, що вимагає неухильного реагування відповідних інституцій.

Для посилення етичної культури служби в Україні запроваджено низку інструментів:

- **Кодекси та правила етики.** У серпні 2016 р. Національне агентство з питань державної служби затвердило *Загальні правила етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування* (Наказ НАДС №158) [2]. Цей документ узагальнює стандарти, в тому числі пріоритет інтересів, неупередженість і доброчесність, якими мають керуватися всі чиновники.
- **Антикорупційні комісії.** Кожен державний орган та орган місцевого самоврядування зобов'язаний мати внутрішню комісію з питань запобігання корупції, яка також опікується етичними аспектами служби. Також діє система правоохоронних та наглядових органів (НАБУ, НАЗК, ДБР), які розслідують порушення етичних стандартів та корупційні злочини.
- **Навчання і підвищення кваліфікації.** Антикорупційне законодавство передбачає обов'язкове проходження держслужбовцями тренінгів з питань етики та доброчесності (ст. 68 «Про запобігання корупції»). Національна академія публічного управління та територіальні навчальні центри

регулярно проводять курси з етичної поведінки, що допомагають службовцям усвідомлювати власну відповідальність.

- **Етичні уповноважені.** У вищому і середньому менеджменті передбачена посада уповноваженого з питань запобігання корупції (часто званого «етичним уповноваженим»). Ця особа консультує колектив з питань етики, контролює заповнення декларацій та забезпечує виконання етичних норм у відомстві.
- **Е-декларування.** Введена з 2016 р. електронна система декларування майна і доходів державних службовців – потужний інструмент прозорості. Зобов'язання відкрито звітувати про свої статки стимулює уникати конфлікту інтересів та неприхованого збагачення.
- **Дисциплінарна відповідальність.** За порушення етичних норм державні службовці можуть притягатися до дисциплінарної або кримінальної відповідальності. Закон «Про державну службу» прямо передбачає, що за невиконання вимог етики та дисципліни службовець підлягає дисциплінарному стягненню [1]. Практика включає зауваження, зниження у посаді, звільнення, а у випадках корупції – і кримінальне переслідування.

Таким чином, Україна створює комплексну систему інституційних гарантій етичної поведінки: від кодифікації правил до контролю та виховання держслужбовців у дусі доброчесності.

Професійна етика держслужбовця залишається невід'ємною складовою ефективного функціонування держави. Етична служба сприяє не лише запобіганню корупції, а й підвищенню якості прийнятих рішень, оскільки передбачає орієнтацію на загальне благо та інтереси громадян. Як зауважує ОЕСР, розбудова публічної доброчесності є спільним завданням усіх гілок влади і спрямована на посилення довіри населення до інститутів влади [6]. В Україні подальші кроки мають бути спрямовані на поглиблення етичної освіти службовців, посилення практики самоперевірки та зовнішнього аудиту, а також на розвиток відкритості та залучення громадськості до контролю за владою. Лише системне поєднання чітких правил поведінки, навчання та

відповідальності забезпечить утвердження культури доброчесної служби і сприятиме реалізації реформ у дусі належного врядування.

Список використаних джерел та літератури

1. Закон України "Про державну службу" від 10.12.2015 № 889-VIII.
2. Кодекс етичної поведінки державного службовця: Наказ НАДС № 62-17 від 05.08.2016 р.
3. Стратегія реформування державного управління України на 2022–2025 роки. Кабінет Міністрів України.
4. Герасимова О. Етика державної служби: виклики і перспективи розвитку // Публічне управління. – 2021. – № 3.
5. Васильєв В. Етика публічного управління в умовах цифровізації // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2022. – № 1.
6. OECD. Public Integrity Handbook. Paris: OECD Publishing, 2020.
7. UNDP Ukraine. Toolkit for Civil Service Ethics. – 2021. – [Електронний ресурс]: https://www.undp.org/ukraine

УДК 658:65.012.2

Світлана Павлова,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки, менеджменту, маркетингу
та готельно- ресторанної справи
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИМИ ЗАСОБАМИ РОЗМІЩЕННЯ

Індивідуальні засоби розміщення набувають все більшого значення у сфері туризму завдяки своїй гнучкості, доступності та здатності забезпечити

персоналізований досвід проживання. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 15 березня 2006 р. № 297, індивідуальні засоби розміщення (ІЗР) – це житло, в якому за плату або безоплатно надається обмежена кількість місць (менш ніж 30 місць). У такому засобі одиниці розміщення (кімнати, житло) повинні бути відокремлені одна від одної [1]. Вони охоплюють широкий спектр варіантів – від орендованих квартир та котеджів до агросадиб і приватних вілл. Такий формат житла дозволяє туристам відчувати себе більш комфортно у неформальній обстановці, отримуючи при цьому необхідні зручності.

Правове регулювання діяльності індивідуальних засобів розміщення є важливою складовою функціонування ринку туристичних послуг. Оскільки такі об'єкти відрізняються від колективних засобів розміщення за формою власності, управлінням та операційною моделлю, вони підпадають під різні законодавчі режими. Впровадження ефективної правової бази дозволяє забезпечити захист прав споживачів, контроль за якістю послуг, дотримання податкових зобов'язань та дотримання санітарних і безпекових норм.

Одним із ключових питань у сфері правового регулювання є необхідність реєстрації та отримання дозвільних документів для ведення діяльності з надання житла туристам. В Україні діяльність суб'єктів господарювання у сфері надання туристичних послуг регулюється Законом України "Про туризм" [2], а реєстрація індивідуальних засобів розміщення може здійснюватися як ФОП (фізична особа-підприємець) або через декларативний принцип у місцевих органах влади.

У різних країнах існують відмінності у вимогах щодо реєстрації індивідуальних засобів розміщення. У більшості держав приватні власники, які здають житло в оренду туристам, зобов'язані отримати реєстраційний номер або спеціальний дозвіл. Це дозволяє державним органам контролювати діяльність у сфері розміщення. У країнах Європейського Союзу деякі міста (зокрема Париж, Барселона, Берлін) запровадили обмеження на кількість днів, протягом яких власники можуть здавати житло туристам, а також вимагають реєстрацію в

муніципальних органах. У деяких юрисдикціях невиконання вимог щодо реєстрації може призвести до штрафних санкцій або заборони діяльності.

Індивідуальні засоби розміщення є джерелом доходу для власників, тому вони підлягають оподаткуванню відповідно до законодавства країни, де здійснюється діяльність. Основні підходи до оподаткування:

– податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) – застосовується до власників, які здають житло без реєстрації підприємницької діяльності;

– єдиний податок (ФОП) – для осіб, які офіційно займаються короткостроковою орендою житла;

– туристичний збір – у багатьох країнах існує окремий податок, який сплачується туристами (наприклад, в Італії, Франції, Австрії діє міський туристичний збір, що додається до вартості проживання).

Ряд країн також запроваджують податкові пільги або спрощене оподаткування для власників малих засобів розміщення, особливо у сільській місцевості.

Більшість власників ІЗР використовують міжнародні онлайн-платформи для оренди житла, такі як Airbnb, Booking, Vrbo [3, 4]. Це викликало появу нових регуляторних ініціатив, спрямованих на захист споживачів та контроль за діяльністю онлайн-бронювання. Серед них особливої актуальності набувають:

– обов’язкова передача даних про орендарів до податкових органів (застосовується у деяких країнах ЄС, наприклад, у Франції та Іспанії);

– ліміти на оренду – в деяких містах власники можуть здавати житло на короткий термін лише протягом обмеженої кількості днів на рік;

– прозорість цін та умов бронювання – регулятори вимагають від платформ надавати повну інформацію про ціни, комісії та правила бронювання [5].

Регулювання цифрових платформ у сфері оренди житла спрямоване на легалізацію доходів власників та уникнення тіньових схем здачі житла в оренду. У деяких країнах діють спеціальні сертифікаційні програми, які дозволяють власникам отримувати офіційний статус туристичного житла та додаткові переваги для просування своїх об’єктів.

Особливістю ІЗР є високий рівень децентралізації управління, оскільки більшість таких об'єктів перебуває у власності фізичних осіб, які здійснюють управлінську діяльність самостійно або через посередницькі сервіси. Зважаючи на різноманітність ІЗР (апартаменти, приватні будинки, агросадиби тощо), операційні процеси можуть суттєво відрізнятися залежно від місця розташування, категорії житла та цільової аудиторії [6, с. 22].

Основними напрямками управління є маркетингове просування, операційна діяльність, фінансове управління, взаємодія з клієнтами та автоматизація процесів (табл.1).

Таблиця 1

Основні напрямки управління індивідуальними засобами розміщення

Напрямок управління	Опис
Маркетингове управління	Розробка та впровадження стратегій просування, використання онлайн-платформ, соціальних мереж
Операційне управління	Організація бронювань, заселення та виселення гостей, підтримка чистоти та комфорту
Фінансове управління	Контроль доходів та витрат, ціноутворення, управління витратами на обслуговування та утримання
Взаємодія з клієнтами	Робота з відгуками, персоналізація сервісу, контроль якості послуг, реагування на запити гостей
Автоматизація та цифрові рішення	Використання смарт-технологій, аналітики Big Data, інтеграція з PMS-системами та онлайн-сервісами бронювання

Джерело: складено автором на основі [6, с. 19-23]

Аналіз основних напрямків управління індивідуальними засобами розміщення дозволяє зробити висновок, що успішне функціонування таких об'єктів потребує комплексного підходу. Збалансоване поєднання маркетингових стратегій, операційного менеджменту, фінансового планування та сучасних цифрових рішень сприяє збільшенню рівня завантаженості, підвищенню прибутковості.

Маркетинг та просування через онлайн-платформи відіграють важливу роль у залученні гостей, тоді як якісна організація заселення, обслуговування та гнучке управління цінами дозволяють адаптуватися до сезонних змін попиту.

Використання технологічних інновацій, зокрема автоматизованих систем управління та смарт-рішень, сприяє оптимізації витрат і покращенню досвіду гостей.

На рис. 1 представлено ключові операційні процеси в управлінні індивідуальними засобами розміщення, які є основою ефективного функціонування та високого рівня обслуговування гостей. Управління ІЗР включає організацію бронювання, процеси заселення та виселення, контроль чистоти, адміністрування персоналу та аналіз рівня задоволеності клієнтів.

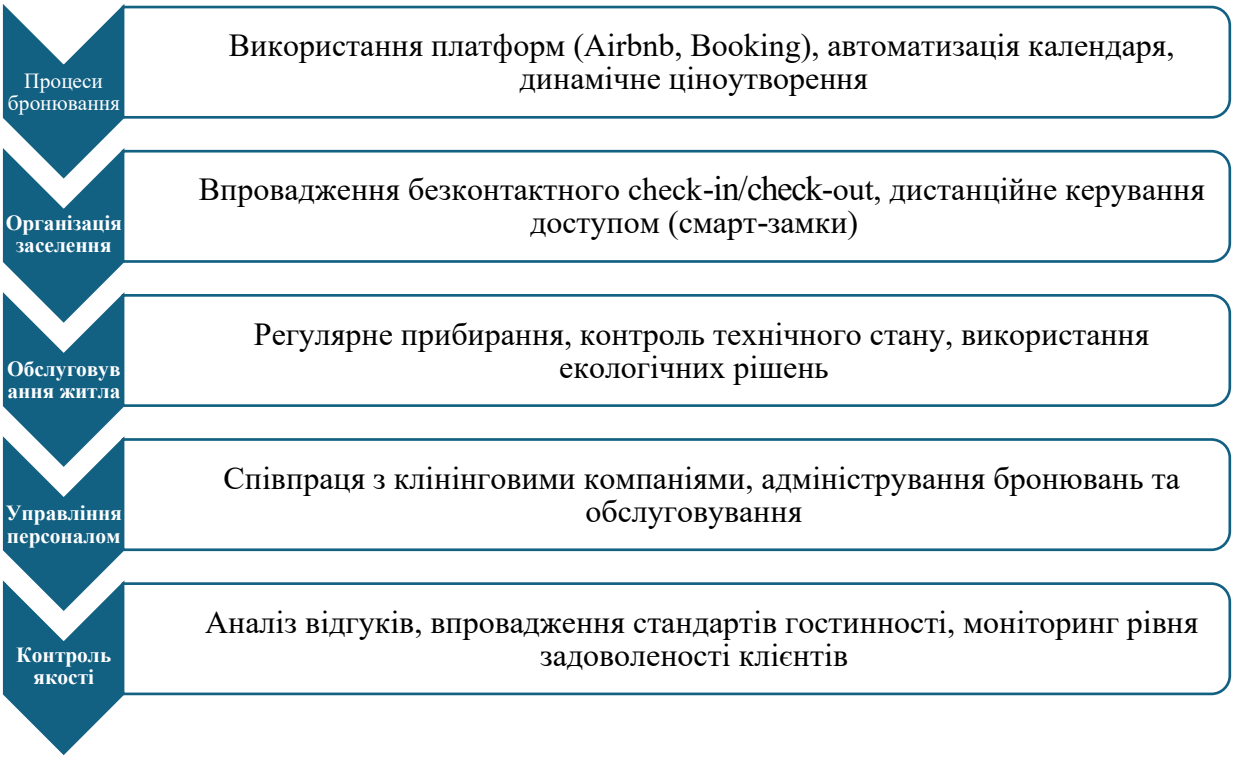

Рис.1. Ключові операційні процеси в управлінні ІЗР

Джерело: складено автором на основі [6, с. 19-23]

Ефективне управління операційними процесами є невід'ємною частиною успішного функціонування індивідуальних засобів розміщення. Використання онлайн-платформ для бронювання, автоматизація процесів заселення та виселення, контроль технічного стану житла та аналіз відгуків клієнтів дозволяють створювати зручні умови проживання для туристів та підвищувати рівень їхньої задоволеності.

Отже, операційні процеси в управлінні ІЗР потребують системного підходу, технологічної модернізації та орієнтації на якість обслуговування, що є основою стабільного розвитку цього сегмента туристичного ринку.

Таким чином, відмінною характеристикою ІЗР є їхня децентралізована модель управління, яка дозволяє власникам адаптувати послуги під індивідуальні потреби клієнтів, а також використовувати сучасні технології для підвищення ефективності роботи, правове регулювання, управління операційною діяльністю, автоматизацію та впровадження інноваційних технологій, зокрема використання онлайн-платформ, смарт-рішень та аналітичних систем для прогнозування попиту.

Одним із ключових факторів успішного функціонування ІЗР є інноваційний підхід до управління, що охоплює автоматизацію сервісних процесів, використання динамічного ціноутворення та впровадження безконтактного обслуговування. Це дозволяє підвищити рівень задоволеності клієнтів, знизити операційні витрати та оптимізувати управління ресурсами.

Список використаних джерел та літератури

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 15 березня 2006 р. №297 «Про затвердження порядку надання послуг у сфері туризму». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/297-2006-%D0%BF#Text

2. Закон України «Про туризм» від 15.09.1995 р. № 324/95-ВР (зі змінами та доповненнями). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text

3. Dobovo. Онлайн-бронювання квартир у 59 містах України // Dobovo.com. URL: https://www.dobovo.com/ua/.

4. iGMS. Airbnb Statistics: Revenue in the U.S., Daily Rates, Global Growth in 2024. iGMS Blog. 2024. URL: https://igms.com/airbnb-statistics/.

5. Mellor R. How to capture the family travel market: Family vacation trends. Booking.com Partner Hub. 8 лютого 2019. URL: https://partner.booking.com/en-us/click-magazine/trends-insights.

6. Чаркіна Т. Ю., Марценюк А. В., Задоя В. О., Піхуліна О. В. Стратегічні напрями управління готельно-ресторанним бізнесом в умовах кризи. Економіка і держава. 2021. № 2. С. 19-25. DOI: 10.32702/2306-6806.2021.2.19.

УДК 378.091.3:741/744

Оксана Піддубна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри образотворчого мистецтва та дизайну
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Анатолій Максимчук,
старший викладач кафедри образотворчого мистецтва та дизайну
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Гліб Куниця,
викладач кафедри образотворчого мистецтва та дизайну
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ТРІАДА ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ: ЖИВОПИС, РИСУНОК І КОМПОЗИЦІЯ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ "МИСТЕЦТВО" ТА ВЧИТЕЛЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

У статті розглянуто значення базових освітніх компонент – живопису, рисунка і композиції – у системі професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва та інтегрованого курсу "Мистецтво". На основі аналізу наукових джерел, нормативно-освітніх документів і власного педагогічного досвіду обґрунтовано роль даних освітніх компонент як основи розвитку художнього мислення, творчих здібностей і педагогічної майстерності. Проаналізовано програмні результати навчання, компетентності здобувачів, методичні підходи та перспективи інтеграції традиційних і цифрових засобів у

зміст підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва та інтегрованого курсу "Мистецтво".

Сучасна мистецька освіта вимагає від учителя високого рівня професіоналізму, гнучкості мислення, естетичного смаку та готовності працювати в умовах нової української школи. З огляду на інтеграцію мистецьких дисциплін в освітній галузі "Мистецтво", актуальним є глибоке переосмислення підготовки вчителя, зокрема через ключові компоненти: живопис, рисунок і композицію. Ці дисципліни формують основу художньої культури майбутнього вчителя, забезпечують розвиток образного мислення, професійної техніки та здатності до візуалізації змісту навчання.

Проблематиці розвитку художньої освіти присвячено низку наукових праць (Г. Куниці, О. Піддубної, А. Максимчука), в яких обґрунтовується значення освітніх компонент, як засобу творчого розвитку особистості [1; 3; 5]. У дослідженні О. Піддубної підкреслено важливість оновлення педагогічних механізмів у мистецькій освіті, зокрема через поєднання традиційних і сучасних форм художньої діяльності [5]. Професійний стандарт "Вчитель закладу загальної середньої освіти" і освітньо-професійна програма "Мистецтво в закладах освіти" з підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва та інтегрованого курсу "Мистецтво" фіксують вимоги до володіння здобувачами знаннями у сфері живопису, рисунка та композиції, а також умінням застосовувати їх у навчально-виховному процесі [2; 4].

Окреслимо роль живопису, рисунка і композиції як основних освітніх компонентів у формуванні професійної ідентичності, художньої майстерності та педагогічної компетентності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва та вчителя інтегрованого курсу "Мистецтво":

- Живопис формує здатність бачити колір у природі, передавати емоційно-виразну атмосферу, розуміти взаємодію кольорів.
- Рисунок розвиває просторове мислення, зорову пам’ять, точність у переданні пропорцій, форми та структури об’єкта.

• Композиція забезпечує розуміння гармонії, рівноваги, динаміки й акцентів у зображенні. У сукупності ці дисципліни створюють систему формування художньо-педагогічної культури здобувача освіти.

Професійна підготовка майбутнього вчителя образотворчого мистецтва та вчителя інтегрованого курсу "Мистецтво" передбачає набуття програмних результатів, серед яких: уміння аналізувати художні твори, створювати композиції відповідно до задуму, володіти педагогічним малюнком, застосовувати цифрові інструменти для створення візуальних образів, здійснювати методичний супровід уроків образотворчого мистецтва та інтегрованого курсу "Мистецтво". Здобувачі вищої освіти також розвивають індивідуальний стиль, здатність до імпровізації та педагогічної рефлексії.

Освітній процес має будуватися на засадах поетапності (від простого до складного), поєднання теорії з практикою, орієнтації на актуальні мистецькі тенденції. Застосування в навчальному процесі цифрових технологій (графічні редактори, планшети) є перспективним напрямом оновлення змісту традиційних дисциплін.

Інтеграція живопису, рисунка і композиції в освітньому процесі є ефективною педагогічною стратегією, яка дозволяє забезпечити цілісність художньої підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва та вчителя інтегрованого курсу "Мистецтво". Такий підхід сприяє не лише формуванню технічних навичок, а й розвитку цілісного художнього мислення, здатності до самостійного творчого рішення, адаптації до освітніх вимог інтегрованих курсів [2; 4].

Рекомендується будувати заняття на основі єдиної теми або образного мотиву, що дозволяє опрацювати його різними засобами: створити рисунок, ескіз, живописне рішення та завершити у вигляді композиції. Наприклад, тема "Старовинна архітектура" може бути опрацьована в рисунку як лінійна перспектива, у живописі – як атмосферна передача світла, а в композиції – як сюжетна сцена з архітектурним акцентом.

Інтеграція може здійснюватися через комплексне завдання, яке включає поетапне виконання з різних дисциплін. Наприклад, здобувач виконує натурний рисунок фігури (рисунок), потім працює з колористичним вирішенням у техніці акварелі або акрилу (живопис), а далі трансформує мотив у творчу композицію на тему "Міфи та легенди" (композиція).

На рівні навчального планування доцільно вводити інтегровані модулі або блоки, у яких живопис, рисунок і композиція розглядаються як єдиний художній цикл. Наприклад, модуль "Портрет у просторі" може включати вивчення анатомії, тонального моделювання, психології образу та його композиційного розміщення в інтер’єрі.

Кожне інтегроване завдання повинно супроводжуватися методичним аналізом: як його можна адаптувати для уроку в школі, які матеріали будуть безпечними та доступними для учнів, як організувати демонстрацію технік. Таким чином, здобувачі вищої освіти не лише малюють, а й усвідомлюють педагогічну мету кожного етапу [4].

Інтеграція можлива й на рівні технологій: графічні планшети, цифрові колажі, анімація – усе це можна поєднати із традиційними дисциплінами. Наприклад, виконання рисунка вручну й подальша обробка або колористичне рішення у цифровому форматі (Photoshop, Procreate).

Результатом інтегрованих занять має бути індивідуальне портфоліо здобувача вищої освіти, де представлені етапи виконання завдання з трьох дисциплін. Це дозволяє бачити динаміку розвитку, вміння застосовувати знання в комплексі та готуватися до створення методичних розробок.

Отже, живопис, рисунок і композиція – це не лише освітні компоненти, а базові складові професійної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва та вчителя інтегрованого курсу "Мистецтво". Вони формують фундамент художньої мови, педагогічного інструментарію та творчої виразності. Уміння застосовувати ці знання в умовах інтегрованого навчання є запорукою успішної діяльності вчителя нової української школи. Подальші дослідження доцільно спрямувати на методичне оновлення для викладання освітніх

компонент у цифровому форматі та вдосконалення підготовки здобувача вищої освіти до роботи в міжпредметному просторі інтегрованого курсу "Мистецтво".

Список використаних джерел та літератури

1. Куниця, Г. В., Піддубна, О. М., Максимчук, А. П. Мистецька освіта в Україні: розвиток творчого потенціалу особистості. Актуальні питання гуманітарних наук. 2025. Вип. 84, т. 2. С. 94-99.

2. Освітньо-професійна програма "Мистецтво в закладах освіти". URL: https://eportfolio.zu.edu.ua/op/122/bachelor/2023/

3. Піддубна О. М. Живопис у розвитку творчих здібностей майбутніх вчителів образотворчого мистецтва. Проблеми освіти. 2019. Вип. 92. С. 111–115.

4. Професійний стандарт "Вчитель закладу загальної середньої освіти". URL: https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vchytel-zakladu-zahalnoi-serednoi-osvity

5. Piddubna O., Pylnik R., Pichkur M., Poluden L., Sotska H., Maksymchuk A. Pedagogical Mechanisms to Activate the Creative Development of Students of Art and Pedagogical Specialties of Higher Education Institutions by Means of the Latest Art. Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala. 2023. Vol. 15. Iss. 3. P. 1–14.

УДК 811:111:378.22:37.091

Наталія Прокопчук,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри міжкультурної комунікації та іншомовної освіти
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ВИКОРИСТАННЯ СТРАТЕГІЙ АКТИВНОГО НАВЧАННЯ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ЗЗСО

У XXI столітті освіта зазнає значних змін, що обумовлені цифровізацією, глобалізаційними процесами, викликами пандемії, а в українському контексті — наслідками повномасштабного військового вторгнення. У таких умовах виникає необхідність переосмислення підходів до навчання, зокрема викладання іноземних мов у школі. У центрі сучасної парадигми освіти перебуває особистість учня, його активна участь у навчальному процесі, розвиток життєвих і комунікативних компетентностей, здатність критично мислити, працювати в команді, приймати рішення та нести відповідальність за власне навчання. Саме тому активні методи навчання, які передбачають залучення учнів до пізнавальної діяльності, набувають особливої актуальності.

В умовах української школи, що працює в умовах воєнного стану, стратегії активного навчання відіграють особливу роль. Вони створюють безпечне середовище, сприяють емоційній стабілізації, підтримують розвиток стійкості, формують відчуття спільності та підтримки. Активні методи дозволяють реалізовувати принципи Нової української школи (НУШ), орієнтують навчальний процес на дитиноцентризм, особистісне зростання, формування ключових компетентностей. Учитель в умовах активного навчання трансформується з транслятора знань на фасилітатора, наставника, дизайнера освітнього досвіду.

Метою даної статті є спроба авторки представити переваги використання активного навчання на уроках англійської мови та запропонувати найдієвіші його методи.

Поняття *активного навчання (active learning)* трактується в науковій літературі як процес, в якому учні не пасивно сприймають інформацію, а беруть участь у її аналізі, синтезі, застосуванні та оцінюванні. Відомі дослідники Бонуелл і Айсон (Bonwell & Eison, 1991) підкреслюють, що активне навчання стимулює мислення учнів і сприяє глибшому засвоєнню знань [1]. У свою чергу,

Prince (2004) у результатах свого огляду досліджень підтверджує позитивний вплив активного навчання на рівень мотивації та академічну успішність [4].

У порівнянні з традиційним навчанням, де учні переважно пасивно сприймають інформацію, активне навчання перетворює їх на співтворців навчального процесу, сприяє змістовному засвоєнню матеріалу та готує до життя у складному, швидкоплинному світі.

Серед інших ***переваг активного навчання*** слід також зазначити:

- *підвищення мотивації до навчання,* оскільки учні залучаються до практичної діяльності, яка має сенс для них особисто, що стимулює інтерес і внутрішню мотивацію;
- *розвиток ключових компетентностей,* адже при їх використанні формуються не лише мовні, а й соціальні, громадянські, інформаційно-цифрові, креативні та міжособистісні навички, які відповідають вимогам НУШ і Європейських рекомендацій;
- *залучення всіх учнів до процесу навчання*, оскільки активні методи створюють умови, за яких кожен учень має можливість взяти участь, висловитися, впливати на процес навчання;
- *глибше засвоєння матеріалу,* так як завдяки участі у створенні, аналізі та застосуванні знань учні краще запам’ятовують інформацію, ніж під час пасивного слухання;
- *формування критичного та креативного мислення* учнів, адже учні навчаються ставити запитання, аналізувати, оцінювати інформацію, пропонувати нові ідеї та рішення;
- *покращення мовної практики*, оскільки завдання в контексті реального життя (проєкти, рольові ігри, дебати) сприяють розвитку автентичної комунікативної компетентності;
- *розвиток навичок співпраці*, оскільки робота в парах і групах формує вміння працювати в команді, домовлятися, розподіляти обов’язки, відповідати за спільний результат;

- *зменшення тривожності та страху помилок,* що є результатом атмосфери співпраці та підтримки на уроці, що зменшує стрес і стимулює учнів пробувати висловлюватися, не боячись зробити помилку;
- *індивідуалізація навчання,* адже вчитель може краще враховувати інтереси, рівень підготовки та стиль навчання кожного учня;
- *підвищення відповідальності за власне навчання*, коли учні стають суб'єктами освітнього процесу, планують, оцінюють і рефлексують власний прогрес;
- *гнучкість і адаптивність,* оскільки стратегії активного навчання легко інтегруються в онлайн, офлайн і змішані формати, відповідаючи викликам часу.

У межах викладання англійської мови в загальноосвітній школі активне навчання реалізується через низку ефективних стратегій. Однією з них є навчання, засноване на виконанні завдань *(Task-Based Learning, TBL).* Цей підхід передбачає створення комунікативних ситуацій, у яких учні використовують мову з метою досягнення конкретного результату. *Наприклад: Plan a weekend trip for your classmates, including transportation, accommodation, and activities. Present your plan using a digital map and justify your choices.*

Таким чином, активізується мовна практика, формуються навички співпраці, планування та аргументації. Як зазначає Willis (1996), виконання завдань у реальному контексті забезпечує автентичність мовленнєвої діяльності й сприяє розвитку комунікативної компетентності [6].

Ще одним потужним інструментом активного навчання є проєктно-орієнтоване навчання *(Project-Based Learning, PBL).* Воно передбачає тривалу роботу над проєктом, що має практичну спрямованість, інтегрує міжпредметні зв'язки та формує в учнів дослідницькі навички. *Наприклад: Create a digital tourist guide to your hometown for English-speaking visitors, including history, local food, places of interest, and interviews with locals*.

Такий формат не лише забезпечує міжкультурний компонент навчання, а й сприяє розвитку креативного письма, критичного аналізу інформації, цифрової грамотності [5].

Ігрове навчання (*Game-Based Learning, GBL)* є ефективним засобом залучення учнів, оскільки, за словами Gee (2003), ігри створюють природне середовище для навчання: вони передбачають вирішення проблем, прийняття рішень, змагання, миттєвий зворотний зв'язок [2]. Більш того, у вік цифровізації, використання таких платформ, як Quizlet Live, Wordwall, Blooket, Kahoot, Bamboozle та інших дозволяє організувати навчання лексики у формі командних змагань, що мотивує учнів, знижує тривожність, підвищує залучення до уроку. Наведемо приклад такого завдання: *Play a vocabulary scavenger hunt using Quizlet Live racing to match terms and definitions in teams.*

Не менш важливою та дієвою стратегією є використання елементів драматичного мистецтва *(Drama-Based Learning).* Залучення учнів до рольових ігор, театральних інсценізацій, імпровізацій дозволяє практикувати мовлення в ситуаціях, наближених до реальних. Наприклад, постановка діалогу у форматі співбесіди на роботу формує впевненість у мовленні, розвиває спонтанність, допомагає подолати страх перед публічним виступом, наприклад: *Role-play a job interview where one student is the interviewer and the other applies for a dream job.*

Maley і Duff (2005) зазначають, що драматичні техніки активізують уяву, сприяють емоційному залученню та забезпечують глибше засвоєння матеріалу [3].

Ще однією інноваційною стратегією є перевернуте навчання *(Flipped Learning),* що набуло особливої актуальності під час дистанційного навчання. Основною відмінністю даного методу є те, що учні опрацьовують теоретичний матеріал удома (через відео, інтерактивні вправи), а під час уроку виконують практичні завдання, працюють у групах, дискутують, створюють проєкти. Такий підхід стимулює самостійність, дозволяє учителю більше часу приділити індивідуальним потребам учнів. Наприклад: *Watch a video on environmental*

problems at home. In class, work in teams to design a poster campaign in English promoting eco-friendly behavior.

Успішне впровадження активного навчання в сучасному освітньому середовищі значною мірою залежить від використання цифрових платформ. Інструменти як Padlet, Mentimeter, Canva, Genially, Edpuzzle, ThingLink, Google Workspace for Education дозволяють організувати колаборацію, рефлексію, візуалізацію навчального контенту, створення інтерактивних завдань. Застосування таких ресурсів підвищує ефективність навчання, адаптує його до онлайн/офлайн форматів, формує цифрову та медіаграмотність учнів.

Таким чином, активне навчання є не просто сукупністю методів — це освітня філософія, що відповідає запитам сучасного учня і суспільства. Його реалізація в навчанні англійської мови відкриває широкі можливості для розвитку мови як засобу міжкультурної комунікації, критичного мислення, творчості, взаємодії та відповідальності. Подальші дослідження в цьому напрямі мають бути спрямовані на глибший аналіз ефективності стратегій активного навчання в умовах сучасної України, адаптацію іноземних практик до національного контексту та підготовку вчителів до впровадження інноваційних моделей викладання.

Список використаних джерел та літератури

1. Bonwell, C. C., Eison, J. A. Active Learning: Creating Excitement in the Classroom. ASHE-ERIC Higher Education Report No. 1 / C. C. Bonwell, J. A. Eison. – Washington, D.C.: George Washington University, 1991. – 121 p.

2. Gee, J. P. What Video Games Have to Teach Us About Learning and Literacy / J. P. Gee. – New York: Palgrave Macmillan, 2003. – 225 p.

3. Maley, A., Duff, A. Drama Techniques: A Resource Book of Communication Activities for Language Teachers / A. Maley, A. Duff. – 3rd ed. – Cambridge: Cambridge University Press, 2005. – 255 p.

4. Prince, M. Does Active Learning Work? A Review of the Research / M. Prince // Journal of Engineering Education. – 2004. – Vol. 93, No. 3. – P. 223–231. – DOI: https://doi.org/10.1002/j.2168-9830.2004.tb00809.x.

5. Thomas, J. W. A Review of Research on Project-Based Learning / J. W. Thomas. – San Rafael, CA: The Autodesk Foundation, 2000. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bie.org/index.php/site/RE/pbl_research/29.
6. Willis, J. A Framework for Task-Based Learning / J. Willis. – Harlow: Longman, 1996. – 184 p.

УДК 7:75.052:378.147

Анастасія Силаєва,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальність 022 Дизайн
Оксана Піддубна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри образотворчого мистецтва та дизайну
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ВІЗУАЛЬНИЙ ЩОДЕННИК НАРОДНОЇ КУЛЬТУРИ: АРТБУК ЯК ФОРМА МИСТЕЦЬКОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЕТНОГРАФІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ

У сучасному мистецькому середовищі дедалі більшої популярності набуває формат артбуку як авторського виду видання, що поєднує графічне мистецтво, дизайн, дослідницьку роботу та індивідуальне художнє бачення. Особливу цінність мають артбуки, присвячені етнокультурній тематиці, оскільки вони сприяють збереженню, осмисленню та популяризації традиційної спадщини. Однією з перспективних форм такого підходу є візуальний щоденник народної культури – мистецький артбук, створений на основі етнографічних матеріалів, польових досліджень, аналізу декоративних форм і символіки.

Цей тип артбуку виконує не лише естетичну, але й дослідницько-

документальну функцію, фіксуючи форми народного мистецтва, побуту, одягу, ремесел та орнаменту. У контексті формування культурної пам'яті та національної ідентичності така діяльність є особливо актуальною в умовах глобалізації та зростаючого інтересу до візуальної культури.

Артбук – це авторське видання, в якому поєднано текст, малюнки, колажі, декоративні елементи, експериментальні форми подачі візуального матеріалу. У мистецькій практиці артбук слугує засобом фіксації творчих пошуків, джерел натхнення, особистих вражень. У контексті етнокультурного дослідження він набуває значення візуального щоденника, де художник фіксує результати спостережень, стилізацій, інтерпретацій народного мистецтва. Артбук як форма візуального мислення набуває дедалі більшої популярності у сфері мистецької освіти, графічного дизайну та ілюстрації. Він є своєрідним творчим щоденником, у якому художник або дизайнер фіксує власні ідеї, спостереження, образи, що мають естетичну чи дослідницьку цінність [1].

У сучасному контексті особливого значення набуває створення тематичних артбуків, стилістично пов'язаних із певним культурним пластом – зокрема, етнічним мистецтвом. Тематичний артбук в етностилі – це не лише авторське видання з декоративним наповненням, а й засіб візуального дослідження національної традиції, її осмислення в сучасному художньому дискурсі. Особливістю такого артбуку є його документальна природа: він може містити замальовки предметів побуту, традиційного вбрання, фрагментів орнаменту, опис технік декоративного розпису, цитати з фольклору. Усе це формує цілісну візуальну історію, що дозволяє глядачеві зануритися в атмосферу народної культури [2].

Основу для створення тематичного артбуку в етностилі становить вивчення візуальної спадщини українського народу. До джерел належать: зразки вишивки, ткацтва, різьблення, розпису (петриківського, гуцульського, подільського тощо); архітектурні елементи (фронтони, наличники, кахлі); традиційний одяг і побут; народна символіка, пов'язана з природою, родиною, оберегами [1].

В основі оформлення артбуку лежать такі принципи:

- стилізація мотивів – узагальнення форм, використання ключових елементів;
- композиційна побудова – ритм, симетрія, акцентування;
- колористична відповідність – використання традиційних палітр (біло-червона, чорно-червона, зелено-жовта тощо);
- поєднання тексту і зображення – цитати з пісень, приказки, опис технік.

Основу візуального щоденника складають етнографічні спостереження: польові замальовки, фотофіксація, нотатки, інтерв'ю з майстрами народної творчості. Особливо цінними є матеріали з етнографічних експедицій, візити до музеїв народного побуту, ознайомлення з колекціями декоративно-прикладного мистецтва.

Оскільки артбук є творчим об'єктом, автор має свободу в інтерпретації матеріалу, стилізації, переосмисленні візуальних образів, проте важливо зберегти елемент автентики та поваги до першоджерел.

Процес розробки артбуку включає такі ключові етапи:

- Вибір теми (мотиву): наприклад, "Пори року в народному мистецтві", "Українська хата", "Традиції Поділля".
- Збір матеріалів: фотоетнографія, музейні джерела, особисті нотатки, візити до майстрів.
- Ескізування: начерки декоративних мотивів, типових форм, фрагментів костюма чи предметів побуту.
- Композиційне планування: розміщення зображень, декоративних елементів і тексту на сторінках.
- Оформлення: виконання у вибраній техніці (акварель, туш, гуаш, змішані медіа).
- Аналіз та рефлексія: супровідні записи, короткі текстові блоки про зміст, походження мотивів.

Візуальний щоденник народної культури може мати тематичну або регіональну структуру. Наприклад, сторінки можуть бути присвячені: подільській вишивці, гуцульському дереворізьбленню, петриківському розпису,

бойківській архітектурі.

Кожен розділ оформлюється у відповідній колористиці, з характерними орнаментами та декоративними елементами. Стилістика може варіюватися – від реалістичних зарисовок до декоративних композицій. Також доцільне використання змішаних технік: акварель, туш, кольорові олівці, колаж, цифрова графіка. Окрім візуального контенту, артбук може містити текстові вставки: коментарі, етнологічні пояснення, власні рефлексії автора. Це дозволяє поєднати мистецький та науковий підходи в одному об'єкті.

Візуальний артбук на основі етнографічних матеріалів має значний педагогічний потенціал. Його можна використовувати: у процесі підготовки майбутніх учителів мистецтва; у шкільному курсі інтегрованого предмету "Мистецтво"; як зразок для виконання навчальних або творчих проєктів [3].

Робота над тематичним артбуком в етностилі має міждисциплінарний характер, сприяє: розвитку художньо-дизайнерського мислення; глибшому розумінню етнічної культури; навчанню через дослідження, спостереження та естетичну інтерпретацію; формуванню національної ідентичності у молодого покоління. Артбук може бути не лише самостійним мистецьким твором, а й основою для проєктів у галузі книжкової графіки, сценографії, костюму, візуального брендингу тощо. Він також є ефективним дидактичним матеріалом у курсах образотворчого мистецтва, етнодизайну, візуальної культури [4].

Такий артбук сприяє розвитку візуальної грамотності, дослідницьких і творчих умінь, формує у студентів розуміння етнокультурного контексту, виховує повагу до народної спадщини. Також він може виступати засобом збереження культурної пам'яті в поколінні, що зростає в умовах цифрової культури.

Тематичний артбук в етностилі – це не лише творча форма самовираження, а й глибокий інструмент вивчення та переосмислення культурної спадщини. Його розробка активізує інтерес до народного мистецтва, сприяє розвитку візуальної грамотності, навичок стилізації та креативного мислення. У поєднанні традицій і сучасних підходів артбук стає живим діалогом між минулим і

теперішнім, між ремеслом і дизайном, між художником і культурою [5].

Артбук як візуальний щоденник народної культури – це інноваційна форма поєднання мистецької творчості, етнографічного дослідження та дизайнерського мислення. Такий підхід дозволяє створити не лише естетично привабливий об’єкт, але й культурологічно цінний продукт, що сприяє збереженню традицій, формуванню національної свідомості та розвитку творчої індивідуальності. У майбутньому ця форма може стати потужним інструментом міждисциплінарної інтеграції в освіті, дизайні, та художньому дослідженні.

Список використаних джерел та літератури

1. Артбук. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Артбук (дата звернення: 12.05.2025)
2. Колесник Н. Є., Куниця Г. В., Погосьян Д. Р. Підготовка майбутніх фахівців з дизайну до використання візуального контенту мультимедійних технології та анімаційної графіки. Наука і техніка сьогодні. 2024. Вип. 9(37). С. 356-366.
3. Освітньо-професійна програма "Мистецтво в закладах освіти". URL: https://eportfolio.zu.edu.ua/op/122/bachelor/2023/ (дата звернення: 12.05.2025)
4. Шостачук Т. В., Петухова Т. А., Денисенко А. О., Трегуб А. М., Піддубна О. М. Сучасні тенденції графічного дизайну у світі та в Україні. Наукові інновації та передові технології. 2024. № 11 (39). С. 1602-1616.
5. Sosnytskyi Y., Piddubna O., Snigovska O., Donets I., Hlazunova I. The role of art and humanities in shaping cultural approach. Multidisciplinary Reviews. 2024. Iss. 7. URL: https://doi.org/10.31893/multirev.2024spe049 (дата звернення: 12.05.2025)

УДК 339.543.642.6

Валентина Фостолович,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки, менеджменту, маркетингу
та готельно-ресторанної справи

Житомирський державний університет імені Івана Франка
Світлана Павлова,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки, менеджменту, маркетингу та
готельно-ресторанної справи
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Ольга Петраківська,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Житомирський державний університет імені Івана Франка

СУЧАСНІ ВЕКТОРИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННИМ БІЗНЕСОМ В УМОВАХ ЦИФРОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Головними векторами сучасних трендів за умов активного імплементування цифрових технологій у діяльності підприємств сфери гостинності є вдосконалення процесів у системі менеджменту та у системі обслуговування гостей із забезпеченням максимальної якості послуг. Інформаційні технології поставили в опозицію керівництво закладами та персонал, оскільки управлінські ланки бізнесу завжди орієнтують діяльність в напрямку:

1) удосконалення та постійного поліпшення реалізації виробничих процесів;

2) максимальної відповідністю стандартам якості;

3) забезпечення високого рівня конкурентоспроможності у сфері зайнятого сегменту;

4) цифровізації бізнес-процесів та автоматизації прийняття управлінських рішень з метою оптимізації витрат, що має безпосередній вплив на економічні результати ведення бізнесу.

Проте, персонал закладу завжди орієнтує свою діяльність на спрощення процесів, зменшення витрати зусиль та отримати якнайбільший рівень винагороди.

В системі менеджменту готельно-ресторанного бізнесу посадовцям доводиться знаходити рішення, які сприятимуть мотивуванню персоналу сприйняти запропоновані ініціативи та впроваджувати цифрові інструменти, які забезпечать:

- високий рівень та якість обслуговування гостей;

- сприятимуть підвищенню рівня дохідності закладу;

- забезпечать ріст професіоналізму в частині задоволення персональних потреб гостя;

- підвищать рівень залучення гостей через високий рівень конкурентоспроможності та розширенню сегменту охоплення ринку;

- сформують економічне підґрунтя для підвищення величини персональних доходів працівників закладу.

Аналогічну думку було висвітлено на заході для підприємців у сфері готельно-ресторанного бізнесу «HoReCaMaster Hub 2025», що відбувався в межах програми «Food&NonFoodMaster-2025» [1].

Важливим вектором в системі менеджменту залучення гостей на сьогодні є розробка заходів в сфері:

1) реалізації сучасних очікувань персоналізовано кожного клієнта закладу в умовах сучасних викликів та жорсткого рівня конкуренції;

2) забезпечення високого рівня сервісу в готелях та ресторанах із реалізацією широкого спектру додаткових послуг;

3) емоційної безпеки гостя та його добробуту через відчуття його важливості і поваги кожним працівником закладу, як установи чи місця для емоційного відновлення в умовах війни;

4) інтенсивного використання цифрових технологій із впізнаванням людського обличчя з метою реалізації ідеї персоналізації;

5) акцентування бізнесу на систему сталого розвитку та широке застосування екологічних практик;

6) створення унікальних вражень під час перебування гостя у закладі шляхом не лише використання імерсивних технологій (віртуальної реальності

(Virtual Reality, VR), дійсної реальності (Augmented Reality AR)), змішаної реальності (Mixed reality, MR), гібридної реальності (Hybrid realit); реальної дійсності (Real reality, RR)), але і проведенням гастрономічних турів, приватних концертів та різноманітних нестандартних пропозицій.

Застосування імерсивних технологій в системі менеджменту підприємств сфери гостинності, в системі навчання персоналу та у процесі організації дозвілля гостей досліджено як вітчизняними, так і зарубіжними дослідниками і фахівцями [2].

Креативність і персоналізовано увага до деталей під час обслуговування гостя створюють саме таке незабутнє враження, за яким він буде готовий повернутись. Повертається людина не стільки за продуктом чи послугою (хоча це має першочергове значення), як за тим відчуттям чи враженням, яке попередньо отримала.

Магічність обслуговування та магнетизм закладу визначається тими унікальними деталями, які можна реалізувати, особливо при застосуванні цифрових технологій розпізнання обличчя, для отримання обслуговуючим персоналом із бази даних інформацію про смаки, вподобання, історичні аспекти життя персоналізовано кожного гостя.

Такі технологічні прийоми в системі залучення гостя за допомогою цифрових технологій потребують від закладу максимальної гнучкості й високого рівня інноваційності.

Список використаних джерел та літератури

1. HoReCaMaster Hub 2025 – інновації та тренди готельно-ресторанного бізнесу України. URL: https://trademaster.ua/articles/313885 (Дата звернення: 10.05.2025 р.)

2. Бондар Н., Боцян Т. та Шаран Л. Імерсивні технології в готельному бізнесі: аналіз світового досвіду. Економіка та суспільство. 2022. Вип. 45. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1955/1882 DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-43 (дата звернення: 11.05.2025).

УДК: 784.1 : 001.895

Ігор Грищенко,
викладач кафедри мистецької освіти
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ВПЛИВ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ НА КОНЦЕПЦІЮ ХОРОВОГО СПІВУ

Хорове мистецтво – це не лише форма вокального виконання, а й глибокий культурний феномен, що об'єднує людей навколо спільного звучання, емоції та гармонії. Протягом століть хор залишався живим організмом, де голос кожного учасника був частиною великої цілісності. Проте в сучасному світі швидких інноваційних змін хоровий спів зазнає суттєвих змін – не лише технічних, а й концептуальних. Поява цифрових платформ, мультимедійних засобів, програмного забезпечення та можливостей дистанційного виконання відкрила нові горизонти для розвитку цього мистецтва.

У XXI столітті хоровий спів значно розширив свої функції, засоби і форми існування, трансформуючись відповідно до темпу, цінностей та технологій сучасного світу. Його сучасна концепція – це синтез традиційної музичної культури та інноваційного мистецького підходу, який відповідає на потреби духовного, естетичного та соціального розвитку людини.

Основні положення сучасної концепції хорового співу можна охарактеризувати так:

1. Хор як простір єдності та взаємодії. У центрі концепції – ідея спільності. Хоровий спів розглядається як форма живої взаємодії людей, де кожен голос – це частина гармонійного цілого. У світі, що все більше фрагментується, хор нагадує про силу спільного звучання, де важлива кожна особистість, але в єдності з іншими.

2. Інтеграція з новітніми технологіями. Цифровізація відкриває нові горизонти: віртуальні хори**,** онлайн-концерти**,** цифрові партитури, використання

AI та віртуальної реальності для навчання співу. Це не просто технічні засоби, а нові способи існування хорового мистецтва, які розширюють його доступність, географію та вплив.

3. Виховання емоційної інтелігентності та комунікації. Хоровий спів – це не лише мистецтво, а й інструмент психологічного розвитку. Учасники хору вчаться слухати, чути, домовлятися, виражати емоції, працювати в команді. Це особливо актуально у вихованні молоді, формуванні лідерства, розвитку стресостійкості.

4. Збереження і трансформація традицій. Сучасний хор – це міст між етнічним корінням (народна пісня, духовна музика, автентичні традиції) і новими жанрами (джаз, рок, електроніка). Хорове мистецтво здатне оживити фольклор у сучасній формі, зберігаючи пам'ять і водночас оновлюючи її.

5. Мультижанровість і синтез мистецтв. Сучасний хор виходить за межі «академічного»: він може бути частиною театру, кіно, перформансу, навіть інсталяцій. Спів поєднується з жестом, рухом, відео, візуальними ефектами – створюючи мультимедійне хорове дійство, що збагачує сприйняття.

6. Соціальна і духовна місія. У світі конфліктів і роз’єднання хор виконує миротворчу і гуманістичну функцію – об’єднує культури, мови, вірування. Через спільний спів люди торкаються вищих цінностей – краси, співчуття, надії. Особливо цінною є роль хорового мистецтва в громадах, школах, реабілітаційних центрах [1, с. 14].

Таким чином, сучасна концепція хорового співу – це не просто виконання пісень. Це платформа для розвитку особистості, мистецтва, духовності і суспільства. І в ній – неймовірна сила.

Сучасні технології не тільки розширюють можливості навчання, репетицій та виступів, а й формують нові моделі взаємодії між виконавцями та слухачами. Особливу роль у цьому процесі відіграє феномен віртуального хору – яскравий приклад того, як традиція адаптується до умов цифрової епохи.

Віртуальні хори стали своєрідною відповіддю хорового мистецтва на виклики часу, зокрема пандемії COVID-19, яка унеможливила традиційні

репетиції та виступи. Проте ця форма співу виявилася не лише тимчасовим компромісом, а й новим мистецьким явищем. Віртуальні хори – це інноваційна форма хорового мистецтва, що поєднує вокальну традицію з сучасними цифровими технологіями [1, с. 15].

Першим і найвідомішим проєктом віртуального хору став «Virtual Choir» композитора Еріка Вітакера, який стартував у 2009 році. Його відео «Lux Aurumque» об'єднало 185 співаків з 12 країн і стало інтернет-сенсацією.

Алгоритм створення цього артефакту полягав у наступному:

1. Спочатку композитор і диригент Ерік Вітакер записав відео з власним диригуванням, у супроводі фортепіано та якісного звучання всіх голосових партій хору в ансамблі.

2. Потім команда організаторів створила спеціальні відеозаписи, в яких окремі голоси підсилювались у звучанні, що значно полегшувало вивчення кожної партії учасниками.

3. Було також запущено окремий вебсайт, де всі охочі приєднатися до проєкту могли зареєструватися й отримати повний доступ до докладної інформації, підготовленої автором і його командою. Після реєстрації учасники знайомилися з диригентськими рекомендаціями та, погодившись із умовами використання нот, завантажували необхідний матеріал для самостійної роботи над власною партією. Особисто завантажені аудіо- чи відеофайли не передбачали окремого використання, а слугували виключно для монтажу загального хорового виконання.

Окремим важливим елементом сайту став інформаційний центр онлайн-ресурсів для хористів, який містить вокальні вправи, поради від професійних композиторів, виконавців та викладачів. Весь контент регулярно оновлюється і є доступним для вільного користування без жодних обмежень [2, с. 397].

Щодо процедури запису відео, то Ерік Вітакер розмістив на сайті чіткі вказівки:

- потрібно було плескати в долоні один раз у зазначений момент – ця дія слугувала синхронізаційною міткою для подальшого монтажу звуку та

зображення. Це значно спрощувало роботу звукорежисера під час зведення фінального відео;

- для участі потрібно було мати два пристрої: один – для перегляду відео з диригентом, інший – для запису власного виконання. Це могли бути телефони, ноутбуки або будь-які інші гаджети, а також навушники, щоб прослуховування не заважало чистоті аудіозапису. Приймалися лише індивідуальні записи: для сопрано, альта, тенора, баса або варіант виконання жестовою мовою;

- запис було рекомендовано проводити на фоні простої стіни або нейтрального тла, без зайвих деталей, у стриманому одязі без написів чи принтів. Обличчя мало бути добре освітленим – можна використовувати природне світло чи лампу;

- приміщення для запису мало бути тихим: слід закрити двері, вимкнути всі пристрої, які створюють фоновий шум, і зафіксувати камеру для уникнення тремтіння зображення;

- у разі запису з телефоном, слід було увімкнути беззвучний режим, щоб уникнути переривання дзвінками або сповіщеннями;

- під час співу важливо використовувати навушники, щоб слухати диригента, але при цьому записувався лише власний голос. Камера мала бути розташована горизонтально, з обличчям у центрі кадру;

- рекомендувалося обрати наперед потрібний формат запису – mp4 із якістю щонайменше 720p, щоб не витрачати час на подальше конвертування;

- перед початком співу учасники мали спершу увімкнути запис, а потім – диригентське відео. Після завершення співу потрібно було залишатися в кадрі ще кілька секунд (приблизно на чотири умовні рахунки);

- наостанок слід переглянути власне відео і в разі задоволення результатом – завантажити його, заздалегідь переконавшись, що файл відповідає заявленим вимогам щодо формату [2, с. 398].

4. Після успішного прийняття відео організаторами, учасник отримував електронний лист-підтвердження і персональний сертифікат.

5. Далі здійснювалася робота автора проєкту та його команди – обробка

отриманих матеріалів:

- очищення звукових доріжок від зайвих шумів і вирівнювання рівня звуку;
- обрізання відео до необхідного формату;
- складання та перевірка списку всіх учасників;
- фінальне зведення відео в єдине гармонійне хорове виконання [2, с. 398].

Після завершення усіх етапів роботи над проєктом було отримано красивий і професійно змонтований відеокліп та вражаюче потужне хорове звучання десятків тисяч голосів, яке сягнуло мільйонних переглядів у YouTube.

Успіх відео «Lux Aurumque» стимулював Еріка Вітакера продовжувати, і згодом масштаб проєкту почав збільшувався: у «Virtual Choir 4» взяли участь більше 8000 осіб із майже 100 країн, а у «Virtual Choir 6» – понад 17000 співаків із 124 різних країн. Композитор створив віртуальний хор із простим запитанням: чи можливо робити красиву музику разом (незалежно від того, наскільки ми далеко один від одного)? Після шести віртуальних хорових проєктів за участі десятків тисяч співаків із 129 різних країн відповідь є однозначною – «так». І це явище вразило світ не лише як музичне, а й як культурно-соціальне – через силу єдності, яку дарує музика, навіть попри кордони та відстань [3].

Протягом останніх років цей напрям отримав широке розповсюдження і в Україні.

Автором подібного мистецького проєкту – «Віртуальний хор в Україні» – стала Олена Слободиська. Під її керівництвом учасники виконали українську народну пісню «Не стій, вербо, над водою». У цьому віртуальному хорі взяли участь 111 вокалістів з 15 областей України, а також представники з різних країн світу. 11 травня 2020 року проєкт був визнаний національним рекордом України у номінації «Найбільший віртуальний хор в Україні» [4].

Яскравим прикладом також є спільна робота хору Національної музичної академії України ім. П.І. Чайковського та Камерного дівочого хору Київської середньої спеціалізованої школи-інтернату ім. М.В. Лисенка (керівники – Рубен Толмачов та Юлія Пучко-Колесник). Учасники записали відео на твір китайського композитора Лі Сяобіна під назвою «Ми». У проєкті взяли участь

212 відомих музикантів із 20 країн, а також 302 професори й студенти з 27 музичних навчальних закладів **у** 21 країні світу [5].

Також кілька віртуальних хорових ініціатив реалізував народний аматорський колектив профспілок України «Молодіжний камерний хор» Уманського державного педагогічного університету ім. Павла Тичини під керівництвом Оксани Сухецької. Серед найяскравіших робіт – «Тропар до Пресвятої Богородиці» на музику Ганни Гаврилець [6] та щедрівка «Ой, в лужку, в лужку, на жовтім піску» у обробці Олександра Некрасова [7]. Усі етапи створення – від запису до фінального звучання – курувала художній керівник колективу, а монтаж відео здійснила одна з учасниць хору. Вся технічна частина обробки виконувалась у програмах Finale, Melodyne, Adobe Audition та VN.

Слід зауважити, що віртуальні хори – це не лише грандіозне мистецьке явище; вони мають значний освітній та інклюзивний потенціал. Вони відкривають двері до участі в хоровому мистецтві для значно ширшої аудиторії. Люди, які не можуть співати у звичайному хорі через фізичні обмеження, психологічні бар'єри, відсутність колективів у місці проживання або графік, отримують можливість бути частиною великої творчої спільноти. Особливо це актуально для дітей, студентів, літніх людей та аматорів.

Для педагогів віртуальні хори стали чудовим інструментом: під час карантинів і дистанційного навчання вони дозволяли продовжувати роботу з ансамблевого співу, формували дисципліну, відповідальність, а також вміння працювати з технікою – зйомкою, звуком, цифровим монтажем [8, с. 50].

Окремий аспект віртуального хору – це естетика і вплив. Поєднання багатоголосся з потужною візуальною подачею, креативним монтажем і можливостями комп'ютерної графіки створює цілісне мультимедійне переживання. Такий виступ не поступається, а інколи й перевершує сценічний за силою емоційного впливу, бо кожен глядач може «зазирнути в очі» кожному співаку, відчути теплоту, виразність і присутність, що транслюється крізь екран.

Попри переваги, віртуальні хори мають і свої труднощі: відсутність живої взаємодії, складність технічної реалізації, потреба у часі для монтажу та

професійного програмного забезпечення. Проте всі ці виклики – подоланні, якщо є команда, мотивація та мета: донести музику у світ.

У підсумку відзначимо, що новітні технології не лише змінюють інструменти й формати хорової діяльності, а й впливають на саму суть хорового мистецтва. Особливе місце в цій трансформації посідають віртуальні хори, які стали символом нової епохи – епохи цифрового об'єднання людей через спільне звучання, попри фізичну відстань. Завдяки їм з'являється нове уявлення про хор як глобальний, інтерактивний і водночас глибоко емоційний простір. Це свідчить про надзвичайну гнучкість і життєздатність хорового мистецтва, яке не лише зберігає свої духовні та естетичні цінності, а й гармонійно вбудовується в сучасний технологічний світ, залишаючись живим голосом культури, єдності й людяності.

Список використаних джерел та літератури

1. Лемченко П. Тенденції сучасного хорового мистецтва України. *Музичне мистецтво в освітологічному дискурсі.* 2021. №12. С. 12-16.

2. Сухецька О. В. Віртуальний хор: окремі питання теорії і практики (до постановки проблеми). *Музичне мистецтво і культура: науковий вісник Одеської національної музичної академії імені А.В. Неждановой*. Одеса, 2021. Вип. 32. Кн. 1. С. 392-402

3. Eric Whitacres Virtual Choir 6. URL: https://virtualchoir6.com/ (дата звернення: 14.04.2025).

4. Книга рекордів України. URL: https://www.record.org.ua/2020/05/11/stayhome-i-spivaj-na-rekord-u-mysteczkomu-proyektivirtualnyj-hor-v-ukrayini/ (дата звернення: 14.04.2025)

5. Новий музичний проект об'єднав музикантів з усього світу. URL: https://knmau.com.ua/novij-muzichnij-proekt-ob-yednavmuzikantiv-z-usogo-svitu/ (дата звернення: 13.04.2025).

6. Гаврилець Г. «Тропар до Пресвятої Богородиці». URL: https://www.youtube.com/watch?v=E2nH2C0ONdI (дата звернення: 12.04.2025)

7. Некрасов О. «Ой в лужку, в лужку, на жовтім піску». URL:

https://www.youtube.com/watch?v=3ih5DPASPNM (дата звернення: 12.04.2025).
8. Бондар Є.М. Освітній та інклюзивний потенціал хорового мистецтва. *Наукові збірки Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка*. 2022. № 6. С. 46-52.

УДК 338.48-6 (477)

Григорій Крайник,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права та публічного управління
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Готельно-ресторанний бізнес є важливою складовою гарантованого Конституцією України права на зайняття підприємницькою діяльністю.

У свою чергу, удосконалення діяльності готельно-ресторанного бізнесу вимагає комплексного підходу, який охоплює підготовку працівників, захист інфраструктури, дотримання законодавства та адаптацію до умов, що істотно змінились.

Нижче наведені шляхи удосконалення діяльності готельно-ресторанного бізнесу в Україні, що можуть бути корисними як під час дії воєнного стану, так і після його закінчення. Для удосконалення діяльності готельно-ресторанного бізнесу в Україні варто розглянути такі шляхи його розвитку, які можна поділити на 2 групи:

1. Активна участь у професійних спільнотах, заходах впровадження сучасного обладнання, інновацій, цифровізації і технологій, екологічній відповідальності, підвищенні якості сервісу тощо:

1) участь у професійних спільнотах, заходах впровадження інновацій (форумах, конференціях тощо, зокрема, HoReCaMaster Hub, FoReCH, Gulfood), що сприяють обміну досвідом, знайомству з новими трендами та технологіями, а також розширенню партнерських зв'язків [1];

2) впровадження сучасного обладнання, інновацій, цифровізації і технологій для підвищення ефективності управління готелями та ресторанами, включно з автоматизацією процесів [1];

3) фокус на здорову їжу та створення комфортної атмосфери, що відповідає очікуванням сучасних клієнтів [2];

4) адаптивність до змін і кризових ситуацій, що дозволяє зберегти економічний потенціал і підготуватися до післявоєнного відновлення [3];

5) інтеграція концепцій сталого розвитку та екологічних практик, що підвищують конкурентоспроможність бізнесу [4];

6) інновації та цифровізація: впровадження онлайн-бронювання, мобільних додатків, QR-меню, автоматизованих касових систем і CRM для клієнтів [2; 4];

7) розвиток wellness-концепцій і гібридних моделей розміщення у готелях (інтеграція SPA-зон, басейнів, медичних check-up послуг, йога-резиденцій; гастрономічні концепції здорового харчування (органічні продукти, дієтичне меню, детокс-програми та антистресові послуг) [4];

8) персоналізація обслуговування: підвищення якості сервісу через інноваційні технології та адаптацію до сучасних вимог споживачів [4];

9) екологічна відповідальність: мінімізація використання пластику, прагнення до нульових відходів, акцент на локальні фермерські продукти [2; 4].

2. Безпекове середовище. Для удосконалення безпекового середовища в готелях України в умовах воєнного стану застосовують такі шляхи розвитку:

1) облаштування укриттів і бомбосховищ з усім необхідним для комфортного перебування гостей під час повітряних тривог, а також

забезпечення запасів води та альтернативних джерел електроенергії для роботи під час блекаутів [5; 6]. Варто не лише облаштувати укриття усім необхідним, але й рекламувати, що клієнти можуть бути в безпеці та отримати належне обслуговування навіть в умовах повітряних тривог. У такому разі витрати на безпеку швидше окупляться. Заслуговують на увагу й розповсюдження Протоколи безпеки готелів, що розташовані на їх сайтах [6; 7], оскільки дають клієнтам відчуття захищеності, а власникам готелів – прибуток та впевненість;

2) посилена охорона: цілодобовий контроль входів, перевірка гостей, співробітників і багажу через металошукачі, відеоспостереження по всіх зонах готелю, співпраця з правоохоронними органами для швидкого реагування на загрози [6; 7];

3) дотримання правил безпеки і обмежень: комендантська година, заборона на використання піротехніки, контроль за поведінкою гостей (наприклад, обмеження продажу алкоголю), інструктаж персоналу щодо дій у надзвичайних ситуаціях [7];

4) інформаційна підтримка гостей: інформування про безпекові заходи, правила поведінки під час повітряних тривог, забезпечення психологічного комфорту та відчуття захищеності [7]. Зокрема, гості мають знати, якщо сталася повітряна тривога, однак йде прийом їжі, то чи має гість право забрати страву й посуд в укриття;

5) перенесення готельної діяльності у більш безпечні регіони, адаптація сервісу під реалії воєнного часу, впровадження нових форм обслуговування та інновацій для підвищення ефективності і безпеки [8].

Ці заходи створюють комплексний підхід до забезпечення безпеки гостей і персоналу, що є пріоритетом для готельного бізнесу в умовах воєнного стану в Україні.

Таким чином, удосконалення готельно-ресторанного бізнесу в Україні базується на впровадженні інновацій, цифровізації, екологічній відповідальності, підвищенні якості сервісу та активній участі у професійних спільнотах і заходах, що формують майбутнє індустрії гостинності на основі

належного безпекового середовища.

При цьому власники готелів та ресторанів мають проводити належну рекламну кампанію та інформувати клієнтів про облаштування укриття усім необхідним, що клієнти можуть бути в безпеці та отримати належне обслуговування навіть умовах війни й повітряних тривог.

Список використаних джерел та літератури

1. HoReCaMaster Hub 2025 – Інновації та тренди готельно-ресторанного бізнесу України. URL: https://trademaster.ua/articles/313885.
2. Осіпчук А.С., Воловик А.В. Розробка ефективного бізнес-плану для відкриття закладу ресторанного бізнесу. *Причорноморські економічні студії*. Вип. 91. 2025. С. 233-237. URL: http://bses.in.ua/journals/2025/91_2025/41.pdf.
3. Бренич О.Р., Неіленко С.М., Антоненко А.В. Стратегії розвитку готельно-ресторанного сектору в умовах глобальних криз та нестабільності. *Таврійський науковий вісник. Серія: Технічні науки*, (5), 2024. 130-141. URL: https://journals.ksauniv.ks.ua/index.php/tech/article/view/698.
4. Паска М.З., Графська О.І., Запісоцький А.І. Концептуальні засади розвитку закладів готельного господарства в інноваційному форматі. *Економіка та суспільство*, Вип. 71. 2025. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/5589.
5. Загальні правила техніки безпеки у готелі під час війни. 2023. URL: http://ribashotelsgroup.ua/blog/obshtie-pravila-tehniki-bezopasnosti-v-otele-vo-vremya-voyni/.
6. Протокол безпеки готелю під час воєнного стану. Безпека гостей Premier Dnister Hotel Lviv – понад усе. URL: https://dnister-hotel.phnr.com/ua/safety-protocol.
7. Протокол безпеки під час воєнного стану - готель Братислава, Київ. Безпека гостей Bratislava Hotel Kyiv – пріоритетна складова нашого бізнесу. URL: https://bratislava.ua/about/news/protokol-bezpeki-pid-chas-voyennogo-stanu/.
8. Румянцева І.Б., Мендела І.Я. Готельна індустрія України в умовах воєнного часу. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління.* № 11.

2024. URL: https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2024-11-12-02.

УДК 378.14.032

Олександр Вознюк,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри англійської мови з методиками викладання у
дошкільній та початковій освіті
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ПОШУКИ ЕФЕКТИВНИХ ШЛЯХІВ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Різна мова як знаряддя мислення постає наріжним засобом розвитку людини в онто- та філогенезі [1]. Іноземна мова – це один із головних інструментів збагачення рідної мови [2; 3]. Відтак, можна стверджувати про незвичайну актуальність вивчення іноземних мов. Сучасна наука у контексті різних її аспектів спрямована на пошуки ефективних шляхів засвоєння/вивчення іноземних мов.

Розглянемо деякі важливі шляхи (гіпотези) щодо ефективного засвоєння/вивчення іноземних мов [4; 5].

1. Гіпотеза "засвоєння та вивчення" (*acquisition-learning hypothesis*). Оскільки засвоєння мови – це підсвідомий процес, який не є схожим на вивчення мови (learning) як свідомий процес, то «засвоєння» можна порівняти з тим, як маленькі діти засвоюють першу/рідну мову: діти абсолютно байдужі до мовних форм, а засвоюють вони мову підсвідомо. У цьому контексті згадаємо лінгвістичну теорію Н.Хомського, який фіксує парадоксальний факт невідповідності між мовними знаннями, що інтегруються/формуються в розумі пересічного носія тієї чи іншої мови, і тими мізерними даними, які були в його розпорядженні, коли він засвоював рідну мову як дитина, коли дитині доводиться опановувати мову, спираючись на нечисленні та неякісні мовні дані,

а саме – на мовлення навколишніх людей, яке у лінгвістичному аспекті характеризується обмовками, розпочатими та незакінченими фразами та ін. [6].

Під час "вивчення" (*learning*) мови люди вчать мову – у тому числі й правила, що робить опанування другої мови свідомим процесом. Людина ж зайнята засвоєнням (*acquisition*) мови, коли читає книги та журнали, слухає музику та переглядає фільми іноземною мовою, коли створюється ефективне комунікативне середовище. За таких умов свідомо працювати над засвоєнням мови складно та малоефективно порівняно з методом природного оволодіння. Таким чином, мова має набуватися шляхом природного оволодіння (acquisition).

2. Гіпотеза "природного порядку" (*natural order hypothesis*). Навчання іноземної мови, як і рідної, має здійснюватися у природній послідовності, і змінювати цей порядок не слід. Вивчати мову в обраній викладачем послідовності може бути неефективним, оскільки мозок людини сам виявляє ті речі, що він прагне освоїти перш за все. Наприклад, при вивченні англійської мови будь-яка людина буде прагнути спочатку засвоювати загальні запитання (на які можна дати відповідь "так/ні") і лише потім – спеціальні запитання, які потребують розгорнутих відповідей. Ця гіпотеза адресована радше викладачам, які мають не експериментувати з послідовністю навчання мови, а викладати матеріали за принципом від простого до складного. Часто-густо підручники з вивчення/викладання іноземних мов складаються/створюються носіями мови, які прагнуть втілити у цей процес лінгвістичні знання, що сформувалися саме на основі свідомо-лінгвістичного підходу до вивчення мов. Як би ми не поціновували такі "оригінальні" підручники, вони виявляються вкрай неефективними порівняно з підручниками, що створюються не носіями мови на основі їх практичного досвіду вивчення/засвоєння іноземних мов, що (досвід) виявляє ефективні шляхи, один із яких втілено у гіпотезі "природного порядку".

3. Гіпотеза "редактора"/спостерігача (*monitor hypothesis*). Засвоєні знання дають поштовх для розмовної практики у контексті мимовільного застосування мови, у той час як свідоме навчання можна порівняти з редактором, який корегує те, що було вивчено. Інакше кажучи, по-справжньому цінні знання й навички

засвоюються/формуються несвідомо, а свідомий аналіз інформації має слугувати як додатковий ресурс цього процесу. Отже, свідоме вивчення навчального матеріалу не є ефективним: якщо весь навчальний час присвячується перевірці знань, їх тестуванню, скільки часу може залишитися на навчання? При цьому академічні процедури багато в чому ґрунтуються на постійній перевірці знань.

4. Гіпотеза про "вхідний потік інформації" (*input hypothesis*). У людини, яка прагне засвоїти іноземну мову, відповідні компетенції формуються плавно: людина починає сприймати нову інформацію, яка трохи перевищує вже досягнутий рівень знань. Якщо текст зрозумілий і простий, не буде спостерігатися зростання навичок; якщо ж інформація буде надто складною, учні/студенти нічого не зрозуміють, і сенсу в такому навчанні теж не буде. При цьому буває корисно слухати і читати легкі, зрозумілі тексти зі знайомою лексикою: таким чином закріплюються вже знайомі лексичні одиниці та граматичні феномени, що дозволяє перевести навчальний матеріал на рівень активного володіння, за допомогою якого студенти/учні зможуть висловлювати свої думки іноземною мовою. Це екстенсивний шлях на відміну від інтенсивного, коли береться невелика порція матеріалу підвищеної складності, і потім активно і послідовно відпрацьовується.

5. Гіпотеза "емоційного фільтра" (*affective filter*). Емоційний фільтр – це когнітивно-емоційних бар'єр, що ускладнює (або блокує) вхідний потік інформації, важливий для засвоєння іншої мови. Бар'єр може виявлятися у вигляді агресії, роздратування, страху та інших негативних емоцій, коли зазначений бар'єр не дозволяє інформації досягти тієї частини мозку, що відповідає за природне оволодіння другою мовою. Максимально ефективне та успішне навчання можливе у спокійному, невимушеному, гармонійному комунікативному середовищі. Таким чином, найкращим шляхом викладання мови буде той, який передбачає трансляцію студентам навчальної інформації (що є ясною та по-справжньому цікавою) у комфортній та приємній обстановці за умов відсутності емоційних фільтрів.

6. Гіпотеза "добровільного читання" (*free voluntary reading*) при засвоєнні

другої мови постає найпотужнішим засобом під час викладання як першої, так і другої мови [4] (див. також книгу Stephen Krashen "*Free Voluntary Reading*", 2021).

7. Гіпотеза щодо інтервальних повторень навчального матеріалу (*spaced repetition*) [5]. Зазвичай у підручниках навчальний матеріал подається послідовно і частинами. Доцільно частково дотримуватися цього принципу, коли у кожному розділі підручника розглядається нова тема. Але при цьому слід використовувати і два найважливіші принципи ефективного навчання: інтервальні повторення ключових ідей (*spaced repetition of key ideas*) та інтерлівінг (або перемежування взаємозалежних тем – *interleaving*). Матеріал засвоюється краще, якщо подавати його поступово, регулярно повертаючись до вивченого/пройденого матеріалу. Якщо ж перемежувати вивчення кількох пов'язаних між собою тем, освоєння кожної піде швидше і глибше, ніж під час опрацювання кожної окремо. Тому слід повертатися до кожної ключової ідеї, повторюючи вже озвучені принципи стосовно різних ситуацій. Це допоможе учнівській молоді краще їх засвоїти та ефективніше використовувати [5; 7; 8].

8. Метод Каллана (*Callan Method*), що практикує інтенсивну методику викладання і вивчення англійської мови. Головна особливість методу – питально-відповідна форма проведення заняття, коли педагог швидко, безперервно ставить запитання таким чином, що учень/студент через миттєву реакцію та відповіді на запитання навчається сприймати іноземну/англійську мову і використовувати її в своєму мовленні. За таких умов педагог як допомагає при відповіді, так і виправляє граматичні і мовленнєві помилки [9; 10].

9. Інші інноваційні методичні аспекти вивчення/викладання іноземних мов:

Навчання, яке базується на практичних завданнях (*Task-based learning*);

Представлення-практика-продукування (*Presentation-Practice-Production*);

Лексичний метод (*Lexical Approach*);

Метод функцій (*Functional Approach*);

Комунікативні методи (*Communicative Approaches*);

Повне фізичне відтворення ((*Total Physical Response*);

Навчання як сугестивне відкриття (*Guided Discovery*);

Навчання, яке базується на змісті (*Content-Based Learning*);

Навчання через інтеграцію (*Content and Language Integrated Learning*) [11; 12].

Список використаних джерел та літератури

1. Вознюк О. Деякі психолінгвістичні феномени вивчення іноземних мов. Подолання мовних та комунікативних бар'єрів: освіта, наука, культура: збірник наукових праць / за заг. ред. О. В. Ковтун. К. : НАУ, 2022. С. 58-61. URL: http://eprints.zu.edu.ua/35633/

2. Вознюк О.В. Нетрадиційні, інноваційні освітні системи як суттєвий ресурс безперервного професійного розвитку вчителів іноземних мов. Безперервний професійний розвиток вчителів іноземних мов в Україні та за кордоном : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2023. С. 286-352. URL: http://eprints.zu.edu.ua/36727/

3. Voznyuk O. V. The farther reaches of studying foreign languages as a psycholinguistic phenomenon. Building Professional Linguistic Competence of Future Specialists: VI Regional Students Scientific Internet-Conference (November 27, 2020). Zhytomyr: Zhytomyr Medical Institute, 2020. P. 223-235. URL: http://eprints.zu.edu.ua/31955/

4. Krashen S. Explorations in Language Acquisition and Use: The Taipei Lectures. Portsmouth, NH: Heinemann. 2003. 103 p.

5. Brown P., Roediger H., & McDaniel M. Make it stick: The science of successful learning. Cambridge, MA, USA: Belknap Press of Harvard University Press. 2014. 336 p.

6. Lasnik H. The Theory of Principles and Parameters. In Noam Chomsky (ed.) The Minimalist program : 20th Anniversary Edition. Cambridge, Massachusetts, London, England: The MIT Press. 2015. P.11-116.

7. Рибалка В., Вознюк О. Методика інтервальних повторень – важливий ресурс освітньої діяльності. Креативна педагогіка: [наук.-метод. журнал] /

Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки "Полісся". Житомир, 2019. Вип. 14. С. 68-73. URL: http://eprints.zu.edu.ua/39542/

8. Cepeda N.J., Vul E., Rohrer D., Wixted J.T., Pashler H. Spacing effects in learning: a temporal ridgeline of optimal retention. Psychological Science. 2008. № 19(11). P.1095-102. DOI: 10.1111/j.1467-9280.2008.02209.x.

9. Teacher's Guide. – Orachard House, 45-47 Mill Way, Grantchester, Cambridge, CB3 9 ND, UK: Callan Method Organisation Limited, 2013.

10. Callan Robin, McLeay Duncan. Teacher's Handbook. – Orachard House, 45-47 Mill Way, Grantchester, Cambridge, CB3 9 ND, UK: Callan Method Organisation Limited, 2010.

11. The TKT Course M1, 2 and 3. Cambridge University Press. 2011.

12. The CELTA Course. Trainer’s Manual. Cambridge University Press. 2023.

УДК 378.147

Олена Євдоченко,

доктор філософії з галузі Освіта/ Педагогіка

доцент кафедри хімії

Житомирський державний університет імені Івана Франка

ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ НА УРОКАХ ХІМІЇ

У сучасному світі цифрові інструменти відіграють важливу роль у навчальному процесі, зокрема в предметах природничого циклу, таких як хімія. Використання цифрових технологій дозволяє не лише покращити засвоєння матеріалу, а й зробити навчання більш інтерактивним та цікавим для учнів. У роботі розглянуто основні цифрові інструменти, які можуть бути ефективно використані на уроках хімії, а також їх переваги та можливості.

Цифрові інструменти, що дозволяють моделювати хімічні об’єкти, є

важливими для вивчення структури органічних сполук [1]. Це може включати:

3D моделювання молекул. Застосування програм, таких як Molview, дозволяє створювати візуальні моделі молекул у 2D та 3D форматах, що допомагає учням зрозуміти просторову структуру молекул та їх ізомерів.

Вебдодаток Molview. Molview дозволяє учням створювати молекули органічних сполук у 2D та 3D форматах. Це допомагає:

- Візуалізувати будову та структуру молекул.
- Зрозуміти електронну формулу та масову частку елементів у сполуці.

Переваги Molview:

- Безкоштовність та доступність.
- Інтуїтивно зрозумілий інтерфейс, що дозволяє легко інтегрувати моделі в документи навчання.

Google Classroom. Google Classroom є потужним інструментом для організації навчального процесу. Використання цього сервісу включає:

- Створення класу для розміщення навчальних матеріалів.
- Спілкування між учнями та вчителем.
- Завантаження домашніх завдань та контрольних робіт [4].

QR-коди. QR-коди, створені за допомогою вебдодатку QRFY, відкривають нові можливості для інтерактивного навчання. Вони можуть використовуватися для:

- Візуалізації теоретичного матеріалу: створення посилань на відео, мультимедійні ресурси, лабораторні роботи тощо.
- Організації тестування: Використання QR-кодів для доступу до Google форм для проведення тестів.
- Створення навчальних ігор: QR-коди можуть містити завдання для квестів, що стимулює учнів до активного навчання [3].

Переваги QR-кодів:

- Мобільність: швидкий доступ до онлайн-ресурсів під час уроку.
- Універсальність: можливість застосування в різних сферах освіти.
- Компактність: вся необхідна інформація кодується в невеликому

квадраті, що займає мало місця на слайді.

· Доступність: більшість ресурсів безкоштовні та мають простий інтерфейс.

Скрайбінг. Скрайбінг — це технологія візуалізації навчального матеріалу, що включає:

· Мальований: ручне створення малюнків та схем.

· Відеоскрайбінг: створення коротких відео, що супроводжуються графікою та текстом [2].

Переваги скрайбінгу:

· Сучасність та оригінальність: залучення учнів через графічні образи.

· Можливість багаторазового перегляду: учні можуть повертатися до матеріалу в будь-який час.

· Підвищення пізнавального інтересу: візуалізація інформації сприяє кращому запам'ятовуванню.

Сучасні цифрові інструменти, такі як QR-коди, Molview і скрайбінг, суттєво підвищують ефективність навчання з хімії. Вони забезпечують візуалізацію навчального матеріалу, стимулюють мотивацію учнів до навчання та сприяють розвитку ключових компетентностей. Подальші дослідження можуть зосередитися на впровадженні віртуальних хімічних лабораторій, доповненої реальності та штучного інтелекту в навчання хімії. Це відкриває нові горизонти для інтерактивного та ефективного навчання.

Список використаних джерел і літератури

6. Вдовичин Т., Когут У., Сікора О. Цифрові інструменти Google для організації освітнього процесу педагогічного університету в кризових ситуаціях. Інформаційні технології і засоби навчання, 2022, Том 92, №6, С.50-98. doi: 10.33407/itlt.v92i6.5093

7. Мягкова О. Використання технологій скрайбінгу і скетчноутингу в освітньому процесі. Неперервна професійна освіта: теорія і практика (серія: педагогічні науки). Вип.4(65), 2020. С.90-95.

8. Петрова К.К., Дейнеко Ж.В. Використання QR-кодів в освітній діяльності,

2022 р. С. 70-73. Електронний режим доступу: https://openarchive.nure.ua/server/api/core/bitstreams/a81dba7b-432c-41c0-bc2c-00a27c9092e1/content

9. Сняла Ю. Застосування цифрових інструментів у навчанні хімії. Освіта. Інноватика. Практика, 2023. Том 11, №4. С. 55-64. doi: 10.31110/2616-650X-vol11i4-008

УДК [373.3:502.1]:001.895

Ірина Григорчук,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
Наталія Мирончук (науковий керівник),
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти,
андрагогіки та управління
Житомирський державний університет імені Івана Франка

РОЛЬ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У контексті глобальних екологічних проблем, що загрожують сталому розвитку людства, особливої актуальності набуває проблема формування екологічної культури учнівської молоді, яке має відбуватися ще у середовищі початкової школи, де закладаються основи світогляду, моральних цінностей та соціально відповідальної поведінки. У цьому контексті важливим інструментом є проєктна діяльність, яка дозволяє сформувати в учнів екологічні знання, здатність до критичного мислення, творчості, колективної роботи та екологічно доцільної поведінки.

Проблемою розвитку екологічної свідомості школярів у процесі освітньої діяльності, зокрема через застосування проєктного методу, займалися багато сучасних учених. Значний внесок у дослідження цієї проблематики зробили такі науковці, як С. Білітюк, М. Вовчанський, А. Войтович, В. Гончарук, О. Коваль, О. Карпенко, О. Мацилюк, О. Сорочинська, А. Ревуцька, В. Танська, К. Шевчук та інші.

Зокрема, А. Ревуцька вважає, що включення методу проєктів у освітній процес дає змогу педагогові значно розширити власний творчий потенціал, урізноманітнити організаційні форми проведення занять, застосовувати в процесі освітньої діяльності не лише традиційні методи, а й евристичні прийоми та способи активізації творчого мислення молодших школярів [4, с.34]. С. Білітюк зазначає, що використання проєктної технології у сучасній шкільній практиці сприяє набуттю учнями початкової школи відповідних знань, у них формуються екологічна компетентність і дослідницькі уміння в процесі планування та виконання практичних завдань [1, с.143]. К. Шевчук особливо актуальним вважає впровадження проєктного підходу в процес вивчення природничих дисциплін у початковій школі, оскільки саме в цей період у дітей формуються перші уявлення про навколишній світ, екологічну відповідальність і дослідницькі навички [5, с.136].

Формування екологічної культури учнів початкової школи є надзвичайно важливим завданням сучасної освіти, з огляду на зростання глобальних екологічних проблем та необхідність виховання покоління, здатного жити в гармонії з природою. Саме в молодшому шкільному віці закладаються основи світогляду, морально-етичні орієнтири, формується система цінностей, тому цей період є найбільш сприятливим для формування відповідального ставлення до довкілля. Раннє екологічне виховання сприяє розвитку в учнів здатності усвідомлювати власну роль у збереженні природного середовища, формуванню емоційно-ціннісного ставлення до природи, набуттю практичних навичок екологічно доцільної поведінки.

Школярі початкової ланки, з огляду на свої вікові особливості, чутливо

реагують на живу природу, мають високий рівень емоційної відкритості, допитливості, що створює сприятливі умови для екологічного навчання. Важливим у цьому процесі є не лише передача знань про природу, а й формування вмінь діяти на її користь, брати участь у природоохоронній діяльності, що й забезпечується через інтерактивні, діяльнісні підходи, зокрема проєктну діяльність.

Проєктна діяльність як педагогічна технологія відзначається своєю інтегративністю, міждисциплінарністю та орієнтованістю на практичний результат. В її основі лежить конструктивістський підхід, згідно з яким знання не передаються в готовому вигляді, а конструюються учнями в процесі активного пізнання, дослідження, рефлексії та взаємодії з іншими. У контексті екологічного виховання проєктна робота дозволяє учням самостійно виявляти екологічні проблеми у власному середовищі, аналізувати їх причини, шукати шляхи розв'язання, а головне – брати участь у практичних заходах, спрямованих на поліпшення стану довкілля. Це сприяє не лише глибшому засвоєнню навчального матеріалу, а й формуванню особистої відповідальності за стан природи.

Організовуючи проєктну діяльність за екологічною тематикою, учитель має формувати усвідомлене ставлення учнів до природи та екологічних проблем, обирати відповідні методи і засоби впливу та організувати життєво корисну практичну діяльність учнів. Учитель також має сприяти розвитку дослідницьких навичок через спостереження, експерименти та аналіз екологічних процесів, формувати соціальну відповідальність учнів та включати їх у соціально значущі екологічні проєкти [3, с.188].

Ефективність проєктної діяльності у розвитку екологічної свідомості школярів полягає в її здатності поєднувати пізнавальну, мотиваційну та діяльнісну компоненти виховного процесу. Учні, залучаючись до екологічних проєктів, відчувають свою значущість і реальний вплив на навколишній світ. Вони вчаться працювати з інформацією, ставити дослідницькі запитання, формулювати гіпотези, здійснювати спостереження, аналізувати результати та

презентувати свої досягнення. Такий підхід сприяє формуванню у школярів навичок екологічного мислення, яке передбачає системне бачення проблем, вміння прогнозувати наслідки людської діяльності та приймати зважені рішення з урахуванням екологічних чинників.

Участь у проєктній роботі відкриває для дітей можливість вийти за межі пасивного засвоєння інформації та стати активними дослідниками і творцями. Ну думку К. Шевчук, важливим аспектом організації проєктного навчання є його спрямованість на дослідницьку діяльність учнів, а не лише на традиційну логіку викладу навчального матеріалу. У цьому контексті методика передбачає інформаційні паузи для осмислення та засвоєння нового матеріалу, коригування початкового плану та його повторне втілення на більш високому рівні [5, с.139]. Сам процес виконання екологічного проєкту стимулює пізнавальний інтерес, адже діти самостійно обирають тему, яка їх хвилює, визначають завдання, добирають інформаційні джерела, що відповідає принципу особистісної значущості знань. Така самостійність сприяє формуванню внутрішньої мотивації до навчання й екологічної діяльності, адже учні починають відчувати свою особисту причетність до змін у довкіллі.

Діяльнісний компонент проєктної роботи реалізується через практичну взаємодію з об’єктами природи, участь у прибиранні території, посадці дерев, створенні інформаційних плакатів, організації виставок, екологічних акцій тощо. Ці активності не лише формують відповідні навички, а й сприяють розвитку морально-етичних якостей: відповідальності, співпереживання, турботливості. Залучення школярів до такого виду діяльності сприяє закріпленню теоретичних знань на практиці, що значно підвищує ефективність навчання.

Еколого-виховна робота, організована у вигляді проєкту, передбачає: детальний аналіз ситуації, стану, у якому перебуває природа чи окремий її об’єкт; визначення напрямів та завдань проєкту, виховання активної екологічно доцільної поведінки в природі [2, с.22].

Крім того, учні вчаться критично осмислювати інформацію, ставити дослідницькі запитання, формулювати гіпотези, проводити спостереження за

змінами в природному середовищі, аналізувати й інтерпретувати результати своєї діяльності. Завдяки цьому формується важливе для осмисленого функціонування в сучасному світі екологічне мислення – здатність бачити природу як цілісну систему, усвідомлювати зв'язки між людською діяльністю та станом навколишнього середовища, прогнозувати можливі наслідки екологічних рішень. Уміння приймати відповідальні, обґрунтовані рішення з урахуванням екологічного контексту формує в учнів основу для активної громадянської позиції й екологічно орієнтованої поведінки в повсякденному житті. Таким чином, проєктна діяльність є не лише педагогічним інструментом, а й важливим чинником особистісного розвитку учнів у напрямі екологічної відповідальності.

Сучасна шкільна практика пропонує різноманітні форми екологічної проєктної діяльності: від простих дослідницьких проєктів, спрямованих на вивчення екологічного стану шкільного подвір'я, до масштабних ініціатив на рівні громади, пов'язаних із сортуванням відходів, озелененням територій, водо- та енергозбереженням.

У початковій школі екологічна проєктна діяльність відіграє особливо важливу роль, оскільки саме в цьому віці формуються основи світогляду, моральні орієнтири та перші уявлення про взаємозв'язки людини з природою. З огляду на вікові особливості молодших школярів, проєктна діяльність у цій ланці освіти має відповідати рівню їхнього пізнавального розвитку, бути доступною, наочною, цікавою та практично значущою. Навчальний процес у початкових класах передбачає інтеграцію знань з різних предметів – природознавства, читання, математики, образотворчого мистецтва, трудового навчання – що створює сприятливі умови для реалізації міжпредметних екологічних проєктів.

До прикладу, під час вивчення природознавства діти можуть спостерігати за змінами в природі, визначати правила поводження в довкіллі, вести прості щоденники спостережень за погодою чи рослинами, брати участь у догляді за кімнатними рослинами або шкільною клумбою. Такі дії не лише формують базові екологічні знання, а й розвивають відповідальність, турботливість, уважність. На уроках математики проєкти можуть включати прості підрахунки –

наприклад, облік кількості зібраної макулатури або пластикових пляшок під час екологічної акції, що допомагає усвідомити значення повторного використання ресурсів. На уроках читання та української мови діти можуть створювати оповідання, вірші чи казки про природу, обговорювати прочитані твори екологічного змісту, що сприяє формуванню емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього світу.

Образотворче мистецтво та трудове навчання відкривають широкі можливості для творчої реалізації екологічних ідей – створення плакатів, екологічних аплікацій, поробок із природного або вторинного матеріалу, оформлення класного куточка «Збережемо природу», організація виставки робіт. Такі завдання є надзвичайно важливими для молодших школярів, оскільки дозволяють поєднати навчальну та ігрову діяльність, залучити дітей до спільної творчості, виховувати дбайливе ставлення до природи через практику.

Окремої уваги заслуговують колективні проєкти, у яких кожна дитина виконує посильне для себе завдання, а результатом є спільний продукт – стінгазета, шкільна екологічна казка, книжка-малятко про природу, театральна постановка чи виступ перед батьками. Участь у таких проєктах формує в учнів навички командної роботи, комунікації, почуття відповідальності за спільну справу. Саме через такі доступні, захопливі, практико-орієнтовані завдання в навчальному процесі початкової школи поступово формується екологічна культура учнів – система цінностей, норм і поведінкових моделей, що ґрунтуються на повазі до природи та усвідомленні власної ролі в її збереженні.

Слід зазначити, що ефективність проєктної діяльності у розвитку екологічної свідомості залежить не лише від змісту проєктів, а й від педагогічної майстерності вчителя. Педагог має виступати не як джерело готових знань, а як фасилітатор, наставник, організатор пізнавальної діяльності, який створює умови для самостійного пошуку, критичного осмислення й творчої реалізації учнівських ідей. Важливим є також формування сприятливого психологічного клімату, атмосфери довіри, відкритості й підтримки, що стимулює ініціативу та активність школярів. Крім того, доцільно використовувати сучасні освітні

технології, зокрема цифрові інструменти, що забезпечують доступ до актуальної інформації, візуалізацію екологічних процесів, дистанційну взаємодію тощо.

Окремої уваги заслуговує питання оцінювання результатів екологічної проєктної діяльності. Традиційні форми контролю знань (тести, опитування) не завжди адекватно відображають досягнення учнів у цій сфері. Натомість доцільно застосовувати альтернативні форми оцінювання – портфоліо, самооцінювання, взаємооцінювання, публічний захист проєктів – які дозволяють комплексно оцінити не лише рівень засвоєних знань, а й сформованість ціннісних орієнтацій, практичних умінь і соціальної відповідальності. Такий підхід сприяє розвитку рефлексії, критичного мислення, здатності до самостійного вдосконалення.

Результати теоретичних і емпіричних досліджень підтверджують позитивний вплив проєктної діяльності на розвиток екологічної культури учнів. Проєктна діяльність сприяє зростанню рівня екологічної поінформованості, вмотивованості до охорони довкілля, участі в природоохоронних заходах та екологічно доцільної поведінки.

Таким чином, проєктна діяльність є ефективним засобом формування екологічної культури школярів, що відповідає сучасним освітнім і суспільним запитам. Вона дозволяє інтегрувати знання, формувати ключові компетентності, залучати учнів до активної соціальної позиції та практичної діяльності, орієнтованої на охорону довкілля.

Список використаних джерел та літератури

1. Білітюк С. Практичний аспект формування екологічної компетентності здобувачів початкової освіти у процесі реалізації дослідницьких проєктів. *Традиційні та інноваційні підходи до наукових досліджень*: зб. наук. праць за матеріалами VII Міжнародної наук. конф., м. Чернівці, 9 серпня, 2024 р. Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп, 2024. С.143-144.

2. Коваль О. В., Карпенко О. Ф., упор. Організація проєктної діяльності екологічного спрямування в початковій школі: навч.-метод. посіб. Чернігів: Десна-Поліграф, 2020. 96 с.

3. Мацилюк О., Войтович А. Роль учителя у формуванні екологічної компетентності здобувачів початкової освіти через проєктну діяльність.*SCIENTIA* : Collection of scientific papers. San Francisco, USA. 2025. March 21. P.187-190.

4. Ревуцька А. Засоби формування проєктної культури молодшого школяра. *Інновації в початковій освіті: досвід, виклики сьогодення, перспективи* : матеріали III наук.-практ. інтернет-конф. здобувачів другого (магістер.) рівня вищ. освіти ф-ту початк. навчання, Харків, 5 груд. 2023 р. / за заг. ред. О. Мкртічян. Харків, 2023. С.34.

5. Шевчук К. Принципи організації в початковій школі проектної природознавчої діяльності. *Physical culture and sport: Scientific perspective*. 2025. №1 (1). P.136-144.

УДК 373.3:371.3

Валентина Черніцька,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
Наталія Мирончук (науковий керівник),
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти,
андрагогіки та управління
Житомирський державний університет імені Івана Франка

АКТИВНІ МЕТОДИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У молодшому шкільному віці закладаються основи соціальної взаємодії, вміння вести діалог, аргументовано висловлювати власну думку та поважати

позицію іншого, тому формування комунікативної культури учнів початкової школи є важливою складовою сучасної педагогіки. Активні методи навчання допомагають реалізувати комунікативний потенціал дитини, сприяють розвитку мовленнєвої активності, емоційної чуйності та навичок конструктивного спілкування.

Молодший шкільний вік є найбільш сензитивним для розвитку комунікативних умінь і навичок. У цей період у школярів легко розвиваються мовленнєвий слух і вимова, вони із задоволенням вивчають нові слова й вирази, швидко опановують мовні конструкції, виявляють цікавість до мовних особливостей і активно прагнуть до спілкування, швидко накопичують мовленнєвий досвід.

Для формування комунікативної культури доцільним є створення сприятливої комунікативної ситуації, в якій реалізуються вікові потреби молодших школярів та використовуються відповідні віку педагогічні засоби та інструменти. Такими педагогічними інструментами є активні методи навчання, які через ігрові комунікативні ситуації, міжособистісну взаємодію і спілкування дають змогу стимулювати навчально-пізнавальну діяльність, спонукати міжособистісну взаємодію та комунікацію учнів та формувати у них комунікативну культуру.

Активні методи навчання, як зазначає Л. Галаєвська, – це засоби стимулювання пізнавальної активності учнів, що спонукають їх до інтенсивної розумової та практичної діяльності в процесі засвоєння навчального матеріалу. Їх особливістю є те, що активну роль у навчальному процесі відіграють не лише педагоги, а й самі здобувачі освіти. Сутність активного навчання полягає у використанні комплексу методів, орієнтованих переважно не на репродуктивне відтворення готових знань, а на їх самостійне опанування учнями через залучення до активної пізнавальної діяльності. Таким чином, активні методи можна визначити як навчання через діяльність. В умовах цілеспрямованої педагогічної взаємодії учні набувають знання, вміння та навички, необхідні для навчання, і формують здатність творчо застосовувати їх у різноманітних

життєвих ситуаціях [1].

До активних методів, що демонструють високу ефективність у розвитку комунікативної компетентності, належать рольові ігри, дискусії, творчі завдання, робота в парах і групах, дебати, проєктна діяльність та мозкові штурми. Активні методи навчання орієнтовані на суб'єктну позицію учня, його залучення до процесу пізнання через інтерактивну діяльність. Вони ґрунтуються на принципах діалогу, співпраці, рефлексії та самовираження. Завдяки активним методам у молодших школярів формується вміння вести діалог, узгоджувати позиції, приймати іншу точку зору, а також відстоювати власну думку.

Рольові ігри поєднують пізнавальну та ігрову активність. Під час гри дитина має змогу оволодіти соціальними ролями, вчиться будувати комунікативні стратегії, дотримуватися мовленнєвого етикету, адаптуватися до різноманітних комунікативних контекстів. Дискусії формують уміння аргументувати, слухати співрозмовника, дотримуватися логіки викладу думки. У початковій школі дискусії доцільно проводити у формі «мозкового штурму», «кола думок», «прес-методу», де учні мають можливість висловити свою точку зору з певної теми, навести приклади та зробити висновок.

Метод проєктів стимулює комунікативну взаємодію в процесі спільної роботи над навчальним завданням. Робота над проєктом передбачає обговорення, розподіл ролей, спільний пошук інформації та її презентацію. На думку М. Дяченко-Богун, використовуючи проєктну технологію, слід мати на увазі спосіб досягнення дидактичної мети через детальну розробку проблеми, що повинна завершитися цілком реальним, відчутним практичним результатом, оформленим тим або іншим чином [2, с. 76]. У результаті учні набувають досвіду ефективної командної комунікації, вчаться домовлятися, відстоювати власну позицію, відповідально ставитися до колективного результату.

Завдяки включенню активних методів у процес навчання учні краще засвоюють матеріал, що в майбутньому допомагає їм успішно застосовувати знання на практиці. Основна перевага активних методів полягає в тому, що учень стає активним учасником навчального процесу. На нашу думку, доцільно

застосовувати такі методи під час підготовки і проведення уроків.

Формування комунікативної культури учнів початкової школи залежить від професійної підготовки вчителя, зокрема від його здатності ефективно застосовувати активні методи навчання в освітньому процесі. Сучасний учитель початкової школи має не лише володіти теоретичними знаннями про такі методи, а й уміти цілеспрямовано впроваджувати їх у педагогічну практику, що є можливим за умови, що зміст, цілі та форми професійної підготовки майбутніх педагогів будуть зорієнтовані на активне використання інтерактивних методів у початковій школі, як передбачено Концепцією «Нова українська школа» [3]. Доцільним також буде впровадження активних методів у процес професійної підготовки студентів педагогічних спеціальностей, що створить умови для моделювання комунікативних ситуацій, в яких майбутні вчителі здобувають досвід ефективної співпраці, удосконалюють власну культуру мовлення, розвивають критичне мислення та навички конструктивного спілкування.

Отже, активні методи навчання створюють умови для інтеграції мовленнєвої діяльності в реальні та змодельовані соціальні ситуації, що особливо важливо для формування комунікативної культури у молодших школярів. Застосування активних методів забезпечує розвиток критичного мислення, креативності, соціальної компетентності. Важливо враховувати психологічні та вікові особливості учнів початкової школи в процесі організації активного навчання, щоб забезпечити ефективне формування комунікативної культури як необхідного компонента життєвої компетентності в сучасних умовах.

Список використаних джерел та літератури

1. Галаєвська Л. Активні методи навчання. 2020. URL: https://cutt.ly/FrcNfaFR (дата звернення: 20.05.2025).

2. Дяченко-Богун М. Активні методи навчання у вищому навчальному закладі. *Вісник педагогічної майстерності*. 2014. Вип. №14. С. 74-76.

3. Концепція «Нова українська школа». URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-

compressed.pdf (дата звернення: 21.05. 2025)

УДК [373.3:811.161.2]:37.091.3

Анна Коростельова,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
Наталія Мирончук (науковий керівник),
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти,
андрагогіки та управління
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ВИКОРИСТАННЯ ТВОРЧИХ ЗАВДАНЬ ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У контексті реформування освіти в Україні, зокрема в межах реалізації концепції Нової української школи, розвиток комунікативної компетентності учнів визначено як одну з десяти ключових компетентностей, що мають бути сформовані вже на рівні початкової освіти. Це обумовлено тим, що вміння грамотно висловлювати свої думки, слухати інших, вести діалог, конструктивно вирішувати конфлікти – це основа для подальшого навчання, соціалізації, побудови здорових відносин і, зрештою, формування зрілої, відповідальної особистості.

Навчання у початковій школі є сприятливим періодом для розвитку мовлення і комунікативних навичок учнів, оскільки молодші школярі відкриті до спілкування, активно пізнають навколишній світ, вчаться працювати в колективі. У цей час надзвичайно важливо закласти основи культури мовлення, сформувати

навички конструктивного діалогу, розвинути словниковий запас, навчити елементарних норм етикету та соціальної взаємодії. Усе це можливо за умови цілеспрямованої, методично обґрунтованої роботи вчителя, яка має бути цікавою та різноманітною.

Ефективним інструментом для розвитку комунікативної компетентності учнів є використання творчих завдань. Саме творчість стимулює мовну активність учнів, сприяє виявленню індивідуальності, критичного і креативного мислення, формує здатність до емоційного вираження та усвідомлення своїх почуттів. Проблемам творчого розвитку молодших школярів приділяють увагу Н. Басюк, Ю. Бондар, С. Бутенко, Л. Дубровська, Т. Крищенко, Н. Міщенко, С. Помирча, В. Яковлева та ін.

Розвиток творчих здібностей в учнів молодшого шкільного віку проявляється у здатності застосовувати набуті знання в незвичних і нестандартних ситуаціях. Це вимагає від учителя створення сприятливого освітнього середовища, у якому використовуються різноманітні сучасні методики, форми й завдання, що стимулюють активну творчу діяльність школярів.

Ю. Бондар, аналізуючи працю В. Суржанської, надає розуміння дослідницею творчих завдань як таких, що полягають у самостійному пошуку способів досягнення поставлених результатів. Вона вважає, що такі завдання сприяють розвитку пізнавальних інтересів учнів, активізують їхню діяльність і стимулюють відкриття нового, яке виникає через труднощі та суперечності [1, с. 96].

Л. Шелестова розглядає творче завдання як форму організації навчального процесу, що передбачає створення вчителем проблемної ситуації, вирішення якої сприяє розвитку творчих здібностей здобувачів освіти. Також творчим вважає таке завдання, результатом виконання якого є створення учнем певного творчого продукту, що відображає його діяльність [6, с. 99].

Також важливим є твердження Н. Міщенко, яка наголошує на тому, що творчі завдання сприяють розвитку низки пізнавальних процесів, зокрема, уваги,

уяви, логічного мислення, пам’яті. Вони орієнтовані на ефективне застосування знань у пошуковій діяльності молодших школярів, сприяючи розвитку гнучкості й широти мислення, що є необхідним для успішного вирішення як навчальних, так і життєвих завдань. Крім того, використовуючи творчі завдання, учитель має можливість виявити індивідуальні особливості учнів, розкрити їхній творчий потенціал і визначити перспективи їх розвитку [4, с. 142].

Прикладами творчих завдань можуть бути організація діяльності з формування особистої думки учнів, використання методів розвитку сюжетної лінії чи подій, застосування проблемних ситуацій, упровадження завдань із явними чи прихованими суперечностями, а також різнорівневих операцій, що розвивають мислення різної складності [2, с. 64].

У наукових джерелах систематизовано типи та види творчих завдань, які виконують функцію стимулювання й розвитку творчого потенціалу особистості. До таких віднесено завдання:

· з наявною суперечністю (завдання-проблеми, парадокси, антиномії);

· з некоректно поданою інформацією (недостатньою, надлишковою чи суперечливою інформацією, завдання із мінімальним обсягом вхідних даних та ін.);

· на рецензування (виявлення помилок, перевірку результатів та оцінку);

· на уточнення проблеми (конкретизація цілей, умов, вимог та обмежень)

· дослідницькі завдання (експерименти, моделювання й графічні побудови);

· на розробку алгоритмів і евристичних приписів, а також на прогнозування; на оптимізацію дій та ін. [6, с. 99–100].

Творчі завдання включають роботу за зразком, пояснення значення слів і фраз, що сприяє розвитку творчої інтуїції та продуктивної уяви. Виконання таких завдань здійснюється на основі вибору варіантів та використання накопиченого творчого досвіду учнів початкової школи. Для цього застосовуються евристичні методи творчості: метод фокальних об’єктів, морфологічний аналіз, метод контрольних запитань і окремі прийоми фантазування.

Прикладами творчих завдань для учнів початкової школи можуть бути такі: 1) пояснити зміст висловлювання; 2) прочитати прислів'я, пояснити його зміст, сформулювати тему; 3) скласти оповідання-фантазію (учням пропонується уявити, що вони перетворилися на один з предметів, що їх оточують. Потрібно передати свої відчуття і записати їх у вигляді розповіді або вірша; 4) «Я почну, а ти продовж...»; 5) від цитати до власного тексту; 6) зміна структури тексту; 7) зміна образу літературного героя; 8) доповнення фрагмента літературного твору та ін. [5, с. 130–131].

Також варто зазначити, що інтерактивні методи значно сприяють розвитку творчих здібностей, допомагаючи максимально розкривати таланти та можливості учнів. Для стимулювання творчого мислення та усного мовлення можна використовувати такі завдання: метод «Крісло автора»; завдання «Намалюй навпаки»; складання загадок (за аналогією до заданої загадки, за темою); «ситуативне моделювання» (наприклад, «Відвідуємо хворого товариша»); технологія «Карусель» (учні обговорюють «Що означає бути людиною?» або «Шкідливі та корисні звички» та ін.); ігрова діяльність [3, с. 144–145].

Такі завдання сприяють розвитку комунікативної компетентності, оскільки збагачують словниковий запас учнів, покращують навички конструктивного висловлення думок і сприяють розвитку фантазії та критичного мислення.

Отже, використання творчих завдань у початковій школі є ефективним засобом формування комунікативної компетентності учнів, оскільки вони сприяють розвитку мовленнєвих навичок, критичного мислення та здатності до виразного і чітко структурованого спілкування. Творчі завдання, спрямовані на аналіз текстів, створення власних творів, а також на зміну образів і структур літературних творів, допомагають учням розвивати гнучкість мислення, вміння висловлювати свої думки та працювати з різними мовними формами, що є важливими складовими комунікативної компетентності.

Список використаних джерел та літератури

1. Бондар Ю. В. Використання творчих завдань під час вивчення інтегрованого

курсу «Я досліджую світ» у початковій школі. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 70. С. 95–99. URL: http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2020/70/part_1/19.pdf

2. Дубровська Л. О., Дубровський В. Л., Бутенко С. В. Сучасні педагогічні завдання та методи розвитку творчих здібностей молодших школярів (І циклу), 2022. С. 61–68. URL: http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/2675/1/8.pdf

3. Кузьменко Ю. В., Жиляєва Л. С. Розвиток творчих здібностей дитини як передумова успішної соціалізації особистості. *Таврійський вісник освіти,* 2015. № 1(49). С. 142–146. URL: https://surl.li/bxpfbg

4. Міщенко Н. І. Розвиток творчого потенціалу молодших школярів засобами інноваційних технологій. *Таврійський вісник освіти.* 2017. № 1(57). С. 138–144. URL: https://surl.li/bonqqo

5. Помирча С., Семіряжко А. Творчі завдання як засіб розвитку креативного мислення на уроках української мови в початковій школі. *Гуманізація навчально-виховного процесу*, 2023. № 2(104). С. 127–136. URL: http://gnvp.ddpu.edu.ua/article/view/292314

6. Шелестова Л. В. Використання творчих завдань у процесі вивчення гуманітарних предметів в умовах профільної освіти. *Реалізація технологій профільного навчання в закладах загальної середньої освіти*: метод. посібник / О. Малихін, Н. Арістова, Л. Шелестова та ін. [Електронне видання]. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2021. С. 97–107. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/729739/

УДК 373.3:159.944

Ольга Ковбасюк,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
Наталія Мирончук (науковий керівник),
доктор педагогічних наук, професор,

професор кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти,
андрагогіки та управління
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ВПЛИВ ГРИ НА РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Розвиток емоційного інтелекту в учнів початкової школи є важливим завданням процесу навчання, оскільки впливає на успішність, соціальну взаємодію та психологічне благополуччя особистості. У молодшому шкільному віці діти особливо сприйнятливі до оволодіння емоційними навичками і найкраще засвоюють їх у невимушеній формі гри. Гра дозволяє дітям вільно виражати свої почуття, досліджувати власні емоційні реакції та краще розуміти емоції інших. Через ігрові ситуації учні вчаться проявляти емпатію, розвивають уміння керувати власними емоціями та знаходити спільну мову з іншими [1, с. 74]. Використання ігрових методів у навчально-виховному процесі створює сприятливі умови для емоційного розвитку, сприяє формуванню позитивної атмосфери в класі та вдосконалює здатність дітей до самоконтролю і взаєморозуміння.

Для кожного етапу вікового розвитку властивий основний вид діяльності. Гра, як основний вид діяльності у молодшому шкільному віці, дозволяє дітям зрозуміти різні сторони життя, особливості взаємин дорослих та поглибити знання про навколишній світ. Ігрові дії, закріплені за відповідними ролями, мають ілюстративний характер і надають сенсу взаємодії. Важливим елементом гри є правила, завдяки яким дитина відчуває радість спостереження за умовами гри. У молодшому шкільному віці цінність використовуються також ігри з правилами та дидактичні ігри. У таких іграх діти вчаться дотримуватись правил, розвивають увагу, моторику, вміння концентрувати свою увагу – якості, які особливо важливі для успішного навчання в школі [3, с. 35].

Емоційний інтелект – це здатність розпізнавати власні емоції та емоції інших і керувати ними, а також розуміти мотивацію інших.

Розвиток емоційного інтелекту в молодшому шкільному віці є важливою частиною розвитку особистості, оскільки емоції допомагають дитині зрозуміти свою роль у суспільстві та взаємодіяти з іншими. Через гру учні засвоюють цінність гармонійних стосунків у соціальних групах і суспільстві в цілому.

Виконання відповідної ролі в грі може вплинути на інтереси дітей і, зрештою, на вибір майбутньої професії. Гра не тільки підвищує інтерес до навчання, але й сприяє розвитку нових емоційних якостей, необхідних для успішного розвитку дитини [2, с. 131].

Перемоги і поразки в іграх є значущою частиною життя дитини. Гра слугує призмою, через яку дитина сприймає світ, і водночас стає мостом між дитинством і дорослістю. Емоційний стан і настрій дитини залежать від результатів гри: поразка може викликати зневіру, втрату мотивації та розчарування, а перемога – надихає, підвищує самооцінку, додає впевненості, стимулює до нових досягнень. Результати гри, яка є частиною навчального процесу, можуть як надихнути дитину на самовдосконалення, так і викликати зневіру й небажання продовжувати навчання.

Можна стверджувати, що емоційний світ дитини збагачується завдяки участі в різноманітних іграх. Якщо на ранніх етапах її емоції досить прості та конкретні, то з дорослішанням вони стають яскравішими і складнішими, часто формуючись у процесі гри. Наприклад, командні ігри розвивають у дитини вміння радіти чи хвилюватися не лише за себе, а й за команду; перемога приносить радість і гордість, але й, водночас, пробуджує співчуття до суперників. Дитина поступово навчається усвідомлювати свої емоції, встановлювати зв’язок між подіями та власним настроєм, а також контролювати свій стан, що є цінним у дорослому віці. Наприклад, низький результат у класній грі може викликати сльози, але розуміння того, що інші можуть посміятися, допомагає дитині утриматися від надмірного прояву емоцій.

Отже, різноманітні емоції, які дитина відчуває під час гри, допомагають їй розвивати багатий і усвідомлений емоційний світ. Дитина розуміє, що викликає ті чи інші почуття, вчиться справлятися з причинами поганого настрою та радіти

приємним моментам. Використання гри в освітньому процесі початкової школи сприяє створенню умов для комфортного освоєння нової навчальної ситуації, знижуючи стрес у період адаптації до шкільного життя. Початкова школа також формує в учнів індивідуальний стиль діяльності, і тут гра має особливе значення. Інтелектуальний розвиток та емоційний стан є важливими умовами, що впливають на саморегуляцію діяльності та успішність учнів.

Список використаних джерел та літератури

10. Котик Т. Нова українська школа: теорія і практика формування емоційного інтелекту в учнів початкової школи: навч.-метод. посіб. для вчит. початк. школи. Тернопіль: Астон, 2020. 192 с.

11. Мельник О. М. Розвиток емоційного інтелекту молодших школярів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 73, Т. 1. С.128-133.

12. Проторенко І. П. Розвиток емоційного інтелекту молодших школярів засобами ігрових технологій: кваліфікаційна робота магістра спеціальності 013 Початкова освіта. Запоріжжя: ЗНУ, 2022. 54 с.

УДК 378.14.032

Олександра Дубасенюк,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти,
андрагогіки та управління
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ПРАКТИКО-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ДО ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ТРЕТЬОГО ОСВІТНЬО-НАУКОВОГО РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Актуальність проблеми. Практико-орієнтований підхід – це метод викладання і навчання, що дозволяє здобувачам третього освітньо-наукового рівня вищої освіти поєднувати навчання в аспірантурі закладу вищої освіти з практичною діяльністю. Аспірантів ставлять в реальні робочі умови, в яких вони отримують відповідні практичні та професійно-педагогічні вміння та навички, необхідні для майбутньої успішної діяльності.

Важливо застосовувати практико-орієнтований підхід, починаючи з першого курсу аспірантури, оскільки на початку навчання закладаються основи науково-педагогічної діяльності. Тому планування та проведення перших практичних занять вже необхідно розпочинати, виходячи з перспективи отримання наукового ступеня доктора філософії.

Одним із можливих засобів посилення практичної спрямованості професійно-педагогічної та наукової підготовки дослідники вважають практико-орієнтований підхід, здатний забезпечити максимальне наближення до майбутньої науково-професійної діяльності вже під час навчання в аспірантурі [2].

Проблемою практико-орієнтованої підготовки фахівця висвітлені у таких працях таких дослідників як І. Бех, І. Дичківська, І. Зязюн, Н. Ничкало, І. Підласий, Л. Хомич та інші [3]. Цей підхід описаний у наукових працях О. Антонової, С. Бобракова, І. Пальшкової, М. Хайдеггера [1, 6, 7, 9]. Зокрема І. Пальшковою [7] обґрунтовано практико-орієнтований підхід як методологічний концепт формування професійно-педагогічної культури майбутніх учителів початкової школи. У контексті практико-орієнтованого підходу, соціальна дійсність постає як сукупність людських практик, навичок, умінь, способів дії, сформованих у певній культурі, в яких представлено її конкретний зміст і сенс. Будь-яка практика – це впорядкована сукупність реальних дій, знань, навичок і вмінь, сконцентрованих у певних точках соціального простору в межах

виконання людиною конкретних соціальних ролей. Тільки оволодіваючи набором практичних дій, представлених у культурі, з погляду О. Гуренко, людина набуває своєї соціальної визначеності, соціального статусу. Об'єктом пізнання у практико-орієнтованому підході виступає конкретна педагогічна практика [5]. Практико-орієнтований підхід дозволяє створити умови для взаємопов'язаної навчальної та професійної діяльності як способу досягнення професійної компетентності. Його сутність полягає у здійсненні навчального процесу в контексті майбутньої професійної діяльності за допомогою відтворення у формах і методах навчальної діяльності реальних психолого-педагогічних ситуацій, вирішення конкретних професійних завдань [3]. Відтак, однією з важливих умов професійного становлення педагога є практико-орієнтований підхід, який спрямовується на розуміння ціннісних засад внутрішнього збагачення, окультуреного світу людини, який знаходить своє відображення в індивідуальній, персоніфікованій професійній діяльності. Практико-орієнтований підхід сприяє усвідомленості здобувачами третього освітньо-наукового рівня вищої освіти сутності теоретико-методичних засад професійно-педагогічної підготовки, набуття освітнього досвіду. Особливості такого підходу визначалися його гуманістичною природою, пошуком сенсів професійної діяльності. Досвід роботи засвідчує, що практико-орієнтований підхід є ефективним за умов: створення сприятливого освітнього середовища; орієнтації здобувачів на освіту впродовж життя, що ґрунтуються на ціннісних орієнтаціях особистості. Застосований практико-орієнтований підхід надав можливість актуалізувати такі складові професійної діяльності: її гуманістичну спрямованість; уміння жити і працювати в умовах сучасних викликів.

У підготовці майбутнього науковця саме практика постає тим простором, в якому розвивається соціальна активність особистості, здійснюється суб'єкт-суб'єктна взаємодія, формується система ціннісних орієнтацій. Основи наукової концепції практик були закладені в роботах М. Хайдеггера [9]. Повсякденність буття людини стає значущою в межах певного розуміння того, що таке суспільство, як воно функціонує і змінюється. При цьому суспільство

розуміється як сукупність людських «практик», організованих відповідним чином. Свідомість і знання визначаються як вторинні за своїм походженнями явища, як вербалізація практик та форма спеціальної діяльності з усвідомлення й осмислення практик. Дослідники підкреслюють, що практичне знання може бути осмислене як реальна основа будь-якої «теорії», її джерело. Отже, формування педагога-дослідника здійснюється через трансляцію практичного знання, його форм, змісту, засобів [9].

Відтак, практико-орієнтований підхід – це метод викладання і навчання, що дозволяє здобувачам поєднувати навчання у закладі вищої освіти з практичною діяльністю. Здобувачів ставлять в реальні практичні умови, в яких вони отримують відповідні професійні і дослідницькі навички, необхідні для успішної наукової роботи та для набуття професійної компетентності.

Асистентська педагогічна практика здобувачів третього освітньо-наукового рівня вищої освіти відбувалася у Житомирському державному університеті імені Івана Франка за відповідним планом у ННІ педагогіки. Вони викладали у ННІ педагогіки на 1 курсі магістратури заочного відділення – початкова та дошкільна освіта вибіркову компоненту «Технологія навчання дорослих» (6 год. лекцій і 8 год. практичних занять) [2].

На **підготовчому етапі** практики здійснювалася наступна робота: ознайомлення з нормативними документами щодо організації освітнього процесу у закладі вищої освіти, розроблення індивідуального плану проходження практики, погодивши його з керівником, участь в обговоренні змісту освітньої компоненти, а також проаналізовано вимоги до форм і методів навчання дорослих. Аспіранти здійснили аналіз програмних і навчально-методичних матеріалів із вибіркової компоненти «Технологія навчання дорослих», вивчали особливості підготовки здобувачів ступеня магістра. Аспіранти відповідально підготувалися до практики: вивчили необхідні вимоги, особливості магістерської діяльності, склали план проходження практики. Крім того здійснювалося постійне опрацювання літератури, відбувалася підготовка до лекційних та практичних занять, де розглядалися питання ролі освіти дорослих,

особливості дорослої людини, андрагогічний потенціал неформальної освіти дорослих, ознайомлення студентів із формами та прикладами її реалізації в Україні та за кордоном, а також проаналізовано потенціал таких напрямів, як музейна педагогіка, освітній та науковий туризм і його роль для особистісного і професійного розвитку дорослої людини. Важливе значення мала підготовка до практичних занять щодо аналізу форм і методів освіти дорослих та їх особливості їх практичної реалізації.

Основний етап. Змістовий контекст практики передбачав поглиблене вивчення відповідної педагогічної літератури з основ андрагогіки та технологій навчання дорослих. Аспірантами на високому рівні проведено з використанням сучасних цифрових технологій лекції з такої проблематики: «Андрагогіка в системі сучасного людинознавства. Предмет і завдання андрагогіки», «Доросла людина як суб'єкт освіти і навчання», «Андрагогічний потенціал неформальної освіти дорослих», «Особливості навчання дорослих», «Форми і методи організації навчання дорослих». У процесі проведення лекцій проаналізовано значення освіти дорослих у сучасних умовах, обґрунтовано базові поняття, розкрито особливості дорослої людини у контексті ціложиттєвого навчання, специфіка неформальної освіти дорослих, висвітлено інноваційні технології, форми та методи навчання дорослих.

Відзначимо, що практика сприяла формуванню в аспірантів цілемотиваційної спрямованості на здобуття професійної і дослідницької компетентності, а також цільової орієнтації на розвиток цілісної особистості майбутнього фахівця як самоцінності. Вони усвідомлено реалізували план проходження практики, керуючись мотивами професійного зростання, розвитку знань та вмінь на основі вивчення законодавчих документів про освіту й культуру, що проголошують спільність таких принципів діяльності в сфері освіти, як гуманізація, гуманітаризація, демократизація, толерантність, неперервність.

На всіх заняттях проведено мультимедійні презентації з базовими положеннями та візуалізаціями (схеми, таблиці), цифрові освітні технології, що

ілюструють значення розвитку освіти дорослих у міжнародному контексті. Розглянуто міжнародний досвід діяльності центрів освіти дорослих (зокрема європейський досвід та досвід країн Скандинавії), функціонування таких центрів в Україні, їхні освітні та соціальні функції. Акцент зроблено на різноманітності форм навчання – клуби, курси, воркшопи, тренінги — та орієнтації на потреби громади.

У процесуальному контексті аспірантами акцентовано увагу на виробленні концептуальної, технологічної множинності підходів до вирішення проблем освіти дорослих в умовах воєнного стану, що вимагає професійно-особистісного самовизначення і соціальної розробки сучасного програмно-методичного забезпечення (інноваційних технологій, форм, методів) у закладах вищої освіти в умовах цифровізації освітнього середовища. Наголошено на важливості професійної підготовки педагога-андрагога, формування і розвитку його педагогічної майстерності та професійної компетентності, урахуванні потреб дорослих та ринку праці. Здобувачі прагнули надати узгодженість змісту і методики окресленої дисципліни, що адекватні особистісному і професійному зростанню дорослих, підготовки конкурентоспроможних фахівців.

На **завершувальному етапі** здійснено: аналіз та самоаналіз результатів асистентської педагогічної практики, узагальнено особливості власного досвіду викладання, проведено рефлексію щодо ефективності використаних методів і засобів навчання, а також формулювання напрямів подальшого професійного і наукового розвитку з урахуванням потреб освітньої галузі та специфіки підготовки в цифровому середовищі ІТ-фахівців.

Крім того аспірантами було відвідано та проаналізовано лекційні заняття викладачів кафедри професійно-педагогічної та спеціальної освіти, андрагогіки та управління, а також вони брали участь у проведенні засідання навчально-науково-виробничого комплексу «Полісся» у форматі ZOOM-конференції. Обговорювалися актуальні питання адаптації освітнього процесу до умов воєнного стану, підвищення мотивації здобувачів освіти, особливості вступної кампанії та підготовки фахівців у 2025 році. У заході брали участь представники

різних освітніх установ Житомирської області, які поділилися власними напрацюваннями та цікавим досвідом.

Таким чином, асистентська педагогічна практика підвищила рівень мотивації до професійно-педагогічної та науково-дослідної діяльності здобувачів освіти, дала можливість ознайомитися з навчально-педагогічною та науково-педагогічною літературою, навчальними та робочими програмами. Практика збагатила знання аспірантів у сфері професійної педагогіки та цифрової педагогіки, а також сприяла формуванню педагогічних умінь та навичок засобами оволодіння інноваційними технологіями, формами та методами підготовки здобувачів третього освітньо-наукового рівня вищої освіти у контексті сучасних вимог.

Список використаних джерел та літератури

1. Антонова О.Є. Практико-орієнтований підхід у формуванні професійної майстерності майбутнього вчителя // Теорія і практика професійної майстерності в умовах цілежиттєвого навчання: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во Рута, 2016. С. 262-285.
2. Дубасенюк О., Мирончук Н., Сидорчук Н. Методичні рекомендації для підготовки до практичних занять з освітньої компоненти «Технології навчання дорослих»: для здобувачів магістерського рівня вищої освіти. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І .Франка, 2023. 70 с.
3. Бобраков С. Реформування змісту професійної підготовки вчителів у ВНЗ Німеччини: практико-орієнтований підхід // Порівняльна професійна педагогіка. № 2. 2012. С. 161-168.
4. Бех І. Д. Виховання особистості / Іван Бех. – Кн. перша «Особистісно
5. орієнтований підхід : теоретико-технологічні засади». К. : Либідь, 2003. 278 с.
6. Гуренко О. І. Формування етнокультурної компетентності майбутніх педагогів в умовах поліетнічного середовища : навчальний посібник / Ольга Гуренко. – Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, ЛТД», 2007. – 168 с.
7. Пальшкова І. О. Теоретичні засади застосування практико-орієнтованого

підходу при формуванні професійно-педагогічної культури майбутніх педагогів / Ірина Пальшкова // Вісник Київського міжнародного університету. Серія : Педагогічні науки. Вип. 5. К., 2004. С. 174–185.

8. Пальшкова І.О. Практико-орієнтований підхід у формуванні професійно-педагогічної культури майбутніх вчителів початкових класів: теоретико-методологічний аспект: Монографія. / І.О. Пальшкова Одеса, 2008. 339с.

9. Пальшкова І. О. Педагогіка : професійно-педагогічна культура вчителя : навчальний посібник / Ірина Пальшкова. К. : Видавничий Дім «Слово», 2011 – 192 с.

10. Хайдеггер М. Время и бытие / Мартин Хайдеггер / пер. с англ. М. : Мир, 1993. 406 с.

УДК 376.42:81’232

Світлана Іщук,
здобувачка першого (магістерського) рівня вищої освіти
Спеціальна освіта
Світлана Яценко,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти,
андрагогіки та управління
Житомирський державний університет імені Івана Франка

КОМУНІКАТИВНІ ТРУДНОЩІ У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЯ

Анотація. У статті розглядаються основні комунікативні труднощі, що виникають у дітей з порушенням мовлення. Здійснено аналіз психологічних, лінгвістичних та соціальних **чинників**, які ускладнюють процес спілкування. Особливу увагу приділено вивченню специфіки мовленнєвої діяльності в умовах різних форм порушень (дислалія, алалія, ринолалалія, заїкання тощо). Визначено

вплив мовленнєвих розладів на емоційно-вольову сферу та формування міжособистісних стосунків. Запропоновано загальні напрями корекційної роботи, спрямованої на подолання комунікативних бар'єрів та розвиток мовленнєвих і соціальних навичок у таких дітей.

Ключові слова: порушення мовлення, комунікативні труднощі, дитина, мовленнєва діяльність, корекція, міжособистісне спілкування.

Актуальність дослідження. Розвиток комунікативних навичок у дітей із порушенням мовлення є надзвичайно важливим питанням сучасної педагогіки, логопедії та психології. Уміння ефективно спілкуватися є ключовим фактором соціалізації, навчання та емоційного благополуччя дитини. Але у сучасному суспільстві все більше дітей мають різні мовленнєві порушення, такі як дислалія, алалія, дисграфія, ринолалія тощо. Відсутність своєчасної корекції та розвитку комунікативних навичок може призвести до труднощів у навчанні, обмеження соціальних контактів та зниження самооцінки.

Наукові дослідження та практика доводять, що раннє втручання та спеціально розроблені методики допомагають значно покращити мовленнєві здібності дітей та адаптувати їх до повноцінного життя в суспільстві. Тому розробка ефективних підходів до розвитку комунікативних навичок є актуальним завданням сучасної педагогічної та корекційної діяльності. Важливість цієї теми зумовлена також необхідністю комплексного підходу, який включає логопедичну, психологічну, педагогічну та соціальну підтримку дитини. Таким чином, дослідження й упровадження сучасних методик розвитку комунікативних навичок у дітей із порушенням мовлення є актуальним і необхідним для забезпечення їх гармонійного розвитку та інтеграції в суспільство.

Метою нашої статті є огляд наукової літератури та проведення аналізу комунікативних труднощів у дітей з порушенням мовлення.

Виклад основного матеріалу. Впровадження нової концепції розвитку спеціальної та інклюзивної освіти в Україні на сучасному етапі привернуло підвищену увагу науковців до детального вивчення особливостей загального,

психічного та мовленнєвого розвитку дітей з особливими освітніми потребами. Метою таких досліджень є забезпечення індивідуального підходу до кожної дитини, орієнтованого на принципи дитиноцентризму та врахування її психофізичних особливостей. Це підтверджують наукові дослідження, численні публікації у фахових виданнях, а також висновки корекційних педагогів-практиків. Аналіз фахової та наукової літератури свідчить про те, що питання формування та розвитку мовленнєвої діяльності дітей є ґрунтовно вивченим у різних наукових напрямках. Зокрема, особливості мовленнєвої діяльності дітей із порушеннями мовлення та розвиток їхніх комунікативних навичок стали предметом досліджень багатьох науковців, серед яких: Т. Візель, Г. Волкова, В. Воробйова, Ж. Глозман, Б. Гріншпун, Е. Данілавічютє та ін. Питання генезису спілкування досліджували такі зарубіжні вчені, як Дж. Боулбі, Р. Спітц, А. Фрейд та інші [1]. Засади діагностики та корекції відхилень у розвитку мовленнєвої сфери висвітлені у працях видатних науковців корекційної педагогіки Б. Коваленко, Н. Крилової, Л. Логвинової, Є. Соботович, В. Тарасун, Л. Черніченко та ін. [2].

Сучасні соціокультурні умови висувають високі вимоги до рівня комунікативної компетентності особистості вже з раннього віку. Успішна соціалізація дитини, її включення в систему міжособистісних стосунків та освітній процес безпосередньо залежать від здатності ефективно взаємодіяти з оточенням. Водночас у значної кількості дітей спостерігаються порушення мовлення, які ускладнюють процес формування повноцінної комунікативної діяльності.

Комунікативні труднощі у таких дітей можуть проявлятися у вигляді порушення розуміння мовлення, обмеженого словникового запасу, труднощів у побудові діалогу, низької мовленнєвої ініціативності, що негативно впливає не лише на навчальну діяльність, а й на емоційно-соціальний розвиток. Недостатній рівень сформованості комунікативної компетентності може призводити до ізоляції, зниження самооцінки, агресивної або тривожної поведінки.

Проблема комунікативних труднощів у дітей з порушенням мовлення

активно досліджувалася вітчизняними та зарубіжними науковцями. Їхні напрацювання стали основою для розробки сучасних підходів до діагностики та корекції таких порушень (див. рис. 1).

Рис.1. Основні досягнення науковців у вивченні мовленнєвого розвитку та комунікативної діяльності дітей

Значний внесок у вивчення мовленнєвого розвитку та комунікативної діяльності дітей зробили:

- Виготський Л. С. – розробив соціокультурну теорію розвитку, яка підкреслює важливість соціального середовища й мовлення у формуванні вищих психічних функцій;
- Ушакова О. С. – досліджувала процес формування комунікативної компетентності в дітей дошкільного віку;
- Філічева Т. Б., Чиркіна Г. В. – створили систему діагностики та корекційної роботи з дітьми, які мають загальне недорозвинення мовлення;
- Кустова М. М. – вивчала особливості комунікативної поведінки у дітей із тяжкими порушеннями мовлення;
- Соботович О. М. – займається питаннями логопедичної допомоги дітям із порушенням мовлення та їхньою соціалізацією;
- Зимня І. А. – розробила підходи до оцінювання комунікативної компетентності та її структури;
- Серебрякова Н. В. – досліджувала розвиток мовлення як засіб соціальної адаптації дітей із порушеннями мовленнєвого розвитку.

Комунікативні труднощі у дітей з порушенням мовлення є значною проблемою, яка впливає на їхню здатність до соціалізації, навчання та розвитку в цілому. Порушення мовлення можуть варіюватися від легких форм, таких як затримка мовленнєвого розвитку, до складних мовленнєвих розладів, які вимагають спеціалізованого втручання. Порушення комунікативної діяльності у дітей можуть включати труднощі в розумінні мови, вживанні правильних граматичних форм, а також у розвитку мовленнєвої активності, що ускладнює

повноцінне спілкування. Теоретичний аналіз наукової літератури допоміг виокремити основні види мовленнєвих порушень та їх вплив на комунікативну сферу у дітей з порушенням мовлення, а саме: недорозвинення мови, порушення звуковимови, порушення фонематичного слуху, зниження мовленнєвої активності, граматичні порушення, порушення мовленнєвої інтерпретації, афазія, алалія, дизартрія (при тяжких порушеннях мовлення) (див. табл.1). Такі порушення мовлення спричиняють фрустрацію у дитини, зниження мотивації до спілкування, уникання контактів, труднощі у встановленні соціальних зв'язків.

Таблиця 1

Основні комунікативні труднощі у дітей з порушенням мовлення

Тип комунікаційної труднощі	**Опис труднощі**	**Можливі наслідки**
Недорозвинення мови	Обмежений словниковий запас, неправильне використання граматичних форм.	Ускладнене розуміння дитини іншими, труднощі у навчанні та розвитку.
Порушення звуковимови	Неправильне вимовляння звуків (заміни, пропуски, спотворення).	Низька зрозумілість мовлення, труднощі в спілкуванні з однолітками та дорослими.
Порушення фонематичного слуху	Нездатність правильно розрізняти звуки мови.	Проблеми з читанням та письмом, недостатнє розуміння мови.
Зниження мовленнєвої активності	Дитина не ініціює бесіди, уникатиме мовленнєвих контактів, має обмежену ініціативу.	Ізоляція від однолітків, проблеми з емоційною та соціальною адаптацією.

Граматичні порушення	Використання неправильних граматичних форм (відмінки, часи, роди тощо).	Невірне формулювання речень, труднощі у написанні та сприйманні текстів.
Порушення мовленнєвої інтерпретації	Проблеми з розумінням складних речень, абстрактних понять, запитань.	Труднощі в спілкуванні, низька академічна успішність, порушення міжособистісних зв'язків.
Афазія (при тяжких порушеннях мовлення)	Втрата здатності говорити, розуміти мову або комбінувати слова для вираження думок.	Повна або часткова ізоляція, соціальна депривація, утруднення у навчанні.
Заїкання	Мовне порушення, що характеризується порушенням темпу, ритму та плавності мовлення.	Труднощі в спілкуванні, порушення міжособистісних зв'язків.

Продовження табл.1.

Дислалія	Порушення звуковимови, яке проявляється в неправильній артикуляції окремих звуків при збереженні слуху та нормальному інтелектуальному розвитку дитини.	Впливає на соціальну адаптацію (насмішки, ізоляція), утруднення у навчанні.

Алалія	Глибоке порушення мовлення, яке виникає внаслідок органічного ураження мовленнєвих зон кори головного мозку внутрішньоутробно чи в ранньому віці.	Впливає на соціальну адаптацію, утруднення у навчанні.
Ринолалалія	Порушення тембру голосу та звуковимови, обумовлене анатомо-фізіологічними дефектами мовленнєвого апарату.	Труднощі у спілкуванні, впливає на соціальну адаптацію, утруднення у навчанні.

Ця таблиця надає огляд основних труднощів, з якими стикаються діти з порушеннями мовлення. Кожен тип труднощі може мати різні наслідки, які потребують спеціалізованого втручання для корекції мовленнєвих порушень.

Розглянемо декілька з цих труднощів.

- Недорозвинення мови – коли дитина має обмежений словниковий запас, труднощі в побудові простих речень, неправильне використання граматичних форм.
- Зниження мовленнєвої активності – дитина може не ініціювати бесіди, не вміє підтримувати діалог, уникає взаємодії з однолітками та дорослими.
- Порушення звуковимови – неправильно вимовлені звуки, що ускладнюють розуміння мовлення дитини.
- Проблеми з фонематичним сприйняттям – дитина не може правильно розпізнавати звуки, що призводить до проблем у читанні, письмі та загальній мовленнєвій діяльності та ін.

Комунікативні труднощі можуть бути спричинені різними факторами:

- біологічними факторами (органічним ураженням мозку, затримкою психічного розвитку, порушенням слуху);

- психологічними факторами (емоційна нестабільність, тривожність, страх мовлення);

- педагогічними факторами (недостатній розвиток мовленнєвого середовища, відсутність цілеспрямованої логопедичної допомоги);

- соціальними факторами (обмежений досвід соціальної взаємодії, ізоляція, непорозуміння з боку ровесників або дорослих).

Крім вище перерахованих факторів необхідно враховувати, що порушення мовлення досить часто супроводжується вторинними труднощами у пізнавальній, емоційно-вольовій та поведінковій сферах.

До найтиповіших проявів комунікативних труднощів слід віднести наступні:

- обмежений словниковий запас;

- недостатній рівень граматичної правильності мовлення;

- порушення зв'язного мовлення (як усного, так і писемного);

- неадекватна реакція на комунікативну ситуацію (мовчазність або надмірна говірливість);

- невміння ініціювати або підтримувати розмову;

- ускладнення у вираженні власної думки або розумінні слів співрозмовника;

- труднощі в ігровій, навчальній, побутовій взаємодії з однолітками.

Такі прояви можуть призводити до формування негативного соціального досвіду, ізоляції дитини, появи агресивних або захисно-замкнених форм поведінки. Фахівець, спостерігаючи вище перераховані прояви може провести діагностику комунікативних труднощів у дітей із порушенням мовлення використавши наступні методи:

- **Спостереження** – визначення рівня мовленнєвої активності дитини, її поведінки в спілкуванні.
- **Психолінгвістичні тести** – для виявлення рівня розвитку мовлення, зокрема тестування на фонематичне сприйняття, граматичну побудову мовлення, розуміння мовлення.

- **Логопедичне обстеження** – проведення логопедичних тестів для визначення специфічних порушень мовленнєвого розвитку.
- **Інтерв'ю з батьками і педагогами** – збір інформації про поведінку та мовленнєвий розвиток дитини в природних умовах.

Для подолання комунікативних труднощів необхідний системний підхід, що передбачає наступні кроки:

1. Індивідуалізацію навчально-корекційної роботи;
2. Розвиток мовленнєвих навичок у логопедичній, ігровій, інтерактивній формах;
3. Формування соціальних умінь через тренінги, рольові ігри;
4. Залучення батьків до процесу корекції;
5. Співпрацю між логопедом, психологом, педагогами;
6. Використання альтернативних засобів комунікації (жестова мова, піктограми тощо).

Особливу роль відіграє створення позитивного емоційного фону, який сприяє подоланню страху мовлення.

Висновки. Комунікативні труднощі у дітей з порушенням мовлення є складним і багатофакторним явищем, що впливає на всі аспекти розвитку особистості дитини. Їх подолання можливе лише за умови цілісного підходу, що об’єднує зусилля фахівців різних галузей, родини та освітнього середовища. Важливо не лише коригувати мовленнєві вади, а й розвивати комунікативну компетентність як ключову умову успішної соціалізації дитини з особливими освітніми потребами.

Список використаних джерел та літератури

1. Дрозд Л., Козуб І. Особливості використання методу казкотерапії в розвитку комунікативних здібностей дітей з тяжкими порушеннями мовлення. URL: https://www.bing.com/ck/a?!&&p=478574 (дата звернення: 16.05.2025).
2. Кузава І. Б., Луканьова Л.О. Науково-практичні засади організації дошкільної інклюзивної освіти. Вісник Дніпровської академії неперервної освіти. 2023. № 2 (5). с. 84–89.

3. Луканьова Л.О. Формування навичок комунікації та мовлення у дітей з тяжкими порушеннями мовлення як наукова проблема. Інноваційна педагогіка. Випуск 73. 2024/. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream.pdf (дата звернення: 16.05.2025).
4. Дубовик С.Г., Наумець В.В. Формування комунікативних умінь молодших школярів методом сторітеллінгу. Київський університет імені Бориса Грінченка. «Young Scientist» № 5 (81), 2020. URL: https://www.bing.com/ck/a?!&&p=e01d22e965bec (дата звернення: 16.05.2025).

УДК: 37.02.378

***Карина Дементьєва*,**
здобувачка 1 курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальність 014 «Середня освіта»
Валентина Папіжук (науковий керівник),
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри міжкультурної комунікації та іншомовної освіти
Житомирський державний університет імені Івана Франка

КОЛЕКТИВНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВИКЛАДАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Інтелект — це здатність людини розуміти зміст того, що вона робить, та передавати свої ідеї так, щоб їх могли зрозуміти інші. Ця здатність виникає разом із розвитком людської свідомості та допомагає орієнтуватися у світі, взаємодіяти з іншими людьми та творити щось нове [2, с. 185]. У загальноприйнятому розумінні інтелект – це показник розумового розвитку особистості, здатності творчого мислення. Існують спроби оцінити інтелект індивіда кількісно, шляхом визначення на основі тестування так званого індексу інтелекту [1, с. 8].

Останнім часом увага науковців і практиків дедалі більше зосереджується

на феномені колективного інтелекту — здатності групи людей досягати результатів, які перевищують можливості окремих її членів. У цьому контексті виникає потреба розглядати колективний інтелект не лише як соціальне явище, а й як інструмент удосконалення освітніх процесів, зокрема у викладанні іноземних мов.

Поняття колективного інтелекту бере початок ще з філософських міркувань Аристотеля, який уподібнював уряд мозку, що координує всі функції організму. Наукову основу цьому поняттю заклали наприкінці XIX століття Г. Лебон, Е. Дюркгейм, С. Сигеле та інші, розробляючи теорії психології мас. У подальшому дослідження колективного інтелекту охопили також економічні, соціологічні, інформаційні та когнітивні аспекти [2, с. 188–189].

Колективний інтелект визначають як системну властивість групи людей, що здатні взаємодіяти, обмінюватися інформацією, формувати спільне уявлення про світ, колективну пам’ять і приймати рішення [4, с. 33]. Його основою є самоорганізація, яка базується на чотирьох ключових принципах:

- позитивний зворотний зв'язок,
- негативний зворотний зв'язок,
- нестійкість першого,
- множинна взаємодія [5, с. 288–289].

Такі властивості як різноманітність точок зору, децентралізація, відкритий обмін знаннями, кооперація, адаптивне навчання, ефективна комунікація, довіра, гнучкість, наявність спільної мети та інноваційність — визначають функціональність і результативність колективного інтелекту [7, с. 23–25].

У сучасному світі технології колективного інтелекту реалізуються через мережеві інформаційні системи, які об’єднують індивідуальні знання та навички в єдиний освітній або професійний ресурс [2, с. 189]. Зокрема, важливими є:

- системи управління знаннями,
- освітні платформи для спільної роботи,
- системи адаптивного навчання,
- інструменти візуалізації колективних ідей.

У галузі освіти дедалі більше значення набуває гібридний колективний інтелект, який включає як людську співпрацю, так і машинне моделювання (AI). Це дозволяє адаптувати навчання до потреб конкретного користувача, створюючи інтерактивне, персоналізоване середовище.

Викладання англійської мови як іноземної дедалі частіше інтегрує принципи колективного інтелекту для формування ефективного навчального середовища. Нижче розглянемо ключові підходи:

1. Колаборативні цифрові платформи

Онлайн-інструменти, такі як Google Docs, Padlet, Miro, дозволяють організувати спільне письмо, редагування текстів, дискусії у режимі реального часу. Це сприяє формуванню мовної компетентності у діалоговому, письмовому та аналітичному аспектах. Технології соціальних мереж, форумів і інтернет-спільнот створюють умови не лише для комунікації, але й для дискусій, генерації нових ідей і створення інноваційних продуктів [3, с. 203].

2. Інтерактивні гейміфіковані сервіси

Застосування Kahoot, Mentimeter, Quizizz дозволяє студентам колективно аналізувати граматичні та лексичні явища, брати участь у конкурсах, тим самим посилюючи мотивацію до вивчення мови та спільної роботи.

3. Peer learning

Метод «рівний-рівному» у мовному навчанні дозволяє студентам обмінюватися знаннями, допомагати один одному у виправленні помилок, редагуванні текстів, що підсилює критичне мислення, комунікацію та мовну автономію [6, с. 154].

4. Глобальні спільноти

Онлайн-групи на Reddit, Duolingo Events, Tandem, Speaky дозволяють спілкуватися з носіями мови або іншими студентами з усього світу, створюючи середовище реального мовного занурення.

5. Гібридні інструменти

Залучення ШІ (наприклад, Grammarly, ChatGPT, Write & Improve) допомагає студентам самостійно вдосконалювати знання, а викладачам —

адаптувати методику, аналізуючи типові помилки, сильні й слабкі сторони групи.

Однією з головних проблем у колективному інтелекті є складність координації діяльності групи людей, де присутні відмінності у стилях спілкування, робочих звичках і часі. Це може призвести до непорозумінь і зниження ефективності співпраці. Ще однією серйозною перешкодою є феномен групового мислення: бажання досягти гармонії [7, с. 94]. Для подолання цих труднощів потрібні: ретельне планування, застосування відповідних інструментів, ефективний лідер та сприятливе середовище для співпраці [7, с. 95].

Отже, колективний інтелект, як інтегрована форма індивідуального розуму, є потужним інструментом для підвищення ефективності освітнього процесу. Його впровадження у методику викладання англійської мови дозволяє створювати адаптивні, інклюзивні та результативні моделі навчання. Використання цифрових платформ, спільних проєктів, гібридних технологій забезпечує глибше засвоєння мови та розвиток ключових компетентностей. У майбутньому саме взаємодія між людським і машинним інтелектом стане основою нових освітніх стратегій.

Список використаних джерел та літератури

1. Злепко С. М., Тимчик І. С., Тимчик С. В. Інтелектуальна власність в нвуково-технічній діяльності : навч.-метод. посіб. Вінниця : ВНТУ, 2010. 130 с.

2. Островська Г. Й. Інтелект як субстанційна основа інтелектуального потенціалу. *Економічний вісник Донбасу*. 2021. № 2 (64). С. 183–192. URL: https://doi.org/10.12958/1817-3772-2021-2(64)-183-192

3. Половенко Л. П. Технології кібернетичної педагогіки та психоінформатики як ефективний інструмент управління якістю освіти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету : серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2017. № 2(41). С. 202–205. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/18318

4. Сташкевич О. О. Інтелектуальне суспільство: філософська рефлексія. *Нова*

парадигма. 2013. № 118. С. 27–36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nopa_2013_118_5

5. Субботін С. О., Олійник А. О., Олійник О. О. Неітеративні, еволюційні та мультиагентні методи синтезу нечіткологічних і нейромережних моделей. Запоріжжя : ЗНТУ, 2009. 375 с.

6. Collective Intelligence / R. K. Kushwaha et al. Bluerose Publishers, 2024. 272 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/385087923_Collective_Intelligence_A_Resource_for_Teachers_Parents_Policymakers

7. Collective Intelligenc/ R. K. Kushwaha et al. Bluerose Publishers, 2024. Vol. 2. 243 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/385273295_Collective_Intelligence_Volume_2nd_Edition

УДК 37.091.12.011.3:54-047.22:001.891

Олена Анічкіна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри хімії
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЖИТТЯ, ЯК ІМПЕРАТИВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Сучасна парадигма середньої освіти визначає пріоритетність формування міжпредметних компетентностей на противагу набуттю сукупності знань, умінь та навичок набутих здобувачами освіти в ході вивчення окремих предметів. Для вчителя хімії важливим стає формування в здобувачів освіти не стільки розуміння хімічної реакції та її різновидів (класифікацій), як основних понять хімічної науки, скільки зміщення акценту пізнання на хімічні реакції, що відбуваються в ужитковому житті людини, а відповідно важливих для кожного.

Таке здобуття компетентностей відбувається шляхом реалізації практико

орієнтованого підходу, як запоруки набуття досвіду практичної діяльності, через основний різновид практикування в хімії – хімічний експеримент. Таким чином, сучасне завдання закладу загальної середньої освіти з опанування основами хімії полягає в формуванні компетентностей із хімічної науки на об'єктах, що мають значення для практичного побутового життя здобувачів.

Зміна об'єктів вивчення призводить до формування іншого ставлення до життя, поступового переходу від споживацького ставлення, яке відображає бажання мати і володіти об'єктами оточуючого світу, до дослідницького – яке полягає в пізнанні відмінностей між об'єктами та бажанні витрачати ресурси усвідомлено. Вчитель хімії має розтлумачити здобувачу, на конкретних побутових прикладах, хімічні процеси, що відбуваються поряд, саме це стане запорукою розуміння значення хімічної науки для окремої людини, суспільства та світу, зокрема для досягнення цілей сталого розвитку.

Формування позитивного ставлення до хімічної науки можливе через відродження інтересу до її вивчення, адже на сьогодні більшість здобувачів середньої освіти ставляться до хімії, як навчального предмету, достатньо негативно. Так, результат проведеного опитування серед здобувачів середньої освіти 10-11 класів (256 осіб) дозволяє констатувати, що 51,56% респондентів виявляють виражене негативне ставлення до навчального предмету та не бажають вивчати основи хімії, оскільки не мають усвідомленого розуміння значення основ хімії для щоденного (побутового) життя та не мають виражених подальших кар'єрних перспектив пов’язаних із основами хімії. Тільки 19,92% здобувачів середньої освіти виявили позитивне ставлення до хімічної науки та висловили бажання вивчати хімію зокрема і для опанування майбутньої професією, оскільки розуміють необхідність хімічних знань, як базових для опанування професіями: хімічний технолог, хімік, фармацевт, агроном, готельєр, ресторатор, повар, технолог харчового виробництва тощо. Проте більшість здобувачів не висловили бажання вивчати хімію для забезпечення власної життєдіяльності, оскільки не усвідомлюють її значення для побутового життя.

Серед основних складностей сучасного курсу хімії закладу загального

середньої освіти [1, 2] можна визначити: значну академізацію змісту (формуються класичні академічні знання з основ хімічної науки), визнаний архаїзм (описи застарілих речовин, які не використовуються сучасною людиною в побуті), слабка практична орієнтація результатів навчання (набуті знання та вміння не мають підтвердження в практичній діяльності пересічної людини).

З огляду на це, основним завданням закладу загальної середньої освіти є формування змісту предметів, з орієнтацією на необхідність формування дослідницького ставлення до життя, яке полягає в перенесені типових дослідницьких способів діяльності на об'єкти, що мають практичне значення для людини щодня. Пріоритетним завданням вчителя хімії стає визначення можливостей реалізації дослідницького навчання на кожному уроці, адже хімічна наука має значний дослідницький потенціал, який можна реалізувати на об’єктах ужитку. Особливістю дослідницького навчання виступає реалізація його, як особливого підходу до навчання на основі природного прагнення дитини до самостійного вивчення того, що її оточує. Тоді як дослідницькою є поведінка, спрямована на вивчення об'єкта на основі психічної потреби в пошуковій активності [3, с. 10]. Тобто, дослідницьким буде навчання побудоване на фундаменті дослідницької поведінки. Головна мета такого навчання – формування в учня готовності й здатності самостійно, творчо вивчати й перебудовувати нові засоби діяльності в будь-якій сфері людської культури [4, с. 62].

Іноді організовувати дослідницьке навчання приходиться на матеріалі, що вже неодноразово вивчений і тому втрачає цікавість і актуальність для здобувачів освіти, саме це стає основним викликом сучасного вчителя хімії. Наприклад тема, що стосується горіння, умов його виникнення та припинення вивчається в інтегрованому курсі «Природничі науки» в 5 класі, в темі «Досліджуємо світ навколо себе» [5]; також у 7 класі, в темі курсу хімії «Здобувайте й застосовуйте хімічні знання безпечно», в ході дослідження будови полум’я свічки та продовжує вивчатися в 8 класі, в темі «Дослідження горіння свічки: формулювання гіпотез щодо умов виникнення та припинення горіння»

[2]. Така значна увага виправдана доступністю об’єкту дослідження, проте на уроці хімії у 8 класі попередній досвід здобувачів освіти перетворить дослідження на схоластичне висловлення думок із базових знань і елементарних умінь сформованих у 5 класі. Актуальність такого дослідження відсутня, адже втретє досліджувати достатньо примітивний процес горіння свічки нецікаво.

Для того щоб вивчення настільки простого явища було актуальним для учнів навіть у трете, необхідно перейти у дослідженні на інший, вищий рівень, але не в науковому фундаментальному плані, а в прикладному ужитковому. Так, можна запропонувати учням дізнатися що саме горить у свічці, адже дуже часто ми розуміючи процес горіння парафіну в свічці, не заглиблюємось як це відбувається. Насправді, надзвичайно актуальним та цікавим для учнів стає можливість повторного зворотного запалення щойно загашеної свічки. Адже якщо свічку загасити спрямованим струменем повітря та миттєво запалити білий дим, що піднімається від гніту на відстані 2-3 см від нього, загориться не тільки пароподібний парафін, а і гніт свічки. Саме такий експеримент переконує учнів у тому, що горить саме парафін, як горюча речовина.

Важливою умовою горіння є контакт горючої речовини з киснем. Проведення такого дослідження можливе в різних варіантах, що створює можливості використання різних шляхів (гіпотез) дослідження для доведення факту. Можна використати дві свічки, які накрити посудинами різного об'єму та зачекати припинення горіння, встановивши час, адже він буде мати пряму залежність від об'ємів посудин. Цікавим для здобувачів буде експеримент із крокування вуглекислого газу. Для цього необхідно в посудину великого об'єму (0,5 л) розмістити декілька свічок на різній висоті від дна, запалити їх, закрити посудину герметично та залишити на декілька хвилин. З часом відбуватимуться зміни, першою буде гаснути найнижча свічка, оскільки, окрім витрати кисню, буде відбуватися накопичення вуглекислого газу, що є важчим за повітря, тому він буде збиратися на дні посудини. З часом будуть поступово згасати інші свічки, оскільки кисень буде витрачатися, а вуглекислий газ накопичуватись. Можна спробувати загасити полум'я свічки, що розміщена в посудині

вуглекислим газом, що набраний в іншу посуду, імітуючи наливальний рух. У такому випадку, здобувачі освіти зможуть переконатися, що вуглекислий газ є важчим за повітря і саме тому буде перетікати з верхньої посудини в нижню. Достатньо яскравим способом дослідження буде визначення вмісту кисню у повітрі, так звана водяна помпа. Для проведення такого дослідження в плоску посудину необхідно набрати достатній об'єм води, бажано зафарбувати її барвником. Посередині такої посудини розмістити свічку, яку необхідно запалити та накрити циліндром, що має градуювання. Після декількох хвилин очікування зафарбована рідина почне підніматися в циліндрі. Дочекавшись згасання свічки можна переконатись, що рідина в циліндрі підніметься на 1/5 його об'єму, відповідно до вмісту кисню в повітрі.

Третьою важливою умовою виникнення горіння є досягнення горючою речовиною температури займання, продемонструвати яку можна з допомогою хімічних експериментів з яскравим зовнішнім ефектом. Наприклад, проведення експерименту «неспалима хустинка» або «негорючі гроші» [6] переконує здобувачів освіти в тому, що згорає спирт на поверхні тканини або паперу, а сам предмет залишається незмінним, адже має значно вищу температуру займання. Досить ефектним є експеримент із кип'ятіння води в паперовому стакані над свічкою, що горить. У ході такого експерименту вода у паперовому стаканчику дійсно закипає при цьому сам стаканчик не обвуглюється, не загоряється та жодним чином не змінюється, хоч і нагрівається над запаленою свічкою, адже температура займання паперу значно вища за 100° при яких кипить вода.

Достатньо цікавим для здобувачів вищої освіти виступає встановлення якісного складу продуктів згоряння парафінової свічки. Для проведення такого експерименту необхідним є використання двох посудин: однієї великого об'єму (» 0,5 л), а другої меншої (150 мл). Першу посудину необхідно розмістити над запаленою свічкою так, щоб вона була в центрі та зачекати декілька секунд. З часом стінки посудини вкриваються невеликими краплинками води, яка утворюється в ході згоряння парафіну. Стінки другої посудини необхідно попередньо обробити розчином кальцій гідроксиду (вапняною водою) та

розмістити над полум'ям запаленої свічки на декілька хвилин. З часом, на стінках будуть утворюватися білі кристали кальцій карбонату, що свідчитиме про утворення вуглекислого газу в ході горіння парафіну. Також можливим є визначення продукту неповного згоряння парафіну шляхом внесення в полум'я свічки холодного порцелянового предмету, наприклад чашки для випарювання, в результаті такого дослідження на поверхні чашки утворюються чорні мазки частинок вуглецю, продукту згоряння парафіну при нестачі кисню.

Достатньо цікавим для здобувачів вищої освіти у ході вивчення теми стає конструювання та виготовлення свічок і пічок, актуальних в сучасних умовах у зв'язку з необхідністю нагрівання рідини або обігріву в складних умовах. Так, проведення конкурсу на кращу піч із бляшанок або свічку дозволяє учням виявити конструкторські здібності та креативність у виготовленні найпростішої, найпотужнішої, найбезпечнішої або найкрасивішої чи найдивнішої. Результатом такої роботи може бути підготовка окопних свічок та пічок для захисників України, що залишається актуальним донині. Можливість використання уживаних бляшанок, навіть від кока-коли, дозволяє усвідомлено ставитися до ресурсів, а створення простих проте ефективних ужиткових свічок з мила або олії, з використанням овочів і фруктів, як посудин, а сірників – у якості гніту, формує вміння виживання.

Достатньо цікавим для здобувачів освіти виступає виконання або розгадування фокусів у результаті проєктної діяльності. Наприклад, завдання підняти монету з тарілки заповненої рідиною не намочивши руки, маючи в арсеналі допоміжних засобів свічку та склянку, дозволяє використати хімічний експеримент «водяна помпа», а завдання підняти дві склянки тримаючи одну за дно догори дном із допомогою кола з фільтрувального паперу, води та свічки перетворюється на дослідницький квест, який потребує від здобувачів інтегрування знань із фізики, хімії та розуміння виникнення вакууму в ході вигорання кисню в герметично закритій посудині. Такий експеримент відомий під назвою магдебурзький півкулі, що дозволяє здобувачам інтегрувати до необхідних знань і історичні відомості.

Таким чином, формування дослідницького ставлення до життя є орієнтиром вивчення хімії в закладі загальної середньої освіти та імперативом Нової Української Школи, запорукою формування свідомого суспільства та збереження ресурсів планети.

Список використаних джерел та літератури

1. Модельна навчальна програма «Хімія. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Лашевська Г. А.) *«Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»* (наказ Міністерства освіти і науки України від 16 серпня 2023 року № 1001).
2. Модельна навчальна програма «Хімія. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автор Григорович О. В.) *«Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»* (наказ Міністерства освіти і науки України від 27.12.2023 № 1575)
3. Ягенська Г.В., Степанюк А.В. Формування дослідницьких умінь школярів у галузі природничих наук (друга половина XX – початок XXI століття): монографія. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2021. 282 с.
4. Буров О. Ю., Камишин В. В., Поліхун Н. І., Ашеров А. Т. Технології використання мережевих ресурсів для підготовки молоді до дослідницької діяльності : Монографія / За ред. О. Ю. Бурова. К. : ТОВ «Інформаційні системи». 2012. 416 с.
5. Модельна навчальна програма «Природничі науки. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт. Білик Ж.І., Засєкіна Т.М., Лашевська Г.А., Яценко В.С.) *«Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»* (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795).
6. Анічкіна О. В., Авдєєва О. Ю., Євдоченко О. С., Камінський О. М., Писаренко С. В., Чумак В. В. Хімічний експеримент у школі та вдома: навчальний посібник. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2024. 386 с.

УДК 373.5:54.01:502.1:001.8

Олександр Нестерчук,

здобувач І курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти

спеціальність 014 Середня освіта,

предметна спеціальність 014.06 Середня освіта (Хімія)

Олена Анічкіна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

завідувач кафедри хімії

Житомирський державний університет імені Івана Франка

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПОВОДЖЕННЯ З ХІМІЧНИМИ РЕЧОВИНАМИ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У сучасних умовах освітня діяльність має не стільки забезпечувати накопичення знань, умінь та навичок із окремих предметів, а виховувати відповідальне, безпечне ставлення до навколишнього середовища, до себе та оточуючих. Особливо це стосується природничих наук, як пріоритетних у формуванні здоров'язбережувального та екологічно спрямованого світогляду, зокрема хімії – науки, що тісно пов'язана з практикою життєдіяльності та експериментом. Саме тому формування культури поводження з хімічними речовинами в закладах загальної середньої освіти є необхідною умовою безпечної організації освітнього процесу та існування людського суспільства в цілому.

Хімічні речовини супроводжують людину практично в усьому – від побутових засобів і ліків до складних виробничих процесів. Їхнє значення важко переоцінити. Хімічна промисловість – це не просто одна з галузей економіки, це двигун прогресу, завдяки якому людство здатне вирішувати найгостріші глобальні проблеми. Недарма Нобелівський лауреат з хімії Гарольд Крото ще в 1996 році наголосив: «Ніхто не зробив так багато для поліпшення умов життя людей, як хіміки». І справді – саме новітні хімічні речовини лежать в основі інноваційних технологій, які ми впроваджуємо сьогодні. Хімічна галузь є однією

з найбільш інвестиційно привабливих у світі. Її розвиток тісно пов'язаний з екологічними та соціальними викликами, перед якими стоїть людство. Яскравий приклад – Хімічна стратегія Європейського Союзу, яка передбачає перехід до «зеленого» синтезу та використання речовин [1].

Проте є і зворотний бік медалі. Надмірне і, головне, несвідоме використання хімікатів часто призводить до серйозних проблем. Йдеться про неправильне зберігання, неконтрольоване застосування, порушення правил утилізації. Все це – реальна загроза для екосистем і здоров'я людей. Більше того – багато людей просто не знають, які ризики приховують звичайні побутові засоби.

Саме тому сьогодні вкрай важливо: формувати хімічну грамотність населення; вдосконалювати законодавчу базу; забезпечувати ефективне управління хімічною продукцією на всіх етапах її життєвого циклу.

Ці кроки дозволять значно посилити захист здоров'я людей і природи, а також зроблять реальним досягнення Цілей сталого розвитку, визначених ООН до 2030 року, з огляду на те, що хімія має потенціал допомогти у досягненні щонайменше 7 з 17 таких цілей.

Культура поводження з хімічними речовинами – це не лише дотримання правил техніки безпеки під час лабораторних і демонстраційних експериментів, виконання завдань практичних робіт. Це – система свідомих дій, що базується на знаннях, навичках, мотивації та етичних установках, що визначають відповідальну поведінку здобувачів освіти в роботі з хімічними реагентами в кабінеті хімії та хімічними речовинами в домашніх умовах. Це поняття охоплює: знання властивостей речовин, володіння практичними навичками їх використання, етичне та екологічне ставлення до хімічних речовин і довкілля, вміння діяти в нестандартних ситуаціях.

Формування культури безпеки починається з якісної організації освітнього процесу ознайомлення з основами хімічної науки ще в 5-6 класах [2], у ході вивчення інтегрованих курсів, як то «Природничі науки». У 7 класі, вивчаючи хімію [3, 4], учні ознайомлюються з основними поняттями хімічної безпеки:

правила техніки безпеки при роботі в кабінеті хімії, класифікація речовин за ступенем небезпеки, знаки хімічного маркування тощо [5]. Доцільним буде включення до таких уроків інтерактивних методів навчання: тематичні проєкти, рольові ігри, STEM-уроки, моделювання надзвичайних ситуацій тощо. При цьому слід розглядати варіанти використання ужиткових речовин, як об'єктів практичної діяльності учнів для посилення розуміння значення хімії для побуту пересічної людини.

Культура поводження з хімічними речовинами включає елементи екологічної грамотності. Учні повинні розуміти наслідки для довкілля неправильного використання хімічних речовин не лише в умовах наукових і виробничих лабораторій, виробництв, підприємств, а й побуті кожної людини. Важливо проводити екоуроки, акції, формувати навички, важливі для досягнення цілей сталого розвитку.

Надзвичайно ефективним у ході вивчення хімічних речовин виступає просвітницька робота здобувачів освіти з батьками, яка полягає в вивченні на уроках зразків побутової, харчової, фармацевтичної, косметичної хімії, які використовують родини здобувачів. У такому випадку учні виявляють значний інтерес у дослідженні зразків, адже за отриманими результатами мають можливість поінформувати батьків про ризики, пов'язані з побутовою хімією, переваги або недоліки використовуваної продукції. Цікавим буде проведення спільних заходів, тренінгів, просвітницьких ініціатив, залучаючи до діяльності громаду та здобувачів у ролі спікерів.

Учитель хімії – ключова фігура у формуванні культури безпеки. Він демонструє приклад, організовує процес, дбає про дотримання норм і постійно оновлює власні знання, шукає способи ефективної організації освітнього процесу для формування усвідомленого ставлення до хімічних речовин і, як наслідку, культури поводження з ними.

Формування культури поводження з хімічними речовинами – процес, що потребує злагодженої роботи вчителя, адміністрації, учнів і батьків. Тільки через системну роботу можна досягти реального безпечного середовища та

сформувати у дітей відповідальне ставлення до хімії й довкілля.

Список використаних джерел та літератури

13. Анічкіна О. В., Романишина Л. М. Лисецька, Ю. В. Регламенти та Стандарти ЄС в змісті хімічних дисциплін професійної підготовки майбутніх фахівців. Академічні студії. Серія «Педагогіка». 2023. Вип. 2. С. 3-9.

14. Модельна навчальна програма «Природничі науки. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт. Білик Ж.І., Засєкіна Т.М., Лашевська Г.А., Яценко В.С.) *«Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»* (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795).

15. Модельна навчальна програма «Хімія. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Лашевська Г. А.) *«Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»* (наказ Міністерства освіти і науки України від 16 серпня 2023 року № 1001).

16. Модельна навчальна програма «Хімія. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автор Григорович О. В.) *«Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»* (наказ Міністерства освіти і науки України від 27.12.2023 № 1575)

17. Типовий перелік засобів навчання для кабінетів (наказ МОН від 22.06.2016 № 704).

УДК 373.5:37.091.313:54

Олексій Ходаківський,

здобувач І курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти

спеціальність 014 Середня освіта,

предметна спеціальність 014.06 Середня освіта (Хімія)

Олена Анічкіна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

завідувач кафедри хімії
Житомирський державний університет імені Івана Франка

СУЧАСНІ ПРІОРИТЕТИ ВИКОРИСТАННЯ ПРОЄКТНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ХІМІЇ

У сучасній системі загальної середньої освіти особливої актуальності набуває пошук ефективних підходів до організації освітнього процесу, здатних забезпечити високу якість формування ключових компетентностей і стійкої мотивації до навчання. З огляду на це, проєктна технологія навчання розглядається як перспективний інструмент реалізації особистісно орієнтованого, діяльнісного та компетентнісного підходів у середній освіті.

Хімія як навчальний предмет вимагає від здобувачів освіти не лише засвоєння теоретичних знань, а й розвитку дослідницьких, аналітичних і практичних навичок. Традиційні методи навчання, хоча й мають свої переваги, часто не забезпечують належного рівня залучення учнів до активного пізнання та самостійного мислення. Натомість проєктна технологія дозволяє створювати навчальні ситуації, у яких учень виступає не пасивним споживачем знань, а активним учасником освітнього процесу.

Саме тому актуальним є дослідження переваг використання проєктної технології у процесі навчання хімії в закладах загальної середньої освіти, зокрема в організації активної співпраці учнів.

У сучасній педагогіці значна увага приділяється впровадженню інноваційних технологій навчання, які відповідають потребам особистісно орієнтованого та компетентнісного підходів. Однією з таких технологій є проєктна, яка дедалі активніше використовується в середній освіті як ефективний засіб формування пізнавальної активності, критичного мислення, комунікативних навичок і здатності до самостійного здобуття знань [4].

Згідно з дослідженнями Пометун О. [3], Підласого І. [2], проєктна технологія сприяє активізації освітнього процесу, забезпечує глибше розуміння змісту предмета та розвиває інтерес до навчання через практичну спрямованість

завдань. В умовах вивчення природничих дисциплін, зокрема хімії, проєктна діяльність дозволяє інтегрувати знання теорії з реальними життєвими ситуаціями, підвищуючи мотивацію учнів до засвоєння складного теоретичного матеріалу.

На думку Бібік Н. [1], ефективність навчання природничих дисциплін значною мірою залежить від залучення учнів до активної, дослідницької діяльності. Проєктна технологія, у цьому контексті, виступає засобом реалізації діяльнісного підходу, оскільки дозволяє учням не лише відтворювати знання, а й застосовувати їх у нових, нестандартних ситуаціях.

Аналіз методичних рекомендацій та досвіду практикуючих учителів засвідчує, що при належному плануванні проєктна діяльність не лише підвищує рівень засвоєння знань, але й формує в учнів важливі життєві навички та соціальні вміння – роботу в команді, відповідальність, креативність, вміння планувати свою діяльність та презентувати результати.

Однак попри численні переваги, проєктна технологія досі недостатньо широко застосовується на уроках хімії, що зумовлено певними труднощами: потребою в додатковому навчально-методичному забезпеченні, часозатратністю підготовки та реалізації проєктів, необхідністю зміни педагогічної ролі вчителя. Ці аспекти визначають актуальність нашого дослідження.

Педагогічний експеримент проводився на базі непрофільних класів Наукового ліцею Житомирського державного університету імені Івана Франка, де хімія вивчається за програмою рівня стандарту [5]. У експерименті брали участь учнів 10-11 класів загальною кількістю 58 осіб. Аналіз результатів проведеного дослідження засвідчив, що 55,17% здобувачів середньої освіти визначили виконання проєктів цікавим для себе в порівнянні з традиційним викладанням; 70,69% здобувачів виявили бажання продовжити вивчення хімії через проєкти; 75,86% здобувачів визначили долучення до командної роботи важливим і ефективним для вивчення хімії. Порівняння результатів тематичних оцінок дозволяє констатувати кращу успішність здобувачів у навчанні через проєктну технологію в порівнянні з традиційною.

У ході реалізації традиційної методики навчання хімії використовувалися наступні методи: пояснення, робота з підручником, фронтальні лабораторні роботи. Реалізація елементів проєктної діяльності на уроках передбачала: групові й індивідуальні міні-проєкти, дослідницькі завдання, тематичні презентації, створення навчальних постерів, моделювання хімічних процесів із застосуванням цифрових технологій і ужиткових речовин. Загальне збільшення успішності виражене через середній бал становить 13,80%, що достатньо значимо для фрагментарного використання проєктів у вивченні хімії.

Отримані результати свідчать про доцільність впровадження проєктної технології як ефективного засобу активізації освітнього процесу, особливо з природничих предметів, таких як хімія.

У результаті проведеного дослідження було з'ясовано, що проєктна технологія навчання є ефективним інструментом підвищення якості освіти з хімії в закладах загальної середньої освіти. Застосування цієї технології сприяє активізації пізнавальної діяльності учнів, формуванню практичних навичок, розвитку критичного мислення, уміння працювати в команді, аналізувати й систематизувати інформацію.

Порівняльний аналіз результатів педагогічного експерименту показав, що теми, вивчення яких проводилися за проєктною технологією, мали більший інтерес для учнів, а досягнуті ними результати в засвоєнні навчального матеріалу були вищі, інтерес до предмета стійкіший, мотивація та самостійність у навчанні виражена. Таким чином, упровадження проєктної технології на уроках хімії є доцільним і перспективним напрямом удосконалення сучасного освітнього процесу.

Список використаних джерел та літератури

1. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексії на рівні освіти. Педагогіка і психологія. 2015. №2. С. 12–20.

2. Підласий І. П. Педагогіка. К.: Освіта, 2008. 640 с.

3. Пометун О. І., Пироженко Л. А. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. К.: А.С.К., 2004. 192 с.

4. Гурська О. В. Формування дослідницьких умінь старшокласників засобами проєктної технології навчання хімії . Педагогічна Академія: наукові записки, 2025. №16. https://doi.org/10.5281/zenodo.15211569.
5. Навчальна програма з хімії 10-11 класи. Рівень стандарту. [online]. Режим доступу: https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalniprogrami/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv.

УДК 159.922

Вадим Бовсуновський,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня
вищої освіти спеціальності 053 Психологія
Людмила Котлова (науковий керівник),
кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології, логопедії та інклюзивної освіти
Житомирський державний університет імені Івана Франка

САМОЕФЕКТИВНІСТЬ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЧИННИК АДАПТАЦІЇ ТА РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Соціально-економічні зрушення першої чверті XXI століття ставлять перед людиною серйозні виклики та відкривають нові можливості. Швидка діджиталізація та цифровізація прискорюють виконання певного обсягу роботи за одиницю часу. Але чи не загрожує такий хід подій масовим безробіттям населення розвинутих країн в короткостроковій перспективі?

Держави з високим рівнем розвитку науки та техніки змагаються за лідерство в освоєнні ШІ. За стриманими прогнозами західних та китайських аналітиків в найближчі шість років ШІ значно прискорить науково-технічний прогрес. Це буде не просто крок вперед, а справжній стрибок у розвитку.

Ми стаємо свідками процесу зникнення певних професій вже сьогодні:

контролер, продавець, консультант тощо. Такі швидкі зміни стосуються і сучасних професій та видів зайнятості, які виникли відносно нещодавно і пов'язані з соціальними мережами, веденням блогів, створенням цифрового контенту. Microsoft та Meta дедалі частіше заявляють, що ШІ виконує та частково замінює роботу людини. Google повідомляє, що понад 25% коду вже зараз пише ШІ. Виникає логічне запитання, чи потрібна буде така кількість ІТ спеціалістів лідерам технологічного сектору вже через рік або два? Питання поки що залишається риторичним.

Швидкі життєві зміни, також ініційовані повномасштабною війною, яка триває четвертий рік. Частина населення нашої країни втратила свої домівки, роботу, рідних та близьких. Люди змушені адаптуватися до нових реалій, до життя в умовах постійного стресу та різких змін (вимушена міграція, безробіття).

Сучасні дослідники шукають нові підходи, які дозволяють ефективно справлятися з дистресом, підтримувати психологічне благополуччя, розвивати мотивацію людини. Для цього, значна частина науковців використовує концепцію самоефективності, через її гнучкість та легке практичне застосування [1].

Самоефективність — це віра людини у свою здатність виконувати певні дії, які визначають результат. Автор концепції Bandura A., зазначає, що люди отримують інформацію про почуття власної ефективності з різних джерел: особистий досвід, спостереження, словесне переконання та фізіологічне збудження [3]. Науковець підкреслює роль зазначених опосередкованих механізмів, але також вказує на важливість їх правильного трактування.

Оцінка особистої ефективності впливає на вибір оточення та діяльності незалежно від її точності [2]. Самосприйняття ефективності визначає мислення (позитивне, негативне) та афективні реакції. Кожного дня індивіди приймають рішення стосовно своєї поведінки, що забезпечує певний результат.

Розраховуючи на власні здібності, високоефективні особи схильни сприймати труднощі як персональні виклики, а не загрозу. Свої невдачі вони пояснюють незалежними зовнішніми обставинами, а успішні результати —

власними діями. Індивіди з низьким рівнем самоефективності мають схильність до самозвинувачення, тривожності. Такі особи сприймають соціальні виклики як потенційну загрозу [5]. Сумніви у власній здатності досягти бажаних результатів можуть проявлятися в зниженні кількості зусиль або навіть повній відмові від реалізації цілей [2].

Jerusalem M., Mittag W. розглядають самоефективність як цінний, особистий ресурс під час швидких життєвих змін. Досліджуючи цей феномен під час революційних подій 1989 року в Східній Німеччині, науковці дійшли висновку, що самоефективність виступає своєрідним буфером перед негативними наслідками стресових ситуацій, спричинених соціальними потрясіннями (революція, міграція, безробіття).

На думку Galindo-Domínguez H. та Bezanilla M.J. рівень академічної самоефективності впливає на здатність студентів справлятися з дистресом та використовувати еустрес для досягнення своїх цілей [4].

Skaalvik E.M., Skaalvik S. повідомляють про досить сильний взаємозв'язок самоефективності та професійного вигорання вчителів. На думку науковців, самоефективність є важливим компонентом вибору копінг-стратегій у подоланні професійного стресу. Втома та емоційне виснаження опосередковують вплив емоційного вигорання на самоефективність [6].

Мотивація учнів та методи навчання прогнозуються самоефективністю. Наполегливість залежить від рівня переконань у власній ефективності [8]. Індивід схильний обирати стратегію уникнення, якщо вважає, що йому не під силу впоратися з поставленими завданнями. Високоефективні люди, відчуваючи власну компетентність та впевненість, проявляють активність у діях [3]. Вони характеризуються стійкістю та витривалістю перед життєвими викликами.

Сьогодні, концепція самоефективності застосовується в програмах професійного розвитку вчителів. На думку Tschannen-Moran M., Hoy A.W., Hoy W. K, успішний досвід є джерелом інформації для формування майбутніх суджень в самоефективності [7]. Особисті досягнення можуть сприяти позитивним психологічним змінам [3]. Тому навчальні програми, які включають

лише спостереження за іншими (досвідченими колегами) або засновані на словесному переконанні є малоефективними [7].

Отже, концепт самоефективності широко застосовується в науці для вивчення поведінки людини. Високі переконання в ефективності сприяють стресостійкості, позитивному мисленню та розвитку мотивації.

Список використаних джерел та літератури

1. Котлова Л. О., Бовсуновський В. М. Психологічні чинники формування педагогічної самоефективності вчителів. *Науковий часопис УДУ імені Михайла Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки*. 2025. (71), 59-70.
2. Bandura A. Self-efficacy mechanism in human agency. *American psychologist.* 1982. №37 (2). С. 122
3. Bandura A. Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review. 1977.* 84(2), 191–215. https://doi.org/10.1037/0033-295X.84.2.191
4. Galindo-Domínguez H., Bezanilla MJ. The Importance of Personality and SelfEfficacy for Stress Management in Higher Education. International Journal of Educational Psychology. 2021. № 10 (3). С. 247–270.
5. Jerusalem M., Mittag W. Self-efficacy in stressful life transitions. *Self-efficacy in changing societies,* 1995. P. 177-201.
6. Skaalvik E.M., Skaalvik S. Dimensions of teacher self-efficacy and relations with strain factors, perceived collective teacher efficacy, and teacher burnout. *Journal of educational psychology*. 2007. 99(3), 611-625. https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0022-0663.99.3.611
7. Tschannen-Moran M., Hoy A.W., Hoy W. K. Teacher efficacy: Its meaning and measure. *Review of educational research*. 1998. *68*(2), 202-248.
8. Zimmerman B.J. Self-efficacy: An essential motive to learn. *Contemporary Educational Psychology.* 2000. 25(1), 82–91. https://doi.org/10.1006/ceps.1999.1016

УДК 373.3: 159.954

Олександра Загребельна,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
Наталія Мирончук (науковий керівник),
доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри
професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління
Житомирський державний університет імені Івана Франка

РОЗВИТОК КРЕАТИВНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА У ПОЗАШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

Особливого значення у сучасному житті набуває креативне мислення, розвиток якого має здійснюватися ще в молодшому шкільному віці.

Відповідно до Концепції Нової української школи випускник має бути креативною особистістю, яка вміє самостійно знаходити вихід з різних ситуації, генерувати нові ідеї, аналізує свої вчинки та здатна креативно мислити. Найкращим етапом навчання для розвитку творчості та креативності є початкова школа. Саме в цей період діти проявляють зацікавленість до навколишнього середовища та пізнання нового, фантазують і активно використовують уяву.

Провідною метою освіти школярів Державний стандарт початкової освіти визначає всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь з урахуванням її вікових та індивідуальних особливостей, розвиток навичок самостійності, творчості та допитливості. Одним з ефективних способів досягнення цієї мети, на наш погляд, є залучення учнів до гурткової діяльності. Особливу увагу в цьому контексті хочемо привернути до театрального мистецтва.

Театр – це не лише мистецтво перевтілення, а й потужний інструмент формування уяви, емоційного інтелекту, соціальних навичок та творчих

здібностей [2]. Мистецтво театру – це органічне поєднання музики, танцю, риторики, акторської майстерності, живопису, яке сприяє створенню сприятливих умов для виховання цілісної креативної особистості школяра [1].

Аналіз наукових джерел свідчить про широкий інтерес до цієї проблеми низки дослідників. Зокрема, питання естетичної освіти, виховання та розвитку засобами театрального мистецтва досліджують Ю. Гончаренко, І. Проценко; моральне виховання засобами театру вивчає Н. Муляр; розвиток творчих здібностей учнів засобами мистецтва – Г. Гуменюк, О. Отич, А. Петляк та ін. Достатньо актуальним є використання прийомів театралізації в освітньому процесі – зокрема, авторської майстерності, засобів сценічного мистецтва та ін.

Важливою характеристикою сучасної людини є креативність. Креативність – це вміння створювати нові ідеї, мислити нестандартно, поєднувати нові знання по-новому. Як зазначає В. Павленко, у молодших школярів креативність проявляється у вмінні фантазувати, вигадувати, створювати образи, знаходити незвичайні підходи до вирішення задач. Це все формує гармонійну особистість, готує дитину до мінливого світу та майбутньої реалізації в дорослому житті [5].

Оскільки театральна діяльність поєднує в собі літературу, музику, живопис та хореографію, саме вона стимулює всебічний розвиток дитини. Зокрема, розвиток уяви, фантазії, навчає дітей співпереживати, краще розуміти власні та чужі емоції, працювати в колективі, виражати свої думки та переживання через слова, міміку, рух [1].

На думку Т. Гріббена, театральне мистецтво є одним найважливіших джерел активізації навчальної діяльності молодших школярів, воно підвищує рівень художнього та творчого розвитку, збагачує естетичний досвід дитини, розширює коло їх пізнавальних інтересів. Мистецтво, як вважав Л. Виготський, відіграє також важливу роль у гармонізації взаємодії людини з оточуючим світом, доповнюючи її повсякденність, збагачує життя новим змістом, пробуджує емоції та допомагає їх зрозуміти [2].

Виховання засобами театрального мистецтва поєднує сприйняття й виконання як рівнозначні творчі процеси, які сприяють активізації емоційного,

соціального та інтелектуального розвитку дитини. Зайняття з театрального мистецтва сприяють емоційній чутливості, розвивають пам'ять, відповідальність, комунікацію, зібраність та уяву.

Питання морального, ететичного, духовного виховання гармонійно розкриваються у працях В. Сухомлинського. Педагог вважав, що почуття естетики, моралі, інтелекту народжуються у душі дитини від отриманих вражень від казкових образів, гри та фантазії. У освітньому процесі Павлиської середньої школи, в якій працював педагог, знайшли реалізацію гуманістичні та естетичні методи і засоби виховання і навчання [6].

Підтримуємо думки науковців, що театральне мистецтво є потужним засобом впливу на всебічний розвиток дитини, оскільки воно не тільки збагачує емоційний досвід, а й формує ключові життєві навички.

Основними напрямами театральної діяльності, що сприяють розвитку креативності, є:

1) ігрове моделювання – діти вчаться самостійно вигадувати сюжет, розподіляти ролі та імпровізувати;

2) драматизація літературних творів – розвиває вміння аналізувати текст, перевтілюватися у персонажів, відчувати та передавати емоції персонажів;

3) сценічні етюди – допомагають розвинути пластичність, увагу, образне мислення;

4) імпровізація – навчає спонтанно мислити, швидко реагувати, діяти в нестандартних ситуаціях.

Залучення школярів до занять з театрального мистецтва сприяє не тільки розвитку креативності й творчості, а й дає можливість перебувати в комфортній атмосфері. Театральні гуртки, студії, творчі майстерні надають дитині вільно висловлюватися, проявляти талант без тиску академічних оцінок [3].

Позашкільна театральна діяльність забезпечує індивідуальний підхід до кожного вихованця, дає свободу самовираження, допомагає зняти психологічні бар'єри та дає можливість міждисциплінарного розвитку (мовлення, музика, хореографія тощо) [4].

Ефективність розвитку креативності напряму залежить від правильного підбору методів роботи. Під час занять з театрального мистецтва керівник гуртка може застосовувати метод творчих завдань, рольові ігри, мозковий штурм, метод співтворчості, казкотерапію [3].

Форми організації можуть бути як груповими, так й індивідуальними. Обидві форми є ефективними. Адже групові заняття дають можливість розвинути комунікативні здібності, вміння працювати в колективі, а індивідуальні заняття забезпечують індивідуальний підхід до дитини та сприяють розкриттю її потенціалу. Групову форму заняття варто застосовувати для репетицій у процесі підготовки до вистав, концертів, індивідуальну – для підготовки монологів, сценок [2].

Яскравим прикладом ефективного розвитку креативності дітей засобами театрального мистецтва є діяльність народного художнього колективу шоу-театру «КЛЕМ» Житомирського Центру творчості дітей та молоді. Колектив, заснований ще у 1986 році, нині об’єднує понад 100 вихованців віком від 6 до 20 років. Шоу-театр поєднує хореографію, акторську майстерність, сценічне мистецтво та пародії, створюючи унікальні вистави, які вражають динамічністю та креативністю.

Під час занять у шоу-театрі «КЛЕМ» у дітей розвивається мовлення, пластика, акторська майстерність, виробляється вміння працювати в команді, фантазія, уява, пам’ять, емоційна виразність, впевненість у собі, а також формується яскрава творча індивідуальність кожного учасника. Вихованці колективу беруть активну участь у міських, всеукраїнських та міжнародних конкурсах, фестивалях, де мають можливість показати свій талант. Крім того, вихованці можуть брати участь у телепрограмах, відео-кліпах та співпрацювати з відомими артистами, що підтверджує високий рівень підготовки вихованців та ефективність впливу театрального мистецтва на розвиток особистості.

Отже, залучення учнів молодшого шкільного віку до театрального мистецтва в системі позашкілля – це дієвий інструмент розвитку креативності та творчості. З допомогою театру дитина вчиться нестандартно мислити, відкрито

проявляти себе, сприймати світ багатогранно. Тому підтримка та розвиток креативності учнів є одним із головних завдань сучасної педагогіки.

Список використаних джерел та літератури

1. Ворожейкіна О. М. Театр для малюків: початкова школа. Харків: «Основа», 2010. 207 с.
2. Гуменюк Г. Розвиток творчих здібностей молодших школярів засобами театрального мистецтва. *Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти* : зб. наук. пр. Житомир, 2017. С. 292–293.
3. Дмитрієва О. В. Роль позашкільної освіти у формуванні творчої особистості. Український досвід у контексті європейських тенденцій. *Грааль науки*. 2024. № 43. С. 475–478.
4. Кудикіна Н. В. Ігрова діяльність молодших школярів у позаурочному навчально-виховному процесі: монографія. Київ: КМПУ, 2003. С. 272.
5. Павленко В. Розвиток креативності учнів початкової школи засобами образотворчого мистецтва. *Проблеми освіти*. 2019. Вип. 92. С. 106–111.
6. Сухомлинський В. Вибрані твори: в 5 т. Київ: Радянська школа, 1976. Т. 3: Серце віддаю дітям; Народження громадянина; Листи до сина. 1977. 688 с.

УДК 37.091.3

Олена Білоус,
здобувач 3 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальність 015 «Професійна освіта»
Оксана Яценко,
асистент кафедри комп'ютерних наук та інформаційних технологій
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ВЕБКВЕСТ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ І ПРОФЕСІЙНИХ НАВИЧОК В ОСВІТІ

У XXI столітті ефективність навчання дедалі більше залежить від використання цифрових інструментів. У контексті цифровізації сучасної освіти в Україні актуальним стає питання впровадження веборієнтованих методик, які б поєднували пізнавальну діяльність, інформаційну грамотність та інтерактивну взаємодію. Одним із дієвих інструментів такої інтеграції виступає освітній вебквест – форма організації навчання, що базується на принципах конструктивізму, кооперації та самостійного дослідницького пошуку.

Вебквест – структурований пошуковий проєкт, що використовує інтернет-ресурси для розв'язання завдань. Цей метод набуває особливої актуальності у професійній підготовці, де важливо не лише передати знання, а й сформувати ключові навички. Вебквести та симуляції, як різновиди інтерактивних технологій, є ефективними засобами активізації навчального процесу в закладах освіти всіх рівнів.

Вебквести, на відміну від традиційних форм навчання, орієнтовані на самостійний пошук і критичну оцінку інформації. Вони передбачають виконання студентами пізнавальних завдань за допомогою Інтернету, що дозволяє розвивати інформаційну компетентність, навички аналізу та синтезу інформації. Завдяки структурованим сценаріям вебквестів, студенти навчаються мислити логічно та аргументовано [1].

Вебквест – це технологія, яка об'єднує інтерактивне навчання та ІКТ, спонукає здобувачів освіти ефективно використовувати інформацію, яку вони знаходять у мережі Інтернет, занурюючи їх у процес навчання та розвиває їхнє критичне мислення [2].

Дослідження доводять, що застосування веб-квестів у навчальному процесі сприяє підвищенню академічної мотивації, формуванню навичок самоосвіти та розвитку рефлексії. Здобувачі стають активними учасниками освітнього процесу, а не пасивними споживачами знань [2, 4, 5].

Значну роль у впровадженні цих інструментів відіграє цифрова

компетентність викладача. Педагог повинен не лише володіти методикою створення веб-квестів та симуляцій, але й вміти адаптувати навчальні матеріали до рівня підготовки студентів, забезпечити зворотний зв'язок та організувати групову роботу. Успішна реалізація таких методів можлива за умов відповідного технічного забезпечення та адміністративної підтримки закладу освіти [3].

Аналіз навчально-методичної літератури та наукових джерел, дозволяє виділити такі переваги вебквесту, як педагогічної технології [2, 4, 5]:

1. Вебквест стимулює інтелектуальну ініціативу студентів, оскільки процес вирішення завдань вимагає не лише знаходження інформації, а й її оцінки, порівняння, обґрунтування, що, в свою чергу, сприяє розвитку логічного мислення та аналітичних здібностей.

2. Вебквест дає можливість застосовувати теоретичні знання для розв'язання практичних завдань, що сприяє кращому засвоєнню матеріалу.

3. Використання вебквестів підвищує мотивацію до навчання завдяки використанні сучасних інформаційно-комунікаційних технологій в поєднанні з елементами гейміфікації.

4. Набуті під час квесту знання в більшості випадків носять міждисциплінарний характер, що сприяє формуванню цілісного бачення проблем і вмінню використовувати отримані знання для вирішення задач з різних галузей.

5. Завдання вебквесту часто мають відкритий характер, що дозволяє студентам шукати нестандартні підходи, генерувати власні ідеї та реалізовувати творчі проєкти.

6. Вебквест формує цифрову компетентність, адже компетентність, що є складовою ключових компетентностей Нової української школи.

Особливістю використанні вебквестів є те, що вони дозволяють реалізувати принципи особистісно орієнтованого навчання та враховувати індивідуальний темп пізнавальної діяльності кожного здобувача освіти.

Згідно з даними досліджень до використання вебквестів на заняттях позитивно ставляться 83% студентів, а 78% студентів вважають ефективним їх

використання для поглиблення знань [5].

Використання веб квестів на заняттях допомагає не лише зацікавити студентів, а й впливає на рівень та якість засвоєння навчального матеріалу. Так дослідження, проведене Комліченко О. О. [4] показало, що при використанні технології вебквесту для підготовки майбутніх економістів якість засвоєння навчального матеріалу, що був представлений з використанням технології WebQuest підвищилась на 7%, а при використанні технології вебквесту при вивченні іноземної мови контрольне тестування показало, що група, яка вивчала тему за допомогою веб-квесту, виявила вищий на 12% рівень засвоєння матеріалу [6].

Підсумовуючи, інтеграція веб-квестів і симуляцій в освітній процес фахових закладів освіти дозволяє підвищити якість підготовки фахівців, адаптувати зміст навчання до вимог сучасного ринку праці та забезпечити стійку мотивацію до професійного саморозвитку.

Список використаних джерел та літератури

1. Новик І. М. Використання web-квестів у професійній підготовці майбутніх учителів початкової школи до діагностичного супроводу розвитку пізнавальних інтересів учнів. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»: Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору»*. Додаток 1 до випуску 35, VI. 2014. С. 295–302. URL : https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/6626 (дата звернення: 10.05.2025).

2. Руденко Н. М., Широков Д. Л. Застосування веб-квест-технології у підготовці майбутніх учителів початкової школи. Молодий вчений. № 10 (86). 2020 р. С. 151–157. URL : https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-10-86-33 (дата звернення: 10.05.2025).

3. Романов Л. Застосування веб-квестів у професійно-технічних навчальних закладах. *Професійна педагогіка*. № 10. 2015 С. 97–103. URL : https://doi.org/10.32835/2223-5752.2015.10.97-103 (дата звернення: 10.05.2025).

4. Комліченко О. Використання технології веб-квест для формування фахових

компетентностей майбутніх економістів. *Вища школа.* № 3 (192). 2020. С. 6. URL : https://doi.org/10.33272/2522-9729-2020-3(192)-20-25 (дата звернення: 10.05.2025).

5. Куземко Л. В., Бондаренко Т. Ю. Використання веб-квестів у проектуванні самостійної роботи майбутніх вихователів ДНЗ. Молодий вчений. № 4 (31). 2016. С. 541–544. URL : http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/4/130.pdf (дата звернення: 10.05.2025).

6. Супрун О., Зайцева Н., Симоненко С. Застосування технологій веб-квесту на заняттях з іноземної мови. *Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка».* № 12 (44). 2021. С. 183–191. URL : https://doi.org/10.24919/2413-2039.12/44.29 (дата звернення: 15.05.2025).

УДК 304.4:37.016:811.111

Юлія Харчишина,
здобувачка 4 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальність 014 Середня освіта
Тетяна Григор'єва (науковий керівник),
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри міжкультурної комунікації та іншомовної освіти
Житомирський державний університет імені Івана Франка

КУЛЬТУРНА ОБІЗНАНІСТЬ УЧНІВ ЯК СКЛАДОВА СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

У сучасних умовах глобалізації та інтеграції особливої уваги набуває формування в учнів соціокультурної компетентності як невід'ємної складової іншомовної комунікативної компетентності. Оволодіння іноземною мовою

неможливе без розуміння культури країни, мова якої вивчається, що зумовлює потребу в розвитку культурної обізнаності учнів уже на середньому етапі навчання. Теоретичне осмислення поняття культурної обізнаності та її ролі у структурі соціокультурної компетентності сприяє удосконаленню підходів і методів до навчання іноземних мов і підготовці учнів до міжкультурної комунікації. У зв'язку з цим дослідження теоретичних основ формування культурної обізнаності набуває особливої актуальності.

Важливість формування культурної обізнаності у процесі навчання англійської мови досліджується закордонними (Е. Константін, О. Попеску, М. Віда, С. Куапп) та вітчизняними дослідниками (Н. Наливайко, Є. Бойко, Н. Потапенко).

Мета статті — розкрити теоретичні засади формування культурної обізнаності учнів середнього етапу навчання як складової соціокультурної компетентності у процесі вивчення іноземної мови.

Соціокультурна компетентність є доволі складним явищем, що об'єднує дві складові, які пов'язані між собою: соціальну та культурну. Соціальна складова охоплює знання, уміння і навички, необхідні для ефективної взаємодії в суспільстві, зокрема: здатність до соціальної адаптації, комунікативні вміння, розуміння норм і традицій соціуму, а також уміння вести діалог у міжкультурному середовищі. Це означає, що людина здатна ефективно співпрацювати з людьми різних соціальних груп, дотримуючись етикету та соціальних норм, прийнятих у певному соціальному середовищі.

Культурна складова, у свою чергу, передбачає знання про культуру, традиції, звичаї, ментальні особливості як власного народу, так і представників інших культур. Це включає не лише володіння мовними особливостями, а й розуміння культурних символів, знаків, історичних контекстів, художніх та літературних цінностей, що сприяють глибшому усвідомленню способу мислення та світосприйняття інших народів. Опанування цієї складової дає можливість особистості орієнтуватися у міжкультурному середовищі, уникати комунікативних бар'єрів та непорозумінь, пов'язаних із розбіжностями у

культурних традиціях, що свідчить про належний рівень сформованості культурної обізнаності.

Згідно з дослідженнями науковців, соціокультурну компетентність можна розглядати як складне структурне утворення, що охоплює чотири основні компоненти: когнітивний (знання своєї культури та культури мови, що вивчається, а також вміння використовувати інформацію у реальних контекстах), мотиваційний (готовність до прояву компетенції), ціннісно-смисловий (ставлення до культури та її проявів у контексті соціальних норм і цінностей) і поведінковий (досвід виявлення компетенції через взаємодію з іншими культурами), тощо. Ці компоненти взаємодіють між собою, створюючи можливості для успішної міжкультурної комунікації та соціокультурної інтеграції [1]. На нашу думку ці компоненти соціокультурної компетентності визначають основну її складову, а саме культурну обізнаність, розвиток якої передбачає гармонійне поєднання всіх компонентів, що сприяє формуванню особистості, здатної до конструктивного діалогу та соціальної мобільності в умовах глобалізованого світу.

Розвинена соціокультурна компетентність сприяє усвідомленню взаємозв'язку між мовою та культурою, що дозволяє уникати комунікативних бар'єрів і досягати ефективного міжкультурного спілкування. Окрім того, вона допомагає формувати толерантне ставлення до носіїв іншої мови, розвиває вміння порівнювати власну культуру з іншими та адаптуватися до особливостей іншомовного спілкування.

У контексті соціокультурної компетентності можна виділити країнознавчі та культурологічні знання про країну, мова якої вивчається, у різних аспектах навчання: історико-географічний, мистецький, спортивно-рекреаційний, традиції, звичаї і свята. Щодо практичних умінь, які розвиваються в процесі формування соціокультурної компетентності, можна виокремити наступні: розуміння, сприймання та інтерпретація автентичного матеріалу; розпізнавання та порівняння унікальних фактів і явищ рідної та іншомовної культури; успішне спілкування в іншомовному середовищі з урахуванням культурних

особливостей.

У науково-методичній літературі *культурна обізнаність (КО)* визначається як здатність розуміти, усвідомлювати та аналізувати взаємозв'язки між власною культурою («world of origin») та культурою іншої спільноти («world of the target community»). Вона включає усвідомлення подібностей і відмінностей між цими культурами, розуміння їхнього регіонального та соціального розмаїття, а також врахування ширшого культурного контексту [2, с.103].

Беручи до уваги основні компоненти, знання і уміння соціокультурної компетентності, ми виокремили ключові компоненти та відповідні їм уміння культурної обізнаності, як-от:

- здатність до розуміння (вміння будувати діалог з урахуванням соціальних та культурних норм; вміння використовувати мовленнєві та невербальні засоби відповідно до ситуації спілкування);
- здатність до усвідомлення (вміння усвідомлювати вплив соціальних, історичних та культурних факторів на мовну поведінку; вміння виокремлювати спільні та відмінні характеристики культурних явищ);
- здатність до аналізу (вміння аналізувати та порівнювати культурні особливості різних народів; інтерпретувати автентичний матеріал);
- поведінкова адаптація (вміння взаємодіяти в іншокультурному середовищі; вміння пристосовувати власну поведінку до норм і традицій іншої культури; долати комунікативні бар'єри та вирішувати можливі непорозуміння).

Рівень сформованості соціокультурної компетентності учнів середнього етапу значною мірою залежить від змісту навчальних програм, методів та форм навчання, а також інтеграції соціокультурних елементів у процес вивчення мови. Тут з'являється можливість аналізу і співвідношення традицій, поведінки, культурних особливостей та цінностей. Учні не лише розширюють свої знання,

а й здобувають навички їх критичного оцінювання, що сприяє формуванню культурної обізнаності на підсвідомому рівні. Рівень культурної обізнаності учнів середньої школи не лише залежить від обсягу матеріалу обов'язкових тем, але і від методів представлення соціокультурного компоненту.

З метою визначення на скільки підручники англійської мови для учнів основної школи, які рекомендує МОН України, спрямовані на розвиток культурної обізнаності, нами було проаналізовано ряд українських та іноземних підручників для 9 класів: Карпюк О., Морська Л., Kay S., Vaughan J., D. Spenser. Результати виявили, що в середньому кількість вправ, які спрямовані на розвиток культурної обізнаності учнів середнього етапу становить 5-18 % від загального обсягу вправ. Таким чином, обмежена кількість вправ свідчить про те, що навчання соціокультурного аспекту не отримує достатньої уваги у сучасних підручниках.

Зазначимо, що з метою виявлення рівня культурної обізнаності учнів середнього етапу було проведено анкетування серед учнів 9 класів, яке включало запитання на загальні соціокультурні знання та уміння. Результати анкетування показали, що 80% учнів виявили зацікавленість у пізнанні культури інших країн. Однак, щодо обізнаності у культурних особливостях 35% учнів відповіли, що мають базові знання, тоді як 65% відзначили труднощі з розумінням культурних явищ.

Отже, розвиток культурної обізнаності учнів середнього етапу є важливою складовою процесу вивчення іноземної мови, оскільки поєднує засвоєння мовних знань із формуванням соціокультурної компетентності. Оволодіння культурними знаннями та вміннями міжкультурного спілкування сприяє подоланню мовних і культурних бар'єрів, підвищує ефективність комунікації та забезпечує готовність учнів до участі в міжнародному спілкуванні.

Список використаних джерел та літератури

18. Топчій Л.С. Соціокультурна компетентність у структурі професійної компетентності майбутніх учителів-філологів. *"Наука і освіта"*, 2014, № 10, С.

198-203. URL: http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/6775/1/Topchii.pdf (дата звернення: 12.03.2025)

19. Council of Europe. *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment. Companion Volume with New Descriptors*. Cambridge University Press, 2001. 273 p.

УДК 373.3.091.2:351.858

Світлана Вітвицька,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти,
андрагогіки та управління
Анастасія Кравчук,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НАЦІОНАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

У статті аналізується проблема формування національних цінностей у молодших школярів в контексті ідей В. Сухомлинського. Подано результати дослідження основних ідей видатного педагога щодо змісту, форм і методів формування національних цінностей; окреслено сучасні виклики та можливості впровадження його педагогічного досвіду у систему виховання учнів початкової школи.

Ключові слова: національні цінності, національна свідомість, моральність, виховання, патріотизм, духовність, педагогічна спадщина, В. Сухомлинський, початкова школа.

Виборювання незалежності української держави актуалізує проблеми формування національних цінностей учнівської молоді, зокрема початкової ланки освіти. На сьогодні це ключове завдання закладів освіти, про що наголошується в державних та нормативних документах (Закон України «Про освіту» (2017), який визначає виховання особистості на засадах національних і загальнолюдських цінностей; Концепція «Нова українська школа» (2016), де акцентується увага на необхідності інтеграції національно-патріотичного виховання у навчальний та виховний процес початкової школи).

Формування національних цінностей у наступних поколінь є одним із ключових завдань сучасної освіти, адже саме через усвідомлення своєї приналежності до рідного народу, повагу до його культури, традицій та історії відбувається становлення свідомого громадянина. Ця проблема є надзвичайно актуальною, особливо в умовах сьогодення, війни, коли діти змалку піддаються впливу різних культур.

Суспільне життя переконує, що без культивування у молоді таких моральних цінностей, як добро, людяність, відповідальність, толерантність, підприємливість, почуття власної гідності, творчої ініціативи не можна побудувати нове демократичне суспільство.

Розробка педагогічної теорії, проєктування педагогічних систем і змісту виховання молоді може бути успішним завдяки чітким уявленням про те, на яких засадах ми будемо виховувати наступні покоління, що потребує осмислення і переосмислення вітчизняного педагогічного досвіду, який не лише збагачує сучасну педагогіку фактами, теоретичними положеннями, а й дає змогу прогнозувати її майбутній розвиток. На особливу увагу в цьому контексті заслуговують педагогічні погляди, практичний досвід, педагогічна спадщина видатного педагога-гуманіста В. Сухомлинського.

Аналізу педагогічної спадщини В. Сухомлинського присвячені дисертаційні дослідження Г. Бондаренко, Т. Будняк, В. Кошеля та ін. Важливими є дослідження науковців І. Зязюна, М. Євтуха, Є. Коваленко, О. Савченко, О. Сухомлинської, які дають критично творчу оцінку доробку В. Сухомлинського.

За кордоном педагогічну спадщину досліджують Х. ФІрантос, М. Ціандзі (Греція), Е. Тартманн, В. Іфдгерт, Р. Штайник (Німеччина), М. Битлюк, С. Ланшин (Польща), Л. Мілков (Болгарія), А. Кокеріль (Австралія), Бі Шуджі, Ван Ігао, Сяу Су, Тан Гіці (Китай) та інші.

Значний внесок у вивчення та популяризацію спадщини зробили О. Сухомлинська, доктор педагогічних наук, академік НАПН України, яка досліджувала систему свого батька; І. Драч, український поет і громадський діяч, який у своїх публіцистичних творах неодноразово звертався до педагогічного спадку В. Сухомлинського. Спадщина В. Сухомлинського містить унікальні підходи до виховання дітей на основі національних ідеалів, що є актуальним у контексті сучасних освітніх реформ. Наукові дослідження спадщини В. О. Сухомлинського свідчать про її значущість для сучасної освіти, особливо у процесі формування національних цінностей у молодших школярів.

Метою статті є аналіз педагогічних ідей В. Сухомлинського щодо формування національних цінностей в учнів початкової ланки освіти та обґрунтування важливості їх застосування у сучасному освітньому та виховному процесах початкової школи.

Василь Сухомлинський – видатний український педагог-гуманіст, який залишив вагомий внесок у розвиток національного виховання. Його педагогічна спадщина, особливо такі праці, як «Народження громадянина», «Батьківщина в серці», «Серце віддаю дітям», «Павлиська середня школа» та інші містять унікальні методичні рекомендації щодо формування національної свідомості в учнів початкової школи.

У центр виховного процесу В. Сухомлинський ставив особистість, націю, родину, Батьківщину, мову. Народ – це наче організм і люди є його членами, це своєрідний організм, що колись народився, росте і розвивається, і при несприятливих життєвих умовах може загинути, тобто розчинитися в інших націях. Націю створюють люди, спільні по крові, що мають єдину територію, спільну мову, культуру і традиції.

Національні цінності – це система духовних, моральних та культурних

орієнтирів, що визначають світогляд людини, її ставлення до рідної країни, мови, історії, традицій, а також до інших народів. Вони включають такі складові: національна свідомість – усвідомлення своєї належності до певної нації, розуміння її ролі в історії; національна культура – сукупність матеріальних і духовних надбань народу; народні традиції та звичаї – обряди, свята, символіка, фольклор; шанобливе ставлення до мови як носія культури; почуття відповідальності за майбутнє своєї країни.

Проте, існує необхідний чинник, без якого спільнота людей перестає бути нацією – це наявність національної свідомості. Національна свідомість – це усвідомлення своєї окремості, своєї неподібності і неповторності, усвідомлення себе частиною народу, носієм його духовності та культури.

В. Сухомлинський підкреслював, що любов до Батьківщини закладається з дитинства, вказував на важливість того, щоб маленька дитина відчувала своїм розумом і серцем дух народу, все дорожче йому. «Виховання громадянина-патріота – це гармонія розуму, думки, ідей, почуттів і вчинків». [6; 67].

«Ми прагнули, щоб у кожного підлітка поступово формувалося особистісне ставлення до Батьківщини: бажання і духовний порив утвердити її гідність, велич, честь, славу, могутність. Чесне, благородне, вільне життя неможливо без повної віддачі всього себе Батьківщині». [6; 178].

Виховання громадянської гідності особистості – одна із найважливіших сфер впливу на духовний світ. Громадянське почуття – це найважливіші й найблагородніші рухи душі. Вони звеличують людину, утверджують у ній суспільну свідомість, честь, гордість. Громадянське почуття є головним джерелом моральної чистоти. [6; 227].

У своїх працях В. Сухомлинський підкреслював, що любов до Батьківщини не може бути нав’язаною або формальною – вона формується поступово через живий досвід дитини, її емоційне сприйняття краси рідної природи, історичних подій, народної творчості та традицій.

На думку видатного вченого і педагога, все починається від матері, і почуття любові до Батьківщини почувається від любові до Матері. Любов до

матері, до батька, до дідуся і бабусі, братів і сестер – ось перша школа виховання почуття любові до самого дорого і святого – до Батьківщини. [5; 79].

У школі мусить панувати культ матері – дух високого, цнотливого ставлення до жінки – джерела людського життя і краси. [6; 67].

Фундаментальне значення в процесі етнізації молодого покоління, з погляду В. Сухомлинського, має рідна мова. Через неї дитина засвоює спосіб мислення свого народу, характерні для нього категорії, ставлення до моралі тощо. Людина, яка не любить мову рідної матері, який нічого не говорить рідне слово – це людина без роду і племені. [5; 53].

В. Сухомлинський наголошує: «дві рідних мови – це так саме без глузду, як намагатися уявити, що одну дитину народило дві матері. У дитини є одна мати – рідна. До смерті. До останнього подиху». [3; 56-57].

У наш час «слово стає все необхіднішим засобом збагачення культури, відносин між людьми».

Формування цих цінностей у молодших школярів є особливо важливим, адже цей вік є сенситивним для закладання моральних та світоглядних основ. Василь Сухомлинський вважав, що процес національного виховання має бути безперервним, та бути у всіх сферах життя дитини – навчання, гра, праця, творчість, міжособистісне спілкування.

У своїй праці «Народження громадянина» В. Сухомлинський зазначав, що національне виховання має передбачати такі основні напрями діяльності:

1. Виховання любові до Батьківщини через особистий досвід дитини (знайомство з історією рідного краю, розповіді про видатних українців, екскурсії до визначних місць; ознайомлення з народними традиціями та обрядами).

2. Формування національної гордості засобами мови та літератури (вивчення українських казок, легенд, народних пісень, прислів'їв; читання творів Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки та інших українських письменників).

3. Розвиток моральних цінностей засобами родинне виховання (взаємодія школи та родини у процесі виховання; прищеплення дітям шанобливого

ставлення до батьків, рідних, старших людей).

4. Виховання через красу природи та праці (організація екскурсій до лісу, річки, полів для розвитку естетичного сприйняття світу; виховання відповідального ставлення до природи через догляд за рослинами, тваринами, участь у шкільних екологічних акціях).

5. Розвиток патріотичних почуттів у процесі діяльності (організація дитячих волонтерських проєктів; проведення свят, присвячених Дню Незалежності, Дню Героїв, Дню рідної мови).

Основні ідеї, думки, форми і методи виховання В. Сухомлинського можна успішно інтегрувати у виховний та навчальний процеси сучасної початкової школи, застосовуючи:

- інтерактивні методи навчання (проведення уроків у формі дискусій, круглих столів, рольових ігор, що сприяє глибшому розумінню дітьми історії та культури).
- проєктну діяльність (учні можуть створювати власні міні-дослідження про традиції свого краю, виготовляти лепбуки, писати казки та легенди).
- гурткову роботу (організація театральних вистав за мотивами українських народних казок, народних пісенних гуртків, уроків народного танцю тощо).
- роботу шкільних музеїв та кімнати національної пам’яті (виставки предметів народного побуту, книг, фотографій допоможуть дітям відчути зв’язок із минулим).

Учитель початкових класів відіграє ключову роль у процесі національного виховання, адже саме він є першим провідником дитини у світ знань про свою країну. Ці форми і методи нами використовуються з метою формування національних цінностей на кожному занятті. На нашу думку, сучасний педагог має бути не лише джерелом інформації, а й взірцем для учнів, носієм національної свідомості, ентузіастом, який пробуджує в дітях любов до рідного краю.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Педагогічна спадщина В. Сухомлинського є цінним джерелом ідей для формування національних цінностей у молодших школярів. Його підходи до виховання патріотизму, моральності та духовності мають велике значення для сучасної освіти.

Василь Сухомлинський зробив величезний внесок у розвиток національного виховання. Його педагогічні ідеї залишаються актуальними і сьогодні, оскільки національні цінності формують не лише особистість дитини, а й майбутнє всієї країни. Виховуючи у молодших школярів любов до рідної мови, культури, традицій, ми сприяємо становленню свідомих, відповідальних громадян, які розуміють свою роль у суспільстві. Застосування принципів В. Сухомлинського у сучасній школі допоможе створити освітнє та виховне середовище, в якому кожна дитина змалку відчуватиме гордість за свою Батьківщину.

Подальші дослідження можуть зосереджуватися на: розробці методичних рекомендацій щодо інтеграції ідей В. Сухомлинського у навчальні програми початкової школи; вивченні впливу новітніх технологій на процес формування національних цінностей у дітей; аналізі досвіду закордонних освітніх систем у контексті національного виховання.

Список використаних джерел та літератури

1. Гончаренко С. У. Національна свідомість і освіта: методологічні аспекти. Київ: Педагогічна думка, 2001. 280 с.
2. Вишневський О. І. Національне виховання: теорія і практика. Київ: Освіта, 1997. 320 с.
3. З записника В. О. Сухомлинського про роботу над словом. *Дивослово*. 1998. № 3, С. 56–57.
4. Кремень В. Г. Національна культура у вихованні молоді. Київ: Наука, 2004. 198 с.
5. Сухомлинський В. О. Батьківщина в серці. – Київ: Веселка, 1983. 144 с.
6. Сухомлинський В. О. Народження громадянина. Київ: Радянська школа, 1970. 288 с.

7. Сухомлинська О. В. Традиції національного виховання в українській педагогіці. Київ: Освіта, 2012. 336 с.
8. Українська педагогічна енциклопедія / За ред. В. Г. Кременя. Київ: Педагогічна думка, 2013. 520 с.
9. Шевчук Г. Світоглядні засади національного виховання. Київ: Либідь, 2015. 256 с.

УДК 37.014.5:004

Дмитро Махневич,
здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня,
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки
Ігор Вербовський,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти,
андрагогіки та управління
Житомирський державний університет імені Івана Франка

БАР'ЄРИ ТА МОЖЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УПРАВЛІННЯ ПЛАНУВАННЯМ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНСЬКИХ ШКОЛАХ

Цифровізація освіти є одним із ключових пріоритетів розвитку української освітньої системи, що набуває особливої актуальності в умовах глобальних викликів та необхідності модернізації освітнього середовища [3], [4]. Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) охоплює всі аспекти шкільного життя, проте особливого значення набуває сфера управління плануванням освітнього процесу. Ефективне планування виступає основою якісної освіти, а цифрові інструменти здатні істотно оптимізувати цей процес,

зробити його більш прозорим, гнучким та адаптивним до потреб сучасного суспільства. Досвід використання дистанційних технологій у період пандемії COVID-19 та в умовах повномасштабного російського вторгнення засвідчив нагальну потребу цифрової трансформації, зокрема й у сфері освітнього менеджменту [4]. Однак на шляху до повноцінного використання переваг цифрових технологій в управлінні плануванням постають суттєві бар'єри, що потребують глибокого аналізу. Метою цієї роботи є виявлення ключових перешкод, пошук шляхів їх подолання та визначення перспектив цифрового управління плануванням освітнього процесу в українських школах.

Серед найгостріших проблем цифровізації управління плануванням у школах вирізняється невідповідність матеріально-технічної бази вимогам сучасності [3]. У багатьох закладах загальної середньої освіти, особливо в сільській місцевості, спостерігається дефіцит сучасної комп’ютерної техніки та нестача доступу до швидкісного, стабільного інтернету. Приблизно 40% шкіл не мають належного інтернет-з’єднання, а понад половина комп’ютерного обладнання є морально застарілою [3]. У таких умовах впровадження будь-яких цифрових систем управління плануванням, зокрема електронних журналів з функціями планування, систем LMS чи хмарних сервісів для командної роботи, втрачає ефективність або стає повністю неможливим. Іншою суттєвою проблемою є недостатній рівень цифрової компетентності педагогічних працівників [3]. Навіть за наявності технічних засобів багато вчителів та адміністративних працівників не володіють навичками, необхідними для продуктивного використання цифрових інструментів у процесі планування навчальних програм, складання розкладу, побудови індивідуальних освітніх траєкторій чи аналітичного опрацювання результатів навчання з метою подальшого коригування планів. Хоча на державному рівні декларується підтримка розвитку цифрових компетентностей [4], існуючі програми підвищення кваліфікації часто не враховують специфіки управління плануванням. Навіть після проходження онлайн-курсів, педагоги стикаються з труднощами у застосуванні здобутих знань через технічну несумісність

інструментів з інфраструктурою школи або брак методичної підтримки на місцях [3].

Ще одним бар'єром є якість та рівень адаптації наявних цифрових інструментів. Багато продуктів, представлених на українському ринку, не враховують особливостей національної системи освіти та специфіки шкільного менеджменту. Деякі з них створюються без достатньої педагогічної або психологічної обґрунтованості, орієнтуючись переважно на технічні характеристики, а не на користь у процесі планування [1]. Відсутність єдиних стандартів і брак локалізованих рішень ускладнює інтеграцію таких інструментів у щоденну освітню практику. Ефективність використання цифрового інструменту для планування залежить від його здатності безперешкодно впроваджуватись у вже сформовані процеси та покращувати їх результати [1]. Важливою також є проблема регіональної нерівності у впровадженні цифрових технологій [3], [2]. Значні відмінності у технічному забезпеченні, організаційних підходах та кадровому потенціалі між областями, містами та сільськими громадами призводять до формування цифрового розриву. Це негативно впливає на можливості ефективного планування та поглиблює існуючу освітню нерівність. При цьому досвід окремих регіонів, зокрема Дніпропетровщини, може стати цінним джерелом для вивчення локальних викликів і ефективних практик [2].

Окрему увагу слід приділити психологічним та організаційним бар’єрам. Спротив змінам, недовіра до нових технологій, відсутність чіткої стратегії цифрового переходу на рівні школи та потреба в підтримці з боку адміністрації формують додаткові труднощі для освітян, які працюють у складних умовах постійних змін та підвищеного стресу [4].

Для подолання вказаних перешкод необхідний комплексний та системний підхід, що має охоплювати всі рівні організації освітнього процесу [3]. Важливим є оновлення шкільної інфраструктури шляхом державного фінансування закупівлі сучасної техніки, забезпечення широкосмугового інтернету у всіх закладах освіти, особливо в сільській місцевості, та надання

базового програмного забезпечення для освітнього менеджменту [3]. Наступним кроком є створення ефективних програм підвищення кваліфікації педагогічних працівників із акцентом на практичне застосування цифрових інструментів у плануванні. Важливим при цьому є забезпечення постійної методичної підтримки та навчання на робочому місці [3], [4]. Необхідною умовою цифрової трансформації є розробка якісних цифрових рішень, адаптованих до української освітньої системи, з урахуванням стандартів, методичних рекомендацій та психолого-педагогічних особливостей [1]. Слід також розробити чіткі критерії якості таких продуктів. Усунення цифрового розриву потребує запровадження загальнонаціональних стандартів цифрового оснащення шкіл, незалежно від місця їх розташування. Поширення кращих регіональних практик та налагодження міжрегіонального обміну досвідом сприятимуть уніфікації підходів та підвищенню загального рівня цифрової компетентності [2]. Одночасно з технічними аспектами має бути розроблена стратегія цифрової трансформації на рівні кожної школи, яка б включала етапність впровадження інструментів, навчання персоналу, оцінку ефективності та забезпечення психологічної підтримки для працівників закладів освіти [4].

Позитивні результати впровадження цифрових технологій в управління плануванням можуть проявлятись у зростанні ефективності за рахунок автоматизації рутинних завдань, покращенні комунікації між учасниками освітнього процесу, підвищенні гнучкості та адаптивності до змінних умов і потреб учнів [4], поглибленні аналітики, яка дозволяє приймати зважені управлінські рішення та зростанні прозорості всього процесу планування.

У перспективі можна очікувати подальшого розвитку інтегрованих систем управління освітою, що охоплюватимуть усі складові шкільного життя, включно з розвиненими модулями для детального планування. Поява технологій штучного інтелекту дає змогу створити інструменти, які допомагатимуть у побудові індивідуальних навчальних планів, автоматичному складанні розкладів та прогнозуванні освітніх потреб. Увага також концентруватиметься на вдосконаленні цифрових систем оцінювання знань і розробці відповідного

методичного забезпечення [4]. Проте головним чинником успіху залишатиметься не лише технічне забезпечення, а й готовність освітян до змін та вміння ефективно використовувати нові інструменти задля підвищення якості навчального процесу.

Таким чином, цифровізація управління плануванням освітнього процесу в українських школах супроводжується низкою складнощів, серед яких найбільше значення мають проблеми матеріально-технічного забезпечення, обмеженої цифрової компетентності педагогів та недосконалості наявних цифрових інструментів [3], [1]. Регіональні диспропорції та психологічні бар'єри також залишаються чинниками, що уповільнюють процес трансформації [2], [4]. Водночас переваги цифрового підходу — підвищення ефективності, адаптивності, прозорості та орієнтація на дані — роблять його стратегічно необхідним. Подолання вказаних бар'єрів можливе лише за умов комплексного підходу, що включає інвестиції в інфраструктуру, цілеспрямоване навчання педагогів, створення якісних цифрових продуктів та тісну координацію зусиль усіх учасників освітнього процесу. Ефективна цифровізація управління стане основою для побудови сучасної, стійкої та інноваційної системи освіти в Україні.

Список використаних джерел та літератури

20. Вембер В. П. (2007). Інформатизація освіти та проблеми впровадження педагогічних програмних засобів в навчальний процес. Інформаційні технології і засоби навчання, електронне наукове фахове видання. URL: http://www.ime.edu-ua.net/em3/emg.html

21. Довгаль С., Тухтарова Т., Волокітіна Н. (2021). Дистанційне навчання в Україні: проблеми та перспективи. Dnipro Academy of Continuing Education Herald. Series: Philosophy, Pedagogy, 1(1), 48–53.

22. Доценко Д., Доценко С., Пономарьова Н. (2025). МООС для вчителів: виклики впровадження в умовах обмеженої цифрової інфраструктури ЗЗСО України. Новий колегіум, 1(117), 45–51.

23. Фролов І. М. (2023). Впровадження цифрових технологій у навчальний процес закладів освіти України: проблеми та успіхи. Редакційна колегія, 109.

УДК: 376-053.4-056.264:615.825

Ольга Поліщук

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

спеціальність 016 «Спеціальна освіта»

Житомирський державний університет імені Івана Франка

Людмила Котлова,

кандидат психологічних наук, доцент,

завідувач кафедри психології, логопедії та інклюзивної освіти

Житомирський державний університет імені Івана Франка

Інеса Новіцька,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри професійно-педагогічної,

спеціальної освіти, андрагогіки та управління

Житомирський державний університет імені Івана Франка

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЯ: ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ

Визначення дефініції «порушення мовлення» має концептуальне значення для сучасної логопедичної практики, оскільки воно є основою для організації ефективної корекційної роботи з дітьми молодшого шкільного віку. Ефективність логокорекційного впливу безпосередньо залежить від глибокого розуміння чинників мовленнєвих порушень, наявності науково обґрунтованої класифікації та здатності логопеда проводити повноцінну диференційну діагностику [1]. Серед науковців, які досліджують цю проблему, варто виокремити Т. Дегтяренко, Н. Павлову, М. Фомічеву, Т. Волосовець [2]. Вони пропонують різні підходи до вивчення мовленнєвих порушень: нейропсихологічний, клініко-педагогічний, психолого-лінгвістичний та соціокультурний. У нейропсихологічному контексті порушення мовлення пов’язують із дисфункціями центральної нервової системи, зокрема кори

головного мозку.

Так, Т. Дегтяренко та Н. Павлова вказують на порушення міжпівкульної взаємодії та функціональну неспроможність мовленнєвих зон кори як основні чинники, що впливають на мовленнєвий розвиток. У сучасній логопедії актуалізується міждисциплінарний підхід до діагностики складних мовленнєвих порушень, що дає змогу точніше визначати їх тип та індивідуалізувати корекційне втручання. У традиційних підручниках термін «порушення мовлення» визначається як сукупність стійких відхилень у мовленнєвому розвитку, які можуть мати як органічне, так і функціональне походження та різною мірою впливати на когнітивну, емоційну й особистісну сфери дитини.

У посібнику «Інклюзивна освіта» під редакцією А. Аніщука мовленнєві порушення розглядаються як атиповий розвиток мовленнєвої діяльності в умовах нейрофізіологічних та психолого-педагогічних труднощів, що ускладнюють вербальну комунікацію між дитиною та соціумом [3].

У цьому контексті важливо розрізняти терміни «порушення мовлення» та «затримка мовленнєвого розвитку»: перше охоплює якісні зміни у структурі й функціонуванні мовлення, тоді як друге передбачає кількісне відставання без повного порушення потенціалу до самостійного розвитку. На думку Н. Горбунової, порушення мовлення є не лише фізіологічною проблемою, а й комунікативним бар’єром, що ускладнює соціалізацію дитини, знижує її когнітивну активність і якість мовленнєвої продукції [4]. З позиції логопедичної практики важливим є також класифікаційний підхід, який охоплює широкий спектр порушень: від дислалій до афазій, дизартрій, алалій, ринолалій тощо. Ці стани характеризуються стійкістю, складністю і потребують системної логопедичної допомоги.

Окрему категорію становлять тяжкі порушення мовлення (ТПМ), для яких характерною є складна динаміка формування мовлення - від повної його відсутності до умовно нормативного рівня з наявністю залишкових порушень [5]. У дітей із ТПМ часто спостерігається комунікативна депривація, що негативно впливає на розвиток особистості. У цьому контексті важливо

враховувати як клінічні особливості мовленнєвого дефіциту, так і соціальне середовище, у якому формується мовлення дитини [6]. Концепція мовленнєвих порушень відображає їхній тісний зв'язок із когнітивним і психоемоційним розвитком, що підкреслює необхідність своєчасної логопедичної підтримки. Одним із важливих завдань корекції є формування здатності дитини до усвідомлення зв'язку між значенням морфеми та її звуковим оформленням. Лише після цього можлива побудова нових мовленнєвих конструкцій за аналогією до засвоєних моделей.У дітей з мовленнєвими порушеннями надзвичайно важливим є не лише засвоєння формально-граматичних характеристик слова, а й розуміння логіко-семантичних зв'язків у реченні, тобто лексико-граматичної валентності [7]. Процес формування лексико-граматичної сторони мовлення є гетерохронним, що відображає принцип нерівномірного розвитку психічних функцій у дітей молодшого шкільного віку [8].

У системі спеціальної освіти України спостерігається чітка тенденція до збереження й розвитку ефективного досвіду корекційно-педагогічної роботи з дітьми з мовленнєвими порушеннями [9]. Формування лексико-граматичної компетенції в логопедичній практиці потребує впровадження цілеспрямованих дидактичних, ігрових і комунікативних засобів. Однією з ключових засад є реалізація положень державних стандартів, зокрема Базового компонента шкільної освіти, та відповідних адаптованих програм [10]. Для реалізації лексико-граматичних завдань у роботі з дітьми широко застосовуються ігрові технології, які, за твердженням С. М. Заплатної, є ефективним засобом стимулювання пізнавальної активності та мовленнєвого розвитку [12]. Успішна логопедична корекція передбачає комплексний підхід, що включає глибоке розуміння специфіки порушення, врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів, а також педагогічно доцільне використання методів і форм організації навчально-корекційної діяльності [11].

Список використаних джерел та літератури

1. Бєлова О.Б. Детермінанти емоційної готовності дітей з типовим та порушеннями мовлення до шкільного навчання. *Актуальні питання корекційної*

освіти. Київ. Вип.16. 2020. С. 5-16.

2. Дегтяренко Т. В., Павлова Н.В. Актуальність міждисциплінарного та нейропсихологічного підходів до діагностики тяжких порушень мовлення у дітей раннього віку. *Наука і освіта*. 2016. № 8. С.30-37.

3. Аніщук А. М. Інклюзивна освіта: навч. посіб. Ніжин. держ. ун-т ім. Миколи Гоголя. Ніжин, 2016. 227 с.

4. Горбунова Н. В. Лексична компетенція дітей шкільного віку в сучасних дослідженнях. URL: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Pfto/2010_8/files/PD810_14.– (дата звернення: 30.04.2025)

5. Павлова Н. В. Доцільність використання звукових нейромодуляцій в практиці ранньої корекції тяжких порушень мовлення. *Збірник наукових праць «Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)».* Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2016. Вип. 7. С. 302-316.

6. Рібцун Ю. В. Заїкання: підтримка дитини з особливими освітніми потребами. Київ: ФОП Цибульська В. О., 2023. 272 с.

7. Молошна І. А. Особливості розвитку лексико-граматичної сторони мовлення із загальним недорозвитком мовлення. Сучасні проблеми логопедії та реабілітації: матеріали п'ятої всеукр. наук.-практ. конф. (м. Суми, 5 квіт. 2016 р.). Суми, 2016. С. 119–123.

8. Корекційні заняття з логопедії в ДНЗ: у 2 ч./ ред. С.М. Дарда. Тернопіль: Мандрівець, 2017. Ч. 1. 336 с.

9. Шеремет М.К. Корекція просодичної сторони мовлення у дітей шкільного віку з дизартрією: навч.-метод. посіб. / Сумськ. держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка. Суми: СумДПУ, 2013. 192 с.

10. Шеремет М.К., Конопляста С.Ю., Сак Т.В. Логопсихологія: навч. посіб. за ред. М.К. Шеремет. Київ: Знання, 2010. 293 с.

11. Крутій К. Л. Модерні практики розвитку мовлення дітей в Україні та за кордоном. URL: https://www.ra-ou.com.ua/index.php?id=663 (дата звернення: 30.04.2025).

12. Заплатна С.М. Сучасний підхід до проблеми логопедичного обстеження дітей з недорозвиненням мовлення. Педагогіка та методики: спеціальні. Київ. 2002. Вип. 2. С. 8-13.

УДК 378.018.8:376-056.264

Наталія Хоменко,
здобувачка третього (освітньо-наукового)рівня вищої освіти
соціально-психологічний факультет
Віктор Гладуш (науковий керівник),
доктор педагогічних наук, професор
професор кафедри психології, логопедії та інклюзивної освіти
Житомирський державний університет імені Івана Франка

МОТИВИ ВИБОРУ ПРОФЕСІЇ «ВЧИТЕЛЬ-ЛОГОПЕД» ЗДОБУВАЧАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Рівень професійної компетентності фахівців залежить від багатьох факторів. Ключовим із яких є мотив вибору професії. Вважаємо, що достатньо важливим є дослідження мотивів вибору професії саме у здобувачів вищої освіти, оскільки це може сприяти створенню належної освітньої траєкторії щодо формування та розвитку фахових компетентностей у майбутніх фахівців.

Мета дослідження: виявити рівень сформованості мотивів вибору професії «вчитель-логопед» серед здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 016 Спеціальна освіта. Логопедія в ЖДУ ім. І. Франка.

З метою перевірки рівня сформованості мотивів вибору професії «вчитель-логопед» серед здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти було проведене емпіричне дослідження, яке здійснювалось на базі Житомирського державного університету імені Івана Франка. Вибірка становила 71 особу – здобувачів другого (магістерського рівня вищої освіти) спеціальності 016 Спеціальна освіта. Логопедія, денної (27 осіб) та заочної (44 особи) форм

навчання 2023 року вступу.

Вибір місця навчання за спеціальністю «Спеціальна освіта. Логопедія» саме в ЖДУ імені Івана Франка (див. рис. 1) половина кількості студентів-заочників (52,3% - 23 педагога) обґрунтували здобуттям першої освіти саме в цьому університеті, 33,3% денної форми теж визначили цю позицію. 34,1% студентів заочної та 37% денної форм навчання вибрали ЖДУ через зручне для них географічне розташування університету (мешкають в Житомирі, Житомирській області). Репутацією випускової кафедри при вступі керувались 4,5% заочників, дещо більше студентів денної форми (25,9%) також обрали дану позицію. Можна припустити, що це відповіді саме тих студентів денної форми навчання, які вже здобували рівень бакалавра спеціальності «Спеціальна освіта (логопедія)» на цій кафедрі та на відміну від студентів заочної форми (які не мають відповідного рівня за даною спеціальністю) краще ознайомлені із кваліфікаціями науково-педагогічного складу, вимогами до здобувачів освіти, формами надання освітніх послуг, відсутністю ознак корупції тощо. На 4,5% студентів-заочників і 3,7% денників вплинула професійна робота викладачів та студентів; деякі студенти суміщають навчання і на іншій спеціальності.

Рис. 1 Мотиви вибору місця навчання за спеціальністю «Спеціальна освіта. Логопедія» в ЖДУ ім. І. Франка здобувачами денної та заочної форм навчання

За результатами дослідження було виявлено, що вирішальним чинником у

виборі спеціалізації «Логопедія» для більшості студентів послугувало внутрішнє переконання, відсутність сумнівів, так зазначило 74,1% денної форми навчання і 65,9% заочної (див. рис. 2). Проте, в частини студентів домінували і зовнішні мотиви: так 11,1% (3 особи) денної, 18,2% (8 осіб) заочної обрали дану спеціальність за порадою подруг/друзів/колег, які також обрали цю спеціальність; для 4 осіб з усіх студентів були впливовими поради викладачів закладу освіти, де вони навчалися; для 3 студентів денної форми навчання були вагомими поради близьких та знайомих людей, що й спонукало їх до вибору даної спеціалізації. Деякі здобувачі заочної форми зазначали, що вирішальним чинником у виборі спеціальності послужило: «бажання розвиватися» (1 особа), «власна дитина із ЗНМ» (1 особа), «зміна місця роботи. І перекваліфікування».

Рис. 2 Очікування здобувачів денної та заочної форм навчання від майбутньої професії «вчитель-логопед»

Переважна більшість здобувачів денної форми навчання (74,1% - 20 осіб) мають бажання реалізуватися в спеціальній педагогіці, досягти успіху в кар'єрі. Майже аналогічні результати відповідей і студентів заочної форми навчання, де з даним твердженням згодні 77,3% - 34 особи. Частина здобувачів денної (6 осіб) і заочної (7 осіб) форм навчання вважають, що здобута професія «вчителя-логопеда» дасть можливість суміщати педагогічні посади в закладі освіти. Незначна кількість усіх респондентів (4 особи) очікують, що дана професія дасть можливість надавати кваліфіковану допомогу власним дітям.

Важливими є відповіді респондентів на скільки очікування від освітнього

процесу в ЖДУ співпали з реальністю (рис.3). Так, 51,9% (14 осіб) денної та 43,2% (19 здобувачів) заочної форм навчання мають дуже високий рівень, що свідчить про те, що очікування здобувачів від освітнього процесу в ЖДУ повністю співпали з реальністю. Також високий рівень мають 34,1% денної та 22,2% форм навчання. Середній рівень мають 25,9% студентів денної форми навчання, 15,9% - заочної форми. Лише у 2 студентів заочної форми навчання очікування від освітнього процесу в ЖДУ не співпали з реальністю. Дані результати засвідчують той факт, що освітній процес за освітньою програмою «Спеціальна освіта. Логопедія» виправдав свої сподівання у здобувачів.

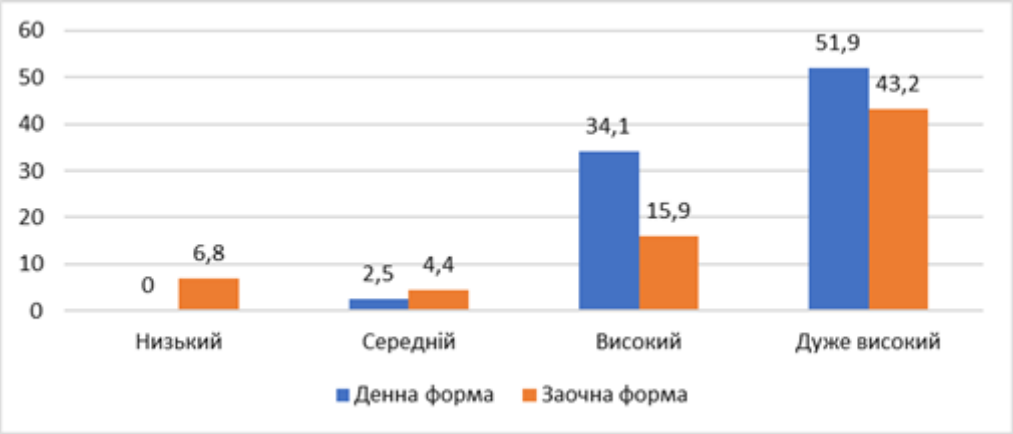

Рис. 3 Рівень очікування від освітнього процесу в ЖДУ та його співпадіння з реальністю

Висновки. Отже, за результатами дослідження рівня сформованості мотивів вибору професії вчитель-логопед серед здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 016 Спеціальна освіта. Логопедія в ЖДУ ім. І. Франка виявили про домінування переважно внутрішніх мотивів. Так, вирішальним чинником у виборі спеціалізації «Логопедія» для більшості студентів послугувало внутрішнє переконання, відсутність сумнівів Переважна більшість здобувачів денної форми навчання мають бажання реалізуватися в спеціальній педагогіці, досягти успіху в кар'єрі. Освітній процес за освітньою програмою «Спеціальна освіта. Логопедія» виправдав свої сподівання у здобувачів

УДК: 81'243:378.147

Вікторія Герасимович,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальність 014 Середня освіта
Олена Кузьменко (науковий керівник),
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри міжкультурної комунікації та іншомовної освіти
Житомирський державний університет імені Івана Франка

МОНОЛОГІЧНЕ МОВЛЕННЯ У СИСТЕМІ КООРДИНАТ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Постановка проблеми. У сучасних умовах глобалізації та євроінтеграційних прагнень України актуалізується потреба у формуванні іншомовної комунікативної компетентності, зокрема в опануванні англійською мовою як мовою міжнародного спілкування.

Введення у 2024 році в дію закону №3760-IX "Про застосування англійської мови в Україні" закріплює її статус як мови міжнародного спілкування та водночас посилює вимоги до мовної підготовки громадян [5]. У цьому контексті володіння комунікативними уміннями стає запорукою успішної мовленнєвої інтеракції, а важливим перехідним етапом у формуванні повноцінної іншомовної комунікативної компетентності виступає навчання монологічному мовленню. Монолог як одиниця монологічного мовлення дозволяє учням не лише систематизувати мовний матеріал, а й розвивати здатність до логічного, послідовного й аргументованого висловлення власної думки, що є основою ефективної взаємодії в будь-якому комунікативному

середовищі. Саме тому пошук дієвих механізмів розвитку монологічного мовлення досі не втрачає своєї **актуальності.**

Відповідно, **метою** нашої розвідки є окреслення ролі монологічного мовлення у формуванні іншомовної комунікативної компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Іншомовна комунікативна компетентність у сучасній методиці викладання розглядається як динамічне утворення, що забезпечує здатність особи ефективно реалізовувати мовленнєву діяльність у межах іншомовного середовища (Г. Богін, М. Канале, С. Ніколаєва, М. Свейн, Д. Хаймз). Відповідно до Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти, це – сукупність знань, умінь і установок, що дають змогу діяти у межах певного соціального контексту засобами іноземної мови. Подібного погляду дотримується й Й. Ванг, наголошуючи, що іншомовна комунікативна компетентність – це здатність особи адекватно та ефективно спілкуватися іноземною мовою в ситуаціях міжкультурної взаємодії.

Зі свого боку ми визначаємо іншомовну комунікативну компетентність як цілісну здатність особи здійснювати усну й писемну іншомовну взаємодію, з урахуванням комунікативної мети, мовної норми та соціокультурного контексту. Таке розуміння дозволяє цілісно трактувати цей феномен не лише як результат мовного навчання, а як стратегічну якість, необхідну для ефективного функціонування особистості в умовах глобалізованого світу.

Більшість сучасних дослідників сходяться на думці, що іншомовна комунікативна компетентність обов'язково включає мовну та мовленнєву компетентності, хоча їх зміст може відрізнятися. Поняття «мовна компетентність» вперше ввів Н. Хомський, який розглядав її як потенційне знання мови і протиставляв її мовній діяльності [12, с.159].

Мовна компетентність включає лексичну, граматичну, фонетичну та орфографічну компетентності, водночас, мовленнєва компетентність – це сформованість мовленнєвих умінь здійснювати мовленнєву діяльність в аудіюванні, говорінні, читанні та письмі [4, с.12].

Т. Марчій-Дмитраш [14] і Т. Шкваріна [10] визначають мовленнєву

компетентність як складову іншомовної комунікативної компетентності поруч з мовною та соціокультурною компетентностями чи лінгвістичною, соціолінгвістичною, дискурсивною, соціальною та стратегічною компетентностями у термінах Н. Коновалової та Г. Цвєткової [9].

Вітчизняні науковці А. Богуш та Н. Лопатинська зазначають, що мовна компетентність включає мовні знання (фонетичні, лексичні, граматичні), у той час як мовленнєва передбачає здатність адекватно користуватися мовою на практиці [1, с. 24; 2, с.101; 6, с. 190]. І. Гусленко підкреслює різницю між мовною компетентністю як сукупністю лексичних, граматичних, фонетичних та орфографічних компетентностей та мовленнєвою компетентністю як сформованістю мовленнєвих умінь [4].

Аналіз наведених вище визначень свідчить, що питання розмежування мовної та мовленнєвої компетентностей залишається дискусійним, оскільки науковці по-різному тлумачать їхню сутність та взаємозв’язок.

Втім у нашій розвідці будемо притримуватися поглядів М. Орап, яка пропонує трактувати поняття «мовна компетентність», «мовленнєва компетентність» та «мовленнєва діяльність» як взаємозалежні частини цілого [8]. Мовну компетентність вона визначає як об'єктивні знання про мову та її систему, а мовленнєву компетентність розглядає як суб'єктивне утворення, що відображає рівень знань про закони утворення зв'язних висловлювань з даної мовної системи для формулювання думки і включає мовну компетентність. Водночас мовленнєву діяльність вона трактує як практичне застосування мовної компетентності. Згідно з CEFR, фундаментом розвитку мовленнєвих умінь та мовленнєвої компетентності загалом виступає монологічне мовлення [13].

Виклад основного матеріалу. Мовленнєва діяльність, у результаті якої формуються мовленнєві уміння, може мати продуктивний (говоріння і письмо) і рецептивний (аудіювання і читання) характер. Кожне з вказаних умінь базується на комплексі навичок, які синтезуються та взаємодіють при виконанні відповідного виду діяльності.

Цілеспрямованою формою мовленнєвої діяльності, яка полягає в

послідовному і структурованому висловлюванні думок однією особою, спрямованому на передачу інформації, переконання або викликання емоцій у слухача чи слухачів, є монологічне мовлення.

На важливості розвитку продуктивного (монологічного) мовлення як здатності особи ефективно та самостійно виражати власні думки іноземною мовою в усній або письмовій формі, що сприяє усвідомленню мовних форм та створює можливості для самокорекції, наголошували ще М. Канале та М. Свейн [11].

Монологічне мовлення є цілеспрямованою формою мовленнєвої діяльності, що полягає у структурованому висловлюванні думок однією особою для передачі інформації, переконання або викликання емоцій.

Згідно з CEFR, монологічне мовлення є фундаментом мовленнєвої взаємодії, оскільки дозволяє ефективно контролювати мовленнєвий потік та створює основу для продуктивного діалогу [13]. Зокрема, у CEFR наголошується, що лише після досягнення певного рівня автоматизації монологічного мовлення учні здатні переходити до продуктивного діалогу, оскільки їм більше не доводиться витрачати надмірні когнітивні ресурси на побудову окремих речень, що дає можливість зосередитися на інтерактивних аспектах комунікації.

Розглянемо, які аспекти слугують передумовою успішного розвитку іншомовних монологічних умінь.

Табл.1 *Аспекти, що визначають сформованість умінь іншомовного монологічного мовлення учнів*

Категорія	**Очікування**
Лексичний аспект	· Знання широкого спектру лексики, включаючи синоніми, антоніми та словосполучення. · Правильний підбір слів для передачі певного змісту. · Використання стійких виразів, ідіом та фразеологізмів.

Граматичний аспект	· Використання складних граматичних структур (наприклад, умовні речення, пасивний стан, тощо). · Вміння передавати часову послідовність, використовуючи форми Perfect та Continuous. · Точність у використанні артиклів, прийменників та сполучників.
Аргументативна здатність	· Формулювати переконливі тези та обґрунтовувати їх. · Висловлювати аргументи «за» і «проти». · Розширювати тему, наводячи приклади, порівняння та гіпотези.
Лінгвосоціокультурна компетентність	· Розуміння культурних аспектів англомовного середовища та інтеграція їх у мовлення. · Врахування різних стилів спілкування (формальний/неформальний).
Діапазон мовлення	· Вміння говорити на широке коло тем: від екологічних проблем до мистецтва і технологій. · Висловлення власної точки зору з тем, що становлять загальний чи професійний інтерес.
Правильність мовлення та автоматичне виправлення допущених помилок. Рефлексія якості власного виступу після його завершення	· Застосування граматичних правил без суттєвих помилок. · Мінімізація лексичних помилок шляхом планування мовлення.
Швидкість та плавність мовлення	· Використання паузи для структурування думок, а не для пошуку слів. · Вміння швидко реагувати на непередбачувані ситуації.
Зв’язність та логічність	· Використання зв'язків між ідеями за допомогою сполучних слів: “therefore”, “as a result”, “besides”. · Логічна структура монологу: вступ, основна частина, висновок.
Просодичні фактори	· Дотримання правильного тону голосу та інтонації для вираження емоцій і підкріплення аргументів. · Чітка вимова, яка не викликає труднощів у розумінні.

Складовою одиницею монологічного мовлення є монолог, що, за визначенням О. Вашуленко, є висловлюванням однієї особи, націленим на

сприйняття іншими людьми з метою повідомлення інформації, впливу або спонукання до дії [3, с.18]. С. Ніколаєва трактує монолог як безпосередньо спрямований до співрозмовника чи аудиторії організований вид усного мовлення, який передбачає висловлювання однієї особи [7, с.167]. У свою чергу, ми вважаємо, що монолог – це розгорнуте мовленнєве висловлювання однієї особи, яке має завершену смислову, структурну та композиційну єдність і спрямоване на передачу інформації, вираження думок, почуттів або спонукання до дії. Він може бути внутрішнім (рефлексивним) або адресованим слухачеві (аудиторії).

Монологічне мовлення є складною формою мовлення, що вимагає від мовця вміння чітко, зв’язно та логічно викладати свої думки, дотримуючись граматичних правил та послідовності.

Висновки. Монологічне мовлення посідає центральне місце у формуванні іншомовної комунікативної компетентності, оскільки забезпечує здатність до логічного, послідовного та переконливого висловлення думок в усному і писемному мовленні. Його розвиток є ключовим чинником продуктивної комунікації, що сприяє не лише мовному, а й особистісному зростанню учнів. Формування монологічної компетентності вимагає інтегрованого підходу, який враховує когнітивні процеси, мовні механізми та соціокультурні особливості спілкування.

Таким чином, монологічне мовлення виступає не лише інструментом мовної практики, а й важливим засобом розвитку критичного мислення, рефлексії та усвідомленої участі в міжкультурному діалозі. Подальші дослідження мають бути спрямовані на розробку дієвих методик навчання, що сприятимуть гармонійному розвитку всіх компонентів іншомовної комунікативної компетентності.

Список використаних джерел та літератури

1. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови. Київ: Вища школа, 2007. 542 с.
2. Богуш А. М. Навчання дітей української мови в дошкільних навчальних

закладах національних спільнот: програма та навчально-методичний посібник. Тернопіль: Мандрівець, 2016. 136 с.

3. Вашуленко О.В. Мовленнєва складова у структурі читацької компетентності молодшого школяра. Початкова школа. 2011. № 12. С. 16-22.

4. Гусленко І. Ю. Конспект лекцій з дисципліни «Методика навчання іноземних мов»: для студентів 5 курсу факультету «Референт-перекладач», які навчаються за спеціальністю 035 Філологія (Переклад). Харків: НУА, 2018. 64с.

5. Закон України №3760-IX "Про застосування англійської мови в Україні". URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3760-20#Text (Дата останнього звернення: 07.05.2025).

6. Лопатинська Н. А. Мовна, мовленнєва та комунікативна компетенції у студентів вищих навчальних закладів як складники фахової культури майбутнього корекційного педагога. Актуальні питання корекційної освіти. 2015. Вип. 5(2). 187–197 с.

7. Ніколаєва С.Ю. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах. К.: Ленвіт, 1999. 320 с.

8. Орап М. О. Мовленнєва компетенція та мовленнєва діяльність у структурі мовленнєвого досвіду особистості. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія*. 2014. Вип. 48. С. 178-191. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnpu_psykhol_2014_48_22 (Дата останнього звернення: 09.05.2025).

9. Цвєткова Г. Г., Коновалова Н. О. Особливості формування іноземної комунікативної компетентності у дітей середнього дошкільного віку. Освітньо-науковий простір. № 2(1). 2022. URL: https://ess.npu.edu.ua/index.php/ess/article/view/27/28 (Дата останнього звернення: 09.05.2025).

10. Шкваріна Т. М. Англійська мова для дітей дошкільного віку: програма, методичні рекомендації. Київ: Шкільний світ, 2008. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Shkvarina_Tetiana/Anhliiska_mova_dlia_ditei_doshkilnoho_viku_prohrama_metodychni_rekomendatsii.pdf?PHPSESSID=5rciobtidas8tfjim

qa60dbef3 (Дата останнього звернення: 13.05.2025).

11. Canale, M., & Swain, M. Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing. Applied Linguistics. 1980. Vol. 1, No. 1. P. 1–47. URL: https://www.researchgate.net/publication/31260438_Theoretical_Bases_of_Communicative_Approaches_to_Second_Language_Teaching_and_Testing (Last access date: 05.05.2025).

12. Chomsky, Noam. Aspects of the Theory of Syntax. Cambridge, Massachusetts: MIT Press, 1965. 251 p.

13. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Cambridge University Press, 2001. URL: https://rm.coe.int/common-european-framework-of-reference-for-languages-learning-teaching/16809ea0d4 (Last access date: 05.05.2025).

14. Marchii-Dmytrash T. R. Peculiarities of Future Educators' Training for the Forming of the Fundamentals of National Consciousness in Children of Older Preschool Age. Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. 2023. URL: https://www.academia.edu/128642046/Peculiarities_of_Future_Educators_Training_for_the_Forming_of_the_Fundamentals_of_National_Consciousness_in_Children_of_Older_Preschool_Age?utm_source=chatgpt.com (Last access date: 11.05.2025).

УДК 373.5:001.891:54-059.2

Ольга Авдєєва,

доктор філософії з галузі Освіта/ Педагогіка,

доцент, доцент кафедри хімії

Житомирський державний університет імені Івана Франка

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ХІМІЇ

Сучасна система підготовки вчителів хімії потребує оновлення змісту та форм навчання з метою формування висококваліфікованого, конкурентоспроможного фахівця, здатного до самостійного дослідження, критичного мислення та впровадження інновацій у педагогічну практику в майбутній професійній діяльності. Особливої актуальності в даному контексті набуває **формування дослідницьких умінь**, що є основою професійного зростання вчителя-науковця. Здобуті навички дослідницької діяльності не лише сприяють самореалізації педагога, а й створюють підґрунтя для розвитку аналогічних умінь в учнів у процесі навчання хімії в закладах загальної середньої освіти.

На базі кафедри хімії Житомирського державного університету імені Івана Франка успішно функціонує студентський науковий гурток «Вчитель хімії майбутнього», який об’єднує здобувачів вищої освіти різних курсів та є ефективною формою організації їх дослідницької діяльності. Гурток має міждисциплінарний характер і охоплює широкий спектр наукових інтересів. Його учасники планують і здійснюють дослідження в галузях неорганічної, аналітичної та органічної хімії; вчаться використовувати метод проєктів; організовують і проводять домашні хімічні експерименти; застосовують інноваційні технології навчання; вчаться проводити хімічні експерименти з яскравим зовнішнім ефектом, що дозволяє розвивати як предметні компетентності, так і дослідницькі вміння й навички, необхідні для майбутньої наукової та педагогічної діяльності.

Одним із ключових напрямів діяльності гуртка є створення та апробація експериментальних завдань для учнів старшої школи, що поєднує теоретичну підготовку здобувачів вищої освіти з практико-орієнтованим навчанням. Розроблені учасниками методичні матеріали інтегруються в освітній процес під час педагогічної практики, сприяючи формуванню таких якостей, як педагогічна майстерність, креативне мислення, здатність до наукового пошуку, академічна

ініціатива тощо. Таким чином, даний осередок є платформою для формування у здобувачів освіти не лише професійних, а й дослідницьких компетентностей, що в подальшому транслюються у педагогічну практику та майбутню професійну діяльність. Такий підхід уже в межах закладу загальної середньої освіти забезпечує перехід від пасивного засвоєння знань учнями до їх активної пізнавальної діяльності, творчого самовираження, де здобувачі можуть спробувати себе в ролі юних дослідників, експериментаторів, авторів наукових текстів тощо [1].

Отже, діяльність наукових гуртків із хімії є ефективною платформою для підготовки конкурентоспроможного фахівця нової генерації, здатного до інноваційного мислення та реалізації STEM-орієнтованого підходу в вивченні хімії в закладі загальної середньої освіти, а також сприяє формуванню дослідницьких умінь в учнів завдяки впровадженню практико-орієнтованого, експериментального та методичного супроводу молодим вчителем у навчальний процес.

Таким чином, у сучасному освітньому просторі одним із пріоритетних напрямів є формування в учнів ключових компетентностей, зокрема дослідницьких умінь, що є основою розвитку критичного мислення, самостійності та здатності до вирішення проблем, формуванню наукового світогляду.

Дослідницькі вміння учнів – це здатність формулювати проблемне запитання чи гіпотезу; обирати методи для перевірки гіпотези; планувати й проводити хімічний експеримент; фіксувати та аналізувати результати; робити обґрунтовані висновки; презентувати результати дослідження [2, 3].

Особливості формування дослідницьких умінь полягають в організації навчання через проблемно-дослідницький підхід (постановка експериментів, що потребують пошуку рішень); інтеграції з міжпредметними напрямами STEM/STEAM (формування умінь працювати в команді, аналізувати явища з різних точок зору; реалізації принципу «від простого – до складного» (починаючи з простих спостережень – до повноцінного наукового дослідження);

створенні навчального середовища, що сприяє експериментуванню (обладнання кабінетів хімії, використання віртуальних лабораторій, хімічних симуляторів тощо); залученні учнів до позакласної науково-дослідної діяльності (учнівські наукові роботи, участь у конкурсах МАН, проєктній діяльності, тематичних тижнях хімії, хімічних турнірах, олімпіадах, виконанні різних видів хімічного експерименту).

Зокрема, учні мають можливість працювати над проєктами, які передбачають планування і проведення хімічних досліджень, оцінку їхніх результатів, а також формулювання наукових гіпотез. Такий підхід сприяє розвитку навичок критичного мислення, аналізу наукової інформації та науково-дослідницької діяльності.

Проєктне навчання в хімії допомагає учням зрозуміти, як хімічні процеси відбуваються в реальному житті, дозволяючи їм розвивати уміння не тільки працювати з лабораторним обладнанням, але й презентувати наукові дослідження в доступній та зрозумілій формі, в домашніх умовах і, використовуючи речовини ужиткового характеру. Це також сприяє розвитку комунікативних навичок і вміння працювати в команді, що є важливими аспектами для майбутніх науковців, хіміків, технологів та інженерів. Таким чином, використання проєктної технології навчання в ході вивчення хімії стимулює учнів до глибокого розуміння наукових концепцій, розвитку дослідницьких навичок і підготовки до вирішення реальних завдань хімічного спрямування, які є основою нашого повсякденного життя.

Отже, формування дослідницьких умінь учнів у процесі вивчення хімії – це стратегічне завдання сучасного закладу загальної середньої освіти, яке не лише сприяє глибшому розумінню навчального предмету, а й формує громадянина з активною пізнавальною позицією, готового до життя в умовах швидкоплинного науково-технічного прогресу.

Список використаних джерел та літератури

1. Коваль Н.В. Формування дослідницької культури студентів у процесі фахової підготовки. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. 2021. №195. С.

58–62.

2. Пустовіт Г. П. Дослідницька діяльність дітей та учнівської молоді. Енциклопедія освіти / Гол. ред. В. Г. Кремень ; Акад. пед. наук України. К. : Юрінком Інтер, 2008. С. 234-236.

3. Сухомлинська О.В. Дослідницька діяльність у контексті педагогічної освіти. Педагогіка і психологія. 2022. №1. С. 15–21.

УДК 378.011.3:376-056.264

Ірина Долінчук,

асистент кафедри психології, логопедії та інклюзивної освіти

Житомирський державний університет імені Івана Франка

НОМАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ-ЛОГОПЕДІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Якісна професійна підготовка вчителів-логопедів є надзвичайно важливою в умовах сьогодення, адже трансформації освітнього простору в Україні вимагають компетентних спеціалістів, готових ефективно працювати як з дітьми, так і з дорослими, що мають мовленнєві порушення, впроваджувати набуті знання і вміння, розробляти та втілювати в життя інноваційні методи в інклюзивному середовищі.

З 2005 року Україна приєдналася до Болонської системи – моделі вищої освіти, ідея якої полягає в створенні єдиного освітнього простору у Європі і, таким чином, взяла на себе зобов'язання реформувати систему освіти згідно європейським стандартам. Відповідно до Болонської системи в Україні наразі функціонує трирівнева структура освіти:

- *перший цикл підготовки* – бакалавр (відповідає 7 рівню Національної рамки кваліфікацій та передбачає здобуття теоретичних знань і набуття практичних умінь, що є достатніми для виконання спектру професійних обов'язків відповідно до обраної спеціальності);
- *другий цикл підготовки* – магістр (відповідає 8 рівню Національної рамки кваліфікацій та передбачає поглиблення змісту теоретичних знань та

практичних умінь за обраною спеціальністю, здобуття загальних методологічних засад наукової та професійної діяльності);

· *третій цикл підготовки* – доктор філософії (відповідає 9 рівню Національної рамки кваліфікацій та передбачає здобуття теоретичних знань, умінь та навичок, що необхідні для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем та проведення власних наукових досліджень, що мають практичну або теоретичну значимість) [7].

Для України Болонська система стала каталізатором розширення реформи вищої освіти, спрямованої на інтеграцію до європейського освітнього простору, покращення, власне, якості освіти. Продовжуючи цю думку, А.І. Каплієнко стверджує, що якість підготовки кадрів будь-якого напрямку залежить від якості надання освітніх послуг, успішності розроблення стандартів, які відповідають викликам часу та запитам соціуму [1].

Так, 16 червня 2020 року був затверджений стандарт вищої освіти за спеціальністю 016 Спеціальна освіта для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти [2]. Стандарт містить перелік компетентностей, що визначають специфіку підготовки бакалаврів зі спеціальності 016 Спеціальна освіта та відображають якими саме знаннями повинен володіти здобувач вищої освіти по завершенню навчання. Проте, заклад вищої освіти, враховуючи певну спеціалізацію спеціальності (наприклад, 016.01 Логопедія), може, за необхідності, доповнювати перелік компетентностей і, відповідно, очікуваних програмних результатів. Освітня кваліфікація формулюється як «Бакалавр спеціальної освіти (назва спеціалізації, наприклад «Логопедія»)».

Одразу після затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 016 Спеціальна освіта для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, через пів року 5 січня 2021 року був затверджений стандарт вищої освіти за спеціальністю 016 Спеціальна освіта для другого (магістерського) рівня вищої освіти [3]. Стандарт містить перелік обов'язкових компетентностей випускника, які узгоджені із результатами навчання у відповідності до дескрипторів Національної рамки кваліфікацій (НРК України – 7 рівень). Одначе, заклад вищої

освіти має право зазначати додаткові вимоги до компетентностей і результатів навчання, зважаючи на специфіку освітніх програм. Також ЗВО самостійно визначає перелік та назви дисциплін і практик, необхідних на формування цих компетентностей. Освітня кваліфікація, відповідно до Стандарту – «Магістр зі спеціальної освіти (назва спеціалізації, наприклад «Логопедія»).

Сфера працевлаштування випускників, відповідно до стандарту вищої освіти за спеціальністю 016 Спеціальна освіта для другого (магістерського) рівня вищої освіти, це – науково-дослідні установи, заклади освіти та заклади, що надають психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги особам з особливими освітніми потребами (наприклад, НДІ, ЗДО, ЗЗСО, спеціальні школи, ІРЦ, тощо). Завершення навчання на магістратурі відкриває можливості до здобуття третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, а також набуття додаткових кваліфікацій через систему підслядипломної освіти. Стандарт вищої освіти зі спеціальності 016 Спеціальна освіта для третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти був затверджений 1 грудня 2023 року, освітня кваліфікація відповідно до якого «Доктор філософії зі спеціальної освіти» [4].

Варто зазначити також, що 30 серпня 2024 року були внесені зміни до постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти», відповідно до якої були змінені шифр (із 01 на А), код (із 016 на А6) і найменування галузі знань (із Освіта/Педагогіка на Освіта). Таким чином, майбутні вчителі-логопеди, які вступлять до ЗВО після набрання чинності цієї постанови (з 1 листопада 2024 року), матимуть спеціальність А6 Спеціальна освіта (раніше 016 Спеціальна освіта) та спеціалізацію А6.01 Логопедія (раніше 016.01 Логопедія) [5].

В контексті стандартів вищої освіти доречно згадати і професійний стандарт на групу професій «Вчитель-логопед», «Логопед», «Терапевт мови і мовлення». Проєкт, що охоплює професії «Логопед», «Вчитель-логопед», та «Терапевт мови і мовлення», був оприлюднений ще 1 березня 2023 року. Його розробниками стали фахівці із двох потужних в сфері спеціальної освіти

університетів – Українського державного університету імені Михайла Драгоманова та Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Публічне обговорення проєкту відбувалось впродовж кількох етапів з оприлюдненням звітів по завершенню. Так, 18 вересня 2024 року затверджений професійний стандарт на групу професій «Вчитель-логопед» та «Логопед», а 26 вересня 2024 року стандарт внесений до реєстру кваліфікацій [6].

Важливість затвердження професійного стандарту полягає в тому, що він встановлює чіткі кваліфікаційні вимоги для працівників, які бажають працювати логопедами або вчителями-логопедами. Це дозволяє роботодавцям оцінювати фахівців за єдиними критеріями. Стандарт визначає рівень освіти, компетенції та навички, які необхідні для успішного виконання професійних обов'язків. Наявність професійного стандарту підвищує також якість логопедичних послуг, оскільки він визначає чіткі професійні компетентності та необхідні знання для корекційної роботи. Це допомагає уникнути непрофесійного підходу до роботи з дітьми та дорослими з мовленнєвими порушеннями. Також, професійний стандарт є основою для розробки освітніх програм у закладах вищої освіти. Він допомагає у створенні навчальних планів, які відповідають сучасним вимогам ринку праці та дозволяють підготувати фахівців, здатних відповідати професійним викликам.

Таким чином, важливість стандартів вищої освіти зумовлена необхідністю підвищення якості освітнього простору та забезпечення єдиного рівня підготовки фахівців, що буде співзвучним із європейськими вимогами, а затвердження професійного стандарту вчителя-логопеда є ключовим документом, який забезпечує систематичний підхід до підготовки і подальшої діяльності майбутніх спеціалістів, покращуючи якість наданих послуг та сприяючи розвитку професії.

Список використаних джерел та літератури

1. Каплієнко А.І. Деякі аспекти професійної підготовки майбутніх учителів-логопедів в умовах інклюзії. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови.* 2017. № 13. С.113-118.

2. Наказ Міністерства освіти і науки України від 16 червня 2020 р. № 799 «Про затвердження станда0рту вищої освіти за спеціальністю 016 «Спеціальна освіта» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти». URL: https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-standartu-vishoyi-osviti-za-specialnistyu-016-specialna-osvita-dlya-pershogo-bakalavrskogo-rivnya-vishoyi-osviti (дата звернення: 10.03.2025).
3. Наказ Міністерства освіти і науки України від 5 січня 2021 р. № 28 «Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 016 «Спеціальна освіта» для другого (магістерського) рівня вищої освіти». URL: https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-standartu-vishoyi-osviti-za-specialnistyu-016-specialna-osvita-dlya-drugogo-magisterskogo-rivnya-vishoyi-osviti (дата звернення: 16.03.2025).
4. Наказ Міністерства освіти і науки України від 1 грудня 2023 року № 1470 «Про затвердження стандарту вищої освіти зі спеціальності 016 Спеціальна освіта для третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти». URL:https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2023/01.12.2023/016-Spetsialna.osvita.-dok.filosofiyi-1470-01.12.2023.pdf (дата звернення: 10.05.2025).
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2024 року № 1021 « Про внесення змін до переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1021-2024-%D0%BF#Text (дата звернення: 10.05.2025).
6. Професійний стандарт на групу професій «Вчитель-логопед», «Логопед». URL: https://register.nqa.gov.ua/profstandarts?profession_id=491 (дата звернення: 10.04.2025).
7. The Bologna Declaration of 19 June 1999. URL: https://euroosvita.net/prog/data/attach/1038/BOLOGNA_DECLARATION.pdf (дата звернення: 10.04.2025)

УДК 159.922.73:37.091.2-056.3

Ірина Долінчук,
асистент кафедри психології, логопедії та інклюзивної освіти
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Дарина Орел,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальність 016 Спеціальна освіта

ПСИХОЕМОЦІЙНІ АСПЕКТИ ВИХОВАННЯ ДИТИНИ З ООП: ВИКЛИКИ ДЛЯ БАТЬКІВ

У сучасному суспільстві питання підтримки дітей з особливими освітніми потребами (ООП) набуває особливої актуальності. Проте, говорячи про ефективний супровід таких дітей, важливо не залишати поза увагою ключових фігур у їхньому житті – батьків. Саме батьки стають першими й постійними супутниками дитини в її розвитку, соціалізації та освітньому процесі. Їхній психологічний стан, мотивація, готовність до співпраці з педагогами та фахівцями напряму впливають на успішність дитини, її адаптацію до соціального середовища та здатність долати виклики [2].

Дослідження ставлення батьків до дітей з особливими освітніми потребами передбачало застосування двох підходів, що дозволило комплексно підійти до вивчення окресленої проблематики: дослідження суб'єктивного ставлення батьків до дитини з ООП за допомогою розробленої анкети та оцінка рівня тривожності за допомогою шкали Ч. Спілбергера - Ю. Ханіна. Дослідження проводилось із 25-ма батьками, які виховують дітей з особливими освітніми потребами впродовж лютого-березня 2025 року.

Аналіз отриманих результатів показав, що більшість батьків мають

високий рівень залученості в освітній процес своїх дітей, активно спілкуються з учителями та фахівцями команди супроводу, що свідчить про їхню відповідальність і бажання надавати дітям максимальну підтримку. Однак, хоча батьки і активно займаються вихованням, вони все ж стикаються з певними труднощами, що проявляється у високому рівні тривожності та стресу, які пов'язані з переживаннями про майбутнє своїх дітей, їхньою соціалізацію та адаптацію в суспільстві (Рис.1.).

Рис. 1. Спектр батьківських переживань щодо майбутнього їхньої дитини, яка має особливі освітні потреби

Особливості емоційного стану батьків, пов'язаного з їхнім ставленням до дітей з ООП, демонструють високий рівень емоційного вигорання у значної частини опитуваних. Батьки часто переживають стрес і тривогу, що свідчить про потребу в додатковій психологічній підтримці та консультаціях. Однак більшість з них отримує підтримку від родини, що є важливим фактором у подоланні емоційного навантаження.

Поведінкові аспекти батьківського ставлення також свідчать про їхню активність у вихованні дітей. Це включає постійну участь в освітньому процесі та часті позитивні оцінки досягнень дітей, навіть якщо вони не відповідають всім очікуванням. Батьки високо цінують розвиток соціальних навичок своїх дітей,

що є одним з важливих аспектів у їхньому вихованні.

Загалом, аналіз показує, що батьки дітей з особливими освітніми потребами проявляють високу емоційну залученість, однак вони також відчувають значні труднощі, які потребують додаткової підтримки з боку соціальних і освітніх структур. Для зменшення емоційного вигорання батьків та поліпшення їхнього емоційного стану важливо розвивати програми підтримки, що включають психологічну допомогу, інформаційні ресурси та сприяють соціалізації дітей з ООП.

Потреби батьків дітей з особливими освітніми потребами є багатовимірними і не обмежуються виключно психологічною підтримкою в емоційному аспекті. Насамперед, батьки потребують достовірної, своєчасної та доступної інформації про особливості розвитку та виховання дитини, варіативність можливостей навчання та соціалізації, а також більше розуміння та підтримки від суспільства, що є важливим аспектом у створенні інклюзивного середовища для дітей з особливими освітніми потребами (Рис.2.).

Рис. 2. Потреби батьків при вихованні дитини з ООП

У багатьох випадках саме брак інформації або її надмірна фрагментованість стають джерелом додаткового стресу, породжують міфи і страхи, а іноді – призводять до обрання помилкових векторів щодо виховання дитини. Окрім інформаційної підтримки, важливою потребою є емоційна

стабільність, що досягається через можливість висловити свої переживання, отримати розуміння, визнання своїх труднощів і права на вразливість. Батьки потребують середовища, в якому вони можуть почуватися не самотніми у своїй ситуації, де можливий відкритий обмін досвідом, підтримка з боку інших родин або фахівців, які мають практику роботи з подібними випадками [4]. Не менш значущими є потреби у зміцненні батьківських компетенцій, що включають навички ефективної комунікації з дитиною, розуміння особливостей її поведінки, застосування педагогічних стратегій, що відповідають її можливостям та потребам. Нарешті, потребою, що часто залишається поза увагою, є турбота про власне здоров'я батьків, їхнє емоційне вигорання, фізичне виснаження, втрата соціальних зв'язків, що негативно позначається на всій системі родинних відносин [2].

Психологічні та соціальні ресурси, доступні для батьків, мають різноманітні форми. Одним із найбільш значущих ресурсів є підтримка з боку фахівців – психологів, соціальних педагогів, логопедів, дефектологів, які працюють не лише з дитиною, а й з її родиною. Ефективна взаємодія з фахівцями допомагає батькам краще зрозуміти процеси, що відбуваються з дитиною, набути впевненості у власних діях та зміцнити віру у майбутнє. У цьому контексті надзвичайно важливо забезпечити міждисциплінарний підхід, де фахівці з різних сфер координують свої зусилля, орієнтуючись на індивідуальні особливості родини.

Іншим важливим ресурсом є соціальне середовище: групи взаємопідтримки, батьківські асоціації, волонтерські ініціативи, які створюють простір для неформального спілкування, обміну досвідом, емоційної розрядки [1]. Також до важливих ресурсів можна віднести освітні заклади, які реалізують інклюзивні підходи, та державні програми підтримки родин, хоча їхня доступність і якість на практиці часто залишаються недостатніми.

Не менш значущими є внутрішньоособистісні ресурси самих батьків – здатність до саморефлексії, стресостійкість, емоційна гнучкість, наявність духовних чи моральних орієнтирів, які дозволяють знаходити сенс у складних

ситуаціях. Важливо також підкреслити роль найближчого соціального оточення (родичів, друзів, сусідів), чия підтримка чи, навпаки, осуд можуть істотно впливати на психологічний стан батьків та їхню здатність адекватно реагувати на різноманітні життєві виклики [5].

Підвищення ефективності психологічної підтримки батьків дітей з особливими освітніми потребами вимагає комплексного підходу, що включає як інституційні, так і інноваційні рішення. Першочерговим кроком має бути формування системи раннього втручання, що дозволяє не лише своєчасно виявляти особливості розвитку дитини, а й надавати психологічну підтримку батькам уже на етапі первинної діагностики. Вкрай важливо, щоб психологічний супровід батьків був не епізодичним, а безперервним – з урахуванням змінних потреб, пов'язаних із віком дитини, змінами у сімейній структурі або життєвих обставинах.

Велике значення має також підготовка фахівців, які працюють із сім'ями: підвищення їхньої професійної компетентності, розвиток емпатійного ставлення, уміння будувати партнерські взаємини з родинами. Доцільно впроваджувати тренінгові програми для батьків, що орієнтовані на розвиток емоційного інтелекту, навичок подолання стресу, прийняття дитини з її особливостями. Важливим напрямом є просвітницька робота у суспільстві – формування толерантного ставлення до сімей, які виховують дітей з особливими потребами, руйнування стереотипів, подолання соціального відчуження [3].

Таким чином, психологічна підтримка батьків дітей з особливими освітніми потребами – багатовимірний процес, що вимагає гнучкого, персоналізованого та системного підходу. Усвідомлення потреб батьків, мобілізація внутрішніх і зовнішніх ресурсів, а також цілеспрямоване формування умов для ефективної допомоги дозволяє не лише полегшити психоемоційний стан родини, а й створити сприятливе середовище для повноцінного розвитку дитини. Водночас ця підтримка є важливим чинником зміцнення інклюзивного суспільства, яке визнає цінність кожної особистості та її право на гідне життя, незалежно від особливостей розвитку.

24. Іванова Т. Тривога як психологічний феномен. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки.* 2020. №6. С.72-78.

25. Калініна Т.С. Психологічна допомога батькам дітей з особливими освітніми потребами в умовах військових дій. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. №3. С.103-107.

26. Козлюк А.О., Руденко Н.М. Особливості розвитку тривожності дошкільників у системі дитячо-батьківських взаємин. *Проблеми сучасної психології. 2017*. №36.

27. Огороднійчук З.В., Ратушна Т.С. Експериментальне вивчення особистісної тривожності у підлітків з легкою розумовою відсталістю. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія.* 2013. Вип. 23. С. 368-370

28. Петяк О., Руденок А.І. Умови успішного освоєння ролі матері та становлення материнства в психологічному консультуванні жінок. *Psychology Travelogs*, 2021. №1. С.126-137.

УДК 373.3:316.454.52-056.3

Ірина Долінчук,

асистент кафедри психології, логопедії та інклюзивної освіти

Житомирський державний університет імені Івана Франка

Вікторія Шахрай,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

спеціальність 016 Спеціальна освіта

ХАРАКТЕР МІЖОСОБИСТІСНИХ ВЗАЄМИН МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ОДНОЛІТКАМИ, ЯКІ МАЮТЬ ОСОБЛИВІ ОСВІТНІ ПОТРЕБИ

Щороку в Україні спостерігається тенденція до збільшення кількості учнів з особливими освітніми потребами (ООП) у закладах загальної середньої освіти. За даними Міністерства освіти і науки України, за останні п’ять років в ЗЗСО кількість таких дітей зросла більш ніж удвічі: у 2019 році вона становила 25 078 осіб, а у 2024 році – вже 47 610 [3]. Тому незважаючи на те, що інклюзивна освіта набуває дедалі більшого значення, чимало питань, які стосуються ефективної взаємодії дітей з ООП, особливо у молодшому шкільному віці, залишаються недостатньо вивченими.

Молодший шкільний вік – період, коли дитина пристосовується до шкільного середовища, активно розвивається, взаємодіє з однолітками, засвоює соціальні та культурні норми і формує навички міжособистісного спілкування. Проте, молодші школярі з ООП можуть зіткнутися зі значними труднощами в соціалізації якщо не забезпечити належної уваги їхнім взаєминам у колективі. Як зазначає Г.О. Скиба, не всі діти добре розуміють, як варто поводитися та спілкуватися з однолітками, аби не завдати їм зайвих переживань. Часто школярі стикаються з труднощами у подоланні комунікативних бар’єрів, що може викликати непорозуміння, стресові ситуації, а інколи – розчарування та зниження навчальної мотивації [2].

Для учнів з ООП характерним є недостатній рівень сформованості комунікативних навичок і ефективних способів взаємодії з однолітками. Їм важко координувати свої дії під час виконання колективних завдань, налагоджувати взаємоконтроль і взаємодопомогу. У спостерігаються труднощі з ініціативністю до спілкування, аргументацією власної думки, переконуванням співрозмовника, участю в діалозі чи дискусії. Крім того, як зазначають І.І. Дорожко, О. Є. Малихіна та Л. В. Туріщева, вони не завжди володіють умінням чітко передавати інформацію, проявляти активне слухання, підтримувати розмову, виявляти емпатію, а також виражати свої думки [1]. Таким чином, з

метою вивчення особливостей спілкування дітей молодшого шкільного віку з однолітками, які мають особливі освітні потреби, було проведене дослідження (березень 2025 року) допомогою методу соціометрії Дж. Морено із учнями 3-4-х класів Коростенського міського ліцею №11 (в кожному класі по 2 учні з ООП).

Результати проведеного дослідження показали, що діти з ООП зазвичай або ізольовані, або мають достатньо суперечливий статус. У 3-му класі наявне більш виражене відторгнення дітей з ООП, а у 4-му класі становище таких учнів хоч дещо і краще, але все ще потребує особливої уваги. Цю відмінність ми пов'язуємо з віковими особливостями учнів, оскільки поступово з дорослішанням підвищується рівень емоційної зрілості, саморефлексії, діти починають краще розуміти відмінності між людьми, що в подальшому сприяє формуванню толерантного ставлення до однокласників з ООП.

В цілому, обидва класи демонструють чітку структуру авторитетних осіб серед учнів. Більшість дітей мають певний рівень впливу на колектив, що свідчить про сформованість системи міжособистісних взаємин у молодших школярів. Однак наявність учнів з низьким рівнем референтності, зокрема дітей з ООП, підкреслює необхідність покращення інклюзивного підходу в освітньому процесі. Варто зазначити, що у 3-му класі спостерігається вища емоційна згуртованість, позитивна оцінка соціального оточення та менший рівень суперечностей між дітьми. В той же час у 4-му класі починають проявлятися ознаки самовираження, посилюються процеси групового розмежування, що супроводжується підвищенням конфліктності.

Загалом більшість дітей продемонстрували адекватне самосприйняття і розуміння власних міжособистісних стосунків, але й у обох класах було виявлено групу учнів, які мають тривожність щодо власного неприйняття. Одначе, слід зауважити, що не лише діти з ООП виявились ізольованими або мали суперечливий статус в класі. Це дає змогу стверджувати, що негативне сприйняття окремих учнів у колективі пов'язане не виключно з наявністю особливих освітніх потреб, а й з особливостями поведінки, комунікативними труднощами, характером взаємодії та особистісними якостями дітей. Тому

соціальні труднощі у класі є багатофакторними та залежать як від об’єктивних особливостей самих дітей, так і від особливостей взаємодії у всьому класі.

Таким чином, результати дослідження підтверджують ізольованість або неприйняття молодших школярів, зокрема з ООП. Ці учні потребують цілеспрямованої психолого-педагогічної підтримки спрямованої на розвиток соціально-комунікативних навичок та включення у колективні види діяльності.

Список використаних джерел та літератури

1. Дорожко І. І., Малихіна О. Є., Туріщева Л. В. Розвиток комунікативних умінь дітей з ООП в умовах інклюзивного навчання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*. 2022. № 4. С. 134–138.
2. Скиба Г. О. Формування міжособистісного спілкування учнів молодшого шкільного віку в умовах інклюзивної освіти : дис. ... д-ра філософії : 011.00.01. Мелітополь, 2020. 230 с.
3. Статистичні дані Міністерства освіти і науки України. URL: https://mon.gov.ua/osvita-2/inklyuzivne-navchannya/statistichni-dani (дата звернення: 10.05.2025).

УДК 373.5.091.31:004.98

Альона Кузьмінчук,

здобувачка 3 курсу першого (бакалаврського)

рівня вищої освіти спеціальність 014 «Середня освіта»

Тамара Андрійчук,

кандидат біологічних наук, доцент,

доцент кафедри екології та географії

Руслана Власенко,

кандидат біологічних наук, доцент,

доцент кафедри екології та географії
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ВПЛИВ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НА ЯКІСТЬ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ У 6 КЛАСІ: РЕЗУЛЬТАТИ АНКЕТУВАННЯ ТА МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Постановка проблеми. У сучасній системі освіти дедалі більшого значення набувають пошуки ефективних методів навчання, що сприяють активному залученню здобувачів до освітнього процесу та підвищення рівня їхніх знань. Особливої уваги потребує навчання шкільного курсу географії у 6 класі, оскільки саме на цьому етапі формуються базові уявлення школярів про географічну науку, просторове мислення, а також навички аналізу природних та соціально-економічних процесів.

Традиційні форми подачі матеріалу часто не забезпечують належного рівня зацікавленості здобувачів, що негативно впливає на якість засвоєння знань. У зв'язку з цим постає необхідність впровадження інтерактивних методів навчання, які передбачають активну участь школярів у навчальному процесі, взаємодію з учителем та однокласниками, використання сучасних технологій, ігор, дискусій, проєктної діяльності тощо.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю виявлення впливу інтерактивних методів навчання на якість засвоєння навчального матеріалу з шкільного курсу географії у 6 класі. Для цього важливим є проведення анкетування серед здобувачів освіти з метою вивчення їх ставлення до інтерактивного навчання, виявлення його переваг, труднощів та результативності [1].

Виклад основного матеріалу дослідження. У межах педагогічного дослідження проведено анкетування серед здобувачів освіти 6 класу Овруцького ліцею № 1 Овруцької міської ради.

Мета дослідження – визначити рівень зацікавленості школярів у вивченні шкільного курсу географії, проаналізувати їхнє ставлення до різних форм

організації навчальної діяльності на уроках, а також здійснити оцінку ефективності окремих інтерактивних методів навчання з точки зору їхнього впливу на якість засвоєння навчального матеріалу (рис. 1-4).

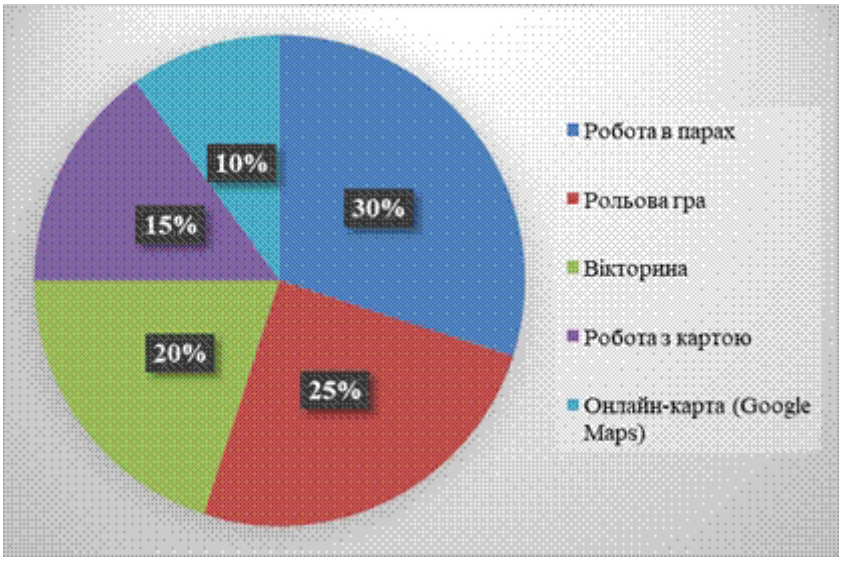

Рис. 1. Результати опитування серед здобувачів, щодо найбільш цікавої форми навчання.

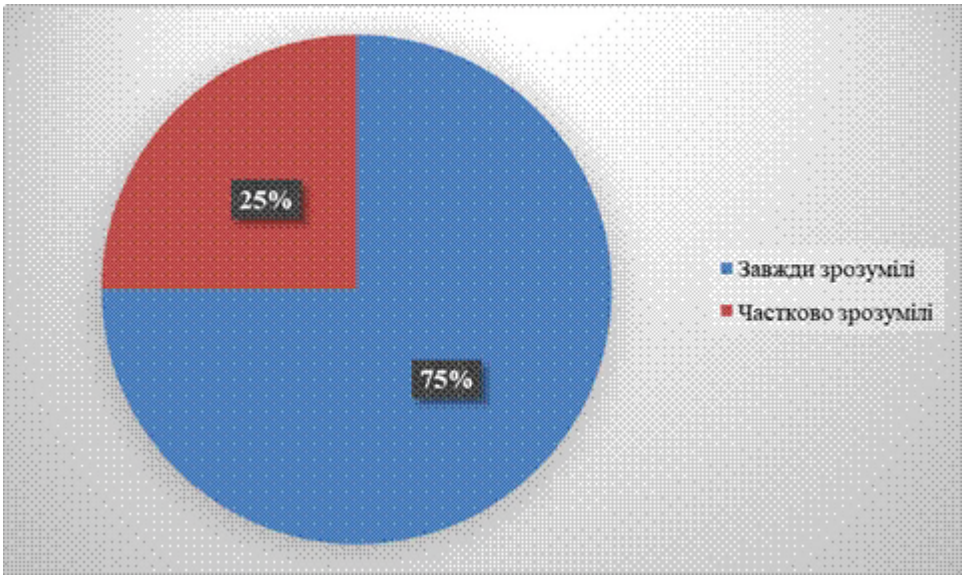

Рис. 2. Результати опитування серед респондентів, щодо зрозумілості завдань.

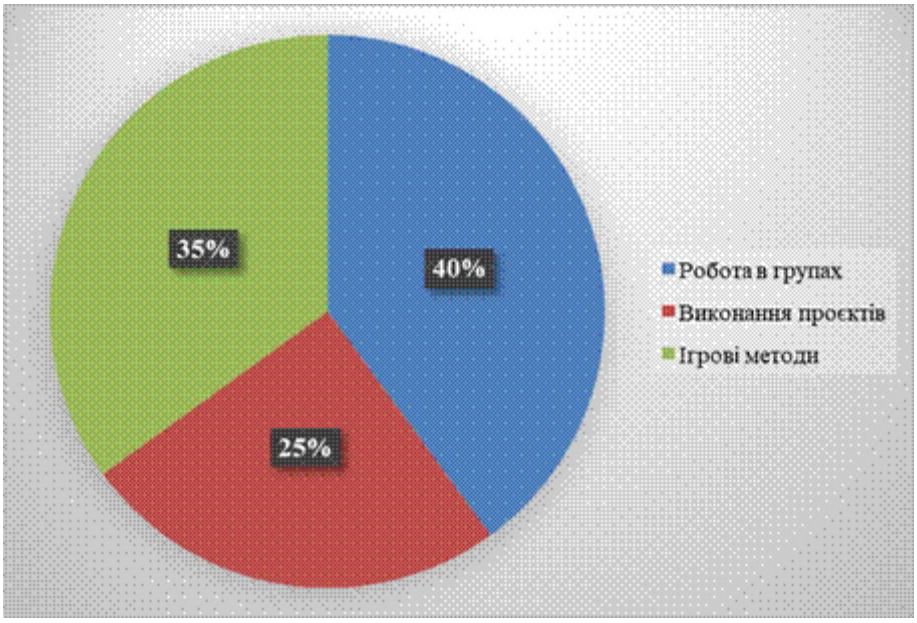

Рис. 3. Результати опитування серед учнів, щодо кращого запам'ятовування.

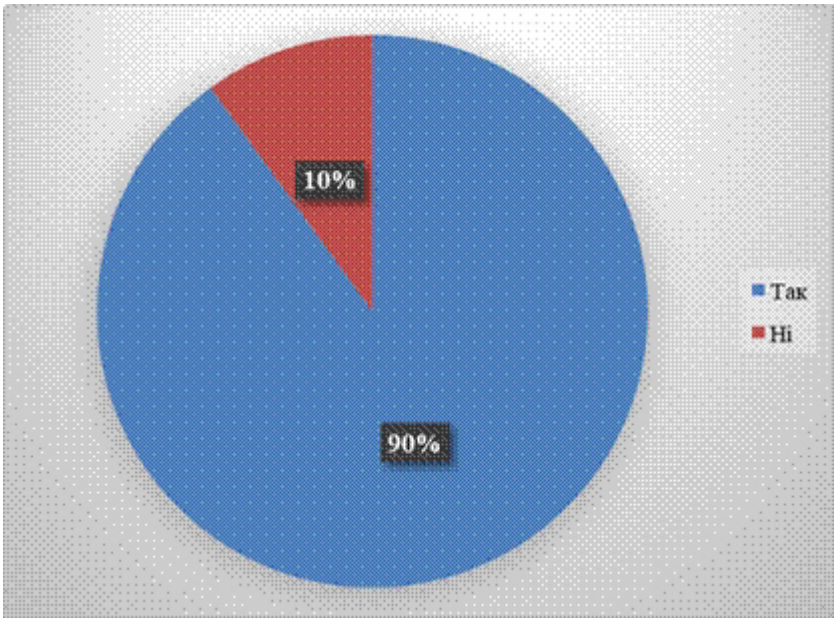

Рис. 4. Результати опитування серед здобувачів, щодо зацікавленості у вивченні шкільного курсу географії.

Аналіз результатів анкетування засвідчив, що серед школярів найбільш привабливими формами навчальної діяльності є рольові ігри, робота в групах та вікторини. Близько 75% респондентів зазначили, що завдання, які використовуються під час інтерактивних занять, є для них повністю зрозумілими. Зокрема, такі методи, як освітні квести, прийом «мікрофон», а також робота в парах, здобувачі оцінили як ефективні для розвитку аналітичного

мислення й критичного осмислення навчального матеріалу [3].

Понад 90% школярів виявили зацікавлення у більш частому використанні форм роботи, що передбачають взаємодію, ігрові елементи або застосування цифрових технологій. Отже, інтерактивні методи навчання варто розглядати не лише як засіб активізації пізнавальної діяльності, але й як потужний інструмент формування ключових предметних та міжпредметних компетентностей.

Аналіз отриманих результатів засвідчив високий рівень навчальної мотивації школярів при вивченні шкільного курсу географії, у 6 класі, що значною мірою зумовлено впровадженням інтерактивних методів. Інтерактивні форми організації навчального процесу викликали підвищений інтерес до навчального предмета та отримали позитивну оцінку з боку школярів. Особливо ефективними здобувачі вважають діяльнісно орієнтовані формати уроків, зокрема роботу в малих групах і рольові ігри, які сприяють глибшому засвоєнню змісту навчального матеріалу та активізують пізнавальну діяльність школярів у класі.

Список використаних джерел та літератури

1. Данілова О. М., Мацевко О. Р. Використання інтерактивних методів на уроках географії в умовах дистанційного навчання. *The IX International Science Conference «Problems and tasks of modern science and practice»*. Bordeaux, France. 2021 С. 274-276.

2. Інноваційні методи навчання на уроках географії у 6-7 класах. URL: https://surl.lu/nhjcge (дата звернення 08.03.2025).

3. Методи і засоби навчання. URL: https://surl.lu/fbhqxa/ (дата звернення 24.12.2024).

УДК 371.3:004.738.5:004.92(07)

Ілля Нечухраний,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальність 014 «Середня освіта»
Оксана Яценко,
асистент кафедри комп'ютерних наук та інформаційних технологій
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ОГЛЯД ОНЛАЙН-СЕРВІСІВ ДЛЯ РОЗРОБКИ ДИДАКТИЧНО-МЕТОДИЧНИХ МАТЕРІАЛІВ З ТЕМИ, «ГРАФІЧНІ ЗОБРАЖЕННЯ»

Сучасна освітня парадигма вимагає від педагогів не лише глибоких знань свого предмета, а й вміння ефективно використовувати цифрові інструменти для розробки дидактично-методичних матеріалів та підвищення якості навчального процесу. Особливої актуальності це набуває в умовах швидкого розвитку інформаційних технологій та повсюдного впровадження дистанційного та змішаного навчання.

Використання онлайн-сервісів для створення дидактичних матеріалів з теми «Графічні зображення» відкриває нові можливості для візуалізації складних понять, моделювання об'єктів та процесів, а також створення інтерактивних завдань. Це сприяє кращому засвоєнню матеріалу, розвиває творчі здібності та критичне мислення учнів.

Вибір правильного онлайн-сервісу є ключовим для успішної розробки якісних навчальних матеріалів. При доборі онлайн-сервісів для створення дидактично-методичних матеріалів важливо враховувати як дидактичні, так і технічні аспекти, а також вікові особливості учнів 6 класу [1-3]. Серед дидактичних критеріїв ключовими є:

- відповідність навчальній програмі;
- відповідність віковим особливостям учня;
- сприяння розвитку творчих здібностей;

- підтримка різних форм роботи;
- можливість зворотнього зв’язку та оцінювання.

Не менш важливими є і технічні характеристики як от: наявність онлайн-доступу до сервісу та розроблених матеріалів; можливість використання на різних операційних системах (Windows, macOS, Linux) та пристроях (ПК, ноутбуки, планшети, смартфони); стабільність та швидкість роботи; інтуїтивно-зрозумілий інтерфейс та простота в використанні.

Ще однією характеристикою є функціональність сервісу, тобто його здатність виконувати набір функцій, що задовольняє потреби користувача. Для розробки матеріалів з теми «Графічні зображення» важливими є:

- підтримка різних форматів зображень (JPEG, PNG, GIF); наявність базових інструментів для малювання та редагування (обрізка, зміна розміру, додавання тексту, фігур, шарів);
- можливість вбудовування мультимедіа (відео, аудіо); наявність шаблонів та бібліотек;
- можливість колективної роботи над матеріалами є значною перевагою, особливо для проектної діяльності;
- можливість експортувати створені матеріали у різні формати (PDF, зображення, веб-сторінки) або інтегрувати їх в інші освітні платформи (наприклад, Google Classroom, Moodle);
- надійність та безпека.

Не менш важливими є такі показники як: наявність підтримки користувачів, розвиток середовища розробки, наявність методичних матеріалів та їх якість, вартість використання та ін.

Для забезпечення теми «Графічні зображення», згідно з сучасними навчальними програмами (зокрема НУШ), необхідні різноманітні навчально-дидактичні матеріали, що сприятимуть формуванню ключових компетентностей учнів, розвиватимуть їхню творчість, логічне мислення та практичні навички [4]. Виходячи з актуальності та критеріїв добору, що були сформульовані, для розробки дидактично-методичних матеріалів з теми «Графічні зображення» для

6 класу потрібні програми для створення та обробки графічних зображень, сервіси для розробки наочних та демонстраційних матеріалів, сервіси для перевірки знань тощо.

Для того, щоб зробити навчальний матеріал більш наочним та зрозумілим для пояснення нового матеріалу доцільно використати презентації. Презентації є потужним інструментом у навчальному процесі, що значно підвищує його ефективність. Вони допомагають як вчителям, так і учням у засвоєнні та обміні інформацією. Для розробки презентацій можна використати такі застосунки як Google Slides, Prezi, Canva та ін.. На нашу думку найбільш доцільним буде використання сервісу Canva (https://www.canva.com/), що дозволяє створювати візуально привабливі та зрозумілі матеріали для пояснення понять (растрова/векторна графіка, формати файлів), розробляти інтерактивні завдання (наприклад, «перетягни та співстав»), оформлювати міні-проекти учнів. Canva може бути використана для створення навчальних презентацій, інфографіки «Типи графічних зображень», робочих аркушів для практики роботи з кольорами, плакатів з основними термінами, завдань на співставлення елементів графічного інтерфейсу.

Як один з інструментів на початкових етапах роботи з растровою графікою може бути використаний «Онлайн Paint» (https://jspaint.app/), але не як єдиний чи основний сервіс для всієї теми «Графічні зображення». Більш дидактично доцільним буде використання безкоштовного редактора Photopea (www.photopea.com). Він Photopea відповідає більшості наведених критеріїв: має набір базових інструментів для створення та редагування растрових зображень (обрізка, зміна розміру, корекція кольорів, робота з шарами), не вимагає встановлення на ПК та підтримує багато форматів файлів; дає можливість використовувати заздалегідь приготовлені файли, де учні будуть виконувати конкретні дії.

Для створення інтерактивних вікторин, тестів та опитувань в ігровій формі можна скористатись платформою Kahoot! (create.kahoot.it), що відповідає більшості як дидактичних так і технічних вимог: дозволяє створювати динамічні

та захоплюючі тести для перевірки знань (можна використовувати зображення як варіанти відповідей або як питання); чудово підходить для узагальнення знань та мотивації; досить просто у використанні та має інтуїтивно зрозумілий інтерфейс.

Створювати «живі» матеріали, де учні можуть натискати на об'єкти, отримуючи додаткову інформацію (наприклад, натиснути на піксель, щоб побачити його властивості; натиснути на інструмент, щоб отримати опис) дозволяє платформа Genially (www.genial.ly). Вона підходить для пояснення складних понять візуально та інтерактивно. Можна створювати міні-ігри на розпізнавання графічних об'єктів або форматів.

Ще одним інструментом для вивчення графіки може стати Scratch (scratch.mit.edu). Незважаючи на те, що це платформа для програмування, Scratch має багато інструментів для роботи з графічними спрайтами та фоном. Учні можуть створювати власні графічні об'єкти (у векторному редакторі Scratch), анімувати їх, змінювати їх розмір, колір, положення. Можна навіть створити прості ігри, де завдання полягає у правильному розміщенні графічних елементів.

Підсумовуючи зазначене вище, можна сказати, що застосування онлайн-сервісів у викладанні теми «Графічні зображення» є ключовим для модернізації освітнього процесу. Це дозволяє не тільки ефективніше засвоїти матеріал, а й розвинути в учнів цифрові навички, що є необхідними для їхнього успіху в майбутньому.

Список використаних джерел та літератури

1. Когут У. П. Класифікація та критерії вибору програмних засобів для фундаменталізації підготовки бакалаврів інформатики з інформатичних дисциплін. *Інформаційні технології в освіті.* 2012. № 11. С. 88–97. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/itvo_2012_11_15 (дата звернення: 28.05.2025).

2. Жалдак М. І. та ін. Оцінювання якості програмних засобів навчального призначення для загальноосвітніх навчальних закладів: колективна монографія. : монографія. К: Педагогічна думка, 2012. 132 с.

3. Яценко О. І., Чумак Л. М. Критерії добору середовища навчання

програмування для формування ікт-компетентності майбутніх учителів початкової школи. *Information Technologies and Learning Tools*. 2020. Т. 78, № 4. С. 219–236. URL: https://doi.org/10.33407/itlt.v78i4.2912 (дата звернення: 28.05.2025).

4. Модельні навчальні програми для 5–9 класів Нової української школи. *Міністерство освіти і науки України.* URL: https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoi-ukrainskoi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku (дата звернення: 28.05.2025).

УДК 373.5:001.891:54-059.2

Вікторія Расць,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальність 102 Хімія
Ольга Авдєєва,
доктор філософії з галузі Освіта/ Педагогіка,
доцент, доцент кафедри хімії
Житомирський державний університет імені Івана Франка

НАУКОВИЙ ГУРТОК ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ УЧНІВ ІЗ ХІМІЇ

Одним із ключових завдань сучасного освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти є стимулювання розвитку творчого потенціалу учнів. Досягнення цієї мети можливе завдяки впровадженню вчителями інноваційних методологічних і психолого-педагогічних підходів у освітній процес [2, 3]. Адже, окрім засвоєння теоретичних знань і практичних умінь, важливою умовою ефективної діяльності учнів на уроці та в межах позакласної роботи є їх активна

участь у науково-дослідній діяльності [1]. Аналіз наукових джерел свідчить, що ефективному формуванню дослідницької компетентності учнів сприяє їх раннє залучення до наукової роботи, а також поєднання дидактичних методів із виховними засобами, що розвиває як наукові, так і елементарні дослідницькі здібності здобувачів освіти.

У контексті даного дослідження науковий гурток виступає важливою формою організації освітнього середовища, спрямованого на розвиток дослідницьких компетентностей учнів. Він сприяє формуванню критичного мислення, вмінню аналізувати й вирішувати складні проблеми, що позитивно впливає на якість освітнього процесу у закладі загальної середньої освіти. Таким чином, у межах діяльності наукового гуртка здобувачі освіти розвивають уміння, необхідні для здійснення наукового пошуку: обґрунтовують вибір теми дослідження, визначають його мету та завдання, аналізують предмет дослідження, встановлюють його актуальність, опрацьовують наукову літературу з дотриманням принципів академічної доброчесності [2].

Науковий гурток з хімії є ефективною формою позакласної навчально-дослідної діяльності, яка спрямована на **поглиблення знань учнів, розвиток їхніх дослідницьких навичок, формування наукового мислення та мотивації до самостійного пізнання.**

Дослідницькі вміння – це здатність до постановки проблеми, формулювання гіпотез, планування експериментів, збору та аналізу даних, узагальнення результатів [3]. Вони є складовою частиною наукового мислення і формуються через залучення до науково-дослідницької діяльності в умовах закладу загальної середньої освіти. Особливого значення це набуває для учнів, які цікавляться хімією наукою, оскільки вона є експериментальною наукою, яка вимагає глибоких практичних навичок і дослідницького підходу.

Науковий гурток створює умови для розвитку пізнавального інтересу, формування навичок наукової комунікації, критичного мислення, уміння працювати в команді. У процесі гурткової діяльності учні:

- навчаються планувати й проводити елементарні експериментальні

дослідження;

- беруть участь у наукових конференціях, конкурсах наукових робіт;

- розробляють власні міні-дослідження;

- створюють навчальні проєкти як теоретичного, так і практичного спрямування;

- оформлюють результати у вигляді тез, статей, презентацій [1].

Роль керівника гуртка полягає в наданні методичної допомоги, мотивації до пошукової діяльності, оцінюванні результатів роботи, формулюванні висновків до проведеного дослідження. Особливо цінною є міждисциплінарна спрямованість досліджень, що дозволяє поєднувати хімію з біологією, екологією, медициною тощо. Таким чином, **одним із основних завдань наукового гуртка з хімії є стимулювання творчої активності учнів**, розвиток їхнього інтересу до науково-дослідної діяльності, а також формування навичок самостійного пошуку, аналізу та систематизації інформації на хімічну тематику, а поєднання традиційної дослідницької діяльності з інноваційними технологіями, відкриє нові можливості для підвищення якості та ефективності навчального процесу.

Отже, науковий гурток виступає дієвим засобом формування дослідницьких умінь учнів, сприяючи розвитку їхньої наукової активності, самостійності, креативності. Ефективність гурткової діяльності зумовлюється її системністю, методичним супроводом та мотиваційним компонентом. **Діяльність хімічного гуртка відіграє ключову роль у розкритті наукового потенціалу учнів** і є невід'ємним елементом формування їхньої професійної та дослідницької компетентності. Подальші перспективи пов'язані з розширенням тематики досліджень і впровадженням інноваційних наукових проєктів.

Список використаних джерел та літератури

1. Біляєва О. І. Дослідницька компетентність як складова професійної підготовки вчителя. *Педагогічні науки.* 2020. №2. С. 34–39.

2. Мерзликін О. Наступність та неперервність формування дослідницьких компетентностей старшокласників у профільному навчанні фізики. Наукові

записки Кіровоградського ДПУ ім. В. Винниченка. Кіровоград, 2014. Вип. 6. Ч. 2. С. 81–86.
3. Сухомлинська О.В. Дослідницька діяльність у контексті педагогічної освіти // Педагогіка і психологія. 2022. №1. С. 15–21.

УДК 004.4:37.016

Оксана Яценко,
асистент кафедри комп'ютерних наук та інформаційних технологій
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Іван Бойко,
здобувач 2 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальність 014 «Середня освіта»

ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ MINECRAFT ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ОСНОВ ПРОГРАМУВАННЯ

В умовах стрімкого розвитку цифрових технологій програмування стає однією з ключових компетентностей сучасного суспільства. Зростаючий попит на ІТ-фахівців обумовлює необхідність впровадження основ програмування в шкільну та позашкільну освіту. Однак традиційні форми навчання часто не викликають належного рівня мотивації та інтересу в учнів. Це створює потребу в пошуку нових, більш ефективних методів навчання, що можуть поєднувати як освітню цінність так і залучення учнів. Одним з таких підходів є використання комп'ютерних ігор в освітньому процесі. Ігрові середовища, такі як Minecraft, надають інтерактивні інструменти для навчання основам алгоритмізації, логіки та мов програмування у доступній для дітей формі.

Minecraft – комп'ютерна гра з відкритим світом, розроблена шведським програмістом Маркусом Перссоном, а пізніше видана компанією Mojang. Гра не

ставить перед гравцем якихось однозначних цілей, але пропонує йому безліч можливостей і занять: наприклад, гравець може досліджувати світ, створювати різноманітні споруди і предмети [1]. Minecraft – це гра, яка відкриває нові можливості для навчання та розвитку, поєднуючи в собі творчість, планування та вирішення завдань. Завдяки своїй відкритій природі та широким можливостям для експериментів, вона стає ефективним інструментом на уроках інформатики для розвитку логічного мислення у дітей.

У 2016 році з'явилась освітня версія гри – Education Edition [2], яка стала використовуватися по всьому світу для викладання самих різних дисциплін, в тому числі і для навчання програмуванню. Minecraft for Education доступний для Windows, Mac, iPad та Chromebook та підтримує Blocks, Python, JavaScript.

Кожне заняття на платформі Minecraft: Education Edition – це ігровий квест, в якому головний герой, керований учнем, знаходиться в умовах досить жорстких обмежень, не маючи можливості просто щось створити або знищити, переміститися в певне місце віртуального світу. У грі визначається певний сюжет і допустимі дії; вчитель заздалегідь готує і налаштовує конкретний ігровий світ.

Minecraft пропонує широкі можливості для вивчення програмування, як для новачків, так і для більш просунутих користувачів. Гра надає різноманітні інструменти та платформи для вивчення основ кодування та створення складних механізмів у ігровому світі. Minecraft можна використовувати для навчання різним концепціям програмування, таким як рекурсія, подієво-орієнтоване програмування та паралельне програмування. Гравець може взаємодіяти зі структурою, що побудована з розробленого ним коду. Побудова структури в Minecraft Education Edition за допомогою коду мотивує гравців вивчати математику та підкреслює важливість кодування порівняно з ручним виконанням завдань [3].

Одним з ключових елементів Minecraft: Education Edition є модуль Code Builder, який інтегрований в ігровий простір та призначений для написання коду. *Code Builder* – це інтерфейс, який дозволяє програмувати поведінку об'єктів та автоматизувати дії в ігровому світі за допомогою візуальних (наприклад,

MakeCode API) або текстових (Python, JavaScript) мов програмування [2]. Це дозволяє організувати покрокове вивчення програмування переходячи від досить простого програмування з допомогою блоків до мов програмування з більш складним синтаксисом та конструкціями.

Пишучи власні програми учні отримують можливість керувати віртуальним агентам, який може виконувати команди та: переміщатися по віртуальному світу, взаємодіяти з іншими об'єктами, будувати конструкції, розв'язувати певні задачі тощо. Це дозволяє учням практично оволодівати циклами, умовними операторами, змінними та функціями у візуальному середовищі.

Ще одним шляхом розвитку алгоритмічного та проектного мислення є можливість створення симуляцій та логічних схем: Minecraft дозволяє моделювати різноманітні процеси (ферми, електричні та логічні схеми, елементи інфраструктури та ін.). Такі сценарії вимагають як вміння програмувати так і розробляти проекти, що, в свою чергу, сприяє розвитку міждисциплінарних навичок та розумінню прикладних аспектів програмування.

Під час навчання вчитель може використовувати Minecraft для створення задач, що вимагають використанні певних алгоритмів. Приклади таких завдань:

Завдання 1. Написати програму в результаті виконання якої буде побудована вежа із заданої кількості блоків.

Завдання 2. Написати алгоритм для сортування ресурсів.

Завдання 3. Побудувати лабіринт та запрограмувати агента на його проходження.

Завдання 4. Розробити алгоритм побудови піраміди з блоків.

Завдання 5. Створити квест в якому гравець шукає скарби, а агент допомагає.

Завдання 6. Розробити транспорту систему на прикладі вагонеток з логікою зупинок.

Завдання 7. Створити паркан навколо ділянки, чергуючи кольори блоків.

Окрім того, Minecraft сприяє розвитку командної роботи, оскільки багато

завдань можна виконувати спільно з іншими учнями. Це навчає дітей співпрацювати, спільно вирішувати проблеми та розподіляти завдання. Наприклад можна запропонувати учням створити груповий проект «Світ майбутнього».

В мережі інтернет розміщена значна кількість посібників для учнів, тренінги та семінари для педагогів. Серед них варто відмітити платформу Code.org (Hour of Code) [4], що пропонує україномовні уроки з програмування на базі Minecraft, які можуть стати у нагоді на початковому етапі знайомства з кодуванням та Microsoft Learn що має модулі, присвячені використанню Minecraft: EE в освіті [5]. Ресурси на кшталт «На Урок» пропонують готові курси та уроки для вчителів, які бажають використовувати Minecraft: EE у своїй роботі. Ці матеріали включають інтерактивні завдання, покрокові інструкції та орієнтовані на шкільну програму.

Використання Minecraft: Education Edition для навчання програмуванню є ефективним рішенням для формування початкових IT-навичок, розвитку алгоритмічного мислення та підвищення мотивації учнів. Завдяки можливості роботи з візуальними та текстовими мовами, використанню проєктної активності та гнучкому налаштуванню навчальних завдань, ця платформа є перспективним інструментом для цифрової освіти як у формальному, так і в неформальному навчанні.

Список використаних джерел та літератури

1. Welcome to the official site of Minecraft. *Minecraft.* URL: https://www.minecraft.net/en-us (date of access: 28.05.2025).

2. Welcome to Minecraft Education. *Minecraft Education*. URL: https://education.minecraft.net/en-us (date of access: 28.05.2025).

3. Suwannik W. Minecraft: An Engaging Platform to Learn Programming. *arXiv:2208.09556*. 2022. p. 4. URL: https://doi.org/10.48550/arXiv.2208.09556 (date of access: 28.05.2025).

4. Minecraft Hour of Code. *Code.org*. URL: https://code.org/minecraft (date of access: 28.05.2025).

5. Minecraft Education on Microsoft Learn. *Microsoft Learn: Build skills that open doors in your career*. URL: https://learn.microsoft.com/uk-ua/training/educator-center/product-guides/minecraft (date of access: 28.05.2025).

УДК 37.091.33:31.016:51

Ігор Кравчук,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
016 Спеціальна освіта
Віктор Гладуш (науковий керівник),
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри психології, логопедії та інклюзивної освіти
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ДИДАКТИЧНІ ІГРИ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ У СПЕЦІАЛЬНІЙ ШКОЛІ

Сучасна освітня парадигма, особливо в умовах спеціальної освіти та нової української школи вимагають переосмислення традиційних підходів до викладання математики у 5-6 класах. Для учнів 5-6 класів спеціальних шкіл, які мають особливі освітні потреби традиційні методики часто є недостатньо ефективними для забезпечення глибокого засвоєння математичних знань та формування ключових компетентностей [1].

Одним із основних завдань нової української школи є виховання самостійної, ініціативної та відповідальної особистості яка вміє навчатися протягом життя, розвиває свої вміння та навички. Це стосується не тільки навчання в школі та університеті, але і навчання за допомогою життєвого досвіду, читання художньої та наукової літератури, аналізу різноманітних ситуацій та вирішення проблем, відвідування різноманітних майстер-класів, вебінарів, тренінгів, семінарів, онлайн-курсів.

Під час навчання відбувається процес обміну досвідом. “Бо ж навчання безперервний процес обміну досвідом, ми не тільки отримуємо знання, а й віддаємо їх. І чим більше віддаєш, тим більше отримуємо. Цей закон працює

ідеально” [4].

Спостереження свідчать, що якщо збираються учні 5-6 класів, то вони найбільше часу віддають грі. У грі вони проявляють свої індивідуальні особливості, вміння співпрацювати, демонструють своє логічне та критичне мислення, творчість і винахідливість, розвивають навички розв’язання проблем, проявляють ініціативність і навчаються нести відповідальність за свою участь у роботі команди. Під час гри в учнів виховується наполегливість і стійкість до невдач та помилок, вміння контролювати свої емоції, дотримуватися правил, дисципліни та самоорганізації. Для учнів з особливими освітніми потребами ігри сприяють розвитку різноманітних навичок, які допомагають їм соціалізуватися в сучасному житті. А. Макаренко писав, що: “Гра має важливе значення у житті дитини… Якою буде дитина в грі, такою вона буде і в праці, коли виросте. Тому виховання майбутнього діяча відбувається перш за все у грі”.

Під час гри в дитини стимулюється пізнавальний інтерес. Гра на уроках математики це не тільки розвага, але потужний навчальний інструмент, який дає можливість учням краще засвоїти матеріал, розвивати пам’ять та увагу, навички вирішення проблем, наполегливості, старанності, співпрацювати, домовлятися, слухати інших учасників гри, домовлятися з ними. Це сприяє інтеграції в учнівський колектив, долати труднощі у спілкуванні осіб з ООП.

За допомогою ігрової діяльності інформація сприймається не пасивно, а активно. Активні дії сприяють кращому засвоєнню матеріалу. Ігри можна адаптувати під індивідуальні можливості учня чи учениці. Можна змінювати рівень складності, швидкість проходження гри. Під час ігор можна повторювати один і той же самий матеріал багато разів для закріплення знань, умінь та навичок. Це зручно для дітей яким важко запам’ятати вивчений матеріал. Ігри можна використовувати для повторення раніше вивченого матеріалу.

Інформаційні технології широко використовуються в Україні в освітньому середовищі. В такий нелегкий для нашої країни час держава виділяє кошти для створення універсального освітнього середовища та закуповує для навчальних закладів комп’ютерну техніку, особливо для класів НУШ. Фундація О.

Зеленської [3] активно бере участь у забезпеченні українських шкіл комп'ютерною технікою. У школах створенні умови для впровадження інформаційних технологій в освітній процес.

У 5 класі учні переступають поріг середньої школи. В цей період використання елементів гри на уроках математики підвищує мотивацію до навчальної діяльності. Дидактичні ігри допомагають зробити процес навчання більш доступним і цікавим. Адже в 5-6 класах основними змістовими лініями є арифметика, елементи алгебри, наочна геометрія. Тобто учні вже готуються до вивчення алгебри та геометрії. У початковій школі гра є невід'ємною частиною навчальної діяльності. У середніх класах гра допомагає учням краще зрозуміти математичний матеріал, учні навчаються запам'ятовувати теоретичний матеріал, легше проходить перехід від натуральних чисел до раціональних чисел через поступове вивчення звичайних дробів, десяткових дробів, додатних і від'ємних чисел, буквених виразів, формул, розв'язування рівнянь, задач за допомогою рівнянь. Координатний промінь, координатна пряма та координатна площина є початковими відомостями про метод координат. Використання дидактичних ігор підвищує рівень засвоєння знань та вироблення умінь та навичок учнів знаходити координати точки, будувати точки за заданими координатами тощо. Щоб учні краще підготувалися до вивчення матеріалу можна запропонувати їм пограти у гру "Морський бій". Для економії часу, підтримки мотивації та зацікавленості у навчання на уроках доцільно використовувати платформу GeoGebra. На даній платформі учні можуть побудувати малюнки за заданими координатами. Це дозволить раціонально витратити час на уроці і підсилити інтерес учнів. Щоб правильно побудувати точку за заданими координатами або знайти координати точки потрібно бути уважним і точним. Пропуск навіть однієї клітинки, неправильне визначення координат на осях абсцис та ординат або їх плутання призведе до помилки і неправильної побудови.

Під час вивчення теми "Натуральні числа" процес навчання стає цікавим для учнів та захоплюючим. Можна використати різні тренажери для швидкого обчислення, ігри на відповідність (пари), вікторини, платформи для створення

ігор: Wordwall, Kahoot, Quizizz, Matific Україна, Learning.

Звичайні та десяткові дроби широко застосовуються у повсякденному житті людей. Вивчення дробів супроводжується труднощами. Дітям з порушенням мовлення спочатку потрібно правильно навчитися читати звичайний дріб, зрозуміти на що вказує чисельник дробу, а на що знаменник, поділ предмета на рівні частини, розуміння частини цілого, порівняння дробів та виконувати дії [2]. Використання ігор може перетворити навчання на цікави процес, багатий на відкриття та позитивні емоції, що є дуже важливим під час воєнного стану, коли дітям доводиться спускатися під час уроків до сховища. Учні з ООП, які змушені навчатися під час повітряних тривог, в умовах сховища, відчувають додатковий стрес. Математика, як точний предмет, може посилювати тривогу. Тому використання математичних ігор створених за допомогою цифрових інструментів допомагають знизити стрес.

Використання ігор на уроці значно підвищує рівень знань учнів з ООП.

Для вивчення математики у 5-6 класах результативним є комплексний підхід який об'єднує теоретичні знання, практичний досвід, уміння та навички, наочність, ігровий матеріал, сучасні цифрові технології.

Список викристаних джерел іта літератури

1. Державний стандарт базової середньої освіти Постанова КМУ №898 від 30.09.2020 року https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/ дата звернення 10.05.25

2. Рібцун Ю. В. Запобігти, захистити, допомогти. Діти з особливими мовленнєвими потребами в умовах військового стану. Вісник науки та освіти. 2022. № 2. С. 202-213. https://doi.org/10.52058/2786-6165-2022-2(2)-201-212 дата звернення 9.05.25

3. Фундація Олени Зеленської реалізувала проект із забезпечення ноутбуками вчителів для дистанційної освіти https://www.president.gov.ua/news/fundaciya-oleni-zelenskoyi-realizuvala-proekt-iz-zabezpechen-83657 дата звернення 11.04.25

4. «Навчання – безперервний процес обміну досвідом: чим більше віддаєш,

тим більше отримуєш», – Юрій Стогній https://docs.google.com/document/d/1cUlK_4QLwdi9u6qwn_b2QGCSYhpHLY1oDSGGSXLJZGw/edit?tab=t.0#heading=h.rhcipwoek3sd дата звернення 27.05.2025

УДК 378.147:376-056.264

Ольга Жигора,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальність 016 Спеціальна освіта
Наталія Бірук,
кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ЛОГОПЕДІВ ДО ВЗАЄМОДІЇ З БАТЬКАМИ ДІТЕЙ З ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

Сучасна система освіти дедалі більше акцентує увагу не лише на професійній компетентності фахівців, але й на розвитку їхніх комунікативних, емоційних та соціальних навичок. У випадку логопедів, важливою складовою їхньої професійної підготовки є здатність до ефективної взаємодії з батьками дітей, які мають тяжкі порушення мовлення. Саме батьки є найближчим оточенням дитини, і від рівня їхнього залучення, розуміння проблеми та співпраці з фахівцем залежить результативність корекційної роботи.

Діти з тяжкими порушеннями мовлення потребують комплексного підходу до корекції, де логопед виступає не лише як фахівець, що працює з дитиною, але й як консультант, порадник, партнер для родини. Тому майбутні логопеди повинні бути підготовлені до психологічно чутливої, аргументованої, етичної та конструктивної взаємодії з батьками.

Дослідниця інклюзивної освіти А. Колупаєва систематизувала науково-

теоретичні підходи до залучення осіб з обмеженими можливостями до навчального процесу в загальноосвітніх закладах, здійснила аналіз вітчизняного та міжнародного законодавства, а також висвітлила практичні аспекти впровадження інклюзивної освіти в Україні. Окрему увагу вона приділила необхідності впровадження корекційно-розвивальних занять у навчання дітей з особливими освітніми потребами. У межах науково-експериментальної та проєктної діяльності дослідниця наголосила на важливості готовності як педагогів, так і батьків до активної участі в освітньому процесі таких дітей [2; 3].

Мета підготовки майбутніх логопедів до взаємодії з батьками полягає в формуванні у здобувачів освіти:

- усвідомлення важливості співпраці з родиною;
- знань про психолого-педагогічні особливості батьків дітей з порушеннями мовлення;
- навичок професійного спілкування, консультування та емоційної підтримки;
- вміння інформувати батьків про перебіг, зміст і доцільність логопедичної роботи.

Основні напрями підготовки:

Теоретична підготовка: студенти вивчають основи дефектології, логопедії, вікової психології та сімейної педагогіки. Особлива увага приділяється темам: психології батьківства у складних життєвих обставинах; типів реакцій батьків на мовленнєву патологію дитини; механізмів психологічного супроводу родини.

Практична підготовка: у рамках практичних занять, тренінгів та педагогічної практики студенти моделюють ситуації логопедичного консультування; аналізують типові помилки у взаємодії з батьками; створюють інформаційні матеріали (пам’ятки, рекомендації тощо); беруть участь у супроводі логопедичних занять з обов’язковим залученням батьків.

Комунікативно-психологічний тренінг та формування комунікативної компетентності передбачає розвиток: емпатії та навичок активного слухання; вміння вести діалог без осуду та тиску; здатності адаптувати інформацію до рівня

сприйняття конкретної родини.

Взаємодія з родиною як партнерство: ефективна логопедична допомога можлива лише в умовах партнерства між спеціалістом і батьками. Важливо, щоб майбутні логопеди вчилися будувати діалог на основі довіри, взаємоповаги та спільної відповідальності. Вони мають не лише ділитися знаннями, а й підтримувати батьків психологічно, допомагати їм прийняти особливості дитини й навчити взаємодіяти з нею в повсякденному житті.

Отже, підготовка майбутніх логопедів до взаємодії з батьками дітей з тяжкими порушеннями мовлення є невід'ємною складовою їхньої професійної компетентності. Успішна реалізація корекційної роботи потребує гармонійної співпраці з родиною, а отже – спеціально організованої підготовки, що охоплює як теоретичну, так і практичну та психологічну складову. Лише фахівець, готовий до міжособистісного діалогу і чутливого ставлення до потреб сім'ї, зможе забезпечити ефективну допомогу дитині з мовленнєвими порушеннями.

Список використаних джерел та літератури

1. Гладуш В., Баранець Я. До питання формування професійної компетентності педагога інклюзивного закладу. Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля (серія «Педагогіка і психологія») Теоретичні основи корекційної педагогіки та освіти, 2015. Вип. 1 (9)

2. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. Інклюзивна освіта: від основ до практики: [монографія]. Київ: ТОВ «АТОПОЛ», 2016. 152 с.

3. Колупаєва А.А. та Савчук Л.О. *Діти з особливими потребами та організація навчання.* Київ: «АТОПОЛ», 2011. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/7270

4. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія. Київ: «Самміт-Книга», 2009. 272 с.

5. Кузава І. Теоретичні та методичні засади інклюзивної освіти дошкільників, які потребують корекції психофізичного розвитку. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015.

6. Mitchell D. What Really Works in Special and Inclusive Education (Using

evidence-based teaching strategies) / D. Mitchell. – London: Routledge Taylor & Francis Group, 2008. – 334 p.87

УДК 159.922.7:373.2

Ірина Нестерук,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальність 016 Спеціальна освіта
Наталія Бірук,
кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління
Житомирський державний університет імені Івана Франка

КОРЕКЦІЯ МОВЛЕННЄВИХ ПОРУШЕНЬ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ АРТ-ТЕРАПІЇ

Мовленнєвий розвиток є одним з основних завдань дошкільної освіти. Завдяки мовленню відбувається розвиток пізнавальної сфери дитини і формується її внутрішній світ, з позицій якого вона сприймає все, що її оточує. Мовлення, є основним засобом прояву найважливіших психічних процесів – пам'яті, сприйняття, мислення, а також розвитку інших сфер: комунікативної, емоційно-вольової, пізнавальної, мотиваційної та інших.

Порушення мовленнєвого розвитку є однією з найпоширеніших проблем, яка породжує низку вторинних відхилень, що впливають на подальший розвиток дитини. З огляду на це, надзвичайно важливим є питання пошуку ефективних шляхів подолання мовленнєвих порушень у дошкільників та їх корекції. Це процес, суттєво важливий для формування інтелектуальних якостей особистості, який сприяє розширенню світогляду, стимуляції та збагаченню комунікативних навичок, а також засвоєнню культурного досвіду людства.

На сучасному етапі розвитку дитини, однією з актуальних завдань, є підвищення ефективності процесу корекції мовленнєвих засобів. До традиційних методів корекції мовленнєвих порушень, все більше використовуються нетрадиційні форми роботи.

Традиційні форми роботи – це корекційна робота спрямована на виправлення або послаблення наявних порушень, а нетрадиційні методи – це комплексний процес створення, поширення, впровадження та використання нового практичного засобу, спрямованого на розкриття потенційних можливостей дитини, досягнення нею оптимального рівня розвитку. До нетрадиційних методів корекції розвитку відносять і арт-терапію.

Арт-терапія – це лікування за допомогою залучення дитини до мистецтв. При цьому дитина навчається спілкуватись з навколишнім світом на рівні екосистеми, використовуючи образотворчі, рухові та звукові засоби. Вона має змогу самостійно висловлювати свої почуття, потреби та мотивацію своєї поведінки, діяльності і спілкування, необхідні для її повноцінного розвитку та пристосування до навколишнього середовища.

Діти із мовленнєвими порушеннями мають особливості: невротична симптоматика, супутні діагнози, поведінкові проблеми, мовленнєвий негативізм, відсутність навичок комунікації, порушення здатності до прийому і переробки інформації тощо. Всі ці особливості вимагають цілеспрямованої корекційно-розвиткової роботи засобами мистецтва, тобто застосування арт-методів.

Вплив арт-методів:

- сприяють підвищенню інтересу до логопедичних занять;
- забезпечують ефективність корекції мовленнєвих порушень, а саме: поповнення та активізації словника, корекції граматичної будови мовлення, розвитку зв’язного мовлення;
- підвищують мотивацію мовленнєвого спілкування;
- створюють позитивний емоційний настрій;
- сприяють творчому самовираженню, розвитку уяви, естетичного досвіду, художніх здібностей в цілому;

- підвищують адаптаційні можливості дитини до повсякденного життя, знижують втому, негативні емоційні стани;
- сприяють креативному розвитку дитини.

Вперше термін «арт-терапія» був введений англійським лікарем і художником Адріаном Хіллом в 1938 році в описі його роботи з хворими на туберкульоз в санаторіях. Він вважав, що завдяки своїй здатності створювати нові образи людина відволікається від переживань про свої фізичні вади і зосереджується на тому, що допомагає їй бути вільною від страждань [1]. Як стверджує Л. Терлецька, терапія силами мистецтвом дає можливість навчити дитину виражати почуття в соціально допустимій формі; розвити емпатію та позитивні відчуття; сформувати почуття внутрішнього контролю; сприяти розвитку уваги до почуттів; посилити почуття власної гідності. Науковець зазначає, що через мистецтво дитина на практиці отримує позитивне розуміння себе: як «я-успішний», «у мене все добре виходить», «я не такий, як усі, і це – добре», «я можу впоратись із труднощами» тощо. Дослідники в сфері освіти, конкретизуючи проблеми дітей з певними відхилення від звичайної норми розвитку, стверджують, що арт-терапія є альтернативним засобом пізнання через мистецтво себе і світу, самовираження й налагодження комунікації з оточуючими, розвитку різноманітних сфер (емоційної, вольової, особистісної), стабілізації її внутрішнього світу [9].

Вивчення можливостей ефективного використання арт-терапії у системі корекції мовленнєвих розладів – складна і цікава проблема на перехресті багатьох суміжних наук: медицини, психології, педагогіки, мистецтвознавства і, звичайно, логопедії. Розвиток дитини з особливостями психофізичного розвитку, зокрема з порушеннями мовлення, залежить від багатьох фізіологічних і соціальних чинників і тісно пов’язаний з особливостями становлення та дозрівання адаптивних систем організму. Досить потужним впливом, що може в комплексі стимулювати ці процеси, є мистецтво.

Відомо, що мовленнєві порушення в дошкільному віці негативно впливають на психофізичний стан дитини, а в подальшу й на адаптацію нового середовища

школи і, як наслідок, на взаємодію з однолітками. У дітей, на відміну від дорослих, існує тісний взаємозв'язок тілесного і духовного, вони не вміють приховувати своїх емоцій та почуттів, показуючи свої справжні переживання, без хитрощів.

Саме тому, займаючись творчою діяльністю, дошкільники у своїх роботах проявляють весь спектр переживань та емоцій. Зокрема, це особливо яскраво можна простежити у дітей з порушеннями у розвитку мовлення, адже вони не можуть достатньою мірою вербалізувати свої відчуття та емоції. В цьому їм дуже вдало допомагає мистецтво, зокрема образотворча діяльності, що в даному випадку виступає й компенсаторним фоном для самореалізації, й засобом спілкування, й опорою у діагностично–корекційній діяльності.

Наукові дослідження підтверджують, що надзвичайно позитивні результати для подолання мовленнєвих порушень дає такий метод арт-терапії, як ізотерапія. Ізотерапія – лікування засобами образотворчого мистецтва (ліплення, малювання, декоративно-прикладне мистецтво та ін.). Ця технологія є однією з найпопулярніших технік арт-терапії. Вона виникла ще наприкінці XIX століття, коли психіатр М. Сімона та судовий експерт А. Ардье, спостерігаючи за душевнохворими пацієнтами, помітили, що при погіршенні загального самопочуття вони починали відображати свої почуття за допомогою паперу та кольору. Але як тільки стан пацієнтів стабілізувався, вони припиняли малювати. Пізніше ізотерапію було застосовано як метод психологічної корекції в роботі з дітьми, які були відправлені до США з Європи в часи Другої світової війни. Саме лікування образотворчим мистецтвом допомогло зі складними психологічними проблемами та повернутися до нормального життя.

З наукової точки зору ізотерапія – зображувальна творчість, що бере участь в узгодженні міжпівкульної взаємодії; яка потребує участі багатьох психічних функцій, а саме сприяє активізації конкретно-образного мислення, яке в основному пов'язане з роботою правої півкулі, та абстрактно-логічного, за яке відповідає ліва півкуля.

М. Власюк наголошує, що підсвідомість дитини з особливими потребами

ховає її страхи, мрії, і малювання може «проявити» приховане. Коли дитина малює, навіть хаотично, на картинці відбивається її внутрішній стан. Між тим існує ряд проблем, пов'язаних зі станом дитячого здоров'я, наприклад: різні психічні травми; неврози; депресії; тривожність; аутизм; затримка психічного і мовленнєвого розвитку [2].

Як показує практика, використання в роботі з дітьми з мовленнєвими порушеннями різного зображувального матеріалу сприяє їх сенсорному розвитку. Так, використання технік ізотерапії сприяє одночасному вирішенню таких питань, як: нормалізація мовленнєвого дихання, удосконалення роботи м'язів периферичного мовленнєвого апарату. До прикладу, створюючи малюнок за допомогою «малювання мильними бульбашками», дитина зміцнює м'язи губ, непомітно для себе виконує своєрідну дихальну гімнастику, необхідну для корекції мовлення. Формуванню активного та пасивного словника, зв'язності мовлення сприяє створення сюжетних малюнків за почутим оповіданням чи казкою.

Малювання за певним сюжетом сприяє кращому його усвідомленню, запам'ятовуванню й підвищує якість переказу почутого: його зв'язності, послідовності, повнот, інформативності.

Саме тому, якщо в якості наочності використовувати малюнки, які діти створили власноруч, це сприятиме швидшому засвоєнню мовленнєвого матеріалу. Образотворчу діяльність слід використовувати на всіх етапах навчання та корекції мови. Для цього готуємо невеликі аркуші паперу, олівці чи фломастери. Створюючи малюнки на заняттях з розвитку фонематичного слуху педагогу необхідно детально пояснювати, як зображувати той чи інший предмет. У процесі знайомства дітей зі звуками варто використовувати різноманітні прийоми роботи, підкріплюючи кожен звук певним малюнком. Результатом такої роботи стане те, що діти вмітимуть не тільки впізнавати слова з визначеним звуком, але й знаходити предмети, у назвах яких є цей звук. Будь-який вид роботи зі звуками: знайомство, автоматизація вимови, диференціація в словах – може знаходити своє відображення у дитячих малюнках. Будь-яка лексична

тема, закріплена за допомогою малюнка, засвоюється глибше і швидше [6].

Різні види ізотерапевтичної діяльності позитивно впливають на розвиток мовлення: можна легко створювати проблемні ситуації, що сприяють появі мовленнєвої активності та формують комунікативну спрямованість мовлення [7]. У процесі продуктивної діяльності значно швидше відбувається розвиток сприймання й усвідомлення мовлення дітьми тому, що воно набуває дійсно практичної спрямованості та має велике значення для виконання тієї чи іншої запропонованої діяльності.

Для досягнення успішних результатів корекції мовлення дошкільників варто використовувати різні форми та методи роботи, такі як:

1) вправи з різними матеріалами, які спрямовані на загальну активацію та розвиток сенсорної сфери (розминаючи шматок солоного тіста чи глини або малюючи долонькою чи пальчиками, зосередити увагу дитина на відчуттях, описати їх);

2) робота в парах, яка спрямована на розвиток комунікативних навичок («каракулі Віннікота»: один з учасників малює каракулі і передає іншому, щоб той закінчив образ; один учасник починає малюнок на вільну чи задану тему, а інший закінчує. Закінчуємо роботу обговоренням результатів співпраці);

3) спільне групове малювання, яке також спрямоване на розвиток навичок працювати в команді, сприяє розвитку вміння домовлятися («групова фреска’»: на великому аркуші паперу чи на холсті одночасно або по черзі діти малюють на ту чи іншу тему);

4) групові зображувальні ігри («дивна тварина»: одна дитина малює голову тварини, згинає аркуш і передає наступному учаснику; він малює тулуб, згинає аркуш і передає далі; в кінці кожен намагається розповісти від першої особи про будь-яку частину фігури, яку він не малював; аналогічно можна зображувати і людину);

5) вправи, які поєднують образотворчу діяльність з іншими видами арт-терапії (передача вражень від музики за допомогою малювання у процесі її прослуховування; зображення в малюнку вражень від прослуханого твору);

6) вправи, спрямовані на вирішення певних конфліктних ситуацій (створення композицій на тему «шторм», «вибух»; малювання на холсті губками чи малярними щітками).

Таким чином, використання в закладі дошкільної освіти арт-терапевтичних форм та методів у роботі з дітьми з порушенням мовлення сприяє розвитку самостійності, ініціативності, творчості, є запорукою розвитку її пізнавальної активності. А вправи ізотерапії розвивають окомір і координацію рук, фантазію, творче бачення і уяву, завдяки таким вправам по-новому відкривається перед маленькою дитиною світ, що допомагає активізувати та розширити словниковий запас, дає уявлення про нові можливості взаємодії з предметами, дозволяючи встановити граматичні закономірності при описі своїх дій, а також створює потужну психофізіологічну базу для розвитку мовлення. Водночас за допомогою технік ізотерапії здійснюється позитивний вплив на психоемоційний стан дитини, що сприяє гармонійному розвитку особистості в цілому.

Список використаних джерел та літератури

1. Бабій І.В. Теорія і практика арт-терапії: навч.-метод. комплекс. Умань: Алмі, 2014. 75 с.

2. Власюк М. Арт-терапія: зцілення мистецтвом. Психолог. 2005. № 39.С. 9–23. 3. Гладуш В.А. Шляхи вдосконалення професійної підготовки логопедів в Україні (1960-ті рр.) Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. Науковий журнал СумДПУ ім. А.С. Макаренка. 2014. № 17(35). С. 56–65.

3. Енциклопедія освіти / за ред. В.Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

4. Кравченко А.І., Литвиненко В.А. Арт-терапія та арт-педагогіка в логопедичній роботі з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку: навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. Суми, 2012. 130 с.

5. Ладижинська О.В. Поняття «арт-терапія» в освітньому процесі. Ізотерапія, як складова арт-терапії в корекційній роботі з дошкільниками. Інноваційні технології в дошкільній освіті. Переяслав-Хмельницький, 2019. С. 79–85.

6. Ласточкіна О. В. Дидактична гра як засіб розвитку зв'язного мовлення дошкільників із порушенням мовлення. Матеріали IV Всеукраїнської заочної науково- практичної конференції «Сучасні проблеми логопедії та реабілітації». Суми, 2017. С. 18–22.
7. Литвиненко В.А. Основи арт-терапії: навчально -методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2016. 140 с.
8. Терлецька Л.Г. Психологія здоров'я: арт-терапевтичні технології: навч. пос. Київ: Видавничий дім «Слово», 2016. 128 с.
9. Федій О.А. Естетотерапія: навч. посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 256 с.
10. Хіля А.В. Арт-терапія як об'єкт наукового дослідження у працях зарубіжних та вітчизняних вчених. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2016. № 5. С. 394–405.

УДК 159.922.7:37.013.82

Тетяна Омелянчук,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальність 016 Спеціальна освіта,
Наталія Бірук,
кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ВИКОРИСТАННЯ АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНИХ МЕТОДІВ У РОБОТІ З ДІТЬМИ З ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЯ

Постановка проблеми. Порушення мовлення у дітей є однією з

найпоширеніших форм порушень психофізичного розвитку, що істотно впливають на загальний розвиток дитини, її пізнавальну активність, емоційний стан, соціальну адаптацію. Ефективна допомога дітям з мовленнєвими труднощами потребує комплексного підходу, який включає як логопедичну корекцію, так і психотерапевтичну підтримку. Одним із дієвих напрямів психокорекційної роботи є арт-терапія – метод лікування засобами мистецтва, що дає змогу м'яко та природно впливати на емоційно-почуттєву сферу дитини, формувати комунікативні навички та покращувати мовленнєву активність.

Сучасне суспільство вимагає від системи освіти гнучких і креативних рішень, особливо в контексті інклюзивної освіти. У цьому контексті актуальним стає впровадження арт-терапевтичних методів у роботу з дітьми з мовленнєвими порушеннями, адже ці методи поєднують корекційну, розвивальну та виховну функції. Арт-терапія дозволяє створити сприятливе середовище для самовираження дитини, зниження тривожності, стимуляції мовлення в природному ігровому контексті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема розвитку мовлення у дітей досліджувалась у працях А. Богуш, М. Вашуленка, Н. Лебедєвої, В. Литвиненко, Л. Терлецької, Л. Трофименко, Л. Черніченко та багатьох інших. Арт-терапія як метод психокорекції широко висвітлена в роботах І. Бабій, М. Власюк, В. Гладуша, Л. Дьяченко, І. Савчук та ін. Проте застосування саме арт-терапевтичних технік у логопедичній роботі залишається недостатньо дослідженим і потребує подальшого аналізу з точки зору їх ефективності у практичній роботі з дітьми з різними видами мовленнєвих порушень.

Метою статті є характеристика можливостей застосування арт-терапевтичних методів у роботі з дітьми з мовленнєвими порушеннями, обґрунтувати їх ефективність у розвитку комунікативних навичок, зниженні психологічної напруги та стимуляції мовлення.

Арт-терапія – це не лише метод самовираження, а й ефективний інструмент впливу на психоемоційний стан дитини. У роботі з дітьми з порушеннями мовлення найчастіше використовуються наступні види арт-терапії:

Ізотерапія (терапія малюванням) – сприяє розвитку дрібної моторики, візуального мислення, просторового орієнтування, що, в свою чергу, позитивно впливає на розвиток мовлення.

Поєднання образотворчої та мовленнєвої діяльності дітей є досить ефективним. Це дає змогу підвищити мовленнєву активність дитини, активізувати увагу, сприймання, пам'ять, розвивати фантазію та уяву, активно поповнити як пасивний, так і активний словник дитини новими поняттями. Образотворча діяльність сприяє емоційно-вольовому розвитку, оскільки стимулює дитину до вираження своїх почуттів, формує відповідальне відношення до виконуваної роботи та доведенню її до кінця. Така інтеграція повинна відбуватися як і у дитячому садку, так і вдома.

Пісочна терапія – розвиває сенсорну сферу, уяву, сприяє вираженню емоцій і думок без потреби у вербальному оформленні, що важливо для дітей з мовленнєвими бар’єрами.

Актуальність полягає в тому, що багато сучасних концепцій освіти визнають незамінний вплив пісочної терапії на мовленнєвий розвиток дитини, розвиток уваги, сприйняття, пам'яті та мислення. Пісок ідеально підходить для формування перцептивних відчуттів, сенсорного виховання, дрібної моторики. Ігри з піском здатні зацікавити, відволікти, розслабити дитину, а отже, забезпечити найбільш успішне виконання завдання, а також є ефективним способом подачі матеріалу. Крім того, пісочна терапія поєднує масу вправ, спрямованих на загальну релаксацію, зняття рухових стереотипів та судомних рухів. У процесі пісочної гри дитина має можливість висловити свої найглибші емоційні переживання, вона звільняється від страхів, і пережите не розвивається у психічну травму.

Музикотерапія – розвиває фонематичний слух, ритм, пам’ять, полегшує артикуляцію та знижує психоемоційну напругу. Різнобічний вплив музики на психіку людини робить музикотерапію одним із перспективних сучасних методів лікування та профілактики порушення нервової системи, аутизму, заїкання, депресії, відхилень у поведінці, психосоматичних захворювань,

рухових і мовних розладів.

Казкотерапія – формує словниковий запас, стимулює мовленнєву активність, активізує творче мислення, уяву.

В основі казкотерапії лежить психокорекція засобами літературного твору – казки. Цей вид терапії більше використовується для роботи із старшими дошкільниками та молодшими школярами, які мають проблеми в розвитку. За допомогою казкотерапії можно надати допомогу дітям з проблемами (агресивним, невпевненим, сором'язливим, з проблемами прийняття своїх почуттів, а також з різного роду психосоматичними захворюваннями).

Казкотерапія дозволяє дитині з мовленнєвими порушеннями усвідомити свої проблеми та побачити шляхи її вирішення. Особливе значення надається підбору персонажів для казки та встановлення відносин між ними. В казкотерапії є важливим застосування вже готових казок (народних, авторських), після сприймання яких, як правило, проводиться бесіда з дітьми, в якій проводяться паралелі між особистісним досвідом дитини та подіями казки.

Драматерапія сприяє формуванню діалогічного мовлення, розвитку соціальних ролей і комунікаційних навичок. Гра в театр дає змогу здійснювати дії, близькі до справжнього життя, але здійснювати їх під наглядом досвідченого фахівця. Він використовує для цього театральну імпровізацію, допомагає дитині розвивати творчий потенціал, знайомитися з внутрішнім світом, навчає спонтанності, реалізації себе в здоровому житті. У результаті людина починає розкривати свої реальні можливості, змінює своє ставлення до інших людей, переоцінює себе і своє життя.

Сміхотерапія – лікування позитивними емоціями, засіб глибокого очищення організму людини на всіх рівнях – від фізіології до нервової системи, психіки та розуму. Сміх є одним з механізмів адаптації людини до навколишнього середовища. Здоровий сміх стабілізує емоційний стан, доставляє неймовірне задоволення.

Сміх покращує роботу центральної нервової системи, сприяє зняттю головного болю неясного ґенезу та усуненню міалгії, розвиває творче мислення,

активність, додає сили волі й впевненості в собі.

Сміхотерапія сприяє формуванню просодичних компонентів мовлення, а саме сприйманню та розвитку емоційно-тембрового забарвлення мовлення, розвитку голосу, змістовного та логічного наголосу тощо. Слід зазначити, що у роботі з дітьми з різними мовленнєвими патологіями, сміхотерапія повинна обмежуватися дозованими вправами.

Заняття з використанням арттерапії проводяться у формі індивідуальної чи групової роботи, що дозволяє враховувати індивідуальні потреби дитини та рівень її мовленнєвого розвитку. Особливу ефективність мають інтегровані заняття, в яких поєднуються декілька форм творчості, наприклад: малювання після прослуховування музики або обговорення казки.

Досвід показує, що систематичне застосування арттерапії дозволяє:

- активізувати мовлення дітей;
- зменшити рівень тривожності, страху помилки;
- розвивати навички співпраці в групі;
- стимулювати образне мислення, пам’ять, уяву.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Арт-терапія є ефективним інструментом у комплексній роботі з дітьми з порушенням мовлення. Її використання сприяє не лише мовленнєвому, а й емоційному, соціальному розвитку дитини, створює передумови для інтеграції в освітнє середовище. Подальші дослідження можуть бути зосереджені на вивченні ефективності конкретних методик арт-терапії залежно від виду мовленнєвого порушення, а також на розробці авторських програм для фахівців (логопедів, психологів, дефектологів), які працюють у закладах інклюзивної освіти.

Список використаних джерел та літератури:

1. Андросова Н.І. (2016). *Арт-терапія в системі психокорекційної роботи з дітьми*. Київ: Центр учбової літератури.

2. Колеснікова І.В. (2015). Арт-терапія як засіб розвитку мовлення дітей дошкільного віку. *Психологія і педагогіка: методика і проблеми практичного застосування*. 43, 115-118.

3. Лебедєва Н.В. (2013). *Мистецтво як засіб розвитку мовлення дошкільників*. Харків: Основа.

4. Панок В.Г. (ред.). (2011). *Психологія розвитку дітей з особливими потребами: навчальний посібник*. Київ: Либідь.

5. Савчук І.О. (2019). Арт-терапевтичні технології в логопедичній роботі з дітьми із загальним недорозвиненням мовлення. *Науковий журнал МННЦ інноваційних досліджень*. 3(19), 57-61.

6. Шульга Т.І. (2020). Застосування арт-терапії у логопедичній роботі з дітьми із порушеннями мовлення. *Корекційна освіта*. 8(1), 89-93.

7. Чиркіна Л.В. (2018). Використання арт-терапії в освітньому просторі закладів дошкільної освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 6(80), 231-238.

УДК 37(091)(477):811.1

Тамара Литньова,

кандидат педагогічних наук, доцент

Житомирський державний університет імені Івана Франка

МОВНИЙ ПОРТФЕЛЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ САМООЦІНКИ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У сучасному освітньому просторі дедалі більше уваги приділяється особистісно орієнтованому і компетентнісному підходам до навчання, що передбачають активну участь учня у власному навчальному процесі. Одним із важливих елементів такої участі є здатність до самооцінювання, зокрема у сфері вивчення іноземних мов. У цьому контексті особливого значення набуває використання інноваційних інструментів, що сприяють розвитку навчальної автономії та підвищенню мотивації до навчання. Одним із таких ефективних засобів виступає

мовний портфель – комплексний педагогічний інструмент, що дозволяє фіксувати, осмислювати й оцінювати власні досягнення у процесі опанування іншомовної комунікативної компетентності.

Мовний портфель поєднує в собі функції оцінювання, документування і стимулювання навчальної діяльності. Він надає учням змогу не лише слідкувати за власними здобутками, а й усвідомлено планувати подальший розвиток у вивченні мови. У європейській практиці цей інструмент уже давно зарекомендував себе як дієвий засіб підтримки безперервного навчання впродовж життя. Тому важливо проаналізувати його сутність, структуру та освітній потенціал у шкільній іншомовній освіті.

«Мовний портфель» – задокументовані самим учнем у певному форматі всі набуті ним знання, уміння, досвід міжкультурного спілкування [1]. У контексті сучасної інтеграції європейських країн він має на меті: 1) запроваджувати в практику сучасну перспективну концепцію викладання іноземної мови; 2) розвивати і підтримувати зацікавленість учнів у вивченні іноземної мови протягом усього життя; 3) озброювати здобувачів освіти надійним і загальнодоступним інструментом для визначення своїх досягнень в оволодінні іноземними мовами, а також шляхів подальшого вдосконалення знань та вмінь; 4) дати вчителю можливість оцінювати рівень досягнень кожного учня в оволодінні іноземними мовами і вносити в разі необхідності певні корективи в свою викладацьку діяльність [3].

Європейський мовний портфель дозволяє учням побачити свої успіхи, оцінити і порівняти їх з цілісною системою рівнів володіння мовою. Мовні портфелі створюються для різних груп учнів відповідно до їхнього віку.

Формат мовного портфеля включає в себе три складові (розділи):

1) мовний паспорт – опис поточного рівня комунікативної компетентності й усього навчального і соціолінгвістичного досвіду;

2) мовну автобіографію – задокументовані відомості про всі види іншомовного навчання та можливості міжкультурного спілкування;

3) досьє – всі письмові та інші роботи учня, підготовлені ним у процесі

навчання.

Для прикладу розглянемо мовний портфель молодших школярів [2]. Він складається з трьох частин: 1) мови, які я знаю; 2) мої успіхи; 3) моя скарбничка.

Перший розділ «Мови, які я знаю», що відповідає розділу Європейського мовного портфеля – «Мовний паспорт», інформує про мовний досвід молодшого школяра. У ньому фіксуються дані про мови, якими спілкуються в колі сім'ї учня; які іноземні мови вивчалися і вивчаються в школі (вказується місце і термін); дається самооцінка рівню володіння англійською мовою. Зазначений розділ не є глибоко інформативним, оскільки англійська мова традиційно виступає першою іноземною мовою, що вивчається дитиною у школі.

Другий розділ «Мої успіхи» корелюється з розділом «Мовна біографія», що входить до складу Європейського мовного портфеля. Цей розділ передбачає звернення учня до контрольних листів для самооцінки. Дескриптори, за якими уточнюється й оцінюється рівень володіння школярем іноземною мовою, включають комунікативні вміння усного і писемного мовлення, стратегічні вміння, компенсаторні вміння. Користуючись таблицями для самооцінювання і дескрипторами, поданими в контрольних листах, учні самостійно визначають власні досягнення в оволодінні різними видами мовленнєвої діяльності і те, що їм, з їх точки зору, бажано опанувати і вдосконалити. У свою чергу вчитель, аналізуючи ці записи, отримує суб'єктивну думку кожного учня про свої успіхи. Крім того, дані записи можуть слугувати стимулом для уточнення вчителем змісту навчання іноземної мови.

Третій розділ «Моя скарбничка» створений відповідно до розділу «Досьє» Європейського мовного портфеля і містить зразки виконаних завдань, творчі роботи, проєкти тощо.

Мовний портфель можна вести протягом певного курсу навчання або навіть усього життя, доки вивчається іноземна мова. За допомогою цього документа школяр має можливість здійснювати самооцінку своїх знань і умінь, вести облік досягнень, підтверджувати їх результатами тестів чи екзаменів, а також сертифікатами, дипломами тощо. У випадку виникнення потреби

підтвердження знань учня вся інформація про його підготовку зібрана в мовному портфелі.

Мовний портфель, крім функції задокументовування і підсумовування, виконує ще й важливі педагогічні функції – мотивує навчальну діяльність учня й спонукає його до розширення міжкультурних контактів (у тому числі за допомогою сучасних інформаційних технологій), а також розвиває навчальну автономію. Існує думка, що використання мовного портфеля дозволяє конкретизувати цілі навчання іноземних мов, вчить аналізувати навчальний процес разом з учнями, допомагає коректувати зміст навчання, знаходити індивідуальний підхід до учнів.

Мовний портфель є одним із засобів, що забезпечують оволодіння загальноєвропейськими компетенціями. Він передбачає постійне самовдосконалення особистості щодо вивчення іноземних мов.

Список використаних джерел та літератури

29. Ніколаєва С. Ю., Шерстюк О. М. Процеси вивчення та викладання іноземних мов. *Іноземні мови.* 2000. № 3. С. 50–55.

30. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Cambridge : Council of Europe, 2001. 260 p.

31. Little D. The Common European Framework and the European Language Portfolio: Involving learners and their judgments in the assessment process. *Language Testing.* 2005. 22(3), 321–336.

УДК 57:37.091.32:001.891.5

***Людмила Константиненко*,**

кандидат біологічних наук, доцент,

завідувач кафедри ботаніки, біоресурсів та збереження біорізноманіття

Ганна Федорович,
здобувач предметної спеціальності 014.05
Середня освіта (Біологія та здоров'я людини
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНІВ НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ

Питання активізації дослідницько-пізнавальної діяльності учнів відносяться до числа найбільш актуальних проблем сучасної педагогічної науки і практики.

Під дослідницькою діяльністю розуміють організовану пізнавальну творчу діяльність учнів, яка характеризується цілеспрямованістю, активністю, наочністю, вмотивованістю, результатом якої є формування пізнавальних мотивів, дослідницьких умінь, нових для учнів знань або способів діяльності [5].

Біологія, як наука, ґрунтується на практичному застосуванні теоретичних знань. Лабораторні дослідження, експерименти, лабораторні та практичні роботи вимагають від учнів дослідницьких навичок: вміння спостереження за біологічними об’єктами, проведення вимірювань, порівнянь, підтвердження чи спростування через дослідження гіпотез, формулювання висновків. Тому проблема активізації дослідницької діяльності учнів є і буде актуальною завжди. Від її розв’язання залежить ефективність навчальної діяльності, розвиток інтересу до навчання.

Дослідницька діяльність учнів стала об'єктом вивчення вітчизняних і зарубіжних учених – В. Алфімова, О. Микитка, В. Моляко, І. Нікітіної, О.Савенкова, Л.Сологуба та інших [2]. Наразі ця тематика залишається актуальною.

Оскільки активність учнів виражається через запитання, мислення, дослідницьку діяльність, то ознаками активності особистості виступають: ініціативність, активність, енергійність, інтенсивність, позитивне ставлення до діяльності, добросовісність, інтерес, самостійність, усвідомлення дій, воля, наполегливість в досягненні мети та творчість. Дослідницькі потреби, мотиви,

інтереси учнів є внутрішніми стимулами навчально-дослідницької активності. Процес «задоволення» дослідницької потреби здійснюється як пошукова дослідницька активність, спрямована на відкриття невідомого [3].

Доцільно активізувати навчально-дослідницьку діяльність учнів не лише на уроці біології, а і при виконанні домашніх завдань, у позакласній роботі. Необхідною умовою цього є систематичне і цілеспрямоване озброєння їх в процесі навчання відповідними прийомами. Важливим стимулом активізації дослідницької діяльності учнів є своєчасне визначення в різних формах їхніх успіхів у навчанні. Необхідно також враховувати причини, що гальмують розвиток навчально-дослідницької активності. Перш за все, це перевантаження розумових сил, одноманітність навчальної діяльності, необ'єктивне зниження оцінки при виконанні навчальних завдань.

Умовами активізації дослідницької діяльності під час навчання біології є:

1. врахування інтересів учнів і мотивів навчання, серед яких на першому місці виступають пізнавальні інтереси, професійні схильності;

2. впровадження проблемного навчання з долученням учнів до процесу вирішення наукових та практичних проблем;

3. використання інтерактивних форм навчання, дидактичних ігор, інформаційних технологій тощо;

4. застосування колективних форм роботи учнів в освітньому процесі.

Дослідницька діяльність на уроках біології володіє й потужним компетентнісним потенціалом. Вона є важливою складовою процесу формування компетентностей учнів:

- у природничих науках та технологіях – розвивати вміння пояснювати явища в живій природі, використовуючи наукове мислення, самостійно чи в групі досліджувати живу природу, аналізувати й визначати проблеми довкілля;
- інформаційно-цифрової компетентності, яка необхідна для пошуку, обробки та збереження інформації біологічного спрямування, критичного її оцінювання та створення інформаційних продуктів;
- вчитися впродовж життя, оскільки учні виробляють вміння

організовувати й оцінювати свою дослідницько-пізнавальну діяльність, а саме, планувати й проводити спостереження та експеримент, ставити перед собою цілі й досягати їх;

- ініціативності та підприємливості, оскільки учні формують вміння генерувати ідеї й ініціативи щодо своєї діяльності та її вдосконалення;
- соціальної й громадянської компетентності, які формуються під час роботи в команді під час дослідницької діяльності.

Отже, при підготовці до уроку, який передбачає дослідницьку роботу учнів, вчитель повинен врахувати ці компетентності й намагатися максимально їх реалізувати під час освітнього процесу.

Завдяки дослідницькій діяльності біологічного спрямування учні набувають вміння формулювати свої думки з використанням наукових біологічних термінів, положень, законів, систематично повторюють вивчений матеріал. Чудовим методом залучення дітей до дослідницької діяльності є біологічний експеримент, який стимулює учнівську молодь до самостійної роботи з науковою літературою та практичних дій [4]. Крім того, біологічний експеримент передбачає використання внутрішньопредметних та міжпредметних зв'язів, що сприяє розвитку логічного мислення, формуванню в учнів навичок аналізу і синтезу інформації.

Головною метою експерименту може бути виявлення властивостей досліджуваних об'єктів, перевірка справедливості гіпотез і на цій основі всебічне і глибоке вивчення теми наукового дослідження школяра. Основою експерименту є науково поставлений дослід, у якому вивчення явищ відбувається за допомогою доцільно вибраних або штучно створених умов, що забезпечують появу тих процесів, спостереження яких необхідне для встановлення закономірних зв'язків між явищами. Виконання біологічних експериментів в першу чергу мотивує учнів до подальшого вивчення біології, підвищує авторитет учителя та повагу до нього і створює уявлення в учнів про досконаліть природи в цілому.

Біологічний експеримент на уроці може займати весь урок (практичне

заняття) або бути його етапом (лабораторне дослідження, лабораторна чи практична робота). Також біологічний експеримент може бути й домашнім завданням.

Біологічний експеримент як метод вивчення певного явища, процесу чи об'єкту має ряд переваг:

1. дозволяє розвивати в учнів пізнавальні інтереси, самостійність;
2. дозволяє систематизувати, узагальнювати, поглиблювати знання з біології та вчить їх застосовувати на практиці;
3. розвиває вміння учнів в роботі з інформаційно-комунікативними засобами;
4. забезпечує профорієнтацію школярів;
5. стимулює до самоосвіти та саморозвитку учнів;
6. підвищує самооцінку учня.

Проводячи дослідження біологічних об'єктів та явищ, обов'язково всі результати необхідно систематизувати та узагальнювати. Для цього варто навчити учнів представляти результати власних експериментів за алгоритмом:

1. тема дослідження;
2. мета і завдання дослідження;
3. методика дослідження;
4. характеристика досліджуваного об'єкта;
5. попередній досвід роботи (якщо дослідження проводиться не один рік);
6. умови проведення експерименту; при цьому слід звернути увагу на такі важливі особливості, що впливають на достовірність проведення експерименту:

- всі досліджувані об'єкти повинні перебувати в однакових умовах;
- рівномірні відрізки часу для записів результатів дослідження (наприклад щосереди, щодня, через два тижні тощо);

7. фото- чи відео звіт на кожному етапі експерименту;
8. обов'язкове ведення щоденника спостереження з детальним записом

всіх змін;

9. оформлювати результати у вигляді таблиць, графіків чи діаграм;

10. обов'язкова наявність висновків та використаних джерел під час проведення дослідження.

О.Богдановою на допомогу вчителям біології запропоновано перелік освітніх програм з активними посиланнями, які доцільно використовувати з метою дослідницької діяльності [1].

Таким чином, дослідницька діяльність учнів біологічного спрямування є надзвичайно важливою в освітньому процесі як на уроках, так і в позаурочній роботі з біології. Вона дає можливість поєднати знання, вміння і досвід здобувачів освіти. При цьому спостерігається залежність ефективності навчання від рівня сформованості дослідницької активності учнів. Вчителям необхідно враховувати компетентнісний потенціал дослідницько-навчальної діяльності під час процесу навчання. Формування та розвиток дослідницьких навичок сприятимуть кращому засвоєнню знань, що, в свою чергу, підвищить якість освіти.

У статті увага приділена актуальності дослідницької діяльності на уроках біології. Розкрито її значення у формуванні компетентностей здобувачів освіти, активізації навчально-пізнавальної роботи під час уроків та в позаурочній роботі з біології.

Ключові слова: дослідницька діяльність, активізація навчально-пізнавальної діяльності, урок, біологія, живі організми, експеримент, спостереження.

Список використаних джерел та літератури

1. Богданова О. Формування дослідницької компетентності учнів шляхом реалізації практичної складової навчальної програми з біології. *Розвиток професійної компетентності педагогічних працівників в умовах неперервної освіти: Науково-методичний вісник* № 59. 2023**.** С.105-113.

2. Кучер Л. А. Розвиток життєвих компетентностей на уроках біології. Тернопіль-Харків: Видавництво «Ранок», 2010. С.160.

3. Міжеріков В. А., Юзефавічус Т. А. Введення в педагогічну діяльність. Київ: Педагентство. 2005. С. 54.
4. Пантелей Г. Г. Роль уроків біології в розвитку в учнів навичок науково-дослідницької діяльності. Таврійський вісник. 2013. №1 (41). С. 246-253.
5. Черненко Г.М. Формування дослідницьких умінь у молодших школярів при вивченні природознавства. Наукові записки [Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова]. Сер.: Педагогічні та історичні науки. 2013. Вип. 114. С. 222-228.

У статті увага приділена актуальності дослідницької діяльності на уроках біології. Розкрито її значення у формуванні компетентностей здобувачів освіти, активізації навчально-пізнавальної роботи під час уроків та в позаурочній роботі з біології.

Ключові слова: дослідницька діяльність, активізація навчально-пізнавальної діяльності, урок, біологія, живі організми, експеримент, спостереження.

UDC 351.(075.8)

Yevheniy Atamanov,
1st year student of the second (master's) level of higher education
specialty D4 "Public Management and Administration"
***Vasyl Kupriychuk*,**
Doctor of Science in Public Administration,
Professor, Professor
of the Department of Law and Public Administration
Ivan Franko Zhytomyr State University

STATE POLICY ON PROTECTING CULTURAL RIGHTS OF CITIZENS IN UKRAINE

The state of state policy in the field of cultural human rights is an important indicator of the level of development and democratization of society. Cultural human rights, as universal and inalienable, constitute the basis of the dignity and freedom of each person, and also determine the moral and legal norms of the functioning of the state. Given the modern globalization processes and political transformations, the issues of ensuring and protecting cultural human rights are becoming particularly relevant. However, despite the efforts of international organizations and national governments, violations of cultural human rights remain a serious problem in many countries. Therefore, in the modern world, where violations of cultural human rights can have far-reaching consequences both at the national and international levels. It is important not only to understand the current state of affairs, but also to actively work on improving policies and practices aimed at protecting and promoting cultural human rights [1].

The cultural sphere plays an important role in ensuring the vital activity of society. It contributes to the formation and development of national and cultural identity.

The cultural sphere plays an extremely important role in the vital activity of society. It includes all aspects of culture, such as art, literature, music, theater, cinema, architecture, mass culture, national and ethnic traditions, language, religion and other cultural manifestations. One of the main functions of the cultural sphere is to preserve and transmit cultural heritage. This includes historical knowledge, traditions, values and beliefs that form the identity of society. Through culture, knowledge and experience of previous generations are transmitted, which contributes to the formation of collective memory and the preservation of national identity.

In addition, the cultural sphere is the first means of socialization. Through culture, people learn social norms, values, moral principles and rules of behavior. It influences the formation of identity and worldview of the individual, establishes the foundations of interpersonal relationships, improves the development of tolerance,

cooperation and mutual understanding [2].

The cultural sphere also performs the function of entertainment and relaxation. Art, music, film and other forms of cultural expression give people the opportunity to escape from everyday problems, enjoy aesthetic pleasure, experience joy and emotions. They stimulate creativity and imagination, broaden their worldview and contribute to personal development. The cultural sphere also has a significant economic impact. The cultural industry, including art, film, music, tourism and other industries, creates jobs, provides economic development and helps attract tourists and investments. In addition, cultural events and festivals stimulate the development of small businesses, the hotel and restaurant industry, transport and other related sectors of the economy.

The cultural sphere influences the formation of an innovative environment and the development of creative ideas. It helps to unlock people's potential, stimulates creativity, innovation and entrepreneurship. Cultural institutions such as museums, libraries and educational institutions provide access to knowledge, learning and development, which are major factors in a modern knowledge-based society [3].

The cultural sphere also performs the function of social mobilization and activation of citizens. Cultural events, actions and protests can become catalysts for changes in society. Culture opens up space for the expression of civil rights and freedoms, promotes the formation of civil activism, unites people around common goals and values.

Therefore, the cultural sphere is important for ensuring the development and functioning of society. It not only preserves and transmits cultural heritage, but also influences the formation of identity, socialization, economic development, entertainment, innovation and social mobilization. The cultural sphere contributes to the expansion of our horizons, understanding and respect for cultural diversity and deepening of international dialogue [4].

In addition, the cultural sphere is an instrument of change and transformation in society. It can draw out discussions, increase acute questions, put forward new ideas and transform people's consciousness. Cultural works, performances, films and literary works can evoke emotions, awaken social consciousness and push for action.

Also, the cultural sphere contributes to the development of tourism and international relations. Cultural monuments, festivals, exhibitions and other events attract tourists from all over the world, promoting the exchange of ideas, traditions and cultural values between different countries and peoples [5].

In general, the cultural sphere plays a key role in the life of society. It affects not only the formation of identity, socialization and entertainment, but also has a significant impact on the economy, innovation, social mobilization and intercultural exchange. The maintenance and development of the cultural sphere is a problem for any society, impairing the disclosure of people's potential, strengthening social ties and promoting overall development and prosperity.

The state of state policy in the field of cultural human rights in Ukraine reflects a complex situation that has both positive and negative trends. On the one hand, Ukraine has ratified most of the international conventions that protect fundamental rights and is taking appropriate measures to implement them. At the beginning of the general invasion, martial law was introduced in Ukraine, which led to restrictions on rights and freedoms, but these measures were mostly proportional to real needs and were implemented cautiously. Some progress has also been achieved in areas related to the rights of minorities and persons with disabilities [6].

The National Strategy for Cultural Human Rights also has a significant impact on the state of state policy. It defines strategic goals, priorities and tasks aimed at protecting and ensuring the rights and freedoms of citizens. Despite the existing strategic plans and approaches to the protection of cultural human rights, some shortcomings in the implementation of the National Strategy are still present, which is reflected in the number of decisions concerning Ukraine. That is, the need to improve the mechanisms and measures for implementing state policy in the field of cultural human rights remains relevant [7].

References

1. Kostyrya I. O. Cultural policy of Ukraine in the context of European integration. Gileya: scientific bulletin. 2018. No. 131. P. 384–387. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2018_131_102)

2. M. V. Kichurchak. Assessment of budget financing of the sphere of culture of Ukraine at the subnational level in the context of sustainable development// Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice, 4(35), 230–237. https:// doi.org/10.18371/fcaptp.v4i35.222063
3. On approval of the State Standard for the provision of free services by club and library cultural institutions of state and municipal ownership: Order of the Ministry of Culture of Ukraine dated October 15, 2013. No. 983 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1966-13
4. On approval of the list of paid services that may be provided by state and municipal cultural institutions: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated December 12, 2011 No. 1271 URL:https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/1271-2011-%D0%BF
5. On culture: Law of Ukraine dated December 14, 2010 No. 2778-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17
6. On approval of the Concept of reforming the system of providing the population with cultural services: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated January 23, 2019 No. 27-p URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 27-2019-%D1%80
7. T. Bohdan. Budget Execution-2022: Main Results of the Year. URL: https : //lb.ua/blog/tetiana_bohdan/545981_vikonannya_byudzhetu2022_golovnil

UDC 351.(075.8)

***Vitaliy Butryk*,**
1st year student of the second (master's) level of higher education
specialty D4 "Public Management and Administration"
Yana Kuchynska,
1st year student of the second (master's) level of higher education
specialty D4 "Public Management and Administration"

Vasyl Kupriychuk,
Doctor of Public Administration,
Professor, Professor
of the Department of Law and Public Administration
Ivan Franko State University of Zhytomyr

THE ROLE OF THE STATE IN ENSURING THE DEVELOPMENT OF THE ETHNO-NATIONAL SPHERE OF SOCIETY

Ethno-national issues are an integral part socio-humanitarian development of any state. The authorities of each country are faced with the need to regulate the development of the ethno-national sphere on the basis of certain theoretical approaches and corresponding political practices. In multi-ethnic states or states with a multi-ethnic population, ethno-politics as a system of approaches and practical actions of the state to ensure the development of the ethno-national sphere, as a rule, is an autonomous direction of management activity. Its specific content is determined by many factors, including the peculiarities of the development of ethnicity and polyethnicity, the ethno-national structure of a given country and the real state of interethnic relations.

Therefore, it would be logical to begin the analysis of the ethno-national dimension of humanitarian policy, and in fact - state ethno-politics, with the clarification of the terms “ethnicity” and “polyethnicity”, as well as the social phenomena that these terms denote [2].

The term “ethnicity” is a translation of the English word “ethnicity” and belongs to the categorical series to which European intellectual thought pays special attention. According to the conclusions of foreign experts, this English-language word became “the result of the long-term formation of English sociolinguistics with its tendency to turn to Greek, Latin, French or generally Romance samples when there is a need to clarify the simple idea behind some new word” [1]. It is significant that the term “ethnicity”, like, for example, the related term “ethnic” (“ethnic”), was used in English for a long time in the meaning of the Greek New Testament – as a name for pagans, non-Christians. The Greeks themselves mainly called themselves “genos Hellenon”.

And only from about the middle of the 19th century. the word “ethnos” began to be used in scientific literature to denote any group of people with common features. Such a new understanding of these terms, despite some debatable points, is characteristic today of the vast majority of specialists in the theory and history of ethnicity. “Ethnicity,” notes, in particular, the prominent British sociologist E. Giddens, “we call cultural customs and worldview of a certain community of people that distinguish them from others. Members of ethnic groups see themselves as culturally different from other groups in society, and those in turn see them as such. There are many features by which such ethnic groups differ from each other, but the main ones are considered to be language, history or origin (real or imaginary), religion and the manner of dressing or decorating oneself” [3].

Another well-known British researcher of ethnopolitical issues, E. Smith, emphasizes the historical and symbolic-cultural attributes that make up the content of ethnicity. In his opinion, an ethnic community can be distinguished precisely by these attributes, even when they are strictly observed and clearly proclaimed by only a small part of the members of this community and even when over a certain period of time some of these attributes are less developed than others. E. Smith includes the following main attributes of an ethnic community or, using the French term “ethnie”, which is the equivalent of the English term “ethnicity” mentioned above: a group proper name, a myth of common ancestors, a common historical memory, one or more differentiated elements of a common culture, a connection with a specific “native land”, a sense of solidarity in a significant part of the population.

E. Smith’s theoretical models in the field of ethnicity development have found many supporters among scientists from other countries, who at the same time have introduced new elements and ideas into the understanding of this problem. In particular, the domestic researcher V. Yevtukh, drawing attention to the fact that the ethnos is a special type of community and a special form of collective existence of people, a community capable of functioning for centuries due to self-reproduction, considers the main qualitative characteristics of such a community to be language, specific elements of material and spiritual culture (customs, rituals, norms of behavior),

religion, self-consciousness [4].

V. Yevtukh suggests determining the structure of any ethnic group by two decisive factors: the geography of its location in the modern world and the level of ethnic self-awareness and self-identification of its individual parts or individual representatives. From the point of view of location, it is unlikely that today in the world one can find any ethnic group that would be concentrated in a certain, geographically limited, common territory. On the contrary, the reality is such that the main masses, the cores of modern ethnic groups live within their own ethnopolitical organisms (states), and their individual parts, due to various reasons, have found themselves and have been reproducing themselves for a long time on the territories of other such organisms, that is, in an

non-ethnic environment. This, by the way, also applies to the Ukrainian ethnic group, whose core, although located on the territory of Ukraine, has large communities of Ukrainians living in the diaspora in many countries of the world. According to authoritative researchers of the Ukrainian diaspora, its total number at the beginning of the 21st century. reaches from 12 to 20 million people.

To analyze the structure of the ethnic group, taking into account the factor of ethnic self-awareness of its individual parts, V. Yevtukh suggests using the methodology developed by the same E. Smith. According to this methodology, the structure of any ethnic group can be presented in the form of three circles: core; marginal layer; ethnic categories [5].

Of course, the core of the ethnic group is that part of it that is characterized by the highest level of ethnic self-awareness. It is the core of the ethnic group that determines its identity and originality, that is, the most characteristic features and peculiarities of this ethnic community. The core of an ethnic group is usually located within its own ethnopolitical organism, or at least within its own ethnic territory (for example, the core of the Ukrainian ethnic group is located on the territory of Ukraine), although not every representative of the core can be attributed to the carriers of the highest level of ethnic self-awareness. There are larger or smaller groups of individuals who, geographically belonging to the core of the ethnic group, due to the low level of

their ethnic self-awareness, are more appropriate to attribute to its marginal layer. This layer certainly includes all (with a few exceptions) diasporic parts of the ethnic group, which, being in a different ethnic environment and therefore experiencing constant assimilation pressure and influence, sooner or later become carriers of two (and sometimes more) cultures and identities.

After all, experts include people in ethnic categories, wherever they live, who lack even a minimal level of ethnic self-awareness and whose origin alone gives grounds in appropriate cases to attribute them to a certain ethnic group.

The considered methodology is universal in nature and makes it possible to apply it not only to analyze the structure of a certain ethnic group, but also to clarify the ethno-national structure of any country. When it comes to the ethno-national structure, it should be borne in mind that it acts as a functionally and hierarchically organized set of communities and groups, united primarily on an ethnic basis. In particular, the elements of the ethno-national structure of Ukrainian society, according to the Constitution of Ukraine (Article 11), are the Ukrainian nation, indigenous peoples and national minorities [2].

References

1. Encyclopedic Dictionary of State Administration / ed.: Yu. P. Surmin, V. D. Bakumenko, A. M. Mykhnenko and others. ; ed. Yu. V. Kovbasyuk, V. P. Troshchynsky, Yu. P. Surmin. – Kyiv: NADU, 2010. – 820 p.
2. Yevtukh V. B. Ethnicity: glossary / V. B. Yevtukh. – Kyiv: Publishing House of NPU named after M. P. Dragomanov, 2009. – 118 p.
3. Yevtukh V. B. Ethno-national structure of Ukrainian society: reference book / V. B. Yevtukh, V. P. Troshchynsky, K. Yu. Galushko, K. O. Chernova. – Kyiv: Stylos, 2004. – 342 p.
4. Yevtukh V. B. Ethnosociology: terms and concepts: textbook / V. B. Yevtukh, V. P. Troshchynsky, K. Yu. Galushko and others. – Kyiv: Publishing House of the Ukrainian Academy of Sciences “Feniks”, 2003. –280p.
5. Yevtukh V. B. Ethnicity: encyclopedic reference book / V. B. Yevtukh; National Pedagogical University named after M. P. Dragomanov, Center for Ethnoglobalism. – Kyiv: Feniks, 2012. – 396 p.

UDC 351.(075.8)

***Serhiy Ganzha*,**
1st year student of the second (master's) level of higher education
specialty D4 "Public Management and Administration"
***Andriy Klochko*,**
Doctor of Philosophy in Public Management and Administration,
Associate Professor of the Department of Law and Public Administration
Ivan Franko Zhytomyr State University

COMPETENCE-BASED APPROACH TO HUMAN RESOURCE MANAGEMENT IN PUBLIC AUTHORITIES

In the 21st century, human resources management in public authorities has gone beyond the traditional administration of personnel in state and local government bodies. It includes not only the selection of employees, but also the formation of conditions for their professional development, ensuring effective activity and creating a favorable socio-psychological atmosphere. Currently, the process of human resources management includes such elements as the adaptation of new employees, the development of motivational mechanisms, advanced training, assessment of achievements and support for career growth. Strengthening the institutional capacity of human resources services of public authorities and modernizing approaches to HR management is the key to the success of public administration reform and achieving high standards of professionalism, motivation and ethics of civil servants.

One of the key tasks of public service reform in Ukraine is the transition from an administrative-bureaucratic model of human resources management to a people-centered and professionally-oriented one, which becomes possible thanks to the introduction of a competency-based approach.

The Law of Ukraine “On Civil Service” of December 10, 2015 defines professional competence as the ability of a person, within the limits of the powers defined by the position, to apply special knowledge, skills and abilities, to demonstrate appropriate moral and business qualities for the proper performance of established

tasks and responsibilities, training, professional and personal development [3].

The scientific definition of professional competence defines it as a thorough knowledge of the scientific foundations and technologies of the profession, the ability to use effective methods and means of achieving goals, a set of professional knowledge, skills and abilities to implement them to perform official powers, tasks and functions [1].

Thus, the mandatory components of professional competence of civil servants are:

– knowledge, i.e. professional training and the availability of appropriate education;

– skills and abilities (managerial, analytical, digital, etc.);

– moral and business qualities (honesty, responsibility, fairness, benevolence, tolerance, tact, diligence, commitment, etc.).

The competency-based approach involves human resources management based on the identification, development, assessment and use of a set of knowledge, skills, abilities, attitudes, values and behavioral characteristics necessary for the effective performance of official duties by a civil servant.

In human resources management in public authorities, the competency-based approach should be applied in the process of:

– selection and appointment of personnel by forming special requirements for persons applying for civil service positions. In accordance with the Methodological Recommendations on Certain Issues of Determining Special Requirements for Persons Applying for Civil Service Positions of Categories "B" and "C", and Preparing the Conditions for Conducting a Competition for Certain Positions, a list of competency requirements and their components has been determined [4]. In particular, to occupy the position of chief specialist on prevention and detection of corruption (as part of a structural unit), the applicant must meet such competence requirements as integrity, achievement of results, analytical skills, communication and interaction, have professional knowledge of legislation, legislation in the field and system of prevention of corruption.

– assessment of the effectiveness of civil servants in accordance with Article 44 of the Law of Ukraine "On Civil Service" dated December 10, 2015. This procedure is annual and mandatory for civil servants of categories "A", "B", and "C" and allows determining the quality of performance of assigned tasks [6]. Based on the conclusion on the assessment, in case of receiving an excellent assessment, the civil servant is provided with a bonus, in case of a negative assessment - dismissal.

– professional development. According to the current legislation, an individual professional development program or an individual program for increasing the level of professional competence is provided for each civil servant, which is compiled on the basis of the Methodological Recommendations of the National Agency of Ukraine for Civil Service [2]. The training of civil servants is carried out in accordance with the annual List of Priority Areas (Topics) approved by the National Agency for State Administration of Civil Service [5], which, for example, in 2025 includes such topical topics as management of the deoccupied territory, anti-corruption issues, European integration, information security, etc.

Thus, the competency-based approach is an important factor in improving the human resources management system in the public sector, which contributes to the construction of a modern, effective, transparent and open system of public administration. Its comprehensive implementation contributes to increasing the professionalism of civil servants, transparency of personnel processes, and the quality of public services.

References

1. Hryshchuk A. B. The principle of professionalism in the civil service. Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Law Series. 2021. Issue 65. P. 227–232.
2. Methodological recommendations for compiling, reviewing and monitoring the implementation of an individual program for improving the level of professional competence of a civil servant (individual professional development program: approved by order of the National Civil Service Commission of Ukraine dated 26.10.2020 No. 201-20. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0201859-20#Text
3. On civil service: Law of Ukraine dated December 10, 2015 No. 889-VIII. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text
4. On approval of Methodological recommendations on certain issues of determining special requirements for persons applying for civil service positions of categories "B" and "C", and preparing the conditions for holding the competition: approved by order of the National Civil Service Commission of Ukraine dated 15.01.2021 No. 4-21. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0004859-21#Text
5. On approval of lists of priority areas (topics) of advanced training of civil servants, heads of local state administrations, their first deputies and deputies, local government officials and deputies of local councils under general professional (certificate) and short-term programs in 2025: approved by order of the National Agency for State Administration of Ukraine dated 07/30/2024 No. 111-24. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0111859-24#Text
6. On approval of the Procedure for assessing the performance of civil servants: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated August 23, 2017 No. 640. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/640-2017-%D0%BF#Text

UDC 351.(075.8)

***Igor Ilyin*,**
Postgraduate Student, Department of
Law and Public Administration,
Ivan Franko Zhytomyr State University
***Vasyl Kupriychuk*,**
Doctor of Science in Public Administration,
Professor, Professor of the Department of Law
and Public Administration Ivan Franko Zhytomyr State University

STATE HUMAN RESOURCE POLICY IN THE SPHERE OF HEALTHCARE OF THE POPULATION OF UKRAINE

One of the powerful tools for reforming the healthcare sector and providing it

with high-quality human resources is an effective state human resources policy, on which, first of all, the quality and timely provision of medical services depends. Today, in the Western world, medical personnel are considered by state policy as strategic capital, and almost 70% of all investments in the healthcare sector are directed specifically at human resources. However, the problems of human resources in the healthcare sector of Ukraine remain unresolved and are deepening in the process of implementing reforms.

According to international experts, "…..to eliminate risks on the way to achieving national and global goals in the field of health care, it is necessary to create a contingent of qualified, purposeful and authoritative workers in this field [1].

The effectiveness of the state personnel policy should be reflected in the direction of improving the performance of both an individual medical worker and the health care system as a whole, and the strategy for developing a state personnel policy should be based on the real needs of the medical field.

After the full-scale invasion of the Russian Federation on the territory of sovereign Ukraine, a large number of medical positions remain vacant in health care institutions, which provide medical care mainly to the rural population, almost a third of doctors are of retirement age. Every year, more than 7 thousand specialists leave the health care sector, who are not compensated by the annual state distribution of graduates of higher medical educational institutions. [2].

So, as we can see, today the staffing of the domestic healthcare sector has significant problems, namely:

- reduction in the number of medical workers (both doctors and middle-level employees) [3];

- understaffing of positions of both doctors and middle-level medical personnel (the percentage of staffing by doctors was 80.6%, while the percentage of staffing by doctors in regional hospitals was 85.1%, city hospitals – 77.8%, central district hospitals – 76.2%, district hospitals – 71.3%, village medical outpatient clinics – 69.2%) [4];

- regional disproportion in staffing (between different regions of the country, as

well as urban and rural areas) [5];

- unsatisfactory situation with the staffing of the management level of the healthcare sector, which is characterized not so much by the lack of individual managers as by the level of their training. In the medical sector of Ukraine, there is a very small percentage of trained healthcare managers and specialists in public healthcare management, because managerial positions in the healthcare sector should be held by individuals who have undergone appropriate training in administration, economics, finance, marketing, etc.;

- a significant decrease in the quality of personnel in the healthcare system of Ukraine, which is manifested in the low competitiveness of graduates of higher medical educational institutions of Ukraine and an increase in the number of qualified workers leaving the domestic healthcare sector due to inter-sectoral and labor migration (over 8 thousand doctors leave Ukraine abroad every year) [6].

Today, in wartime, and especially after wartime, the state personnel policy in the field of health care should be formed according to the basic principles:

- systematicity, that is, ensuring the unity of goals, principles, methods and technologies of personnel training;

- legitimacy and openness in matters of training, retraining, advanced training, hiring, etc.;

- professionalism and competence - as the main requirements for the selection of personnel at all levels and structures;

- continuity of professional development (the introduction and active use of all forms of education to ensure the principle of "lifelong education");

- social equality (equal rights in the selection of personnel, regardless of political, linguistic, sexual, religious and other differences);

- social security (ensuring competitive salaries and market motivational mechanisms for work) [7].

We can agree with T. Yurochko that the main components of personnel policy should be:

- improvement of the regulatory framework, methods and tools of personnel

policy based on the best international practice (development of a state strategy for human resources in the healthcare sector);

- creation of reliable and authentic databases, which will allow for analysis and planning of human resources;

- optimization of planning, staffing and structure of healthcare personnel, namely, revision and improvement of regulatory legal acts, nomenclature of specialties and positions of healthcare workers;

- improvement of training and continuous professional development of healthcare personnel, as well as revision of qualification requirements for positions and characteristics of specialties;

- effective management of healthcare human resources, namely, development of professional standards for healthcare professionals, which will allow for the formation of unified approaches to establishing standards for various sections of medical, social, psychological types of care and will contribute to the rational use of healthcare human resources;

- creation of a national (regional) Observatory of human resources in healthcare, which should ensure coordination of work on effective personnel policy at both the state and regional levels [8, 9].

So, today in the healthcare system of Ukraine, data are not calculated and a justified need for managerial personnel is not determined, there is no Methodology for calculating the needs for managerial personnel in the healthcare system, accordingly, it is not possible to ensure an effective state order for the training of managerial personnel.

References

1. Regarding personnel policy in reforming the domestic healthcare sector: analytical note. URL: http://www.niss.gov.ua/articles/808/.

2. Current issues of organizing personnel training in the healthcare sector / S.V. Grigorovska, Y.S. Pyatnytskyi, O.P. Volosovets, G.I. Gasyuk, K.I. Petrova. Medical education. 2016. No. 2. P. 6-9.

3. Annual report on the state of health of the population, sanitary and

epidemiological situation and results of the health care system of Ukraine in 2017 / Ministry of Health of Ukraine. Kyiv: IEC "Medinform", 2018. 458 p.

4. Health care institutions and morbidity of the population of Ukraine in 2017 / Statistical collection // State Statistics Service of Ukraine. Kyiv. 2018 URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhi

5. Report of the Accounting Chamber of Ukraine on the results of the audit of the efficiency of the use of state budget funds provided for the implementation of the state order for the training of specialists with higher education by higher medical and pharmaceutical educational institutions of Ukraine. URL: http://www.ac(rada.gov.ua/doccatalog/document/16750191/zvit_17-2.pdf

6. Ministry of Health: measures to solve the problem of personnel shortage. URL: URL: http://www.vz.kiev.ua/?p=2283

7. On the state order for the training of specialists, scientific, scientific-pedagogical and working personnel, for advanced training and retraining of personnel in 2017: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated July 12, 2017 No. 51.1 URL: URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017

8. On the state order for the training of specialists, scientific, scientific-pedagogical and labor personnel, for advanced training and retraining of personnel in 2018: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated July 11, 2018 No. 556. URL: https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-derzhavne

9. On state financial guarantees of medical care for the population: Law of Ukraine dated October 19, 2017. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-19

UDC 351.(075.8)

***Maksym Khayuk*,**
Postgraduate Student, Department of Law
and Public Administration,
Ivan Franko Zhytomyr State University

OCCUPATIONAL HEALTH AND SAFETY AS A SUBJECT OF SCIENTIFIC RESEARCH

In the modern conditions of Ukrainian statehood, the sphere of public administration, society and employers must introduce a system of legal, economic, social and organizational measures to preserve and restore physiological and psychological functions, optimal working capacity and social activity of a person for the maximum biologically possible individual duration of his life. Every person in the process of labor activity must qualitatively and fruitfully fulfill the duties assigned to him, follow the established rules of conduct in production, adhere to technological and production discipline, as well as regulations on occupational health and safety.

If we talk about occupational health and safety as a subject of scientific research, then the term "occupational health and safety" depending on the context means: a) the principle of labor law, or the right of an employee to safe working conditions; b) the legal institution of labor law, etc. Therefore, work today is a purposeful human activity, which is focused on creating, using tools of production, material and spiritual values necessary for people's lives [3].

As for the term "occupational safety", it defines working conditions at facilities of material production, in particular industry, transport, which exclude the impact of dangerous and harmful factors on workers. It is occupational safety in Ukraine that is supported by implementing a set of measures to prevent injuries, diseases and accidents, and is also regulated by regulatory documents that are combined into the System of Occupational Safety Standards (SSBS). Their classification applies to all main types of work.

The main reasons that most often lead to accidents (and this is almost 78%), experts call: violation of labor and production discipline, technological process, traffic rules, safety requirements during the operation of equipment, machinery, mechanisms, etc. These are the so-called organizational reasons, which are followed by: unsatisfactory condition of production facilities, transport and means of production.

Today, in the conditions of modern production, ensuring occupational safety and health is a sphere of human activity, a holistic system of legal, socio-economic, organizational

and technical, sanitary and hygienic and medical and preventive measures and means [1].

Among scientists, there are different views on the essence of occupational safety and health. Thus, A. Lozovoy considers it as a multi-level system of measures to create healthy and safe working conditions, carried out by state bodies, local governments, employers and directly by the performers themselves. The author emphasizes that occupational safety and health should be considered in many aspects: medical, technical, social, economic and, of course, in the legal aspect, which constitutes legal labor protection [2].

O. Obushenko believes that occupational safety and health is a historically determined system of social norms and measures that express the interests of society and the state and are aimed at ensuring safe working conditions, health and life of workers directly in the process of their production activities [4].

It is Article 1 of the Law of Ukraine "On Labor Protection" that gives us the definition that labor protection is a system of legal, socio-economic, organizational-technical, sanitary-hygienic and medical-prophylactic measures and means aimed at preserving the life, health and working capacity of a person in the process of labor activity [5].

So, from the above, we see that labor protection is a complex system of legal, socio-economic, cultural-political, environmental, scientific, organizational-technical, sanitary-hygienic and medical-prophylactic measures and means that are implemented by specially authorized legal entities and individuals to ensure proper working conditions in order to prevent threats to the life and health of an employee in the process of performing his labor activity, as well as to preserve and promote the improvement of his working capacity [2].

Labor protection and safety are considered by scientists in both a broad and narrow sense. In a broad sense, it is a set of all norms of labor law, since each of them is aimed at protecting the life and health of employees. In the broadest sense, occupational health and safety are formed by norms belonging to various branches of domestic law and going beyond the limits of labor law, but by their purpose are directly aimed at ensuring safe and healthy working conditions and supervision and control in this area

[5].

In a narrow sense, it is a specific legal institution of labor law that combines norms directly aimed at ensuring certain working conditions that are safe for the life and health of employees. It is the norms of this institution that impose on the employer a certain set of specific obligations, the fulfillment of which must ensure labor protection and safety, preservation of health, working capacity and life of a person in the process of realizing his ability to work in order to improve working conditions [7].

So, according to P. Pylypenko, labor protection and safety is an important institution of labor law that regulates relations on the protection of life, health and working capacity by establishing safe and healthy working conditions. It is this institution that provides norms that establish: general requirements for labor protection and safety; preventive norms aimed at preventing the occurrence of industrial injuries and occupational diseases; norms that establish the obligations of employers and employees on labor protection and safety, etc. [8].

Occupational safety and health as an institution of labor law is a set of legal norms that ensure safety, preservation of health and working capacity of a person in the labor process, as well as rehabilitation and improvement of working conditions [9]. It is the legal focus of occupational safety and health that consists in determining and comprehensively ensuring the rights of an employee to safe working conditions, to life, health protection, to restoration of working capacity, sanatorium and resort treatment, etc. Thus, occupational safety is a legal institution in the labor law system of Ukraine, which has a systemic inter-sectoral character. The legal norms and regulations of this institution take into account private and public interests and protect various subjects of labor law [10].

Today, most scientists consider occupational safety and health as a social phenomenon that manifests itself in various spheres of society. The level of compliance with labor safety standards and the conditions in which a person works directly depend on his ability to have a decent standard of living. The social significance of occupational health and safety is manifested in the increase in the quality and productivity of labor, the preservation of labor resources and the increase in the total national product. Such

an increase in the quality of labor occurs as a result of an increase in the working time fund due to the reduction of internal variable downtime by reducing the number or elimination of microtraumas caused by adverse working conditions, as well as preventing premature fatigue by rationalizing working conditions [11].

References

1. Occupational safety - an indicator of the quality of life of society URL: https://ubr.ua/leisure/health/bezpeka-prac-pokaznik
2. Bek U.P. Legal regulation of occupational health and safety in Ukraine: theoretical aspect: author's abstract. dissertation… candidate of law: 12.00.05 / U. P. Bek; Lviv National University named after Ivan Franko. – Lviv, 2013. – 18 p.
3. Lozovoy A.I. Institute of Labor Protection in the Norms of National and International Legislation / Current Problems of Law: Theory and Practice. 2011. No. 19. P. 342-349.
4. Obushenko O.M. The Relationship of the Institute of Labor Protection with Other Institutes of Labor Law of Ukraine / Public Law. 2013. No. 2 (10). P. 227-233.
5. On Labor Protection: Law of Ukraine of October 14, 1992 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/.
6. Prokopenko V.I. Labor Law of Ukraine: Textbook. 2nd ed. Kharkiv: Konsum, 2000. 359 p.
7. Prylypko S.M. Labor Law of Ukraine: [Textbook]. 2nd ed., revised and supplemented – Kharkiv: FINN, 2009. 728 p.
8. Labor Law of Ukraine: a textbook [for students of higher education] edited by P.D. Pylypenko. Kyiv: Publishing House "In Yure", 2003. 536 p.
9. Labor Law of Ukraine: a textbook, edited by V. E. Telipko. Kyiv: Center for Educational Literature, 2009. 456 p.
10. Neverova A.S. The concept and structure of the labor protection institute / Visnyk Lviv University. Ser.: Jurydychna. 2013. Issue 58. P. 255-260.
11. Fundamentals of labor protection / [Kupchyk M.P., Gandzyuk M.P., Stepanets I.F. et al.]. Kyiv: Osnova, 2000. 416 p.

UDC 351.(614-616)

***Iryna Krynychna*,**
Doctor of Public Administration, Professor,
Ivan Franko Zhytomyr State University

STATE MANAGEMENT OF HEALTH CARE IN UKRAINE

The system of state management of the health care sector has features of both a general (universal) system of state management and specific features of management of the socio-cultural (humanitarian) sphere.

The President of Ukraine bears personal responsibility for state policy in the field of health care. The President of Ukraine, in his annual report to the Verkhovna Rada of Ukraine, provides a report on the implementation of state policy in the field of health care, acts as a guarantor of the right of citizens to health care, ensures the implementation of legislation on health care through the system of state executive bodies, implements state health care policy and exercises other powers stipulated by the Constitution of Ukraine [1].

The Cabinet of Ministers of Ukraine ensures the development and implementation of state target programs, creates economic, legal and organizational mechanisms that stimulate effective activity in the field of health care, ensures the development of a network of health care institutions, concludes intergovernmental agreements and coordinates international cooperation on health care issues.

The central body of state executive power in the field of health care is the Ministry of Health of Ukraine, the competence of which is determined by the regulation approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine. The Ministry of Health is the main body in the system of central executive power bodies for ensuring the implementation of state policy in the field of health care. The main tasks of the Ministry of Health of Ukraine are: ensuring the implementation of state policy in the areas of health care, sanitary and epidemic well-being of the population, creating quality control of production and sale of medicines and medical products; developing the medical and microbiological industry; developing, coordinating and monitoring the implementation

of state programs for the development of health care, in particular disease prevention, the provision of medical care, organizing the provision of free medical care to the population by state and municipal health care institutions; organizing the provision of medical care in emergency and extreme situations [2].

In the conditions of the formation of a legal social state, the implementation of state policy aimed at protecting the health of the population and reforming the health care system is carried out by adopting an appropriate regulatory and legal framework. Regulatory and legal regulation is a process of targeted state influence on social relations using special legal means and methods aimed at their stabilization and regulation.

According to the hierarchy criterion in the system of regulatory legal acts, the legislative framework in the field of healthcare consists of five groups (levels) of regulatory documents: 1) the Constitution of Ukraine (in particular, Article 49 - the right to healthcare, medical care and medical insurance); 2) sectoral codes that contain general norms applied in the medical field (Civil Code of Ukraine, Criminal Code of Ukraine, Code of Ukraine on Administrative Offenses, Labor Code of Ukraine, etc.); 3) the Law of Ukraine "Fundamentals of the Legislation of Ukraine on Healthcare" (hereinafter referred to as the Fundamentals) as the main special law in this field; 4) special laws in individual areas of medical activity (donation, psychiatric care, infectious diseases, etc.); 5) acts of central and local state executive bodies (decrees and orders of the President of Ukraine, resolutions and orders of the Cabinet of Ministers of Ukraine, orders and orders of the Ministry of Health of Ukraine, regulatory legal acts of other authorities) [3].

The Constitution of Ukraine is the main source of regulatory legal acts that regulate public relations in the field of health care, including the provision of medical care. Constitutional norms create the legal basis for the status of a person in the field of health care. And this basis includes not only the consolidation of the relevant right, but also the means of ensuring it, which the state has at its disposal and is embedded in the political and economic systems, as well as its social basis.

The key norm on health care in the Constitution of Ukraine is Article 49, which

is dedicated to health care and medical care, which enshrines the right of everyone to health care, medical care and medical insurance. This norm reflected the provisions of global and regional international legal standards in the field of health care. In addition to this article, there are other constitutional norms that to one degree or another relate to health care and accumulate the best examples of international legal acts on human rights. The problems that Ukraine faces at the present stage are the effectiveness of the functioning of the institution of human and citizen rights and the ability to realize those rights that are guaranteed primarily by the Constitution [4].

Among the regulatory and legal documents, a special place is also occupied by:

- The Civil Code of Ukraine of January 16, 2003 (hereinafter referred to as the Civil Code of Ukraine), which for the first time at such a level enshrines a number of important human rights in the field of health care, in particular, the right to health care (Article 283), medical care (Article 284), medical information (Article 285), medical confidentiality (Article 286).

- The Criminal Code of Ukraine contains a number of norms that provide for the formation of crimes that are indirectly designed to ensure the human right to health protection, in particular, Section VIII "Crimes against the environment", Section IX "Crimes against public safety", Section X "Crimes against production safety", Section XI "Crimes against traffic safety and transport operation", Section XII "Crimes against public order and morality", as well as Section XIII "Crimes in the sphere of circulation of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues or precursors and other crimes against public health".

- Norms of administrative law regulate organizational and managerial processes in health protection. State regulation in the field of health protection has its own specific features, which are due to the primary socio-economic importance of health protection, which constitutes the foundation of the state's social policy, a significant number of management objects, departmental rulemaking, as well as professional and qualification characteristics of management personnel.

- Regulatory and legal acts of other industries, in particular: the Labor Code of Ukraine; the Economic Code, the Law of Ukraine "On Protection of Consumer Rights",

the Family Code of Ukraine and others [5].

Thus, today the system of Ukrainian legislation on health care consists of: 1) international legal acts ratified by Ukraine; 2) constitutional legislation; 3) general legislation on public health care; 4) sectoral legislation, which contains legal norms regulating social relations in individual industries and areas of medical activity, the participants of which are medical workers and patients [6].

References

1. Avramenko T. P. State policy on staffing the health care sector in the context of systemic changes in Ukraine: materials of the scientific-practical conference (Kyiv, April 22, 2015) / edited by Yu. V. Kovbasyuk, V. M. Knyazevich, N. O. Vasyuk. – DSK-Center, 2015. – 160 p.

2. Vasyuk N. O. Mechanisms of public administration through the training of managerial personnel for the health care system in Ukraine: author's abstract of the dissertation of the candidate of sciences in public administration: special 25.00.02 "Mechanisms of public administration." Kyiv, 2013. 20 p.

3. Gladun Z. Prospects for the codification of Ukrainian legislation on health care. URL: http://hladun.pp.ua/%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0.

4. State policy in the field of health care: col. monograph: in 2 parts/ [coll. author; edited by prof. Ya.F.Radysh; preface and general editor prof. M.M.Bilynska, prof. Ya.F.Radysh]. Kyiv: NAPU, 2013. Part 1. 396 p.

5. State policy in the field of health care: col. monograph: in 2 parts/ [col. author; edited by prof. Ya.F.Radysh; preface and general editors prof. M.M.Bilynska, prof. Ya.F.Radysh]. Kyiv: NAPU, 2013. Part 2. 484 p.

6. State personnel policy in Ukraine: state, problems and development prospects: scientific assistant / author col. Yu. V. Kovbasyuk, K. O. Vashchenko, Yu. P. Surmin and others; under the general editorship of Dr. Sci. in Public Administration, prof. Yu. V. Kovbasyuk, Dr. Pol. Sci., prof. K. O. Vashchenko, Dr. Soc. Sci., prof. Yu. P. Surmina (project manager). Kyiv: NADU, 2012. 72 p.

UDC 351.(075.8)

Andriy Kupriichuk,
Postgraduate Student, Department of
Law and Public Administration,
Ivan Franko Zhytomyr State University

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF RESEARCHING PUBLIC ADMINISTRATION MECHANISMS FOR POVERTY ALLEVIATION IN UKRAINE

Public administration mechanisms are integral components of the public administration system, because it is they that influence the factors on which the activities of the system's subjects and their effectiveness depend. Since the public administration system is aimed at maximum involvement of the people and satisfaction of their needs, most public administration mechanisms are aimed at achieving such goals.

The problem of developing public administration mechanisms to overcome poverty and increase the standard of living of the population is relevant to one degree or another for every country in the world. After all, poverty is a complex and complex problem that has extremely negative economic and social consequences, and is often politicized. High levels of poverty can lead to reduced economic growth, higher prices for social services, and increased healthcare costs. It arises as a result of political and socio-economic processes and their mutual influence, when economic factors are entrenched in the political system, which makes it possible to exacerbate certain problems of the most vulnerable categories of the population. In addition, poverty can lead to an increase in crime, alcoholism, and drug addiction, which in turn worsens the security situation and threatens national security. Therefore, the fight against poverty is defined as one of the most important global problems of our time [2].

Overcoming all forms of poverty in all territories was identified as one of the main goals of sustainable development of the United Nations in accordance with the 2030 Agenda for Sustainable Development. A similar task – overcoming extreme

forms of poverty – was set before our state, which, as a result of unsuccessful socio-economic transformations of the first decades of independence, was characterized as a country with a high level of poverty risks for the population, and therefore actively engaged in the search for effective mechanisms to improve the living standards of people in need. However, according to the conclusions of the European Committee of Social Rights, Ukraine has not created a sufficiently general and coordinated approach to combating poverty and social exclusion [4].

Academic institutions (the M. V. Ptukha Institute of Demography and Social Research of the National Academy of Sciences of Ukraine, the Institute of Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine, the Institute of Social and Political Psychology of the National Academy of Sciences of Ukraine, etc.), research centers and public organizations are engaged in researching the problem of combating poverty in order to develop strategies and programs to combat poverty and provide social support to the most vulnerable groups of the population. With their help, state comprehensive Poverty Reduction Strategies (2001, 2016) were developed [3].

Despite the fact that, according to the International Monetary Fund, in 2018 Ukraine was named the poorest country in Europe, experts have noted Ukraine's progress in combating poverty over the past few years, achieved through strategic planning and implementation of a number of programs aimed at raising the living standards of Ukrainians. However, it was completely offset by the economic consequences of the COVID-19 pandemic in 2020–2021 and the beginning of full-scale armed aggression by Russia in 2022 [5].

According to the most optimistic scenario of international experts, the devastating socio-economic consequences of the war will push half of Ukraine's population below the poverty line, according to the most pessimistic, more than 90% of Ukraine's residents may be below the poverty line. These forecasts actualize the problem of studying public administration mechanisms for preventing and overcoming poverty, increasing the living standards of the population of Ukraine under martial law and during the period of post-war reconstruction. The updated model of economic development, together with effective mechanisms of public regulation and a balanced

strategy for overcoming poverty, based on stimulating employment and an effective social security system, will in the future make it possible to ensure a decent standard of living for the population of Ukraine, the formation of a powerful middle class [6].

Understanding the factors and causes of poverty contributes to the development and implementation of public administration mechanisms for overcoming it. Based on the theoretical definition of the general concept of public administration mechanisms, under public administration mechanisms for poverty alleviation we will understand the democratic organization of managerial influence on social processes, which ensures the effective functioning of the system of state authorities, local self-government bodies, public (non-governmental) organizations, individuals and other subjects of civil society in order to implement state policy in a wide variety of areas of public life [1], in particular in the field of raising the living standards of the most vulnerable segments of the population in Ukraine. Note that in the public administration system, the key role in overcoming poverty is retained by state administration.

References

1. Isayenko I. A. European approaches to the functioning of public administration mechanisms. Investments: practice and experience. 2012. No. 5. P. 114.
2. Kozmuk N. The impact of socio-economic indicators on the dynamics of social inequality and poverty in Ukraine. Scientific innovations and advanced technologies. 2023. No. 1 (15). URL: http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/art
3. Libanova E. M. Poverty of the population of Ukraine: methodology, methods and practice of analysis. Uman: Publisher "Sochinsky M. M.", 2020. 456 p.
4. Methodology for comprehensive poverty assessment: approved. By order of the Ministry of Social Policy of Ukraine, the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine, the Ministry of Finance of Ukraine, the State Statistics Service of Ukraine, the National Academy of Sciences of Ukraine dated 18.05.2017 No. 827/403/507/113/232. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show
5. Minimum wage 2024: proposals from the authorities. URL: https://biz.ligazakon.net/news/221875_mnmalna-zarplata-2024-propozits-vd-organv-vladi.

6. Minimum wage in Ukraine / Ministry of Finance of Ukraine. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/min/.

UDC 351.(075.8)

***Vasyl Kupriichuk*,**
Doctor of Science in Public Administration, Professor
Ivan Franko Zhytomyr State University

PUBLIC ADMINISTRATION IN THE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN EDUCATION AND SCIENCE IN THE ERA OF THE UKRAINIAN CENTRAL RADA (MARCH 1917 – APRIL 1918): NATIONAL EXPERIENCE

After the proclamation of the First Universal, the Committee of the Ukrainian Central Rada (hereinafter referred to as the UCR) adopted a decision to organize a new body of public administration – the General Secretariat, which performed the administrative function of the government and included a number of general secretaries, including the General Secretary for Educational Affairs. The main task of the General Secretariat of Education was seen as unifying the "activity of all national cultural and educational institutions", as well as creating primarily two administrative structures: the All-Ukrainian School Council as a general territorial body and the institute of education commissioners under the Secretariat of Educational Affairs for permanent contact with local self-government [5].

In addition to the "Instructions" of the General Secretariat, approved by the Provisional Government in early August 1917, higher, secondary and lower schools were subject to it; extracurricular and preschool education; vocational, technical and artistic education, as well as related cultural and educational organizations; former church-parish schools and institutions of Empress Maria; art, music, commercial, trade schools; institutions of military, spiritual, agricultural and technical education [6].

Also, the General Secretariat of Education was entrusted with the responsibilities of improving the development of public education; expanding the school network to prepare for the transition to universal compulsory education; participating in the development of relevant draft laws, preparing for the creation of a single school from preschool to higher education; improving special, technical and vocational education, taking care of the development of art, music, singing, theater, architecture, etc. [5].

On December 28, 1917, the law of the Ukrainian Central Executive Committee abolished school districts as "bodies of excessive centralization" and introduced the institution of school education commissioners, and all matters were transferred to the relevant secretariats and local government bodies.

The organization of the internal work of the General Secretariat of Education and the distribution of responsibilities between departments were carried out in a certain way. The Department of Higher and Secondary Education was engaged in organizing the preparation of draft laws on the establishment of departments of Ukrainian studies in all higher schools of Ukraine and conducting lectures in the Ukrainian language. The statute of state Ukrainian universities was being prepared, the reform of the Nizhyn Historical and Philological Institute and the nationalization of the Kyiv Theological Academy began [7].

The department assigned an important role to the formation of national higher humanitarian and natural education. Leading importance was given to the creation of Ukrainian humanitarian higher educational institutions, primarily universities, because it was higher education, like no other, that was the most Russified, and in addition, there was a low percentage of Ukrainians among the student body.

The administrative and legal basis for the development of higher education was the decision of the UCR government to create a prototype of the first national higher educational institution - a people's university in Kyiv, which was initially formed as a public general educational unit, and later was reformed into a professional university.

The creation of a second university in Kyiv, which trained national personnel and was Ukrainianized, was dictated not only by the desire to develop higher education in Ukraine, but also by the circumstances that the University of St. Volodymyr was not

ready to Ukrainianize at that time. The leadership and many teachers of the university boycotted and continued to be guided in their work by the pre-revolutionary orders of the Ministry of Education of the Russian Empire regarding teaching in Russian, Polish and German [1].

The state-building approach of the department was also manifested in the creation of the Scientific and Pedagogical Academy, the Academy of Arts, geographical and technical institutes, and the Supreme Economic Council, which was entrusted with the responsibility of organizing the creation of educational institutions and training specialists in economics, trade, finance, and transport. In March 1918, the Ukrainian Central Executive Committee, at the request of the government, approved a project to open nine Ukrainian universities at state expense (in Kharkiv, Sumy, Poltava, Kremenchuk, Vinnytsia, Chernihiv, Kamianets-Podilskyi, Uman, and Katerynoslav) [3].

By creating new Ukrainian higher educational institutions, the General Secretariat of Education is gradually developing the Ukrainianization of primarily existing universities. With the beginning of the 1917-1918 academic year, the formation of Ukrainian departments and the introduction of Ukrainian-language teaching began at Kyiv, Odessa, and Kharkiv universities, and the number of people admitted to free education is increasing [4].

After the adoption of the UCR law on the transfer of all educational institutions of Ukraine to the Ministry of Public Education, a department of orphanages was established within the department. The department was responsible for the legal status of children, the regrouping of orphanages to a total number of no more than 30 children, the establishment of a children's hospital in Kyiv, the organization of medical and pedagogical assistance, etc. The department also prepared a plan for state education, training and ensuring the legal status of orphans in Ukraine, developed programs and questionnaires for congresses of preschool and extracurricular education figures [2].

In early December 1917, the department of vocational and technical education began operating with 21 staff members from 4 departments (technical, commercial, agricultural and medical education, and organizational). One of the main tasks of the

departments of the General Secretariat of Education was the state construction of school education for national minorities. It was among national minorities that the level of illiteracy among the adult population was extremely high, and children mostly did not have the opportunity to study their native language, culture, and history in schools.

Practical educational work began most actively among the Jewish population. In 1917–1920, Jews mainly lived in large and medium-sized settlements of Ukraine - Kyiv, Odessa, Katerynoslav, Zhytomyr, Vinnytsia, Nizhyn, Berdychiv and other cities and made up from 20 to 60% of the total population. By 1917, the Jewish community of Ukraine, at its own expense and with partial subsidies from the state, had created and maintained 240 primary schools, 100 secondary schools, and several dozen colleges. But, despite these rather significant indicators, out of 270 thousand Jewish school-age children, only 96 thousand. had the opportunity to attend schools, while the rest could not even receive a primary diploma. Also, schools mainly studied outdated subjects related to religion and ancient Jewish traditions [2].

After the proclamation of the independence of the UNR by the IV Universal (January 22, 1918), the General Secretariat of Education was reorganized into the Ministry of Public Education. Separate national ministries of Great Russian, Polish and Jewish affairs were also formed [3].

The main functions of the ministry are to unite the work of all educational institutions of the UNR, establish educational standards, develop a budget, regulate relations between individual institutions, and manage the development of general educational statistics. This was an effective step by the leadership to improve public administration of the components of state policy in order to achieve certain priorities in the development of education and science.

References

1. Alma Mater: University of St. Volodymyr on the eve and during the Ukrainian Revolution of 1917–1920. Materials. Documents, memoirs: In 3 books / ed. col. V.V. Skopenko, A.G. Slyusarenko and others. Compiled by V.A. Korotkyi, V.I. Ulyanovskyi. Kyiv: Prime, 2001. Book 2. 356 p.

2. Kupriychuk V.M. Humanization of public administration in Ukraine: essence and

main directions: dissertation ... candidate of sciences in public administration: 25.00.01. National Acad. of Public Administration under the President of Ukraine. Kyiv, 2008. 207 p.

3. Kupriychuk V.M. Humanitarian policy of Ukrainian governments during the national revolution (1917–1920): monograph. Kyiv: Publishing house of Europe. un-tu, 2014. 378 p.

4. Sorochan N. A. Formation of the education management system in Ukraine during the time of the Central Rada (March 1917 - April 1918): author's abstract. dissertation for the degree of candidate of historical sciences: speciality 07.00.01 "History of Ukraine" Kharkiv, 1998. 17 p.

5. Ukrainian Central Rada: Documents and materials: In 2 vols. / NAS of Ukraine. Institute of History of Ukraine. Kyiv, 1996. Vol. 1.: March 4 - December 9, 1917 / V. F. Verstyuk et al. (compiled). 1996. 589 p.

6. Central State Archive of Higher Authorities and Administration of Ukraine. F. 2581. Op. 1. Spr. 12. Ark. 6-7.

7. Central State Archive of the Higher Bodies of Power and Administration of Ukraine. F. 2581. Op. 1. Ref. 10. Ark. 54-54 vol.

UDC 351.(075.8)

***Vasyl Kusik*,**
1st year student of the second (master's) level of higher education,
specialty D4 "Public Management and Administration"
***Valentyna Karlova*,**
Doctor of Science in Public Administration,
Professor, Professor
of the Department of Law and Public Administration
Ivan Franko Zhytomyr State University

THEORETICAL PRINCIPLES OF RESEARCHING THE INTERACTION OF STATE AUTHORITY BODIES WITH CIVIL SOCIETY INSTITUTIONS IN MAKING MANAGEMENT DECISIONS

In modern conditions, the state as the main political institution is unable to cope with the enormous challenges facing society on its own. Therefore, it creates the necessary conditions for the formation and development of civil society. Establishing a constructive dialogue between state authorities and public institutions contributes to the creation of more transparent and responsible governance mechanisms, which, in turn, will contribute to ensuring social justice and protecting human rights.

Civil society is a legal, democratic, pluralistic, open community of citizens with equal rights, which is independent of the state, but interacts with it for the sake of common well-being. The main subject of civil society is a free individual who realizes his interests within the framework of a single law and public order for all.

In the National Strategy for Promoting the Development of Civil Society in Ukraine for 2021–2026, the concept of "civil society" is defined as the sphere of social activity of citizens who unite to make joint decisions, as well as to protect rights and interests, and achieve the common good, including in interaction with state authorities, local governments, political institutions and business [4].

Domestic scientists define the concept of "civil society" differently. S. Lizakovska proposes to consider civil society as a system of independent and state-independent public institutions and relations, the basis of which is the human potential of citizens who seek to independently solve problems and take responsibility. She also notes that in a narrow sense, this term can be understood as a set of non-governmental organizations whose activities are focused on common interests, goals and values [3]. V. Branovytsky emphasizes that civil society reflects that part of society that is directly involved, actively acts in the direction of participation in the management of state affairs [1].

In the domestic legal field, civil society institutions are understood as a system of subjects endowed with rights and obligations to defend their legitimate interests in the process of further development of civil society in Ukraine and participation in the

management of state affairs, in particular, in the formation and implementation of state legal policy [6].

According to current regulatory legal acts in Ukraine, civil society institutions are:

– public organizations;

– professional and creative unions;

– employers' organizations;

– charitable and religious organizations;

– bodies of self-organization of the population;

– non-state media;

– other non-entrepreneurial societies and institutions legalized in accordance with the legislation.

State authorities are executive, legislative, administrative bodies of the all-Ukrainian level, as well as officials exercising executive powers and administrative functions.

Administrative decision-making is a process that includes the development, adoption, implementation, evaluation and clarification of the formulation of a political document, strategy, law or norm at the state, regional or local levels or any process where a public authority with the appropriate powers makes a decision that has an impact on the public or its segment [2].

The participation of civil society institutions in administrative decision-making can be implemented through the following mechanisms:

– conducting public consultations, including electronic ones. Nowadays, public consultations are an effective mechanism for increasing the political participation of citizens in the formation of state policy in a particular area. Ministries and departments conduct public consultations in accordance with approved indicative plans;

– formation and organization of activities of public councils under executive bodies as consultative and advisory bodies, established to ensure citizens' participation in the formation and implementation of state policy in a certain area;

– creation of electronic petitions, which are the most modern technique of the

consultative model of information democracy, an effective democratic tool. E-petitions as a special form of communication between the public and the authorities make it possible to put forward collective demands, as a rule, have a political coloring and cause a certain social resonance. The addressees of citizens' appeals in Ukraine may be the President of Ukraine, the Verkhovna Rada of Ukraine, the Cabinet of Ministers of Ukraine, a local self-government body "through the official website of the body to which it is addressed, or the website of a public association that collects signatures in support of an electronic petition" in accordance with Art. 23-1 of the Law of Ukraine "On Citizens' Appeals" [5];

– monitoring and public examination of the activities of executive authorities, aimed at overcoming the closedness and bureaucracy of state authorities, ensuring transparency of their activities, identifying violations, etc.

Thus, the interaction of state authorities with civil society institutions is a necessary condition for democratic governance in the 21st century. One of the key areas of such interaction is public participation in making management decisions, which contributes to their transparency, efficiency and fairness, and also forms a new quality of public administration - partnership and people-centered.

References

1. Branovytskyi V. V. Delimitation of the legal categories of "citizens", "public", "civil society" and "civil society institutions" in the context of defining subjects of administrative-legal relations. New Ukrainian Law. 2023. No. 3. P. 68–75.

2. Guidelines on public participation in the process of political decision-making / Committee of Ministers of the Council of Europe, September 27, 2017. URL: https://rm.coe.int/guidelines-on-civil-participation-in-political-decision-making/168076e135

3. Lizakovska S. V. Development of mechanisms for interaction between public administration bodies and civil society institutions: dis. … n. st. d. n. z gov. upr.: 25.00.02 – mechanisms of public administration. Mykolaiv, 2021. 383 p.

4. National Strategy for Promoting the Development of Civil Society in Ukraine for 2021–2026: approved by the Decree of the President of Ukraine dated September 27,

2021 No. 487/2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487
5. On Citizens' Appeals: Law of Ukraine dated October 2, 1996 No. 393/96-BP. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text
6. Characteristics of Public Organizations as Civil Society Institutions: Clarification of the Ministry of Justice of Ukraine dated January 24, 2011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0016323-11#top

UDC 351.(075.8)

Oleksandr Myrutenko,
1st year student of the second (master's) level of higher education
specialty D4 "Public Management and Administration"
***Valentyna Karlova*,**
Doctor of Science in Public Administration,
Professor, Professor
of the Department of Law and Public Administration
Ivan Franko Zhytomyr State University

APPLICATION OF EUROPEAN EXPERIENCE IN PENSION SECURITY AS A FACTOR IN REFORMING THE PENSION SYSTEM OF UKRAINE

Today, the need to reform pension systems is an urgent task for most European countries, including Ukraine, since in the 21st century most of them faced the challenges of population aging, deficit of pension funds, unstable labor market, which prompted the introduction of changes in national pension systems. Ukraine also needs to modernize the pension system, so the study of European experience can become the basis for adaptive reforms in this area.

In modern practice of state management of pension systems in the world, it is generally

accepted to divide pension systems depending on the mechanism of pension fund formation into solidarity and accumulation.

The solidarity, or distribution pension system is based on a redistribution mechanism, according to which pension contributions of current employees provide payments of current pensions. That is, distribution pension systems operate on the principle of solidarity of generations [2].

The essence of a funded or capitalized pension system is the accumulation of pension contributions in individual accounts and their investment in various assets on the financial market (stocks, bonds, deposits, etc.), while investment income increases the final pension. Thus, funded pension systems operate on the principle of deferred consumption [2].

In their pure form, the solidarity and accumulative models are extremely rare in world practice, as is the model that simultaneously includes both mandatory and voluntary accumulative parts. As L. Buryachenko notes, "the distributive and accumulative systems are different poles in the diversity of pension systems, but there is no insurmountable barrier between them. They can operate in parallel, independently or complementing each other" [1].

Currently, most European countries operate combined (mixed) multi-level pension systems, formed by a combination of state distribution and mandatory and/or voluntary accumulative components. In Ukraine, according to Art. 2 of the Law of Ukraine "On General Mandatory State Pension Insurance" dated July 9, 2003, there is a three-level solidarity-accumulative, that is, combined, as in other European countries, pension system, which includes levels:

the first is the solidarity system of general mandatory state pension insurance;

the second is the accumulative system of general mandatory state pension insurance;

the third is the system of non-state pension provision [3].

Both solidarity and accumulative pension systems have their advantages and disadvantages. Advantages of the solidarity model: independence from inflation and the level of investment activity, simplicity of organization and management, savings on administrative costs, state guarantees. Advantages of the accumulative system: lack

of dependence on demographic factors, the possibility of accumulating significant financial assets, ensuring fairness in pension insurance.

The disadvantages of the solidarity pension system are vulnerability to demographic changes (increasing number of pensioners, decreasing share of working-age population in the country), dependence on the general level of income of the working-age population, burden on the budget in terms of pension provision, as well as lack of motivation for savings and investment in the future, social dependency, etc. The disadvantages of the accumulative system are the influence of economic factors, low level of efficiency at low income level of the country's population and weak development of the financial market, individual nature of risks of pension loss for a pensioner, because there is no mechanism for redistribution of losses from social risks.

The basis of modern national pension provision models are two well-known models of social security, classified depending on the reasons for their initial implementation:

– model of German Chancellor O. Bismarck (continental, or classical);

– a model of the British economist W. Beveridge (Anglo-Saxon, or liberal-democratic [4].

Today, the continental model is developing in Germany, Belgium, Sweden, France, and the countries of southern Europe. This model, in essence, is a differentiated form of the basic solidarity system, in which other forms of pension protection play a supporting role. The Bismarck system assumes that people are entitled to social security only because they acquire this right through work. Pension depends on earnings and is usually related to the profession.

In the Anglo-Saxon model (Great Britain, Denmark, Ireland, the Netherlands), minimum fixed amounts of state pensions are established, as well as additional methods of pension protection are introduced. That is, the state provides pension payments to every citizen (resident) regardless of his profession and earnings during active work. Citizens are free to supplement this income through mandatory occupational pension programs and personal pension insurance.

Thus, at the present stage, Ukraine has real prerequisites for adapting the best European practices of pension system reform under the conditions of conducting a deep

institutional reform, establishing a constructive dialogue with the public and developing a long-term strategy based on European experience. However, it is worth considering that the structure of the national pension system model is largely determined by the economic, demographic and social characteristics of the development of a particular country, and foreign experience can be only one of the factors in organizing and stimulating the development of the domestic pension system.

References

32. Buryachenko O. E. The pension system in Ukraine: history of formation and theoretical principles of development at the present stage of national state building: dissertation … Ph. D. in state administration: 25.00.01. Odesa, 2017. 252 p.

33. Zhayvoronok I. R. State regulation of the pension system: dissertation … Ph. D. in state administration: 08.00.09. Lviv, 2021. 234 p.

34. On mandatory state pension insurance: Law of Ukraine of July 9, 2003 No. 1058-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#top

35. Cheberyako O., Bykova V. Models of pension provision: foreign and domestic practice. Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. 2020. No. 5 (212). WITH. 43–51.

UDC 351.(075.8)

***Vasyl Nosok*,**
2nd year student of the second (master's) level of higher education
specialty D4 "Public Management and Administration"
***Vasyl Kupriychuk*,**
Doctor of Science in Public Administration,
Professor, Professor
of the Department of Law and Public Administration
Ivan Franko Zhytomyr State University

INTERACTION BETWEEN THE STATE AND CIVIL SOCIETY IN THE SOCIAL SPHERE OF UKRAINE: MAIN DIRECTIONS AND MECHANISMS IN WAR CONDITIONS

In a social state, public policy in the social sphere should be based on the interaction of the state (state authorities and local self-government bodies) and citizens (through public organizations, charitable foundations, volunteer movements, etc.). Traditionally, Ukraine has recorded a significantly higher level of public trust in civil society institutions than in other social institutions. In the conditions of the Russian-Ukrainian war, this trend has persisted. According to sociological surveys, in 2025, the level of trust of Ukrainians in public organizations was 60.5%, and in volunteer organizations - 80% [4].

Establishing interaction between citizens, civil society institutions and state authorities, local self-government bodies, including for the implementation and protection of human and citizen rights and freedoms, satisfying public interests, ensuring public participation in the adoption and implementation of government decisions, is defined as the goal of the National Strategy for Promoting the Development of Civil Society in Ukraine for 2021–2026. Among the strategic tasks to stimulate the participation of civil society institutions in the socio-economic development of Ukraine, the Strategy defines the following:

– creation of legal, regulatory and economic conditions for the participation of civil society institutions in the provision of socially significant services (social, rehabilitation, services in the field of education, culture, healthcare, environment, public order and others) for budget funds;

– transparent definition of the criteria for competitive selection of civil society institutions as executors of state, regional and local programs (including targeted ones) and recipients of budget funds within the framework of such programs;

– creation of favorable conditions for the participation of civil society institutions in public-private partnerships;

– development of social entrepreneurship, etc. [3].

According to researchers O. Wenger and T. Sergienko, the creation of effective

partnership relations between citizens and the authorities involves constant analysis of problems, assessment of problems and interests, development of interaction, cooperation and mutual responsibility; establishing bilateral communication aimed at jointly finding ways to solve the most pressing problems; ensuring citizens' trust in the authorities [1, p. 9].

In conditions of martial law in Ukraine, the main areas of interaction between the state and civil society are determined as follows:

1. Development of social services. According to the Law of Ukraine "On Social Services" of January 17, 2019, public associations, charitable, religious organizations can act as providers of social services in the non-state sector. As of May 2025 In Ukraine, according to the Ministry of Social Policy of Ukraine, 516 public organizations, 19 public unions, 309 charitable organizations, 5 religious organizations are registered as providers of social services, which provide various types of social services, including in-kind assistance, day care for people with disabilities (youth from 18 to 35 years old), counseling, information, socio-psychological rehabilitation, emergency (crisis) intervention, etc. [2]. In addition, members of public organizations have the opportunity to develop and test pilot models and work schemes, which are subsequently implemented at the national level. Such cases were presented by public organizations “Hope for Housing for Children”, “Partnership “For Every Child”, “Sunshine”, etc.

2. Involvement in the formation of social policy. Public organizations often initiate legislative changes, conduct research and analysis of problems, and offer effective solutions to overcome them. According to the current legislation of Ukraine, representatives of civil society institutions (public associations, religious, charitable organizations, creative unions, trade unions and their associations, associations, employers' organizations and their associations, media) can influence the formation of state social policy by participating in the Public Council under the Ministry of Social Policy. The mechanism of public consultations and public discussions is important, which allows for joint development of social policy.

3. Control and monitoring, advocacy. Civil society is legally entitled to exercise

public control over the activities of state bodies in the social sphere, assess the effectiveness of their programs, monitor the use of budget funds and promote transparency of public administration. Media campaigns, lobbying the government, conducting research, organizing public events and actions provide effective advocacy, which helps not only to make changes to current legislation, but also to form public awareness about the importance of social equality.

4. Education and legal awareness. Public organizations, in cooperation with state authorities, implement educational programs aimed at increasing the legal literacy of the population, teaching social skills, and popularizing the principles of equality and social justice. For example, the NGO "Nomad.Liv", having won the #Varto+GO–2023 project competition organized by the budgetary institution Ukrainian Veterans Fund, in cooperation with the NGO "PRO Women UA" created and is implementing the educational program "Development of Family Business of Veterans" [5], which is currently extremely necessary for the reintegration of them and their families into civilian life.

5. Volunteering and charity. In war conditions, the volunteer movement has become an important component of the development of the social sphere. Representatives of volunteer organizations, in addition to directly providing humanitarian assistance, are involved in identifying persons from vulnerable segments of the population who need one or another social service, information, counseling, etc. In addition, volunteer initiatives to provide psychological support and rehabilitation to those who have experienced traumatic events are important.

Thus, constructive interaction between the state and civil society in the social sphere is a partnership between state authorities and local governments and citizens to address socially significant issues, based on the principles of openness, accountability, decentralization and shared responsibility. In wartime, such interaction contributes to solving social problems and improving the quality of life of the population of Ukraine.

References

1. Venger O. M., Sergienko T. I. Principles of interaction of state and public authorities with civil society institutions. Modern Ukrainian state: vectors of

development and ways of resource mobilization: materials of the VI All-Ukrainian scientific and practical conference (Odessa, April 23, 2021). Odesa: Publishing house "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky", Center for Socio-Political Research "Politicus", 2021. P. 8–11.

2. Ministry of Social Policy of Ukraine. URL: https://www.msp.gov.ua/

3. National Strategy for Promoting the Development of Civil Society in Ukraine for 2021–2026: approved by Decree of the President of Ukraine dated September 27, 2021 No. 487/2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text

4. Assessment of the situation in the country, trust in social institutions, politicians, officials and public figures, attitude to elections during the war, belief in victory (February–March 2025) / Razumkov Center. URL: https://razumkov.org.ua/

5. Projects for veterans / Ukrainian Veterans Fund. URL: https://veteranfund.com.ua/category/projects_for_veterans/

UDC 351.(075.8)

Pavlo Petrenko,

1st year student of the second (master's) level of higher education,

specialty D4 "Public Management and Administration"

***Pukhkal Oleksandr*,**

Doctor of Science in Public Administration,

Professor, Professor

of the Department of Law and Public Administration

Ivan Franko Zhytomyr State University

FORMATION OF A SINGLE HUMANITARIAN SPACE AS A PRIORITY OF STATE HUMANITARIAN POLICY IN UKRAINE

In the current conditions of the hybrid Russian offensive on Ukrainian society and its

national identity, one of the priority areas of the state humanitarian policy of Ukraine is the formation of a single humanitarian space based on common values, historical memory, the state Ukrainian language and a common cultural context. It is the single humanitarian space that ensures the stability of society to destabilizing factors and contributes to the formation of a pan-Ukrainian identity. The national security, sovereignty and territorial integrity of the country largely depend on the unity and integrity of its humanitarian space.

The national humanitarian space is a complex spiritual and value space, an environment for the development and functioning of a system of ideas, values, ideals, myths, stereotypes, images that influence people's consciousness, determining the directions of progress of the nation and the state. Its formation occurs in the process of close interaction of such systems as education, culture, upbringing, science, and media. In this space, historical memory functions, competing ideologies unfold, fighting for influence on public consciousness [3].

The components of the humanitarian space are the state language and language policy, the education system, cultural and educational institutions, media and information space, as well as national historical memory and heritage, which together determine the unity of public discourse.

The researcher of the problems of humanitarian policy of Ukraine S. Horbatyuk believes that one of its main components is ensuring a comprehensive, systemic, complex task - the development of human potential. In her opinion, state humanitarian policy in its broad sense includes state demographic policy, state policy in the field of formation and development of human potential (healthcare, education, science and innovation, culture, physical culture and sports); state policy in the field of formation of ideological and conscious potential and national self-awareness; state policy in the field of ensuring constitutional rights and freedoms of man and citizen; state policy in the field of national relations and religion [1].

Doctor of Science in Public Administration V. Kupriychuk focuses on such a component of humanitarian policy as state information policy, which, in his opinion, is designed to ensure civic unity based on broad participation of citizens in managing

state affairs on the basis of democratic values and to be a development strategy aimed at harmonizing the cultural, spiritual, intellectual and social potential of man and society [2]. The information component of humanitarian policy is extremely important today, because the information space has become a "battlefield" in the information war, that is, the war of meanings, narratives, information attacks and propaganda. Therefore, state information policy in wartime is not just a communication tool, but a means of ensuring national security, moral resistance and survival of the state.

In order to create a single humanitarian environment that will ensure the integrity of the country, the preservation of national identity and resilience to external influences, the main directions for creating a single humanitarian space of Ukraine are as follows:

1. Development of language policy as the basis of national unity, which includes support and popularization of the Ukrainian language as the main tool of communication and a marker of Ukrainian identity, as well as compliance with international standards for the protection of the language rights of citizens, in particular representatives of national minorities, while simultaneously establishing the state language in all spheres of its use. The Strategy for Popularizing the Ukrainian Language until 2030 "Strong Language – Successful State" of July 17, 2019 determines that the establishment of the Ukrainian language throughout the territory of Ukraine in all spheres of public life ensures the unity of Ukrainian society and the strengthening of its Ukrainian identity [5].

2. Formation of a single cultural policy, which provides for the creation of universal cultural projects and programs that unite Ukrainian regions, a cultural product that represents all-Ukrainian values and historical memory. Fragmentation and inconsistency of cultural policy, lack of integration of culture into the sphere of national security were the reasons for the adoption of the Strategy for the Development of Culture in Ukraine for the period until 2030 of March 28, 2025 [6]. In addition, the development of Ukrainian culture as the basis for the consolidation of the Ukrainian nation and strengthening its identity by opposing cultural erasure, cultural genocide and appropriation by the Russian Federation is defined as one of the directions of the

National Security Strategy of Ukraine of September 14, 2020 [4].

3. Unification of the education system and upbringing by introducing educational standards based on national values, history, language, instilling in students a sense of patriotism, civic responsibility, respect for culture and traditions. In the conditions of the Russian-Ukrainian war, national-patriotic and military-patriotic education, in accordance with the Strategy for the Establishment of Ukrainian National and Civic Identity for the Period Until 2030 of December 15, 2023, is defined as one of the components of state policy in the field of the establishment of Ukrainian national and civic identity [7].

4. Development of the national information space, which will contribute to the strengthening of national identity, strengthening protection against information threats and the formation of a single system of humanitarian values by creating and supporting an independent Ukrainian media environment; production of information products that affirm Ukrainian values, culture, history; support of Ukrainian-language cultural products (cinema, television programs, radio and digital platforms); promoting the distribution of Ukrainian content abroad, digitalization of the information space, i.e. expanding access to high-quality Ukrainian content through online platforms, social networks, mobile applications, computer games (such as S.T.A.L.K.E.R. 2: Heart of Chornobyl, which in November 2024 topped the rating of the best-selling games on Steam); increasing the level of media literacy of the population, etc.

Therefore, in the conditions of Russia's hybrid war against Ukrainians, the formation of a single humanitarian space is a factor in the development of not only the linguistic and cultural or information and cultural space, but also an important factor in ensuring the national security and statehood of Ukraine.

References

1. Horbatyuk S. Ye. Conceptualization of the humanitarian policy model in Ukraine at the current stage of reforms. Effectiveness of public administration. 2018. Issue 2 (55). Part 1. P. 80–90.
2. Kupriychuk V. Information component of humanitarian policy. Public management and administration: current problems of theory and practice:

abstracts of reports of the 1st All-Ukrainian scientific and practical Internet conference of students, postgraduates and young scientists (Kyiv, 12/22/2022). P. 10–14.

3. Stepyko M. T. Integrity of the humanitarian space of Ukraine as an object of national security of the state: Analytical note. 07/22/2015. URL: https://www.niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/cilisnist-gumanitarnogo-prostoru-ukraini-yak-obekt-nacionalnoi
4. National Security Strategy of Ukraine: approved by Decree of the President of Ukraine dated September 14, 2020 No. 392. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n12
5. Strategy for the Popularization of the Ukrainian Language until 2030 "Strong Language – Successful State": approved by the Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated July 17, 2019 No. 596-p. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/596-2019-%D1%80#Text
6. Strategy for the Development of Culture in Ukraine for the Period Until 2030: approved. by the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated March 28, 2025 No. 293-p. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/293-2025-%D1%80#Text
7. Strategy for the establishment of Ukrainian national and civic identity for the period until 2030: approved by the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated December 15, 2023 No. 1322. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1322-2023-%D0%BF#Text

UDC 351.(075.8)

***Vladyslav Pinkevych*,**
Postgraduate Student of the Department of
Law and Public Administration,
Zhytomyr State University named after Ivan Franko

INFORMATION SECURITY IN UKRAINE

According to O. Baranov, information security should be understood as a state of protection of vital interests of the individual, society and the state, in which the problem of damage due to incompleteness, untimeliness and unreliability of information, negative information impact, negative consequences of the functioning of information technologies, as well as unauthorized dissemination of information is minimized. At the same time, by information interaction he understands the entire process of information creation, accumulation, processing, storage and dissemination [1].

The solution to the problem of information security should be carried out by:

- creation of a fully functional information infrastructure of the state and ensuring the protection of its critical elements;

- increasing the level of coordination of state bodies' activities in identifying, assessing and predicting threats to information security, preventing such threats and ensuring the elimination of their consequences, and implementing international cooperation on these issues;

- improving the regulatory framework for ensuring information security, in particular, protecting information resources, combating computer crime, protecting personal data, as well as law enforcement activities in the information sphere;

- deploying and developing the National Confidential Communication System as a modern protected transport base capable of integrating territorially distributed information systems in which confidential information is processed [2].

There are many definitions of "information warfare", in particular, A. Ros interprets it as a set of measures and operations carried out in conflict situations, when information is at the same time a weapon, a resource and a goal. That is, in essence, it is a war for knowledge, a search for answers to the questions: what, where, when, why and how reliable a particular society or army considers its knowledge about itself and its opponents. Information warfare can be waged both in wartime and in peacetime.

The main information threat to the national security of Ukraine should be considered the threat of the information influence of the other party on the

consciousness, subconsciousness, information resources and the infosphere of machine-technical systems, imposing on the individual, society, and the state the desired (for the other party) system of values, views, interests, and decisions in vital areas of social and state activity, controlling their behavior and development in the direction desired by the other party. Actually, this is a threat to the sovereignty of Ukraine in vital areas of social and state activity, which is implemented at the information level [3].

The purpose of information warfare, according to A. Ros, is to ensure the advantage of one side over the other in solving certain tasks by achieving superiority at the information level. This goal can be achieved in various ways:

- targeted extraction of information about the current situation with strict requirements for its timeliness, quality, volume, completeness and rate of update, assessment of the political (military-political, military, economic, environmental, etc.) situation based on this information. Solving this set of tasks is complicated by the fact that it is carried out in conditions of information counteraction. At the same time, the information being analyzed is characterized by uncertainty of an objective and subjective nature, incompleteness in some aspects and excess in others, contradictions, the presence of partially destroyed and distorted information, including disinformation;

- targeted and comprehensive influence on the consciousness, information resources of the country at all stages of their production, distribution and use, as well as on the infosphere of machine-technical systems of the opposing (competing) side in order to impose "desired" decisions and "control behavior". In this case, not so much destructive as targeted influential action to distort the content of information to ensure one's interests in various spheres of activity of the individual, society, and the state becomes of particular importance. In this context, the possibility of using information (information flows) as an effective means of forming a positive image of Ukraine in the international arena and the possibility of removing political, economic, social, military-political, especially military tension in relations with other countries, as well as in various regions of the state becomes of particular importance;

- protection of one's own information resources and the infosphere of machine-

technical systems from the influence of the opposing side on them. Without in the least diminishing the importance of solving the tasks of technical protection of information, aimed mainly at ensuring its confidentiality, I want to emphasize the special significance of protecting the content of information from its deliberate distortion or change, including mechanisms for detecting disinformation. The same complex also includes the task of restoring the integrity of the content of partially destroyed or distorted textual natural language information [1, 2].

So, the social objects of information warfare are the individual (personality), social groups, society, the state. And to be more precise - the consciousness and subconsciousness of the individual, first of all, the collective consciousness, as well as information resources and the infosphere of machine-technical systems.

References

1. Information security of Ukraine: essence and problems (materials of the "round table"). URL: Access mode: http://old.niss.gov.ua/book/panorama/kr_stil.htm.
2. Information component of state policy and administration: monograph / Solovyov S. G., et al. ; general editor Hrytsiak N. V.; National Acad. of State Administration under the President of Ukraine, Department of Information Policy and Electronic Governance. – Kyiv: K.I.S., 2015. – 320 p.
3. Social and Humanitarian Policy: Textbook [authors: V.P. Troshchynsky, V.A. Skurativsky, M.V. Kravchenko, et al.]; general editor Yu.V. Kovbasyuk. – Kyiv: NADU, 2016.- p.

UDC 342.722

***Volodymyr Pryshchepa*,**
Postgraduate student of the Department
of Law and Public Administration
Zhytomyr State University named after Ivan Franko

CLASSIFICATION OF INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS STANDARDS

The classification of international human rights standards is carried out depending on the selected criteria. According to the generalized classification system of M.P. Rabinovych, international human rights standards are divided into:

1. Depending on their ontic status (subject order):

- nominal (terminological, textual), which include only the names of human rights and freedoms used in international acts;

- actual (substantive), which include the substantive and volume indicators of such rights and freedoms recorded in the specified sources.

2. By deontic status:

- mandatory, the implementation of which is formally necessary for the relevant states and can even be ensured by the application of international political and legal sanctions;

- recommendatory, which, although not formally obligatory, are also provided with international political (moral and political) sanctions.

3. By space (territory) of action:

- global (general civilization, global);

- regional (in particular continental, for example, European).

4. By the range of addressees:

- general (apply to all people);

- specialized (addressed only to members of certain social communities, groups - for example, children, women, refugees).

5. By the subject of their establishment:

- standards of the UN, UNESCO, the Council of Europe, the European Union, etc. [1].

In the study by O. M. Rudneva, international human rights standards are classified according to the criterion of the form of objective expression and are divided into standards-principles and standards-norms. The first group, according to the scientist, includes only those that have acquired the features of universality, modelity and generality. The system-forming standard-principle is the principle of the rule of

law, the content of which is formed by such standards-principles as equality, justice, reasonableness, proportionality, good faith, the priority of human rights, their provision and protection, democracy.

The fundamentality of the principle of the rule of law is confirmed by its normative consolidation in a number of international legal documents, in particular those adopted by the UN, human rights conventions, constituent documents of intergovernmental associations. The modern interpretation of the rule of law as an international standard in the field of human rights is based on the provisions on the absence of state arbitrariness; the subordination of everyone to the ordinary law, which is applied by ordinary courts; formation of the result of the common law of the country by the usual norms of constitutional law [2]. At the national level, the principle of the rule of law as a general one is enshrined in Art. 8 of the Constitution of Ukraine, which also confirms its recognition.

The current international standard of human rights and freedoms is the principle of equality, which has not been recognized for centuries. Currently, it has found its broad consolidation in Art. 2 of the UN Charter, Art. Art. 2, 3, 7, 11, 13 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, Art. Art. 2, 3, 12, 14, 23, 24, 26 of the International Covenant on Civil and Political Rights, the Final Act of the CSCE, in international conventions adopted within the framework of the UN (Convention on Combating Discrimination in Education, Convention on Discrimination in Employment and Occupation, etc.), and other international legal acts [3].

In our opinion, the principle of democracy occupies an important place in the system of principles of international human rights standards, especially in the context of considering their violations in authoritarian, totalitarian states, states with undemocratic political regimes. Its observance indicates the place, importance and role of a person in society in resolving issues related to the formation of state authorities and local self-government, participation in solving problems of national and local importance. It covers a wide range of social relations, manifesting itself in which, on the one hand, it establishes the priority of a person and his interests over the state,

emphasizes the value of protecting his rights and freedoms, and, on the other, establishes the principle of discretion for private law persons regarding their exercise.

International standards-norms of law include those human rights and freedoms that have received unconditional recognition by the entire world community through their thorough consolidation in the system of international human rights treaties, as well as compliance with which is an international legal obligation of states [4].

Among scientists, there are different approaches to defining the range of human rights that should be considered as having reached the level of international standards. Usually, these include civil and political rights, such as: the right to life; prohibition of slavery; punishment exclusively on the basis of law; the right to freedom of movement; the right to a fair trial; the right to respect for private and family life, home and correspondence; the right to freedom of thought, conscience and religion; freedom of expression; freedom of assembly and association; the right to property; the right to an effective remedy; equality before the law, etc. According to scientists, economic, social and cultural rights-standards (standards-norms) should include: the right to work; the right to just and favorable working conditions; trade union rights; the right to a decent (adequate) standard of living; the right to health and social protection; protection of the family, motherhood and childhood, etc. [5].

However, to this day, some human rights cannot be considered as an international standard-norm due to the lack of universality, for example, the right to secondary and higher education, trade union rights, the right to use cultural achievements; the right to a decent (adequate) standard of living, the right of peoples to self-determination, etc.

It is worth summarizing that the list of presented classifications of international legal standards of human rights is not exhaustive and can be expanded on the basis of highlighting new criteria.

References

1. Rabinovich P. M. International standards of human rights: properties, general concept, classification. Bulletin of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine. 2016. No. 1. P. 19–29.

2. Rudneva O. M. Theoretical problems of classification of international standards of human rights and freedoms. Bulletin of the Ministry of Justice of Ukraine. 2010. No. 9. P. 32–42.
3. Charter of the United Nations. URL: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf.
4. UN: UN Declaration of September 8, 2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_621.
5. Development of social human rights as a key factor for sustainable democracy in Ukraine: a project of the Council of Europe. URL: https://www.coe.int/uk/web/kyiv/socialrights.

UDC 351.(075.8)

***Artem Semenenko*,**
1st year student of the second (master's) level of higher education
specialty D4 "Public Management and Administration"
Andriy Klochko,
Doctor of Philosophy in Public Management and Administration
Associate Professor of the Department of Law and Public Administration
Ivan Franko Zhytomyr State University

MODERN TOOLS IN ORGANIZING COMMUNICATIVE INTERACTION IN THE SPHERE OF PUBLIC MANAGEMENT

The terminological system of the study of communicative interaction in the field of public administration is the basis for our research.

So, let's turn to the terms "public administration", "communication", "interaction", "communicative interaction", "communication models", "communication functions",

"communication tools", "information technologies".

Public administration is a system of organization and implementation of state functions, which includes the development and implementation of policies, norms and rules, management of public resources, as well as the provision of services to citizens in order to ensure their needs and rights. Public administration is carried out by state authorities at different levels (central, local), focusing on the principles of democracy, transparency, accountability and efficiency [1].

Communication is the process of transmitting and receiving information, knowledge, ideas or emotions between people, groups or organizations. Communication involves the effective exchange of information between authorities and citizens in order to achieve agreement, solve problems or make management decisions [2].

Interaction is a process of bilateral or multilateral exchange of actions or information between entities that have common interests or tasks. It includes not only communication, but also specific actions or coordination between different state institutions, local governments, public organizations and citizens to achieve common goals in the field of governance.

Let us recall the concept of “communicative interaction”, which covers various forms of communication between public authorities and citizens, as well as between state structures themselves. This term covers not only linguistic interaction, but also the use of various communication tools, from traditional forms to digital technologies. Communicative interaction is not limited to the exchange of information, but also involves feedback, interaction at the decision-making level and taking into account the interests of all participants in the process [3].

The term “communication models” is also important for the study of communicative interaction. Communication models allow us to understand how the process of transmitting and receiving information occurs, and also determine what feedback mechanisms are used to adjust management decisions. They can be both linear and multi-step, ensuring not only the exchange of information, but also an interactive process taking into account the opinions and needs of citizens.

No less important is the concept of “communication functions”. They define the tasks

that communicative interaction is designed to perform within the framework of public administration. These can be information functions, which include communicating important information to citizens about the actions of government bodies, as well as advisory functions that allow the public to be involved in the decision-making process. Communication can perform a coordination function, contributing to effective cooperation between various departments and state institutions.

Let us consider the concept of "communication tools", which includes all the methods and means used to implement communicative interaction in public administration. This includes both traditional tools, such as press releases, briefings, public speeches, and the latest digital technologies, including social networks, electronic platforms for submitting petitions and appeals, online public opinion polls. All these tools together contribute to a more effective, transparent and accessible public administration [4].

Information technology is a set of methods, software and hardware used to collect, process, store and transmit information. In the field of public administration, information technology includes the use of computer systems, software, electronic communications and databases to improve management processes, increase the efficiency of decision-making, provide services to citizens and ensure transparency of government activities.

References

1. Kiforenko O.V. THE CONCEPT OF PUBLIC ADMINISTRATION: HISTORICAL GENESIS. URL: https://journals.ksauniv.ks.ua/index.php/public/artic

2. Communication: concepts and types. URL: https://studies.in.ua/soc-ekzam/3293-komunkacya-ponyattya-ta-vidi.html (access date: 18.01.2025).

3. Jiankun Guo. COMMUNICATIVE INTERACTION: CONCEPT, CONTENT AND CHARACTERISTICS. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2023

4. Yakovleva V. Tools of successful communication. URL: https://keepwarmeurope.eu/fileadmin/user_upload/Learning_Centre/Ukraine/T2.6-5_Viktoriya_Yakovleva._Instruments_of_successful_communication.pdf

5. Bakovska I. Organization of communicative interaction of a public authority. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/50634/1/Bakovska%20Iryna%

UDC 351.(075.8)

***Oleksandr Shaleny*,**
1st year student of the second (master's) level of higher education
specialty D4 "Public Management and Administration"
Kupriychuk Vasyl,
Doctor of Science in Public Administration,
Professor, Professor
of the Department of Law and Public Administration
Ivan Franko Zhytomyr State University

QUALITY ENSURANCE OF ADMINISTRATIVE SERVICES IN THE SPHERE OF CULTURE IN TERRITORIAL COMMUNITIES

The concept of "service quality" has deep historical roots and a significant number of interpretations in modern scientific literature. It refers to a complex category that encompasses characteristics that ensure the satisfaction of consumer needs in the process of providing services. Given the multidimensionality of this phenomenon, its study remains an important task for both theorists and practitioners in various fields of activity.

The term "quality" itself comes from the Latin word "qualitas", which means "property" or "characteristic". For the first time, this concept was actively used in the works of ancient Greek philosophers, such as Aristotle, who considered quality as one of the categories of being. In his opinion, quality is an integral characteristic of an object that determines its specificity and distinguishes it from other objects. In the Middle Ages, the concept of quality was transformed under the influence of scholastic ideas, acquiring a more abstract meaning, which was associated with moral and aesthetic factors. In modern times, philosophers and economists such as John Locke and Adam Smith began to pay attention to practical factors of quality, particularly in the context of the production of goods and services [1].

Service quality is a multifaceted concept that encompasses a wide range of characteristics that determine customer satisfaction. It is not just the fulfillment of

promises, but the creation of a positive experience of interaction that exceeds expectations. Service quality is the result of the coordinated work of all departments of the company, from marketing to direct customer service. It is manifested in the little things: in the polite tone of employees, the promptness of resolving issues, an individual approach to each client. Service quality is not a static value, but a dynamic process that requires constant improvement [2].

To ensure high quality of services, a company must build long-term relationships with customers, based on the principles of trust and mutual understanding. This involves not only meeting current needs, but also predicting future ones. Service quality is an investment in the company's reputation that brings long-term dividends. It directly affects the level of customer loyalty, their willingness to recommend the company to their friends, as well as the financial results of the business.

Service quality is not only about the product, but also about the process of its provision. This is an effective organization of work, the use of modern technologies, constant optimization of processes. Service quality is also about the people who provide these services. Their knowledge, skills, motivation - all this directly affects the perception of service quality by customers.

The modern consumer is increasingly demanding, he expects an individual approach, quick response to his requests and a high level of service. That is why the quality of services is becoming one of the factors of competitiveness in the market. Companies that are able to provide quality services have significant advantages over competitors [3].

The main characteristics of service quality:

• customer satisfaction - compliance of services with customer expectations and needs;

• process efficiency - optimization of internal processes to ensure fast and high-quality service;

• staff professionalism - a high level of knowledge, skills and motivation of employees;

• innovation – introduction of new technologies and approaches to improve the

quality of services;

• responsibility – willingness to take responsibility for the quality of services provided [4].

The quality of cultural services is determined not only by technical characteristics (for example, the quality of sound at a concert), but also by the ability to touch the soul, evoke an emotional response, and broaden one's worldview [5].

In the field of culture, the quality of services is closely related to the concept of cultural experience. This is a complex of sensations, emotions, and knowledge that a consumer of culture receives when interacting with a cultural product or service. The quality of cultural experience depends on many factors: from the quality of the product itself (performance, concert, film) to the atmosphere in a cultural institution, the qualifications of the staff, and the convenience of the infrastructure [6].

One of the main factors in the quality of cultural services is their accessibility. Culture should be accessible to all segments of the population, regardless of their social status, age, and financial capabilities. This implies not only accessibility at a price, but also accessibility by place of residence, by time, and by format. Modern technologies open up new opportunities for ensuring the accessibility of cultural services, allowing to broadcast cultural events online, to create virtual museums and galleries [1].

An important factor in the quality of cultural services is their diversity. Culture should satisfy the diverse needs and interests of the audience, be open to experiments and innovations. The diversity of cultural offers contributes to the development of the creative potential of society, promotes intercultural dialogue.

The quality of cultural services also depends on the level of professionalism of the people who provide them. These are actors, musicians, directors, artists, as well as managers of cultural institutions. Their professionalism determines the quality of the cultural product, its compliance with modern requirements, its ability to arouse interest in the audience [4].

References

1. Koyuda V.O. The essence and content characteristics of services as a management base. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/9_ukr/81.pdf

(access date: 01.01.2025).

2. Pashchuk O. Services marketing: a strategic approach. K.: VD "Professional", 2005. 560 p.

3. Reshetnyak O. Modern methods of managing a service enterprise. Kh.: Factor, 2008. 544 p.

4. Gronroos C. Service management and marketing. West Sussex: Textbook. G.: Good fellow Publishers Ltd, 2004. 34 p.

5. Financial services: a textbook / O. O. Dmytryk, E. O. Alisov, N. M. Kovalko et al. ; ed. O. O. Dmytryk. Kharkiv: Pravo, 2023. 408 p.

6. Kozyk V. V. International economy and international economic relations: workshop / V. V. Kozyk, L. A. Pankova, O. Yu. Grigor'iev, A. O. Bosak. — K.: Vikar, 2006. 589 p.

UDC 351.(075.8)

Anatoliy Shunda,
postgraduate Student, Department of Law and
Public Administration, Ivan Franko Zhytomyr State
University

FINANCIAL MECHANISMS OF PUBLIC MANAGEMENT AND ADMINISTRATION IN THE SOCIAL AND HUMANITARIAN SPHERE IN WAR CONDITIONS

Since a full-scale war is ongoing in Ukraine, financial management in the social and humanitarian sphere is becoming more complex, and therefore there is growing interest in analyzing existing financial mechanisms and finding new forms of their use. However, there are not many generalized literature reviews on theoretical approaches that analyze and combine the critical mass of recent research on financial mechanisms for managing the social and humanitarian sphere, especially in war conditions.

Research on financial mechanisms of public and state administration brings to the forefront the evolutionary formation of financial state administration of social and humanitarian administration from the declaration of independence of Ukraine to the present day, a long period of optimization, reflecting the changing administrative and political landscape of the country. For example, Borodin and others believe that the lack of a clear demarcation of functional powers in the financing mechanisms between state authorities responsible for the implementation of social and humanitarian policy, as well as an extensive information transfer system for making and implementing management decisions, is a significant obstacle to the development of sectors of this sphere [2]. In their works, Tkacheva [9], Pylypyshyn [10] and others consider the evolution of the organizational and functional structure of financial state administration of the social and humanitarian sphere in Ukraine. Investigating the main factors that influenced the development, they demonstrate that there is a significant imbalance in social and economic resources, which has a significant impact on the future productivity, reliability and security of citizens.

For the development of the social and humanitarian spheres, an important component of management is a procedural approach that affects the process of activity, adoption and implementation of management decisions that have a targeted impact on the object of management to change its state or behavior in accordance with changing circumstances [1-7].

In general, most studies emphasize that the social and humanitarian sphere of Ukraine is subordinate to the general financial system, consisting of interconnected elements with homogeneous features and, as a social phenomenon, has a multi-branched management system consisting of a large number of components, elements and relationships. That is, the sphere of finance and financial management mechanisms play a key role in the socio-economic landscape of the country, covering a wide range of complex processes and systems. The effectiveness of the socio-economic system and the development of society depend on the creation of this basic structure.

According to A. Khomutenko, when studying financial management mechanisms, it is important to clearly define definitions such as public finance, which

reflects "…all economic relations of the country, the result of which is the movement of part of the financial resources aimed at satisfying both public and individual interests"; public finance is mandatory, as a result of which centralized funds of funds, state and local extra-budgetary target funds, as well as funds of state and municipal business entities are formed. The part of public finance that does not include meso-level finances (local budgets and finances of municipal enterprises) is defined as public finance [11].

To understand public management of the social and humanitarian sphere and financial mechanisms in it, as well as practical significance, we turned our attention to some economic studies. In our opinion, interesting works from this perspective are F. Taylor (Taylor, 1914), N. Tomaka, R., Radonya and J. Bonato (Tomac, Radonja, Bonato, 2019) S. Emerson, K. Van Ness, G. Streeter, L. Sundstrom, P. Emerson (Emerson, Van Ness, Streeter, Sundstrom, Emerson, 2022) and other scientists who laid the synthesis of economic and theoretical knowledge and proved that both general management (management) and financial management of the social and humanitarian sphere of the state are a mandatory integrating function (ideas, models of cooperation, programs, etc.).

That is, the process of managing the financial components of the social and humanitarian spheres of the country should be considered according to a systemic approach, which includes: an object, a subject, an organizational structure, functional mechanisms and a resource base to ensure their components. It is the balance of all components of the social and humanitarian spheres of the country and the effectiveness of state mechanisms for management and implementation of policies that affect the timeliness and quality of decision-making on the distribution and use of state budget funds, especially in wartime.

But the financial policy of the state is much broader in its content and is not limited to providing material support to people in need. It consists of providing all able-bodied members of society with favorable conditions for entrepreneurship and work (deregulation of business; encouragement of small business; maintaining high employment; regulation of labor relations, etc.) and ensuring social protection of

society (guarantees of a certain level of well-being) for all members of society (social security; social insurance; mandatory minimum wage; income indexation) [3].

According to S. Zdioruk [5], N. Metelenko, O. Shulga [8] and other scientists, financial management can be considered from two approaches: the first is based on general management functions that are sufficiently covered in classical management approaches (planning, organization, coordination, motivation, control); the second takes into account the mechanisms for creating specific management functions in the social and humanitarian sphere, as a subject and object of management.

That is, depending on the sphere of social life in which state financial management is carried out, the following are distinguished: financial mechanisms for managing society as a whole (economic management, social management, political management, spiritual and ideological management); from the structure of social relations: financial mechanisms for managing economic development, and accordingly, managing the social, political, and spiritual development of society; from the objects of management: economic mechanisms for managing, socio-political mechanisms for managing, mechanisms for managing spiritual life.

The generalization of scientific views helped to conclude that the financial mechanism of public management of the social and humanitarian sphere is a set of methodological, organizational, regulatory, informational forms, tools, methods, provisions and levers that participate in the development of measures of social and humanitarian directions of protection of the population of the country, the practical direction of which is to achieve certain goals and objectives of the social and humanitarian sphere. Metadata analysis determined the scope of our further scientific research, which should be aimed at mechanisms of consistent distribution of resources in the social and humanitarian sphere of Ukraine.

References

1. Belashova, N. V. (2014). State management of the humanitarian sphere in Ukraine in the light of modern scientific research. Scientific notes of the Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine, (3), 98-107.

2. Borodin, E. I., Khozhylo, I. I., Tarasenko, T. M. (2015). Management of the

social and humanitarian sphere in the process of voluntary association of territorial communities: theoretical and practical aspects. Aspects of public administration, (5-6), 65-75.

3. Vovk, S. M., Lobas, V. M. (2015). Organization of a modern mechanism for financing health care in the context of the country's transformation period. Economics and Health Care Law, (2), 8-12.

4. Horbatyuk, S. Ye. (2017). International non-governmental organizations as subjects of ensuring socio-humanitarian security. Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine. Series: Public Administration, (4), 107-114.

5. Humanitarian policy of the Ukrainian state in the modern period: Monograph / Edited by S.I. Zdioruk. K.: NISD, 2006. .403 p.

6. Kravchuk, N. Ya. (2017). The financial system of the state: theoretical conceptualization and problems of structuring. World of Finance, (3 (8)), 80-94.

7. Larin, O. (2019). Stages of formation of the organizational and functional structure of public administration in the humanitarian sphere in Ukraine. .Public administration: theory and practice. DOI:10.36030/2311-6722-2019-1-13-20

8. Metelenko N. G., Shulga O. P. Conceptualization of the concept of "financial mechanism". Black Sea Economic Studies, 2016. No. 10. P. 171-179.

9. Pylypyshyn, V. P. (2011). The concept and main features of public administration. Legal Science and Practice, (2), 10-14.

10. Tkacheva, O. (2013). Public Administration Efficiency: Concepts and Approaches to Assessment. Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine, (2), 30-37.

11. Khomutenko, A. V. (2017). Pragmatics and Semantics of the Terms of Financial Science “Public Finance”, “Public Finance” and “State Finance”. Finance of Ukraine, (1), 111-126.

UDC 351.(075.8)

***Olena Shybetska*,**
1st year student of the second (master's) level of higher education
specialty D4 "Public Management and Administration"
Valentyna Karlova,
Doctor of Science in Public Administration,
Professor, Professor
of the Department of Law and Public Administration
Ivan Franko Zhytomyr State University

REGULATORY AND LEGAL MECHANISM OF PUBLIC ADMINISTRATION IN THE SPHERE OF SOCIAL PROTECTION OF THE POPULATION

The task of social policy of any state is to ensure social protection of representatives of various social and demographic groups of the population, in particular those who are in difficult life circumstances. In conditions of war, when basic human rights, including social rights, are systematically violated, when there is a constant increase in the number of people who find themselves in difficult life circumstances and need social assistance, and when new vulnerable categories of the population appear (internally displaced persons, combatants, war veterans, etc.), the development of mechanisms for public management of the sphere of social protection is an extremely urgent task for the Ukrainian state.

The concept of "social protection", the right to which is guaranteed to citizens of Ukraine by Art. 46 of the Constitution of Ukraine as the right to ensure them in the event of complete, partial or temporary loss of working capacity, loss of a breadwinner, unemployment due to circumstances beyond their control, as well as in old age and in other cases provided for by law [1], is used in a number of current regulatory legal acts without a normative terminological definition.

Scientists believe that the concept of "social protection" has a broad and narrow interpretation. In particular, in a broad sense, "social protection" is considered as a

system of social and economic rights, obligations and guarantees, legally enshrined by the state and implemented by its social policy in order to provide each member of society with the opportunity to freely develop, to fully realize themselves and their abilities by ensuring both a decent standard of living and social justice. In a narrow sense, "social protection" is interpreted as a complex multi-level system formed by social insurance, social security and social standards and guarantees of the state to the population, which interact in a complex way and contribute to the effective functioning of the mechanism of the social protection system of the country's population [2, p. 69].

Public management of the sphere of social protection of the population in Ukraine is provided by a complex of interrelated mechanisms, among which are distinguished regulatory, organizational, financial, informational, personnel, scientific and applied, educational.

Ensuring the right to social protection, which is guaranteed as an international standard by the articles of the Universal Declaration of Human Rights, the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, the European Social Charter (revised), supported by the Constitution of Ukraine, is regulated by a number of domestic regulatory legal acts aimed at providing citizens with equal opportunities to ensure a decent life through their own labor and supporting disabled and socially vulnerable segments of the population. It should be noted that the extensive domestic regulatory and legal framework regulating the sphere of social protection is formed by:

– strategic legal acts: Strategy for Reforming the System of Social Services of August 8, 2012, Strategy for Modernization and Development of the Pension Fund of Ukraine for the Period Until 2020 of September 14, 2016, Strategy for Overcoming Poverty of March 16, 2016, Strategy for Human Development for 2021–2023 of December 9, 2021, etc.

– codes of Ukraine: Budgetary of July 8, 2010, Family of January 10, 2002, Civil of January 16, 2003, Economic of January 16, 2003;

– Laws of Ukraine of a universal nature: “On Compulsory State Pension Insurance” of July 9, 2003, “On Pension Security” of November 5, 1991, “On Non-State Pension Security” of July 9, 2003, “On State Social Standards and State Social

Guarantees" of October 5, 2000, "On Social Services" of January 17, 2019, etc.;

– Laws of Ukraine, the norms of which are aimed at guaranteeing social protection of certain categories of the population: "On the Basic Principles of Social Protection of Labor Veterans and Other Elderly Citizens in Ukraine" dated December 16, 1993, "On Social and Legal Protection of Military Personnel and Members of Their Families" dated December 20, 1991, "On the Status of War Veterans, Guarantees of Their Social Protection" dated October 22, 1993, "On the Status and Social Protection of Citizens Affected by the Chernobyl Disaster" dated February 28, 1991, "On the Fundamentals of Social Protection of Homeless Persons and Street Children" dated June 2, 2005, etc.

– other regulatory legal acts that establish the legal principles and mechanisms for implementing social programs and services.

However, any legislation requires periodic updating and improvement, especially taking into account changes in society and the socio-economic context. Changes in legislation can contribute to improving access to social services, expanding social protection, ensuring higher efficiency of social policy and implementing innovative approaches. Thus, in the conditions of a full-scale invasion of Russian troops into the territory of Ukraine, on April 14, 2022, the Verkhovna Rada of Ukraine adopted the Law of Ukraine "On Amendments to Certain Laws of Ukraine Regarding the Provision of Social The task of social policy of any state is to ensure social protection of representatives of various social and demographic groups of the population, in particular those who are in difficult life circumstances. In conditions of war, when basic human rights, including social rights, are systematically violated, when there is a constant increase in the number of people who find themselves in difficult life circumstances and need social assistance, and when new vulnerable categories of the population appear (internally displaced persons, combatants, war veterans, etc.), the development of mechanisms for public management of the sphere of social protection is an extremely urgent task for the Ukrainian state.

The concept of "social protection", the right to which is guaranteed to citizens of Ukraine by Art. 46 of the Constitution of Ukraine as the right to ensure them in the

event of complete, partial or temporary loss of working capacity, loss of a breadwinner, unemployment due to circumstances beyond their control, as well as in old age and in other cases provided for by law [1], is used in a number of current regulatory legal acts without a normative terminological definition.

Scientists believe that the concept of "social protection" has a broad and narrow interpretation. In particular, in a broad sense, "social protection" is considered as a system of social and economic rights, obligations and guarantees, legally enshrined by the state and implemented by its social policy in order to provide each member of society with the opportunity to freely develop, to fully realize themselves and their abilities by ensuring both a decent standard of living and social justice. In a narrow sense, "social protection" is interpreted as a complex multi-level system formed by social insurance, social security and social standards and guarantees of the state to the population, which interact in a complex way and contribute to the effective functioning of the mechanism of the social protection system of the country's population [2, p. 69].

Public management of the sphere of social protection of the population in Ukraine is provided by a complex of interrelated mechanisms, among which are distinguished regulatory, organizational, financial, informational, personnel, scientific and applied, educational.

Ensuring the right to social protection, which is guaranteed as an international standard by the articles of the Universal Declaration of Human Rights, the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, the European Social Charter (revised), supported by the Constitution of Ukraine, is regulated by a number of domestic regulatory legal acts aimed at providing citizens with equal opportunities to ensure a decent life through their own labor and supporting disabled and socially vulnerable segments of the population. It should be noted that the extensive domestic regulatory and legal framework regulating the sphere of social protection is formed by:

– strategic legal acts: Strategy for Reforming the System of Social Services of August 8, 2012, Strategy for Modernization and Development of the Pension Fund of Ukraine for the Period Until 2020 of September 14, 2016, Strategy for Overcoming Poverty of March 16, 2016, Strategy for Human Development for 2021–2023 of

December 9, 2021, etc.

– codes of Ukraine: Budgetary of July 8, 2010, Family of January 10, 2002, Civil of January 16, 2003, Economic of January 16, 2003;

– Laws of Ukraine of a universal nature: "On Compulsory State Pension Insurance" of July 9, 2003, "On Pension Security" of November 5, 1991, "On Non-State Pension Security" of July 9, 2003, "On State Social Standards and State Social Guarantees" of October 5, 2000, "On Social Services" of January 17, 2019, etc.;

– Laws of Ukraine, the norms of which are aimed at guaranteeing social protection of certain categories of the population: "On the Basic Principles of Social Protection of Labor Veterans and Other Elderly Citizens in Ukraine" dated December 16, 1993, "On Social and Legal Protection of Military Personnel and Members of Their Families" dated December 20, 1991, "On the Status of War Veterans, Guarantees of Their Social Protection" dated October 22, 1993, "On the Status and Social Protection of Citizens Affected by the Chernobyl Disaster" dated February 28, 1991, "On the Fundamentals of Social Protection of Homeless Persons and Street Children" dated June 2, 2005, etc.

– other regulatory legal acts that establish the legal principles and mechanisms for implementing social programs and services.

However, any legislation requires periodic updating and improvement, especially taking into account changes in society and the socio-economic context. Changes in legislation can contribute to improving access to social services, expanding social protection, ensuring higher efficiency of social policy and implementing innovative approaches. Thus, in the conditions of a full-scale invasion of Russian troops into the territory of Ukraine, on April 14, 2022, the Verkhovna Rada of Ukraine adopted the Law of Ukraine "On Amendments to Certain Laws of Ukraine on the Provision of Social Services in the Event of the Introduction of a State of Emergency or Martial Law in Ukraine or Its Individual Localities", which changed the procedure for providing a number of social services for citizens who are in regions of active hostilities, as well as persons who have been forcibly relocated to safer regions and are victims of damage caused by hostilities [4]. The Law of Ukraine "On Amendments to

the Law of Ukraine “On Volunteering” regarding the support of volunteering activities” was also adopted, the norms of which expanded the areas of volunteering and volunteer assistance in the context of armed aggression by the Russian Federation [5].

In addition, today in Ukraine, in the process of developing regulatory and legal acts in the field of social protection, mechanisms for public participation in the activities of the Public Council under the Ministry of Social Policy of Ukraine, public discussions of draft regulatory and legal acts, for example, until April 22, 2022, the official website of the Ministry of Social Policy continued to discuss the draft resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On the implementation of a pilot project on the centralization of the mechanism for paying certain social benefits” [3].

Thus, the regulatory and legal mechanism is one of the key ones, as it serves as the foundation for effective public administration in the field of social protection, ensuring legality, openness and fairness in relations between the state and citizens by establishing uniform social standards for different categories of the population of Ukraine.

References

1. Constitution of Ukraine. Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR). 1996. No. 30. Art. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#top

2. Kopetyuk M. Normative and legal aspects of defining the concepts of “social protection” and “social security”. Historical and legal journal. 2019. No. 1 (13). P. 66–69.

3. Ministry of Social Policy of Ukraine. URL: https://www.msp.gov.ua/

4. On amendments to some laws of Ukraine on the provision of social services in the event of the introduction of a state of emergency or martial law in Ukraine or its individual localities: Law of Ukraine of April 14, 2022 No. 2193-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2193-20#Text

5. On Amendments to the Law of Ukraine “On Volunteering” Regarding Support for Volunteering: Law of Ukraine No. 2519-IX of August 15, 2022. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2519-20#Text

UDC 351.(075.8)

***Serhiy Vovk*,**
1st year student of the second (master's) level of higher education
specialty D4 "Public Management and Administration"
***Pukhkal Oleksandr*,**
,Doctor of Science in Public Administration, Professor,
Professor of the Department of Law and Public Administration
Ivan Franko Zhytomyr State University

STATE LANGUAGE POLICY AS A FACTOR OF ENSURING SPIRITUAL AND MENTAL UNITY OF THE REGIONS OF UKRAINE

The Russian-Ukrainian war has brought to the fore the problem of the formation of Ukrainian identity and spiritual and mental unity of the regions of Ukraine. According to the current legislation, the principles of state policy are currently being formed in Ukraine to establish:

– Ukrainian civic identity, that is, a stable awareness by a citizen of Ukraine, a Ukrainian abroad of his political and legal connection with Ukraine, the Ukrainian people and civil society;

– Ukrainian national identity, which is a stable awareness by a person of belonging to the Ukrainian nation as a distinctive community, united by a name, symbols, geographical and ethno-social origin, historical memory, a complex of spiritual and cultural values, in particular the Ukrainian language and folk traditions [6].

An important factor in ensuring the spiritual and mental unity of the regions of Ukraine, the civic and national identity of Ukrainians is the language policy of the state.

After all, language is not only a means of communication, but also a key element of the identity of the nation. In a multi-ethnic state with different historical, cultural and linguistic experiences of the regions, language policy acquires strategic importance. In Ukraine, where the processes of Russification and regional fragmentation have been operating for centuries, state language policy plays the role of an instrument not only of cultural, but also of political unification of the population.

The language issue has been used for decades by Russian political strategists and pro-Russian political forces to artificially divide Ukraine into the "Ukrainian-speaking West" and the "Russian-speaking East/South", which did not contribute to the formation of spiritual and mental unity of the regions of Ukraine. "Protection of the Russian-speaking population of Donbas" was used as one of the official pretexts for the Russian invasion of the territory of the eastern regions of Ukraine in 2014 and the full-scale war on February 24, 2022. Recent events have turned the Ukrainian language into a factor of national consolidation, increased the share of Ukrainians who use the Ukrainian language in informal communication, professional employment, virtual space, that is, in areas where it was usually not dominant, in particular among residents of the southern and eastern regions of Ukraine.

The expert on state language policy M. Bigari believes that a respectful attitude towards the state (Ukrainian) language as one of the important nation-building, unifying and state-building foundations is an important indicator of the formation of civic consciousness, while a disdainful attitude, in her opinion, always acts as a destructive factor in state-building [1].

Today, recognition of the importance of state language policy as a means of ensuring the unity of Ukraine and Ukrainian society, including at the regional level, has been enshrined in the norms of regulatory legal acts, in particular:

1) Art. 1 of the Law of Ukraine "On Ensuring the Functioning of the Ukrainian Language as the State Language" of April 25, 2019 determines that the Ukrainian language as the only state language is a factor of unity and national security of Ukraine [3];

2) the full functioning of the Ukrainian language in all spheres of public life

throughout the territory of the state as a guarantee of preserving the identity of the Ukrainian nation, the unity of Ukraine is enshrined in the Concept of State Language Policy of February 15, 2010 [5];

3) the establishment of the Ukrainian language throughout the territory of Ukraine in all spheres of public life as a means of ensuring the unity of Ukrainian society and strengthening its Ukrainian identity is the goal of the Strategy for the Popularization of the Ukrainian Language until 2030 "Strong Language – Successful State" of July 17, 2019 [7];

4) promoting the mastery of the Ukrainian language and increasing the prestige of its use, strengthening its role in Ukrainian society as a means of strengthening state unity is defined as the goal of the State Targeted National and Cultural Program for Ensuring the Comprehensive Development and Functioning of the Ukrainian Language as the State Language in All Spheres of Public Life for the Period Until 2030, dated March 15, 2024 [4].

Civil society institutions play an important role in the process of establishing language policy as a means of ensuring the spiritual and mental unity of Ukrainian regions. For example, the registration of the Kivalov-Kolisnichenko draft law in the Verkhovna Rada of Ukraine in 2012 caused a powerful surge in the mobilization of public activists and organizations that conducted the all-Ukrainian civil campaign "Revenge for the Split of the Country". Public protests were called "Language Square".

For a long time, the Language Policy Portal has been operating on a volunteer basis in Ukraine in order to collect information on the state of the Ukrainian language in society and people who care about this state on a single platform.

Wide public support ensured the adoption by the Verkhovna Rada of the Law of Ukraine "On Amendments to Certain Laws of Ukraine Regarding the Support of the National Musical Product and Restrictions on the Public Use of the Musical Product of the Aggressor State" of June 19, 2022 [2] in conditions of full-scale Russian armed aggression against Ukraine.

Thus, the political factor of the state language policy determines the role of language as an instrument of national unity and stability of the state. In addition,

through language, support for cultural identity and strengthening of national unity is ensured. The development of the Ukrainian-speaking space contributes to the formation of a common national identity, strengthening of spiritual and cultural ties between regions and counteraction to external influences. A successful language policy must be strategic, balanced and focused on the long-term consolidation of Ukrainian society as a whole and Ukrainian regions in particular.

References

1. Bigari M. I. Mechanisms of formation and implementation of state language policy in Ukraine: dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in Public Management and Administration. Kharkiv, 2021. 225 p.
2. On amendments to some laws of Ukraine regarding the support of the national musical product and restrictions on the public use of the musical product of the aggressor state: Law of Ukraine dated June 19, 2022 No. 2310-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2310-20#Text
3. On ensuring the functioning of the Ukrainian language as the state language: Law of Ukraine dated April 25, 2019 No. 2704-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text
4. On approval of the State Targeted National and Cultural Program for Ensuring the Comprehensive Development and Functioning of the Ukrainian Language as the State Language in All Spheres of Public Life for the Period Until 2030: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated March 15, 2024 No. 243-p. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/243-2024-%D1%80#Text
5. On the Concept of State Language Policy: approved by Decree of the President of Ukraine dated February 15, 2010 No. 161/2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161/2010#Text
6. On the basic principles of state policy in the field of strengthening Ukrainian national and civic identity: Law of Ukraine dated December 13, 2022 No. 2834-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text
7. Strategy for the popularization of the Ukrainian language until 2030 “Strong

language – successful state": approved by the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated July 17, 2019 No. 596-p. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/596-2019-%D1%80#Text

УДК 342.5: 351

***Василь Кусік*,**
здобувач 1 курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальність D4 «Публічне управління та адміністрування»
Валентина Карлова (науковий керівник,)
доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри права та публічного управління
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ З ІНСТИТУТАМИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ПРИЙНЯТТІ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

У сучасних умовах держава як головний політичний інститут не в змозі самотужки впоратися з величезними викликами, що постають перед суспільством. Тому нею створюються необхідні умови для формування і розвитку громадянського суспільства. Налагодження конструктивного діалогу між органами державної влади та громадськими інститутами сприяє створенню більш прозорих та відповідальних механізмів управління, які, у свою чергу, сприятимуть забезпеченню соціальної справедливості та захисту прав людини.

Громадянське суспільство – це правова, демократична, плюралістична, відкрита спільність громадян, що володіють рівними правами, яка є незалежною від держави, але взаємодіє з нею заради спільного добробуту. Основним суб'єктом громадянського суспільства є вільний індивід, який реалізує свої

інтереси в рамках єдиного для всіх закону та суспільного правопорядку.

У Національній стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки поняття «громадянське суспільство» визначене як сфера суспільної діяльності громадян, що об'єднуються для прийняття спільних рішень, а також захисту прав та інтересів, досягнення спільного блага, у тому числі у взаємодії з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, політичними інститутами та бізнесом [4].

Вітчизняні науковці дефініюють поняття «громадянське суспільство» по-різному. С. Лізаковська громадянським суспільством пропонує вважати систему самостійних і незалежних від держави громадських інститутів і відносин, основою яких виступає людський потенціал громадян, які прагнуть самостійно вирішувати проблеми, брати на себе відповідальність. Також вона зауважує, що у вузькому значенні під цим терміном можна розуміти сукупність недержавних організацій, діяльність яких зосереджена навколо спільних інтересів, цілей і цінностей [3, с. 92]. В. Брановицький підкреслює, що громадянське суспільство відображає ту частину суспільства, яка безпосередньо залучена, активно діє за напрямком участі в управлінні державними справами [1, с. 73].

У вітчизняному правовому полі під інститутами громадянського суспільства розуміється система суб'єктів, наділених правами і обов'язками щодо відстоювання своїх легітимних інтересів у процесі подальшої розбудови громадянського суспільства в Україні та участі в управлінні державними справами, зокрема, у формуванні та реалізації державної правової політики [6].

Згідно чинних нормативно-правових актів в Україні інститутами громадянського суспільства є:

– громадські організації;

– професійні та творчі спілки;

– організації роботодавців;

– благодійні і релігійні організації;

– органи самоорганізації населення;

– недержавні медіа;

– інші непідприємницькі товариства і установи, легалізовані відповідно до законодавства.

Органи державної влади – виконавчі, законодавчі, адміністративні органи загальноукраїнського рівня, а також посадові особи, які здійснюють виконавчі повноваження й адміністративні функції.

Прийняття управлінських рішень є процесом, що включає розробку, прийняття, впровадження, оцінку та уточнення формулювання політичного документа, стратегії, закону чи норми на державному, регіональному чи місцевому рівнях або будь-який процес, де орган публічної влади з відповідними повноваженнями приймає рішення, яке має вплив на громадськість або її сегмент [2].

Участь інститутів громадянського суспільства у прийнятті управлінських рішень може реалізовуватися за допомогою таких механізмів:

- проведення громадських консультацій, зокрема електронних. У наш час консультації з громадськістю є ефективним механізмом для підвищення політичної участі громадян у формуванні державної політики в тій чи іншій сфері. Міністерства та відомства проводять консультації з громадськістю згідно затверджених орієнтовних планів;

– формування та організація діяльності громадських рад при органах виконавчої влади як консультативно-дорадчих органів, що утворюються для забезпечення участі громадян у формуванні та реалізації державної політики у певній сфері;

– створення електронних петицій, які є найсучаснішою технікою консультативної моделі інформаційної демократії, дієвим демократичним інструментом. Е-петиції як особлива форма комунікації між громадськістю й владою уможливлюють висунення колективних вимог, як правило, мають політичне забарвлення та викликають певний соціальний резонанс. Адресатами звернення громадян в Україні можуть бути Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, орган місцевого самоврядування «через офіційний веб-сайт органу, якому вона адресована, або веб-сайт громадського

об’єднання, яке здійснює збір підписів на підтримку електронної петиції» відповідно до ст. 23-1 Закону України «Про звернення громадян» [5];

– моніторинг та громадська експертиза діяльності органів виконавчої влади, спрямовані на подолання закритості та бюрократичності органів державної влади, забезпечення прозорості їх діяльності, виявлення правопорушень та ін.

Таким чином, взаємодія органів державної влади з інститутами громадянського суспільства є необхідною умовою демократичного врядування у XXI столітті. Одним із ключових напрямів такої взаємодії є участь громадськості у прийнятті управлінських рішень, що сприяє їх прозорості, ефективності та справедливості, а також формує нову якість публічного управління – партнерську та людиноцентричну.

Список використаних джерел та літератури

1. Брановицький В. В. Розмежування юридичних категорій «громадяни», «громадськість», «громадянське суспільство» та «інститути громадянського суспільства» у контексті визначення суб’єктів адміністративно-правових відносин. *Нове українське право*. 2023. № 3. С. 68–75.

2. Керівні принципи щодо громадської участі у процесі прийняття політичних рішень / Комітет Міністрів Ради Європи, 27 вересня 2017 року. URL: https://rm.coe.int/guidelines-on-civil-participation-in-political-decision-making/168076e135

3. Лізаковська С. В. Розвиток механізмів взаємодії органів публічного управління з інститутами громадянського суспільства: дис. … н. ст. д. н. з держ. упр.: 25.00.02 – механізми державного управління. Миколаїв, 2021. С. 383.

4. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки: затвердж. Указом Президента України від 27 вересня 2021 року № 487/2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text

5. Про звернення громадян: Закон України від 2 жовтня 1996 року № 393/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text

6. Характеристика громадських формувань як інститутів громадянського суспільства: роз'яснення Міністерства юстиції України від 24.01.2011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0016323-11#top

УДК 37:659

Юлія Зяткевич,
студентка 5 курсу
спеціальності «073 Менеджмент»
Інеса Новіцька,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри професійно-педагогічної,
спеціальної освіти, андрагогіки та управління
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ВЗАЄМОДІЯ З ЦІЛЬОВИМИ АУДИТОРІЯМИ ЧЕРЕЗ PR-КАМПАНІЇ У СФЕРІ ОСВІТИ

У статті розглянуто роль PR-кампаній як стратегічного інструменту управління комунікацією в освітньому середовищі. Проаналізовано підходи до взаємодії з основними цільовими аудиторіями закладів освіти, визначено значення сегментації комунікаційної стратегії для формування позитивного іміджу установи.

Ключові поняття: *PR-кампанія, заклад освіти, комунікація, цільова аудиторія, імідж, стратегія.*

У світлі глобальної цифровізації та швидкого розвитку інформаційних технологій, комунікаційний простір зазнає якісних трансформацій, що істотно впливають на всі сфери суспільного життя, зокрема на освітню галузь. В умовах динамічного інформаційного середовища Public Relations (PR) займає вагому

позицію у системі стратегічного управління закладом освіти, виступаючи важливим інструментом формування його позитивного іміджу, довіри громадськості та ефективної взаємодії з різними групами стейкхолдерів.

Сучасні заклади освіти, конкуруючи не лише за абітурієнта, а й за увагу суспільства, підтримку держави та партнерство з бізнесом, усе частіше звертаються до комплексних PR-кампаній.

Так, Т. Махиня [3], І. Дибач [1, с. 150], Л. Даниленко, Л. Карамушка [4] та ін. зазначають, що PR-кампанії в освітній сфері є невід'ємним інструментом ефективної взаємодії із цільовими аудиторіями, серед яких. Сучасна практика функціонування закладів освіти засвідчує, що застосування засобів публічної комунікації дозволяє забезпечити інформування, просування освітніх послуг та допомагає сформулювати довірливе ставлення й створити позитивний імідж освітньої установи в умовах конкурентного середовища [6].

Метою дослідження є проведення аналізу ефективні стратегії взаємодії з цільовими аудиторіями в освітньому середовищі шляхом реалізації PR-кампаній, а також визначити їх роль у формуванні позитивного іміджу та підвищенні конкурентоспроможності закладів освіти в сучасному інформаційному просторі.

Поняття «*Public relations*» (PR) або ж «зв'язки з громадськістю», виникло в контексті політичної діяльності й первинно асоціювалося з потребами політичних партій та урядових структур у формуванні позитивного іміджу, мобілізації електорату та налагодженні ефективної комунікації з громадськістю. Однак з часом, простежується чітка тенденція до розширення сфери застосування PR-кампаній, які нині активно впроваджуються не лише у політичному, а й освітньому та комерційному середовищах. [5]. Адже ефективна комунікація, спілкування з аудиторією безпосередньо впливає на ефективність залучення цільової аудиторії до отримання освітніх послуг.

Відповідно до визначення, запропонованого А. Шугаєвим, PR-кампанія — це цілеспрямований процес впливу на суспільну думку, що базується на розумному підході та якісному висвітленні інформації за умови взаємовигідної двосторонньої комунікації [7, с. 97].

Саме тому під час реалізації PR-кампанії в закладі освіти особливо важливо враховувати специфіку освітнього середовища, що передбачає високу соціальну відповідальність, дотримання етичних норм та орієнтацію на стратегічне партнерство з ключовими стейкголдерами. Однією з передумов ефективного функціонування комунікаційної роботи в цій сфері є чітке визначення цільових аудиторій, з урахуванням їхніх інформаційних потреб, очікувань і рівня залучення до освітнього процесу.

До основних цільових груп, на які має бути орієнтована PR-кампанія закладу освіти, зазвичай належать [2, с. 85]:

· абітурієнти та їхні батьки, як ключові суб'єкти прийняття рішення щодо вступу до закладу;

· студенти та випускники, які не лише є внутрішніми комунікаторами, а й важливими трансляторами іміджу закладу у зовнішньому середовищі;

· викладацький склад і адміністрація, чия участь у формуванні позитивного інформаційного поля є критично важливою;

· представники бізнесу та індустрії, що виступають партнерами у реалізації освітніх програм, стажувань, дуальної освіти;

· громадськість і ЗМІ, котрі формують суспільну думку щодо діяльності установи;

· державні установи та освітні органи, що здійснюють нормативне регулювання та оцінювання якості освітніх послуг.

Зазначимо, що кожна з вищезазначених груп потребує диференційованого підходу до комунікації. У зв'язку з цим PR-кампанія має бути структурно сегментованою, адаптованою до особливостей сприйняття інформації кожної аудиторії, її комунікативних каналів, соціального статусу та рівня впливу на репутацію закладу освіти. Такий підхід дозволяє досягати інформаційної ефективності й формувати стійкий позитивний образ закладу у довгостроковій перспективі.

Успішна PR-стратегія в освітньому закладі передбачає не лише поширення інформації, але й передбачає створення комунікаційного середовища, в якому всі

учасники навчального процесу мають змогу взаємодіяти з дотриманням принципів відкритості, взаємної довіри та професійної етики. Такий підхід передбачає використання адаптованих каналів комунікації: від традиційних (друковані матеріали, заходи, прес-релізи) до цифрових (соціальні мережі, відеоконтент, електронні розсилки).

Ефективна взаємодія з цільовими аудиторіями можлива лише за умови наявності довгострокової PR-стратегії, яка базується на аналітичному підході до оцінювання потреб кожної групи, формуванні релевантних меседжів, побудові позитивного іміджу закладу освіти та забезпеченні зворотного зв'язку. У цьому контексті PR постає не просто як засіб інформування, а як система стратегічного управління репутацією, що інтегрується в усі рівні функціонування сучасної освіти.

Список використаних джерел

1. Дибач І. Л. Напрями PR в сфері освітніх послуг. Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Економічні науки. 2012. № 6. — С. 148-151.

2. Курбан О.В. К 93 PR у маркетингових комунікаціях: нав. посіб. К.: Кондор-Видавництво. 2014. 246 с.

3. Махиня Т. А. Сутність та специфіка діяльності навчальних закладів у сфері зв'язків з громадськістю. Електронне наукове фахове видання «Адаптивне управління: теорія і практика. Серія «Педагогіка»». № 3 (5). 2017. URL: http://am.eor.in.ua/images/adapt/Vol.3ped5/17ped3_5makhynia.pdf (дата звернення: 24.05.2025)

4. Освітній менеджмент: Навч. посібник / За ред. Л. Даниленко, Л. Карамушки. К. : Шкільний світ, 2003. 400 с.

5. Педагогічні умови організації PR-кампаній у початковій школі. URL https://studbase.kubg.edu.ua/article/7427 (дата звернення: 26.05.2025

6. Управління закладом освіти: Підручник для здобувачів другого рівня вищої освіти педагогічних університетів / С.Г. Немченко, В.В. Крижко, О.С. Боднар, В.В. Радул, О.М. Старокожко, Ю.І. Кондратенко. Бердянськ: БДПУ, 2022. 506 с.

7. Шугаєв А. В., Тараба І. О. Сучасна сфера PR та її характеристика. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. 2023. — № 59. С. 96–98.

УДК 378:37.014.5

Олена Дяченко,
здобувач другого(магістерського)рівня вищої освіти
спеціальність 073 «Менеджмент»
Інеса Новіцька,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри професійно-педагогічної,
спеціальної освіти, андрагогіки та управління
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ КЕРІВНИКІВ ДО УПРАВЛІННЯ ЗМІНАМИ В ОСВІТІ

Сучасна освітня система перебуває в стані постійних трансформацій, зумовлених глобалізаційними процесами, технологічним прогресом, змінами в соціально-економічній сфері та потребами ринку праці. В умовах динамічних змін особливої актуальності набуває питання професійної підготовки майбутніх керівників освітніх закладів до ефективного управління процесами реформування та модернізації освіти.

Традиційні підходи до управління освітніми закладами, що формувалися в умовах стабільного суспільства, часто виявляються неефективними в умовах швидких змін. Керівники освітніх закладів стикаються з необхідністю одночасного вирішення кількох складних завдань: забезпечення якості освітніх послуг, впровадження інноваційних технологій навчання, адаптація до нових вимог ринку праці, підвищення конкурентоспроможності закладу, ефективне

використання ресурсів в умовах їх обмеженості.

Проблема полягає в тому, що існуюча система підготовки управлінських кадрів для освітньої галузі не завжди забезпечує формування готовності до управління змінами. Багато керівників освітніх закладів, особливо ті, що призначені на посади без спеціальної управлінської підготовки, відчувають труднощі у впровадженні нововведень. Це призводить до опору змінам з боку педагогічних колективів, неефективного впровадження реформ, зниження якості освітніх послуг та втрати конкурентних позицій освітніх закладів.

Особливо гостро ця проблема проявилася під час пандемії COVID-19, коли освітні заклади були змушені в короткі терміни перейти на дистанційне навчання. Керівники, які не володіли навичками управління змінами та кризового менеджменту, не змогли забезпечити ефективну роботу своїх закладів в нових умовах. Це підкреслило критичну важливість підготовки керівників до управління змінами як невід'ємної складової їхньої професійної компетентності.

Водночас, успішні приклади управління змінами в освітніх закладах демонструють, що при наявності відповідних компетентностей керівники можуть не лише ефективно адаптуватися до змін, але й ставати їх ініціаторами, забезпечуючи інноваційний розвиток своїх закладів.

Ціла низка наукових праць вітчизняних та зарубіжних дослідників присвячені проблемі підготовки освітніх менеджерів. Так, Теоретичні основи управління змінами в освіті розкрито в працях М. Фуллана, який розробив концепцію освітніх змін та їх впровадження [5]. Дослідник підкреслює важливість системного підходу до управління змінами та необхідність формування культури інновацій в освітніх закладах.

Вітчизняні науковці Г. Єльникова, О. Горішна, Т. Пічугіна досліджували особливості підготовки керівників освітніх закладів в умовах реформування системи освіти [3,4]. Їхні роботи акцентують увагу на необхідності формування адаптивного стилю управління та розвитку лідерських якостей.

Зарубіжні дослідники К. Левін та Дж. Коттер розробили теоретичні моделі управління змінами, які знайшли широке застосування в освітній практиці [6,7].

Зокрема, модель трьох етапів змін Левіна та восьмиетапна модель Коттера стали основою для розробки програм підготовки освітніх лідерів.

Сучасні дослідження П. Сенге щодо діяльності освітніх організацій, підкреслюють важливість створення середовища безперервного навчання та розвитку в закладах освіти, що вимагає від керівників нових компетентностей у сфері управління знаннями та організаційним розвитком [8].

Реформування системи освіти в Україні відповідно до європейських стандартів, створює потребу у підготовці керівників, здатних ефективно управляти процесами змін. Впровадження Нової української школи, децентралізація освіти та цифровізація освітнього процесу вимагають формування нового типу освітнього лідера, готового до трансформаційних викликів.

Сучасні вимоги до якості освіти та конкурентоспроможності випускників зумовлюють необхідність постійного оновлення змісту, методів та форм освітньої діяльності. Це потребує від керівників здатності не лише ініціювати, але й професійно супроводжувати інноваційні процеси в своїх закладах.

Крім того, існує суттєвий розрив між теоретичною підготовкою майбутніх керівників освітніх закладів та практичними вимогами до управління змінами в реальних умовах функціонування освітніх установ. Сказане свідчить про актуальність даного дослідження.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні концептуальних засад професійної підготовки майбутніх керівників до управління змінами в освіті та розробці практичних рекомендацій щодо вдосконалення системи їх підготовки.

Управління змінами в освіті є комплексним процесом, що включає планування, організацію, координацію та контроль впровадження нововведень в освітніх закладах. Специфіка освітньої сфери полягає в тому, що зміни стосуються не лише організаційних процесів, але й педагогічної діяльності, змісту освіти, методів навчання, розвитку та виховання [1].

На основі аналізу наукових джерел та практичного досвіду ми виділили

такі особливості управління змінами в освіті:

- Багатосуб'єктність процесу – зміни торкаються різних категорій учасників освітнього процесу: адміністрації, педагогів, учнів, батьків, громадськості. Кожна група має свої інтереси та може чинити опір змінам.
- Консервативність освітнього середовища – освітня система традиційно характеризується стабільністю та тяжінням до збереження усталених практик, що ускладнює впровадження інновацій.
- Довготривалість результатів – ефект від освітніх змін проявляється не відразу, а через тривалий період, що ускладнює оцінку їх ефективності.
- Високий ступінь відповідальності – помилки в управлінні освітніми змінами можуть мати серйозні наслідки для якості освіти та розвитку особистості учнів.

Наш досвід роботи показує, що для ефективного управління змінами в освіті керівник повинен володіти комплексом специфічних компетентностей:

- Стратегічне мислення – здатність бачити перспективи розвитку освітнього закладу, формулювати та розробляти довгострокові стратегії.
- Лідерські якості – вміння надихати та мотивувати колектив до змін, створювати команду однодумців, забезпечувати підтримку нововведень.
- Комунікативні навички – здатність ефективно взаємодіяти з різними групами стейкхолдерів, переконувати у необхідності змін, долати опір та конфлікти.
- Управління проєктами – знання методів та інструментів проєктного менеджменту для планування та реалізації змін.
- Інноваційність – відкритість до нового, готовність експериментувати, здатність генерувати та втілювати креативні ідеї.
- Системне мислення – розуміння взаємозв'язків між різними елементами освітньої системи, здатність прогнозувати наслідки змін.

- Адаптивність – гнучкість у прийнятті рішень, готовність коригувати плани відповідно до змін умов.

На основі проведеного аналізу нами запропонувано інтегровану модель підготовки майбутніх керівників до управління змінами в освіті, яка включає такі компоненти: теоретичний, практичний, рефлексивний та технологічний.

Теоретичний блок включає вивчення теорій управління змінами, освітнього менеджменту, лідерства, організаційної психології. Особлива увага приділяється класичним моделям управління змінами та їх адаптації до освітнього контексту.

Практичний блок передбачає участь у реальних проєктах з впровадження змін в освітніх закладах під керівництвом досвідчених менторів. Студенти отримують можливість застосувати теоретичні знання на практиці.

Рефлексивний блок спрямований на розвиток критичного мислення та здатності до самоаналізу. Використовуються методи кейс-стаді, ділові ігри, тренінги особистісного розвитку.

Технологічний блок забезпечує оволодіння сучасними цифровими технологіями управління проєктами, системами комунікації, платформами для організації дистанційного навчання.

Нами було досліджено, що ефективна підготовка керівників до управління змінами потребує використання інноваційних методів навчання, а саме:

- Проєктне навчання дозволяє студентам самостійно розробляти та реалізовувати проєкти з впровадження змін, що сприяє формуванню практичних навичок.
- Симуляційні вправи моделюють реальні ситуації управління змінами, дозволяють відпрацювати різні сценарії дій без ризику негативних наслідків.
- Менторинг забезпечує індивідуальний супровід досвідченими керівниками-практиками, що сприяє передачі неформальних знань та досвіду.
- Міждисциплінарний підхід інтегрує знання з різних галузей:

менеджменту, психології, педагогіки, соціології, що забезпечує комплексну підготовку.

- Мережеве навчання створює можливості для обміну досвідом між студентами, викладачами та практиками з різних регіонів та країн.

Отже, успішне впровадження запропонованої моделі вимагає комплексного підходу та створення відповідних умов. Ключовим організаційним завданням є створення міжвузівських асоціацій для об'єднання ресурсів та досвіду у підготовці освітніх лідерів, а також розвиток партнерських відносин з освітніми закладами-практиками для забезпечення якісної практичної підготовки.

Кадрове забезпечення потребує підвищення кваліфікації викладачів у сфері сучасних методів навчання та управління змінами, залучення практиків-управлінців до викладацької діяльності, розвиток системи менторства та міжнародну мобільність викладачів для вивчення кращих практик.

Матеріально-технічне забезпечення включає створення сучасних навчальних аудиторій з мультимедійним обладнанням, розвиток цифрової інфраструктури для онлайн та змішаного навчання, створення центрів симуляції для відпрацювання управлінських навичок та забезпечення доступу до сучасних баз даних і електронних ресурсів.

Нормативно-правове забезпечення передбачає оновлення освітніх стандартів підготовки магістрів з освітнього менеджменту, розробку професійного стандарту керівника освітнього закладу, створення системи сертифікації керівників та розробку механізмів визнання неформального й інформального навчання.

Проведене нами дослідження підтверджує критичну важливість спеціалізованої підготовки майбутніх керівників освітніх закладів до управління змінами в умовах динамічних трансформацій освітньої системи. Традиційні підходи до управлінської підготовки виявляються недостатніми для ефективного керівництва процесами реформування та модернізації освіти.

Особливості специфіки управління змінами зумовлюють необхідність

формування у майбутніх керівників комплексу специфічних компетентностей, включаючи стратегічне мислення, лідерські якості, комунікативні навички, навички управління проєктами, інноваційність, системне мислення та адаптивність.

Запропонована інтегрована модель підготовки, що поєднує теоретичний, практичний, рефлексивний та технологічний блоки, забезпечує комплексний розвиток необхідних компетентностей. Тоді як використання інноваційних методів навчання - проєктного навчання, симуляційних вправ, менторингу, міждисциплінарного підходу та мережевого навчання - значно підвищує ефективність підготовки.

Успішне впровадження моделі потребує системного підходу до створення організаційних, кадрових, матеріально-технічних та нормативно-правових умов. Особливо важливим є розвиток партнерських відносин між закладами вищої освіти та освітніми установами-практиками, що забезпечить інтеграцію теоретичних знань з практичним досвідом.

Таким чином, професійна підготовка майбутніх керівників до управління змінами в освіті є стратегічним завданням, вирішення якого сприятиме підвищенню якості освітніх послуг та забезпеченню конкурентоспроможності освітніх закладів в умовах постійних трансформацій.

Список використаних джерел та літератури

1. Василенко Н. В. Інноваційна управлінська діяльність керівників ЗНЗ в теорії та практиці // Обрій (Івано-Франківськ). – 2007. – №1. – С. 42–45.
2. Горішна О. М. Управління змінами в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти : дис… д-ра філософії : 011. Київ, 2023. 235 с.
3. Єльникова Г.В. Підготовка керівників шкіл до адаптивного управління //Підготовка керівника середнього закладу освіти: Навчальний посібник /За ред. Л. Даниленко. – К.: Міленіум, 2004.– С. 133-141.
4. Пічугіна Т. С. Управління змінами : навчальний посібник. Харків: ХДУХТ, 2017. 226 с.
5. Fullan, M. The Change Leader: Learning What Matters Most. Jossey-Bass

Publishers. 2011 – 312 p.
6. Kotter, J. P. Leading Change: Why Transformation Efforts Fail. Harvard Business Review Press. Harvard Business Review Press. 1996 – 208 p.
7. Lewin, K. Field Theory in Social Science: Selected Theoretical Papers. University of Chicago Press. 1951 – 346 p.
8. Senge, P. M. The Fifth Discipline: The Art and Practice of the Learning Organization. Doubleday Business. 1990 – 424 p.

УДК 376:[37.016:51]

Людмила Кравчук,
асистент кафедри професійно-педагогічної,
спеціальної освіти, андрагогіки та управління,
вчитель математики
Березівської спеціальної школи
Житомирської обласної ради

КОРЕКЦІЯ МОВЛЕННЄВИХ ПОРУШЕНЬ З ВИКОРИСТАННЯМ ЦИФРОВИХ ЗАСОБІВ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ МАТЕМАТИКИ В СПЕЦІАЛЬНИХ ШКОЛАХ

Порушення мовлення у дітей є поширеним явищем і має значний вплив на життя людини. Незважаючи на те, що дослідники приділяють ПМР багато уваги, залишається багато невирішених питань в умовах воєнного стану. Війна створює величезні труднощі для розвитку дітей, особливо це позначається на мовленнєвому розвитку. Окрім стресових ситуацій та нестабільності, діти можуть втрачати можливості для соціальної інтеграції, навчання і спілкування. Важливою складовою є також підтримка таких дітей з боку сім'ї та суспільства, які можуть допомогти дітям почувати себе безпечно і підтримувати їх

мовленнєвий розвиток.

Навчання учнів 1-4 класів, теперішніх учнів 5-7 класів, припало на пандемію коронавірусу і початок воєнних дій. Це вплинуло на живе спілкування, навчання та практики мовленнєвих навичок.

Одним із основних предметів в спеціальній школі є математика. Предмет математики є мовою науки та техніки. Тут завжди присутні мова і міркування. Для виконання завдань, розв'язування математичних задач учні мають правильно оперувати математичними термінами. Це допоможе їм краще засвоїти матеріал, розвивати вміння моделювати ситуацію, формувати комунікативні навички, аналізувати і порівнювати дані, використовувати отримані знання в повсякденному житті, допомагає визначитися з вибором майбутньої професії. Вивчення математики, алгебри та геометрії, так як і вивчення інших предметів, відіграє велику роль в розвитку правильної звуковимови, розвитку зв'язного мовлення, розширення словникового запасу в учнів з порушенням мовленнєвого розвитку.

Фонетичні відхилення вимови учнів 5-7 класів важче підлягають корекції в порівнянні з дітьми дошкільного віку та молодшими школярами. Вони вже мають стійкий характер. Таких учнів вже закріпилася навичка неправильної вимови, яку подолати вже дуже важко. У зв'язку з цим потрібно переглянути і змінити методи і форми навчання дітей з ПМР.

Використання інформаційних технологій для корекції ПМР на уроках математики має великий потенціал. Інтерактивні програми, мультимедійні ресурси, різноманітні навчальні платформи сприяють засвоєнню математичного матеріалу та розвитку мовленнєвих навичок дітей з ПМР. Теоретичний аналіз підтверджує ефективність комплексного підходу до корекції мовленнєвих порушень на уроках математики засобами інформаційних технологій, що створює підґрунтя для впровадження інформаційних технологій на уроки математики з метою корекції мовленнєвих порушень учнів.

Вчителю спеціальної школи потрібно завчасно, у будь-який час бути готовим до оголошення повітряної тривоги і продовжити навчання у сховищі. В цьому

випадку слід використовувати інформаційні технології. На Google Диску вчителі можуть створити папки для кожного класу яких будуть зберігати посилання на виконання тестових завдань, повторення теоретичного матеріалу, математичних ігор, різноманітного мультимедійного контенту. Щоб вчителю було легко зорієнтуватися та швидко знайти необхідний матеріал в назві документа потрібно вказати дату, предмет та тему уроку. В планах уроку можна вказати посилання на навчальні посібники, навчальні відео, тестові завдання, тренажери, домашні завдання та інше. На телефони та планшети можна заздалегідь встановити в навчальні матеріали, додатки, які не потребують постійного підключення до інтернету та додатки, які працюють онлайн. План уроку можна створити у вигляді ментальних карт. Вони завжди подобаються учням, адже людині легше сприймати інформацію як структурної схеми. У вигляді ментальних карт можна запропонувати учням створити конспект уроку словник математичних термінів алгоритм розв'язування задач.

На уроках математики з використанням інформаційних технологій, можна створити умови для активізації всіх видів навчальної діяльності дітей з ПМР: перевірка домашнього завдання, повторення словника, проведення фонетичної зарядки та фізкультхвилинки, актуалізація опорних знань, мотивації до навчання, вивчення нового матеріалу, проведення самостійних та контрольних робіт, підведення підсумків уроку, повідомлення домашнього завдання та інше. Але потрібно пам'ятати, що використання інформаційних технологій не може замінити вчителя.

Педагоги дуже часто на уроках математики і в позакласній роботі використовують презентації. Їх можна виконати у програмі Microsoft Power Point. Якщо презентацію готують декілька чоловік (різноманітні проекти, позакласна робота, підготовка повідомлень, тощо), то в цьому випадку краще робити у Google Презентаціях, або на безкоштовних онлайн інструментах таких як Canva. Для економії часу, зараз вже стало можливим створювати презентації за допомогою штучного інтелекту. Презентації - це можна сказати, універсальна наочність, яку можна використовувати на будь-яких уроках математики. Вони

відразу привертають увагу учнів з ПМР.

Учні 5-7 класів це діти і вони хочуть гратися. За допомогою презентацій можна створити різноманітний ігровий мультимедійний контент. Гра зацікавлює дітей і вони стають активними учасниками навчального процесу. Щоб гра була цікава краще при створенні презентації зробити слайди з наступною проявою правильної відповіді, або повторного повернення до неправильно виконаного завдання .

При виведенні на екран тестових завдань можна зробити так, щоб після виконання учнями завдання на екрані з'явилися правильні відповіді. Тут можна організувати самоперевірку, взаємоперевірку.

Зараз гостро стоїть питання про подолання учнями освітніх втрат. Щоб їх визначити потрібно підготувати діагностичні тести. Їх можна створити за допомогою Google Forms, на платформах “На урок” та “ Всеосвіта” та за допомогою інших ресурсів. Після того учням треба буде попрацювати над темами, які вони пропустили або погано засвоїли, щоб підвищити рівень знань. Можна запропонувати учням різні відео матеріали та презентації, математичні тренажери, які також можна створити за допомогою різноманітних платформ або знайти в мережі інтернет. Після того як учень опрацює та вивчить матеріал, виконає вправи, - можна запропонувати йому пройти повторно діагностичний тест з даної теми.

В сучасному інтернеті можна знайти багато інтерактивних застосунків, які допоможуть вчителю у підготовці до уроків, викликати інтерес до навчання в учнів, цікаво для дітей з ООП провести корекційну роботу, організувати роботу по подоланню освітніх втрат, нестандартно і креативно провести позакласну роботу з предмету, створити різноманітні картки для проведення формувального оцінювання, самооцінювання.

Одним із основних завдань інклюзивної та спеціальної освіти є максимальне подолання ПМР. Тому освітній процес має чітко визначену корекційну спрямованість і вона становить суть освітнього процесу. Важливим моментом при проведенні корекційної роботи є не тільки виправляти порушення, а всебічно

розвивати здорові задатки дітей.

За формулою НУШ: “ Наскрізне застосування інформаційно-комунікативних технологій в освітньому процесі та управлінні закладами освіти і системою освіти має стати інструментом забезпечення успіху нової української школи. Запровадження ІКТ суттєво розширять можливості педагога, оптимізують управлінські процеси, таким чином формуючи в учня важливі для нашого сторіччя технологічні компетентності” [2].

Під час використання інформаційних технологій на уроці математики роботу включається усі учні класу, нестандартні прийоми і красива наочність відразу приваблюють їх. Цікава подача матеріалу захоплює всіх учнів, підвищує якість знань. Комп'ютер для сучасних учнів виконує різноманітну функцію: вчителя, тьютора, наставника, помічника, знаряддя праці, тренажера, бібліотекою, грою, порадника.

Список використаних джерел та літератури

36. Державний стандарт базової середньої освіти Постанова КМУ №898 від 30.09.2020 року https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/ дата звернення 10.05.25

37. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи.https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf дата звернення 10.05.25

38. Рібцун Ю. В. Запобігти, захистити, допомогти. Діти з особливими мовленнєвими потребами в умовах військового стану. Вісник науки та освіти. 2022. № 2. С. 202-213. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/731467/ DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6165-2022-2(2)-201-212 дата звернення 9.05.25

УДК 159.922.1:159.923

Наталія Огороднійчук,
здобувач магістерського рівня вищої освіти
за спеціальністю “Психологія”
Наталія Портницька (науковий керівник),
кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри соціальної та практичної психології
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ВИВЧЕННЯ ВЗАЄМОЗВ’ЯЗКІВ МІЖ СКЛАДОВИМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯМ ЖІНОК, ЩО ВИЇХАЛИ ЗА КОРДОН ТА ІНДИКАТОРІВ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ

У умовах повномасштабної війни в Україні мільйони жінок стикнулися з вимушеним міграційним досвідом, що супроводжується низкою психологічних викликів — втратою звичного середовища, соціальних зв'язків, професійної реалізації, відчуттям невизначеності майбутнього. У цьому контексті особливої уваги набуває вивчення психологічного благополуччя жінок, які перебувають за кордоном.

У психології існує декілька підходів до вивчення психологічного благополуччя. Складові психологічного благополуччя аналізуються у роботах таких зарубіжних авторів, як Н. Бредбурн, Е. Десі, Е. Дінер, А. Вотермен, Р. Раян, а також українських дослідників С.М. Забаровської, Н.В. Каргіної, О.Д. Кресан, С.О. Лукомської, О.В. Мельник, Л.З. Сердюк, Л.М. Яворської. Модель К. Ріфф розглядає психологічне благополуччя як багатоаспектне явище, що включає такі складові: автономія, особистісне зростання, контроль над оточенням, ціль в житті, позитивні стосунки з іншими та самосприйняття [2]. Водночас, підхід української дослідниці Т.М. Титаренко до розуміння психологічного благополуччя акцентує увагу на таких індикаторах, як єдність, самореалізація, стресостійкість та вміння долати себе [1].

Незважаючи на наявність теоретичних моделей, які дозволяють оцінювати окремі аспекти психологічного благополуччя, досі недостатньо досліджено, яким чином взаємодіють складові цих моделей у реальних умовах адаптації жінок до життя за кордоном. Залишається відкритим питання: як саме співвідносяться структурні компоненти психологічного благополуччя з його індикаторами. Пошук складових, що наповнюють кожен із змістових компонентів психологічного благополуччя дозволить не лише краще зрозуміти психологічний стан різних груп населення, в т.ч. жінок-мігранток, а й розробити більш ефективні програми підтримки.

З метою визначення взаємозв'язку складових та індикаторів психологічного благополуччя жінок, що виїхали за кордон під час повномасштабного воргнення нами було проведене емпіричне дослідження. Цільовою групою стали жінки різного віку, сімейного стану та професійного досвіду. Методами дослідження ми обрали опитувальники "Шкала психологічного благополуччя" К. Ріфф та авторський опитувальник, створений на основі переліку індикаторів психологічного благополуччя, за Т. М. Титаренко.

У ході емпіричного дослідження було з'ясовано, що більшість опитаних (48,8%) мають середній рівень психологічного благополуччя. Водночас 28,2% учасниць виявили низький рівень, та 23,0% досліджуваних демонструють високий рівень психологічного благополуччя (рис. 1).

Рис. 1. Розподіл рівнів психологічного благополуччя

Нам важливо було визначити вагомість кожного індикатора психологічного благополуччя, щоб зрозуміти, які фактори найбільше впливають на психоемоційний стан респонденток (табл. 1).

Таблиця 1

Взаємозвязок складових та індикаторів психологічного благополуччя

Психологічне благополуччя		Індикатори психологічного благополуччя		Психологічне благополуччя (частота відповідей)
Складові	Середній бал	Змістове наповнення	Частота відповідей	

Автономія	56,9	гармонія, баланс, врівноваженість, стабільність, почуття міри	12%	12%
Особистісне зростання	62,9	самореалізація, зростання, втіленність	10%	14%
		творчість, спонтанність, внутрішня свобода	4%	
Контроль над оточенням	57,7	здатність до саморегуляції, стресостійкість, вміння долати себе	8%	18%
		адаптивність, адекватність, передбачуваність	10%	
Ціль у житті	58,1	осмислення досвіду, розуміння власного життя	14%	24%
		здатність формувати цінності, шукати сенси	6%	
		активність, сила, ініціатива, проактивність, цілеспрямованість	4%	

Позитивні стосунки з іншими	59,3	співробітництво, спілкування, соціальний інтерес	6%	18%
		здатність до співпереживання, людяність	6%	
		любов як мистецтво жити, здатність отримувати задоволення від життя	6%	
Самосприйняття	53,0	автентичність, здатність до самопізнання, рефлексивність	8%	14%
		цілісність,інтегрованість, єдність	6%	

Результати аналізу частот вибору окремих індикаторів психологічного благополуччя свідчать про наявність структурованого взаємозв'язку між ключовими компонентами благополуччя та їхньою суб'єктивною значущістю для жінок, які перебувають у новому соціокультурному середовищі. Найбільшу частоту відповідей отримали індикатори, що репрезентують такі складові, як ціль у житті (24%), позитивні стосунки з іншими (18%) та контроль над оточенням (18%). Жінки прагнуть розвиватися, будувати теплі взаємини та мати ціль в житті навіть у складних умовах міграції.

Дещо нижчі показники у сферах автономії (12%), особистісного зростання (14%) та самосприйнятті (14%) можуть свідчити про приглушення потреб самореалізації, самовираження та внутрішньої свободи через, що може бути

зумовлено необхідністю вирішення більш базових завдань. Така динаміка співвідношення індикаторів відображає зміщення акцентів у структурі психологічного благополуччя в бік забезпечення стабільності, передбачуваності та соціального включення.

Кореляційний аналіз складових психологічного благополуччя та його індикаторів свідчить про дуже слабкий звязок (r=0,107 (p≤0,01)) (Pearson, SPSS Statistics 17.0). Це може бути спричинено малою вибіркою. Також можливо, що деякі складові психологічного благополуччя залежать від інших факторів, які не враховані в цій моделі.

Регресійний аналіз показав, що лише 1,1% змін у показниках благополуччя можна пояснити вагомістю індикаторів ($R^2 = 0,011$). Статистична значущість впливу індикаторів на складові благополуччя не підтверджується ($p = 0,840$).

Результати аналізу показали, що взаємозв'язок між вагомістю індикаторів психологічного благополуччя та його складовими є слабким і статистично незначущим.

У цілому результати дослідження дозволяють стверджувати, що психологічне благополуччя жінок-мігранток найбільше пов'язане з такими складовими, як наявність життєвої цілі та позитивні стосунки. Водночас компоненти, пов'язані із самосприйняттям та автономією, мають нижчі середні показники, що може свідчити про внутрішні труднощі, пов'язані з адаптацією до нової реальності.

Не всі індикатори, які мають високі частоти вибору, відповідають найвищим середнім балам, що дає підстави припустити: психологічне благополуччя не визначається лише значущістю окремих характеристик і вагомість індикаторів не є ключовим фактором, який визначає рівень благополуччя. Можливо, на благополуччя більше впливають інші чинники (наприклад, соціальна підтримка, рівень стресу, життєві обставини).

Список використаних джерел та літератури

1. Титаренко Т. М. Індикатори психологічного здоров’я особистості. Психологічні науки: проблеми і здобутки. - 2016. - стор. 196-215.

2. Ryff C.D., Keyes C.L. The structure of psychological well-being revisited. Journal of Personality and Social Psychology. 1995. Vol. 4. № 69. P. 719–727.

УДК 37.091.33:797.25-053.4

Мирослава Броневич,
викладачка кафедри теоретико-методичних
основ фізичного виховання
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ З АКВАФІТНЕСУ З ДІТЬМИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Постановка проблеми: Умовам сучасного життя властиве зниження рівня рухової активності дітей, що призводить до погіршення фізичного та психоемоційного здоров’я. Ось чому зростає потреба у застосуванні ефективних форм оздоровчої фізичної культури, які забезпечують гармонійний фізичний розвиток і водночас сприяють збільшенню інтересу у дітей. Однією з таких форм є аквафітнес – сукупність фізичних вправ вибіркової спрямованості в умовах водного молодшого шкільного віку.

Методи дослідження: теоретичний аналіз та узагальнення науково-методичної літератури, педагогічне спостереження, порівняльний аналіз.

Виклад основного матеріалу. Оздоровчий ефект занять аквафітнесом обумовлюється активацією основних функціональних систем організму, значною енерговитратністю рухів у воді, а також психоемоційною розрядкою, яка сприяє зниженню тривожності й напруги у дітей. Одним із важливих чинників є також природне гравітаційне розвантаження опорно-рухового

апарату, що має особливе значення у роботі з дітьми молодшого шкільного віку, коли триває активний ріст і формування постави.

Зазначені ефекти роблять аквафітнес дієвим засобом оздоровчої фізичної культури у роботі з дітьми молодшого шкільного віку, забезпечуючи ефективний розвиток фізичних, інтелектуальних і психічних якостей дитини.

Організація та методика проведення занять з дитячого складається з таких основних характеристик, які описані в табл.1.

Таблиця 1. Основні аспекти методики проведення занять з аквафітнесу для дітей молодшого шкільного віку

Програмний аспект	Характеристика
Загальна характеристика організації занять дитячим аквафітнесом	– цільові орієнтири методики як сукупність показників фізичного розвитку, фізичної підготовленості, психоемоційного стану, на які передбачається вплив; – диференційовані комплекси вправ у воді різної спрямованості, що сприяють покращенню рівня здоров'я та функціональних показників дітей; – загальні правила проведення занять; – принципи організації занять
Методи організації та проведення занять	– специфічні характеристики загальнопедагогічних методів і прийомів навчання, правила їх використання під час занять з аквафітнесу з дітьми молодшого шкільного віку

Правила забезпечення музичного супроводу занять	– характеристики доцільного темпу музичних творів, правила їх добору, особливості використання в різних частинах заняття
Програмний зміст занять	– правила дозування навантаження для дітей з різними фізичними можливостями; – використання вправ різної координаційної складності під час занять з дітьми молодшого шкільного віку відповідно до індивідуальних фізичних можливостей дитини
Вимоги до організації занять	– правила виконання вправ, основні робочі положення, техніка безпеки.

Методика проведення занять з дитячого аквафітнесу базується на використанні аеробних та силових вправ під час проведення занять, які залежать від особливостей фізичного здоров'я дитини, від рівня її фізичної підготовленості та морфологічних складових. Основними цільовими орієнтирами підбору засобів аквафітнесу є профілактика порушень постави, покращення функціонального стану серцево-судинної та дихальної систем, підвищення рівня фізичної підготовленості. Щоб досягнути дані цілі необхідна реалізація комплексу вправ у воді різної спрямованості, що здійснюється за двома послідовно-паралельними напрямами: навчання плаванню та підвищення рівня фізичної підготовленості та показників морфологічно-функціонального стану дітей, які займаються аквафітнесом.

Особливостями даної методики є диференціація змісту занять, інтенсивності та обсягу навантажень залежно від рівня фізичних можливостей та підготовленості дітей, що має такі узагальнені характеристики:

• базується на принципах відповідності величини навантаження до фізичних можливостей учасників занять;

• доступність, послідовність, систематичність;

• емоційна позитивність;

• використання педагогічних методів для побудови раціонального заняття з аквафітнесу, що пов’язані з методичними принципами регулювання навантажень для досягнення бажаного оздоровчого ефекту;

• дозування навантажень з урахуванням вікових особливостей, фізичного стану та спрямованості заняття;

• побудова занять із використанням спеціальних засобів, обладнання, музичного супроводу та підтримання емоційного стану протягом усього заняття.

В процесі занять з аквафітнесу для дітей молодшого шкільного віку активно використовуються сучасні інноваційні методи та технології: впровадження загально-розвиваючих та танцювальних вправ, завдяки яким відбувається вираження в ритмічних рухах індивідуальних можливостей кожної дитини (наприклад, елементи синхронного плавання) [4, с. 394].

Наприклад, виконання фізичних вправ як у горизонтальному, так і у вертикальному положенні на мілкій та глибокій воді, а також опанування відносно складних рухів у воді під музичний супровід з включенням елементів плавання та гімнастики сприяють гармонійному розвитку дитини. Вправи з гідропластики вирізняються повільним, м’яким і ритмічним виконанням, що позитивно впливає на психоемоційний стан дітей. Заняття включають послідовне й безперервне виконання танцювальних рухів середньої інтенсивності, зокрема м’якої ходьби, пластичних рухів руками, хвилеподібних рухів тулубом тощо.

На заняттях з аквафітнесу, окрім стандартного обладнання, під час занять можна застосовувати й додаткові засоби, які сприяють емоційному розслабленню дитей та покращують їх настрій. Це можуть бути різноманітні надувні іграшки у формі тварин, лавки й тумби, що частково занурюються у воду, а також тканинна драбинка, яка за функціональністю нагадує

координаційну драбину із залу. Такі засоби активізують рухову діяльність, розвивають відчуття рівноваги, сприяють формуванню правильної постави, покращують здатність до концентрації, підсилюють відчуття самостійності та впевненості у власних силах. Усе це в комплексі підвищує зацікавленість дітей у заняттях з аквафітнесу [6, с. 208].

Для впровадження новітніх методик у структуру занять з аквафітнесу дітей молодшого шкільного віку необхідно дотримуватися таких основних принципів: систематичності, процесуальності, структурованості та ефективності. Також слід зазначити, що успішне застосування даних методик і технологій вимагає високої мотивації і креативності мислення від інструктора чи тренера, що у свою чергу сприяє його розвитку як професійного фахівця.

Висновки. Таким чином, особливостями методики проведення занять з аквафітнесу є те, що вона базується на принципах оздоровчої спрямованості, доступності, систематичності та безперервності занять, інноваційності; диференціює засоби аквафітнесу відповідно до стану здоров'я та рівня фізичної підготовленості дітей; на активному активному використанні ігрових методів навчання для підтримання інтересу дітей до занять, а також використання музичного супроводу для створення позитивного емоційного фону. Також, не менш важливим є використання не лише стандартного обладнання, а й додаткового.

Список використаних джерел та літератури

1. Воловик Н.І. Навчальний посібник «Сучасні програми оздоровчого фітнесу» для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. / Н.І. Воловик – К.: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. – 48 с.

2. Литвак В., Дмитрів Р., Матішак М., Ужитчак Я. Вплив сучасних фізкультурно-оздоровчих технологій на психоемоційний розвиток дітей дошкільного віку // Фізична культура і спорт, туризм і рекреація – здоров'я нації. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції та тематичного семінару, – 2024. – С. 96 – 99.

3. Ображей О.Є. Технологія проєктування прискореного навчання плаванню

молодших школярів в умовах літніх оздоровчих таборів. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. – 2020. – Вип. № 7(127). – С. 140 – 145. DOI 10.31392/NPU-nc.series.15.2020.7(127).27.

4. Підгайна В., Ужвенко В., Жовтенко Є. Використання оздоровчо-рекреаційних технологій в процесі навчання плаванню дітей молодшого шкільноговіку. Physical culture and sport: scientific perspective. - 2025. – № 1(1). – С. 392 – 397. https://doi.org/10.31891/pcs.2025.1(1).53

5. Старченко А.Ю. Дитячий фітнес як один з ефективних засобів покращення здоров'я та фізкультурної освіченості дітей дошкільного віку. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2014. – № 2 (36). – С. 177 – 184.

6. Степанчук Н.В., Мордвінцев Г.О., Сусла В.Я. Використання сучасних інноваційних методів і технологій при навчанні плаванню дітей дошкільного віку. Науковий вісник ужгородського університету. Серія: "Педагогіка. соціальна робота". – 2023. – Вип. № 1 (52). – С. 206 – 209. DOI: 10.24144/2524-0609.2023.52.206-209.

УДК 004:352

Вячеслав Мельник,
здобувач 1 курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування
Олександр Пухкал,
доктор наук з державного управління, професор,
професор каефдри права та публічного управління
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ПІДВИЩЕННЯ ЦИФРОВОЇ ГРАМОТНОСТІ ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ З ГРОМАДОЮ

У сучасних умовах цифрової трансформації суспільства підвищення цифрової грамотності населення стає ключовою передумовою ефективної взаємодії місцевої влади з громадою. Зростання ролі цифрових технологій у публічному управлінні обумовлює необхідність формування нових компетентностей як у представників органів місцевого самоврядування, так і серед жителів територіальних громад. Відсутність належного рівня цифрової грамотності призводить до зниження якості надання адміністративних послуг, обмежує доступ громадян до електронних сервісів та ускладнює процеси громадської участі. Водночас, розвиток цифрових компетентностей сприяє прозорості, підзвітності та підвищенню довіри до влади, що є особливо актуальним в умовах децентралізації та впровадження електронної демократії.

Питання цифрової грамотності та її впливу на ефективність взаємодії місцевої влади з громадою активно досліджуються як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями. Зокрема, у працях В. Кругдова, Д. Терещенко, А. Косенко розглядаються теоретичні та практичні аспекти розвитку цифрових компетенцій у сфері публічного управління [3]. Міністерство цифрової трансформації України спільно з міжнародними партнерами здійснює регулярний моніторинг рівня цифрової грамотності населення та впроваджує відповідні освітні ініціативи [1]. Серед зарубіжних дослідників варто відзначити роботи Boston Consulting Group, які доводять, що високий рівень цифрової зрілості органів влади забезпечує значно кращі показники результативності та економічності управління [5]. В Україні також розробляються освітні програми з цифрової грамотності для публічних службовців, що підтверджує актуальність теми дослідження [4].

Підвищення цифрової грамотності є одним із ключових чинників забезпечення ефективної комунікації між місцевою владою та громадянами в умовах цифрової трансформації. Згідно з результатами дослідження Міністерства цифрової трансформації України, на сьогодні понад 60% дорослого

населення володіють базовими цифровими навичками, що свідчить про позитивну динаміку, однак залишається значна частка осіб, які потребують додаткового навчання та підтримки. Впровадження систематичних освітніх програм, таких як національна платформа «Дія.Освіта» та регіональні ініціативи з розвитку цифрових компетентностей, сприяють підвищенню рівня обізнаності населення щодо використання електронних сервісів, зокрема е-урядування, е-петицій, е-консультацій тощо.

Досвід окремих територіальних громад, зокрема Білобожницької, демонструє ефективність комплексного підходу до розвитку цифрової грамотності, що включає проведення безкоштовних курсів, створення цифрової інфраструктури, формування партнерських мереж та впровадження системи моніторингу динаміки цифрових компетентностей [2]. Важливим аспектом є залучення до процесу підвищення цифрової грамотності різних цільових груп населення: державних службовців, освітян, молоді, осіб похилого віку та людей з особливими потребами. Це забезпечує інклюзивність цифрової трансформації та сприяє формуванню цифрової культури в громаді.

Застосування сучасних цифрових сервісів, таких як «Дія. Цифрова громада», дозволяє громадянам оперативно вирішувати адміністративні питання, брати участь у прийнятті рішень через електронні платформи, а також отримувати доступ до важливої інформації щодо діяльності органів місцевого самоврядування. Це підвищує прозорість управлінських процесів, знижує рівень корупційних ризиків та сприяє формуванню довіри до влади.

Зарубіжний досвід, зокрема країн Європейського Союзу, свідчить про доцільність поєднання формальних та неформальних освітніх форматів для розвитку цифрових компетентностей, впровадження позицій Chief Data Officer, цифрових KPI для службовців, а також інтеграції штучного інтелекту в управлінські процеси [3]. Успішна цифрова трансформація органів місцевого самоврядування можлива лише за умови постійного професійного розвитку персоналу, адаптації світових практик та врахування специфіки українського контексту.

Варто підкреслити, що підвищення цифрової грамотності є не лише інструментом оптимізації управлінських процесів, а й важливим чинником соціальної згуртованості, розвитку громадянського суспільства та підвищення якості життя населення. З огляду на це, доцільним є розроблення та впровадження стратегій розвитку цифрових компетентностей на місцевому рівні, що передбачають системний підхід до навчання, створення доступної цифрової інфраструктури, підтримку інновацій та залучення громадськості до процесу прийняття управлінських рішень.

Підвищення цифрової грамотності визначає стартову точку для формування якісно нової моделі взаємодії місцевої влади з громадою, де кожен наступний етап зумовлений попереднім. Так, розвиток цифрових навичок у населення та представників органів влади сприяє активнішому використанню електронних сервісів, що веде до зростання прозорості управління й, відповідно, підвищення довіри громадян до місцевої влади. Завдяки такій послідовності дій (Таблиця 1), забезпечується ефективна комунікація та партнерство між владою і громадою, що є основою для сталого розвитку територіальних громад у цифрову епоху.

Таблиця 1

Взаємозв’язок між рівнем цифрової грамотності та ефективністю взаємодії місцевої влади з громадою

Етап	**Опис**
Підвищення цифрової грамотності	Розвиток цифрових навичок серед населення та працівників місцевої влади
Зростання використання електронних сервісів	Активне використання електронних платформ для надання послуг та комунікації
Прозорість управління	Відкритість та доступність інформації про діяльність влади

Підвищення довіри до влади	Зростання рівня довіри громадян до органів місцевого самоврядування
Ефективна взаємодія з громадою	Покращення якості взаємодії та співпраці між владою і громадою

Підвищення цифрової грамотності є комплексним завданням, що вимагає координації зусиль органів місцевого самоврядування, освітніх установ, бізнесу та громадськості. Лише за умови системного підходу можна досягти стійких результатів у підвищенні ефективності взаємодії влади з громадою, забезпечити доступність цифрових послуг для всіх категорій населення та сприяти сталому розвитку територіальних громад.

Таким чином, підвищення цифрової грамотності є визначальним чинником для забезпечення ефективної взаємодії місцевої влади з громадою в умовах цифрової трансформації суспільства. Систематичне впровадження освітніх програм, розвиток цифрової інфраструктури та залучення всіх цільових груп населення сприяють формуванню цифрової культури, підвищенню прозорості та підзвітності органів місцевого самоврядування. Досвід українських громад та зарубіжних країн підтверджує, що високий рівень цифрових компетентностей є запорукою сталого розвитку, інституційної стійкості та підвищення довіри до влади. Подальші дослідження та впровадження інноваційних підходів до розвитку цифрової грамотності мають стати пріоритетом у стратегіях місцевого розвитку, забезпечуючи інклюзивність та доступність цифрових послуг для всіх громадян.

Список використаних джерел та літератури

39. Дослідження цифрових навичок українців. Дія. Освіта. Київ: Міністерство цифрової трансформації України. 2023. URL: https://osvita.diia.gov.ua/research

40. Концепція розвитку цифрових компетентностей жителів Білобожницької територіальної громади [Електронний ресурс]. Білобожницька сільська рада, 2022. URL: https://bilobozhnicka-gromada.gov.ua/koncepciya%C2%A0rozvitku-

cifrovih-kompetentnostej-zhiteliv%C2%A0bilobozhnickoi-teritorialnoi-gromadi-16-52-32-14-02-2022/

41. Круглов В. В., Терещенко Д. А., Косенко А. В. Розвиток цифрових компетенцій у сфері публічних фінансів як передумова ефективного публічного управління в умовах надзвичайних ситуацій і війни. *Державне будівництво*. 2024. № 2 (36). С. 266–286. DOI: https://doi.org/10.26565/1992-2337-2024-2-19

42. Цифрова грамотність в органах публічної влади [Електронний ресурс] / Платформа підвищення кваліфікації державних службовців. URL: https://pdp.nacs.gov.ua/courses/tsyfrova-hramotnist-v-orhanakh-publichnoi-vlady

43. Yang C., Gu M., Albitar K. Government in the digital age: Exploring the impact of digital transformation on governmental efficiency. *Technological Forecasting and Social Change*. 2024. Vol. 208. Article 123722. DOI: https://doi.org/10.1016/j.techfore.2024.123722

УДК 004.8:37.091.33

Ольга Римар,
здобувачка 1 курсу другого (магістерського) рівня вищої
освіти спеціальності 073 Менеджмент
Ігор Вербовський,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти,
андрагогіки та управління
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ВІДКРИТІСТЬ І ПРОЗОРІСТЬ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗВО ЧЕРЕЗ ЦИФРОВІ ПЛАТФОРМИ

Сучасна система вищої освіти України перебуває у стані трансформації,

що зумовлює необхідність забезпечення відкритості та прозорості фінансової діяльності закладів вищої освіти. Зростання суспільної уваги до ефективного використання бюджетних коштів, а також вимоги до підзвітності ЗВО зумовлюють актуальність впровадження цифрових платформ для моніторингу та контролю фінансових потоків. В умовах цифровізації освітнього простору створюються нові можливості для підвищення довіри до фінансової діяльності ЗВО шляхом забезпечення доступу до фінансової інформації широкому колу зацікавлених сторін. Саме цифрові технології стають інструментом формування прозорого фінансового середовища, що сприяє підвищенню ефективності управління та запобіганню корупційним ризикам.

Питання відкритості та прозорості фінансової діяльності у сфері вищої освіти активно досліджуються сучасними науковцями. Зокрема, Висоцька І. Б. та Нагірна О. В. аналізують вплив цифрових технологій, таких як Big Data, штучний інтелект і блокчейн, на підвищення прозорості фінансових процесів у контексті глобалізації [1]. У вітчизняному науковому дискурсі питання транспарентності фінансових відносин розкриваються у працях, присвячених цифровим платформам відкритих даних, зокрема Є-data, Prozorro, Dozorro, які забезпечують публічний контроль і аудит фінансової діяльності [4]. Також у проєкті OPTIMA (Open Practices, Transparency and Integrity for Modern Academia) досліджується впровадження відкритих практик і онлайн-платформ для підвищення якості освітніх послуг і забезпечення академічної доброчесності [2].

У сучасних умовах цифрової трансформації відкритість і прозорість фінансової діяльності закладів вищої освіти стають ключовими чинниками підвищення довіри до освітніх інституцій, ефективного використання ресурсів та забезпечення академічної доброчесності. Запровадження цифрових платформ у сфері фінансового менеджменту ЗВО дозволяє здійснювати автоматизацію процесів обліку, звітності та контролю, забезпечуючи доступність інформації для всіх зацікавлених сторін — студентів, працівників, громадськості й органів державної влади [1, 4].

Цифрові платформи, такі як Є-data, Prozorro, Dozorro, єдині веб-портали

використання публічних коштів та інші інформаційні сервіси, забезпечують відкритий доступ до даних про надходження та витрати бюджетних коштів, проведення закупівель, реалізацію проєктів міжнародної технічної допомоги тощо. Наприклад, платформа Prozorro дозволяє здійснювати моніторинг державних закупівель у режимі реального часу, що мінімізує ризики корупції та підвищує підзвітність керівництва ЗВО перед суспільством [4, 5].

Впровадження інтегрованих систем управління фінансами, таких як автоматизовані системи «МІА: Облік та звітність», сприяє підвищенню ефективності управлінських рішень, оптимізації фінансових потоків і забезпеченню інформаційно-аналітичної підтримки діяльності університету [6]. Важливою складовою є можливість інтеграції таких платформ із зовнішніми системами, що забезпечує кросплатформність, масштабованість і відсутність технічних обмежень для користувачів.

Значну роль у забезпеченні прозорості фінансової діяльності відіграють сучасні цифрові технології: автоматизація збору та аналізу даних, використання Big Data, штучного інтелекту, блокчейн-технологій. За даними досліджень Висоцької І. Б. та Нагірної О. В., ці інструменти дозволяють працювати з великими обсягами даних у режимі реального часу, що забезпечує оперативність прийняття рішень, підвищує точність і гнучкість фінансового менеджменту, а також сприяє розвитку цифрової грамотності персоналу [1].

Відкриті освітні платформи, такі як LMS Moodle, Microsoft 365, Google Workspace, також інтегруються з фінансовими модулями, дозволяючи здійснювати контроль за оплатою освітніх послуг, нарахуванням стипендій, грантів і інших фінансових операцій. Такий підхід забезпечує прозорість фінансових процесів не лише для адміністрації, а й для студентів і викладачів, які можуть у будь-який момент отримати інформацію про стан фінансових розрахунків [3].

Важливо підкреслити, що цифровізація фінансової діяльності ЗВО сприяє не лише підвищенню прозорості, а й формуванню культури відкритості, що відповідає європейським стандартам управління у сфері вищої освіти. Проєкт

OPTIMA, реалізований у співпраці з європейськими партнерами, демонструє ефективність використання онлайн-платформ для відкритого рецензування, обміну досвідом і підвищення обізнаності щодо академічної доброчесності [2]. Це сприяє створенню міжнародної спільноти, яка об'єднує науковців, управлінців і студентів для спільного вирішення проблем відкритості та прозорості.

Законодавча база України також спрямована на забезпечення відкритості фінансової інформації ЗВО: діють закони про доступ до публічної інформації, про відкритість використання публічних коштів, нормативні акти щодо фінансової звітності та аудиту. Це створює умови для ефективного громадського контролю, запобігання зловживанням і підвищення відповідальності керівництва ЗВО [5].

Водночас впровадження цифрових платформ супроводжується низкою викликів, серед яких — необхідність забезпечення кібербезпеки, захисту персональних даних, підвищення цифрової грамотності працівників, а також адаптація до швидких змін у технологічному середовищі. Проте переваги цифровізації – швидкість, точність, доступність і гнучкість – значно переважають потенційні ризики, сприяючи сталому розвитку системи вищої освіти України [1].

Відкритість і прозорість фінансової діяльності ЗВО через цифрові платформи є необхідною умовою підвищення ефективності управління, запобігання корупції та формування довіри до освітніх інституцій. Сучасні цифрові інструменти дозволяють забезпечити публічний доступ до фінансової інформації, автоматизувати процеси обліку й звітності, а також здійснювати громадський контроль за використанням ресурсів. Досвід впровадження цифрових платформ, таких як Prozorro, Є-data, інтегровані системи управління, підтверджує їхню ефективність у забезпеченні транспарентності фінансових процесів у ЗВО. Водночас подальший розвиток цифровізації у сфері вищої освіти потребує вдосконалення нормативної бази, підвищення цифрової грамотності персоналу та впровадження сучасних технологій кібербезпеки. Таким чином,

цифрові платформи стають ключовим інструментом забезпечення відкритості, прозорості та сталого розвитку фінансової діяльності закладів вищої освіти України.

Список використаних джерел та літератури

1. Висоцька І. Б., Нагірна О. В. Діджиталізація як чинник підвищення ефективності фінансового менеджменту в умовах глобалізації. *Академічні візії*. 2024. № 36. URL: https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1479
2. Відкриті практики, прозорість та доброчесність для сучасної вищої школи (OPTIMA). Офіційний сайт Національного антарктичного наукового центру України. URL: http://uac.gov.ua/scientific-research/scientific-projects/optima/
3. Железнякова Е. Ю., Зміївська І.В. Цифрова платформа як інструмент цифровізації освіти. Бізнесінформ. 2024. № 3. С. 129-135. DOI: https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-3-129-135
4. Захаркін О., Небаба Н., Лебідь О., Змієнко В., Корнєєв М. Цифрова мультирівнева система управління транспарентністю фінансових відносин. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*. 2024. Том 326, № 1. С. 403-409. DOI: https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-326-63
5. Мельничук Н. Ю. Аналіз механізмів забезпечення відкритості влади та доступності публічної інформації: адміністративно-правовий аспект. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2023. Випуск 36. С. 484-490. DOI: http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10076441
6. ERP-система для обліку та звітності. Офіційний сайт Міністерства цифрової трансформації України. URL: https://infotech.gov.ua/projects/mia-accounting-and-reporting

УДК 37.014:37.091.212

Оксана Савіцька,
здобувачка 1 курсу другого (магістерського) рівня вищої
освіти спеціальності 073 Менеджмент,
керівник закладу загальної середньої освіти,
Мирославський ліцей імені О.І.Онишка Швайківської
сільської ради Бердичівського району Житомирської області
Інеса Новіцька,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри професійно-педагогічної,
спеціальної освіти, андрагогіки та управління
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ФОРМУВАННЯ ПАРТНЕРСЬКИХ ВІДНОСИН МІЖ УЧАСНИКАМИ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У сучасних умовах трансформації освітньої системи особливої уваги набуває формування партнерських відносин між усіма учасниками освітнього процесу. Зростаючі соціальні виклики, необхідність розвитку ключових компетентностей, а також впровадження компетентнісного підходу вимагають переосмислення традиційних моделей взаємодії та переходу до співпраці, що ґрунтується на принципах рівноправності, взаємоповаги та спільної відповідальності. Партнерські відносини сприяють створенню сприятливого освітнього середовища, в якому кожен учасник – учень, педагог, батьки – має можливість для самореалізації, розвитку критичного мислення та соціальної активності. Саме тому дослідження викликів і перспектив формування партнерських відносин у сучасній освіті є надзвичайно актуальним і відповідає потребам інноваційного розвитку суспільства.

Проблема партнерських відносин в освіті активно досліджується як українськими, так і зарубіжними науковцями. Зокрема, О. М. Топузова у своїй книзі розкриває сутність освітнього партнерства, визначає його принципи та

перспективи розвитку в контексті модернізації освіти [4]. О. М. Тадеуш аналізує партнерські взаємовідносини у вищій школі як умову професійно-особистісного самовизначення та розвитку здобувачів освіти [3]. Андреас Шлейхер у праці «Найкращий клас у світі: як створити освітню систему 21-го століття» підкреслює важливість відчуття приналежності до шкільної громади для підвищення мотивації учнів [5]. Дослідження педагогіки партнерства в контексті Нової української школи висвітлюють О. Коханова, яка акцентує на пріоритетності рівноправної взаємодії та співробітництва [1]. Таким чином, науковий дискурс зосереджений на пошуку ефективних моделей партнерства та аналізі їх впливу на якість освіти.

Формування партнерських відносин між учасниками освітнього процесу є ключовим чинником успішної реалізації сучасних освітніх реформ. Педагогіка партнерства розглядається як інноваційний підхід, що забезпечує суб'єкт-суб'єктну взаємодію, орієнтовану на особистісний розвиток кожного учасника освітнього процесу [2]. Основними принципами цього підходу є повага до особистості, довіра, відкритість, добровільність, розподілене лідерство, діалогічність та спільна відповідальність за результат навчання.

У контексті Нової української школи партнерство між учителем, учнем і батьками розглядається як основа для створення освітнього середовища, що сприяє розвитку ключових компетентностей, формуванню громадянської позиції, самостійності та відповідальності. Відповідно до концепції НУШ, педагогіка партнерства передбачає відхід від авторитарних моделей взаємодії та впровадження демократичних цінностей у щоденну практику навчання.

Зарубіжний досвід, зокрема практика шведських шкіл, свідчить про ефективність партнерських підходів у формуванні індивідуальних освітніх траєкторій, залученні батьків до навчального процесу, використанні як формальних, так і неформальних методів комунікації. В Україні впровадження партнерських відносин супроводжується розробкою нових освітніх програм, проектів, спрямованих на підвищення взаємної довіри, прозорості та делегування повноважень між школою, громадою, органами влади та іншими

соціальними партнерами.

Важливим аспектом формування партнерських відносин є створення ситуації успіху для кожного учасника, що досягається шляхом спільного визначення цілей, розподілу відповідальності та підтримки ініціативності. Педагогіка партнерства сприяє розвитку у здобувачів освіти навичок командної роботи, критичного мислення, креативності, а також формує готовність до самоосвіти та соціальної активності [2].

Серед викликів формування партнерських відносин варто виокремити:

- історичну інерцію авторитарних моделей взаємодії;
- недостатню підготовку педагогів до реалізації партнерських підходів;
- нерівномірний рівень залучення батьків та громади до освітнього процесу;
- обмеженість ресурсів для впровадження інноваційних форм співпраці.

Перспективи розвитку партнерських відносин пов’язані з:

- удосконаленням системи підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників щодо принципів партнерства;
- розвитком нормативно-правової бази, що регламентує права та обов’язки всіх учасників освітнього процесу;
- впровадженням інноваційних технологій комунікації та співпраці;
- активізацією участі громади, бізнесу, громадських організацій у формуванні освітнього середовища.

Важливою умовою ефективності партнерства є усвідомлення кожним учасником своєї ролі, прав і обов’язків, а також готовність до конструктивного діалогу та взаємодопомоги. Педагогіка партнерства забезпечує не лише підвищення якості освіти, а й сприяє соціалізації особистості, формуванню демократичних цінностей, розвитку громадянського суспільства [2].

Формування партнерських відносин між учасниками освітнього процесу є необхідною умовою модернізації сучасної освіти та відповідає вимогам суспільства знань. Партнерство в освіті забезпечує створення сприятливого середовища для розвитку особистості, підвищення мотивації до навчання та

формування ключових компетентностей. Актуальними залишаються питання подолання стереотипів, підвищення професійної компетентності педагогів, розширення участі батьків і громади. Перспективи розвитку партнерських відносин пов'язані з впровадженням інноваційних підходів, удосконаленням нормативної бази та активізацією співпраці всіх зацікавлених сторін. Подальші дослідження мають бути спрямовані на розробку ефективних моделей партнерства, що враховують специфіку різних освітніх середовищ і потреби всіх учасників процесу.

Список використаних джерел та літератури

1. Коханова О. П. Розвиток стосунків партнерства як найпродуктивнішої системи відносин в умовах педагогічної взаємодії. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія*. 2010. Вип 34. С. 98-105. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/1362/1/O_Kokhanova_VHPU_34_IPSP.pdf
2. Починок Є А. Партнерська взаємодія як інноваційний компонент Нової української школи. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*. 2023. № 1. С. 95-102. DOI: https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.1.14
3. Тадеуш О. Освітнє партнерство у просторі вищої школи: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. 2020. № 33. С. 57–69. DOI: https://doi.org/10.28925/2311-2409.2020.33.7
4. Топузов О. М. Освітнє партнерство в системі загальної середньої освіти: теорія і методологія. Київ : Інститут педагогіки : Педагогічна думка, 2021. 160 с.
5. Шлейхер Андреас. Найкращий клас у світі: як створити освітню систему 21-го століття / Переклала з англ. Ганна Лелів. Львів: Літопис, 2018. 296 с.

УДК 004.8:37.091.33

Віталій Степанюк,
здобувач 1 курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 073 Менеджмент
Ігор Вербовський,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти,
андрагогіки та управління
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ВПРОВАДЖЕННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СИСТЕМИ КОРПОРАТИВНОГО НАВЧАННЯ: МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ

Впровадження штучного інтелекту у системи корпоративного навчання стало одним із ключових напрямів трансформації сучасного бізнесу. Динаміка розвитку цифрових технологій вимагає від компаній не лише адаптації до нових ринкових умов, а й забезпечення безперервного професійного розвитку персоналу. Штучний інтелект дозволяє автоматизувати процеси навчання, підвищити їхню ефективність і гнучкість, а також забезпечити персоналізований підхід до формування освітніх траєкторій співробітників. Однак разом із новими можливостями виникають і суттєві виклики, зокрема питання етичності, безпеки даних та необхідності розвитку цифрових компетентностей. Дослідження можливостей і викликів впровадження штучного інтелекту у корпоративне навчання є надзвичайно актуальним для забезпечення конкурентоспроможності організацій у цифрову епоху.

Проблематика впровадження ШІ в корпоративне навчання активно досліджується сучасними науковцями. Зокрема, Н. Любомудрова та І. Ямщиков проаналізували ефективність використання лінійних моделей і нейронних мереж для оптимізації навчальних процесів у корпоративному середовищі, підкресливши важливість інтеграції сучасних алгоритмів машинного навчання для підвищення якості навчання персоналу [4]. Питання персоналізації та

адаптивності навчання за допомогою ШІ розкриває у своїх працях Л. Ілійчук, яка акцентує увагу на можливостях індивідуалізації освітніх траєкторій та підвищенні ефективності навчальних програм Окремі праці присвячено аналізу впливу ШІ на мотивацію персоналу, його залученість та якість здобутих знань. Водночас, у науковій літературі залишаються недостатньо дослідженими питання, пов’язані з етикою, соціальною адаптацією та оцінкою довгострокових ефектів від впровадження ШІ у корпоративне навчання.

Впровадження штучного інтелекту у системи корпоративного навчання є складним багатогранним процесом, що охоплює як технологічні, так і організаційні аспекти. Українські компанії все активніше інтегрують ШІ у свої освітні стратегії, що підтверджується результатами дослідження консалтингової компанії Stayinno AI: 76% опитаних організацій вже використовують інструменти штучного інтелекту в одній чи кількох бізнес-функціях, зокрема у навчанні та розвитку персоналу [1]. Основними драйверами такого впровадження є потреба в підвищенні продуктивності, скороченні витрат на навчання та швидкій адаптації співробітників до змін у професійному середовищі.

Однією з ключових можливостей використання ШІ у корпоративному навчанні є персоналізація освітнього процесу. Технології штучного інтелекту на основі аналізу великих масивів даних дозволяють автоматично добирати індивідуальні траєкторії навчання для кожного співробітника, враховуючи його професійний досвід, поточний рівень знань і службові обов’язки [2, 5]. Це забезпечує підвищення мотивації до навчання, сприяє швидшому засвоєнню нових компетенцій та знижує ризики, пов’язані з невідповідністю навичок вимогам ринку.

Важливим напрямом є впровадження елементів віртуальної та доповненої реальності, які дають змогу моделювати виробничі ситуації, проводити інструктажі та тестування навичок у безпечному середовищі. Такі підходи особливо ефективні для підготовки персоналу до роботи з новим обладнанням чи технологіями, а також для розвитку soft skills, зокрема комунікативних та

креативних здібностей.

Автоматизація оцінювання знань і навичок за допомогою ШІ дозволяє оперативно отримувати зворотний зв’язок, виявляти прогалини у знаннях та формувати рекомендації щодо подальшого навчання [3]. Інтелектуальні системи аналізу даних дають змогу HR-фахівцям і керівникам приймати обґрунтовані рішення щодо кадрового резерву, підвищення кваліфікації та планування індивідуальних програм розвитку.

Однак впровадження ШІ у корпоративне навчання супроводжується низкою викликів. По-перше, це питання етики та захисту персональних даних співробітників, оскільки системи ШІ обробляють значні обсяги особистої інформації [2, 3]. По-друге, виникає ризик надмірної стандартизації навчальних програм, що може призвести до втрати індивідуального підходу та зниження мотивації до навчання [2]. По-третє, недостатня підготовка педагогічних кадрів та HR-фахівців до роботи з інноваційними технологіями створює додаткові перешкоди для ефективної інтеграції ШІ [3].

Важливим аспектом є також забезпечення академічної доброчесності у процесі навчання, оскільки автоматизація оцінювання та використання генеративних моделей ШІ можуть сприяти зростанню кількості неавтентичних робіт [2]. Для мінімізації цих ризиків необхідно впроваджувати чіткі етичні норми, розробляти внутрішні політики використання ШІ та проводити регулярне навчання персоналу з питань цифрової грамотності та безпеки.

Український досвід свідчить, що успішне впровадження ШІ у корпоративне навчання можливе за умови комплексного підходу, який передбачає поєднання технологічних інновацій із розвитком soft skills, формуванням культури безперервного навчання та підтримкою з боку керівництва компанії [1, 5, 6]. Основні можливості та виклики впровадження ШІ у корпоративне навчання наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Основні можливості та виклики впровадження ШІ у корпоративне

навчання

Можливості впровадження ШІ	**Виклики впровадження ШІ**
Персоналізація навчання	Етичні питання, захист даних
Автоматизація оцінювання	Стандартизація, втрата мотивації
Адаптація до змін ринку	Недостатня підготовка кадрів
Зниження витрат на навчання	Академічна доброчесність
Розвиток soft skills	Кібербезпека, алгоритмічні помилки

Враховуючи вищезазначене, впровадження штучного інтелекту у системи корпоративного навчання відкриває значні можливості для підвищення ефективності освітнього процесу, персоналізації навчальних траєкторій та розвитку інноваційних компетенцій персоналу. Українські компанії вже демонструють позитивний досвід інтеграції ШІ, що сприяє оптимізації навчальних програм і підвищенню продуктивності працівників. Водночас існують суттєві виклики, пов’язані з етикою, захистом персональних даних, забезпеченням академічної доброчесності та необхідністю підготовки кваліфікованих кадрів для роботи з інноваційними технологіями. Для успішної реалізації потенціалу ШІ у корпоративному навчанні необхідно впроваджувати комплексні стратегії, що поєднують технологічні інновації з розвитком soft skills, формуванням культури безперервного навчання та дотриманням етичних стандартів. Подальші наукові дослідження у цій сфері мають бути спрямовані на розробку ефективних моделей впровадження ШІ, що враховують специфіку корпоративного середовища та сучасні виклики цифрової трансформації.

Список використаних джерел та літератури

1. Білоус А. Без впровадження ШІ буде складно конкурувати: 240 українських компаній розповіли, як вони використовують штучний інтелект. Аналіз тренду від Андрія Білоуса [Електронний ресурс] // Forbes Україна. 2025. 27 травня. URL: https://forbes.ua/company/bez-vprovadzhennya-shi-bude-skladno-konkuruvati-240-

ukrainskikh-kompaniy-rozpovili-yak-voni-vikoristovuyut-shtuchniy-intelekt-analiz-trendu-vid-andriya-bilousa-27052025-30066

2. Ілійчук Л. Вплив штучного інтелекту на якість освіти: можливості, виклики та загрози. *Науково-педагогічні студії*. 2024. № 8. С. 232-248. DOI: https://doi.org/10.32405/2663-5739-2028-8-232-248

3. Куцак Л. В. Штучний інтелект у сучасній освіті: перспективи застосування та виклики. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*. 2025. № 74. С. 27-37. DOI: https://doi.org/10.31652/2412-1142-2024-74-27-37

4. Любомудрова Н. П., Ямщиков І. І. Оптимізація корпоративного навчання: Використання лінійних моделей і нейронних мереж . Академічні візії. 2024. № 30. С. 1-7. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.13709942

5. Навчання персоналу з ШІ: нові можливості у стислі строки [Електронний ресурс] // De Visu. 2024. URL: https://devisu.ua/uk/stattia/navchannya-personalu-z-shi-novi-mozhlivosti-u-stisli-stroki

6. Створюємо успішну стратегію корпоративного навчання за допомогою ШІ [Електронний ресурс] // AcademyOcean. 2024. URL: https://academyocean.com/ua/blog/post/stvoryuyemo-uspishnu-strategiyu-korporativnogo-navchannya-za-dopomogoyu-shi

УДК 37.091.12:005.963

Валентина Черніцька,
здобувачка 1 курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 073 Менеджмент
Ігор Вербовський,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління

Житомирський державний університет імені Івана Франка

ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЯК ФАКТОР УСПІШНОГО ВПРОВАДЖЕННЯ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ

У сучасній системі освіти відбуваються динамічні трансформації, зумовлені цифровізацією, змінами в освітній парадигмі та зростаючими потребами здобувачів освіти. Одним із найбільш перспективних напрямів модернізації освітнього процесу стало впровадження змішаного навчання – поєднання традиційних та дистанційних форм взаємодії між учнем і вчителем. Успішність змішаного навчання залежить від професійної готовності педагогічних працівників, що визначає актуальність постійного підвищення їхньої кваліфікації.

На думку В. Гарапко, змішане навчання відкриває нові перспективи для педагогічної спільноти та здобувачів освіти у вирішенні актуальних освітніх викликів, пов’язаних із забезпеченням якості, доступності та ефективності навчального процесу. У центрі уваги сучасної освіти – формування ключових компетентностей у здобувачів, зокрема фахових, цифрових і соціальних; забезпечення балансу між гуманістичними цінностями та інноваційними технологіями, створення рівних умов для доступу до якісної освіти впродовж усього життя [1, с. 270]. Підвищення кваліфікації педагогічних працівників виступає необхідною умовою для реалізації цих цілей, адже саме підготовлений учитель є основною рушійною силою освітніх змін у змішаному форматі.

Змішане навчання вимагає від педагогів не лише володіння цифровими технологіями, а й глибокого розуміння педагогіки в нових умовах, здатності адаптувати навчальні стратегії до індивідуальних потреб учнів, а також вміння забезпечувати баланс між онлайн- та офлайн-складовими освітнього процесу. Без відповідного рівня підготовки вчитель не зможе ефективно інтегрувати технологічні інструменти в навчання, що може призвести до зниження якості освіти та фрустрації учасників освітнього процесу.

Як зазначає Г. В. Ткачук, змішане навчання, завдяки своїй гнучкості та

багатоформатності, реалізується через різні педагогічні моделі, що адаптуються до потреб конкретного освітнього середовища. Однією з найефективніших, згідно з результатами емпіричних досліджень і практики освітніх закладів, є ротаційна модель. Її сутність полягає в чергуванні режимів навчання: традиційного аудиторного (лекційно-практичного) та цифрового (онлайн-модулів, електронних курсів, інтерактивних платформ), що забезпечує поетапне вивчення змісту дисципліни з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Обов'язковою складовою ротаційної моделі є онлайн-компонент, який забезпечує індивідуалізацію освітньої траєкторії та активізує пізнавальну діяльність здобувачів [4, с. 471]. Успішна реалізація цієї моделі безпосередньо залежить від рівня професійної підготовки викладача, його здатності планувати навчальний процес у гібридному середовищі, ефективно поєднувати цифрові ресурси з традиційними формами викладання, а також здійснювати педагогічну підтримку й моніторинг результатів навчання.

З моменту набуття чинності Законом України «Про освіту» [3] у 2017 році, система підвищення кваліфікації педагогічних працівників зазнала суттєвих трансформацій, що торкнулися як нормативно-організаційного забезпечення, так і змістових характеристик освітніх послуг, внаслідок чого виникли певні труднощі. Насамперед, значно зросли вимоги до цифрової компетентності педагогів, які були змушені опановувати велику кількість онлайн-платформ, зокрема системи управління навчанням (Moodle, Google Classroom тощо). Наявність застарілих пристроїв або їх повна відсутність у деяких педагогів унеможливлювала ефективну участь у дистанційних програмах. Ситуація ускладнюється тим, що заробітна плата педагогічних працівників не дозволяє системно оновлювати обладнання, а державна та донорська підтримка в цьому аспекті залишається обмеженою. Також серйозним бар'єром є нестабільний доступ до Інтернету, особливо в регіонах, що зазнали руйнувань інфраструктури через збройну агресію. Перебої з електропостачанням, блекаути та відсутність зв'язку значно ускладнюють навчання педагогів та організацію освітнього процесу з учнями в умовах змішаного навчання [2, с.234].

Враховуючи вищезазначене, виникає необхідність у створенні системних регіональних та загальнодержавних програм підтримки педагогічних працівників, зокрема у прифронтових областях, де реалізація програм підвищення кваліфікації є найскладнішою. Провайдери освітніх послуг повинні адаптувати свої підходи до сучасних реалій, розробляючи мультимедійні навчальні матеріали, що можуть бути збережені для перегляду офлайн за відсутності Інтернету або електроенергії.

Підвищення кваліфікації педагогів у форматі змішаного навчання передбачає опанування таких нових компетентностей: інформаційно-цифрової, проєктувальної, діагностичної, а також розвиток гнучкості мислення, готовності до інновацій, критичного осмислення освітніх змін. Курси підвищення кваліфікації, участь у тренінгах, вебінарах, обміни педагогічним досвідом сприяють професійному зростанню вчителя, підвищенню його самооцінки й упевненості у власних силах. Підготовлений учитель здатен забезпечити технічне функціонування освітнього процесу та створити сприятливу атмосферу для розвитку ключових компетентностей учнів, формування в них навичок самостійного навчання та цифрової грамотності.

Отже, підвищення кваліфікації педагогічних працівників є необхідною умовою адаптації до сучасних освітніх викликів та стратегічним чинником підвищення якості навчання. Для забезпечення ефективного впровадження змішаного навчання необхідно підвищувати рівень цифрової компетентності вчителів, забезпечити їх матеріально-технічними ресурсами та розвивати інфраструктуру безперервної освіти. Системна підтримка професійного розвитку вчителів з боку держави, адміністрації закладів освіти та освітніх спільнот є запорукою успішного впровадження змішаного навчання в українських школах та закладах вищої освіти.

Список використаних джерел та літератури

1. Гарапко В. Важливість впровадження та вдосконалення змішаного навчання у вищій школі. *Актуальні проблеми функціонування мови і літератури в сучасному полікультурному суспільстві*. 2024. С. 269-272. URL: http://dspace-

s.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/11683/1/The_importance_of_implementation.pdf

2. Лунячек С. В. Виклики для дистанційного підвищення кваліфікації педагогічних працівників на сучасному етапі. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика.* 2023. С. 234– 235. URL: https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/11653

3. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 №2145-VII (Редакція від 02.05.2025). *Відомості Верховної Ради України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text

4. Ткачук Г. В. Теоретичні аспекти та стан впровадження змішаного навчання у закладах вищої освіти України. *European vector of contemporary psychology, pedagogy and social sciences: the experience of Ukraine and the Republic of Poland.* 2018. С. 465-484. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/8666/1/Tkachuk_repozitariy.pdf

УДК 004:378

Віталій Чипорнюк,
здобувач третього освітньо-наукового рівня вищої освіти
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки
асистент кафедри професійно-педагогічної, спеціальної
освіти, андрагогіки та управління
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Ігор Вербовський,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти,
андрагогіки та управління
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЯК СТРАТЕГІЯ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У сучасних умовах глобальної цифрової трансформації суспільства питання цифровізації освітнього процесу набуває особливої актуальності для закладів вищої освіти. Зростаюча конкуренція на ринку освітніх послуг, необхідність підготовки фахівців, здатних до самостійного навчання та швидкої адаптації до змін, вимагають впровадження інноваційних цифрових технологій у навчальний процес. Цифровізація сприяє підвищенню якості освіти, забезпечує гнучкість, доступність та персоналізацію навчання, що є ключовими чинниками конкурентоспроможності сучасного університету. Водночас, інтеграція цифрових інструментів дозволяє оптимізувати управлінські процеси, розширити можливості для міжнародної співпраці та підвищити рівень цифрової грамотності учасників освітнього процесу. Таким чином, цифровізація освітнього процесу виступає стратегічним напрямом розвитку закладів вищої освіти, що зумовлює необхідність наукового аналізу її потенціалу та викликів.

Проблема цифровізації освітнього процесу активно досліджується як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями. Серед українських дослідників значний внесок зробили В. Биков, О. Спірін, О. Пінчук, які аналізують стратегії цифрової трансформації освіти, розвиток цифрових компетентностей та вплив цифрових технологій на якість освітніх послуг [2]. В. Арешонков досліджує виклики цифровізації вищої освіти в умовах глобалізації [1]. Серед зарубіжних вчених варто відзначити роботи Katane I., Troškova M., які розглядають конкурентоспроможність університетів у цифровому середовищі [11]. Дослідники L. Fortunati, S. E. Larsen та J. Stamm вивчають питання управління знаннями та конкурентоспроможності університетів у цифрову епоху. Таким чином, теоретичні й практичні аспекти цифровізації освітнього процесу є предметом постійної наукової уваги, проте питання стратегічного впливу

цифровізації на конкурентоспроможність ЗВО потребує подальших досліджень.

Цифровізація освітнього процесу в закладах вищої освіти розглядається як комплексний стратегічний напрям, що охоплює впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, розвиток цифрових компетентностей учасників освітнього процесу, оптимізацію управлінських рішень та створення якісного цифрового освітнього середовища. У сучасних умовах, зумовлених як глобалізаційними процесами, так і викликами, пов'язаними з пандемією COVID-19 та війною в Україні, цифровізація стала не лише інноваційною тенденцією, а й необхідною умовою забезпечення конкурентоспроможності закладу вищої освіти [3, 7].

Однією з ключових переваг цифровізації є підвищення гнучкості освітнього процесу, що дозволяє адаптувати навчальні програми до індивідуальних потреб здобувачів освіти, забезпечити доступ до освітніх ресурсів у будь-який час і з будь-якого місця, а також створити умови для самонавчання та розвитку навичок самоосвіти. Впровадження цифрових платформ, таких як Moodle, Google Classroom, Zoom, Microsoft Teams, сприяє інтерактивності, персоналізації та розвитку критичного мислення, що є важливими складовими професійної підготовки майбутніх фахівців [7].

Цифровізація освітнього процесу також має значний вплив на управлінські практики закладу вищої освіти. Використання електронних систем управління навчанням (LMS) дозволяє оптимізувати адміністративні процеси, моніторинг успішності, автоматизацію оцінювання та забезпечення зворотного зв'язку між учасниками освітнього процесу [4]. Це підвищує якість освітніх послуг, сприяє ефективному використанню ресурсів та розширює можливості для міжнародної співпраці й академічної мобільності [3].

Важливим аспектом цифровізації є розвиток цифрових компетентностей як у студентів, так і у викладачів. Сучасний ринок праці вимагає від випускників університетів не лише глибоких професійних знань, а й уміння працювати з цифровими інструментами, критично мислити, швидко адаптуватися до змін та працювати в команді [4, 7]. Відповідно, заклади вищої освіти повинні

впроваджувати системні програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників, організовувати тренінги та методичну підтримку щодо використання цифрових технологій у навчальному процесі [5].

Дослідження зарубіжного досвіду (США, країни ЄС, Канада, Сінгапур) свідчать про ефективність стратегій, спрямованих на розвиток цифрової інфраструктури, створення відкритих освітніх ресурсів, підтримку дистанційного навчання та формування мережі віртуальних навчальних спільнот [8]. В Україні аналогічні підходи знаходять відображення у державних стратегіях, таких як Концепція цифрової трансформації освіти і науки, що передбачає інтеграцію цифрових інструментів у всі аспекти освітньої діяльності [6].

Водночас цифровізація супроводжується низкою викликів, серед яких – нерівний доступ до цифрових ресурсів, недостатній рівень цифрової грамотності окремих категорій учасників освітнього процесу, питання кібербезпеки та захисту персональних даних, а також необхідність нормативного врегулювання нових форм освітньої діяльності. Для подолання зазначених проблем доцільно впроваджувати комплексні стратегії, що поєднують розвиток інфраструктури, підвищення цифрової культури та удосконалення управлінських процесів.

Загалом, цифровізація освітнього процесу є потужним інструментом підвищення конкурентоспроможності закладу вищої освіти, оскільки забезпечує якість, доступність та інноваційність навчання, сприяє розвитку людського капіталу та інтеграції у світовий освітній простір. На рис. 1 подано схему стратегічних напрямів цифровізації освітнього процесу у закладі вищої освіти.

Рис. 1. Стратегічні напрями цифровізації освітнього процесу у ЗВО

Таким чином, цифровізація є не лише технологічним, а й стратегічним чинником, що визначає позиції університету на національному та міжнародному ринку освітніх послуг, забезпечує його стійкість до зовнішніх викликів та сприяє формуванню інноваційного освітнього середовища. Цифровізація освітнього процесу є визначальним чинником підвищення конкурентоспроможності

закладу вищої освіти в умовах глобальних трансформацій. Інтеграція сучасних цифрових технологій забезпечує гнучкість, доступність та інноваційність навчання, сприяє розвитку цифрових компетентностей, оптимізації управлінських процесів і розширенню міжнародної співпраці. Водночас, ефективна цифровізація потребує комплексного підходу, що включає розвиток інфраструктури, підвищення кваліфікації педагогічних працівників та удосконалення нормативного забезпечення. Подальші наукові розвідки мають бути спрямовані на розробку ефективних моделей цифрової трансформації, подолання бар'єрів цифровізації та забезпечення стійкого розвитку закладів вищої освіти в цифрову епоху.

Список використаних джерел та літератури

1. Арешонков В. Ю. Цифровізація вищої освіти: виклики та відповіді. *Вісник НАПН України*. 2020. № 2 (2). С. 1–6. DOI: https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-2-13-2
2. Биков В., Спірін О., Пінчук О. Сучасні завдання цифрової трансформації освіти. *Вісник кафедри ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта XXI століття»*. 2020. Вип. 1. С. 27–36. DOI: https://doi.org/10.35387/ucj.1(1).2020.27-36
3. Гриньова М. В., Хоменко Л. Г. Стратегії та перспективи цифровізації вищої освіти в умовах воєнного періоду: аналіз на прикладі ПНПУ імені В. Г. Короленка. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2024. Випуск 215. С. 32-38. DOI: https://doi.org/10.36550/2415-7988-2024-1-215-32-38
4. Кодочигов. Д. Цифрова трансформація управлінських рішень у закладах вищої освіти: виклики та перспективи. *Економіка та суспільство*. 2024. Випуск 66. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-66-73
5. Колеснікова І, Харченко Г. Цифровізація освітнього процесу в Новій українській школі. *Нові технології навчання*. 2025. № 98. С. 89-95. DOI: https://doi.org/10.52256/2710-3560.98.2024.98.11
6. МОН України. Концепція цифрової трансформації освіти і науки: МОН запрошує до громадського обговорення. URL:

https://mon.gov.ua/ua/news/koncepciya-cifrovoyi-transformaciyi-osviti-i-nauki-monzaproshuyedogromadskogo-obgovorennya

7. Поліщук Н. В., Бугаєнко Т. І., Лемешева Н. В. Підвищення якості вищої освіти за допомогою цифрових технологій та дистанційного навчання для здобувачів вищої освіти в Україні. *Академічні візії*. 2024. Випуск 38. URL: https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1561

8. Шпарик О. Цифрова трансформація середньої освіти: спільні стратегічні вектори США та країн ЄС. Український *Педагогічний журнал*. 2022. № 3. С. 33–43. DOI: https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-3-33-43

9. Fortunati L., Larsen S. E., Stamm J. Introduction to the Special Section on Knowledge Management in Postmodern Society. *Information Society*. 2012. № 28 (4). P. 201–207. DOI: https://doi.org/10.1080/01972243.2012.689605

10. Holovniia Yu. Digital transformation of higher education in Ukraine: From an academic center to an educational, scientific, an innovative complex. *Economy and Society*. № 58. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-43.

11. Katane I., & Troškova M. Competitiveness of University Teachers in the Multilevel Environment of Higher Education. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference*. 2021. Volume 1, P. 216–234. DOI: https://doi.org/10.17770/sie2021vol1.6387

УДК 004:378:005.6

Роман Боженко,
здобувач третього освітньо-наукового рівня вищої освіти
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки
Ігор Вербовський,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти,
андрагогіки та управління

Житомирський державний університет імені Івана Франка

ІКТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Сучасний етап розвитку вищої освіти характеризується інтенсивною інтеграцією інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у професійну діяльність викладачів, що зумовлює необхідність переосмислення традиційних підходів до організації освітнього процесу. Використання ІКТ стає ключовим чинником підвищення якості професійної діяльності, оскільки сприяє модернізації змісту, форм і методів навчання, забезпечує доступ до актуальних інформаційних ресурсів, підвищує ефективність комунікації між учасниками освітнього процесу. Підвищення якості професійної діяльності викладачів через впровадження ІКТ є актуальним завданням, оскільки відповідає вимогам цифрового суспільства, сприяє формуванню конкурентоспроможних фахівців та забезпечує інноваційний розвиток системи вищої освіти.

Питання впровадження ІКТ у професійну діяльність викладачів вищої школи досліджуються як українськими, так і зарубіжними науковцями. Зокрема, у роботах К. В. Годлевської та Ю. М. Кобюк розкрито теоретичні засади застосування ІКТ у підготовці майбутніх педагогів та визначено умови ефективної інтеграції цифрових технологій у професійну діяльність викладачів [1]. О. Я. Стойка та В. О. Веремійчук у своїх дослідженнях вивчають формування професійних компетентностей засобами ІКТ та підкреслюють важливість цифрового середовища для розвитку педагогічної майстерності [5]. Серед зарубіжних дослідників варто відзначити роботи P. Prathibha, B. Swarna Latha та T. Aruna, які аналізують вплив ІКТ на якість вищої освіти, розглядаючи технології як засіб підвищення доступності та ефективності навчання [6]. У сучасних дослідженнях також розглядаються питання формування цифрової грамотності та розвитку інноваційних педагогічних практик [3]. Узагальнення наукових підходів та результатів досліджень дозволяє детальніше розглянути особливості використання ІКТ як інструменту підвищення якості професійної

діяльності викладачів вищої освіти на сучасному етапі.

Інформаційно-комунікаційні технології стали невід'ємною складовою професійної діяльності викладачів вищої освіти, забезпечуючи якісно новий рівень організації та реалізації освітнього процесу. Сучасний викладач має володіти не лише предметними знаннями, а й цифровою компетентністю, що передбачає вміння використовувати ІКТ для підготовки, проведення занять, організації самостійної роботи студентів, а також для здійснення наукової та методичної діяльності.

Використання ІКТ у професійній діяльності викладача охоплює такі напрями, як створення та використання електронних освітніх ресурсів, застосування мультимедійних презентацій, організація дистанційного та змішаного навчання, проведення онлайн-конференцій і вебінарів, використання хмарних сервісів для спільної роботи та обміну інформацією. За даними сучасних досліджень, цифрові інструменти сприяють індивідуалізації навчання, дозволяють формувати персоналізовані траєкторії розвитку студентів, забезпечують аналітичну підтримку для ідентифікації освітніх прогалин та їх ефективного усунення [3].

Важливим аспектом є формування інформаційно-комунікаційної компетентності викладачів, що включає здатність до пошуку, відбору та аналізу інформації, створення та використання навчальних матеріалів у цифровому форматі, управління навчальним процесом із використанням спеціалізованих програмних засобів, а також участь у професійних мережах для обміну досвідом і підвищення кваліфікації. Як зазначає Морзе Н. В., підвищення рівня ІК-компетентності викладачів є ключовим чинником їхньої професійної мобільності та конкурентоспроможності в умовах цифрової трансформації освіти [2].

Застосування ІКТ сприяє підвищенню мотивації студентів, активізації їх пізнавальної діяльності, розвитку критичного мислення та навичок самостійної роботи. Цифрові платформи створюють інтерактивне освітнє середовище, яке забезпечує ефективну комунікацію між викладачами та студентами, сприяє

організації колективної роботи, реалізації проєктної діяльності та впровадженню сучасних педагогічних технологій [4].

Водночас, впровадження ІКТ у професійну діяльність викладачів супроводжується низкою викликів, серед яких: необхідність постійного оновлення знань і навичок, забезпечення технічної підтримки, адаптація до нових форматів взаємодії зі студентами, а також дотримання академічної доброчесності в умовах цифровізації освітнього процесу. Однак, як показують результати досліджень, системне використання ІКТ у навчальному процесі сприяє підвищенню якості освітніх послуг, розширенню можливостей для професійного розвитку викладачів та формуванню сучасного освітнього середовища [7].

Схематично вплив ІКТ на якість професійної діяльності викладачів можна представити наступним чином:

Напрям впливу ІКТ	**Характеристика**
Підвищення мотивації	Використання мультимедійних засобів, інтерактивних платформ
Індивідуалізація навчання	Створення персоналізованих освітніх траєкторій
Розвиток професійної компетентності	Постійне підвищення кваліфікації, участь у мережевих спільнотах
Оптимізація навчального процесу	Використання електронних ресурсів, дистанційне навчання
Формування цифрової грамотності	Оволодіння сучасними програмними інструментами

Таким чином, ІКТ виступають потужним інструментом підвищення якості професійної діяльності викладачів вищої освіти, забезпечуючи інноваційний розвиток освітнього процесу, підвищення ефективності навчання та професійної мобільності педагогічних працівників.

Інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій у професійну діяльність викладачів вищої освіти є ключовим чинником підвищення якості освітнього процесу та формування сучасного освітнього середовища. Використання ІКТ забезпечує індивідуалізацію навчання, сприяє розвитку професійної компетентності, підвищує мотивацію студентів і викладачів, а також оптимізує організацію навчальної та наукової діяльності. Системне впровадження цифрових інструментів дозволяє викладачам бути більш гнучкими, адаптивними до змін і конкурентоспроможними на ринку праці. Водночас, для ефективної реалізації потенціалу ІКТ необхідно забезпечити постійне підвищення цифрової грамотності, розвиток інноваційних педагогічних практик та створення умов для професійного зростання науково-педагогічних працівників.

Список використаних джерел та літератури

1. Годлевська К. В., Кобюк Ю. М. Підготовка майбутнього вчителя до застосування інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності: методичні рекомендації / Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, 2016. 44 с.URL: https://ipood.com.ua/e-library/formuvannya-gotovnosti-maybutnogo-vchitelya-do-innovaciyno-diyalnosti/pidgotovka-maybutnogo-vchitelya-do-zastosuvannya-informaciyno-komunikativnih-tehnologiy-u-profesiyniy-diyalnosti/

2. Морзе Н. В. Підвищення кваліфікації за змістовим модулем «Інформаційно-комунікаційні технології» для науково-педагогічних співробітників Університету Грінченка [Електронний ресурс]. URL: https://kubg.edu.ua/struktura/pidrozdili/ndl-informatizatsiji-osviti/zmistovyi-modul-ikt/5334-pidvyshchennia-kvalifikatsii-za-zmistovym-modulem-informatsiino-komunikatsiini-tekhnolohii-dlia-naukovo-pedahohichnykh-spivrobitnykiv-universytetu-hrinchenka.html

3. Поліщук Н. В., Бугаєнко Т. І., Лемешева Н. В. Підвищення якості вищої освіти за допомогою цифрових технологій та дистанційного навчання для здобувачів вищої освіти в Україні. *Академічні візії*. 2024. № 38. URL:

https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1561

4. Пшенична І. Використання інформаційних технологій у процесі формування навичок самостійної освітньої діяльності здобувачів вищої освіти. *Освіта. Інноватика. Практика*. 2023. Том 10, № 8. С. 47–53. DOI: https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol10i8-007

5. Стойка О. Я., Веремієнк В О. Роль ІКТ у формуванні професійних компетентностей майбутніх викладачів ЗВО. Інноваційна педагогіка. Випуск 56. Том 1. 2023. С. 221-224. DOI: https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/56.1.46

6. Prathibha P., Swarna Latha B., Aruna T. Quality enhancement in Higher Education through ICT. *International Journal of Research and Analytical Reviews*. 2020. Volume 7. Issue 1. P. 86-92. URL: https://ijrar.org/papers/IJRAR1AZP019.pdf

7. Quaye F., Ametepe W., Kofi Annan N. The Impact of ICT on Teaching and Learning in Tertiary Institutions: A Case Study of Wisconsin International University College, Ghana. Journal of Information Engineering and Applications. 2015. Vol. 5, № 5. P. 8-14. URL: https://www.iiste.org/Journals/index.php/JIEA/article/view/22770

УДК 004:351

Ігор Вербовський,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти,

андрагогіки та управління

Житомирський державний університет імені Івана Франка

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВПЛИВУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

У сучасних умовах цифрова трансформація стала ключовим чинником модернізації державного управління, визначаючи нові підходи до організації

управлінських процесів, підвищення їх ефективності, прозорості та доступності для громадян [5]. Цифровізація дозволяє не лише оптимізувати надання державних послуг, а й створювати умови для інтеграції інноваційних технологій у всі сфери суспільного життя, сприяючи формуванню відкритого та орієнтованого на потреби громадян публічного управління [2]. Водночас, стрімкий розвиток цифрових технологій зумовлює виникнення нових викликів, пов'язаних із забезпеченням кібербезпеки, захистом персональних даних, подоланням цифрової нерівності та формуванням цифрових компетентностей у державних службовців. Тому дослідження тенденцій впливу цифровізації на ефективність державного управління є актуальним і потребує комплексного аналізу сучасних підходів, інструментів та результатів впровадження цифрових технологій у публічному секторі.

Проблематика впливу цифровізації на ефективність державного управління активно досліджується як українськими, так і зарубіжними науковцями. Зокрема, І. Лопушинський акцентує увагу на ролі цифрових технологій у реформуванні державного управління та впровадженні хмарних обчислень для підвищення ефективності управлінських процесів [3]. І. Малий та М. Цедік аналізують інституційний вимір цифровізації, підкреслюючи взаємозалежність цифрової трансформації та реформування державного управління в умовах інституційних змін [4]. Серед зарубіжних дослідників, Р. Сінха розглядає вплив цифрової трансформації на ефективність публічного адміністрування, зокрема, впровадження електронного урядування, використання аналітики даних та інноваційних технологій для оптимізації управлінських рішень [6]. Однак, попри значну кількість праць, питання комплексного аналізу тенденцій розвитку впливу цифровізації на ефективність державного управління, особливо в контексті сучасних викликів, залишається недостатньо розкритим і потребує подальших досліджень.

Цифровізація державного управління є багатогранним процесом, що охоплює впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у всі сфери діяльності органів публічної влади з метою підвищення ефективності,

прозорості, доступності та орієнтації на потреби громадян і бізнесу [5]. На сучасному етапі цифрова трансформація розглядається як стратегічний напрям розвитку держави, що забезпечує конкурентоспроможність національної економіки, сприяє розвитку інновацій та формує нову якість державних послуг [2, 4].

Однією з ключових тенденцій є впровадження електронного урядування, що дозволяє автоматизувати адміністративні процеси, забезпечити оперативний доступ до публічних реєстрів, зменшити операційні витрати та підвищити швидкість надання послуг. Наприклад, платформа «Дія» в Україні стала інструментом цифрової трансформації, що дозволяє громадянам отримувати широкий спектр державних послуг онлайн, сприяючи прозорості та підзвітності органів влади. Аналіз міжнародного досвіду свідчить, що країни Європейського Союзу активно впроваджують цифрові інструменти для оптимізації управлінських процесів, розвитку електронної ідентифікації, електронного документообігу та інтеграції інноваційних рішень у сферу публічного адміністрування [1].

Важливою тенденцією є використання даних для прийняття управлінських рішень. Застосування аналітики великих даних (Big Data), штучного інтелекту та блокчейн-технологій дозволяє підвищити обґрунтованість і ефективність управлінських рішень, забезпечити персоналізацію державних послуг та підвищити рівень довіри громадян до органів влади. Наприклад, використання аналітичних платформ для моніторингу ефективності реалізації державних програм дає змогу оперативно реагувати на зміни соціально-економічної ситуації та коригувати управлінські стратегії.

Суттєве значення має розвиток цифрових компетентностей державних службовців, що є передумовою успішної цифрової трансформації. Реалізація освітніх програм, спрямованих на підвищення цифрової грамотності, формування навичок роботи з сучасними інформаційно-комунікаційних технологій, є одним із пріоритетних напрямів державної політики у сфері публічного управління [1]. Водночас, цифровізація створює нові виклики,

зокрема, необхідність забезпечення кібербезпеки, захисту персональних даних, подолання цифрової нерівності між різними соціальними групами та регіонами [2].

Значну роль у підвищенні ефективності державного управління відіграє розвиток інфраструктури цифрових сервісів, стандартизація та нормативне врегулювання цифрових процесів. Впровадження єдиних стандартів електронної ідентифікації, електронного підпису, а також інтеграція національних і міжнародних платформ забезпечують уніфікований підхід до надання державних послуг і сприяють розвитку цифрової економіки.

Варто зазначити, що цифровізація сприяє підвищенню прозорості та підзвітності органів влади, зменшенню рівня корупції, розширенню можливостей для громадського контролю та участі громадян у процесах управління [2]. Водночас, ефективна цифрова трансформація потребує комплексного підходу, що включає розвиток нормативної бази, удосконалення організаційної структури органів влади, забезпечення фінансових та кадрових ресурсів, а також активну взаємодію з громадськістю та бізнесом [4].

Тенденції розвитку впливу цифровізації на ефективність державного управління полягають у переході до відкритого, інноваційного та орієнтованого на громадян публічного управління, що базується на використанні сучасних цифрових технологій, інтеграції даних, розвитку цифрових компетентностей та забезпеченні безпеки цифрового середовища. До основних напрямів впливу цифровізації на ефективність державного управління можемо віднести електронне урядування, аналітику даних, кібербезпеку, освіту і компетентності, інфраструктуру, які забезпечують оптимізацію управлінських процесів, підвищення прозорості та підзвітності, захист інформації, розвиток професійних навичок державних службовців, а також створення сучасної цифрової інфраструктури для надання якісних державних послуг. (Табл. 1)

Таблиця 1

Основні напрями впливу цифровізації на ефективність державного управління

Напрям впливу	Основні результати
Електронне урядування	Оптимізація процесів, підвищення прозорості
Аналітика даних	Обґрунтованість рішень, персоналізація
Кібербезпека	Захист даних, довіра громадян
Освіта і компетентності	Підвищення кваліфікації, інноваційність
Інфраструктура	Доступність, стандартизація, інтеграція

Отже, цифровізація є визначальним чинником трансформації державного управління, забезпечуючи підвищення його ефективності, прозорості та орієнтації на потреби громадян. Впровадження сучасних цифрових технологій сприяє оптимізації управлінських процесів, розвитку електронного урядування, використанню аналітики даних для прийняття рішень та формуванню інноваційного середовища у публічному секторі. Водночас, цифрова трансформація вимагає комплексного підходу до розвитку нормативної бази, інфраструктури, цифрових компетентностей та забезпечення кібербезпеки. Подальші дослідження мають бути спрямовані на розробку ефективних моделей інтеграції цифрових технологій у державне управління, врахування міжнародного досвіду та адаптацію до національних особливостей. Таким чином, тенденції розвитку впливу цифровізації окреслюють нові горизонти для підвищення ефективності, відкритості та інноваційності державного управління в умовах цифрової епохи.

Список використаних джерел та літератури

1. Бігняк П. І., Михальчук В. М. Реформування державного управління: цифровізація. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 15. С. 107-113. URL:

http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2021_15_18

2. Вженевська О. М. Поняття та ознаки цифровізації як правової категорії. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 6. С. 813-815. DOI.: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-6/195

3. Лопушинський І. П. «Цифровізація» як основа державного управління на шляху трансформації та реформування українського суспільства. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2018. № 2. URL: https://el-zbirn-du.at.ua/2018_2/20.pdf

4. Малий І. Й., Цедік М. Г. Інституційний вимір цифровізації державного управління в Україні. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2022. № 2. DOI: https://doi.org/10.32702/2307-2156-2022.2.3

5. Саприкін В. Оцифровування, цифровізація та цифрова трансформація публічного управління в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Державне управління*. 2024. Том 19, № 1. С. 116-121. DOI: https://doi.org/10.17721/2616-9193.2024/19-19/22

6. Sinha R. The Impact of Digital Transformation on Public Administration Efficiency. Cineforum. 2023. Vol. 63. № 4. URL: https://revistadecineforum.com/index.php/cf/article/view/39

УДК 378.091.113:005

Інна Германчук,
здобувачка 1 курсу другого (магістерського) рівня вищої
освіти спеціальності 073 Менеджмент
Ігор Вербовський,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти,
андрагогіки та управління
Житомирський державний університет імені Івана Франка

АДАПТИВНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЧИННИК ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

Сучасна система освіти характеризується динамічними змінами, що зумовлюють необхідність постійної адаптації керівників закладів освіти до нових соціальних, економічних та технологічних викликів. В умовах реформування освіти та впровадження інноваційних підходів до управління особливої ваги набуває адаптивний менеджмент, який дозволяє керівникам ефективно реагувати на непередбачувані ситуації, забезпечувати стійкість організації та підтримувати високий рівень професійної компетентності педагогічного колективу. Професійна адаптація керівників стає ключовим чинником забезпечення якості освітнього процесу, формування позитивного мікроклімату та авторитету закладу на ринку освітніх послуг. Тому дослідження адаптивного менеджменту як чинника професійної адаптації керівників є актуальним і відповідає сучасним потребам розвитку освіти.

Питання професійної адаптації керівників закладів освіти та впровадження адаптивного менеджменту активно досліджується як українськими, так і зарубіжними науковцями. В Україні значний внесок у розробку теоретичних і практичних засад адаптивного менеджменту зробили О. Боднар, Г. Єльникова, О. Горішна, О. Рябов, які акцентують на необхідності кореляції між теоретичними знаннями та управлінськими компетентностями керівників [1, 2]. У міжнародному контексті питання впливу адаптивного лідерства на ефективність роботи педагогічних колективів досліджували K. Leithwood, A. Harris та D. Hopkins, які акцентують увагу на ролі адаптивних стратегій у підвищенні якості освітнього процесу. Дослідження D. F. Putri, Abdullah, M. Hasanah, M. J. Azizah та M. M. E. I. Bali доводять, що адаптивний менеджмент сприяє розвитку лідерських навичок і підвищенню мотивації персоналу [6]. Таким чином, науковий дискурс свідчить про зростаючу увагу до адаптивного менеджменту як важливого чинника професійної адаптації керівників освіти.

Адаптивний менеджмент у закладах освіти розглядається як система управлінських дій, спрямованих на забезпечення гнучкої та ефективної взаємодії

між керівником, педагогічним колективом і зовнішнім середовищем. Його основною метою є створення умов для швидкої реакції на зміни, що виникають у внутрішньому та зовнішньому середовищі освітньої організації, а також сприяння професійній адаптації керівників до нових викликів [1, 2, 7].

Сутність адаптивного менеджменту полягає у взаємоузгодженні особистих потреб і мотивів педагога із суспільними та державними вимогами, що забезпечується через діалогічну адаптацію та кооперацію дій керуючої та керованої підсистем. На думку Г. Єльникової, адаптивний менеджмент – це процес взаємовпливу, що викликає взаємопристосування поведінки суб'єктів діяльності на основі спільного визначення мети та об'єднання зусиль для її досягнення [2]. Такий підхід дозволяє керівникам закладів освіти не лише оперативно реагувати на зміни, а й формувати стратегію розвитку організації, орієнтовану на довгострокову перспективу.

Зарубіжні дослідження підтверджують, що адаптивне лідерство сприяє підвищенню ефективності роботи педагогічного колективу, розвитку інноваційної культури та зниженню рівня стресу в періоди трансформацій. Зокрема, R. Heifetz та його послідовники розглядають adaptive leadership як здатність до експериментування, прийняття невизначеності та активного залучення працівників до процесу змін [4]. Це особливо важливо в умовах впровадження нових освітніх стандартів, цифровізації та зростання вимог до якості освіти.

В українському контексті адаптивний менеджмент розглядається як інтегративна складова підготовки майбутніх керівників закладів освіти. О. Боднар підкреслює необхідність впровадження механізмів кореляції між теоретичними знаннями та практичними компетентностями, а також залучення практиків для передачі досвіду використання адаптивного менеджменту у плануванні та розвитку закладу. Важливим аспектом є формування багаторівневої підготовки керівників: самоосвіта, дистанційне навчання, офлайн-навчання, управлінська практика та презентація магістерських досліджень [1]. Це забезпечує гнучкість у прийнятті рішень і здатність до

ідентифікації проблем у динамічному середовищі.

Професійна адаптація керівників закладів освіти визначається як процес засвоєння нових норм, цінностей, ролей і функцій, необхідних для ефективного виконання управлінських обов'язків у змінних умовах. Дослідження доводять, що лише відповідальне ставлення та використання ефективних методів професійної адаптації можуть забезпечити стійкість організації, знизити плинність кадрів і підвищити психологічну стійкість працівників у стресових ситуаціях [3]. У цьому контексті адаптивний менеджмент виступає як інструмент формування професійної компетентності керівників, що дозволяє їм швидко орієнтуватися у змінах, приймати обґрунтовані рішення та забезпечувати розвиток освітньої організації.

Особливу увагу слід приділяти впровадженню адаптивного менеджменту в умовах цифровізації освіти. Дослідження сучасних моделей адаптивного управління, зокрема у формуванні цифрової компетентності учнів, підтверджують ефективність системного підходу, що включає цільовий, теоретичний, змістово-технологічний та рефлексивний блоки [5]. Це дозволяє забезпечити цілісність і послідовність управлінських дій, спрямованих на розвиток як педагогічного колективу, так і учнів.

Адаптивний менеджмент, виступаючи провідним чинником професійної адаптації керівників закладів освіти, сприяє оперативному прийняттю управлінських рішень у мінливих умовах, розвитку професійних компетентностей і зміцненню психологічної стійкості управлінців. Він також створює передумови для формування інноваційної культури в освітній організації, забезпечує результативну взаємодію між усіма учасниками освітнього процесу та підтримує сталий розвиток закладу відповідно до актуальних вимог сучасної освіти.

Таким чином, адаптивний менеджмент є визначальним чинником професійної адаптації керівників закладів освіти в умовах постійних змін і трансформацій освітньої сфери. Його впровадження сприяє формуванню гнучких управлінських стратегій, підвищенню рівня професійної компетентності

та психологічної стійкості керівників, що, у свою чергу, позитивно впливає на якість освітнього процесу та розвиток організації. Досвід українських і зарубіжних науковців підтверджує ефективність адаптивного менеджменту для забезпечення стійкості та конкурентоспроможності закладів освіти в умовах невизначеності. Подальші дослідження мають бути спрямовані на розробку інноваційних моделей підготовки керівників, які враховують сучасні виклики та забезпечують їхню готовність до ефективного управління в динамічному середовищі.

Список використаних джерел та літератури

1. Боднар О., Горішна О. Взаємозв'язок основних понять в теорії управління змінами та їх інтерпретації з урахуванням механізмів адаптивного управління. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія «Педагогіка»*. Вип. 8 (15). DOI: https://doi.org/10.33296/2707-0255-8(15)-02
2. Єльникова Г., Рябов О. Деякі питання організації адаптивного навчання в закладах освіти. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія «Педагогіка»*. 2020. № 10 (19). DOI: https://doi.org/10.33296/2707-0255-10(19)-01
3. Кільова Г. Методологічні аспекти проблеми управління професійною адаптацією в загальноосвітньому навчальному закладі. *Теорія та методика управління освітою*. 2012. №. 8. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/metod_upr_osvit/v_8/7.pdf
4. Heifetz R. Linsky M. The Practice of Adaptive Leadership: Tools and Tactics for Changing Your Organization and the World . Harvard Business Press.2009. URL: https://www.hks.harvard.edu/publications/practice-adaptive-leadership-tools-and-tactics-changing-your-organization-and-world
5. Kotelevets K. Model of adaptive management of formation of digital competence basics of primary school students. *ScienceRise: Pedagogical Education*. 2021. № 6 (45). P. 24–28. DOI: https://doi.org/10.15587/2519-4984.2021.248257
6. Leithwood K., Harris A., Hopkins D. Seven Strong Claims About Successful School Leadership Revisited. *School Leadership & Management*. № 41 (1). P. 5–23. DOI: https://doi.org/10.1080/13632434.2020.1865758

7. Omran M., Abo-Thabet W. Adaptive leadership practices and their relationship to the performance of school teachers in the West Bank – Palestine. World Journal of Advanced Research and Reviews. 2024. № 24 (03). P. 2145-2158. DOI: https://doi.org/10.30574/wjarr.2024.24.3.3823

УДК 351:659

Неля Германчук,
здобувачка 1 курсу другого (магістерського) рівня вищої
освіти спеціальності 073 Менеджмент
Інеса Новіцька,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти,
андрагогіки та управління
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ РЕКЛАМНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УМОВАХ ВИСОКОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

В умовах стрімкого розвитку цифрових технологій, глобалізації ринків та зростання конкуренції ефективне управління рекламною діяльністю стає ключовим чинником забезпечення конкурентоспроможності підприємств. Традиційні підходи до організації рекламних кампаній поступово втрачають свою результативність через динамічні зміни споживчих уподобань і появу нових каналів комунікації. Інноваційні методи управління рекламою дозволяють не лише підвищити ефективність просування товарів і послуг, а й забезпечити гнучкість реагування на ринкові виклики та адаптацію до сучасних вимог. Саме тому дослідження інноваційних підходів до управління рекламною діяльністю є надзвичайно актуальним для підприємств, які прагнуть утримати та розширити

свої позиції на ринку в умовах високої конкуренції.

Питання інноваційних методів управління рекламною діяльністю активно досліджуються вітчизняними та зарубіжними науковцями. Зокрема, у працях Смирнової Т. А. розглядаються сучасні аспекти інноваційного маркетингу, особливості використання цифрових платформ, автоматизації та штучного інтелекту для підвищення ефективності комунікацій із клієнтами [2]. Значний внесок у розробку теоретичних засад управління рекламною діяльністю зробили Юдіна Н. В., яка акцентує увагу на важливості поєднання процесного, системного і ситуативного підходів в умовах глобалізації [3]. Серед зарубіжних дослідників варто відзначити роботи Terkan R., яка підкреслює роль креативної реклами та інновацій у забезпеченні конкурентних переваг бізнесу [4]. Однак, попри наявність значної кількості досліджень, питання інтеграції інноваційних технологій у процеси управління рекламною діяльністю в умовах високої конкуренції потребують подальшого теоретичного обґрунтування та практичної апробації.

Важливу роль відіграє використання доповненої (AR) та віртуальної реальності (VR) у створенні інтерактивних рекламних кампаній, які забезпечують глибшу взаємодію з брендом і формують унікальний споживчий досвід. Такі технології дозволяють не лише презентувати продукт, а й залучати споживача до активної участі у процесі комунікації, що сприяє формуванню лояльності та підвищенню впізнаваності бренду.

Іншим інноваційним підходом є інтеграція цифрових каналів комунікації, зокрема соціальних мереж, пошукових систем, мобільних додатків та программатик-реклами. Грамотне поєднання цих каналів дозволяє максимально охопити цільову аудиторію при оптимізації витрат на рекламу [1]. Важливо також впроваджувати стратегії омніканального маркетингу, які забезпечують єдину комунікаційну платформу для взаємодії зі споживачем на всіх етапах його «шляху клієнта».

Значну увагу слід приділяти конкурентному аналізу та позиціонуванню бренду. Використання спеціалізованих інструментів для моніторингу рекламної

активності конкурентів, аналізу їхніх стратегій, цінової політики та відгуків клієнтів дозволяє виявляти ринкові ніші та формувати унікальні торгові пропозиції. Ефективною є також стратегія використання соціального доказу – залучення відгуків, кейсів, порівняльної реклами, що підсилює довіру споживачів до бренду.

З точки зору управлінських підходів, сучасна практика рекомендує застосування системного, ситуаційного та процесного підходів. Системний підхід передбачає комплексний аналіз усіх факторів, що впливають на рекламну діяльність, включаючи макро- та мікросередовище, а також психологічні аспекти сприйняття реклами. Ситуаційний підхід дозволяє адаптувати стратегії до конкретних ринкових умов, враховуючи особливості цільової аудиторії, конкурентного середовища та економічних тенденцій. Процесний підхід забезпечує чітке структурування етапів планування, реалізації та оцінки ефективності рекламних кампаній, що сприяє підвищенню керованості та результативності рекламної діяльності.

Особливої уваги заслуговує використання цифрових інструментів аналітики, які дозволяють збирати, обробляти та інтерпретувати великі обсяги даних про поведінку споживачів, ефективність рекламних каналів та ключові показники результативності. Це дає змогу оперативно коригувати стратегії, оптимізувати бюджети та забезпечувати максимальну віддачу від інвестицій у рекламу.

Впровадження сучасних цифрових аналітичних інструментів стає фундаментом для прийняття обґрунтованих управлінських рішень у сфері реклами, сприяючи підвищенню ефективності всіх етапів рекламної діяльності. З огляду на це, доцільно систематизувати основні інноваційні методи управління рекламною діяльністю, які отримали найбільше поширення у сучасній практиці. У таблиці 1 наведено основні інноваційні методи управління рекламною діяльністю.

Таблиця 1

Основні інноваційні методи управління рекламною діяльністю

Метод/Технологія	Опис та переваги
Штучний інтелект і машинне навчання	Автоматизація, персоналізація, прогнозування
AR і VR	Інтерактивність, залучення, унікальний досвід
Digital-аналітика	Збір і аналіз даних, оптимізація бюджетів
Омніканальний маркетинг	Єдина комунікація на всіх етапах взаємодії
Конкурентний аналіз	Виявлення ринкових ніш, формування УТП
Соціальний доказ	Підвищення довіри через відгуки, кейси, порівняння

Таким чином, інноваційні методи управління рекламною діяльністю охоплюють як технологічні, так і стратегічні аспекти, спрямовані на підвищення ефективності, гнучкості та адаптивності рекламних кампаній у динамічному конкурентному середовищі.

Інноваційні методи управління рекламною діяльністю стають невід'ємною складовою забезпечення конкурентоспроможності підприємств у сучасних ринкових умовах. Використання цифрових технологій, аналітики великих даних, персоналізації комунікацій, а також інтеграція різних каналів взаємодії зі споживачами дозволяють суттєво підвищити ефективність рекламних кампаній. Впровадження системного, ситуаційного та процесного підходів до управління рекламою забезпечує гнучкість і адаптивність стратегій відповідно до змін ринкового середовища. Перспективними напрямами подальших досліджень є розробка нових моделей оцінки ефективності інноваційних рекламних інструментів, а також вивчення впливу новітніх технологій на формування споживчої лояльності та поведінки. Практична реалізація інноваційних методів управління рекламою сприятиме підвищенню ринкових позицій підприємств і забезпеченню сталого розвитку в умовах високої конкуренції.

Список використаних джерел та літератури

1. Камишников С. В. Інноваційні підходи в розробці рекламних кампаній. *Модернізація та сучасні українські і світові наукові дослідження : VI міжнародна студентська конференція, 14 червня 2024 р. Хмельницький*. 2024. С. 187-188. URL: http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/34157

2. Смирнова Т. А. Сучасні аспекти інноваційного маркетингу. Проблеми та перспективи використання інноваційного маркетингу бізнесом в Україні. *Економіка: реалії часу*. 2024. № 6 (76). С. 96-106. DOI: https://doi.org/10.15276/etr.06.2024.10

3. Юдіна Н. В. Управління рекламною діяльністю суб'єктів ЗЕД в умовах глобалізації. *Вісник Академії митної служби України. Серія : Економіка*. 2012. № 2. С. 119-124. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsue_2012_2_19

4. Terkan R. Importance of Creative Advertising and Marketing According to University Students' Perspective. International Review of Management and Marketing. 2014. Vol. 4, № 3. P. 239-246. URL: https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=3249956

УДК 351:005.32

Анфіса Дмитрієнко,
здобувачка 1 курсу другого (магістерського) рівня вищої
освіти спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування
Василь Купрійчук,
доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри права та публічного управління
Житомирський державний університет імені Івана Франка

СУТНІСТЬ ТА ЕВОЛЮЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА

У сучасних умовах трансформації економічних систем, зростання потреб у розвитку інфраструктури та підвищення ефективності використання державних ресурсів особливого значення набуває державно-приватне партнерство. Залучення приватного сектору до реалізації суспільно важливих проектів дозволяє не лише оптимізувати фінансові витрати, а й забезпечити якісне управління, інноваційність та гнучкість у вирішенні стратегічних завдань розвитку. Водночас, зростає необхідність удосконалення механізмів взаємодії між державою та бізнесом, що зумовлює актуальність дослідження сутності та еволюції концепції державно-приватного партнерства. Науковий аналіз цього феномену сприятиме формуванню ефективної публічної політики, підвищенню конкурентоспроможності національної економіки та забезпеченню сталого соціально-економічного розвитку.

Питання сутності та еволюції концепції державно-приватного партнерства активно досліджується рядом науковців. Серед українських дослідників варто відзначити праці С. Макухи, який аналізує трансформацію змісту державно-приватного партнерства у контексті соціально-економічного розвитку України [1], а також Т. Сокольської, В. Панасюк, С. Поліщук, Б. Осипенка, які розглядають державно-приватне партнерство як інструмент публічної політики в умовах децентралізації [6]. Окрему увагу приділено сучасним тенденціям розвитку державно-приватного партнерства у роботах, присвячених еволюційним змінам концепції партнерства в період 1980–2020 років [3]. Проте, незважаючи на значний масив досліджень, питання системної трансформації концепції державно-приватного партнерства та її адаптації до сучасних викликів залишаються актуальними.

Державно-приватне партнерство є складною багатовимірною категорією, що охоплює різноманітні форми співпраці між державними органами та приватним сектором з метою реалізації суспільно значущих проєктів. Сутність державно-приватного партнерства полягає у гармонізації публічних і приватних

інтересів шляхом об'єднання ресурсів, розподілу ризиків та відповідальності, а також спільного досягнення стратегічних цілей розвитку [1]. Згідно із Законом України «Про державно-приватне партнерство», визначено організаційно-правові засади взаємодії державних і приватних партнерів, основні принципи партнерства, зокрема рівноправність, взаємна вигода, прозорість та спрямованість на суспільний інтерес [4].

Еволюція концепції державно-приватного партнерства відбувалася під впливом глобальних трансформацій, що зумовило виокремлення кількох етапів її розвитку (Таблиця 1). На початковому етапі (Public-Private Partnership 1.0) партнерство мало традиційний характер, основна увага приділялася розвитку інфраструктури, де приватний сектор виконував роль постачальника ресурсів і технологій. Згодом виникла концепція People-first Public-Private Partnership (2.0), яка акцентувала увагу на забезпеченні якісних соціальних послуг, зокрема у сфері охорони здоров'я та освіти. Подальший розвиток ідеї партнерства відбувався у напрямку Climate-smart Public-Private Partnership (3.0), що передбачає впровадження екологічно орієнтованих рішень, зменшення впливу на довкілля та розвиток сталих технологій. Найновішим етапом є Sustainable Public-Private Partnership for post-war reconstruction (4.0), який орієнтований на відновлення інфраструктури та економіки у посткризових умовах, що особливо актуально для України [3].

Таблиця 1

Етапи еволюції концепції державно-приватного партнерства

Етап	**Основна характеристика**	**Приклади реалізації**
1.0	Традиційне партнерство (інфраструктура)	Будівництво доріг, мостів
2.0	Орієнтація на людину (соціальні послуги)	Охорона здоров'я, освіта
3.0	Кліматично-орієнтоване партнерство	Еко-технології, зелена енергетика
4.0	Відновлення після кризи	Поствоєнна реконструкція

Вітчизняні дослідники відзначають, що ефективність державно-

приватного партнерства значною мірою залежить від якості інституційного та нормативно-правового забезпечення, прозорості процедур, наявності державних гарантій та політичної стабільності. У розвинених країнах формування спеціалізованих державних інституцій, що координують співпрацю між державою та бізнесом, сприяло якісному стрибку у розвитку партнерства, підвищенню прозорості та ефективності реалізованих проєктів. В Україні основними перешкодами залишаються недосконаліть нормативної бази, недостатня інституційна підтримка, високі інвестиційні ризики та брак кадрового потенціалу [2, 6].

Значний внесок у розвиток теорії та практики державно-приватного партнерства зробили також дослідження, присвячені інноваційному розвитку урбанізованих територій, де партнерство розглядається як інструмент підвищення рівня інноваційної діяльності, залучення інвестицій та модернізації міського господарства [5]. У цьому контексті важливим є удосконалення механізмів реалізації державно-приватного партнерства, зокрема алгоритмів взаємодії суб'єктів партнерства, розподілу повноважень і відповідальності, а також оцінки ефективності проєктів.

Важливим аспектом сучасної концепції державно-приватного партнерства є її спрямованість на досягнення сталого розвитку, що передбачає баланс між економічними, соціальними та екологічними цілями. У цьому контексті державно-приватне партнерство виступає не лише як фінансовий чи організаційний механізм, а як інструмент формування нової парадигми публічного управління, орієнтованої на довгострокову співпрацю, інноваційність та відповідальність усіх учасників процесу [1].

Державно-приватне партнерство є ключовим інструментом забезпечення сталого соціально-економічного розвитку, модернізації інфраструктури та підвищення якості публічних послуг. Еволюція концепції державно-приватного партнерства від традиційних форм співпраці до сучасних моделей, орієнтованих на сталий розвиток і відновлення після криз, відображає зростаючу роль партнерства у вирішенні глобальних і національних викликів. Досвід розвинених

країн свідчить про важливість інституційної підтримки, прозорості процедур та ефективного розподілу ризиків. Для України пріоритетним завданням є удосконалення нормативно-правової бази, розвиток кадрового потенціалу та формування сприятливого інвестиційного клімату. Подальші дослідження мають бути спрямовані на адаптацію світового досвіду до національних особливостей, а також на розробку інноваційних механізмів взаємодії між державою та приватним сектором в умовах сучасних трансформацій.

Список використаних джерел та літератури

1. Макуха С. Державно-приватне партнерство: проблеми та перспективи для України. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2022. № 1-2 (80-81). С. 9-23. URL: http://vsed.oneu.edu.ua/collections/2022/80-81/pdf/9-23.pdf
2. Оленцевич Н. В., Ковальова О. В. Державно-приватне партнерство у розвинених країнах світу: досвід для України. Економічний аналіз : зб. наук. праць: Тернопільський національний економічний університет. 2014. Том 15.№ 1. С. 134-143.
3. Петрова І. П. Еволюція концепції публічно-приватного партнерства у 1980-2020-х роках. *Економіка промисловості*. 2023. № 4 (104). С. 22-46. DOI: http://doi.org/10.15407/econindustry2023.04.022
4. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 01.07.2010 р. № 2404-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text
5. Свірко С. В., Власюк Т. О., Шевчук О. А., Супрунова І. В. Державно-приватне партнерство як інструмент інноваційного розвитку урбанізованих територій. *Економіка, управління та адміністрування*. 2023. № 1 (103). С. 118–127. DOI: https://doi.org/10.26642/ema-2023-1(103)-118-127
6. Сокольська Т., Панасюк В., Поліщук С., Осипенко Б. Державно-приватне партнерство як інструмент публічної політики в умовах децентралізації влади в Україні. *Аспекти публічного управління*. 2020. Том 8, №. 6. С. 192-203. DOI: https://doi.org/10.15421/1520117

УДК 37.091.33:373.3

Яна Ейсмонт,
здобувачка 2 курсу другого (магістерського) рівня вищої
освіти спеціальності 013 Початкова освіта
Олена Антонова (науковий керівник),
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри професійно-педагогічної,
спеціальної освіти, андрагогіки та управління
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ІГРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У КОНТЕКСТІ НУШ

У сучасних умовах реформування освіти в Україні, зокрема впровадження Концепції Нової української школи (НУШ), особливої актуальності набуває питання формування ключових компетентностей молодших школярів. Одним із ефективних засобів досягнення цієї мети є використання ігрових технологій, які відповідають віковим особливостям дітей, сприяють розвитку їхньої пізнавальної активності, творчого мислення, комунікативних умінь та здатності до самовираження. Інноваційний підхід до організації освітнього процесу через ігрову діяльність дозволяє створити сприятливе середовище для формування компетентностей, необхідних для успішної соціалізації та подальшого навчання учнів. Саме тому дослідження потенціалу ігрових технологій у формуванні ключових компетентностей молодших школярів є надзвичайно важливим і своєчасним.

Проблема формування ключових компетентностей засобами ігрових технологій активно досліджується як українськими, так і зарубіжними науковцями. Зокрема, теоретичні та практичні аспекти цієї проблеми висвітлено у працях О. Локшиної, О. Пометун, В. Свистуна, В. Ягупова, які аналізують компетентнісний підхід у початковій освіті. Зарубіжні дослідники, такі як В. Байденко, І. Зимня, Б. Рунде, Д. Хаймс та інші, розглядають ігрові технології як

ефективний інструмент розвитку навчальної мотивації та соціалізації дітей. Практичні аспекти організації ігрової діяльності у початковій школі досліджували Н. Анікєєва, Д. Ельконін, О. Савченко, Г. Селевко, які підкреслюють важливість створення педагогічних умов для ефективного впровадження ігрових технологій у навчальний процес. Однак, незважаючи на наявність ґрунтовних досліджень, питання комплексного впровадження ігрових технологій як засобу формування ключових компетентностей молодших школярів у контексті НУШ потребує подальшого наукового аналізу та узагальнення.

У контексті Нової української школи формування ключових компетентностей молодших школярів розглядається як пріоритетний напрям сучасної початкової освіти. Згідно з Державним стандартом початкової освіти, ключові компетентності охоплюють не лише предметні знання, а й уміння навчатися впродовж життя, критичне мислення, комунікативні, соціальні, інформаційно-цифрові, екологічні та інші компетентності, які забезпечують цілісний розвиток особистості [1].

Ігрові технології, як педагогічний інструмент, мають значний потенціал у формуванні зазначених компетентностей. Вони дозволяють організовувати навчальний процес відповідно до вікових особливостей молодших школярів, стимулюючи їхню активність, творчість і самостійність. Зокрема, ігрова діяльність сприяє розвитку критичного мислення, оскільки учні вчаться аналізувати ситуації, приймати рішення, знаходити оптимальні шляхи розв’язання проблем [2, 4].

Важливим аспектом використання ігрових технологій є їхня здатність забезпечувати позитивний емоційний фон навчання, що підвищує мотивацію до засвоєння знань. Ігри створюють ситуації успіху, в яких кожна дитина має можливість проявити себе, розкрити власний потенціал, навчитися співпрацювати з однолітками, дотримуватися правил і норм поведінки [3]. Це, у свою чергу, сприяє формуванню соціальної та громадянської компетентностей, а також розвитку емоційного інтелекту.

Значну увагу сучасні дослідники приділяють класифікації ігрових технологій та їхній дидактичній ефективності. Виділяють такі основні види ігрових технологій: сюжетно-рольові ігри, дидактичні ігри, рухливі ігри, інформаційно-комунікаційні (цифрові) ігри. Кожен із цих видів має свої особливості та педагогічний потенціал. Наприклад, сюжетно-рольові ігри сприяють розвитку уяви, мовленнєвих і комунікативних навичок, формують уміння працювати в команді. Дидактичні ігри орієнтовані на засвоєння навчального матеріалу через виконання ігрових завдань, що підвищує інтерес до предмета та сприяє глибшому розумінню знань [2].

У контексті НУШ особливої актуальності набуває впровадження цифрових ігрових технологій, які враховують сучасні інформаційно-комунікаційні потреби учнів. Використання освітніх платформ, інтерактивних ігор, мобільних додатків дозволяє розширити можливості навчання, зробити його більш індивідуалізованим та адаптивним до потреб кожної дитини.

Результати емпіричних досліджень свідчать, що систематичне використання ігрових технологій у початковій школі сприяє формуванню у молодших школярів таких ключових компетентностей, як уміння навчатися впродовж життя, комунікативна, соціальна, інформаційно-цифрова, екологічна грамотність та ведення здорового способу життя [2].

Варто зазначити, що ефективність ігрових технологій залежить від педагогічної майстерності вчителя, його здатності правильно обирати ігри відповідно до навчальних цілей, вікових та індивідуальних особливостей учнів, а також організовувати рефлексію та обговорення результатів ігрової діяльності. Успішне впровадження ігрових технологій передбачає дотримання таких принципів, як поступове ускладнення завдань, поєднання навчальних і виховних цілей, забезпечення єдності зовнішньої та внутрішньої активності учнів[2, 3].

Загалом, ігрові технології у початковій школі виступають не лише засобом навчання, а й важливим чинником соціалізації, розвитку особистісних якостей, формування позитивної мотивації до навчання та підготовки до життя в сучасному суспільстві. У таблиці 1 представлено основні види ігрових

технологій та їхній вплив на формування ключових компетентностей молодших школярів.

Таблиця 1

Основні види ігрових технологій та їхній вплив на формування ключових компетентностей молодших школярів

Вид ігрової технології	**Ключові компетентності, що формуються**
Сюжетно-рольові ігри	Комунікативна, соціальна, громадянська
Дидактичні ігри	Навчальна, критичне мислення, інформаційна
Рухливі ігри	Здоров'язбережувальна, командна робота
Цифрові ігрові технології	Інформаційно-цифрова, самоосвітня, екологічна

Таким чином, ігрові технології є універсальним інструментом, що забезпечує формування широкого спектра ключових компетентностей у молодших школярів у контексті НУШ, сприяючи їхній всебічній підготовці до подальшого навчання та життя в інформаційному суспільстві.

Аналіз сучасних наукових підходів та практичного досвіду впровадження ігрових технологій у початковій школі засвідчує їхню високу ефективність у формуванні ключових компетентностей молодших школярів. Ігрові технології забезпечують індивідуалізацію освітнього процесу, активізують пізнавальну діяльність, сприяють розвитку критичного мислення, комунікативних, соціальних та інформаційно-цифрових компетентностей. Вони створюють умови для формування позитивної мотивації до навчання, розвитку творчого потенціалу, самостійності та відповідальності учнів. Успішна реалізація ігрових

технологій у контексті НУШ можлива за умови педагогічної майстерності вчителя, науково обґрунтованого добору ігор та системного підходу до організації ігрової діяльності. Перспективи подальших досліджень полягають у розробці інноваційних ігрових методик, адаптації цифрових ігор до освітніх потреб та удосконаленні педагогічних умов формування ключових компетентностей у молодших школярів.

Список використаних джерел та літератури

6. Державний стандарт початкової освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 № 87 «Про запровадження Державного стандарту початкової освіти». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text

7. Дячук П., Перфільєва Л., Ломака О. Педагогічний потенціал ігрової технології навчання у контексті формування ключових компетентностей школярів 6–7-літнього віку. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2023. № 4. С. 145–152. DOI: https://doi.org/10.31499/2307-4906.4.2022.270394

8. Пересоляк Т. І. Ігрові технології як засіб формування ключових компетентностей учнів початкових класів в Новій українській школі. *Інноваційні процеси в початковій освіті: теорія, практика, перспективи : зб. тез виступів учасн. Регіонал. наук.-практ. семінару здобувачів ст. магістра поч. освіти (м. Рівне, 2-3 трав. 2023 р.)*. 2023. С. 262-267. URL: https://dspace.megu.edu.ua:8443/jspui/handle/123456789/4085

9. Шевчук О., Бєлікова Н. Розвиток ключових компетентностей НУШ засобами ігрової діяльності у початковій школі. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*. 2023. Випуск 12 (172). С. 182-186. DOI: https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2023.12(172).36

УДК 37.014

Ольга Кисла,
асистент кафедри професійно-педагогічної,
спеціальної освіти, андрагогіки та управління
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Ігор Вербовський,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти,
андрагогіки та управління
Житомирський державний університет імені Івана Франка

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

У сучасних умовах глобалізаційних процесів освіта постає ключовим чинником забезпечення конкурентоспроможності держави, формування людського капіталу та інтеграції у світовий освітній простір. Глобалізація зумовлює необхідність трансформації підходів до організації, управління та змісту освітньої діяльності, що вимагає від закладів освіти розробки ефективних стратегій розвитку, здатних забезпечити якість, інноваційність та відповідність міжнародним стандартам. Особливої актуальності набуває питання формування стратегії розвитку закладу освіти, яка враховує виклики цифровізації, інтернаціоналізації та динамічних змін у суспільстві, економіці й культурі. Саме стратегічне управління дозволяє закладам освіти адаптуватися до нових реалій, забезпечувати сталий розвиток та готувати випускників до життя і праці у глобалізованому світі.

Проблематика стратегічного розвитку закладів освіти в умовах глобалізації активно досліджується як українськими, так і зарубіжними науковцями. Зокрема, питання впливу глобалізації на освітні системи розглядали Т. Прохоренко [4], а також міжнародні дослідники, серед яких J. Selmi, який аналізував стратегії створення університетів світового класу [8]. Українська науковиця С. Сисоєва

акцентує увагу на необхідності формування відкритих університетів для професійної підготовки фахівців у глобальному освітньому середовищі [5]. У працях К. Ходаковської та П. Пузирьової розкрито тенденції розвитку освіти під впливом глобалізаційних процесів і визначено роль освіти як основи інноваційної економіки [6]. Вагомий внесок у дослідження теоретико-методичних засад формування стратегії розвитку закладу освіти зроблено у наукових працях О. Яковенко та А. Сінкевич, де проаналізовано чинники та етапи стратегічного планування в освіті [7]. Таким чином, науковий дискурс охоплює як концептуальні, так і практичні аспекти стратегічного розвитку освітніх закладів у контексті глобалізації.

Стратегія розвитку закладу освіти в умовах глобалізаційних процесів передбачає комплексний підхід до визначення цілей, завдань і напрямів діяльності, орієнтованих на забезпечення конкурентоспроможності, якості та інноваційності освітнього середовища. Глобалізація створює нові можливості для інтеграції у світовий освітній простір, але водночас висуває низку викликів, пов’язаних із необхідністю збереження національної ідентичності, адаптації до міжнародних стандартів, забезпечення рівного доступу до освіти та розвитку людського капіталу [2].

Одним із ключових завдань сучасної стратегії є впровадження інноваційних освітніх технологій, що сприяють формуванню компетентностей, необхідних для життя та професійної діяльності у глобалізованому світі. Зокрема, у стратегічних документах країн ЄС наголошується на необхідності розвитку цифрової грамотності, критичного мислення, креативності, підприємливості та міжкультурної компетентності [3]. Важливим аспектом є також створення умов для безперервної освіти, що дозволяє особистості адаптуватися до змін на ринку праці та суспільних трансформацій.

Управління розвитком закладу освіти вимагає модернізації організаційної структури, підвищення автономії, гнучкості управлінських рішень та залучення стейкхолдерів до процесу стратегічного планування. В умовах глобалізації зростає роль міжнародної співпраці, академічної мобільності, участі у спільних

дослідницьких проєктах, що сприяє підвищенню якості освітніх послуг та інтеграції у світову наукову спільноту [1].

Особливу увагу слід приділяти питанням інклюзії, соціальної справедливості та забезпечення рівних можливостей для всіх учасників освітнього процесу. Європейська стратегія «Освіта і навчання 2020» визначає інклюзію та гендерну рівність як пріоритетні напрями розвитку, а також підтримку зеленої та цифрової трансформації освітнього простору [3]. У контексті української освіти стратегія розвитку має враховувати національні особливості, зокрема, потребу у збереженні культурної спадщини, підтримці української мови та формуванні громадянської ідентичності.

Важливим інструментом стратегічного розвитку є впровадження системи моніторингу та оцінювання якості освіти, що дозволяє своєчасно реагувати на виклики, коригувати освітню політику та забезпечувати сталий розвиток закладу. Зокрема, у стратегіях розвитку освітніх установ України акцентується на необхідності створення сприятливого освітнього середовища, підтримки обдарованих учнів, розвитку матеріально-технічної бази, а також підвищення професійної компетентності педагогічних кадрів.

Таким чином, до основних компонентів такої стратегії можемо віднести: інноваційний розвиток, міжнародну інтеграцію, інклюзивність, збереження національної ідентичності, забезпечення якості освіти та гнучкість управління (Таблиця 1).

Таблиця 1

Основні компоненти стратегії розвитку закладу освіти в умовах глобалізації

Ключовий компонент	**Зміст та функціональне призначення**
Інноваційний розвиток	Впровадження сучасних освітніх технологій, розвиток цифрових компетентностей, стимулювання творчості та інноваційної активності учасників освітнього процесу

Міжнародна інтеграція	Розвиток міжнародного співробітництва, участь у глобальних освітніх проєктах, академічна мобільність, обмін досвідом
Інклюзивність	Забезпечення рівного доступу до освіти, підтримка різних соціальних груп, створення безбар'єрного освітнього простору
Збереження національної ідентичності	Формування патріотизму, підтримка національної культури, мови, традицій, розвиток громадянської свідомості
Забезпечення якості освіти	Системний моніторинг, внутрішнє та зовнішнє оцінювання, підвищення стандартів освітньої діяльності
Гнучкість управління	Розширення автономії закладу, залучення стейкхолдерів до прийняття рішень, адаптивне стратегічне планування

Успішна реалізація стратегії розвитку потребує системної взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу, залучення громадськості, бізнесу, органів влади та міжнародних партнерів. Важливо забезпечити сталість змін, їх відповідність сучасним світовим тенденціям і національним пріоритетам, що дозволить закладу освіти не лише адаптуватися до глобальних викликів, а й стати активним суб'єктом формування майбутнього освітнього простору.

Стратегія розвитку закладу освіти в умовах глобалізаційних процесів має ґрунтуватися на принципах інноваційності, інтернаціоналізації, інклюзії та збереження національної ідентичності. Глобалізація створює нові можливості для інтеграції у світовий освітній простір, проте вимагає від закладів освіти гнучкості, здатності до саморозвитку та впровадження сучасних управлінських і педагогічних практик. Ефективна стратегія розвитку повинна забезпечувати якість освіти, рівний доступ, розвиток людського потенціалу і конкурентоспроможність випускників. Досягнення цих цілей можливе лише за умови системної модернізації освітнього середовища, впровадження інновацій, розширення міжнародної співпраці та активної участі всіх зацікавлених сторін у стратегічному плануванні.

Список використаних джерел та літератури

1. Зінченко В., Базелюк Н., Бойченко М., Горбунова Л., Курбатов С., Мєлков Ю., Шипко О. Стратегії вищої освіти в умовах інтернаціоналізації для стійкого розвитку суспільства: монографія / за ред. Зінченка В. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2020. 199 с.
2. Коляда І. Г. Особливості трансформації освіти в епоху глобалізації. *Науково-теоретичний альманах Грані*. 2017. Том 20, № 8. С. 37-42. DOI: https://doi.org/10.15421/1717111
3. Локшина О. І., Глушко О. З., Джурило А. П., Кравченко С. М., Нікольська Н. В., Тименко М. М., Шпарик О. М. Тенденції розвитку шкільної освіти в країнах ЄС, США та Китаї : монографія / за ред. О. І. Локшиної. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2021. 350 с.
4. Прохоренко Т. Г. Глобалізація освіти та її наслідки. *Академічні візії*. 2025. Випуск 39. С. 1-10. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.14882099
5. Сисоєва С. О. Освіта і особистість в умовах постіндустріального світу: монографія. Хмельницький: ХГПА, 2008. 324 с.
6. Ходаковська К., Пузирьова П. Проблеми та перспективи вищої освіти в умовах глобалізації. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/%2016920/1/PIONBUG_2020_P174-177.pdf
7. Яковенко О. І., Сінкевич А. В. Теоретико-методичні засади формування стратегії розвитку закладу освіти. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2023. № 9. DOI: https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-9-04-09
8. Shaposhnykov K., Filyppova S., Lagodiienko V., Krylov D., Svinarova H. Desenvolvimento inovador das universidades nas condições da globalização. *Revista Tempos E Espaços Em Educação*. 2022. V. 15, № 34. P. 1-13. DOI: https://doi.org/10.20952/revtee.v15i34.17608

УДК 35:61

Владислав Матвєєв,
здобувач 1 курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування
Західноукраїнського національного університету
асистент кафедри соціальної та практичної психології
Житомирського державного університету імені Івана Франка

Олександр Пухкал,
доктор наук з державного управління, професор,
професор каефдри права та публічного управління
Житомирський державний університет імені Івана Франка

МІЖГАЛУЗЕВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ УПРАВЛІННЯ ЗДОРОВ'ЯМ НАСЕЛЕННЯ РЕГІОНУ

Міжгалузеве співробітництво набуває особливої ваги у сучасних умовах трансформації системи охорони здоров'я України, що зумовлено процесами децентралізації, економічної нестабільності та впливом зовнішніх викликів, зокрема війни. Від ефективності взаємодії між різними секторами залежить здатність регіональних систем забезпечити якісне управління здоров'ям населення, інтеграцію медичних, соціальних, освітніх та інших послуг. Врахування інтересів здоров'я у всіх сферах державної політики та об'єднання ресурсів різних галузей є ключем до сталого розвитку громад і підвищення якості життя населення. Відтак, дослідження міжгалузевого співробітництва як чинника підвищення якості управління здоров'ям населення регіону є актуальним і відповідає сучасним потребам державного управління та суспільства.

Питання міжгалузевого співробітництва у сфері охорони здоров'я активно досліджуються як українськими, так і зарубіжними науковцями. В Україні важливий внесок зроблено у Концепції розвитку системи громадського здоров'я,

де підкреслено необхідність інтеграції зусиль усіх секторів для формування ефективної політики [1]. Серед зарубіжних досліджень варто відзначити роботи World Health Organization, де обґрунтовано підходи до міжгалузевої співпраці в рамках концепції Health in All Policies (HiAP) [6]. Lim і Lin аналізують необхідність цілісного урядового підходу до управління здоров'ям [3], а також дослідження M Guglielmin, C Muntaner, P O'Campo, K Shankardass, які розглядають практичні аспекти міжгалузевої взаємодії для зміцнення кадрового потенціалу системи охорони здоров'я [2]. У науковій літературі також наголошується на ролі системного підходу та належного врядування для досягнення синергії між секторами [4].

Міжгалузеве співробітництво у сфері управління здоров'ям населення регіону розглядається як фундаментальний чинник підвищення якості медичних послуг, забезпечення їх доступності та ефективності. В умовах децентралізації та реформування системи охорони здоров'я України актуалізується потреба у створенні інтегрованих моделей взаємодії між органами місцевого самоврядування, закладами охорони здоров'я, соціальними службами, освітніми установами та іншими стейкхолдерами. Згідно з Концепцією розвитку системи громадського здоров'я, досягнення високої якості управління можливе лише за умови координації дій на всіх рівнях – від центральних органів виконавчої влади до територіальних громад, із залученням громадянського суспільства [1].

Міжнародний досвід, зокрема концепція Health in All Policies (HiAP), підкреслює важливість політичної волі, спільного бачення та розробки взаємодоповнюючих політик, що створюють синергію між секторами. Дослідження World Health Organization доводять, що для зміцнення кадрового потенціалу системи охорони здоров'я необхідно уникати ізольованих рішень і впроваджувати цілісний підхід до управління, що передбачає обмін інформацією, спільне фінансування та стратегічне планування [6]. Практика співробітництва територіальних громад в Україні демонструє ефективність таких форм, як делегування повноважень, створення спільних органів управління та реалізація спільних проектів, спрямованих на розвиток

інфраструктури та підвищення якості медичних послуг.

Значущим аспектом міжгалузевої взаємодії є створення інформаційних систем та механізмів моніторингу, що дозволяють оцінювати вплив політик різних секторів на здоров'я населення. Впровадження індикаторів, інструментів та аналітичних підходів до міжгалузевого моніторингу сприяє підвищенню прозорості, ефективності та підзвітності управлінських рішень. Водночас, для забезпечення стійкості міжгалузевих партнерств необхідно враховувати політичний, економічний, соціальний та організаційний контексти, а також розвивати довіру між партнерами, підтримувати баланс між формальними та неформальними структурами взаємодії.

Управління міжгалузевими співробітництвами потребує розвиненої системи врядування, що включає як структурні, так і реляційні компоненти. Дослідження показують, що внутрішня легітимність і довіра формуються через наявність чітких правил, розподіл ресурсів і спільне прийняття рішень, тоді як зовнішня легітимність забезпечується залученням громади, лідерством і визначенням спільних вигід [4]. Важливою умовою є також постійне оцінювання партнерств з метою їх удосконалення та адаптації до змінних умов.

Ефективність міжгалузевого співробітництва в регіональному управлінні здоров'ям проявляється у підвищенні якості та доступності медичних послуг, оптимізації використання ресурсів, розвитку інфраструктури та впровадженні інноваційних підходів до профілактики і лікування. Зокрема, спільні проекти територіальних громад дозволяють створювати сучасні медичні заклади, впроваджувати новітнє обладнання, забезпечувати безперервний професійний розвиток медичних працівників і підвищувати рівень задоволеності населення медичними послугами.

Варто зазначити, що успішна реалізація міжгалузевого співробітництва залежить від наявності чіткої нормативно-правової бази, політичної підтримки, фінансових ресурсів та інституційної спроможності органів управління. Водночас, існують виклики, пов'язані з недостатньою координацією, обмеженістю ресурсів, короткими політичними циклами та економічними

шоками, що можуть знижувати ефективність співпраці. Для подолання цих бар'єрів необхідно впроваджувати системний підхід, що передбачає інтеграцію стратегічного планування, розвиток лідерства, побудову довготривалих партнерств і забезпечення постійного моніторингу результатів.

Міжгалузеве співробітництво виступає не лише інструментом підвищення якості управління здоров'ям населення регіону, а й основою для формування сталих, інноваційних та орієнтованих на потреби громад систем охорони здоров'я.

Таким чином, міжгалузеве співробітництво є визначальним чинником підвищення якості управління здоров'ям населення регіону, оскільки забезпечує інтеграцію ресурсів, знань і зусиль різних секторів для досягнення спільної мети. Досвід України та зарубіжних країн свідчить про необхідність впровадження цілісного підходу до розробки та реалізації політик у сфері охорони здоров'я, що передбачає координацію дій, розвиток партнерств і постійний моніторинг результатів. Важливими умовами успішної співпраці є політична підтримка, наявність нормативно-правової бази, фінансове забезпечення та інституційна спроможність органів управління. Подолання існуючих викликів можливе шляхом впровадження системного підходу, розвитку лідерства, побудови довіри та забезпечення прозорості процесів. Перспективним напрямом подальших досліджень є аналіз впливу міжгалузевого співробітництва на конкретні показники здоров'я населення та розробка моделей стійких партнерств для регіонального розвитку систем охорони здоров'я.

Список використаних джерел та літератури

10. Про схвалення Концепції розвитку системи громадського здоров'я: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.11.2016 р. № 1002-р. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/249618799

11. Guglielmin M, Muntaner C, O'Campo P, Shankardass K. A scoping review of the implementation of health in all policies at the local level. *Health Policy*. 2018. Volume 122, Issue 3. P: 284–92. DOI: https://doi.org/10.1016/j.healthpol.2017.12.005

12. Lim M., Lin V. Governance in health workforce: how do we improve on the

concept? A network-based, stakeholder-driven approach. *Human Resources for Health*. 2021. № 19:1. P. 1–10. DOI: https://doi.org/10.1186/s12960-020-00545-0

13. Such E., Smith K., Woods H. B., Meier P. Governance of Intersectoral Collaborations for Population Health and to Reduce Health Inequalities in High-Income Countries: A Complexity-Informed Systematic Review. *International Journal of Health Policy Management*. 2022. № 11 (12). P. 2780-2792. DOI: https://doi.org/10.34172/ijhpm.2022.6550

14. Tancred T., Caffrey M., Falkenbach M., Raven J. Article Navigation Journal Article The pathway to health in all policies through intersectoral collaboration on the health workforce: a scoping review. *Health Policy and Planning*. 2024. Volume 39. P. i54–i74. DOI: https://doi.org/10.1093/heapol/czae046

2. World Health Organization. 2016a. Global Strategy on Human Resources for Health: Workforce 2030. Geneva. URL: https://search.worldcat.org/title/984718789?oclcNum=984718789

УДК 351:355]

Ярослав Реморов,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
спеціальність 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)
Інеса Новіцька,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри професійно-педагогічної,
спеціальної освіти, андрагогіки та управління
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ В УМОВАХ ВОЄННИХ ТА ПОВОЄННИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Сучасний етап розвитку України характеризується кардинальними трансформаціями в усіх сферах суспільного життя, зумовленими воєнними діями та їх наслідками. Як один із ключових інститутів державотворення, система професійної освіти теж зазнає значних змін, які вимагають переосмислення підходів до підготовки управлінських кадрів.

Воєнний стан та повоєнна реконструкція України висувають нові вимоги до керівників закладів професійної освіти. Так, вимагають оновлення традиційні моделі управління, оскільки необхідно постійно адаптуватися до мінливих обставин. Формування управлінської культури майбутніх керівників має враховувати специфіку воєнного часу, зокрема управління в умовах невизначеності, кризовий менеджмент, психологічну стійкість та здатність до швидкої адаптації. Нова реформа освіти вимагає не просто вдосконалення старої системи, а побудови нової яка базується на реалізації концепції навчання впродовж усього життя, яка у свою чергу змінює парадигму управління в системі освіти.

Заклади професійної (професійно-технічної) освіти потребують керівників нового типу, здатних ефективно управляти в умовах обмежених ресурсів та постійних змін, забезпечувати безперервність освітнього процесу в екстремальних умовах, впроваджувати інноваційні підходи до дистанційного та змішаного навчання, підтримувати психологічний клімат в колективі та адаптувати освітні програми до потреб воєнного та повоєнного відновлення. Відповідно це вимагає нових: моделей управління в системі освіти, стратегій управління закладом освіти, управлінського мислення, лідерів, освітнього середовища, управлінської культури, підходів до управління розвитком персоналу, синергії стилів управління, професійних компетентностей, освітніх та управлінських технологій тощо [1].

Аналіз наукових джерел підтверджує актуальність окресленої проблеми. Особливості формування управлінських умінь висвітлені у науковому доробку

Гуревича І., Мудрика О., Маслова В., Спіріна Л. та ін. Такі науковці як Бондарь В., Даниленко Л., Калініна Л., Маслов В., Пікельна В., Луговий В., Єльнікова Г., Рябова З., Сорочан Т. та низка інших учених досліджували проблему вдосконалення управління у сфері освіти. Питання фахової підготовки менеджерів освіти представлені у працях Батченко Л., Карамушки Л., Олійника В., Скрипник М., Єльнікової Г., Хрикова Є. та ін. Методичні проблеми безперервної професійної освіти представлені у працях Зязюна І., Ничкало Н., Семиченко В. тощо. Формування компетентності керівників закладів професійної освіти досліджували Радкевич О., Рябова З., Ягупов В., Особливості формування управлінської культури були предметом дослідження Гуменного О., Лапшиної В., Пермінової Л., Гриньової В., Калашнікової С., Тимошко Г. та ін.

Зокрема, в працях Радкевич В. [2; 3] проаналізовано вплив педагогічних інновацій на розвиток професійної освіти в Україні в умовах воєнних та повоєнних трансформацій. Представлено особливості розвитку професійної та фахової передвищої освіти під впливом безпекових, соціально-економічних та соціально-гуманітарних викликів, висвітлено глобальні трансформації вітчизняної професійної освіти (законодавчі, цифрові, управлінські, ціннісні) та їх вплив на перебудову основ системи освіти. Визначено, що впровадження педагогічних інновацій дозволяє забезпечити ефективний професійний розвиток педагогічних працівників, вдосконалити саму системи професійної (професійно-технічної) освіти та впливає на різні безпекові сфери держави й суспільства.

Управлінська культура як наукова категорія розглядається сучасними дослідниками як інтегративне явище, що поєднує ціннісні орієнтації, знання, навички, досвід та стиль управлінської діяльності керівника. В умовах воєнних трансформацій це поняття набуває нових змістових характеристик, пов'язаних з необхідністю управління в екстремальних умовах, високим рівнем стресу та невизначеності.

Теоретичний аналіз наукової літератури свідчить про багатоаспектність поняття «управлінська культура». Системний підхід розглядає її як складну систему взаємопов'язаних елементів: когнітивного (знання теорії управління,

нормативно-правової бази), аксіологічного (ціннісні орієнтації, етичні принципи), праксеологічного (практичні навички, досвід управлінської діяльності) та рефлексивного (здатність до самоаналізу та саморозвитку) компонентів [4; 5].

Культурологічний підхід акцентує увагу на культурних цінностях, традиціях та нормах, що формують управлінську поведінку. В умовах воєнних трансформацій особливого значення набувають патріотичні цінності, відповідальність за долю закладу та його працівників, готовність до самопожертви заради збереження освітнього процесу.

Компетентнісний підхід розглядає управлінську культуру як сукупність компетентностей, необхідних для ефективного управління в конкретних умовах. Воєнний час вимагає формування специфічних компетентностей: антикризового управління, управління в умовах обмежених ресурсів, психологічної стійкості, адаптивності до змін [3; 4; 5].

Теоретичною основою формування управлінської культури в умовах воєнних трансформацій є теорія кризового управління. Криза розглядається як ситуація, що характеризується високим рівнем невизначеності, обмеженістю часу для прийняття рішень, потенційною загрозою для існування організації та необхідністю нестандартних управлінських дій.

Кризове управління в освіті має свої особливості, пов'язані з соціальною відповідальністю освітніх закладів, необхідністю забезпечення безперервності освітнього процесу, збереження людських ресурсів та підтримки психологічного клімату. Воєнний стан створює специфічний тип кризи - екзистенційну кризу, що загрожує не лише функціонуванню закладу, але й існуванню суспільства в цілому [6].

Теорія адаптивного управління стає особливо актуальною в умовах постійно мінливого зовнішнього середовища. Адаптивне управління передбачає здатність організації швидко реагувати на зміни, перебудовувати свою діяльність, знаходити нові способи вирішення проблем. Для керівників закладів професійної освіти це означає необхідність формування гнучкості мислення,

творчого підходу до вирішення проблем, готовності до експериментування.

Психологічні теорії лідерства та управління набувають особливого значення в контексті воєнних трансформацій. Трансформаційне лідерство, що передбачає здатність надихати, мотивувати та об'єднувати людей навколо спільної мети, стає критично важливим для керівників освітніх закладів у воєнний час.

Теорія резільєнтності (психологічної стійкості) розглядає здатність особистості та організації долати труднощі, відновлюватись після кризових ситуацій та продовжувати розвиток. Формування резільєнтності стає ключовим завданням підготовки управлінських кадрів для умов воєнного та повоєнного періодів.

Психологія стресу та копінг-стратегій надає теоретичну основу для розуміння психологічних механізмів подолання стресових ситуацій. Керівники повинні не лише самі володіти навичками стрес-менеджменту, але й допомагати своїм підлеглим справлятися з психологічним навантаженням воєнного часу.

Теорії цифрової трансформації освіти набувають нового звучання в умовах воєнних дій, коли цифрові технології стають не просто інструментом модернізації, а засобом виживання освітньої системи. Цифрове лідерство передбачає здатність ефективно використовувати цифрові технології для управління освітнім процесом, комунікації з стейкхолдерами, моніторингу та оцінювання результатів.

Теорія мережевого управління розглядає сучасні організації як частину складних мереж взаємодії з різними стейкхолдерами. В умовах війни ці мережі стають життєво важливими для забезпечення ресурсами, інформацією, підтримкою.

Соціокультурна теорія розглядає управлінську культуру як продукт соціального та культурного контексту. Українська національна культура, з її традиціями демократичності, колективізму, взаємодопомоги, створює специфічне підґрунтя для формування управлінської культури. Воєнний час актуалізує такі традиційні українські цінності як патріотизм, жертовність, солідарність.

Теорія соціального капіталу підкреслює важливість довіри, соціальних зв'язків та мереж для ефективного управління. В умовах війни соціальний капітал стає критично важливим ресурсом для виживання та розвитку освітніх закладів [6].

Дослідження управлінської культури в контексті воєнних трансформацій є малодослідженою проблемою в українській педагогічній науці. Існує потреба в теоретичному обґрунтуванні та практичній розробці нових підходів до формування управлінських компетентностей, що враховують специфіку воєнного часу та перспективи повоєнного розвитку.

Система підготовки управлінських кадрів для професійної освіти потребує оновлення змісту, методів та форм навчання. Необхідно розробити нові освітні програми, що інтегрують традиційні управлінські знання з компетентностями кризового менеджменту, лідерства в умовах невизначеності та соціально-психологічної підтримки колективу.

Ефективне управління закладами професійної освіти є стратегічним завданням для відновлення та розвитку економіки України. Якість підготовки кваліфікованих робітничих кадрів безпосередньо залежить від управлінської культури керівників освітніх закладів, що робить дане дослідження важливим для забезпечення національної безпеки та економічного розвитку країни.

Таким чином, дослідження впливу воєнних та повоєнних трансформацій на формування управлінської культури майбутніх керівників закладів професійної освіти є актуальним з наукової, практичної та соціальної точок зору, що зумовлює необхідність комплексного вивчення цієї проблематики.

Список використаних джерел та літератури

1. Управління закладом освіти: Підручник для здобувачів другого рівня вищої освіти педагогічних університетів / С.Г. Немченко, В.В. Крижко, О.С. Боднар, В.В. Радул, О.М. Старокожко, Ю.І. Кондратенко. 2-е вид. перероб. і допов. Бердянськ: БДПУ, 2022. 506 с.

2. Радкевич, В.О. (2025). Вплив педагогічних інновацій на розвиток професійної освіти в Україні в умовах сучасних трансформацій. *Вісник НАПН*

України. 7(1), 1-17. https://doi.org/10.37472/v.naes.2025.7110

3. Радкевич, В.О., Бородієнко, О.В., & Кравець, С.Г. (2021). Професійна (професійно-технічна) освіта України в контексті євроінтеграційних процесів (порівняльний аналіз із країнами Європейського Союзу) : науково-аналітичні матеріали. Київ: ТОВ «ТРОПЕА». https://bit.ly/2URM9lW

4. Розвиток цифрової культури керівників закладів професійної освіти: монографія / О. Д. Гуменний. Київ, 2024. 280 с.

5. Королюк С.В. Розвиток управлінської культури керівника загальноосвітнього навчального закладу. Монографія. Полтава: 2007. 168 с.

6. Гобела В. В., Живко З. Б., Леськів Г. З., Мельник С. І. Управління кризовими ситуаціями : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 228 с.

УДК 321:323.1

Інеса Новіцька,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри професійно-педагогічної,
спеціальної освіти, андрагогіки та управління
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ЄДИНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ ПРОСТІР ЯК ФАКТОР ІНТЕГРАЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

У сучасних умовах глобалізації та інформаційного суспільства єдиний гуманітарний простір набуває особливого значення як фактор збереження національної ідентичності, зміцнення соціальної згуртованості та формування активного громадянського суспільства. Для України, що перебуває в процесі державного будівництва та протистояння зовнішній агресії, формування єдиного

гуманітарного простору стає стратегічним завданням національної безпеки.

Єдиний гуманітарний простір являє собою комплексну систему взаємопов'язаних культурних, освітніх, інформаційних та ціннісних елементів, що формують спільну основу для розвитку громадянського суспільства. Цей простір характеризується спільністю мови, культурних традицій, історичної пам'яті, освітніх стандартів та інформаційного середовища, створюючи підґрунтя для консолідації суспільства навколо спільних цінностей та ідеалів.

Основними структурними компонентами гуманітарного простору є мовний, освітній, інформаційний, культурний. Проаналізуємо їх в контексті єдиного гуманітарного простору. Так, мовний компонент є фундаментальною основою гуманітарного простору. Державна мова виступає не лише засобом комунікації, але й носієм культурних кодів, національної свідомості та ціннісних орієнтацій. Розвиток і поширення української мови в усіх сферах суспільного життя сприяє формуванню єдиної національної ідентичності та зміцненню соціальної згуртованості [1].

Освітній компонент охоплює систему закладів освіти, освітніх програм, підручників та методичного забезпечення, що формують єдині стандарти знань, навичок та компетентностей. Освіта відіграє ключову роль у передачі культурних цінностей, формуванні громадянської свідомості та патріотичних почуттів молодого покоління.

Інформаційний компонент включає засоби масової інформації, цифрові платформи, соціальні мережі та інші канали поширення інформації. Єдиний інформаційний простір забезпечує формування спільного розуміння суспільних процесів, консолідацію громадської думки та протидію деструктивним інформаційним впливам.

Культурний компонент охоплює мистецтво, літературу, традиції, звичаї та ритуали, що становлять основу національної культури. Культурна спадщина об'єднує людей, створює почуття належності до спільноти та формує колективну ідентичність [1; 2].

Формування спільної ідентичності є основним механізмом інтеграції

громадянського суспільства через гуманітарний простір. Спільна історична пам'ять, культурні символи, національні герої та традиції створюють основу для формування колективної ідентичності, що об'єднує різні соціальні групи навколо спільних цінностей.

Соціалізація та інкультурація відбуваються через систему освіти, культурні інституції, засоби масової інформації та громадські організації. Ці процеси забезпечують передачу культурних норм, цінностей та поведінкових моделей новим поколінням, сприяючи формуванню активних громадян.

Громадський діалог та комунікація в рамках єдиного гуманітарного простору створюють можливості для обговорення суспільних проблем, вироблення спільних рішень та формування консенсусу. Відкритий діалог між різними соціальними групами сприяє зниженню соціальної напруженості та зміцненню демократичних традицій. Культурна дипломатія та міжкультурний обмін розширюють гуманітарний простір за межі національних кордонів, створюючи можливості для інтеграції в європейський та світовий культурний простір при збереженні національної специфіки.

Державна політика у сфері гуманітарного розвитку має забезпечувати створення сприятливих умов для формування єдиного гуманітарного простору. Це включає розробку відповідного законодавства, фінансування культурних та освітніх програм, підтримку засобів масової інформації на державній мові [3].

Освітня політика держави повинна бути спрямована на формування громадянської компетентності, патріотичного виховання та розвитку критичного мислення. Стандарти освіти мають включати вивчення національної історії, культури, традицій та цінностей демократичного суспільства.

Інформаційна політика держави має забезпечувати розвиток якісної національної журналістики, протидію дезінформації та пропаганді, підтримку медіаграмотності населення. Важливим є створення сучасної системи державних засобів масової інформації, здатних конкурувати з приватними та зарубіжними медіа.

Культурна політика повинна сприяти збереженню та розвитку

національної культурної спадщини, підтримці сучасного мистецтва, розвитку культурних індустрій. Особлива увага має приділятися регіональному культурному розвитку та збереженню культурної різноманітності в рамках єдиного національного простору [3; 4; 5].

Глобалізаційні процеси створюють як можливості, так і загрози для національного гуманітарного простору. З одного боку, глобалізація відкриває доступ до світових культурних досягнень та сучасних технологій. З іншого боку, вона може призводити до уніфікації культур та втрати національної специфіки.

Інформаційні війни та пропаганда становлять серйозну загрозу для цілісності гуманітарного простору. Деструктивні інформаційні впливи можуть руйнувати суспільну згоду, поглиблювати соціальні розколи та підривати довіру до державних інституцій.

Соціальна фрагментація та поляризація суспільства ускладнюють формування єдиного гуманітарного простору. Економічна нерівність, регіональні відмінності, мовні та культурні суперечності можуть створювати бар'єри для суспільної інтеграції.

Цифровий розрив між різними соціальними групами може призводити до нерівного доступу до інформації та культурних ресурсів, що перешкоджає формуванню єдиного інформаційного простору.

Громадянське суспільство є суб'єктом формування гуманітарного простору. Відповідно, громадські організації відіграють важливу роль у формуванні гуманітарного простору через реалізацію культурних, освітніх та інформаційних проектів. Вони забезпечують громадський контроль за державною політикою, сприяють розвитку громадської ініціативи та самоорганізації [4; 5].

Неформальні об'єднання та спільноти, включаючи професійні асоціації, творчі спілки, волонтерські організації, створюють горизонтальні зв'язки в суспільстві та сприяють формуванню соціального капіталу.

Засоби масової інформації та медіа-платформи громадянського суспільства забезпечують альтернативні джерела інформації, сприяють

плюралізму думок та розвитку публічної сфери.

Освітні ініціативи громадянського суспільства, включаючи недержавні освітні заклади, курси громадянської освіти, програми медіаграмотності, доповнюють державну систему освіти та сприяють формуванню активних громадян.

Цифрова трансформація створює нові можливості для розвитку гуманітарного простору через використання сучасних технологій для збереження культурної спадщини, дистанційної освіти, онлайн-комунікації та цифрової творчості.

Європейська інтеграція відкриває можливості для участі в загальноєвропейських культурних та освітніх програмах при збереженні національної ідентичності та специфіки. Розвиток громадянського суспільства сприятиме формуванню більш демократичного та інклюзивного гуманітарного простору, що враховує інтереси різних соціальних груп та регіонів.

Інноваційні підходи до освіти, культури та комунікації дозволять створити більш динамічний та адаптивний гуманітарний простір, здатний відповідати викликам сучасності та майбутнього.

Єдиний гуманітарний простір є не лише результатом державної політики, але й продуктом активної участі громадянського суспільства у формуванні спільних цінностей, традицій та ідеалів. Його розвиток вимагає збалансованого підходу, що поєднує державне регулювання з громадською ініціативою, збереження національної специфіки з відкритістю до світового досвіду, єдність з різноманітністю.

Список використаних джерел та літератури

1. Гуманітарна політика в Україні: виклики та перспективи (Біла книга) : аналіт. доп. / [Сінайко О. О.(кер. авт. кол.), Тищенко Ю. А., Каплан Ю. Б., Михайлова О. Ю., Валевський О. Л. та ін.] ; за заг. ред. Ю. Б. Каплан, Ю.А. Тищенко. Київ : НІСД, 2020. 126 с.

2. Неймарк О. Формування українського гуманітарного простору в контексті забезпечення національної безпеки держави. Таврійський науковий вісник.

Серія: Публічне управління та адміністрування, 2022. (3), С. 77-84. https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2021.3.11

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо державної підтримки сфери культури, креативних індустрій, туризму, малого та середнього бізнесу у зв'язку з дією обмежувальних заходів, пов'язаних із поширенням коронавірусної хвороби COVID-19: Закон України 16 червня 2020 року № 692-IX https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/692-20/ed20231231#Text

4. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. / Збірник наукових праць. Інститут соціології НАН України, 2020 Вип. 7 (21). ISSN 2409-1103

5. Про заходи щодо підтримки сфери культури, охорони культурної спадщини, розвитку креативних індустрій та туризму : Указ Президента України від 18.08.2020 № 329/2020 / офіц. потрал Президента України В. Зеленського. URL: https://www.president.gov.ua/documents/3292020-34717

6. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки : Постанова Кабінет Міністрів України від 05.08.2020 № 695. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-strategiyi-regionalnogo-rozvitku-na-20212027-t50820

УДК: [378.147:004]:331.101.262:336.76

Андрій Спяк,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки
Інеса Новіцька,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри професійно-педагогічної,
спеціальної освіти, андрагогіки та управління
Житомирський державний університет імені Івана Франка

СТРУКТУРА ГОТОВНОСТІ ФАХІВЦІВ ДО ЦИФРОВІЗАЦІЇ РОБОЧИХ ПРОЦЕСІВ У СФЕРІ ФІНАНСОВИХ РИНКІВ

Цифровізація є одним із провідних трендів сучасного розвитку фінансових ринків, що суттєво трансформує традиційні робочі процеси, підвищує їх ефективність та відкриває нові можливості для учасників ринку. Водночас успішна імплементація цифрових технологій значною мірою залежить від рівня готовності фахівців, які забезпечують функціонування фінансової системи. Актуальність теми обумовлена необхідністю системного підходу до формування цієї готовності, що включає технічні, організаційні, психологічні та нормативно-правові складові.

Питання сутності процесів цифровізації в різних сферах суспільства, в тому числі цифровізації робочих місць, були предметом вивчення багатьох науковців, зокрема Е. Бріна, О. Вишневського, О. Гудзя, А. Макафі, А Маслова, Д. Стігліца, Дж. Ліклайдера, В. Ляшенко, В. Фостолович та ін.

Структура готовності фахівців до цифровізації робочих процесів у сфері фінансових ринків базується на комплексному підході, що враховує технічні, організаційні, психологічні та нормативно-правові аспекти. Цей підхід є необхідним для успішної трансформації фінансової сфери в умовах стрімкого розвитку цифрових технологій. Так, визначаємо, що структура готовності фахівців до цифровізації робочих процесів у сфері фінансових ринків включає технічну, організаційну, психологічну, нормативно-правову та аналітичну готовність.

Технічна складова передбачає володіння сучасними цифровими інструментами, такими як фінансові платформи, системи бізнес-аналітики (BI), штучний інтелект (AI), блокчейн та інші технології фінтеху. Фахівці повинні мати навички роботи з великими даними, автоматизації фінансових процесів і забезпечення кібербезпеки, оскільки зростання цифрових потоків підвищує ризики втручання і порушення конфіденційності [1].

Організаційний компонент включає здатність адаптуватися до нових цифрових процесів, працювати в команді в умовах цифрової трансформації, а

також ефективно взаємодіяти в цифровому середовищі. Важливою є підтримка з боку організації у вигляді навчання, ресурсів і мотивації для впровадження інноваційних рішень [4].

Психологічна готовність трактується як відкритість до змін, готовність приймати інновації та подолання опору новим технологіям є ключовими психологічними факторами. Цифровізація часто викликає стрес і невпевненість, тому важливо формувати культуру прийняття інновацій та безперервного навчання [1; 2].

Нормативно-правова готовність вимагає розуміння фахівцями вимог законодавства щодо цифрових фінансових операцій, дотримуватися стандартів кібербезпеки і забезпечувати відповідність нормативним актам. Це особливо важливо у сфері фінансових ринків, де регуляторні вимоги постійно оновлюються у відповідь на технологічні зміни [4].

Вміння аналізувати великі обсяги інформації, робити прогнози і приймати рішення на основі даних є критичною навичкою. Цифрові технології відкривають нові можливості для аналітики, що підвищує ефективність управління фінансами і знижує ризики [5; 6].

В процесі дослідження нами було виявлено ряд викликів та бар’єрів цифровізації у сфері фінансових ринків було з’ясовно, що процес цифровізації робочих процесів у сфері фінансових ринків супроводжується низкою суттєвих викликів та бар’єрів, які можуть уповільнювати або навіть блокувати ефективну трансформацію. Зокрема, це недостатній рівень цифрової грамотності, нерівномірний доступ до цифрових ресурсів, досить високі витрати на модернізацію інфраструктури, опір інноваціям і змінам, кіберзагрози та безпека даних.

Однією з ключових перешкод є низький рівень цифрової компетентності серед фахівців фінансової сфери. Незважаючи на зростаючу потребу у володінні сучасними інформаційними технологіями, багато працівників не мають достатніх знань і навичок для ефективного використання цифрових

інструментів. Це призводить до зниження продуктивності, помилок у роботі та опору нововведенням.

Ще одним бар'єром є нерівномірний доступ до сучасних цифрових технологій і ресурсів, що особливо актуально для регіональних і малих фінансових установ. Відсутність необхідної інфраструктури, недостатнє фінансування та обмежений доступ до високошвидкісного інтернету створюють умови для цифрової нерівності, що знижує загальну ефективність цифрової трансформації у фінансовому секторі.

Цифровізація потребує значних інвестицій у модернізацію технічної інфраструктури, впровадження нових програмних рішень, а також у забезпечення кібербезпеки. Для багатьох фінансових організацій, особливо малих і середніх, ці витрати можуть бути надто високими, що стримує їх активне впровадження цифрових технологій. Важливо розробляти економічно ефективні стратегії цифрової трансформації з урахуванням доступних ресурсів

Одним із суттєвих бар'єрів у процесі цифровізації є психологічний фактор опору змінам, працівники можуть відчувати страх перед невідомим, втрату контролю або побоювання щодо власної зайнятості через автоматизацію. Такий опір уповільнює адаптацію до нових технологій і знижує мотивацію до навчання.

Зі зростанням цифровізації збільшується і ризик кіберзагроз – від несанкціонованого доступу до інформації до масштабних кібератак. Фінансові ринки особливо вразливі до таких загроз через високу цінність оброблюваних даних. Забезпечення кібербезпеки стає критично важливим завданням, що вимагає не лише технічних рішень, а й підвищення обізнаності фахівців щодо безпечних практик роботи з цифровими системами [1; 3; 4; 6].

На основі проведено аналізу можемо надати рекомендації щодо підвищення готовності фахівців до цифровізації робочих процесів у сфері фінансових ринків, зокрема:

– інвестування в навчання і підвищення кваліфікації фахівців із застосуванням сучасних цифрових платформ і технологій;

– впровадження системних програм навчання та підвищення кваліфікації, орієнтованих на розвиток цифрової грамотності;

– розробка комплексних стратегій цифровізації, що поєднують технічні, організаційні та нормативні аспекти;

– підсилення кібербезпеки як основи безпечного функціонування цифрових фінансових систем;

– забезпечення цифрової інклюзії для рівного доступу до фінансових послуг усіх верств населення;

– формування культуру інновацій, підтримка відкритого діалогу, залучення персоналу до процесу змін;

– впровадження інноваційних рішень для підвищення ефективності та прозорості фінансових процесів [1; 2; 3; 4; 6].

Готовність фахівців до цифровізації робочих процесів у сфері фінансових ринків є багатовимірним і комплексним явищем, що охоплює технічні, організаційні, психологічні та нормативно-правові складові. Технічна складова передбачає володіння сучасними цифровими інструментами, навички роботи з великими даними, автоматизації та кібербезпеки. Організаційна готовність включає здатність адаптуватися до змін, ефективно працювати в цифровому середовищі та підтримувати інноваційні процеси. Психологічний аспект полягає у формуванні відкритості до інновацій, подоланні опору змінам та мотивації до безперервного навчання. Нормативно-правова складова забезпечує дотримання законодавчих вимог і стандартів, що є критично важливим для безпеки та стабільності фінансової діяльності.

Формування такої готовності вимагає системного, комплексного підходу, який передбачає інвестиції не лише у технічне оснащення, а й у розвиток цифрових компетенцій персоналу через навчальні програми, тренінги та підвищення кваліфікації. Важливо також створювати сприятливі умови для інтеграції цифрових технологій, що включають підтримку з боку керівництва, адаптацію організаційної культури, а також забезпечення кібербезпеки і захисту даних.

Застосування такого підходу сприятиме не лише підвищенню ефективності та якості робочих процесів у фінансовій сфері, а й значно підвищить конкурентоспроможність фінансових установ на національному та міжнародному рівнях. Це, у свою чергу, сприятиме сталому розвитку національної економіки, залученню інвестицій та підвищенню довіри з боку клієнтів і партнерів.

Отже, цифровізація фінансових ринків – це не лише технологічне оновлення, а й трансформація людського потенціалу, організаційних структур і нормативного середовища, що вимагає цілісного і стратегічного підходу для досягнення максимальних результатів та забезпечення стійкого розвитку галузі в умовах глобальної цифрової економіки.

Список використаних джерел та літератури

1. Бондарчук В.В. Цифрові технології в забезпечені фінансової результативності суб'єктів господарювання у зовнішньоекономічній діяльності. Економіка та суспільство. Вип. 71. 2025.

2. Вакалюк Т.А., Антонюк Д.С., Медведєва М.О., Новіцька І.В. Цифрова трансформація процесу підготовки майбутніх фахівців з інформаційних технологій : Монографія /за заг. ред. Вакалюк Т.А. Житомир: вид-во ФОП "О.О.Євенок", 2024. 166 с.

3. Дуна Н.Г. Цифровізація як мегатренд міжнародної економіки. Міжнародні економічні відносини. БІЗНЕСІНФОРМ. № 3. 2025. С.48-53.

4. Коваленко М.М., Сікало М.В. Роль цифровізації у розвитку публічних фінансів. Теорія та практика державного управління 2 (79). 2024. С.217-242.

5. Литвинов М.П., Трохимець О.І Цифровізація економіки та її вплив на національний економічний розвиток. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Вип.54. 2025. С.89-94.

6. Стендер С.В., Бойченко М.В.,. Дорош Р.І. Дослідження потенціалу цифрового фінансового простору для сталого розвитку економіки України. Актуальні питання економічних наук.

УДК: 33.05.044.372:378.091.113

Юрій Назарчук,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки
Новіцька Інеса,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри професійно-педагогічної,
спеціальної освіти, андрагогіки та управління
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ВПЛИВ КРИЗОВИХ ОБСТАВИН НА РОЗВИТОК УПРАВЛІНСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ КЕРІВНИКІВ СТРУКТУРНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Сучасні умови функціонування закладів вищої освіти визначаються високою мірою трансформаційності, невизначеності та кризових чинників, що ставить перед керівниками нові вимоги щодо гнучкості та сучасного стратегічного мислення. Розвиток управлінського потенціалу в таких умовах не лише необхідність, а й важливий ререурс забезпечення стійкості закладу вищої освіти. Криза виступає як каталізатор управлінських трансформацій, оскільки аналіз кризових умов (економічних, соціальних, військових), дослідження їх впливу на формування управлінських компетенцій керівників структурних підрозділів ЗВО дозволять сформувати кейси даних з виявлення ключових трансформацій управлінських практик. Зокрема, щодо розвитку гнучкості та адаптивності, формування антикризової комунікації та стратегічного планування. Крім того, це дозволить підібрати інструменти оцінювання ефективності керівників у контексті подолання викликів.

Питання розвитку управлінського потенціалу у процесі професійної діяльності досліджували як вітчизняні (І. Безена, Н. Безлюдна, Т. Дуткевич,

Л. Вознюк, Г. Єльнікова, Л.Калініна, О. Мармаза, Є. Хриков та ін.), так зарубіжні науковці (L. Barton, D. Canyon, J.Caponigro, W.Coombs, E. Devlin та ін.).

Сучасні кризи (економічні потрясіння, пандемія COVID-19, політична турбулентність, повномасштабна війна в Україні тощо) зумовили радикальні зміни в управлінні закладами вищої освіти. Їх поява та існування продемонстрували важливість мобілізації внутрішніх ресурсів керівників усіх структурних підрозділів. Керівники структурних підрозділів (деканати, кафедри, відділи, лабораторії тощо) стикаються з необхідністю швидко адаптуватися до змін, зберігаючи функціональність установи. Перед керівниками ЗВО постає вимога набуття та вдосконалення сучасних навичків стратегічного планування, зосереджуючись на пріоритетах виживання та адаптації організації. Ключовими є вміння розподіляти обмежені ресурси (фінансові, кадрові), мінімізувати ризики та сформувати відповідні уміння в середній управлінській ланці [5; 6].

В умовах кризи підвищується актуальність антикризового управління, що вимагає від керівника здатності до адаптації, інноваційності та ефективної комунікації з колективом. Так, викликами для керівників у період кризи є необхідність оперативного реагування на зміни, ефективного розподілу ресурсів, постійного моніторингу ситуації та коригування управлінських стратегій; підвищення вимог до лідерських якостей, мотивації колективу, створення безпечного освітнього середовища та підтримки психоемоційного стану персоналу; збереження якості освітнього процесу та конкурентоспроможності закладу в умовах скорочення фінансування, кадрових втрат і зовнішнього тиску [3; 4; 6].

Досвід роботи в таких умовах дозволив виявити ряд тенденцій:

- посилення ролі гнучкого лідерства, здатності швидко адаптуватися, приймати рішення в умовах невизначеності;
- зростання значущості емоційного інтелекту, здатності підтримувати команду, формувати атмосферу довіри та впевненості як одного з найважливіших чинників виживання організації;

- необхідність стратегічного бачення та планування, зокрема довгострокового планування та розвиток вмінь бачити можливості за межами негараздів.

Управлінський потенціал трактується як інтегральна характеристика особистісно-професійної готовності керівника до ефективного управління в умовах змін, яка охоплює управлінську компетентність, лідерські якості, здатність до саморефлексії та адаптації. Під впливом кризових обставин ці компоненти або мобілізуються, або, навпаки, блокуються. Саме тому криза розглядається не лише як деструктивне явище, а й як каталізатор внутрішніх ресурсів керівника.

На основі аналізу практичного досвіду та наукових досліджень можемо виділити низку педагогічних умов, що сприяють ефективному розвитку управлінського потенціалу. Зокрема, це є професійна підтримка та наставництво: регулярні тренінги, коучинг, створення середовища взаємонавчання керівників; формування інституційної культури відкритості: формування середовища, де підтримується ініціативність, критичне мислення, конструктивне обговорення управлінських рішень; забезпечення рефлексивних практик: щоденники управлінських рішень, зворотний зв’язок від колег та підлеглих; інтеграція досвіду кризового управління у програми підвищення кваліфікації: моделювання сценаріїв, кейс-методи, аналіз управлінських помилок тощо.

На основі викладено, до основних напрямів розвитку управлінського потенціалу в кризових умовах можемо віднести: формування, вдосконалення та набуття управлінських компетентностей, знань умінь, навичок, способів мислення та цінностей, необхідних для ефективної діяльності у складних та динамічних умовах; підвищення професійної мобільності, розвиток функціональної та особистісної компетентності, здатності до саморозвитку та навчання протягом життя; формування стратегічного мислення та здатності бачити кризову ситуацію у широкому контексті, визначати довгострокові напрями розвитку підрозділу та закладу в цілому.

Крім того, можна виділити інституційні та особистісні фактори розвитку управлінського потенціалу, зокрема, впровадження новаторських ідей, методів та технологій управління як відповідь на кризові виклики; системна підтримка професійного розвитку керівників через підвищення кваліфікації, обмін досвідом, наставництво та участь у професійних спільнотах; усвідомлення значення інституційної автономії, відповідальності та диверсифікації джерел фінансування для стійкості системи управління вищою освітою [1; 2; 4; 6; 7].

Отже, кризові обставини виступають потужним стимулом для розвитку управлінського потенціалу керівників структурних підрозділів ЗВО, сприяючи формуванню нових компетентностей, підвищенню адаптивності та інноваційності управлінських рішень, актуалізують потребу в інноваційних підходах до управління. Вони є і як викликом, так і ресурсом для розвитку управлінського потенціалу керівників структурних підрозділів ЗВО. Успішне подолання криз залежить від здатності керівників до адаптації, стратегічного мислення, комунікативних навичок, гнучкості та готовності до саморозвитку. Формування відповідних педагогічних умов у структурі закладу вищої освіти є ключем до зростання стійкості та управлінської ефективності в умовах змін.

Список використаних джерел та літератури

1. Дороніна М. С., Лугова В. М., Сєріков Д. О., Доронін С. А. Розвиток управлінської компетентності керівників підприємств : монографія. Харків : ФОП Лібуркіна Л. М., 2019. 182 с.

2. Маршавін Ю., Сідлецький С., Кицак Т. Роль Управлінських компетентностей керівництва ЗВО у забезпеченні якості вищої освіти в Україні // Актуальні проблеми економіки. № 4 (262), 2023. С. 71-82. https://eco-science.net/wp-content/uploads/2023/04/04.23._topic_Yuriy-M.-Marshavin-Stepan-I.-Sidletskyi-71-82-1.pdf

3. Михайлова Є. В. Вплив економічних кризових явищ на сферу освіти. Економічний простір. №171ю 2021. С. 37-41.

4. Сбруєва А.А. Розвиток європейської вищої освіти в умовах глобальної фінансово-економічної кризи. Український педагогічний журнал. №4. 2015. С.228-241.

5. Сич Т. Управління закладом вищої освіти у кризових ситуаціях // Актуальні питання гуманітарних наук. Вип 55, том 3, 2022. С. 208-212. https://www.aphn-journal.in.ua/archive/55_2022/part_3/32.pdf

УДК: 373:37.091.3:37.014.5

Павло Поліщук

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальність 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)

ВЧИТЕЛЬ ЯК КЛЮЧОВА ФІГУРА У ФОРМУВАННІ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Безпечне освітнє середовище є фундаментальною умовою для ефективного навчання, розвитку особистості та формування соціально відповідальної громадянської позиції учнів. У сучасних умовах, коли освітній простір стикається з численними викликами – від булінгу до психологічних травм, спричинених соціальними та навіть воєнними кризами, роль вчителя як творця і гаранта безпеки набуває особливого значення. Вчитель не лише передає знання, а й формує атмосферу довіри, підтримки та взаємоповаги, що є основою психологічної, фізичної та соціальної безпеки учнів.

Наукові праці підтверджують особливе місце та роль педагога у освітньому середовищі закладу, зокрема Васянович Г.П. акцентує увагу, що педагог у закладі вищої освіти має завдання виховувати цінності безпеки, сприяти саморозвитку особистості та створювати сприятливу психологічну атмосферу, має можливість активно впливати на освітнє середовище, формуючи

у студентів навички безпечної міжособистісної взаємодії, що є основою безпеки у закладі освіти [2].

Він є гарантом комплексної безпеки, зокрема фізичної, психологічної, соціальної та моральної, оскільки безпечне освітнє середовище включає захист здоров'я (фізична безпека), підтримку емоційної стабільності (психологічна безпека), протидію булінгу та інклюзію (соціальна безпека), а також повагу до різноманітності і моральних норм (моральна та етична безпека). Вчитель встановлює правила поведінки, підтримує позитивну взаємодію між здобувачами, оперативно реагує на конфлікти та співпрацює з психологами, соціальними педагогами й батьками для забезпечення цілісної безпеки

Безпечне освітнє середовище – це не лише відсутність фізичної загрози, а й забезпечення комфортної, підтримуючої атмосфери, де кожен учасник освітнього процесу почувається захищеним від психологічного насильства і дискримінації. Вчитель у цьому контексті виступає як психологічно стійка і значуща доросла фігура, що допомагає учням адаптуватися, зберігати емоційний баланс і розвиватися в умовах сучасних викликів. В його роботі психологічна безпека – це створення атмосфери довіри, підтримки та стабільності, що сприяє емоційному благополуччю учнів. Особливо це актуально в умовах війни, коли роль педагога набуває ще більшої ваги як стабілізуючої та підтримуючої фігури, що допомагає учням адаптуватися до стресових ситуацій і зберігати психологічну рівновагу [1].

Важливо згадати про роль класного керівника у створенні безпечного середовища, яким є той же вчитель. Класний керівник виступає координатором процесу формування безпеки в класі, виявляє потенційні загрози, виховує цінності толерантності, співпраці та підтримки, а також співпрацює з батьками і колегами для забезпечення фізичного і психологічного комфорту учнів.

Професійні компетентності вчителя для ефективного проєктування безпечного освітнього середовища вимагають умінь володіти емоційною врівноваженістю, терпеливістю, толерантністю, а також застосовувати демократичний стиль спілкування і прагнути до співпраці. Важливою є також

висока самооцінка педагога та його здатність створювати психологічний комфорт для учнів. Він виступає творцем і модератором психологічно безпечного середовища, де панує атмосфера довіри, доброзичливості та підтримки, що сприяє емоційному благополуччю учнів, виховує цінності, що сприяють безпечній поведінці, саморозвитку та формуванню у них навичок безпечної міжособистісної взаємодії. Такі професійні якості учителя є ключовими для проєктування безпечного освітнього середовища в початковій школі [4].

Співпраця між учителями та батьками є також однією із ключових умовою для створення безпечного й довірливого освітнього середовища. Коли школа та сім'я діють як єдина команда, це позитивно впливає на психологічний клімат, знижує рівень тривожності учнів і формує відчуття захищеності.

Регулярне спілкування з батьками дозволяє вчасно виявляти проблеми, пов'язані з поведінкою, емоційним станом чи безпекою дитини як у школі, так і вдома. Це дає змогу швидко реагувати на потенційні загрози. Єдині правила та цінності, узгодження підходів до виховання, встановлення спільних правил поведінки й безпеки допомагає уникати непорозумінь і забезпечує послідовність вимог до дитини.

Особливо важливою є співпраця у періоди адаптації (наприклад, під час переходу до нового класу чи закладу, в умовах стресу або війни), коли підтримка з боку сім'ї та педагогів допомагає дитині почуватися впевнено й захищено. Співпраця з батьками – це не лише обмін інформацією, а й побудова партнерства, що ґрунтується на довірі, взаємній відповідальності та спільній меті: забезпечити безпечний і сприятливий простір для розвитку кожної дитини [3].

Таким чином, роль вчителя в організації безпечного освітнього середовища є багатогранною і включає не лише педагогічну діяльність, а й активну участь у формуванні культури безпеки, вихованні цінностей толерантності та відповідальності, а також співпрацю з батьками і колегами для створення цілісного простору розвитку і захисту учнів.

Створення безпечного середовища є основою для успішного навчання, саморозвитку та формування соціально відповідальної особистості, що є пріоритетом сучасної школи і закладів вищої освіти.

Список використаних джерел та літератури

1. Бутузова Л.П., Ледньова О.О. Безпечне освітнє середовище у контексті задоволення потреб учня // The 9th International scientific and practical conference “Theoretical and practical aspects of the development of science and education” (March 05 – 08, 2024) Prague, Czech Republic. International Science Group. 2024. 349 p. P.240-248.

2. Васянович Г. Роль педагога у формуванні безпечного освітнього середовища у вищому навчальному закладі. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Вип. 4, 2017.

3. Класний керівник і батьки: забезпечення партнерства і співпраці: збірка матеріалів з досвіду роботи./ Укл. А. І. Тюпа. Миколаїв: ОІППО, 2012. 48 с.

4. Місяк Ю. Роль учителя у проєктуванні безпечного освітнього середовища початкової школи. Актуальні проблеми гуманітарних наук. 2021. С.267-271.

III. Природничо-математичні науки

УДК 621.794’4:546.48’24

Роман Денисюк,
кандидат хімічних наук, доцент,
доцент кафедри хімії
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Ірина Шелюк,
кандидат хімічних наук, доцент
Житомирський базовий фармацевтичний фаховий коледж
Житомирської обласної ради
Василь Томашик,
доктор хімічних наук, професор,
професор кафедри хімії
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Микола Чайка,
кандидат хімічних наук, доцент,
доцент кафедри хімії
Житомирський державний університет імені Івана Франка

КОМПЕНСАЦІЙНИЙ ЕФЕКТ В КІНЕТИЦІ ХІМІЧНОГО ТРАВЛЕННЯ GAAS, INAS, GASB ТА INSB В БРОМВИДІЛЯЮЧОМУ РОЗЧИНІ H_2O_2 – HBR

Напівпровідникові матеріали типу AIIIBV широко використовуються для виготовлення різноманітних приладів, зокрема, світлодіодів, які працюють в інфрачервоній області спектру, інтегральних мікросхем, приладів нічного бачення, лазерів, фотоприймачів тощо. Однією з властивостей монокристалів, до якої ставляться високі вимоги є якість поверхні в робочій зоні приладу. З метою отримання якісної полірованої поверхні монокристалів активно використовують

рідкофазне травлення, зокрема хіміко-механічне (ХМП) та хіміко-динамічне (ХДП) полірування [1].

Процес хіміко-динамічного (ХДП) та хіміко-механічного розчинення (ХМП) поверхні напівпровідникових матеріалів відноситься до гетерогенних активаційних процесів на межі поділу твердої та рідкої фази. На швидкість хімічної реакції між рідким активним середовищем та поверхнею напівпровідника впливає температура за якої відбувається хімічна взаємодія. Взаємодія між компонентами можлива при контакті активних частинок, що мають достатню енергію – енергію активації (E_a). Експериментально E_a визначається із температурної залежності швидкості хімічної реакції, при цьому також можна встановити значення передекспоненціного множника. В літературі описано відсутність зміни енергії Гіббса при зміні зовнішніх факторів та називається компенсаційним ефектом [2].

В роботі визначено закономірності ХДП GaAs, InAs, InAs (Sn), GaSb і InSb з поліруючим бромвиділяючим розчином (в об.%) 6 H_2O_2 – 94 HBr з використанням методу диску, що обертається зі швидкістю $\gamma = 80$ хв$^{-1}$ за температур від 285 до 305 К [1].

Будуючи залежності швидкості розчинення напівпровідників від температури розчину в координатах $ln\ v \sim 1/T$, за кутом нахилу прямої визначали уявну енергію активації процесу (E_a). Графічні залежності $ln\ C_e = f(E)$ показують, що всі отримані значення описуються прямими лініями [2].

Побудована графічна залежність $\boldsymbol{ln\ C_E}$ від $\boldsymbol{E_a}$ для процесу полірування напівпровідників GaAs, InAs, GaSb та InSb розчином, що містить (в об.%) 6 H_2O_2 та 94 HBr (рис. 1), яка описується рівнянням:

$$\boldsymbol{ln\ C_E = (1{,}461 \pm 0{,}022) + (0{,}033 \pm 0{,}001)\ E_a}$$

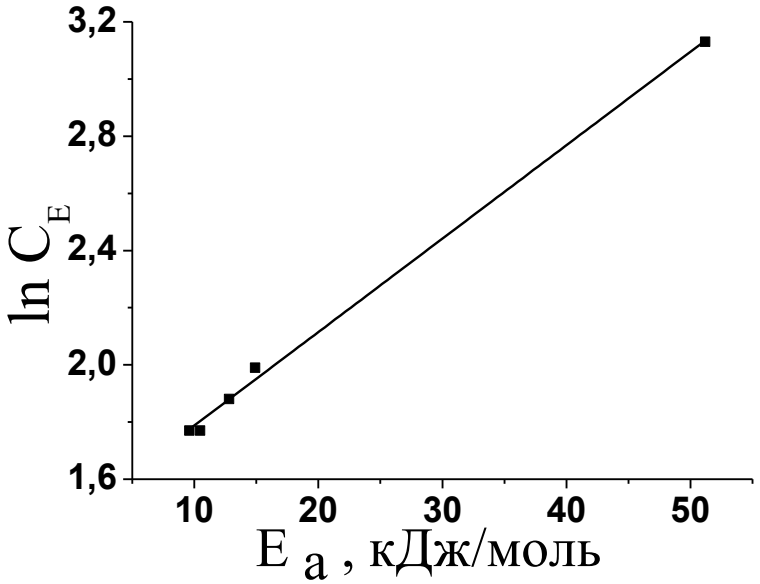

Рис. 1. Залежність величини логарифму передекспоненційного множника (***ln C_E***) від значення уявної енергії активації (***E_a***) процесу взаємодії GaAs, InAs, InAs(Sn), GaSb та InSb з поліруючим бромвиділяючим розчином (в об.%) 6 H_2O_2 – 94 HBr.

Помітно, що існування компенсаційного ефекту призводить до зменшення енергії активації процесу полірування бромвиділячим розчином.

Використовуючи температурні залежності кінетики полірування досліджуваних напівпровідників в розчинах на основі системи H_2O_2–HBr розраховано уявні енергії активації хімічного розчинення поверхні кристалів та значення передекспоненційного множника в рівнянні Арреніуса. Встановлено існування кінетичного компенсаційного ефекту між енергією активації та передекспоненційного множника, що описується рівнянням прямої лінії, в гетерогенному процесі полірування поверхні GaAs, InAs, GaSb та InSb.

Список використаних джерел та літератури

1. Шелюк І. О., Томашик З. Ф., Томашик В. М., Стратійчук І. Б., Денисюк Р. О. Хімічна взаємодія монокристалів GaAs, GaSb, InAs та InSb з водними розчинами H_2O_2 – HBr. *Фізика і хімія твердого тіла*. 2011. Т. 12, № 2. С. 411–415.

2. Денисюк Р. О. Компенсаційний ефект в кінетиці хімічного травлення твердих розчинів $Cd_{1-x}Mn_xTe$. *Фізика і хімія твердого тіла*. 2014. Т. 15, № 2. С. 344-347.

УДК 544.723:546.32:547.869

Іванна Єременко,
здобувач освіти природничого факультету 41 Бд-Хім групи
Роман Денисюк,
доцент, кандидат хімічних наук
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ОТРИМАННЯ КАЛІЙ ТИТАНАТУ СУМІШШЮ КАЛІЙ ГІДРОКСИДУ ТА КАРБОНАТУ ІЗ ІЛЬМЕНІТОВОГО КОНЦЕНТРАТУ

Ільменіт – мінерал, який містить у своєму складі Титан та Ферум. Він являється головним джерелом для промисловості при отриманні титану. Україна одна з найбагатших країн на запаси ільменіту. Основні резерви знаходяться у вигляді покладів на Малишевському та Іршанському родовищах. Розвиток видобутку та переробки цих природних ресурсів сприяє економічному покращенню регіону.

Титан діоксид являється одним із найбільш розповсюджених продуктів в хімічній індустрії. Кожного дня він все більше використовується у багатьох промисловостях, зокрема, у харчовій, косметичній, лакофарбовій.

Одним із альтернативних шляхів переробки титанової руди є лужне вилуговування. Хоч на сьогодні його широко не використовують, але він має низку переваг, зокрема, велику швидкість процесу перетворення Ті в розчинну форму титанатів, високий відсоток переробки сировини, є менш токсичним, має менш негативний вплив на навколишнє середовище та не потребує вартісного антикорозійного обладнання [1].

Лужне вилуговування базується на взаємодії лугів NaOH або KOH з сировиною, в результаті чого утворюються К або Na титанати і ферити [1].

Дослідження проведено з використанням ільменітового концентрату Іршанського родовища, твердого калій гідроксиду та карбонату, які сплавляли разом. Подрібнений в фарфоровій ступці ільменіт просіяно, використовуючи набір сит, з метою одержання фракції з розмірами мінеральних часток не вище 71 мкм. До подрібненого ільменіту додано суміш KOH та K_2CO_3 у мольному співвідношенні (ільменіт : луги) 1:2. Лужне вилуговування проводилось у муфельній печі при температурі 250ºС протягом 60 хв.

При температурі понад 350° С реакція взаємодії ільменіту та лугу відбувається з утворенням феритів [2]. При нижчих температурах за відсутності надлишку кисню ферум залишається у формі оксиду, а на повітрі поступово переходить у ферум (III) оксид.

$$FeTiO_3 + 2KOH = K_2TiO_3 + FeO + H_2O$$

Додавання калій карбонату також має призводить до отримання калій титанату:

$$FeTiO_3 + 2K_2CO_3 = K_2TiO_3 + FeCO_3$$

Отриманий плав розчиняли в мінімальній кількості води з метою видалення саме водорозчинної форми калій титанату. Інші речовини залишались у вигляді осаду на фільтрі.

Визначено концентрацію Ti^{4+} пероксидним методом за допомогою спектрофотометру UV-1200. Метод передбачає утворення перексотитанових сполук, забарвлених у помаранчевий колір. Йони титанату реагують з гідроген пероксидом, в результаті утворюється катіонний комплекс $[TiO(H_2O_2)_2]^+$. Цей метод дозволяє визначати наявність Ti^{4+} при концентраціях до 10^{-5} г/мл.

Ступінь вилучення титану з водних розчинів визначено за формулою:

$$X = \frac{m_p}{m_0}$$

де X – ступінь вилучення калій титанату;

m_p – маса титану, що перейшла в розчин;

m_o – середня маса титану у вихідному ільменітовому концентраті.

Залежність ступеня вилучення від вмісту калій карбонату в суміші КОН та K_2CO_3 показано на рисунку 1.

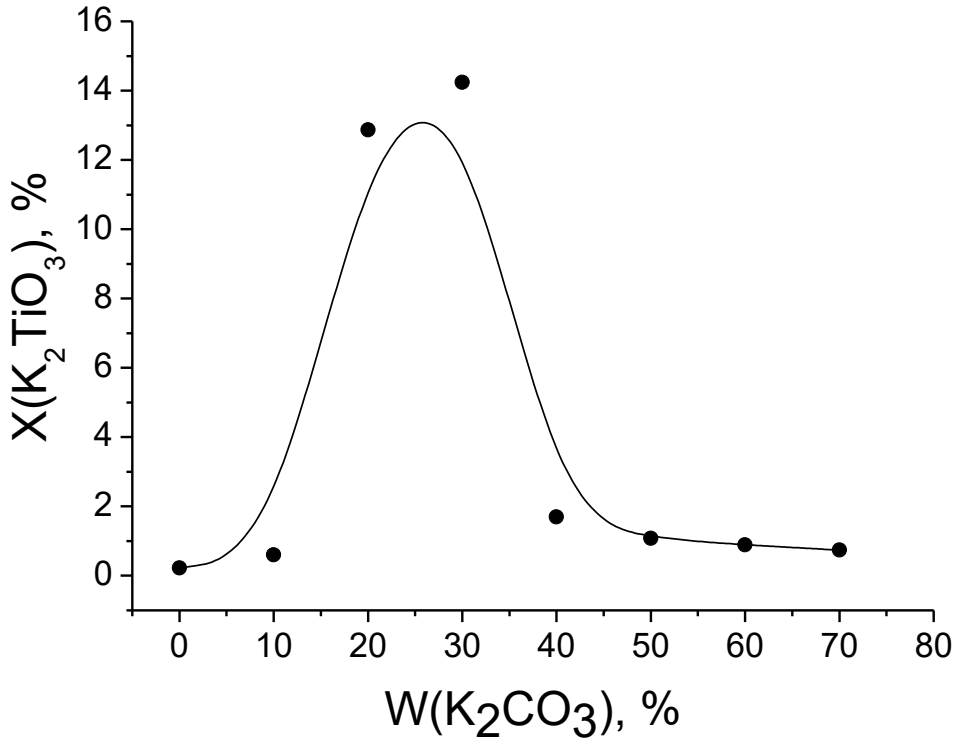

Рис.1. Графік залежності ступеня вилучення титану від вмісту калій карбонату в суміші КОН та K_2CO_3 , що використовується для вилуговування з ільменітового концентрату (t = 60 хв, T = 250ºC).

Встановлено, що максимальний ступінь вилучення титану (X у %) досягає 14% в ході взаємодії протягом 60 хв. при температурі 250ºC з додаванням 20-30% калій карбонату до твердого КОН, суміш яких використано в якості вилуговувачів ільменітового концентрату Іршанського родовища фракцією менше 71 мкм. При цьому в розчин переходить водорозчинна форма сполук титану. З отриманого водного розчину можна осаджувати титану у вигляді калій титанату.

Запропонований метод лужного вилуговування є перспективним для альтернативного отримання розчинних сполук титану без використання агресивного середовища та високих температур та може бути використаний для

активних титановмісних компонентів в різних галузях промисловості, включаючи медицину, промислову екологію, косметологію.

Список використаних джерел та літератури

1. Писаренко С.В.; Черненко В.Ю.; Чигиринець О.Е.; Камінський О.М.; Мироняк М.О. Лужне вилуговування титану з ільменіту Іршанського родовища. Питання хімії та хімічної технології. 2021, 6. с. 51–56.

2. Gonzalez E.A.Z., Guaderrama M.G., Villalobos M.R. Potassium titanate as heterogeneous catalyst for methyl transesterification Powder Technology. 2015; 280: 201-206. doi: 10.1016/j.powtec.2015.04.030.

УДК: 544.7

Олександр Камінський,
кандидат хімічних наук, доцент,
доцент кафедри хімії
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ВПЛИВ РОЗМІРНОГО ЕФЕКТУ НА ФІЗИКО-ХІМІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ НАНОМАТЕРІАЛІВ

Дослідження взаємозв’язку «розмір наночастинок-властивості» актуальна задача сьогодення сучасного матеріалознавства, оскільки, розуміючи даний взаємозв’язок, можна одержати наноматеріали різного функціонального призначення, розробити ефективні методики синтезу наночастинок, що володіють унікальним набором фізико-хімічних властивостей, передбачити поведінку тих чи інших властивостей, знаючи розмір частинок та інше.

Вплив розміру частинок на їх фізико-хімічні властивості зазвичай називають розмірним ефектом. Розмірний ефект є одним із ключових факторів, що визначають фізико-хімічні властивості наночастинок. Відомо, що зі

зменшенням розміру частинок до нанометрового діапазону (менше 100 нм) спостерігається значна зміна їхніх механічних, оптичних, термодинамічних та біологічних характеристик порівняно з макроскопічними матеріалами [1].

Наприклад, на рис. 1 показано вплив тиску на розмір частинок та механічні властивості NPA у процесі синтезу. Показано, що зі зменшенням розміру частинок *d* від 300 нм до 10 нм SiO_2 NPA стають значно твердішими (~39×), жорсткішими (~15×) і ще більш жорсткими (>3,5×).

Зменшення розміру наночастинок призводить до значного підвищення їхньої жорсткості, твердості та міцності. Наприклад, авторами [2] у дослідженні SiO_2 наночастинок показано, що зменшення їхнього діаметра з 300 до 10 нм призводить до збільшення твердості приблизно в 39 разів, жорсткості – у 15 разів, а міцності – більше ніж у 3,5 рази. Це пов'язано з підвищенням щільності контактів між частинками та зміною механізмів їхньої деформації, таких як зрив контактів та утворення тріщин.

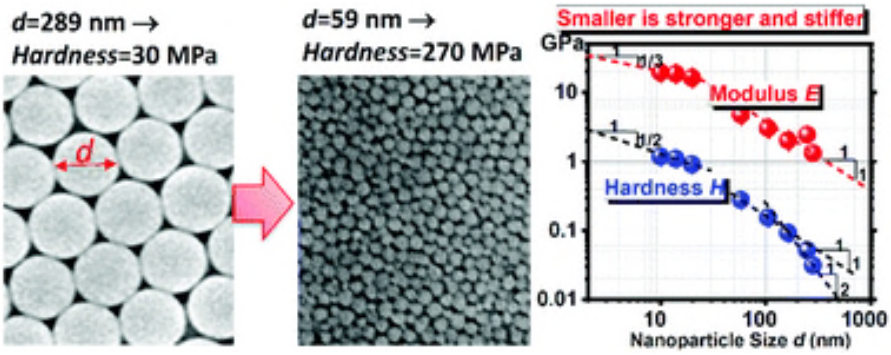

Рис. 1. Вплив тиску на розмір частинок та механічні властивості NPA у процесі синтезу [1]

Розмір наночастинок також впливає на їхні оптичні характеристики. Наприклад, у наночастинках $BiFeO_3$ спостерігається зміна фотокаталітичної активності в залежності від їхнього розміру, що може бути корисним для розробки ефективних фотокаталізаторів [3]. Виявлено, що фотокаталітична активність зменшується, тоді як очікувана площа реакції на поверхні збільшується за рахунок зменшення розміру частинок.

Ефект впливу розміру у наностані досліджувався з використанням наночастинок Pd–Ir ядро–оболонка різних

розмірів, які мають властивості, подібні до пероксидази, як модельної системи каталізу. У діапазоні розмірів 3,3–13,0 нм наночастинки демонстрували залежну від розміру каталітичну активність (рис. 2). Показано, що їх ефективність в імунологічних аналізах залежить від розміру частинок [4].

Також зменшення розміру частинок до нанометрового діапазону призводить до зниження температури плавлення. Це явище, відоме як депресія температури плавлення, обумовлене збільшенням відносної площі поверхні частинок, що змінює їхні термодинамічні властивості [5].

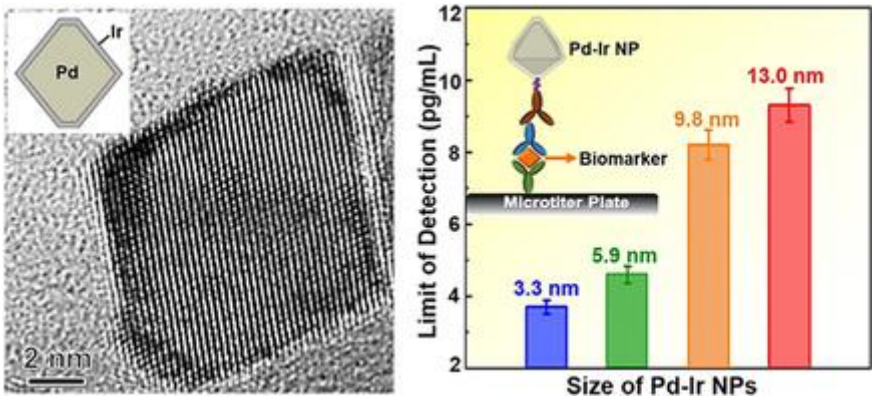

Рис. 2. Вплив розміру наночастинок Pd–Ir ядро–оболонка на каталітичну активність [4]

Отже, залежність «розмір частинок-властивості» для наночастинок має важливе значення як у процесі їх синтезу, так і безпосереднього використання у різних галузях науки та промисловості.

Список використаних джерел та літератури

1. An L., Zhang D., Zhang L., Feng G. Effect of nanoparticle size on the mechanical properties of nanoparticle assemblies. Nanoscale. 2019. Vol. 11(19). P. 9563-9573. https://doi.org/10.1039/C9NR01082C.

2. Gould A. L., Kadkhodazadeh S., Wagner J. B., *at al.* Understanding the Thermal Stability of Silver Nanoparticles Embedded in a-Si. The Journal of Physical

Chemistry C. 2015. Vol. 119(41). P. 23767-23773. https://doi.org/10.1021/acs.jpcc.5b07324.

3. Huang C., Zhang X., Zhang H., *at al.* Size Effect on Optical and Photocatalytic Properties in $BiFeO_3$ Nanoparticles. The Journal of Physical Chemistry C. 2020. Vol. 124(5). P. 2894-2901. https://doi.org/10.1021/acs.jpcc.5b09945.

4. Zheng X., Gao W., Xia X. Size Effect in Pd−Ir Core-Shell Nanoparticles as Nanozymes. ChemBioChem. 2020. Vol. 21(17). P. 2440-2444. https://doi.org/10.1002/cbic.202000147.

5. Депресія температури плавлення [Назва з екрану]. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Melting-point_depression?utm_source=chatgpt.com.

УДК 544.7;546.3

***Наталія Кусяк*,**

кандидат хімічних наук, доцент,

доцент кафедри хімії

Житомирський державний університет імені Івана Франка

КІНЕТИЧНІ МОДЕЛІ ДЛЯ ОПИСУ ПРОЦЕСІВ АДСОРБЦІЇ

Процес самочинної зміни концентрації іонів чи молекул речовини у поверхневому шарі адсорбенту в порівнянні із концентрацією даної речовини в об’ємі розчину чи газової фази є адсорбцією. Її широко використовують для одержання речовин, очищення води, зокрема стічних вод, інших речовин, для фарбування тканин, та в інших процесах. Адсорбція в біологічних системах є першою стадією поглинання субмікроскопічними колоїдними структурами, клітинами й тканинами різних речовин із зовнішнього середовища [1].

Важливим моментом встановлення механізмів процесів адсорбції є моделювання експериментальних даних адсорбційних можливостей матеріалу. Кінетичні параметри використовуються для моделювання даних дослідження.

Достовірність експериментальних даних також підтверджується відповідністю прогнозованих параметрів. Кінетика адсорбції вказує на швидкість зв'язування адсорбатів на поверхні матеріалів.

Кінетичні дослідження надають важливу інформацію про ймовірний механізм адсорбції, зокрема біосорбції, який включає дифузію (об'ємну, зовнішню та внутрішньочастинкову) та хімічні реакції. Загалом, передбачається, що транспорт частинок (іонів, молекул) адсорбтиву відбувається у кілька етапів [2]. Перший етап включає транспорт адсорбтиву в об'ємі розчину; другий - зовнішню або плівкову дифузію (дифундування частинок адсорбтиву з об'єму розчину до зовнішньої поверхні сорбенту); третій - транспорт адсорбтиву через граничний шар; четвертий - перенесення сполук у порах до внутрішніх частин сорбенту, поглинання молекул чи іонів активними центрами, що називається внутрішньою або внутрішньочастинковою дифузією, а п'ятий включає сорбцію та десорбцію між адсорбтивом та активними центрами. В останні десятиліття було запропоновано низку різних математичних моделей для опису даних адсорбції, які загалом можна поділити на дві групи. Перша включає кінетичні моделі адсорбції, в основі якої лежить дифузія відповідно до п’яти етапів, тоді як друга група включає моделі, що не враховують ці етапи, а базуються на кінетиці хімічної взаємодії [2]. Тому важливим моментом для повної характеристики процесів адсорбції є застосування декількох моделей з різних груп.

В нашій роботі для опису процесів іммобілізації препаратів з водних розчинів оксидними композитами застосовували різні математичні моделі, зокрема, моделі псевдопершого порядку (модель Лагергрена), псевдодругого порядку, яка широко використовується для аналізу кінетики однокомпонентної адсорбції на межі адсорбент-адсорбтив, а також моделей Єловича та Аврамі, моделей зовнішньої дифузії, внутрішньої дифузії Бойда, Веберра-Морріса та Бенгхема. Ці моделі загалом доповнюють одна одну. Так при іммобілізації деяких препаратів на оксидних композитах підтверджують внесок дифузії в порах, а також лімітування процесу хімічною адсорбцією.

Список використаних джерел та літератури

1. Wang J., Guo X. Adsorption kinetic models: Physical meanings, applications, and solving methods. *Journal of Hazardous Materials*. 2020. Vol. 390. 122156. https://doi.org/10.1016/j.jhazmat.2020.122156.

2. Podder M.S., Majumder C.B. Biosorption of As(III) and As(V) on the surface of TW/$MnFe_2O_4$ composite from wastewater: kinetics, mechanistic and thermodynamics. *Applied Water Science.* 2017. Vol. 7. P.2689–2715. https://doi.org/10.1007/s13201-016-0487-z.

УДК: 546.05

Іоанн Мординський,
здобувач 4 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальність 102 «Хімія»
Олександр Камінський,
кандидат хімічних наук, доцент,
доцент кафедри хімії
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ЗАЛЕЖНІСТЬ АДСОРБЦІЇ КРИСТАЛІЧНОГО ФІОЛЕТОВОГО З РОЗЧИНУ ВІД МАСИ НІКЕЛЕВОГО НАНОФЕРИТУ

Забруднення водних ресурсів і атмосфери перетворюється на серйозну екологічну загрозу в умовах сьогодення. Традиційні методи очищення стічних вод та природних водойм, що широко застосовуються у промисловості (зокрема коагуляція, седиментація, флотація, відстоювання), відзначаються значними енерговитратами та тривалістю процесу. У зв'язку з цим, вивчення нових матеріалів для вдосконалення наявних технологій або створення інноваційних підходів до очищення набуває особливої актуальності.

Одним із поширених синтетичних барвників, що знаходить широке застосування, є кристалічний фіолетовий [1]. Проте його використання має низку суттєвих недоліків: цей барвник має канцерогенні властивості, відзначається високою стійкістю до біологічного розкладу та здатністю тривалий час зберігатися в навколишньому середовищі. Крім того, він може спричиняти подразнення очей, що іноді призводить до незворотного ушкодження рогівки та кон'юнктиви. Вдихання парів кристалічного фіолетового також становить загрозу для здоров'я, викликаючи подразнення дихальних шляхів, нудоту, блювоту, головний біль, діарею, запаморочення та біль. [2]. Тому вилучення барвників з водних розчинів, таких як кристалічний фіолетовий, залишається актуальним завданням.

Метою даної роботи є: синтез нікелевого фериту цитратним золь-гель методом та дослідження залежності ступеня вилучення кристалічного фіолетового з розчину залежно від маси адсорбента.

У роботі проведено синтез нікелевого фериту зі структурою шпінелі цитратним золь - гель методом за методиками, описаними в [3-6].

Для визначення залежності ступеня вилучення барвника від маси адсорбенту, на електронний терезах зважували по 0,04; 0,06; 0,08 та 0,1 г $NiFe_2O_4$. До зазначених мас зразків додавали 25 мл розчину барвника з C_o = 6 мг/л та помірно перемішували на шейкері (лабораторний перемішувач ЛАБ-ПУ-02) протягом 90 хв. Концентрацію барвника до та після адсорбції визначали за допомогою КФК-2 за довжини хвилі 540 нм. У якості розчину порівняння використовували дистильовану воду.

Ступінь вилучення *R, %* барвника з водних визначали за формулою:

$$R = \frac{(C_o - C_p)}{C_o} * 100\%$$

де C_0 і C_p–концентрація вихідного розчину барвника та розчину після адсорбції (мг/л).

На рис. 1 зображено залежність процесу адсорбції кристалічного фіолетового від маси фериту.

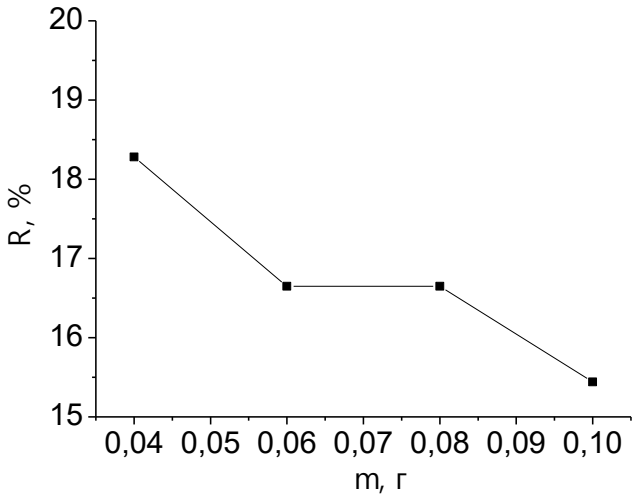

Рис. 1. Залежність ступеня вилучення процесу адсорбції КФ поверхнею $NiFe_2O_4$

Як видно з рисунку, максимальний ступінь вилучення 18,28 % досягається для найменшої маси адсорбента 0,04 г, тому для подальших досліджень даної проблематики використано саме цю масу.

Список використаних джерел та літератури

1. Haki M. A., Imgharn A., Aarab N., et al. Efficient removal of crystal violet dye from aqueous solutions using sodium hydroxide-modified avocado shells: kinetics and isotherms modeling. Water Sci Technol. 2022. Vol. 85 (1). P.433-448. https://doi.org/10.2166/wst.2021.451.

2. Sadoq M., Atlas H., Imame S., et al. Elimination of crystal violet from aqueous solution by adsorption on naturel polysaccharide: Kinetic, isotherm, thermodynamic studies and mechanism analysis. Arabian Journal of Chemistry. 2024. Vol. 17, Is. 1. 105453. https://doi.org/10.1016/j.arabjc.2023.105453.

3. Бушкова В. С., Остафійчук Б. К., Копаєв О.В. Особливості синтезу складних оксидних систем з використанням ЗГА-методу. Фізика і хімія твердого тіла. 2013. Т. 15, №1 (2014). С. 182-185.

4. Остафійчук Б. К., Бушкова В. С., Мокляк В. В., Ільницький Р. В. Синтез та магнітна мікроструктура наночастинок магнієвих феритів, заміщених цинком. Укр. фіз. журн. 2015. Т. 60, № 12. С. 1236-1244

5. R. Topkaya, U. Kurtan, A. Baykal, M.S. Toprak Polyvinylpyrrolidone (PVP)/$MnFe_2O_4$ nanocomposite: Sol–Gel autocombustion synthesis and its magnetic characterization. Ceramics International. 2013. Vol. 39, Is. 5. P. 5651-5658. https://doi.org/10.1016/j.ceramint.2012.12.081

6. T. Shanmugavel , S. Gokul Raj, G. Ramesh Kumar, G. Rajarajana Synthesis and Structural Analysis of Nanocrystalline $MnFe_2O_4$. Physics Procedia. 2014. Vol. 54. P. 159-163. https://doi.org/10.1016/j.phpro.2014.10.053

УДК 543.6:664

Іван Петренко,

здобувач 3 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

спеціальність 102 «Хімія»

Олена Євдоченко,

доктор філософії з галузі Освіта/ Педагогіка,

доцент кафедри хімії

Житомирський державний університет імені Івана Франка

ФІЗИКО-ХІМІЧНІ МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯКОСТІ МОЛОКА

У сучасному молочному виробництві контроль якості молока є критично важливим етапом, що забезпечує безпеку, харчову цінність та відповідність продукції нормативним вимогам. Фізико-хімічні методи аналізу дозволяють швидко й точно оцінити вміст основних компонентів, виявити домішки та потенційно небезпечні речовини. У роботі наведено огляд найбільш ефективних фізико-хімічних методів, які застосовуються для контролю якості молока.

Якість молока як сировини відіграє визначальну роль у молочній промисловості. Складність хімічного складу молока вимагає застосування ефективних аналітичних методів, що дозволяють не лише ідентифікувати компоненти, але й виявити потенційно небезпечні домішки.

Серед низки фізико-хімічних методів найбільш ефективним та точними є ІЧ-спектроскопія, хроматографія, вольтамперометрія, методи динамічного розсіювання світла тощо.

ІЧ-спектроскопія (FTIR – Fourier-transform infrared spectroscopy). ІЧ-спектроскопія ґрунтується на здатності молекул поглинати інфрачервоне випромінювання певної довжини хвилі. Кожна функціональна група (C–H, O–H, C=O тощо) має характерне поглинання, що дозволяє визначити хімічний склад речовини. У молочній промисловості ІЧ-спектроскопія використовується для швидкого безреагентного визначення вмісту: жиру, білків, лактози, сухих речовин [1].

Метод ІЧ-спектроскопії характеризується високою точністю (похибка ±0,03%), який можна інтегрувати у потоковий аналіз**,** він дозволяє здійснювати перевірку молока одразу після доїння, а також безпосередньо перед фасуванням. Варто зазначити, що деякі апарати дозволяють отримати спектр за 10–15 секунд. Разом із тим цей метод не потребує дорогих реактивів.

Хроматографія. Метод ґрунтується на розділенні компонентів суміші за їх розчинністю в рухомій та нерухомій фазах. Розрізняють газову (ГХ) та рідинну (РХ) хроматографію.

Газова хроматографія (ГХ) використовується для аналізу летких сполук, наприклад, виявлення залишків антибіотиків, пестицидів, ароматичних речовин тощо [1].

Рідинна хроматографія (РХ), особливо високоефективна (ВЕРХ), дозволяє виявляти мікотоксини, консерванти, гормони, а також цукри та амінокислоти. До переваг рідинної хроматографії варто віднести: надзвичайно висока чутливість; можливість ідентифікації окремих ізомерів; незамінний метод у лабораторіях

контролю залишкових речовин. Недоліками методу є: дороговартість обладнання, необхідність навченого персоналу, тривалість підготовки проб.

Вольтамперометрія. Метод базується на вимірюванні струму, що проходить крізь електрохімічну систему з двох електродів і досліджуваного середовища при заданій напрузі. Кожен метал має свій red/ox потенціал, тому метод дозволяє чітко ідентифікувати присутність металів [2, 3].

Використовується для виявлення:

· слідів важких металів (Pb, Cd, Zn, Cu, Se);

· електролітного складу молока (Na^+, K^+, Ca^{2+}, Mg^{2+});

· змін електропровідності при фальсифікаціях (додавання води, соди, миючих засобів).

Метод досить чутливий, дозволяє працювати навіть із критично малими концентраціями (до 10^{-9} моль/л), особливо після стадії попереднього концентрування. Також він дешевший за інші методи, зокрема, мас-спектрометрію.

Методи динамічного розсіювання світла (DLS – Dynamic Light Scattering). Застосовуються для дослідження розміру і розподілу жирових глобул**,** казеїнових міцел і колоїдної стабільності молока. Принцип методу базується на тому, що при освітленні променем дрібні частинки в рідині викликають розсіювання світла, характер якого залежить від розміру частинок, тому цей метод дозволяє:

· виявляти денатурацію після термічної обробки;

· контролювати якість гомогенізації;

· відслідковувати зміни при зберіганні молока [4].

Розглянуті методи відображають різні аспекти хімічного та фізичного складу молока. FTIR забезпечує швидку рутинну перевірку, хроматографія – детальну діагностику забруднювачів, вольтамперометрія – ефективний моніторинг мікроелементів, а DLS – інструмент для контролю стабільності продукту.

Використання описаних методів у технологічному процесі дозволяє забезпечити повноцінний контроль якості на всіх етапах – від надходження сировини до випуску готової молочної продукції.

Список використаних джерел і літератури

1. D. Lefier 1, R. Grappin, S. Pochet. (1996). Determination of fat, protein, and lactose in raw milk by Fourier transform infrared spectroscopy and by analysis with a conventional filter-based milk analyzer. *National Library of Medicine.* P. 711-715.

3. Dina Ashraf, Rana Moris, Muhammad Usman, Mohammed A. Meetani. (2024). Recent Advances in the Chromatographic Analysis of Emerging Pollutants in Dairy Milk: A Review *Molecules.* P. 1296.

4. Voltammetric determination of Pb, Cd, Zn, Cu and Se in milk and dairy products collected from Iran: An emphasis on permissible limits and risk assessment of exposure to heavy metals. 2016. P. 1060.

5. Jinying Yin, Huijuan Yuan, Ling Yang, Zhen Zhou, Guochao Ding, Jing Hou, and Xiukun Yang. (2023). Experimental analysis on the effect of milk fat concentration on light scattering intensity, Proc. SPIE 8686, Bioinspiration, Biomimetics, and Bioreplication 2013, 868600 (8 April 2013). https://doi.org/10.1117/12.2009602.

УДК 543.6:664

Тетяна Шаран,

здобувачка 3 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

спеціальність 102 «Хімія»

Олена Євдоченко,

доктор філософії з галузі Освіта/ Педагогіка, доцент,

доцент кафедри хімії

Житомирський державний університет імені Івана Франка

РЕФРАКТОМЕТРИЧНИЙ МЕТОД ВИЗНАЧЕННЯ ЛАКТОЗИ В МОЛОЦІ

Цінність молочної продукції полягає в присутності в ньому вуглеводів, поживних речовин, макро та мікроелементів, вітамінів тощо. Молоко являє собою полідисперсну систему, в якій вода є дисперсійним середовищем. В цьому дисперсному середовищі містяться вуглеводи, основна частина яких (90%) представлена лактозою та неорганічні солі в розчиненому вигляді, в колоїдному стані у вигляді емульгованих кульок містяться також білки та ліпіди. У свіжому молоці присутні в невеликій кількості карбон (IV) оксид, азот, кисень. Основним вуглеводом молока є лактоза – це молочний цукор. Саме лактоза надає молоку солодкуватий присмак, забезпечує частину енергетичних потреб організму та впливає на формування мікрофлори травного тракту людини. Окрім того, лактоза виступає субстратом для процесів молочнокислого бродіння в технологіях виготовлення кисломолочної продукції. Жоден інший харчовий продукт чи сировина не містять лактози. Молоко людина використовує безпосередньо як продукт харчування, або як сировину для виготовлення кефіру, йогуртів, сиру кисломолочного, айрану, твердого сиру, плавлених сирків, бринзи, морозива, масла тощо. Вміст лактози в молоці різних тварин коливається, зокрема, коров’яче молоко може містити 4,6-5,2% лактози [1].

Кількісно лактозу в молоці визначають декількома групами класичних фізичних (поляриметричний, рефрактометричний) та хімічних методів (гравіметричний, титрометричний, спектрофотометричний) [1].

Поляриметричний метод заснований на визначенні кута обертання площини поляризації світла при проходженні його через розчин оптично активних сполук, до яких відноситься лактоза. Величина кута обертання залежить від концентрації оптично активної сполуки. Це дає можливість визначити масову частку лактози [2].

В роботі здійснено визначення масової частки лактози в молоці різних зразків рефрактометричним методом (за О. Охріменко, К. Горбатовою, А. Охріменко, 2005). Метод ґрунтується на тому, що проходячи крізь безбілкову

сироватку молока, промінь світла заломлюється під різним кутом в залежності від концентрації лактози. Значення показника заломлення рефракції безбілкової сироватки молока ($n^{20}_{мол}$) при 20°С коливається від 1,344 до 1,348. Цей показник складається з показника заломлення води –1,3330, а також лактози, білків молока і солей. Зазначимо, що емульгований молочний жир на показник заломлення не впливає. Якщо масова частка компонентів молока збільшується на 1%, це призводить до приросту показника заломлення (для казеїну – 0,00207, для білків сироватки – 0,00187, для лактози – 0,0014). Рефрактометричний метод доступний, простий та швидкий метод, проте дещо поступається точністю хімічним методам [2].

Нами було визначено вміст лактози в чотирьох різних зразках молока: №1 – пастеризоване 3,2% жирність; №2 – ультрапастеризоване 2,5% жирність; №3 – ультрапастеризоване 3,2% жирність; №4 – молоко коров'яче домашнє з базару. Зразки №1, №2, №3 були різних виробників. Для дослідження ми відбирали по 5 мл молока різних зразків, поміщали їх у фарфорові тиглі та осаджували білки, додавши по 5 крапель 4%-го розчину кальцій хлориду. Ретельно перемішавши вміст, тиглі поміщали на водяну баню та нагрівали протягом 10 хв. Одержану суміш відцентрифугували протягом 10 хв при 1000 об/хв. Надосадову рідину обережно відбирали та проводили вимірювання заздалегідь підготовленим рефрактометром. Вимірювання показника заломлення кожного зразка проводили тричі та обраховували середнє значення, за яким по таблиці визначали масову частку лактози в молоці. Одержані результати занесено в таблицю 1.

Таблиця 1.

Значення масової частки лактози у досліджуваних зразках молока

№ зразка	Показник заломлення	Масова частка лактози,%

№1	1,3423	4,64
№2	1,3420	4,49
№3	1,3420	4,49
№4	1,3433	5,15

Отже, для кількісного визначення лактози в молоці використовуються різноманітні методи, серед яких поляриметричний та рефрактометричний, кожен з яких має свої переваги і недоліки. Вимірювання показників заломлення для різних зразків молока показали, що вміст лактози варіюється (у нашому випадку від 4,49% до 5,15%) , що свідчить про незначні відмінності в складі молока від різних виробників та типів обробки. Отримані дані можуть бути корисними для подальшого дослідження якості молочних продуктів та їх впливу на здоров'я споживачів.

Список використаних джерел і літератури

1. Харчові технології. Особливості виготовлення та оцінка якості м’ясо-молочної продукції: навч. посібник / укл. Сачко А.В., Сема О.В., Воробець М.М., Борук С.Д. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т ім. Юрія Федьковича, 2020. 96 с.
2. Юкало В.Г. Лабораторний практикум з хімії та фізики молока і молочних продуктів: навчальний посібник / Юкало В.Г. – Тернопіль : Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, 2018. 176 с.

УДК 543.5

Ольга Кичкирук,
кандидат хімічних наук, доцент,
доцент кафедри хімії
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВИЛУЧЕННЯ ІОНІВ ТОКСИЧНИХ МЕТАЛІВ З ВОДНИХ ОБ'ЄКТІВ, ЩО ПОТРАПЛЯЮТЬ ВНАСЛІДОК АНТРОПОГЕННОГО ЗАБРУДНЕННЯ ТА ВОЄННИХ ДІЙ

Забруднювачі навколишнього середовища, зокрема важкі токсичні метали у водному середовищі, створюють серйозну проблему для здоров'я населення та господарської діяльності в усьому світі.

Проблема чистої, придатної до споживання води завжди залишається актуальною. Україна перебуває, на 17 місці серед 20 європейських країн доступних для використання запасів і водних ресурсів. Це означає, що наша країна належить до малозабезпечених країн щодо питної води. Тому актуальним є питання збереження і підтримки якості природних водних джерел. Екологічна ситуація водного басейну була складною ще до повномасштабного вторгнення. Основними причинами забруднення поверхневих вод України є скиди неочищених та не досить очищених комунально-побутових і промислових вод у місці у водних об'єктах та через систему міської каналізації; надходження до водних об'єктів забруднюючих речовин у процесі поверхневого стоку води із забудованих територій та сільгоспугідь; ерозія підстав на водозабірній площі.

Актуальність роботи обумовлена проблемою розробки ефективних, швидких та екологічно чистих дешевих засобів контролю, аналізу та очищення природних вод, забруднених внаслідок російської військової агресії проти України, пошуку нових методів контролю за вмістом у воді забруднювачів, зокрема катіонів токсичних металів.

Авторами досліджується адсорбційне очищення водних середовищ від забруднювачів органічного походження (промислових та харчових барвників)

поверхнями синтетичних неорганічних наноматеріалін зі структурною шпінелю. Паралельно розробка модифікованих магніточутливих наноматеріалів чи структурою шпінелі широкого функціонального призначення, які поміж іншим виявляють значну адсорбційну активність щодо залучення забруднювачів органічного походження з водних середовищ.

Проведена робота з визначення вмісту різних важких водних об'єктів методом атомно-абсорбційної спектрометрії, освоєні методи ліофілізації та підготовки рослинних зразків до аналізу, таким чином, авторами було здійснено дослідження з визначення різоекетракційного потенціалу рослин та кореневих культур берізки триколірної Convolvulus tricolor щодо йонів Cr^{6+}, Ni^{2+} та Pb^{2+} та інших. Наукові дослідження показали, що адсорбція є найкращим процесом очищення водних об'єктів через його значні переваги.

Розроблено методики визначення катіонів металів на органо-неорганічних композитах, отриманих шляхом іммобілізації комплексотвірних реагентів на поверхні твердих носіїв. Такі розробки відкривають можливості для створення нових методів концентрування мікрокількостей токсичних елементів, чутливих елементів оптичних сенсорів, ряду інших перспективних напрямків аналітичної хімії. Сорбенти, що містять на своїй поверхні закріплені аналітичні реагенти, все більше використовують в новій групі спектрофотометричних методів аналізу - твердофазній спектрофотометрії, в тому числі, в електронній спектрофотометрії дифузного відбиття. Дана група аналітичних методів відрізняється більш високою чутливістю і селективністю за рахунок сорбційного концентрування і прямого визначення речовин у фазі сорбенту.

В роботі використовували глинисті природні мінерали, які десятиліттями успішно використовуються як адсорбенти для видалення токсичних важких металів із водних розчинів. Глини та їх мінерали, як у природних, так і в модифікованих формах, ефективно відображають різні важкі метали з водного розчину, як детально обговорювалося в цьому огляді. Дослідження підтвердили, що як природні, так і модифіковані форми глинистих мінералів мають чудову здатність видаляти різні токсичні забруднювачі водних металів. Проте

модифікація та подальший розвиток синтезу глинистих матеріалів та їх застосування для адсорбції різних забруднювачів навколишнього середовища, що посилює контроль забруднення, все ще необхідне.

Для виявлення йонів важких металів у воді проводяться спектральні дослідження із застосуванням атомно-абсорбційного спектрофотометра С-115М1, спектрофотометра UV-1200, фотоелектрокориметра КФК-2 та спектрофотометра СФ-16. Співпраця з науковими установами та підприємствами відповідно до договорів про співпрацю та спільне користування обладнанням в Центрах колективного користування науковим обладнанням (НДКЦ УМВС, Львівський національний університет ім. Івана Франка, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, Поліський національний університет, Інститут хімії поверхні ім. О.О. Чуйка НАН України, Інститут проблем матеріалознавства ім. М.І. Францевича НАН України, ТОВ "Вітагро Партнер", Інститут клітинної біології та генетичної інженерії НАН України) дозволяє розширити спектр інструментальних методів, необхідних для виконання проєкту.

УДК 543.6:664

Діна Зимнік,
здобувачка 4 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 102 Хімія
Володимир Віленський (науковий керівник),
доктор хімічних наук, професор
Олена Євдоченко (науковий керівник),
доктор філософії з галузі Освіта/ Педагогіка,
доцент кафедри хімії
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ВИЯВЛЕННЯ СИНТЕТИЧНИХ БАРВНИКІВ У СОКАХ

Контроль якості напоїв має суттєве значення, особливо сьогодні, коли сучасні технології забезпечують виробництво напоїв з використанням великої кількості різних економічно ефективних штучних інгредієнтів.

Використання цих штучних інгредієнтів спричиняє багато проблем із фальсифікацією. Наприклад, такі популярні напої, як вина та соки, часто фальсифікуються за допомогою синтетичних харчових барвників, замість того, щоб виробляти напій з натуральної сировини. Синтетичні барвники гарантують інтенсивний і стійкий колір харчових продуктів, а витрати на виробничий процес є набагато нижчими в порівнянні з виробництвом природних барвників. Ці переваги заохочують виробників використовувати їх, незважаючи на багато даних, які підтверджують їх негативний вплив на організм людини [1]. Останні дослідження вказують на можливий зв'язок між споживанням синтетичних харчових барвників і такими проблемами, як алергічні реакції, астма, підвищена активність у дітей та навіть онкологічні захворювання. Незважаючи на регламентоване застосування барвників в харчовій продукції, існуючі випадки їх безконтрольного використання призводять до перевищення допустимих концентрацій і фальсифікації продуктів. Це зумовило потребу у створенні ефективних і сучасних методів їх якісного та кількісного аналізу, а також створення посиленого контролю за використанням синтетичних барвників у продуктах, що позиціонуються як натуральні. [2].

На відміну від натуральних харчових барвників, які зазвичай видобуваються з кількох природних джерел та очищуються, синтетичні харчові барвники виробляються шляхом повного хімічного синтезу або хімічної модифікації кількох сполук-попередників. Їх можна класифікувати як азобарвники (тартразин, жовтий захід сонця FCF, азорубін, понсо червоний, амарант, алюр АС, блискучий чорний BN, коричневий HT та ін.), триарилметанові барвники (патентований синій, блискучий синій, зелений S) та хімічно споріднені барвники (хінолінoвий жовтий, еритрозин). Додатковими

синтетичними харчовими барвниками, які наразі дозволені в Європейському Союзі (ЄС), є бета-апо-8'-каротеналь та індигокармін.

Оскільки всі ці барвники дозволені в ЄС, їх безпеку для споживання людиною оцінили. Для всіх барвників було визначено допустимі добові норми споживання (ДДН), а для всіх синтетичних харчових барвників обговорюється токсикологічна основа для встановлення відповідних ДДН [3].

Під час виконання лабораторних робіт було досліджено вміст синтетичних барвників у різних соках. Для дослідження було взято такі зразки:

- Сік мультифрукт виробника «Spongebob»;
- Персиковий сік виробника «Джусік»;
- Бананово-полуничний сік виробника «Seniorik»;
- Апельсиновий сік виробника «Наш сік».

Хід роботи експерименту: У пробірки налити по 2 мл. соку, додати по 1-1,5 мл. розчину соди. При цьому синтетичні барвники при зміні pH не змінюють своє забарвленння.

Напої жовтого, оранжевого, зеленого кольорів після додавання лужного розчину необхідно прокип’ятити. Натуральні барвники руйнуються і колір напою змінюється: жовтий і оранжевий знебарвлюються, зелений стає бурим або темно-зеленим.

Висновки: За результатами експерименту виявлено зміну забарвлення на більш темніший за початковий у всіх зразках. Отже, це свідчить про те, що у соках наявні синтетичні барвники.

Описаний метод визначення синтетичних барвників у соках є простим та доступним, але малоінформативним, тому для більш детального дослідження потрібно використовувати інші методи дослідження. Для цього використовується широкий спектр аналітичних методів, таких як тонкошарова хроматографія, спектрометрія та інші спектрофотометричні методи, поєднані з хемометричною обробкою даних, наприклад, метод гібридного лінійного аналізу калібрування, адсорбційна вольтамперометрія, диференціальна імпульсна полярографія, капілярний електрофорез, високоефективна рідинна

хроматографія. Найпопулярнішим видом техніки високоефективної рідинної хроматографії для визначення харчових барвників є зворотна-обернена та іонно-обмінна [2].

Список використаних джерел і літератури

1. Sofia Komissarchik, Galina Nyanikova, Test systems and a method for express detection of synthetic food dyes in drinks,LWT - Food Science and Technology,Volume 58, Issue 2,2014, Pages 315-320,ISSN 0023-6438, https://doi.org/10.1016/j.lwt.2014.03.038.

2. Боднарчук О., Петров П. Аналіз інструментальних методів виявлення синтетичних харчових барвників. Продовольчі ресурси, 2020, 8, с. 23-31.

3. J. König, 2 - Food colour additives of synthetic origin, Editor(s): Michael J. Scotter, In Woodhead Publishing Series in Food Science, Technology and Nutrition, Colour Additives for Foods and Beverages, Woodhead Publishing, 2015, Pages 35-60, ISBN 9781782420118, https://doi.org/10.1016/B978-1-78242-011-8.00002-7.

УДК 547.665+678.048

Віталій Листван,
кандидат хімічних наук,доцент,
доцент кафедри хімії
Житомирський державний університет імені Івана Франка

НОВІ ПОХІДНІ ІНДАНДІОНУ - СИНТЕЗ ТА АНТИОКСИДАНТНА АКТИВНІСТЬ

Похідні 1,3-індандіону з різними замісниками у положенні 2 (наприклад, алкільними, арильними, ацильними тощо) привертають увагу дослідників, по перше, своєю будовою, зокрема, розмаїттям таутомерних форм. Однак не менш важливою їх особливістю є висока та різнобічна фізіологічна активність.

Серед таких сполук особливий інтерес викликають 2-ацильовані похідні, частина з яких виявляє протипухлинні, спазмолітичні та протизапальні властивості. Характерною рисою таких сполук є наявність активної кетонної групи, що дозволяє цим речовинам виступати у ролі напівпродуктів для подальших перетворень, взаємодіючи з гідразинами, гідразидами, первинними амінами тощо. Це, у свою чергу, відкриває можливість модифікувати молекулу, вводячи нові структурні фрагменти, і тим самим розширювати спектр потенційної біологічної активності новоутворених речовин.

Попри те, що біологічні властивості 2-ациліндандіонів уже певною мірою досліджені, фахова література містить дуже мало даних про їх антиоксидантну активність. У зв'язку з цим ми синтезували та здійснили попередню оцінку антиоксидантні властивості низки нових і деяких синтезованих нами раніше 2-ацил-1,3-індандіонів і їхніх похідних — семікарбазонів, тіосемікарбазонів та деяких гідразонів.

Синтез 2-ацил-1,3-індандіонів здійснювали за класичною методикою, яка базується на кляйзенівській конденсації, в якій беруть участь діетилфталат і відповідні метилалкіл- або метиларилкетони у присутності еквімольної кількості свіжоприготованого натрій метоксиду. Варто зазначити, що використання готових алкоголятів істотно знижувало вихід продукту.

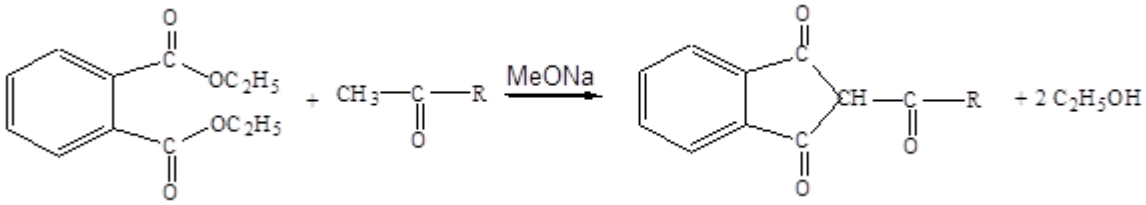

Як було показано раніше, отримані 2-ацил-1,3-індандіони легко вступають у реакцію з гідразинами та гідразидами у спиртовому середовищі при нагріванні, утворюючи відповідні гідразони.

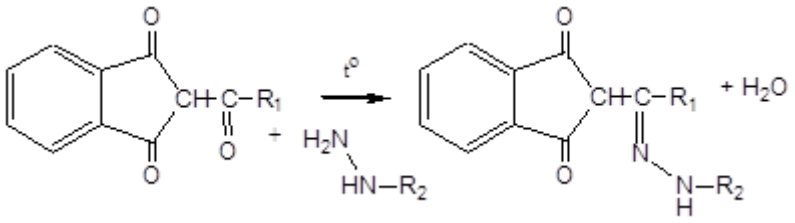

Аналогічно відбувається реакція з семікарбазидом і тіосемікарбазидом. У результаті ми отримали низку нових і раніше відомих семі- та тіосемікарбазонів 2-ацил-1,3-індандіонів. Реакції проводили в 1-пропанолі з нагріванням протягом 5–30 хвилин залежно від вихідної сполуки.

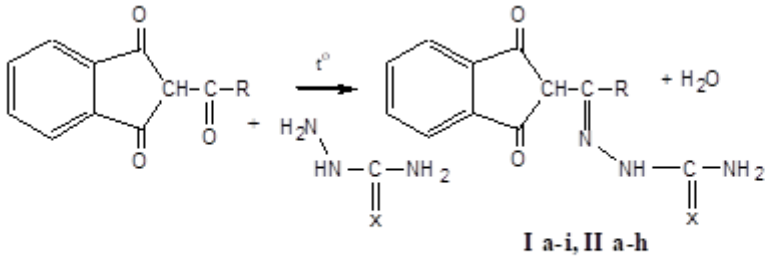

I a-i, II a-h

де X = O (**I**), S (**II**); R= -CH_3 (**a**), -C_2H_5 (**b**), -$CH_2CH(CH_3)_2$ (**c**), 2-тієніл- (**d**), p-CH_3-C_6H_4- (**e**), p-Br-C_6H_4- (**f**), p-NO_2-C_6H_4- (**g**), p-CH_3O-C_6H_4- (**h**),p-Cl -C_6H_4-(**i**)

Утворені продукти — кристалічні забарвлені речовини, які погано розчиняються в нижчих спиртах.

Антиоксидантну активність досліджуваних сполук визначали за методом DPPH, що оцінює їхню здатність поглинати вільні радикали. До розчину стабільного радикалу 2,2-дифеніл-1-пікрилгідразилу (DPPH), який має характерне пурпурно-синє забарвлення, додавали розчини досліджуваних речовин. Зменшення інтенсивності забарвлення, пропорційне зниженню концентрації радикалу, дозволяло оцінити антирадикальну активність. Реакцію проводили у 96-лункових планшетах методом послідовного розведення. Після 30 хвилин інкубації в темряві при кімнатній температурі вимірювали оптичну густину при 550 нм.

Антиоксидантну ефективність виражали як відсоток інгібування за формулою:

$$\mathbf{A(к) – A(е) / A(к) * 100}$$

де **А(к)** — оптична густина контрольного зразка, **А(е)** — густина зразка з досліджуваною речовиною.

Концентрацію, за якої досягається 50%-ве інгібування (EC_{50}), виражали в мкг/мл. Для найбільш активних з досліджених нами сполук, якими виявились тіосемікарбазони **II**, вона становила від 7 (**IIa**) до 22 (**IId**) мкг/мл. Серед семікарбазонів найактивнішою виявилась сполука **Ia**, EC_{50} для якої становить близько 30 мкг/мл.

Таким чином, деякі з досліджених речовин демонструють антиоксидантну активність, порівнювану з добре відомими антиоксидантами, як-от аскорбінова кислота чи тролокс (6-гідрокси-2,5,7,8-тетраметилхроман-2-карбонова кислота), значення EC_{50} яких у тесті DPPH коливається в межах 4–22 мкг/мл.

Серед семікарбазонів найбільшу активність мають сполуки з алкільними замісниками. Натомість сполуки з арильними або гетарильними залишками виявляють значно нижчу активність.

Тіосемікарбазони, навпаки, майже всі показують значну антиоксидантну дію, при цьому залежність активності від природи замісника (алкільного чи арильного) не спостерігається.

УДК 621.794.4 : 546.47/49’24

Владислав Басюк,
здобувач 1 курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальність 102 Хімія
Микола Чайка,
кандидат хімічних наук, доцент,
доцент кафедри хімії
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ЗАКОНОМІРНОСТІ ПОЛІРУВАННЯ ТВЕРДИХ РОЗЧИНІВ $Zn_xCd_{1-x}Te$ В ТРАВНИКАХ СИСТЕМИ $K_2Cr_2O_7$ – HBr – ДИМЕТИЛФОРМАМІД

Метою роботи було встановити вплив диметилформаміду (ДМФА) на закономірності полірування монокристалів твердих розчинів $Zn_xCd_{1-x}Te$ та розробити на його основі нові полірувальні травники для хіміко-динамічного полірування (ХДП). Для цього досліджували залежність швидкості розчинення від складу трикомпонентної системи $K_2Cr_2O_7$ – HBr – ДМФА із застосуванням методу математичного планування експерименту на симплексі.

Використано симплекс-решітчастий план для трикомпонентної суміші. Це дозволило апроксимувати залежність швидкості розчинення рівнянням четвертого порядку та скоротити число експериментів до мінімуму. Робочі діапазони компонентів: $K_2Cr_2O_7$: 20-50 об. %, HBr: 20-80 об. % та розчин ДМФА. Концентраційний інтервал обмежували трикутником із вершинами $K_2Cr_2O_7$: HBr : ДМФА складу: A (20 : 80 : 0), B (20 : 20 : 60), C (50 : 50 : 0). На малюнку 1 показані залежності швидкості розчинення $Zn_{0,04}Cd_{0,96}Te$ та $Zn_{0,1}Cd_{0,9}Te$ від складу розчинів системи $K_2Cr_2O_7$ – HBr – ДМФА.

На діаграмах швидкості розчинення виділено: область I (полірувальна) – розчини, що забезпечують рівномірне розчинення і гладку поверхню та область II (неполірувальна) – занадто агресивні або гетерогенні склади розчинів.

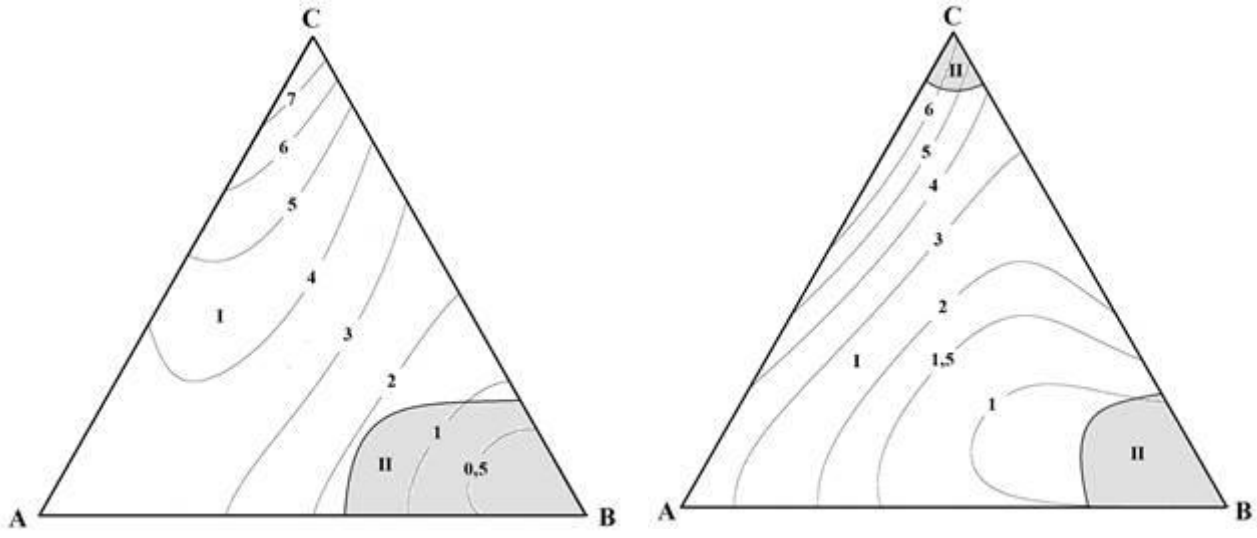

а) б)

Рис. 1. Концентраційні залежності (T = 294 K, γ = 82 хв$^{-1}$) швидкості ХДП (мкм/хв) твердих розчинів $Zn_{0,1}Cd_{0,9}Te$ (а) та $Zn_{0,04}Cd_{0,96}Te$ (б) травниками системи $K_2Cr_2O_7$ – HBr – ДМФА (область I – полірувальні і II – неполірувальні розчини).

Для обох складів $Zn_{0,04}Cd_{0,96}Te$ та $Zn_{0,1}Cd_{0,9}Te$ максимальні значення швидкості хімічного розчинення спостерігалися в точці С (збагачення $K_2Cr_2O_7$), а мінімальні – у вершинах, де переважає вміст ДМФА (В). Виявлено, що для $Zn_{0,04}Cd_{0,96}Te$ швидкість ХДП змінюється від 0,5 до 7,3 мкм/хв, а для $Zn_{0,1}Cd_{0,9}Te$ складає 0,3-7,8 мкм/хв.

Досліджено вплив ДМФА на якість полірованої поверхні твердих розчинів $Zn_xCd_{1-x}Te$ та з'ясовано, що зі збільшенням вмісту ДМФА швидкість ХДП падає, що підтверджує припущення: органічний розчинник гальмує швидкість хімічної взаємодії та покращує якість полірованої поверхні. Виявлено, що після ХДП у травильних сумішах з високим вмістом ДМФА на поверхні напівпровідникових матеріалів утворюється тонка біла плівка, яку після промивки та сушіння пластин можна легко видалити фільтрувальним папером, проте сам полірований шар лишається матовим із тьмяним блиском.

Встановлено, що збагачення травильних розчинів $K_2Cr_2O_7$ забезпечує високу швидкість, проте існує ризик утворення нерівностей на поверхні полірованих зразків. Щодо додавання до травників третього органічного компоненту – ДМФА, то це знижує швидкість, але сприяє однорідному видаленню дефектних шарів та формуванню дзеркальної гладкої поверхні. Диметилформамід виступає як регулятор кінетики травлення, дозволяючи переходити від агресивного розчинення до контрольованого полірування. У травниках складу $K_2Cr_2O_7$ – HBr – ДМФА полірувальні області займають близько 75 % досліджуваної системи, що дає широкий простір для оптимізації. Для отримання дзеркальної поверхні твердих розчинів $Zn_xCd_{1-x}Te$ рекомендується використовувати склади із середнім вмістом ДМФА (20-40 об. %).

УДК 621.794.4 : 546.47/49’24

Микола Чайка,

кандидат хімічних наук, доцент, доцент кафедри хімії

Житомирський державний університет імені Івана Франка

ОСОБЛИВОСТІ РОЗЧИНЕННЯ ПОВЕРХНІ НАПІВПРОВОДНИКІВ ПІД ЧАС ХІМІКО-ДИНАМІЧНОГО ПОЛІРУВАННЯ

Хіміко-динамічне полірування (ХДП) комбінує одночасну хімічну обробку та механічне шліфування, що забезпечує формування поверхні напівпровідника з високою гладкістю та мінімальними пошкодженнями. Ключовим етапом цього процесу є контрольоване розчинення матеріалу в розроблених складах травильних розчинів. Відповідно до сучасних уявлень, більшість реакцій, що призводять до видалення та очищення поверхонь, відносяться до гетерогенних процесів хімічного травлення, де на межі «кристал–розчин» відбувається перехід атомів чи інших структурних одиниць напівпровідника у розчин.

Розчинення поверхні напівпровідника в травильному середовищі можна розглядати як каталізований ланцюг реакцій, що включає такі стадії:

1. **Диффузія реагентів до поверхні**.

Іони чи молекули травника за рахунок концентраційного градієнта переносяться з об’єму розчину до поверхневого шару кристалу.

2. **Адсорбція та міграція на поверхні.**

Після контакту з поверхнею реагенти утворюють адсорбційні комплекси, які вільно мігрують уздовж кристалографічних напрямів.

3. **Формування активованого комплексу.**

Первинні адсорбційні з’єднання перетворюються у більш енергійно збагачені форми, здатні до розриву кристалічних зв’язків.

4. **Дисоціація комплексу.**

Активований комплекс розщеплюється, утворюючи іони/молекули продуктів реакції, що формують міжфазний шар.

5. **Десорбція кінцевих продуктів та їх дифузія назад у травник.**

Продукти реакції відщеплюються від поверхні та дифузійно переходять у об’єм розчину, звільняючи місце для наступних циклів.

При гетерогенній взаємодії утворюються різні оксиди, гідроксиди або солі. Якщо їхня розчинність у травнику низька, на поверхні напівпровідника утворюється пасивуючий шар, що сповільнює подальше травлення (приклад: щільні оксидні плівки при високій кислотності або в’язких сумішах). За підвищеної розчинності ці плівки утворюються та розчиняються майже миттєво, що підтримує безперервний доступ реагентів до поверхні напівпровідникового кристалу. У таких умовах лімітуючим фактором стає швидкість дифузії – як реагентів до поверхні, так і продуктів назад у об’єм травника.

На поверхні напівпровідникових матеріалів можуть відбуватися фізичні процеси, коли відбувається зміна енергії поверхні без утворення нових сполук, або хімічні процеси, що протікають із виділенням енергії та формуванням стійких продуктів взаємодії кристалу з травником.

У другому випадку наявність нових продуктів може змінювати pH розчину та потенціали, модифікуючи подальший хід реакції.

Розчинення напівпровідників часто описують як окисно-відновний процес без пропускання зовнішнього струму, що зберігає електронейтральність системи «кристал - розчин». Сумарна реакція має вигляд:

$$Sc + O \rightarrow Sc^{x+} + Red \qquad (1.1)$$

де обидві півреакції – анодна:

$$Sc \rightarrow Sc^{x+} + xe^{-}; \qquad (1.2)$$

та катодна:

$$O + xe^{-} \rightarrow Red \qquad (1.3)$$

протікають з однаковими швидкостями на межі фаз.

Раніше вважали, що швидкість реакцій з хімічним механізмом розчинення не залежать від електродного потенціалу, проте експерименти [1] показали, що

навіть без зовнішньої поляризації на швидкість впливає внутрішній розподіл носіїв заряду (електронів і дірок). У напівпровідниках баланс не лише електричних зарядів, а й окремих зон провідності/валентності визначає кінетику реакцій.

Нерівномірне розчинення поверхні матеріалів спостерігають у ділянках з підвищеною концентрацією домішок або дефектів кристалічної решітки. Саме там швидкості анодних і катодних реакцій перевищують середні, що спричиняє виникнення «травильних ямок» біля виходів дислокацій [2]. Такі локальні нерівності необхідно враховувати при виборі режимів ХДП, оскільки вони можуть призвести до нерівномірності знімання матеріалу та погіршення якості поверхні.

У порівнянні зі стандартним хімічним травленням ХДП забезпечує:

- Синергетичну дію: одночасна абразивна дія та хімічне розчинення сприяють швидшому видаленню шорстких ділянок.
- Контроль температури: заданий тепловий баланс перешкоджає перегріву та неконтрольованому наростанню пасивуючих плівок.
- Регулювання концентрацій: динамічна подача реагентів дозволяє підтримувати оптимальні умови розчинення на всіх етапах.

Ці особливості роблять ХДП ефективним для останніх стадій обробки кристалів із надвисокими вимогами до чистоти та гладкості. Але під час проведення ХДП необхідно дотримуватися ряду вимог:

ü Здійснювати вибір травильних композицій із врахуванням бажаної розчинності продуктів (кислотність, буферні системи).

ü Контролювати pH та температуру травильних розчинів для стабільності активованих комплексів.

ü Проводити мікроскопічний моніторинг дефектів для виявлення та корекції нерівномірного зняття матеріалу.

Гетерогенне розчинення поверхні напівпровідників – це багатоетапний каталізований процес, в якому ключову роль відіграють стадії адсорбції, формування та дисоціації активованих комплексів. Електрохімічні

характеристики напівпровідника (рухливість носіїв заряду) впливають на кінетику реакцій навіть за відсутності зовнішньої поляризації, а локальні дефекти та домішки можуть спричиняти нерівномірне полірування та утворення ямок травлення. Проведення хіміко-динамічного полірування поверхні напівпровідників оптимізує процес розчинення завдяки синергетичній дії хімічної та механічної складових, що дозволяє досягти високої якості оброблених поверхонь.

Список використаних джерел та літератури

1. Gerischer H. The mechanism of decomposition of semiconductors by electrochemical oxidation and reduction / H. Gerischer, W. Mindt // Electrochim. Acta. – 1968. – Vol. 13, No. 11. – P. 1329-1341/
2. Gatos H.C. The surface chemistry of metals and semiconductors / H.C. Gatos. – N.Y. : Wiley, 1960. – P. 381-406/

УДК 574

Іван Хом'як,
кандидат біологічних наук, доцент,
доцент кафедри екології та географії
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ДИТЯЧА ХВОРОБА ЛІВИЗНИ В ЕКОСОЗОЛОГІЇ

Кожне поняття, якщо дослухатися до Жака Деріда, має пройти через процедуру деконструкції. І чим більш воно популярне та більш загальновживане, тим глибшою та ретельнішою має бути ця процедура. До більшості ідей Жака Деріда, на фоні подій 20-років XXI століття, можна ставитися скептично. Його бачення політики, влади та справедливості наповнені далеким від реальності надмірним лівим романтизмом, однак, йому важко заперечити у тому, що тексти

несуть за собою приховані суперечності. Стикаючись із особистим досвідом читача та обставинами прочитання, вони можуть відкривати абсолютно різні змісти. Це добре помітно на прикладі екології.

Чому екологія стала такою популярною? Тому що «екологічні проблеми» визнано великою частиною суспільства важливими. Важко сказати із чого це почалося – із релігійно-ідеалістичного твору нобелівського лауреата Альберта Швейцера «Культура і етика», який чудово вписався в лівий повоєнний ренесанс містицизму та всеосяжної любові, чи із дещо припорошеного прагматизмом Римського клубу. Якби там не було, починаючи із кінця 60-их років, екологію призначили відповідальною за розв'язання більшості глобальних криз. Так, маловідома широкому загалу наука стала популярним мемом. Із поняттям екологія відбулося те що передбачав Жак Деріда – воно трансформувалося в масовій свідомості у тисячі речей, більшість з яких є помилковими бо спекулятивними.

Корінь «екологічних проблем» в тому, що людина експлуатує ресурси та трансформує довкілля нераціонально. Можна сміливо стверджувати, що вони набагато менше стосуються науки екології ніж філософії, психології, політології та правознавства. У екології немає жодного механізму впливу на їхнє вирішення. Усі ці механізми закопані на теренах філософії, психології, політології та правознавства. То хіба питання світогляду – не царина філософії; питання поведінки і мислення – чи не царина психології; питання функціонування місцевих громад – хіба не царина політології а питання виконання вимог закону – чи не царина правознавства. Жоден екологічний закон, принцип або теорія не є дає відповіді на питання породжені цими двома прикладами. То чому ж, коли виникає проблема із нераціональною взаємодією із довкіллям зі сторони когось із членів громади, вона звертається до еколога, а не до філософа, психолога, політолога чи правника?

Деконструкція поняття екологія припускає, що різні люди читають і розуміють його по різному. Опираючись на ідеї Жана-Франсуа Ліотара можна було б стверджувати, що кожна відмінна точка зору на одне і те ж явище є

істинною. Так, епоха постмодерну стала епохою постправди, адже якщо на одне питання є кілька відповідей, то зазвичай одна із них правдива, а решта є помилковими або брехливими. Різночитання тексту – це не проблема множинності точок зору закладених в ньому, а проблема нездатності читача сприймати його без додавання чогось свого або перекручування під свої бажання чи потреби.

Екологія має чітке однозначне визначення – це розділ біології, який вивчає взаємозв'язки надорганізмових біосистем із їхнім навколишнім середовищем. Екосозологія – це розділ прикладної екології, який вивчає зміни в навколишньому середовищі людини, спричинені самою людиною. Тобто, це не стан довкілля, тим більше не оптимальний для людини стан довкілля, це наука.

Що ж таке справжня екологічна проблема? Якщо слідувати за строгим визначенням, то екологічною проблемою буде, наприклад, потреба створення єдиної екосистемної теорії. Запобігання нераціонального використання відходів виробництва – це не екологічна проблема. Екологічною кризою, є труднощі переходу екології від описової до аналітичної науки. Небажання політиків і їхніх виборців запобігати наслідкам зміни клімату – це не екологічна криза.

Візьмемо для приклад унітаз. Щоб описати рух води в ньому, потрібно звернутися до одного хитрого математичного вивертня – комплексних чисел. Однак, коли у нас виникають проблеми із унітазом, ми не викликаємо математика, який спеціалізується в теорії чисел. Ми викликаємо сантехніка. То чому на розв'язання проблеми із забрудненням довкілля кимось із членів громади викликають еколога, а не держекоінспекцію, поліцію, психолога, соціолога, філософа чи політолога?

Детонаторами такого перекручування є вулкан Локі, Георг Вільгельм Фрідріх Гегель і звичайно мутація NOTCH2NL. Проблема в тому, що людина не походить від мавпи – вона мавпою залишається. Мутація NOTCH2NL та серія інших мутацій, пов'язаних із нею, не зробили нас іншими за соціально-психологічними характеристиками. Ми відрізняємося від інших соціальних

приматів не більше ніж шимпанзе із лівого берега Конго відрізняються від шимпанзе із правого берега.

Ми маємо визнати що ми є невід'ємною частиною природи і основні її риси є нашими основними рисами. Якщо, замість благоговіння перед природою, зайнятися її вивченням, то ми побачимо три риси відносин із оточуючими, які характерні для будь якої живої істоти – експансія, конкуренція та експлуатація. Ми ієрархічні напівтурнірні примати і будь який поведінковий акт, включаючи мій виступ і ваше слухання, можна описати опираючись на наше прагнення до експансії, конкуренції та експлуатації, а також на нашу характеристику, як приматів. Однак, серія мутацій пов'язаних із геном NOTCH2NL дала нам можливість до абстрактного мислення. Ми тепер можемо крім об'єктивної реальності, вибудовувати зручну для себе суб'єктивну. Це дозволяє нам не лише уточнювати своє місце у Всесвіті, а й помістити себе на трон розташований у його центрі. Міняються епохи, релігії, світогляди і соціальні системи, але наш світогляд залишається егоцентричним. В анімізми ми рівні іншим духам природи, але магія дає нам перевагу; в ранньому політеїзмі ми будуємо собі антропоморфних богів; потім стверджуємо, що ми створені за образом і подобою божою; після наукової революції вважаємо себе царями природи, а з часів перетворення філософії на багатослівне літературознавство і, особливо, після нобелівської премії миру Альберта Швейцера та першого засідання Римського клубу головними губителями природи.

Історія, на перший погляд, вказує нам на конфлікти між прихильниками лівої ідеології та адептами будь якої релігії. Це класична конкуренція, тому що ліва ідея більш за все інше прагне перетворитися на релігійний канон. Можна почати із року, коли через активність вулкану Локі, настав малий льодовиковий період. Він похитнув соціально-політичну стабільність в Європі. У Франції це впало на благодатний ґрунт боротьби проти австрійського впливу і ми отримали гасло «Liberté, Égalité, Fraternité». Усі тепер рівні, і, слідуючи за Гегелівським історичним детермінізмом, світ слід рухати в бік ще більшої рівності і ще більшої свободи. Поки інші гегельянці будували дивні конструкти, марксисти

використали міф про золотий вік звинуватили в усьому капіталізм. Нам приматам це сподобалося. Адже, ієрархічна турнірність – це боротьба за вищу гілку в соціальній ієрархії під дією нашого егоїстичного гена. А тут ти вже не десь там внизу звідки потрібно пробиватися на верх, а ти поруч із вершиною і нікого немає на твоєму шляху до простого мавпячого щастя. Усі рівні у всьому, особливо в питаннях політики – кухарка і професор права мають рівні можливості писати закони. Правда, коли ми обираємо собі хірурга чи стоматолога, то не робимо це через плебісцит із визнанням права будь кого вирізати нам жовчний міхур чи пломбувати зубні канали. Ми вимагаємо від кандидата знань, досвіду і адекватності. То чому ми вважаємо, що в управлінні державою чи громадою, або під час вибору тих хто управлятиме, не потрібні знання, досвід і певні якості особистості?

Коли це можна робити в політиці, то чому цього не можна в громадській популярній екосозології? Вона наскрізь просякнута лівими ідеями. Як марксисти мріють до повернення в золотий вік до капіталізму, феодалізму та рабовласництва, так і громадські активісти вірять у ідеалістичну гармонію життя до епохи споживацтва. Чи відрізняється сучасна добу споживацтва від часів первісної історії? Якісно ні, кількісно так. Тоді ти не міг накопичити більше ніж потрібно їжі або речей, бо мав бажання та не мав можливості. Кочовому мисливцю, який не використовує гужовий або в'ючний транспорт, не вдасться тягати за собою купу корисних дрібниць. А кочувати йому приходилося тому, що він виснажував ресурси на одній території і мусив мандрувати у пошуках менш виснаженої. У часи льодовикових періодів, коли кроманьйонцям вистачало здобичі і вони вели напівосідлий спосіб життя, то обростали прикрасами, музичними інструментами, ритуальними знаряддями та іншим майном. У часи середньовіччя більшість населення було настільки бідним, що йому після сплати податків ледь вистачало на їжу та одяг. Лише науково-технічний прогрес та індустріалізація дозволили, як збільшувати кількість населення завдяки досягненням медицини та дипломатії, так із забезпечувати його купою речей далеко не першої необхідності.

Уявлення лівих псевдоекологів про суть та закони природи – це далеке від реальності релігійне марення. Вибудовуючи свій екотичний ідеал, вони вірять у щось подібне до біблійного: «Бик і ведмідь разом пастимуться, і разом будуть їхні діти, віл і лев разом їстимуть солому» (Ісая 11:6-9). Насправді, гармонія в природі існуватиме тоді, коли ведмідь їстиме бика, віл солому, а лев вола. Ми ж маємо охороняти природи від людини і для людини. Але, не тільки. Сучасні дослідження в галузі астрофізики вказують на те, що причиною Великого мовчання або парадоксу Фермі можуть бути численні космічні катастрофи. Космос ворожий до життя. Нам просто шалено пощастило дожити до моменту, коли ми можемо заглянути за межі кришталевої небесної сфери. Жодна жива істота, крім людини, не може захистити життя на Землі від чергової космічної катастрофи. Жодна цивілізація побудована на релігії або на лівих екотичних ідеалах не зможе зробити цього. Щоб вижити, нам потрібно поєднувати збереження свого довкілля, з яким ми нерозривно пов'язані, із нарощуванням своїх науково-технічних спроможностей. Оце і є суть сталого розвитку. Однак, вона побудована на справжній екосозології, до якої мало хто дослухається. У наші часи постправди найвідомішою «екологинею», що розробила концепцію сталого розвитку стала 12 річна Северен Судзукі – дочка громадського активіста і письменниці, які вважали себе видатними екологами. Карл Ясперс разом із іншими предтечами та засновниками екзистенціалізму ставили літературні фантазії на один рівень із науковими знаннями, тож можна стати «видатним» екологом просто написавши кілька художніх творів про любов до природи. У наш час є Северен Судзукі аналог Грета Тунберг, яка разом із іншими ліваками активно захищає різників із Хамасу.

Деконструкція поняття екологія вказує на те, що кризу відносин людини із довкіллям не можливо подолати без переходу до реалістичних наукових уявлень про людину і світ, в якому вона живе. Ліві псевдоекологічна ідеологія разом із іншими формами релігійних уявлень про світ мають скорочувати свій вплив на прийняття рішень. Якщо ми цього не зробимо, то з часом перетворимось на скам'янілі рештки, яких, більш за все навіть не буде кому відковувати.

Список використаних джерел та літератури

1 Fiddes, I. T., Lodewijk, G. A., Mooring, M., Bosworth, C. M., Ewing, A. D., Mantalas, G. L., ... & Haussler, D. (2018). Human-specific NOTCH2NL genes affect notch signaling and cortical neurogenesis. Cell, 173(6), 1356-1369.

2 Gesammelte Werke in fünf Bänden. Band 2: Verfall und Wiederaufbau der Kultur; Kultur und Ethik; Die Weltanschauung der indischen Dichter; Das Christentum und die Weltreligionen. München, Hrsg. von Rudolf Grabs. Beck, 1974. 356 pages

3 Gray, R. H. The Fermi paradox is neither Fermi's nor a paradox. Astrobiology, 2015. 15(3), 195-199.

4 Jacques Derrida. L'Écriture et la Différence. Paris, Édition du Seuil, 1967, 439 pages.

5 Jean-François Lyotard. La Condition postmoderne: rapport sur le savoir. Minuit, Collection Critique, 1979. 128 pages

6 Karl Jaspers: Mein Weg zur Philosophie. In: ders: Wahrheit und Bewährung. Piper, München 1983, S. 7–15

7 Schmelzer, Matthias. Born in the corridors of the OECD: the forgotten origins of the Club of Rome, transnational networks, and the 1970s in global history. Journal of Global History. 2017. 12 (1) P. 26–48.

УДК 574.52

Анна Дружук,

здобувачка 4 курсу першого (бакалаврського)

рівня вищої освіти спеціальність 091 Біологія

Лідія Музика,

кандидат біологічних наук,доцент,

доцент кафедри ботаніки, біоресурсів та збереження біорізноманіття

Житомирський державний університет імені Івана Франка

ВМІСТ ЛІПІДІВ В ОРГАНІЗМІ СТАВКОВИКА ЗВИЧАЙНОГО ЗА ДІЇ ДОПОРОГОВОЇ КОНЦЕНТРАЦІЇ ГЕРБІЦИДУ ЗЕНКОРУ

На сьогодні, у сільському господарстві широко використовуються гербіциди, як один із ключових засобів боротьби з бур'янами та підвищення урожайності сільськогосподарських культур [1]. Проте, надмірне внесення гербіцидних препаратів може створювати ризик забруднення природного середовища, зокрема призводити до значного надходження хімічних речовин до водних об'єктів через поверхневий стік, або ж в результаті змивання дощовими чи зрошувальними водами [1, 2]. Потрапляючи у водне середовище, гербіциди можуть порушувати природний баланс у водних екосистемах, здатні до біоконцентрації у ланках ланцюгів живлення, що спричиняє порушення низки фізіологічних та біохімічних функцій гідробіонтів та може викликати отруєння і летальні наслідки [3, 4]. Для оцінки токсичного впливу ксенобіотиків на водні організми доцільно використовувати біохімічні маркери, які дозволяють виявити ранні зміни на клітинному та молекулярному рівнях ще до появи фізіологічних порушень. Одним із чутливих біомаркерів розвитку стресових реакцій гідробіонтів є вміст ліпідів в їх тканинах і органах.

У зв'язку з цим, метою дослідження стало вивчення впливу гербіциду зенкору на вміст ліпідів в організмі ставковика звичайного.

Матеріал дослідження: молюски виду *Lymnaea stagnalis* (Linné, 1758). Перед токсикологічним дослідженням проведено аклімацію тварин до лабораторних умов протягом 14 діб. Як токсикант використано зенкор (діюча речовина – метрибузин) у концентрації, яка відповідала 0,5 $ГДК_{рибогосп}$. Токсичне середовище створювали шляхом внесення розрахованих кількостей 70 % порошку зенкору. Експозиція експерименту – 2 та 7 діб. Перед препаруванням у кожного екземпляра вимірювали морфометричні параметри та визначали масу тіла й органів. Для проведення біохімічного аналізу відокремлювали гепатопанкреас, мантію, гемолімфу та ногу. Визначення загального вмісту ліпідів (ЗЛ) здійснювали методом Фолча [6]. Трематодну інвазію встановлювали шляхом виготовлення тимчасових гістологічних препаратів із гепатопанкреасу

кожного молюска. Для дослідження відібрано лише неінвазованих тварин. Отримані дані опрацьовували статистично з використанням t-критерію Ст'юдента [5]. Відмінності вважали статистично вірогідними при $p \leq 0,05–0,001$.

В результаті проведеного дослідження з'ясовано, що дія гербіциду зенкору уже в допороговій концентрації (0,5 ГДК) викликає перебудову метаболізму *L.stagnalis*, що супроводжується статистично достовірними змінами вмісту ліпідів у їхньому організмі. Встановлено, що при перебуванні молюсків у затрученому середовищі протягом 2 діб, кількісний вміст загальних ліпідів збільшується в 1,87–3,83 раза ($p \leq 0,05–0,01$) у більшості досліджуваних органів. При цьому, найсуттєвіше відхилення зафіксовано у гемолімфі, а найменше – у мантії. Водночас, у гепатопанкреасі тварин відмічено посилення катаболічних процесів та зменшення вмісту обговорюваних речовин на 53,84 % щодо контролю. Така динаміка може свідчити про активізацію захисних сил організму молюсків та перерозподіл досліджуваної групи речовин між органами (що також підтверджує суттєве зростання показників у гемолімфі).

Збільшення часу контакту *L.stagnalis* із токсикантом до 7 діб призвело до зміни спрямування їхнього метаболізму, що супроводжувалось зменшенням вмісту загальних ліпідів у гемолімфі, мантії та нозі на 14,07–18,18 % щодо контролю. Така динаміка, ймовірно, може свідчити про підвищення активності ліпази та використання резервних можливостей організму молюсків задля підтримання енергетичного балансу в умовах стресу [4]. Протилежну тенденцію зафіксовано у гепатопанкреасі *L.stagnalis*, у якому вміст загальних ліпідів збільшувався в 3,06 раза, що, очевидно, пов'язано із розвитком адаптивної реакції та підвищенням інтенсивності ліпідного синтезу в органі.

Отже, гербіцид зенкор уже в допороговій концентрації викликає тканинно-специфічну біохімічну відповідь організму *L.stagnalis* у вигляді зміни вмісту загальних ліпідів у їхніх тканинах та органах.

Список використаних джерел та літератури

1. Грушецький С., Пукас В., Стратій І. Аналіз методів та засобів боротьби з бур'янами. *International Science Journal of Engineering & Agriculture*. 2024. V. 3, N.6. P. 48–60.
2. Дудник С. В., Євтушенко М. Ю. Водна токсикологія: основні теоретичні положення та їхнє практичне застосування. К.: Вид-во Українського фітосоціологічного центру, 2013. 297 с.
3. **Курбатова І. М., Захаренко М. О., Чепіль Л. В., Тупицька О. М. Особливості метаболічних процесів у риб за дії ксенобіотиків. *Екологічні науки*. 2022. № 4. С. 27-31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ekolnauk_2022_4_7**
4. Міщенко Т. В., Жиденко А. О. Вплив гербіцидів на ліпідний обмін в тканинах коропа. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка. Серія: Біологічні науки*. 2006. 40 (1). С. 77–82.
5. Фетісов В. С. Пакет статистичного аналізу даних Statistica : навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2018. 114 с.
6. Folch J., Lees M., Sloante Stanley A simple method for the isolation and purification of total lipides from animal tissues. *J Biol Chem*. 1957. 226 (1). P. 497–509.

УДК 574.3:625.7:595.142.3

Вікторія Мороз,

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

ОНП «Зоологія»

Олександр Гарбар,

доктор біологічних наук, професор,
завідувач кафедри екології та географії
Діана Гарбар,
кандидат біологічних наук, доцент,
доцент кафедри зоології, біологічного моніторингу та охорони природи
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ВПЛИВ АВТОТРАНСПОРТНОГО НАВАНТАЖЕННЯ НА ВИДОВИЙ СКЛАД ТА ЧИСЕЛЬНІСТЬ ДОЩОВИХ ЧЕРВІВ ПРИДОРОЖНИХ ЕКОСИСТЕМ

Придорожні екосистеми є важливим елементом ландшафту, які виконують ряд екологічних функцій. Проте, вони постійно зазнають систематичного антропогенного впливу, зокрема від роботи автотранспорту. Викиди від транспортних засобів, шум, вібрація, розливи паливно-мастильних матеріалів, а також застосування протиожеледних реагентів призводять до зміни фізико-хімічних властивостей ґрунту, що безпосередньо впливає на життєздатність живих організмів, які населяють ці території [2; 3].

Дощові черви є одними з найпоширеніших представників ґрунтової мезофауни, які відіграють важливу роль у процесах розкладання органічної речовини, аерації та дренажу ґрунту, формуванні його структури та родючості. Вони є чутливими індикаторами стану едафотопу і можуть реагувати змінами видового складу та чисельності на антропогенний вплив [1; 3; 4].

Дослідження впливу автотранспортного навантаження на популяції дощових червів у придорожних екосистемах є важливим для оцінки екологічного стану цих територій та розробки заходів щодо їхньої оптимізації.

Матеріалом для дослідження послугували власні збори дощових червів виконані впродовж літнього періоду 2022 р. у біоценозах поблизу автодоріг у м. Житомирі. Збір матеріалу проводили вручну методом розкопування та пошарового розбору грунтових проб об’ємом 0,125 м^3. Проби відбирали до нижньої межі, де траплялися черви. Загалом опрацьовано 331 екз. люмбрицид із

57 вибірок. Визначення видового складу дощових червів проводили за морфологічними ознаками з використанням визначників [1].

У досліджуваних біоценозах міста виявлено чотири види дощових червів належних до двох родів родини Lumbricidae: *Aporrectodea caliginosa* (Savigny, 1826), *A. rosea* (Savigny, 1826), *A. trapezoides* (Dugesi, 1828) та *Lumbricus terrestris* (Linnaeus, 1758). Представники даної родини охоплюють великий ареал з фактично придатними для життєдіяльності ділянками, що свідчить про їх екологічну пристосованість та наявність морфо-екологічних відмінностей до життя у різних умовах існування [1]. Кожний із видів характеризувався різною частотою трапляння у виконаних вибірках (табл. 1).

Таблиця 1

Частота трапляння дощових червів у вибірках

Види	Вибірки, де вид представлений, %
A. caliginosa	67,98
A. rosea	25,38
A. trapezoides	1,81
L. terrestris	4,83

Найчисельнішими у вибірках виявились черви *A. caliginosa* та *A. rosea*, які були представлені майже у всіх вибірках. Проте, чисельність їх у окремих вибірках суттєво варіювала – максимальне число особин *A. caliginosa* в окремих вибірках досягало 9, *A. rosea* – 3 особини. Вибірки, розташовані ближче до дороги, характеризувались помітно нижчою чисельністю цих видів. Причиною цього, найімовірніше, є вплив комплексу негативних чинників, пов’язаних з автотранспортним навантаженням (забруднення едафотопу важкими металами, нафтопродуктами, мастилами, протиожеледними реагентами, ущільнення та зміна pH ґрунту, зменшення кількості органічної речовини, шум та вібрація).

Інші два види були менш чисельними. Максимальна чисельність *A. trapezoides* у вибірках не перевищувала однієї, *L. terrestris* – чотирьох особин. Спостережуваний просторовий розподіл *A. trapezoides* та *L. terrestris* чітко демонструє градієнт впливу автотранспортного навантаження на ґрунтову фауну. Ближче до дороги умови стають настільки несприятливими, що навіть відносно стійкі види, такі як *L. terrestris*, демонструють низьку чисельність. Більш чутливий вид *A. trapezoides*, практично зникає в безпосередній близькості від дороги і починає відновлювая тоти свою частоту трапляння лише на значній відстані, де вплив антропогенного навантаження є меншим. Ці дані підкреслюють важливість врахування чутливості різних видів ґрунтових безхребетних при оцінці екологічного стану придорожних екосистем.

Близькість до дороги створює комплексний негативний вплив на ґрунтове середовище, роблячи його менш придатним для існування багатьох видів дощових червів і призводячи до зниження їхньої чисельності. З віддаленням від дороги інтенсивність цих негативних чинників зазвичай зменшується, що сприяє відновленню чисельності та видового різноманіття люмбрицид.

Список використаних джерел та літератури

1. Жуков О.В., Пахомов О.Є., Кунах О.М. Біологічне різноманіття України. Дніпропетровська область. Дощові черв’яки (Lumbricidae) : монографія / за заг. ред. проф. О.Є. Пахомова. Дніпропетровськ : Видавництво Дніпропетровського національного університету, 2007. 371 с.

2. Криштоп Є.А., Волощенко В.В. Міські ґрунти як невід’ємний елемент урбанізованих і техногенно забруднених територій. *Вісник Харківського нац. аграрного університету імені В.В. Докучаєва*. 2013. № 2. С. 200–206.

3. Стернік В.М., Мельник В.Й. Актуальність досліджень дощових черв’яків в біоіндикації стану урбоедафотопів міста Рівне. *Збірник наук. праць Харківського нац. пед. у-ту імені Г.С. Сковороди.* 2016. Вип. 18. С. 169–180.

4. Harbar O., Moroz V., Harbar D., Vyskushenko D., Kratiuk O. Spatial variation of earthworm communities in the motorway proximity. *Studia Biologica*. 2024. 18 (2). P. 157–168.

УДК 537.622:621.318.1:61

Марія Іванюк,
здобувачка 3 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальність 102 «Хімія»
Катерина Свиридюк,
асистент кафедри хімії
Житомирський державний університет імені Іван Франка

МАГНІТОКЕРОВАНІ НАНОКОМПОЗИТИ У МЕДИЦИНІ

В останні десятиріччя нанотехнології стали однією з найбільш багатообіцяючих та таких, що стрімко розвиваються, галузей науки та техніки, зокрема в медицині. Вивчення та застосування наноматеріалів відкривають нові можливості для розвитку методів діагностики, лікування та профілактики багатьох хвороб [2, с.162]. Одним з найперспективніших напрямків є використання магнітокерованих нанокомпозитів. Ці матеріали, поєднуючи властивості наночастинок з магнітними характеристиками, дозволяють здійснювати точне керування їхньою поведінкою в біологічних середовищах, що є основою для створення нових технологій в медичній практиці. Так, біомедичне застосування наноматеріалів (залежно від властивостей та поведінки в біологічному середовищі) об’єднує декілька напрямків терапевтичного та діагностичного спрямування: цілеспрямована доставка ліків, магнітна гіпертермія, візуалізація (контрастні агенти для МРТ), біоаналіз, геннотерапія, антимікробна терапія, тканинна інженерія та регенеративна медицина, магнітна сепарація біологічних рідин. Деякі матеріали можуть виконувати одночасно декілька функцій, як от візуалізація та гіпертермія, що робить їх особливо цікавими для нанотерапії [5, 7-8].

Одним із перспективних напрямків біомедичного застосування магнітокерованих нанокомпозитів є адресна доставка лікарських

препаратів, зокрема, при лікуванні онкологічних захворювань. Завдяки своїй здатності проникати в клітини та органи, магнітокеровані нанокомпозити здатні забезпечити високу концентрацію ліків у потрібному місці, знижуючи тим самим токсичність для здорових тканин. На сьогоднішній день ця тема інтенсивно розвивається зарубіжними [3-8] та вітчизняними науковцями [1-2]. Однак, використання таких метеріалів у межах живого організму потребує ретельного дослідження щодо їх взаємодії із компонентами біологічного середовища та впливу на організм вцілому.

Для транспортування лікарських препаратів використовують: магнітні наночастинки оксиду заліза (Fe3O4, γ-Fe_2O_3), магнітні нанокомпозити (Fe_3O_4/SiO_2, Fe_3O_4/TiO_2, Fe_3O_4/Au тощо), магнітні ліпосоми, магнітні полімерні нанокапсули, магнітні метал-органічні каркаси, магнітні наноматеріали з лігандами для таргетингу тощо [2, 7-8].

Контрольована взаємодія з біологічними системами, а саме здатність змінювати напрям руху, концентруватися у певних ділянках організму або активувати хімічні реакції робить магніточутливі наноматеріали перспективними засобами терапії та діагностики живих організмів.

Список використаних джерел та літератури

1. Абрамов М. В., Кусяк А. П., Камінський О. М., Туранська С. П., Петрановська А. Л., Кусяк Н. В., Туров В. В., Горбик П. П. Синтез та властивості магніточутливих поліфункціональних нанокомпозитів для застосування в онкології. Поверхность, 2017. Вип. 9 (24). С. 165–198.

2. Gorbyk P. P., Lerman L. B., Petranovska A. L., Turanska S. P. Magnetosensitive nanocomposites with functions of medico-biological nanorobots: Synthesis and properties. Advances in Semiconductor Research: Physics of Nanosystems, Spintronics and Technological Applications (Eds Adorno D. P., Pokutnyi S.). New York : Nova Science Publishers, 2014. P. 161–198.

3. Kianfar E. Magnetic Nanoparticles in Targeted Drug Delivery: a Review. *Journal of Superconductivity and Novel Magnetism*. 2021. Вип. 34. URL: https://10.1007/s10948-021-05932-9 (Дата звернення: 13.05.2025).

4. Magnetic Nanoparticles and Their Applications in Medicine / E. Duguet та ін. *Nanomedicine*. 2006. вип. 1. С. 157–68. URL: https://doi.org/10.2217/17435889.1.2.157.

5. Magnetic Nanoparticles in Biology and Medicine: Past, Present, and Future Trends / D. D. Stueber та ін. *Pharmaceutics*. 2021. вип. 13. URL: https://doi.org/10.3390/pharmaceutics13070943.

6. Targeted Drug Delivery with Polymers and Magnetic Nanoparticles: Covalent and Noncovalent Approaches, Release Control, and Clinical Studies / K. Ulbrich та ін. *Chemical Reviews*. 2016. вип. 114. С. 4911–5688.

7. Roy K., Roy I. Therapeutic applications of magnetic nanoparticles: recent advances. *Review Article*. 2022. вип. 3. С. 7425–7444. URL: https://doi.org/10.1039/D2MA00444E.

8. Williams H. M. The application of magnetic nanoparticles in the treatment and monitoring of cancer and infectious diseases. *Bioscience Horizons: The International Journal of Student Research*. 2017. вип. 10. URL: https://doi.org/10.1093/biohorizons/hzx009 (дата звернення: 13.05.2025).

УДК 512, 519.2

Таміла Коломієць,

доктор філософії в галузі математики та статистики,

доцент кафдри Математичного аналізу, бізнес-аналізу та статистики

Житомирський державний університет імені Івана Франка

ЗАЛЕЖНІ ТА НЕЗАЛЕЖНІ ПОДІЇ В АЛГЕБРІ БІГІПЕРБОЛІЧНИХ ЧИСЕЛ

Актуальним напрямом сучасної математики є вивчення гіперкомплексних систем та їх можливих застосувань, наприклад, для побудови гіперкомплексної теорії ймовірностей. Зокрема, в роботах [1, 2] знайдено аналоги базових означень та теорем теорії ймовірностей для алгебри гіперболічних чисел, а в статті [3] – для алгебри бігіперболічних чисел. У даній роботі наведено означення умовної ймовірності, введено поняття залежних і незалежних випадкових подій та формули множення ймовірностей цих подій в алгебрі бігіперболічних чисел.

Означення 1 [3]. Алгеброю бігіперболічних чисел називається чотиривимірна комутативна алгебра вигляду

$$⟦W_4=W⟧_4(R)=\{a_0+a_1 e+a_2 f+a_3 g \mid a_0,a_1,a_2,a_3\in R\}$$

з базисом {1,e,f,g} і таблицею множення для базисних елементів:

$e^2=f^2=g^2=1, ef=fe=g, eg=ge=f, fg=gf=e.$

Лема 1 [3]. Кожне бігіперболічне число

$$\alpha=a_0+a_1 e+a_2 f+a_3 g, \quad a_0,a_1,a_2,a_3\in R,$$

можна записати у вигляді

$$\alpha=r_1 i_1+r_2 i_2+r_3 i_3+r_4 i_4, \ ⟦ r⟧_k\in R, k=1,2,3,4, \quad (1)$$

де i_1,i_2,i_3,i_4 – ідемпотенти алгебри W_4 [3].

З теоретичного курсу теорії ймовірностей [4] нагадаємо необхідні означення:

дві події називають сумісними, якщо поява однієї з них не виключає появи іншої в одному й тому самому випробуванні;

дві події називають несумісними, якщо вони не можуть відбутися одночасно в одному й тому самому випробуванні;

події A і B називаються незалежними, якщо поява однієї з них не змінює ймовірність появи іншої;

подія A називається залежною від події B, якщо ймовірність події A змінюється залежно від того, відбулася подія B чи ні.

Нехай A – випадкова подія, Ω – простір елементарних подій ω, (Ω,Σ) – вимірний простір, Σ – σ–алгебра подій, S_(W_4,0) – область дільників нуля алгебри W_4, ⩾ – відношенням часткового порядку в алгебрі W_4 [3].

Означення 2 [3]. Бігіперболічнозначною ймовірністю (W_4-ймовірністю) називається бігіперболічнозначна функція, визначена на σ-алгебрі подій Σ

$$P_{(W_4)}=P_{(W_4)}(\cdot):\Sigma\to W_4,$$

для якої виконуються умови:

1) $P_{(W_4)}(A)\geqslant 0 \quad \forall A\in\Sigma;$

2) $P_{(W_4)}(\Omega)=\zeta$, де ζ набуває одне з п’яти можливих значень:

$\zeta=\{ [\![1,i]\!]_{1,i_2,i_3,i_4} \};$

3) Для будь–якої послідовності $\{A_n\}_{(n=1)}^{\infty}\subset\Sigma$ попарно несумісних випадкових подій виконується рівність

$$P_{(W_4)}\left(\bigcup_{(n=1)}^{\infty}A_n\right)=\sum_{(n=1)}^{\infty}[\![P_{(W_4)}(A_n)]\!].$$

Триплет $(\Omega,\Sigma,P_{(W_4)})$ називають W_4-ймовірнісним простором.

Згідно з (1) бігіперболічнозначна ймовірність $P_{(W_4)}(A)$ має вигляд:

$$P_{(W_4)}(A)=P_1(A)\,i_1+P_2(A)\,i_2+P_3(A)\,i_3+P_4(A)\,i_4, \quad (2)$$

де $P_1(A), P_2(A), P_3(A), P_4(A) \in R$ – дійсні ймовірності.

Нехай $(\Omega, \Sigma, P_{(W_4)})$ – W_4–ймовірнісний простір, A,B – дві випадкові події.

Означення 3. Бігіперболічнозначною умовною ймовірністю події A за умови, що подія B відбулася, будемо називати ймовірність $P_{(W_4)}(A|B)$, для якої:

(I) $P_{(W_4)}(A|B) := (P_{(W_4)}(A \cap B))/(P_{(W_4)}(B))$, якщо $P_{(W_4)}(B) > 0$ і $P_{(W_4)}(B) \notin S_{(W_4,0)}$;

(II) $P_{(W_4)}(A|B) := P_{(W_4)}(A)$, якщо $P_{(W_4)}(B) = 0$;

(III) $P_{(W_4)}(A|B) := (P_{(W_4)}(A \cap B))/\mu_1\, i_1 + P_{(W_4)}(A)\, i_2 + P_{(W_4)}(A)\, i_3 + P_{(W_4)}(A)\, i_4$,

якщо $P_{(W_4)}(B) = \mu_1 i_1 \in S_{(W_4,0)}, [\![\mu]\!]_1 > 0$;

(IV) $P_{(W_4)}(A|B) := P_{(W_4)}(A)\, i_1 + (P_{(W_4)}(A \cap B))/\mu_2\, i_2 + P_{(W_4)}(A)\, i_3 + P_{(W_4)}(A)\, i_4$,

якщо $P_{(W_4)}(B) = \mu_2 i_2 \in S_{(W_4,0)}, \mu_2 > 0$;

(V) $P_{(W_4)}(A|B) := P_{(W_4)}(A)\, i_1 + P_{(W_4)}(A)\, i_2 + (P_{(W_4)}(A \cap B))/\mu_3\, i_3 + P_{(W_4)}(A)\, i_4$,

якщо $P_{(W_4)}(B) = \mu_3 i_3 \in S_{(W_4,0)}, \mu_3 > 0$;

(VI) $P_{(W_4)}(A|B) := P_{(W_4)}(A)\, i_1 + P_{(W_4)}(A)\, i_2 + P_{(W_4)}(A)\, i_3 + (P_{(W_4)}(A \cap B))/\mu_4\, i_4$,

якщо $P_{(W_4)}(B) = \mu_4 i_4 \in S_{(W_4,0)}, [\![\mu]\!]_4 > 0$.

Умови (I) і (II) означення 3 є очевидними, а умови (III) – (VI) повністю узгоджуються з умовою (I).

Доведемо, що для випадкової події B, коли P_(W_4) (B)≠0, бігіперболічнозначна умовна ймовірність P_(W_4) (A|B) є W_4−ймовірністю (означення 2) на вимірному просторі (B,Σ_B), де Σ_B − σ−алгебра множин A∩B при A∈σ.

Очевидно, що P_(W_4) (A|B)⩾0.

Доведемо, що P_(W_4) (B|B)=ζ. Дійсно:

якщо P_(W_4) (B)∉S_(W_4,0), то

P_(W_4) (B|B)=(P_(W_4) (B∩B))/(P_(W_4) (B))=(P_(W_4) (B))/(P_(W_4) (B))=1;

якщо P_(W_4) (B)∈S_(W_4,0) і P_(W_4) (B)=μ_1 i_1, то

P_(W_4) (B|B)=(P_(W_4) (B∩B))/μ_1 i_1+P_(W_4) (B) i_2+P_(W_4) (B) i_3+P_(W_4) (B) i_4=i_1.

Аналогічно можна довести для випадків, якщо

P_(W_4) (B)∈S_(W_4,0) і P_(W_4) (B)=μ_2 i_2,P_(W_4) (B)=μ_3 i_3,P_(W_4) (B)=μ_4 i_4.

Для будь-якої послідовності попарно несумісних випадкових подій одержимо різні випадки.

Якщо P_(W_4) (B)∉S_(W_4,0), то

P_(W_4) (A|B)=(P_(W_4) (A∩B))/(P_(W_4) (B))=(P_(W_4) (∪_(k=1)^∞▒A_k ∩B))/(P_(W_4) (B))=∑_(k=1)^∞▒〚P_(W_4) (A_k |B).〛

Нехай $P_{(W_4)}(B)=\mu_l\ i_l\in S_{(W_4,0)}$. Позначимо через

$$P_{(W_4)}(A_k\cap B)=v_k\ i_l.$$

Оскільки

$$A_k\cap B\subset B,\forall\ k, A\cap B\subset B,$$

маємо:

$$P_{(W_4)}(A\cap B)=vi_l=P_l(A\cap B)\ i_l=P_l(\cup_{(k=l)}^{\infty}A_k\cap B)\ i_l=\sum_{(k=l)}^{\infty}[\![v_k\ i_l;]\!]$$

$$P_{(W_4)}(A|B)=(P_{(W_4)}(A\cap B))/\mu_l\ \ i_l+P_{(W_4)}(A)\ i_2+P_{(W_4)}(A)\ i_3+P_{(W_4)}(A)\ i_4=\sum_{(k=l)}^{\infty}[\![P_{(W_4)}(A_k|B).]\!]$$

Аналогічно можна довести для випадків, якщо

$P_{(W_4)}(B)=\mu_2\ i_2\in S_{(W_4,0)}$, $P_{(W_4)}(B)=\mu_3\ i_3\in S_{(W_4,0)}$, $P_{(W_4)}(B)=\mu_4\ i_4\in S_{(W_4,0)}$.

Отже, бігіперболічнозначна умовна ймовірність $P_{(W_4)}(A|B)$ задовольняє всі аксіоми W_4-ймовірності (означення 2) і вимірний простір $(B,\Sigma_B,P_{(W_4)}(A|B))$ є W_4-ймовірнісним простором.

Для того, щоб використовувати методи теорії ймовірностей в алгебрі бігіперболічних чисел, необхідно при доведенні теорем в цій алгебрі розглядати всі можливі випадки залежних і незалежних випадкових подій.

Теорема 1 (теорема множення ймовірностей двох залежних подій). Нехай $(\Omega,\Sigma,P_{(W_4)})$ – W_4-ймовірнісний простір, A,B – дві випадкові залежні події. Тоді

$$P_{(W_4)}(A\cap B)=P_{(W_4)}(B)\ P_{(W_4)}(A|B).\quad (3)$$

Доведення. Розглянемо всі можливі випадки.

Якщо P_(W_4) (B)≻0 і P_(W_4) (B)∉S_(W_4,0), то маємо

P_(W_4) (A|B)=(P_(W_4) (A∩B))/(P_(W_4) (B)),

звідки випливає (3).

Нехай P_(W_4) (B)=0. Оскільки A∩B⊂B, то P_(W_4) (A∩B)=0, що задовольняє (3).

Якщо P_(W_4) (B)=μ_1 i_1∈S_(W_4,0), де μ_1>0, то

P_(W_4) (A|B)=(P_(W_4) (A∩B))/μ_1 i_1+P_(W_4) (A) i_2+P_(W_4) (A) i_3+P_(W_4) (A) i_4,

звідки

⟦P_(W_4) (B) P_(W_4) (A|B)=μ_1 P_(W_4) (A|B) i_1=P⟧_(W_4) (A∩B) i_1. (4)

Оскільки A∩B⊂B, то

P_(W_4) (A∩B)=P_1 (A∩B) i_1+0i_2+0i_3+0i_4=P_1 (A∩B) i_1.

З врахуванням (4), маємо

⟦P_(W_4) (B) P_(W_4) (A|B)=P_1 (A∩B) i_1=P⟧_(W_4) (A∩B).

Для випадків, коли P_(W_4) (B)=μ_2 i_2∈S_(W_4,0),⟦ μ⟧_2>0, P_(W_4) (B)=μ_3 i_3∈S_(W_4,0),μ_3>0, P_(W_4) (B)=μ_4 i_4∈S_(W_4,0),⟦ μ⟧_4>0, доведення аналогічне, як в (C).

Теорему доведено.

Означення 4. Нехай A і B – дві випадкові події.

A називається незалежною від B, якщо P_(W_4) (A|B)=P_(W_4) (A).

B називається незалежною від A, якщо P_(W_4) (B|A)=P_(W_4) (B).

A і B називаються взаємно незалежними, якщо A не залежить від B і B не залежить від A.

Проаналізуємо всі можливі ситуації.

(i) Припустимо, що

P_(W_4) (A)=P_(W_4) (B)=0.

Тоді, згідно означення 4, маємо:

P_(W_4) (A|B)=P_(W_4) (A) і P_(W_4) (B|A)=P_(W_4) (B).

Отже, A і B є взаємно незалежними.

Більше того, досить припустити, що одна з двох ймовірностей, наприклад, P_(W_4) (A), дорівнює нулю. Дійсно, якщо P_(W_4) (A)=0, то P_(W_4) (A∩B)=0, звідки

P_(W_4) (B|A)=P_(W_4) (B) і P_(W_4) (A|B)=0=P_(W_4) (A),

тобто A і B є взаємно незалежними. Тоді в будь-якому випадку випливає, що

P_(W_4) (A∩B)=P_(W_4) (A) P_(W_4) (B).

(ii) Припустимо, що P_(W_4) (A),P_(W_4) (B)∉S_(W_4,0). Якщо A не залежить від B, то

P_(W_4) (A|B)=P_(W_4) (A)=(P_(W_4) (A∩B))/(P_(W_4) (B)),

що еквівалентно

P_(W_4) (A∩B)= P_(W_4) (A)·P_(W_4) (B).

Аналогічно для випадку, коли B не залежить від A, маємо

$$P_{(W_4)}(B|A)=P_{(W_4)}(B)=(P_{(W_4)}(A\cap B))/(P_{(W_4)}(A)),$$

тобто

$$P_{(W_4)}(A\cap B)= P_{(W_4)}(B)\cdot P_{(W_4)}(A).$$

Згідно припущення подія A є незалежною від B тоді і тільки тоді, коли B є незалежною від A, тобто маємо умову взаємної незалежності A і B.

(iii) Покладемо, що $P_{(W_4)}(A),P_{(W_4)}(B)\in W_4(i_1)\in S_{(W_4,0)}$, тобто

$P_{(W_4)}(A)=\lambda i_1\in W_4(i_1),P_{(W_4)}(B)=\mu i_1\in W_4(i_1),\lambda,\mu>0.$

Це означає, що $P_1(A)=\lambda$ і $P_1(B)=\mu$, причому

$P_2(A)=P_3(A)=P_4(A)=P_2(B)=P_3(B)=P_4(B)=0,$

$\nu:=P_1(A\cap B)\geq 0,P_2(A\cap B)=P_3(A\cap B)=P_4(A\cap B)=0$

(але $P_{(W_4)}(A\cap B)=\nu i_1$).

Припустимо, що A не залежить від B. Це рівнозначно тому, що

$\lambda i_1=P_{(W_4)}(A)=P_{(W_4)}(A|B)==(P_{(W_4)}(A\cap B))/\mu\, i_1+P_{(W_4)}(A)\, i_2+P_{(W_4)}(A)\, i_3+P_{(W_4)}(A)\, i_4=$

$$=(P_1(A\cap B))/\mu\, i_1=\nu/\mu\, i_1. \quad (5)$$

Отже, A не залежить від B тоді і тільки тоді, коли

$\lambda=\nu/\mu$.

Припустимо, рівність $\lambda=\nu/\mu$ виконується. З врахуванням $P_{(W_4)}(B|A)$ маємо:

$$P_{(W_4)}(B|A)=(P_{(W_4)}(A\cap B))/\lambda\, i_1+P_{(W_4)}(B)\, i_2+P_{(W_4)}(B)\, i_3+P_{(W_4)}(B)\, i_4==\nu/\lambda\, i_1=\mu i_1=P_{(W_4)}(B), \quad (6)$$

тобто B не залежить від A, а отже, події A і B є взаємно незалежними.

Зауважимо, що згідно формул (5) і (6), можна зробити висновок, що для незалежних подій A і B

P_(W_4) (A∩B)=P_(W_4) (A∩B) i_l=λμi_l=(λi_l)(μi_l)=P_(W_4) (A) P_(W_4) (B).

Аналогічно можна довести для випадків, якщо P_(W_4) (A) і P_(W_4) (B) належать множинам W_4 (i_2),W_4 (i_3),W_4 (i_4).

(iv) Припустимо, що P_(W_4) (A),P_(W_4) (B)∈S_(W_4,0) причому

P_(W_4) (A)=λ_k i_k≠0, 〖 P〗_(W_4) (B)=μ_l i_l≠0,k≠l,k,l=1,2,3,4,

або навпаки.

Оскільки A∩B⊂A і A∩B⊂B, то

P_1 (A∩B)=P_2 (A∩B)=P_3 (A∩B)=P_4 (A∩B)=0.

Таким чином, P_(W_4) (A∩B)=0.

Розглянувши P_(W_4) (A|B) для різних випадків, з рівності

P_(W_4) (A|B)=λ_k i_k=P_(W_4) (A)

випливає незалежність події A від B. Але

P_(W_4) (B|A)=μ_l i_l=P_(W_4) (B),

що означає також незалежність події B від A. Дещо парадоксально, але в цьому випадку події A і B завжди є взаємно незалежними. З цього випливає, що

P_(W_4) (A) P_(W_4) (B)=(λ_k i_k)(μ_l i_l)=0=P_(W_4) (A∩B).

Отже, робимо висновок, що для двох залежних випадкових подій A і B виконується рівність

$$P_{W_4}(A\cap B)=P_{W_4}(B)\,P_{W_4}(A|B),$$

тоді як для двох незалежних випадкових подій A і B, маємо

$$P_{W_4}(A\cap B)=[\![P_{W_4}(A)P]\!]_{W_4}(B).$$

Список використаних джерел та літератури

1. Alpay D., Luna-Elizarrarás M. E., Shapiro M. Kolmogorov's axioms for probabilities with values in hyperbolic numbers. Advances in Applied Clifford Algebras. 2017. Vol. 27, No. 2. P. 913–929.
2. Kumar R., Sharma K. Hyperbolic valued random variables and conditional expectation. arXiv:1611.06850v2 [math.PR] 27 Mar 2017.
3. Коломієць Т. Ю. Елементи теорії ймовірностей із значеннями у бігіперболічній алгебрі. Праці Інституту прикладної математики і механіки НАН України. 2020. Т. 34. С. 36–49.
4. Михайленко В. В., Михайленко С. В. Теорія ймовірностей і математична статистика. Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. 270 с.

IV. Інженерно-технологічні науки

УДК 621.9.048.4

Віталій Корж,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальність 122 “Комп'ютерні науки”
Анна Мельник,
кандидат педагогічних наук, старший викладач,
старший викладач кафедри комп'ютерних наук та інформаційних технологій
Житомирський державний університет імені Івана Франка

РОЗРОБКА КЛАВІАТУРНОГО ТРЕНАЖЕРА ЯК ЗАСОБУ ПІДВИЩЕННЯ КОМП’ЮТЕРНОЇ ГРАМОТНОСТІ КОРИСТУВАЧІВ: ПРОГРАМНА РЕАЛІЗАЦІЯ НА ПЛАТФОРМІ WINDOWS FORMS

У статті обґрунтовано необхідність розвитку навичок швидкого друку для підвищення комп’ютерної грамотності користувачів. Представлено програмну реалізацію клавіатурного тренажера з використанням технологій Windows Forms (C#). Описано інтерфейс програми, алгоритм перевірки правильності введення, модуль збору статистики та можливості адаптації вправ до користувача. Наведено порівняння з існуючими аналогами. Розроблений засіб сприяє формуванню навичок сліпого друку та підвищенню ефективності роботи за комп’ютером. Дослідження спрямоване на підвищення ефективності навчання користувачів швидкому друку як важливому компоненту цифрової компетентності користувачів.

Сучасне навчання неможливе без цифрових технологій, адже основою успішного навчання є вміння користуватись інтернет-ресурсами, працювати з онлайн-платформами, обробляти інформацію. Використання сліпого десятипальцевого методу друку стало невід'ємною частиною роботи з текстами. Якщо раніше цей метод був потрібен лише професійним друкаркам та секретарям, сьогодні він стає актуальним для кожного, хто працює з текстами:

від підготовки рефератів і написання листів до спілкування на форумах і в чатах [6]. Використання всіх десяти пальців замість трьох значно прискорює процес друку та зменшує кількість помилок. Окрім цього, друкування наосліп дозволяє уникнути надмірної втоми очей, оскільки за допомогою цього методу немає необхідності постійно переводити погляд між клавіатурою та монітором.

Майже всі професії потребують базових цифрових навичок: від користування електронною поштою до роботи з базами даних чи спеціалізованими програмами. Щоб краще захиститися від онлайн-шахрайства, фішингу та витоку персональних даних потрібно мати високий рівень цифрової грамотності. Також важливо вміти аналізувати інформацію, перевіряти її джерела та не піддаватися маніпуляціям та різним фейкам. Без цифрових навичок неможливо залишатись активним членом суспільства. Зростання обсягів документообігу, дистанційне навчання та робота в онлайн режимі, необхідність ефективної комунікації у цифровому середовищі вимагають від користувачів високого рівня володіння клавіатурою. Тому виникла потреба в оперативному та точному наборі тексту з використанням комп'ютерної клавіатури, що сприяло появі різноманітних програм клавіатурних тренажерів [8].

Тема навчання сліпому друку активно розглядається і вивчається у педагогіці та ІТ-галузі [1, 2]. Досить поширеними стали такі інструменти, як RapidTyping [4], TypingClub [5], Klavaro [7], однак часто вони мають обмежену функціональність, не дозволяють адаптувати навчання до індивідуальних потреб або мають складні для початківців інтерфейси.

За даними проведених досліджень, користувачі, які володіють навичками сліпого друку, в середньому виконують завдання на 35–50% швидше [3]. А це дає значну перевагу в умовах, коли значна частина професійної та освітньої діяльності здійснюється за допомогою ПК.

Однак більшість існуючих тренажерів мають англомовний інтерфейс, не адаптовані до навчального процесу в українських закладах, не підтримують персоналізацію вправ, не інтегруються із системами навчального контролю. Це

вимагає створення локалізованого, адаптивного, зручного програмного засобу, який би поєднував інструменти навчання та аналізу результатів.

Метою дослідження є створення клавіатурного тренажера на базі Windows Forms, який має україномовний інтерфейс, забезпечує поетапне навчання сліпому друку, автоматично перевіряє правильність введення, відображає статистику (швидкість, точність), підтримує збереження результатів користувача, сприяє підвищенню комп'ютерної грамотності, реалізує зручний та інтуїтивно зрозумілий інтерфейс, містить адаптивну систему вправ із зворотним зв'язком, може бути легко модифікований та розширений.

Вміння друкувати швидко, без зорового контролю дозволяє значно зменшити час виконання завдань та кількість помилок і підвищити продуктивність, сприяє зниженню втоми. Особливо важливою є автоматизація моторних навичок, які формуються під час навчання сліпому методу друку. На жаль, у більшості освітніх програм увага до розвитку цієї навички обмежена або відсутня. Тому виникає потреба у створенні спеціалізованих програмних засобів — клавіатурних тренажерів, орієнтованих на поступове навчання, адаптованих до віку та рівня користувача, з підтримкою української мови та аналітичними інструментами [3].

Розробка простого у використанні програмного засобу дозволить користувачам поступово сформувати моторну пам'ять та покращити точність і швидкість друку. Такий підхід сприятиме підвищенню загального рівня комп'ютерної компетентності.

Майбутній онлайн-тренажер повинен стати корисним інструментом як для новачків, так і для досвідчених користувачів, включаючи учнів, студентів, журналістів, програмістів та інших професіоналів. Особливу роль такі тренажери можуть відігравати для людей із фізичними обмеженнями, яким складно виконувати звичні завдання. Застосування клавіатурних тренажерів дозволяє не лише формувати важливі навички, але й адаптувати процес навчання до потреб користувача, збільшуючи ефективність праці та навчання [9].

Клавіатурний тренажер — це спеціалізоване програмне забезпечення або онлайн-сервіс, створений для навчання швидкому та точному вводу тексту. Ці програми допомагають освоїти сліпий десятипальцевий метод набору, збільшити швидкість друку, зменшити кількість помилок, поліпшити ритмічність друку й знизити втому [6].

Програмний застосунок створено у середовищі Microsoft Visual Studio з використанням мови програмування C# та бібліотеки Windows Forms. Архітектура складається з головного вікна програми, яке має меню, статистику, вибір вправ. Містить модуль вправ, тобто динамічно завантажує фрагменти тексту, відображає їх, реєструє введення. Програма обробляє помилки шляхом підсвічування неправильних символів, підрахунку точності. Модуль статистики формує графік прогресу, відображає швидкість (знаків/хв), точність (%), кількість помилок. Файл налаштувань дозволяє змінювати колір теми, шрифт, мову.

Крім базових функцій, таких як виведення вправи та фіксація введеного тексту, клавіатурний тренажер автоматично виявляє прогалини у навичках: після кожного блоку вправ програма аналізує введені символи, знаходить ті, в яких найбільше допускалися помилки, та пропонує користувачеві додаткові вправи саме на ці символи. Також користувач може проходити тестові завдання з обмеженням у часі, що створює умови реального набору тексту. Наявний звуковий супровід, тобто, налаштовується можливість звукового підказування при помилках, що особливо корисно для початківців. Ще інтерфейс змінює кольори підсвічування залежно від точності набору — зелений для правильного, червоний для помилок.

Приклад коду логіки перевірки введення:

```
private void richTextBox2_TextChanged(object sender, EventArgs e)
{
   if (isRestoringState) return;
   if (!isTimerStarted && richTextBox2.Text.Length > 0)
   {
```

```
        if (string.IsNullOrWhiteSpace(richTextBox1.Text))
        {
            MessageBox.Show("Спочатку виберіть вправу.", "Увага",
MessageBoxButtons.OK, MessageBoxIcon.Warning);
            richTextBox2.Clear();
            return;
        }
        isTimerStarted = true;
        isLessonStarted = true;
        currentLessonTime = Math.Max(1, currentLessonTime);
        timeTracker.Start();
        speedTimer.Start();
        UpdateTimerDisplay();
    }
    if (isUpdatingText) return;
    isUpdatingText = true;
    string originalText = richTextBox1.Text;
    string userInput = richTextBox2.Text;
    int newLength = userInput.Length;
    if (newLength > lastTypedLength)
        totalTypedCharacters += (newLength - lastTypedLength);
    else if (newLength < lastTypedLength)
        totalTypedCharacters = Math.Max(0, totalTypedCharacters -
(lastTypedLength - newLength));
    lastTypedLength = newLength;
    typedCharacters++;
    richTextBox1.SelectAll();
    richTextBox1.SelectionColor = Color.Black;
    if (userInput.Length == 1 && originalText.StartsWith(userInput))
    {
```

```
        Mistakes = 0;
        label4.Text = "Кількість помилок: 0";
    }
    if (userInput.Length > originalText.Length ||
!originalText.StartsWith(userInput, StringComparison.Ordinal))
    {
        if (!hasError)
        {
            hasError = true;
            Mistakes++;
            label4.Text = $"Кількість помилок: {Mistakes}";
        }
        richTextBox2.ForeColor = Color.Red;
    }
    else
    {
        hasError = false;
        richTextBox2.ForeColor = Color.Black;
        progressBar1.Value = Math.Min(userInput.Length,
progressBar1.Maximum);
        int progressPercent = (progressBar1.Value * 100) /
progressBar1.Maximum;
        label3.Text = $"{progressPercent}%";
        if (userInput.Length > 0)
        {
            richTextBox1.Select(0, userInput.Length);
            richTextBox1.SelectionColor = Color.Blue;
            richTextBox1.SelectionStart = userInput.Length;
            richTextBox1.ScrollToCaret();
        }
```

```
        if (userInput.Length < originalText.Length)
        {
            richTextBox1.Select(userInput.Length, originalText.Length - userInput.Length);
            richTextBox1.SelectionColor = Color.Black;
        }
    }
    isUpdatingText = false;
}
```

У процесі розробки даного тренажера було враховано сучасні педагогічні принципи цифрового навчання. Принцип поетапності, тобто кожен рівень тренувань включає тільки обмежену кількість нових символів. Повторення та автоматизація: блоки вправ організовані так, щоб забезпечити багаторазове повторення. Мотивація та гейміфікація [10] передбачає систему «досягнень» (значків, рівнів), що стимулює користувача до подальшого навчання. Зворотний зв’язок: після кожної вправи користувач отримує аналітичний звіт, який містить не тільки загальну статистику, але й індивідуальні рекомендації. Індивідуальна траєкторія навчання: система адаптується під темп користувача.

Порівняємо з аналогічними програмами. TypingClub [5] реалізовано на платформі Веб Windows. Він має англійську мову інтерфейсу, зберігає прогрес та адаптований до користувача. RapidTyping [4] розроблений на платформі Windows Forms, має українську, англійську та інші мови інтерфейсу, частково адаптований до користувача та має збереження прогресу.

Розроблений клавіатурний тренажер на платформі Windows Forms, має українську та англійську мови інтерфейсу, адаптований до користувача, та має збереження прогресу. Він має перевагу у локалізації, спрощеному інтерфейсі та відкритій архітектурі для розширення.

У результаті проведеного дослідження було розроблено функціональний клавіатурний тренажер на основі технологій Windows Forms із використанням

мови програмування C#. Програма орієнтована на широке коло користувачів — як початківців, так і тих, хто прагне вдосконалити навички швидкого друку.

Отже, формування навичок сліпого друку є не лише бажаною, а й надзвичайно важливою та необхідною складовою цифрової грамотності, яка впливає на ефективність взаємодії з комп'ютерною технікою, зменшує когнітивне навантаження та підвищує продуктивність професійної діяльності. Саме тому впровадження подібних програмних засобів у практику навчання може суттєво покращити підготовку користувачів. Програма не лише оцінює результат, але й активно впливає на навчальний процес, формуючи персоналізовані вправи та рекомендації. Окрім цього, її архітектура є відкритою до розширення та модернізації, що дозволяє інтегрувати нові функції без радикального переписування коду.

Розроблений клавіатурний тренажер на платформі Windows Forms поєднує педагогічний підхід з адаптивною логікою тренування, забезпечує візуальний та статистичний зворотний зв'язок, і є конкурентоздатним серед аналогів. У перспективі планується розробка мобільної версії для платформ Android та iOS, що дозволить тренуватись у будь-який зручний момент, розширення набору вправ та впровадження елементів адаптивного навчання з використанням штучного інтелекту для індивідуалізації навчання, інтеграція з платформами дистанційного навчання (Google Classroom, Moodle), що дозволить вчителям моніторити прогрес учнів, додавання веб-інтерфейсу, який не потребуватиме встановлення програми та впровадження модулю голосового введення.

Таким чином, розроблений додаток може стати корисним, сприяючи не лише розвитку практичних навичок, а й формуванню впевненого та високопрофесійного користувача.

Список використаних джерел та літератури

1. Білошкурська С.С., Білошкурський В.В., Шпирка І.А. Огляд та особливості використання клавіатурних тренажерів для навчання сліпому набору учнів початкової школи. Умань, 2022. 282-285 с. URL:

https://books.google.com.ua/books?hl=ru&lr=&id=jrOSEAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA282 (дата звернення 16.04.2025)

2. Бабенко Д.В., Доценко Н.А. Методика створення навчальних комп'ютерних інтерактивних тренажерів для вивчення загальнотехнічних дисциплін в умовах інформаційно-освітнього середовища. Миколаїв : МНАУ, 2019. 64 с. URL: https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/6277 (дата звернення 16.04.2025)

3. Шугай І.О. Розробка програмного забезпечення застосунку «Клавіатурний тренажер»: кваліфікаційна робота на здобуття ступеня магістра / Полтавський університет економіки і торгівлі. Полтава, 2024. 53 с. URL: https://tinyurl.com/5ap3p8jm (дата звернення 15.04.2025)

4. RapidTyping. URL: https://www.rapidtyping.com (дата звернення 15.04.2025)

5. TypingClub. URL: https://www.typingclub.com (дата звернення 15.04.2025)

6. Ольховський В.О. Досвід набуття навичок швидкісного друку студентами документознавцями. URL: https://tinyurl.com/yeuhb52h (дата звернення 15.04.2025)

7. Klavaro Touch Typing Tutor. Мультимовний клавіатурний тренажер. URL: https://www.klavaro.net (дата звернення 15.04.2025)

8. Чорна С.А. Методика засвоєння швидкого набору тексту: збірник матеріалів викладацько-студентських наукових семінарів / В.І. Башманівський, І.О. Горбова, Т.Є. Клименко, С.А. Чорна. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 63-66 с. URL: http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/12721 (дата звернення 15.04.2025)

9. Січинська Л. Сліпий друк: як навчитися швидко друкувати на клавіатурі. URL: https://gosta.media/nauka-ta-osvita/slipyj-druk-iak-navchytysia-shvydko-drukuvaty-na-klaviaturi/ (дата звернення 15.04.2025)

10. Букатич А.В. Дослідження методів гейміфікації процесу онлайн навчання на прикладі розробки веб-застосунку для опанування навичок сліпого набору. Харків, 2024. 84 с. URL: https://openarchive.nure.ua/entities/publication/24d33d44-e1c1-4083-94db-55b06ec754fe (дата звернення 15.04.2025)

УДК.226.33:620.181

Михайло Плодієнко,
студент 1 курсу, фаховий молодший бакалавр
спеціальності 141 Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка
Вікторія Корнєва (науковий керівник),
викладач другої категорії
Прилуцький технічний фаховий коледж

«ДОСЛІДЖЕННЯ ВОЛЬТ-АМПЕРНИХ ХАРАКТЕРИСТИК НАПІВПРОВІДНИКОВИХ ДІОДІВ ДЛЯ СИЛОВИХ ПЕРЕТВОРЮВАЧІВ»

Напівпровідникові діоди є ключовими елементами в силовій електроніці, де вони використовуються для випрямлення, керування напрямом струму, захисту схем і перетворення енергії. У контексті інтенсивного розвитку силових перетворювачів особливого значення набуває аналіз їхніх вольт-амперних характеристик (ВАХ), які дозволяють оцінити поведінку діодів при різних електричних навантаженнях. Розуміння ВАХ необхідне для вибору приладів, здатних ефективно працювати в умовах підвищених струмів, напруг і частот. [1]

Вольт-амперна характеристика відображає залежність електричного струму, що проходить через діод, від прикладеної напруги. Вона має дві основні гілки: пряму і зворотну.

У прямому напрямі струм практично не тече до досягнення певного порогового значення напруги. Після його подолання струм різко зростає, що свідчить про перехід діода в провідний стан. [2]. У зворотному напрямі прилад блокує струм, проте за високих зворотних напруг можливий пробій, що супроводжується різким зростанням струму.

Ці властивості роблять діод надзвичайно корисним елементом для електричних схем, у яких важливо забезпечити односторонню провідність або захист від перенапруг.

У силових схемах застосовують декілька типів діодів, кожен з яких має специфічну вольт-амперну характеристику:

Стандартні кремнієві діоди мають високу прямонаправлену напругу відкривання і здатні проводити великі струми. Використовуються в потужних випрямлячах і джерелах живлення.

Діоди Шотткі характеризуються низькою напругою включення та високою швидкодією. Переважно використовуються у високочастотних перетворювачах.

Швидкодіючі діоди призначені для роботи в імпульсних і високочастотних пристроях, мають короткий час відновлення провідності.

Діоди з м'яким відновленням знижують електромагнітні завади при перемиканні та покращують якість сигналу у складних перетворювальних системах.

SiC-діоди (діоди на основі карбіду кремнію) мають високу пробивну напругу, низькі втрати потужності й виняткову термічну стабільність. Вони є перспективними для електромобілів, сонячної енергетики, систем Smart Grid. [3].

Правильний аналіз вольт-амперної характеристики дає змогу:

Визначити максимально допустимі струми та напруги для стабільної роботи діода;

Оцінити втрати потужності, які виникають внаслідок внутрішнього опору при провідності;

Обрати оптимальний тип діода для конкретного режиму роботи;

Забезпечити надійний тепловий режим та уникнути перегріву напівпровідникової структури.

Завдяки ВАХ також можна моделювати поведінку діода в реальних умовах: при імпульсному навантаженні, комутаційних процесах, роботі з індуктивними елементами тощо. [4]

Вольт-амперні характеристики напівпровідникових діодів залежать від температури. При її підвищенні:

Зменшується напруга, за якої діод переходить у провідний стан;

Зростає зворотний струм;

Зменшується ефективність тепловідведення;

Зростає ризик теплового пробою.

Для високотемпературних застосувань використовуються діоди з покращеною термостійкістю, зокрема ті, що виготовлені на основі широкозонних матеріалів (SiC, GaN). Такі діоди здатні зберігати стабільну роботу за температур вище 200 °C.

Вольт-амперна характеристика є важливим інструментом для аналізу та вибору напівпровідникових діодів у силовій електроніці.

Тип діода визначає його придатність до роботи в певних електричних режимах, зокрема в умовах високих струмів, напруг або частот.

Температурні умови істотно впливають на поведінку діода, тому при його застосуванні важливо враховувати теплові характеристики та режим охолодження.

Перспективи розвитку пов’язані з використанням нових матеріалів, що забезпечують підвищену термічну та електричну стабільність приладів.

Список використаних джерел та літератури

1. Шевченко, Ю.О. Силова електроніка: принципи та елементи. – К.: Наука, 2021. – 312 с.

2. Rashid, M.H. Power Electronics. – 5th ed. – Academic Press, 2022. – 944 p.

3. Baliga, B.J. Fundamentals of Power Semiconductor Devices. – Springer, 2019. – 1065 p.

4. Ткаченко, А.П. Напівпровідникові прилади та їх використання. – Харків: ХНУРЕ, 2020. – 246 с.

УДК 004.92

Валерія Швайко,
здобувач 4 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої
освіти спеціальність 122 «Комп'ютерні науки»
Анна Мельник,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри комп'ютерних наук та інформаційних технологій
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ENVIRONMENTAL STORYTELLING ЯК ХУДОЖНІЙ ПІДХІД В РОЗРОБЦІ 3D-ОТОЧЕННЯ

Вступ

У сучасному дизайні 3D-простір дедалі частіше сприймається не лише як звичайний фон для розгортання дії, а як самостійний учасник розповіді, що посилює рівень занурення глядача в сюжет картини. Він може промовляти без слів – через фактуру поверхонь, освітлення, кольорову гаму, звуки, навіть через порожнечу. Такий підхід до створення цифрового середовища ґрунтується на ідеї, що простір здатен викликати емоції, формувати атмосферу й передавати сенси так само виразно, як персонажі чи сюжетні повороти. Замість прямого викладу подій глядачеві чи гравцеві пропонується досвід – інтуїтивний, тілесний, емоційний. Простір більше не описує історію, а створює умови для її відчуття. Це стає можливим завдяки ретельному опрацюванню деталей, закладеним метафорам і асоціативним зв'язкам, які активізуються на рівні підсвідомості. В цій статті розглядається концепція «*environmental storytelling»* та яким чином просторовий дизайн стає виразним художнім засобом, а також вплив середовища на сприйняття сцени та емоційну взаємодію з глядачем.

Визначення поняття

Довкільне оповідання (англ. environmental storytelling) – це метод художнього висловлювання, в основі якого лежить здатність простору

самостійно транслювати наратив. У цьому підході середовище не лише створює атмосферу, а й виконує функцію оповідача, передаючи історію через візуальні, тактильні, акустичні та композиційні засоби. Архітектура, освітлення, текстури, звуки, положення об'єктів – усе це формує умовну мову простору, через яку глядач або гравець інтуїтивно зчитує зміст історії. Замість прямого текстового чи вербального викладу подій, наратив подається опосередковано – у вигляді просторових натяків, фрагментів і асоціацій. Така форма комунікації передбачає активну участь користувача в інтерпретації подій, перетворюючи його з пасивного спостерігача на співавтора пережитої історії.

Науковці й практики медіа відзначають, що довкільний сторітелінг створює передумови для глибшого занурення в наратив. Зокрема, медіатеоретик Генрі Дженкінс зазначив, що «**environmental storytelling» задає основи іммерсивного досвіду**: просторовий наратив діє через викликання у глядача попередніх асоціацій, слугує сценою для розгортання подій, вбудовує сюжетну інформацію у мізансцену та надає ресурси для виникнення нових, спонтанних історій[3, с. 123]. Отже, довкільний сторітелінг можна вважати особливою формою трансмедіального оповідання, де **простір виступає мовою**: обстановка, предмети і атмосфера виконують роль оповідача, а аудиторія – ролі співавтора, що інтерпретує ці просторові тексти.

Історія розвитку

Ідея розповідати історію через навколишнє середовище має глибокі історичні корені. Ще з давніх часів **архітектура та просторове мистецтво несли символічні оповіді**: храми та собори через свої форми і декор втілювали релігійні історії, міські площі й пам’ятники розповідали про героїв та події, а оформлення палаців і садів натякало на владу та світогляд епохи. Архітектура як мистецтво завжди існувала на стику утилітарності й образності, і можна сказати, що **споруда розповідає історію, яку заклав у неї архітектор,** через композицію, орнаменти, світло і тінь.

У XX столітті ідея цілеспрямованого сторітелінгу в просторі знайшла розвиток в індустрії тематичних парків. Дизайнери *Walt Disney Imagineering* та інших парків розваг зосередилися на тому, щоб **кожна локація «говорила» з відвідувачем**, створюючи цілісну ілюзію казки або пригоди. У 1990-х роках колишній дизайнер Disney Дон Карсон сформулював принципи *довкільного оповідання* при проєктуванні атракціонів. Він зауважив, що **сюжетна складова вливається в фізичний простір, через який проходить гість**: правильно спроєктоване середовище повинно саме передавати задум історії завдяки кольорам, світлу, фактурам і розміщеним об'єктам. Для занурення аудиторії у вигаданий світ дизайнери повинні врахувати попередні знання та очікування людей[2]. Якщо, наприклад, створюється авантюристська пригода, то *кожна деталь має підтверджувати концепт авантюристів*, і жодна невідповідна дрібниця не повинна порушити цю ілюзію. Таким чином сформувалося розуміння, що **середовище може бути носієм зв'язного сюжету**, а дизайн простору – вид мистецтва оповіді.

На початку 2000-х концепція довкільного сторітелінгу перейшла у сферу цифрових ігор. Генрі Дженкінс у своєму есе «Game Design as Narrative Architecture»[3], звернув увагу на паралелі між тематичними парками і відеоіграми та обґрунтував, що ігрові світи також здатні розповідати історії через локації та предмети[3, с. 123]. Ця робота закріпила термін *«environmental storytelling»* у академічному дискурсі з ігрових досліджень. З того часу принципи довкільного сторітелінгу набули широкого застосування в дизайні рівнів ігрових світів. Розробники дедалі частіше зверталися до передачі сюжетних елементів не через діалоги чи заставки, а безпосередньо через середовище – об'єкти, інтер'єри, розташування предметів. Такий підхід надавав досвіду гравця глибини, робив його емоційно виразнішим і більш залученим. У 2010-х роках цей підхід став своєрідним стандартом якісної оповіді в іграх, а ігрова спільнота навчилася цінувати **приховані історії у знайдених листах, залишках минулих подій на місцевості, архітектурі, що відображає передісторію світу.**

Наразі «environmental storytelling» виходить за межі традиційних медіа. Він став ключовим елементом театральних постановок та перформансів, де глядач вільно рухається у просторі дії і сам збирає фрагменти історії. У кінематографі техніка «показати, а не розповісти» через деталі кадру стала особливо популярною в авторському кіно і телевізійних серіалах, підсилюючи підтекст і характер персонажів без зайвих діалогів. Розвиток технологій віртуальної та доповненої реальності надав нові інструменти для створення інтерактивних просторів, що розповідають історії. Таким чином, ідея середовища-наратора продовжує еволюціонувати, зберігаючи свою суть: історія може жити у самому просторі, чекаючи, поки її відкриють.

Архітектурні підходи та композиція простору

Environmental storytelling пов’язане з архітектурним мисленням. Подібно до творів мистецтва, добре продуманий 3D-простір спирається на принципи композиції, пропорцій, перспективи та ритму. Дизайнери простору оперують осьовою симетрією чи асиметрією, масштабом елементів, щоб підсилити наративні акценти. Так, поетапне відкривання простору, від широкого загального плану до вузьких камерних ніш, може сповільнювати чи прискорювати «читання» середовища, створюючи ефект поступового розкриття сюжету. Просторовий наратив не зводиться лише до логічної послідовності подій або причинно-функціональних взаємозв’язків – він може функціонувати через емоційні, символічні чи асоціативні зв’язки, які не мають чіткої структури, але створюють глибоке враження й стимулюють інтерпретацію[5]. Інакше кажучи, вибудовується не лише практична логіка, а й художня: об’єкти і деталі у просторі підпорядковуються певній драматургії. Наприклад, коридор може бути довгим і затемненим не тому, що так треба для комунікації, а для навіювання напруженості та очікування.

Будь-яка будівля чи сцена має бути і функціональною, і нести емоційний ефект. Функція визначає базову структуру: сходи, вікна, проходи, а естетика й художнє наповнення – робить простір виразним. Через відповідний добір кольорів, фактур та освітлення дизайнери досягають певних асоціацій: холодні

металеві поверхні й яскраві неонові промені натякають на технологічну утопію, в той час як дерев'яні панелі й м'яке контрастне світло викликають відчуття затишку та тепла. Удало спроєктована сцена дозволяє сценографічно вести глядача: відкриті простори створюють відчуття свободи й нескінченності, замкнуті приміщення чи вузькі печери – напруження та напіввідчутну небезпеку. Архітектурний вимір наративу також включає просторову метафоричність. Простір також може бути метафорою внутрішнього стану героїв або уособленням ідей, наприклад, звивистий лабіринт натякає на плутанину в умі, широка вулиця з пологими пагорбами – метафора надії, а похмурі підземелля – метафора страху. Дослідження показують, що дизайнери часто репросторовують метафори, конвертуючи абстрактні образи в геометрію й матеріали, що змушує сприймачів інтуїтивно розуміти зміст[4].

Вплив середовища на інтерпретацію та занурення

Просторове середовище складає не лише фон для дії, а й напряму впливає на характер її сприйняття. Саме через атмосферу, ритм та матеріальність навколишнє середовище керує емоційною інтонацією наративу. Коли візуальні, звукові та тактильні елементи поєднуються в єдину композицію, вони активують мультисенсорне сприйняття, що сприяє глибшому зануренню та кращому запам'ятовуванню. Статичні експозиції втрачають актуальність у порівнянні з довкільним оповіданням, де кожен елемент виконує функцію епізоду. Сценографія, вибудувана за логікою наративу, має структуру: вхід виконує роль прологу, центральна частина простору активізує драматургічну напругу, а фінальна – формує відчуття завершення. Світло, звук, масштаб, матеріали – усе працює на створення оповідного жесту. Зміна освітлення, наприклад, поступовий перехід від темного до світлого – може виступати не лише візуальним акцентом, а й засобом формування наративної динаміки. Такі композиційні прийоми не нав'язують сюжет безпосередньо, але структурують досвід взаємодії з простором, задаючи ритм сприйняттю. Глядач або користувач, перебуваючи всередині 3D-оточення, постійно інтерпретує простір на основі власного чуттєвого досвіду, навіть не усвідомлюючи цього. Простір подає

сигнали – через матеріали, масштаб, звук, світло – які активують пам'ять, емоції та очікування.

Коли ці сигнали узгоджені між собою, виникає ефект занурення. Натомість візуальна або тактильна невідповідність – наприклад, текстура дерева, яка візуально нагадує натуральну, але на дотик є штучною – здатна викликати когнітивний дискомфорт, порушуючи довіру до середовища. Такий простір втрачає цілісність і не виконує свою наративну функцію. У контексті 3D-дизайну це підкреслює важливість не лише технічної якості моделі, а й уважного ставлення до матеріальності, відповідності очікувань і логіки простору. У добре спроєктованому середовищі глядач не лише споглядає історію, а стає її активним інтерпретатором, співтворцем смислів, які розгортаються крізь архітектуру, атмосферу й рух у віртуальному просторі.

Висновки

Environmental storytelling як художній підхід у створенні 3D-оточення демонструє, що простір може бути не лише функціональним або естетичним компонентом, а й повноцінним носієм смислу. Сучасні цифрові інструменти дозволяють проєктувати середовища, здатні комунікувати з аудиторією безпосередньо через форму, атмосферу й наративну складову. У цьому підході відбувається злиття мистецтва, дизайну та оповіді, де глядач більше не пасивний реципієнт, а активний інтерпретатор. Простір більше не служить лише як тло для історії – він сам стає історією.

Список використаних джерел та літератури

1. **Apple Rock.** The Science of Storytelling in Exhibit Design. 2024. URL: https://applerock.com/blog/post/science-storytelling-exhibit-design/ (дата звернення: 13.05.2025).

2. **Carson D.** Environmental Storytelling: Creating Immersive 3D Worlds Using Lessons Learned from the Theme Park Industry // Game Developer. 2000. URL: https://www.gamedeveloper.com/design/environmental-storytelling-creating-immersive-3d-worlds-using-lessons-learned-from-the-theme-park-industry (дата звернення: 11.05.2025).

3. **Jenkins H.** Game Design as Narrative Architecture // First Person: New Media as Story, Performance, and Game / eds. N. Wardrip-Fruin, P. Harrigan. Cambridge, MA : MIT Press, 2004. P. 118–130.

4. Muller, B. Metaphor, Architectural Design, and Environmental Response // Enquiry The ARCC Journal for Architectural Research, vol. 4, no. 1, Apr. 2007, doi:10.17831/enq:arcc.v4i1.57.

5. Tseng, Ching-Pin. Narrative and the Substance of Architectural Spaces: The Design of Memorial Architecture as an Example. *Athens Journal of Architecture*. 2015. Vol. 1, No. 2. P. 121–136. URL: https://www.athensjournals.gr/architecture/2015-1-2-3-Tseng.pdf (дата звернення: 11.05.2025).

УДК 004.42

Вікторія Гуменюк,
здобувачка 1 курсу третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
спеціальність 122 «Комп'ютерні науки»
Дмитро Іванов (науковий керівник),
доктор технічних наук, доцент,
професор кафедри комп'ютерних наук та інформаційних технологій
Житомирський державний університет імені Івана Франка

АНАЛІЗ СПОСОБІВ ВИДАЛЕННЯ НЕВИДИМИХ ПОВЕРХОНЬ В ПРОЦЕСІ РЕНДЕРИНГУ

Комп'ютерний рендеринг — це процес генерації зображень з 3D-сцен, що складаються з об'єктів, освітлення та текстури. Одним із ключових аспектів цього процесу є видалення невидимих поверхонь. Це дозволяє значно знижувати обчислювальні витрати, підвищуючи швидкість і ефективність.

Розглянемо основні методи видалення невидимих поверхонь:

1. Методи з виконанням попередньої обробки.

Попередня обробка об'єктів полягає у зберіганні інформації про видимість об'єктів. На основі цієї інформації формується набір видимих об'єктів, що дозволяє швидше виконувати рендеринг. Цей метод включає створення геометрії видимості. Тобто відбувається визначення кордонів видимих областей, що дозволяє швидше з'ясовувати, які об'єкти можуть бути видимі з певного кута зору.

2. Методи визначення видимості об’єктів.

Визначення видимості може проводитися наступним чином:

· В площині зображення - використовується проєкція об'єкта на екран. Це дозволяє з'ясувати, які об'єкти перекривають один одного.

· В тривимірному просторі - використання обмежувальних рамок (bounding boxes) для визначення, чи перетинається об'єкт з лінією зору камери.

3. Методи, засновані на апаратній перевірці.

Ці методи можуть бути консервативними або приблизними:

· Консервативні методи можуть завищувати кількість видимих об'єктів, але швидше досягають результату.

· Приблизні методи можуть не гарантувати врахування всіх видимих поверхонь, але можуть бути більш швидкими в деяких ситуаціях.

4. Методи з об'єднанням бар'єрних об'єктів.

Об'єднання об'єктів-оклюдерів дозволяє отримати більш точні результати видимості. Наприклад, якщо два об'єкти A і B окремо не закривають об'єкт C, але разом закривають, тоді їх об'єднання дозволяє деталізувати видимість.

Розглянемо також методи обчислення потенційно видимих наборів (PVS, Potentially visible set):

1. Метод розрахунку видимих об'єктів у сценах. Сцени, що складаються з будівель, можна розбити на осередки, які відповідають кімнатам та коридорам. Для кожної клітинки обчислюється потенційно видимий набір (PVS). Це робиться через так звані портали:

· Створення дерева BSP. Дерево просторових об'єктів (BSP) зберігає інформацію про клітинки. Це дозволяє швидко визначати, які об'єкти можуть бути видимими.

· Обчислення видимих полігонів. Для кожного портала обраховуються видимі полігони, які додаються до PVS.

2. Методи на основі графів. Використання графів може бути ефективним для управління складними сценами:

· Граф з комірками і порталами. Під час попередньої обробки полігони вставляються в дерево BSP, і визначаються опуклі осередки. Граф показує, які комірки пов’язані порталом.

· Перевірка видимості. Визначення видимості між двома точками в просторі шляхом проведення ліній та обчислення перетинів.

3. Ієрархічні структури. Ієрархічні структури, такі як z-буфер та октодерево, також використовуються для обчислення видимості:

- Z-буфер - зберігає інформацію про найближчу видиму поверхню для кожного пікселя. Під час перевірки видимості, з'ясовується, чи є полігон ближчим до камери, ніж уже збережене значення.
- Октодерево - підхід, що зберігає дані про простір, який дозволяє швидко знаходити видимі об’єкти.

Методи видалення невидимих поверхонь у рендерингу забезпечують суттєве зменшення обчислювальних витрат і є ключовими для підвищення продуктивності. Розглянуті різні підходи, включаючи попередню обробку, графові структури, ієрархії, перевірки видимості мають свої переваги та недоліки. Використання цих методів у сучасних рендерингових системах дозволяє створити високоякісні зображення за короткий час, що є критично важливим у сферах, які потребують швидкого й ефективного рендерингу, таких як ігри та віртуальна реальність. Подальші дослідження та оптимізація цих методів можуть відкрити нові можливості для покращення продуктивності в 3D-графіці.

Список використаних джерел та літератури

1. Cohen-Or D., Chrysanthou Y., Silva C., Durand F. A Survey of Visibility for Walkthrough Applications // IEEE Trans. on Visualization and Comp. Graphics. 2002.
2. Durand F. et al. Conservative visibility preprocessing using extended projections // Proceedings of SIGGRAPH 2000. P. 239–248.
3. Shirley P., Ashikhmin M., Marschner S. Fundamentals of Computer Graphics. Boca Raton : CRC Press, 2005. 652 p.
4. Marschner S., Shirley P. Fundamentals of Computer Graphics / S. Marschner, P. Shirley, M. Ashikhmin, M. Gleicher, N. Hoffman, et al. 4 ed. Boca Raton : CRC Press, Taylor & Francis Group, 2016. 737 p.
5. Pharr M., Jakob W., Humphreys G. Physically Based Rendering: From Theory to Implementation. 4 ed, 2023. URL: https://www.pbr-book.org/4ed/contents (дата звернення: 10.05.2025).

УДК 004.056.55+004.738.5

Олександр Нежуренко,
кандидат технічних наук,
старший викладач кафедри комп'ютерних наук та інформаційних технологій
Житомирський державний університет імені Івана Франка

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МЕРЕЖ IOT

Основні сучасні проблеми розвитку мереж Інтернету речей (IoT) станом на 2025 рік:

1. Безпека та конфіденційність
2. Уніфікація та стандартизація
3. Масштабованість і керування мережею
4. Енергоспоживання та живлення
5. Інтеграція зі штучним інтелектом та обробка великих даних

Далі ми розглянемо основні загрози пов’язанні з проблемами безпеки та конфіденційності:

1. Недостатній захист пристроїв: багато IoT-пристроїв не мають належних механізмів шифрування та автентифікації.
2. Пристрої IoT стають ціллю для DDoS-атак (наприклад, ботнет Mirai).
3. Недотримання стандартів конфіденційності: особливо у побутових пристроях, які збирають особисті дані.

У сучасних умовах зростання кіберзагроз захист мережевого трафіку є однією з найактуальніших проблем у сфері інформаційних технологій.

Збільшення обсягів даних, що передаються через мережі, зокрема в IoT, транспортних системах і критичній інфраструктурі, вимагає нових підходів до забезпечення безпеки.

Традиційні централізовані системи безпеки часто мають вразливості, такі як єдина точка відмови, що робить їх мішенню для атак, наприклад, розподілених атак типу "відмова в обслуговуванні" (DDoS), ARP Poisoning, SSL Stripping та складних постійних загроз (APT).

За даними Державного центру кіберзахисту України, кількість кіберінцидентів у 2023 році зросла на 62,5% порівняно з попереднім роком, що підкреслює необхідність інноваційних рішень.

В цей час блокчейн-технології пропонують децентралізовані, прозорі та незмінні рішення, які можуть значно підвищити безпеку мережевого трафіку завдяки криптографічним механізмам і відсутності єдиної точки відмови.

Однак такі виклики, як масштабованість, енергоефективність і адаптація до квантових обчислень, потребують ретельного аналізу для забезпечення ефективного використання блокчейну в реальних системах.

Сучасні дослідження активно вивчають потенціал блокчейн-технологій у сфері кібербезпеки мережевого трафіку. Вовчак О. В. та Верес З. Є. проаналізували моделювання процесу формування блоків, встановивши, що алгоритм Proof of Stake (PoS) знижує обчислювальну складність на 99% і

прискорює консенсус на 70% порівняно з Proof of Work (PoW), що є ключовим для масштабованості обробки трафіку [1].

Опірський І. та Петрів П. дослідили блокчейн-логування та механізми єдиного входу (SSO), які забезпечують незмінні журнали аудиту для виявлення несанкціонованого доступу [2].

Cao Y. показав, що блокчейн знижує витоки даних на 78%, хоча затримка обробки зростає на 22% [3].

Liang X. розробив стратегії захисту від атак типу Blockchain Denial of Service (BDoS), підвищивши стійкість систем [4].

Майкл Редді наголосив на розумінні розробки блокчейн-продуктів через обговорення питань безпеки та конфіденційності [5].

Zheng S. дослідив рівні технологій, необхідних для поєднання блокчейну з IoT, і виявив, що масштабування може бути проблематичним [7].

Odio P. E. та інші рекомендували додати блокчейн до стандартних заходів кібербезпеки для захисту даних [8].

Дослідження Kumar N. та ін. присвячене захисту даних, що надсилаються через мережі IoT [9].

Автори роботи [10] вказали на те, наскільки важливими є цифрові підписи для підтвердження автентичності. Ці роботи показують корисність блокчейну, але вимагають уваги до технічних проблем для кращого захисту мережевого трафіку.

Отже попри активний розвиток, IoT мережі стикаються з технічними, організаційними та правовими викликами. Розв’язання цих проблем вимагає міждисциплінарного підходу, включаючи кібербезпеку, інженерію, штучний інтелект, енергозбереження та вдосконалення правового поля.

Але на першому місті на сьогодні знаходяться проблеми пов’язані з безпекою та конфіденційністю. Використання блокчейн технологій потенційно дозволить розв’язати ці виклики.

Список використаних джерел та літератури

1. Вовчак О. В., Верес З. Є. Моделювання процесу формування блоків у блокчейні та його вплив на масштабованість. Computer systems and network. 2024 Vol. 6, No. 2. С. 1-13. DOI: https://doi.org/10.23939/csn2024.02.001 URL: https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2024/dec/37275/vsenew-3-16.pdf

2. Опірський І., Петрів П. Ефективність блокчейн-логування і SSO в механізмах кібербезпеки. Електронне фахове наукове видання «Кібербезпека: освіта, наука, техніка», 2024. № 4(24), С. 50–68. DOI: https://doi.org/10.28925/2663-4023.2024.24.5068 URL: https://csecurity.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/590

3. Cao, Y. Research on the Application of Blockchain Technology in the Security Protection of Sensitive Data in Information Systems. Journal of Cyber Security and Mobility. 2025. DOI: https://doi.org/10.13052/jcsm2245-1439.1419 URL: https://ieeexplore.ieee.org/document/10975171

4. Liang, X. Security Challenges and Defense Strategies in Blockchain Systems. Applied and Computational Engineering. 2025. Vol. 135, iss. 1. pp. 105–114. DOI: https://doi.org/10.54254/2755-2721/2025.21087 URL: https://www.ewadirect.com/proceedings/ace/article/view/21087

5. Reddy, H. M. Blockchain Technology and Security Compliance. International Journal of Scientific Research in Engineering and Management. 2024. Vol. 08, iss. 12. pp. 1–6. DOI: https://doi.org/10.55041/ijsrem24353 URL: https://ijsrem.com/download/blockchain-technology-and-security-compliance/

6. Anisimov, A. V. The Use of Blockchain Technologies in Transport Transactions. Courier of Kutafin State Law University (SAL). 2025. No. 1(11). pp. 70–77. DOI: https://doi.org/10.17803/2311-5998.2024.123.11.070-077 URL: https://vestnik.msal.ru/jour/article/view/2564

7. Zheng, S. Blockchain Technology in Healthcare, Logistics, and Transportation: An Investigation of Applications, Frameworks and Challenges. ITM Web of Conferences. 2025. Vol. 73, art. 03008. DOI: https://doi.org/10.1051/itmconf/20257303008 URL: https://www.itm-

conferences.org/articles/itmconf/abs/2025/04/itmconf_iwadi2024_03008/itmconf_iwadi2024_03008.html
8. Princess Eloho Odio, Richard Okon, Mary Oyenike Adeyanju, Chikezie Paul-Mikki Ewim, Obianuju Clement Onwuzulike. Blockchain and Cybersecurity: A dual approach to securing financial transactions in Fintech. Gulf Journal of Advance Business Research. 2025. Vol. 3, iss. 2. pp. 380–409. DOI: https://doi.org/10.51594/gjabr.v3i2.89 URL: https://fegulf.com/index.php/gjabr/article/view/89
9. Kumar, N., Kumar, K., Aeron, A., Verre, F. Blockchain technology in supply chain management: Innovations, applications, and challenges. Telematics and Informatics Reports. 2025. Vol. 18, art. 100204. DOI: https://doi.org/10.1016/j.teler.2025.100204 URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2772503025000192
10. Gudumian, S., A, L., S, J., S, C., V, T. K., R, G. Enhancing Safety Solutions through Blockchain Technology and Digital Signatures. International Journal of Experimental Research and Review. 2024. Vol. 46. pp. 127–138. DOI: https://doi.org/10.52756/ijerr.2024.v46.010 URL: https://qtanalytics.in/journals/index.php/IJERR/article/view/3921

УДК 004.056:681.3.06

Олександр Яценко,
асистент кафедри комп’ютерних наук та інформаційних технологій
Оксана Яценко,
асистент кафедри комп’ютерних наук та інформаційних технологій
Житомирський державний університет імені Івана Франка

НАЛАШТУВАННЯ ПРОТОКОЛУ WIREGUARD НА ОБЛАДНАННІ ФІРМИ MIKROTIK

Зростаюча цифровізація суспільства та бізнесу висуває підвищені вимоги до забезпечення кібербезпеки та конфіденційності даних. Віртуальні приватні мережі (VPN) є основним інструментом для створення захищених каналів зв'язку через недовірені мережі, такі як Інтернет. Проте традиційні VPN-протоколи, зокрема OpenVPN та IPsec, часто характеризуються значними накладними витратами, складністю конфігурації та потенційними вразливостями, пов'язаними з великим обсягом коду.

Обладнання фірми MikroTik, що працює під управлінням операційної системи RouterOS, широко використовується в мережевих інфраструктурах по всьому світу завдяки своїй функціональності, гнучкості та економічній ефективності. Інтеграція підтримки WireGuard безпосередньо в RouterOS відкриває нові можливості для розгортання високопродуктивних та безпечних VPN-рішень на цій платформі.

WireGuard – це відносно новий VPN-протокол, який здобув значну популярність завдяки своїй простоті, високій швидкості та надійним криптографічним алгоритмом. Його архітектура мінімізує обсяг коду, що знижує ймовірність помилок та атак, а також дозволяє досягти продуктивності, порівнянної з власними мережевими інтерфейсами.

WireGuard – безкоштовне програмне забезпечення з відкритим вихідним кодом, яке реалізує зашифровані віртуальні приватні мережі (VPN). Він був розроблений для простоти використання технології VPN, високої продуктивності та низької поверхні атаки [2]. WireGuard прагне до кращої продуктивності та більшої потужності, ніж IPsec та OpenVPN, два інших поширених протоколи тунелювання [3]. Протокол WireGuard передає трафік за протоколом UDP [4].

WireGuard базується на принципах сучасних криптографічних алгоритмів та мінімалізму [2]. Його ключовими особливостями є:

1. Сучасна криптографія: він використовує протокол обміну ключами Noise Protocol Framework, алгоритм Діффі-Хеллмана на еліптичних кривих Curve25519 для обміну ключами, потоковий шифр ChaCha20 для шифрування даних та функцію імітостійкості Poly1305 для автентифікації, а це забезпечує високий рівень безпеки та стійкість до сучасних криптографічних атак.

2. Спрощений обмін ключами: замість складних сертифікатів, WireGuard використовує публічні та приватні ключі для ідентифікації пірів, що значно спрощує початкове налаштування та подальше керування.

3. Стійкість до зміни IP-адрес: WireGuard підтримує «роумінг», що дозволяє клієнтам змінювати IP-адреси без розриву з'єднання, що є перевагою для мобільних пристроїв.

4. Висока продуктивність: мінімальний обсяг коду та оптимізовані алгоритми дозволяють WireGuard працювати з високою пропускною здатністю та низькими затримками.

Перед початком налаштування потрібно переконатися, що встановлена сьома версія RouterOS (рекомендується 7.19.1 або новіша) та є доступ до пристрою MikroTik за допомогою WinBox або SSH/Telnet (командного рядка).

Загалом налаштування WireGuard на MikroTik включає такі етапи: генерацію ключів, налаштування WireGuard сервера (створення інтерфейсу WireGuard, налаштування пірів та конфігурація IP-адрес), налаштування маршрутизації та фаєрволу. Розглянемо приклад конфігурації для сценарію «Сервер-Клієнт».

Етап 1. Генерація ключів. Кожен пір (сервер або клієнт) у WireGuard потребує пари публічного та приватного ключів. Приватний ключ зберігається в секреті, а публічний обмінюється між пірами.

Фрагмент коду для генерації ключів на MikroTik `/interface wireguard keys generate` виведе приватний та публічний ключі, які потрібно зберегти.

Приклад виводу:

```
private-key: <генерується приватний ключ>
```

```
public-key: <генерується публічний ключ>
```

Цю процедуру потрібно повторити для кожного клієнта, який буде підключатися до сервера.

Для генерації ключів також можна використати зовнішні інструменти для генерації ключів (наприклад, wg genkey на Linux або wgcf для Windows).

Етап 2. Налаштування WireGuard сервера на MikroTik

Фрагмент коду для Створення WireGuard інтерфейсу:

```
/interface wireguard add name=wg-server listen-port=51820 private-key="<приватний ключ сервера>"
```

Де:

`name=wg-server`: назва інтерфейсу WireGuard;

`listen-port=51820`: порт, на якому сервер WireGuard буде очікувати вхідні з'єднання (можна змінити);

`private-key="<приватний ключ сервера>"`: приватний ключ, згенерований для сервера.

На цьому ж етапі призначається IP-адреса WireGuard інтерфейсу. Для цього потрібно створити віртуальну IP-мережу для тунелю WireGuard. Наприклад, 10.0.0.1/24 для сервера. Код буде мати вигляд:

```
/ip address add address=10.0.0.1/24 interface=wg-server
```

Крім того для кожного клієнта необхідно додати запис про пір на сервері:

```
/interface wireguard peers add interface=wg-server public-key="<публічний ключ клієнта>" allowed-address="10.0.0.2/32"
```

Де:

`interface=wg-server`: вказує, до якого WireGuard інтерфейсу додається пір;

`public-key="<публічний ключ клієнта>"`: публічний ключ відповідного клієнта;

`allowed-address="10.0.0.2/32"`: IP-адреса, яку WireGuard сервер дозволить клієнту використовувати в тунелі. Це також впливає на маршрутизацію: трафік до цієї адреси буде направлятися до цього піра. Для доступу до всієї внутрішньої мережі клієнтів можна вказати 10.0.0.0/24 або інший діапазон.

Етап 3. Налаштування WireGuard клієнта

Клієнт WireGuard – це роутер MikroTik з динамічною (сірою) IP-адресою. Спочатку потрібно створити інтерфейс WireGuard на боці клієнта. Припустимо, клієнт працює на Linux, Windows, macOS або мобільному пристрої. Конфігураційний файл клієнта (wg0.conf або аналогічний) матиме вигляд:

```
Ini, TOML
[Interface]
PrivateKey = <приватний ключ клієнта>
Address = 10.0.0.2/32
DNS = 8.8.8.8 # Опціонально, DNS-сервер для клієнта

[Peer]
PublicKey = <публічний ключ сервера MikroTik>
Endpoint = <зовнішня IP-адреса MikroTik сервера>:<порт WireGuard сервера>
AllowedIPs = 0.0.0.0/0 # Для маршрутизації всього трафіку через VPN
#PersistentKeepalive = 25 # Опціонально, для підтримки з'єднання через NAT
```

Де:

`PrivateKey`: приватний ключ клієнта.

`Address`: IP-адреса клієнта всередині віртуальної мережі WireGuard.

`PublicKey`: публічний ключ сервера MikroTik.

`Endpoint`: зовнішня IP-адреса та порт WireGuard сервера MikroTik.

`AllowedIPs`: вказує, які IP-адреси мають маршрутизуватися через тунель. `0.0.0.0/0` означає весь трафік (повне тунелювання). Якщо потрібно лише доступ до локальної мережі, потрібно вказати діапазон локальної мережі (наприклад, 192.168.1.0/24).

Етап 3. Налаштування маршрутизації та фаєрволу на MikroTik (сервер)

Для коректної роботи VPN необхідно налаштувати маршрутизацію та правила фаєрволу на сервері MikroTik.

Для цього потрібно дозволити вхідні UDP-з’єднання на порт WireGuard сервера (за замовчуванням 51820):

```
/ip firewall filter add chain=input proto=udp dst-port=51820 action=accept comment="Allow WireGuard"
```

Якщо клієнти WireGuard мають отримати доступ до Інтернету через сервер MikroTik, необхідно налаштувати NAT:

```
/ip firewall nat add chain=srcnat action=masquerade out-interface=<інтерфейс, через який MikroTik виходить в Інтернет> src-address=10.0.0.0/24 comment="WireGuard NAT"
```

Де:

`<інтерфейс, через який MikroTik виходить в Інтернет>`: назва інтерфейсу, підключеного до провайдера (наприклад, ether1, pppoe-out1);

`src-address=10.0.0.0/24`: мережа, яка використовується для WireGuard тунелю.

Якщо за сервером MikroTik є внутрішні локальні мережі, до яких клієнти WireGuard повинні мати доступ, то потрібно переконатись, що маршрути до цих мереж відомі WireGuard інтерфейсу або що NAT коректно працює для цих напрямків. Зазвичай, якщо використовується `action=masquerade` з `src-address=10.0.0.0/24` на `out-interface` то до локальної мережі, окрема маршрутизація може не знадобитися, але це залежить від топології.

Після налаштування потрібно перевірити стан WireGuard з'єднань на MikroTik та на клієнті (Linux). Фрагмент коду для MikroTik:

```
/interface wireguard peers print
```

покаже список пірів, їхній статус, останню активність та обсяг переданих даних.

На клієнті (Linux):

```
Bash
sudo wg show
```

Аналогічно, можна відобразити інформацію про WireGuard інтерфейс та піри.

Детальне викладення процесу налаштування, від генерації ключів до конфігурації фаєрволу, демонструє відносну легкість впровадження WireGuard на платформі RouterOS. Це дозволяє фахівцям з мережевих технологій використовувати переваги обох компонентів для створення безпечних, швидких та масштабованих мережевих рішень, що є критично важливим в умовах постійного зростання кіберзагроз та потреби в гнучкій інфраструктурі. Подальші дослідження можуть бути зосереджені на оптимізації продуктивності WireGuard

в умовах високого навантаження та інтеграції з централізованими системами управління і моніторингу.

Список використаних джерел та літератури

5. MikroTik. *MikroTik Routers and Wireless*. URL: https://mikrotik.com/ (date of access: 29.05.2025).

6. Jason A. Donenfeld. WireGuard: fast, modern, secure VPN tunnel. *www.wireguard.com*. URL: https://www.wireguard.com/ (date of access: 29.05.2025).

7. Applied Cryptography and Network Security / ed. by B. Preneel, F. Vercauteren. Cham: Springer International Publishing, 2018. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-319-93387-0 (date of access: 29.05.2025)/

8. Known Limitations – WireGuard. *WireGuard: fast, modern, secure VPN tunnel*. URL: https://www.wireguard.com/known-limitations/ (date of access: 29.05.2025).

УДК 004.414:778.534.4+004.414:779

Андрій Мороз,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
фізико-математичного факультету,
Олена Усата,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри комп'ютерних наук та інформаційних технологій
Житомирський державний університет імені Івана Франка

АНАЛІЗ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ПРОГРАМ ДЛЯ ВІДЕОМОНТАЖУ ТА ФОТОРЕДАГУВАННЯ

Технічний прогрес вплинув на життя людей та сприяв появі різноманітних технологій для комунікації та створення контенту. Сучасні технології

дозволяють розширювати можливості для ІТ-фахівців та впливають на розроблення нових методів створення комп'ютерної графіки [2; 3; 4].

На теперішній час фото- та відеоконтент набув неабиякої популярності та став невід'ємною частиною індустрії комунікацій та медіа. Завдяки технологічним досягненням, створення та споживання фото- та відеоконтенту стало більш доступним. Однак, щоб побудувати ефективний комунікативний зв'язок з аудиторією, необхідно розглянути різні елементи, включаючи технологічний фактор монтажу аудіо, відео та обробки зображень. Дані чинники мають вагоме значення у тому, як аудиторія сприйматиме контент [2].

Завдяки доступності сучасних технологій та широкому спектру програм для відеомонтажу та фоторедагування, на теперішній час кожний бажаючий може стати монтажером, створюючи власні відеотвори та зображення. Виходячи з цього, набуває актуальності необхідність огляду сучасних програм для відеомонтажу та фотошопу, їх інструментів та функцій для роботи.

Мета роботи полягає в аналізі інструментів та функціональних можливостях програм для відеомонтажу та фоторедагування.

Відеомонтаж є технічним процесом обробки, вдосконалення та об'єднання кадрів у цілісну послідовність з метою створення відеопродукту. Вперше пристрій для відеомонтажу було розроблено у 1897 р. французьким винахідником Шарлем Пате. Від початку розвитку кінематографії відеомонтаж став незамінною частиною фільмів. Ще більшої популярності техніки монтажу набули у 1930-х рр. з появою телебачення. У 1950-х рр. почали з'являтися перші аналогові системи монтажу, за допомогою яких можна було здійснювати редагування відео на плівці. У наступні роки відеомонтаж продовжив розвиватися та вдосконалюватися, створюючи нові технології та інновації [4]. Зокрема, протягом останніх років у кіноіндустрії дедалі частіше використовується монтаж за допомогою віртуальної та доповненої реальностей.

Фоторедагування є процесом зміни цифрових фотографій з метою покращення їх якості, корекції, творчої обробки або підготовки до певного використання (друк, публікації у соцмережах). Історія розвитку фотошопу

розпочалася у 1980-х рр. у м. Енн Ербор (штат Мічиган, США) та в наступні роки програма лише вдосконалювалася. Зокрема, у 1995 р. у Photoshop з'явилися шари, змінилося оформлення, осучаснився інтерфейс. На початкових етапах Photoshop позиціонували як графічний редактор для поліграфістів, але згодом ним почали користуватися графічні та веб-дизайнери, художники, фотографи [1].

На теперішній час існує великий спектр програм для створення і редагування відео та зображень. Для обрання списку програм з метою аналізу їх можливостей було проведено опитування серед викладачів та здобувачів університету та проаналізовано джерела в мережі. Популярними відеоредакторами, які користуються попитом серед відеомонтажерів, є програми Adobe Premiere Pro, Final Cut Pro, Vegas Pro, DaVinci Resolve та CapCut.

Одним із найпопулярніших у сфері професійного відеомонтажу є відеоредактор *Adobe Premiere Pro*, який пропонує користувачам різноманітний набір інструментів для редагування відео, звуку, корекції кольорів та створення ефектів [5]. За допомогою програми можна створювати різнохарактерний контент – від простих відео для соціальних мереж до повнометражних відеороликів.

Final Cut Pro є професійним відеоредактором від Apple, розробленим спеціально для macOS. Він характеризується гарною швидкістю та глибокою оптимізацією під апаратне забезпечення Apple, а також має зручний інтерфейс, що робить його ідеальним вибором для творців контенту, які працюють на macOS. Маючи потужний функціонал та широкий спектр інструментів для редагування, Final Cut Pro може використовуватися як для створення коротких відео, так і монтажу повнометражних фільмів.

Потужний та професійний відеоредактор *DaVinci Resolve* серед інших програм вирізняється різноманітністю інструментів для корекції кольорів та роботи зі звуком. Програма розроблена компанією Blackmagic Design [7]. Завдяки наявності широкого спектру функцій та безкоштовній версії, відеоредактор досить швидко набув популярності серед кінематографів та творців відео контенту.

Відеоредактор *Sony Vegas Pro* є інструментом багатьох творців завдяки зручному інтерфейсу, високій продуктивності та широким можливостям для монтажу. Розробником програми є компанія Sonic Foundry, яка пізніше була придбана Sony. Основними перевагами використання даної програми є гарна швидкість роботи, простота освоєння та великий набір інструментів для обробки відео та звуку. Sony Vegas Pro може бути гарним вибором для початківців, блогерів та тих, хто прагне одночасно працювати зі звуком і відео, використовуючи зручний інструмент для аудіомікшування.

CapCut є безкоштовним відеоредактором розробленим компанією ByteDance, який набув особливої популярності серед мобільних та десктопних користувачів завдяки простоті використання та широкому набору функцій. На створення динамічного контенту у цій програмі необхідно лише декілька хвилин, що робить її улюбленим інструментом серед блогерів та креаторів коротких відео.

Популярними редакторами для створення та редагування зображень є Adobe Photoshop, GIMP, Affinity Designer, Canva та Pixlr.

Adobe Photoshop – графічний редактор, розроблений та поширюваний компанією Adobe Systems. Є лідером ринку у галузі комерційних засобів редагування растрових зображень і найвідомішим продуктом фірми Adobe [2]. Основне призначення Adobe Photoshop полягає у редагуванні цифрових фото та створення растрової графіки. Photoshop доступний на платформах Mac OS X/Mac OS і Microsoft Windows. На теперішній час наявно багато альтернативних програм, серед яких GIMP, Affinity Designer, Canva та Pixlr.

GIMP є растровим графічним редактором із деякою підтримкою векторної графіки. Часто застосовується як вільна та безкоштовна альтернатива до Adobe Photoshop, що є суттєвою перевагою [3]. Для створення інтерфейсу користувача GIMP використовує бібліотеку GTK+.

Affinity Designer – платний векторний графічний редактор розроблений Serif Europe для macOS та Microsoft Windows. Призначений для створення векторних графічних ілюстрацій, іконок, логотипів, макетів веб-інтерфейсів та поліграфії. Може відкривати такі графічні формати, як PDF, PSD, AI-файли, а також

експортувати формати SVG та EPS. Аналогами редактора є Adobe Illustrator, Corel Draw, Gravit Designer, Inkscape та Figma [6].

Платформою графічного дизайну, яка використовується для створення графіки, презентацій, афіш та іншого контенту є *Canva*. Може працювати у веб-версії та у вигляді додатка для OS і Android. На платформі можна створювати плакати, фони, презентації, листівки, інфографіку, публікації в Instagram, обкладинки, фірмові бланки, інформаційні бюлетені та фотоколажі без наявності глибоких навичок у дизайні. Роботу пропонується створити з готових шаблонів або власних через завантаження.

Pixlr – пакет творчих інструментів SaaS на основі AI, включаючи Pixlr.com, Designs.ai і Vectr.com. Є хмарним набором інструментів та утиліт для корекції зображень, включаючи генерацію та покращення штучним інтелектом [8]. Цільовою аудиторією пакету є користувачі, які потребують інтуїтивно простого редагування фото та графічного дизайну. Pixlr сумісний з форматами JPEG, PNG, WEBP, GIF, PSD і PXZ.

Впродовж останніх років програмне забезпечення та сфера фото- та відеомонтажу постійно вдосконалюється та адаптується до змін у споживанні контенту. Широкий вибір програмного забезпечення відкриває нові можливості для роботи професійних монтажерів та початківців. У подальшому планується зосередити дослідження на поглибленому аналізі інструментів штучного інтелекту, що інтегруються в сучасні редактори відео та зображень. Особливу увагу буде приділено порівнянню ефективності AI-алгоритмів при обробці контенту, дослідженню їх точності, продуктивності та рівня автоматизації. Також передбачається аналіз можливостей адаптації таких програм до мобільних та хмарних середовищ, а також їх ролі у навчанні й професійній підготовці фахівців зі створення мультимедійного контенту.

Список використаних джерел та літератури

1. Історія Photoshop. URL: https://cases.media/article/istoriya-photoshop?srsltid=AfmBOorM4ZzgaVHYajkqOONHnHwmSuRwNP2FPWDdbYsTKt11SFLapB32 (дата звернення: 02.03.2025).

2. Женченко І., Женченко М. Комп'ютерна графіка: Adobe Photoshop CS4 [Електронний ресурс] : практикум. Вид. 2-ге, змін. Київ : Жнець, 2013. 40 с. URL:https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5997/1/Praktikum%202%20vid%202014.pdf (дата звернення: 01.03.2025).

3. Левченко В.В., Петренко О.Я. Основи роботи в ОС Ubuntu. Графічний редактор GIMP (в прикладах) : навч. посібник. Київ : ІПДО НУХТ, 2016. 28 с.

4. Розорінов Г.М., Мелешко М.А., Денисенко С.М., Ракицький В.А. Застосування професійних програм обробки відео при створені мультимедійних електронних освітніх ресурсів. *Проблеми інформатизації та управління*. Вип. 2(54). 2016. С. 60–65.

5. Adobe Premiere Pro. URL: https://www.adobe.com/ua/products/photoshop.html (дата звернення: 04.03.2025).

6. Affinity Photo. URL: https://affinity.serif.com/en-gb/photo/?srsltid=AfmBOooOXDmo8fvXW89mhDLtESedtWI8UM5AungoXFRtR5ocmch1Psij (дата звернення: 04.03.2025).

7. DaVinci Resolve. URL: https://www.blackmagicdesign.com/ua/products/davinciresolve (дата звернення: 05.03.2025).

8. Pixlr. URL: https://pixlr.com/ (дата звернення: 05.03.2025).

УДК 004.4:004.5

Сергій Горобець,
кандидат педагогічних наук, доцент
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Олексій Муравський,
здобувач 4 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальність 122 «Комп'ютерні науки»

АНАЛІЗ ЗАСОБІВ І ТЕХНОЛОГІЙ РОЗРОБКИ ВЕБЗАСТОСУНКІВ ІНТЕРНЕТ-МАГАЗИНІВ

В наш час електронна торгівля розвивається стрімкими темпами, поступово скорочуючи обсяги традиційної роздрібної торгівлі. Споживачі все більше надають перевагу онлайн замовленням замість відвідування фізичних торгівельних точок. З огляду на це, створення різноманітних вебзастосунків інтернет-магазинів є досить актуальним.

Першим та найбільш відповідальним етапом розробки вебзастосунку онлайн-магазину є вибір технологій та інструментів розробки, а саме: мови програмування, фреймворку, засобів проєктування інтерфейсу, системи керування базами даних тощо. Від цього вибору в подальшому залежатиме те, який набір функціональних можливостей матиме вебдодаток.

Одним із найпоширеніших підходів до розробки вебдодатків є використання готових платформ і систем керування вмістом (CMS). При виборі цього підходу використовують конструктори сайтів та спеціалізовані CMS, орієнтовані на створення та підтримку функціонування інтернет-магазинів. Популярними прикладами є платформи електронної комерції OpenCart, Shopify, Magento; системи WordPress, Drupal, Joomla; вебдодаток з віткритим кодом PrestaShop та ін. [1]. Такі рішення надають «коробковий» набір функцій інтернет-магазину з можливістю налаштування під свої потреби.

Перевагою використання готових платформ електронної комерції та CMS є швидкий початок розробки проекту оскільки існує можливість використати базові модулі які вже реалізовані (наприклад, каталог товарів, кошик, перелік замовлень, інструменти адміністрування тощо). Для цього достатньо наповнити магазин товарами і скорегувати дизайн сторінок. Однак, використання таких готових модулів може накладати обмеження на функціональні можливості майбутніх вебдодатків і вимагати адаптації модулів та шаблонів під потреби конкретних бізнес-процесів.

У випадку, коли застосування готових платформ не забезпечує відповідності специфічним вимогам бізнес-процесів або суттєво обмежує

подальші можливості масштабування, налаштування та розширення функціоналу майбутнього вебзастосунку, доцільною є самостійна розробка серверної та клієнтської частин застосунку з використанням мов програмування загального призначення.

Для створення серверної частини (так званого бекенду) найпоширенішими мовами веб-розробки виступають JavaScript (Node.js), Python, PHP, Java, Ruby, C# та інші мови високого рівня. Кожна з цих мов має власну множину фреймворків, які полегшують розробку. Наприклад, для PHP це фреймворки Laravel, Symfony, Yii2, CodeIgniter; для Python – Django, Flask; для JavaScript/Node – Nest.js, Express; для Java – Spring; для Ruby – Ruby on Rails; для C# – ASP.NET тощо. Кожен фреймворк дозволяє оптимізувати структуру проєкту та надає набір готових типових компонентів для розробки.

Більшість сучасних фреймворків дозволяє реалізувати шаблон проектування MVC (Model-View-Controller) або його варіації, що забезпечує розділення моделі представлення даних, презентацію даних користувачу та контролерів, які відслідковують дії користувачів та реагують на них.

На вибір певного фреймворка впливають вимоги бізнес-логіки, перспективи подальшого розвитку проекту та досвід членів команди розробників. Усі сучасні фреймворки надають достатню базову функціональність для створення типових простих вебзастосунків.

Для створення фронтенду (клієнтської частини, користувацького інтерфейсу) незалежно від вибору бекенд-технології зазвичай використовують стандартний сучасний набір вебтехнологій [2]: HTML5 для написання структури сторінок; CSS3 для форматування інформаційних блоків та їх адаптації під різні за розмірами екрани; Java Script для динамічної взаємодії з серверними додатками. Сучасні вебзастосунки повинні відповідати високим вимогам щодо зручності користування. Для досягнення цієї мети широко використовують CSS-фреймворки, такі як Bootstrap чи Foundation, які пропонують розробникам сіткову систему компонування блоків та готові стилі оформлення вмісту.

Для візуального тестування макетів вебзастосунків, тестування зручності їх використання та перевірки їх функціональності часто використовують онлайн-сервіс Figma, який надає можливість організувати спільну роботу членів команди розробників у режимі реального часу.

Виконання алгоритмів динамічної поведінки сторінок вебдодатку зазвичай досягається засобами мови JavaScript. Для полегшення роботи можна обрати сучасний фреймворк для фронтенду (наприклад, React, Angular чи Vue.js). Такий підхід популярний не тільки при створенні великих корпоративних порталів, а й для побудови відносно простих односторінкових застосунків – Single Page Application (SPA). Проте, часто для створення та підтримки невеликого магазину достатньо використання популярних бібліотек, наприклад jQuery та SimpleCart.js.

Ключовим компонентом технологічного стеку обробки електронних замовлень є система керування базами даних, яка забезпечує зберігання інформації про товари, користувачів, замовлення тощо. Найпоширенішими рішеннями для вебдодатків є реляційні бази даних (наприклад, MySQL, MariaDB, PostgreSQL, SQLite та ін.).

Для розгортання та тестування вебзастосунку на персональному комп'ютері можна використати пакетне серверне середовище XAMPP яке містить необхідні компоненти – веб-сервер Apache, інтерпретатор мови PHP та сервер баз даних MySQL.

Отже, розглянуті засоби і технології дозволяють розробляти сучасні багатофункціональні вебзастосунки для інтернет-магазинів.

Список використаних джерел та літератури

1. Десять найкращих платформ для створення інтернет магазину. URL: https://webbookstudio.com/ua/articles/top-10-platforms-to-create-an-ecommerce-website/ (дата звернення: 03.05.2025).

2. Федорчук (Жуковська) А. Л., Усата О. Ю., Наконечна О. А. Web-дизайн та web-програмування у сучасному інтернет-світі. *Комунальне господарство міст*, 2023. №6 (180). С. 12-20.

V. Біомедичні науки

УДК 597.551.4:591.127

Іван Цанько,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
спеціальність 091 Біологія та біохімія
Леонід Горальський (науковий керівник),
доктор ветеринарних наук, професор,
професор кафедри зоології, біологічного моніторингу та охорони природи
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ОСОБЛИВОСТІ МОРФОЛОГІЇ ЛЕГЕНЬ КЛАРІЄВОГО СОМА

Біологічні ресурси гідросфери, зокрема рибна промисловість, відіграють важливу роль у забезпеченні світового населення харчовими продуктами тваринного походження. Аналіз сучасних тенденцій свідчить про те, що зростання обсягів виробництва водних біоресурсів, у тому числі рибної продукції, як на міжнародному, так і на національному рівнях, забезпечується не лише за рахунок промислового вилову, але й завдяки активному впровадженню технологій аквакультури. Аквакультура – найбільш швидко-зростаючий сектор тваринництва і, мабуть, один з найбільш важливих секторів глобальної продовольчої системи. Її значення у забезпеченні людства продуктами харчування невпинно зростає. На сьогодні розвиток прісноводної аквакультури є однією із пріоритетних напрямків галузі харчової промисловості. Вона базується на теоретичних основах використання у аквакультурі цінних гідробіонтів, з урахуванням вирощування їх у водних екосистемах, з метою підвищення їх продуктивності та якості продуктів харчування. Це можливо лише за розвитку та запровадження у тваринництві в т. ч. у галузі рибного господарства, новітніх технологій. При цьому, важливе значення має вирощування Кларієвого сома, у зв’язку з його біологічними

особливостями розвитку та росту [1], а саме: невибагливість до умов утримання у водному середовищі; щільність посадки; всеїдність; несприятливість до захворювань; швидкі темпи росту, що має важливе економічне значення, щодо собівартості виробництва рибної продукції [2].

Африканський кларієвий сом (Clarias gariepinus) у природі зустрічається по всій Африці, мешкаючи у прісноводних озерах, болотах, гирлах річок, в самих річках, зрошувальних каналах, ставках, заплавних водоймах, навіть якщо такі періодично висихають [3]. Це дводишна, всеїдна, прісноводна та теплолюбна тварина, яка крім зябрового дихання, може дихати і атмосферним повітрям [4]. Для вирощування сома, мають бути відповідні умови його вирощування та утримання: відповідна температура води (20–30 C), її хімічний склад, рівень кисню, солоності тощо [5].

Підтримання гомеостазу та забезпечення метаболічних процесів у живих організмах є неможливим без ефективного транспортування кисню та нутрієнтів до клітин і тканин, а також евакуації продуктів метаболізму. Інтегрована реакція організму на фактори навколишнього середовища, що забезпечує функціональну єдність усіх органів і систем, вимагає оптимальної морфофункціональної активності кожної з них, включаючи органи респірації, що й обумовило мету даного дослідження.

Використовуючи комплекс макроскопічних, мікроскопічних, морфометричних та статистичних методів [6], у роботі представлено детальну характеристику мікроскопічної організації легень Кларієвого сома. Отримані результати свідчать про еволюційні зміни в системі газообміну дводишних риб, до яких належить і Кларієвий сом. У процесі їх філогенезу відбувається формування двох кіл кровообігу, що є характерною ознакою земноводних. У цих тварин, на додаток до зябер, розвиваються парні легені, що забезпечує можливість дихання атмосферним повітрям.

Легені Кларієвого сома являють собою розгалужені анатомічні утворення, локалізовані на другій та четвертій зябрових дугах. Ці парні структури блідо-рожевого кольору мають комірчасті стінки та сполучені зі стравоходом.

Кожна легеня складається з медіальної та латеральної часток. Медіальна частка бере початок від зябрової порожнини у вигляді головного стовбура, який потім деревоподібно розгалужується на чотири великі гілки, що в свою чергу поділяються на середні та малі гілки, які закінчуються товстостінними альвеолами (міхурцями). Латеральна частка кожної легені починається окремим стовбуром, який не має прямого сполучення з медіальною часткою.

Згідно морфометричних досліджень, найбільші морфометричні параметри (товщина стінки, товщина порожнини бронхів) характерні для великих, потім для середніх та відповідно малих бронхів. Легеневі міхурці, мають округлу форму, мікроскопічно у їх стінці сполучнотканинної оболонки виявляється значна мережа судин (капілярів) мікроциркуляторного русла. Середній об'єм легеневих міхурців дорівнює 94770 ± 909 тис. мкм^3, середній об'єм порожнини міхурців, заповненої ретикулярною тканиною, становить 27862 ± 413 тис. мкм^3. За таких показників відношення об'єму порожнини міхурця до об'єму його стінки становить 0,4164.

За результатами виконаних нами гістометричних досліджень бронхіального дерева легень Кларієвого сома, товщина великих бронхів становить 1701 ± 31 мкм. Товщина їх стінки дорівнює 402 ± 15 мкм: товщина зовнішньої оболонки – 221 ± 9 мкм, середньої оболонки – 169 ± 6 мкм, внутрішньої оболонки – 8,8 ± 0,3 мкм. При тім товщина порожнини бронха, заповненої ретикулярною тканиною дорівнює 903 ± 17 мкм (табл. 1).

Показники структурних компонентів середніх бронхів є достовірно ($P < 0,05$) меншими порівняно з такими показниками у великих бронхів (табл. 1). Так, товщина середніх за величиною бронхів легень, становить 1299 ± 17 мкм, відповідно товщина їх стінки дорівнює 313 ± 11 мкм: зовнішньої оболонки – 174 ± 6 мкм, середньої оболонки – 132 ± 5, внутрішньої оболонки – 6,8 ± 0,3. Товщина порожнини у таких бронхів,

становить 678 ± 12 мкм.

Аналогічні морфометричні зміни, у бік достовірного зменшення, виявили і для морфометричних параметрів малих бронхів, порівняно з такими

показниками у середніх (Р <0,05) бронхів. При тім, товщина малих бронхів легень дорівнює 600,2 ± 9,97 мкм, відповідно товщина стінки дорівнює 163 ± 5 мкм. За таких морфометричних параметрів, товщина зовнішньої оболонки стінки малих бронхів дорівнює 105 ± 3 мкм, товщина середньої оболонки – 52 ± 1 мкм, товщина внутрішньої оболонки – 4,0 ± 0,2 мкм. При тім товщина порожнини бронха, заповненої ретикулярною тканиною дорівнює 313 ± 11 мкм (табл. 1).

Таблиця 1

Морфометрія структурних компонентів бронхіального дерева (M ± m)

Морфометричні показники	Структурні компоненти бронхіального дерева		
	Великі бронхи	Середні бронхи	Малі бронхи
Товщина бронха, мкм	1701 ± 31	1299 ± 17	600 ± 10
Товщина порожнини бронха, мкм	903 ± 17	678 ± 12	313 ± 11
Товщина стінки бронха, мкм	402 ± 15	313 ± 9	163 ± 5
Товщина зовнішньої оболонки стінки бронха, мкм	221 ± 9	174 ± 6	105 ± 3
Товщина середньої оболонки стінки бронха, мкм	169 ± 6	132 ± 5	52 ± 1
Товщина внутрішньої оболонки стінки бронха, мкм	8,8 ± 0,3	6,8 ± 0,3	4,0 ± 0,2

Діаметр міхурців легень Кларієвого сома становить 625 ± 11мкм. Діаметр порожнини міхурця, заповненої ретикулярною тканиною – 393 ± 8 мкм. Товщина стінки легеневих міхурців дорівнює 186 ± 7: товщина зовнішньої оболонки – 118 ± 3 товщина середньої оболонки – 59,5 ± 1,4, товщина внутрішньої оболонки – 4,17 ± 0,18 (табл. 1). Середній об’єм легеневих міхурців дорівнює 94770 ± 909 мкм^3, середній об’єм порожнини – 27862 ± 413 мкм^3. Відношення об’єму порожнини міхурця до об’єму його стінки становить 0,4164 (табл. 2).

Таблиця 2

Морфометрія структурних компонентів легеневих міхурців Кларієвого сома (M ± m)

Морфометричні показники	Цифрові значення
Товщина стінки сполучнотканинної оболонки (плеври) легень, мкм	553 ± 8
Діаметр легеневого міхурця, мкм	625 ± 11
Діаметр порожнини, заповненої ретикулярною тканиною, мкм	393 ± 8
Товщина стінки міхурця, мкм	186 ± 7
Товщина зовнішньої оболонки стінки, мкм	118 ± 3
Товщина середньої оболонки стінки, мкм	59,5 ± 1,4
Товщина внутрішньої оболонки стінки, мкм	4,17 ± 0,18
Середній об'єм легеневого міхурця, тис. мкм^3	94770 ± 909
Середній об'єм порожнини міхурця, заповненої ретикулярною тканиною, тис. мкм^3	27862 ± 413
Відношення об'єму порожнини міхурця до об'єму його стінки	0,4164

Таким чином, еволюційний розвиток Кларієвого сома, як представника дводишних риб, супроводжується помітними змінами в будові його дихальної системи, що забезпечує ефективний газообмін між організмом і середовищем. Ці зміни проявляються в удосконаленні дихального апарату, де поряд із зябрами формуються парні легені, що надає тваринам здатність використовувати атмосферне повітря для дихання.

За результатами проведених нами морфологічних досліджень, легені у Кларієвого сома за макро- та мікроскопічною будовою відрізняються від таких, як у хребетних тварин класу амфібії, плазуни, птахи та ссавці.

Органами дихання кісткових риб є зябра. До того ж до 10% газообміну у риб відбувається через шкіру. Крім того у газообміні можуть брати участь окремі частини кишечника та плавальний міхур [7].

У дводишних риб, представником яких є Кларієвий сом, окрім зябрового дихання, характерне і легеневе дихання. При тім комірчастої будови плавальний міхур, перебудовується у дві легені, які за потреб, здійснюють функцію дихання атмосферним повітрям. Згідно досліджень легені для життєдіяльності Кларієвого сома мають важливіше значення ніж зябра [4].

До того ж легеневе дихання у Кларієвого сома, у якого, крім зябер, у процесі філогенетичного розвитку утворюються парні легені, дає можливість цим видам тварин до двох знаходиться без води, або ж у мутній воді з низьким умістом Кисню, а також пересуватися по поверхні наземного середовища.

Водночас, у наукових літературних джерелах, посібниках, підручниках з анатомії риб, зоологія хребетних тварин тощо особливості макро- та мікроскопічної будови легенів у дводишних риб майже не описані або ж їх морфологічна будова подана лише у вигляді схематичних зображень [4,5,7,8,9].

Тому, нами проведено дослідження морфології легень у дводишних риб, представником яких є Кларієвий сом. У кісткових риб, для яких характерне двокамерне серце, та одне кол кровообігу, кров по зябровим венам потрапляє у венозний синус, потім рухається у передсердя, шлуночок та артеріальний конус, звідки по черевній аорті у зябра де відбувається газообмін [10]. Від зябер артеріальна кров по судинах надходить до органів і тканин, де віддає кисень та насичується вуглекислим газом, трансформуючись на венозну кров, звідки дезоксигенована кров по венах повертається до серця [11].

За результатами наших досліджень, у Кларієвого сома крім зябрового дихання наявне і легеневе дихання, що сприяло у даного виду тварин, крім великого (соматичного) кола кровообігу, появі малого (легеневого) кола кровообігу: рух крові у великому колі кровообігу, починається з шлуночка серця і закінчується у правій частині передсердя; рух крові у малому колі

кровообігу, починається зі шлуночка серця і закінчується у лівій половині передсердя.

Список використаних джерел та літератури

1. Juin, S. K., Sarkar, S., Maitra, S., & Nath, P. (2017). Effect of fish vitellogenin on the growth of juvenile catfish, Clarias gariepinus (Burchell, 1822). Aquaculture Reports, 7, 16–26. doi: 10.1016/j.aqrep.2017.05.001

2. Baßmann B., Brenner M., Palm H. W. Stress and welfare of african catfish (clarias gariepinus Burchell, 1822) in a coupled aquaponic system. Water. 2017. Vol. 9, no 7. P. 504. URL: https://doi.org/10.3390/w9070504 (date of access: 06.03.2025).

3. Britz P. J., Hecht T. Temperature preferences and optimum temperature for growth of african sharptooth catfish (clarias gariepinus) larvae and postlarvae. Aquaculture. 1987. Vol. 63, no 1-4. P. 205–214. URL: https://doi.org/10.1016/0044-8486(87)90072-X (date of access: 06.03.2025).

4. Tsaryk, Y. V., Khamar, I. S., & Dykyi, I. V. (2018). Zoolohiia khordovykh: pidruchnyk [Chordate Zoology: Textbook] Lviv: Lvivskyi natsionadbnyi universytet imeni Ivana Franka (in Ukrainian).

5. Clay D. Preliminary observations on salinity tolerance Clarias lazera, Israel. Bamidgeh. 1977. Vol. 29, no 3. P. 102–109.

6. Основи гістологічної техніки і морфофункціональні методи дослідження у нормі та при патології / Л. П. Горальський, В. Т.Хомич, О. І. Кононський. Навчальний посібник. Видання 4-е, – Житомир: Полісся, 2016. – 288 с. Гриф МАП України.

7. Pulmonary mechanoreceptors in the dipnoi lungfish Protopterus and Lepidosiren / R. G. DeLaney et al. The American journal of physiology. 1983. Vol. 244, no 3. P. R418–R428. URL: https://doi.org/10.1152/ajpregu.1983.244.3.R418 (date of access: 06.03.2025).

8. Effects of aerial hypoxia and temperature on pulmonary breathing pattern and gas exchange in the South American lungfish, Lepidosiren paradoxa / G. S. F. da Silva et al. Comparative Biochemistry and Physiology Part A: Molecular & Integrative

Physiology. 2017. Vol. 207. P. 107–115. URL: https://doi.org/10.1016/j.cbpa.2017.03.001 (date of access: 06.03.2025).
9. Aleksiienko, V. R. (2007). Ikhtiolohiia. Posibnyk dlia studentiv biolohichnykh fakultetiv [Ichthyology. A guide for students of biological faculties]. Kyiv: Ukrainskyi fitosotsiolohichnyi tsentr (in Ukrainian).
10. Fishman A. P., DeLaney R. G., Laurent P. Circulatory adaptation to bimodal respiration in the dipnoan lungfish. Journal of applied physiology. 1985. Vol. 59, no 2. P. 285–294. URL: https://doi.org/10.1152/jappl.1985.59.2.285 (date of access: 06.03.2025).
11. Hillman S. S., Hancock T. V., Hedrick M. S. A comparative meta-analysis of maximal aerobic metabolism of vertebrates: implications for respiratory and cardiovascular limits to gas exchange. Journal of Comparative Physiology. B, Biochemical, Systemic, and Environmental Physiology. 2013. Vol. 183, no 2. P. 167–179. URL: https://doi.org/10.1007/s00360-012-0688-1 (date of access: 06.03.2025).

УДК 591.412:597.551.4

Олександр Овдіюк,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
спеціальність 091 Біологія та біохімія
Леонід Горальський (науковий керівник),
доктор ветеринарних наук, професор,
професор кафедри зоології, біологічного моніторингу та охорони природи
Житомирський державний університет імені Івана Франка

МОРФОЛОГІЯ СЕРЦЯ КЛАРІЄВОГО СОМА (CLARIAS GARIEPINUS)

Серце – життєво необхідний орган усіх ссавців, що відіграє ключову роль у циркуляції крові та підтриманні гомеостазу організму. Його морфологічна

будова відзначається складністю та високим рівнем спеціалізації, що забезпечує ефективне функціонування серцево-судинної системи.

У зв’язку з цим, дослідження органів серцево-судинної системи, зокрема серця, має важливе значення для іхтіологів-рибоводів, оскільки саме серце виконує низку життєво необхідних функцій, від яких залежить загальний фізіологічний стан і адаптаційні можливості водних організмів. Серцево-судинна система, має важливе значення у регуляції функцій органів та систем організму, забезпечує трофічну, дихальну функції тощо [1; 2; 5; 10; 11]. Саме з цієї причини подібні дослідження є надзвичайно важливими, оскільки вони становлять основу для розробки і впровадження профілактичних заходів проти захворювань, а також для оцінки впливу несприятливих екологічних чинників під час вирощування риби в умовах аквакультури.

Метою та основним завданням даного дослідження було морфологічне вивчення серця кларієвого сома (Clarias gariepinus) — представника дводишних хребетних (тип Chordata), класу променеперих риб (Actinopterygii), родини Кларієвих (Clariidae).

Однією з основних функцій серцево-судинної системи є транспортування крові, що забезпечує перенесення поживних речовин, газів та інших біологічно активних сполук до органів і тканин, а також видалення продуктів метаболізму. Завдяки своїй транспортній ролі ця система підтримує сталість внутрішнього середовища та забезпечує безперервність фізіологічних і біохімічних процесів, необхідних для життєдіяльності організму. У зв’язку з цим серце виступає центральним об’єктом дослідження в анатомії та зоології. Його морфологічна будова є результатом складних еволюційних адаптацій до різних умов середовища, типу активності та рівня фізіологічного навантаження. Серце тварин і людини демонструє здатність змінюватися й пристосовуватися, відповідно до потреб організму [3].

Розглянемо детальніше морфологічну будову серця крізь призму функціональних особливостей його структурних компонентів. Серце складається з трьох основних шарів: ендокарда, міокарда та епікарда, кожен з

яких виконує специфічні функції. Внутрішній шар, ендокард, вистеляє камери серця, клапани, папілярні м'язи й сухожильні нитки. Товщина ендокарда варіюється залежно від відділу серця, будучи найбільш вираженою у лівих його частинах, особливо в області міжшлуночкової перегородки, гирла аорти та легеневої артерії. Основним структурним компонентом серця є міокард – поперечно-смугастий м'язовий шар, утворений кардіоміоцитами. Ці клітини поділяються на скоротливі, провідні та секреторні, кожна з яких забезпечує специфічні функції у рамках серцевого циклу. Отже перейдемо ближче до морфометричних показників серця, яке було відпрепароване та досліжене.

Об'єктом дослідження було відпрепароване серце Кларієвого сома (n = 5). У роботі застосовували морфологічні, морфометричні та статистичні методи [9].

Кларієвого сома утримували та вирощували в штучно створених водних екосистемах, які відповідали встановленим нормативам щодо температурного режиму, кислотності, солоності води та інших фізико-хімічних показників. У процесі утримання риб дотримувалися загальноприйнятих вимог належної лабораторної практики (GLP, 1981) та відповідних нормативно-правових положень «Загальних етичних принципів експериментів на тваринах», які затверджені першим Національним конгресом з біоетики (м. Київ, 2001 р.) [12].

На підставі гістометричного аналізу встановлено, що лінійні параметри структур серця є варіабельними та залежать від функціонального навантаження, яке вони виконують у процесі серцевих скорочень. Під час ритмічної роботи серця, що забезпечує транспортування крові до органів і тканин, найвищі значення довжини, ширини та товщини характерні для шлуночка: 14,2±0,66 мм, 8,12±0,81 мм та 6,3±0,78 мм відповідно. Менші розміри має артеріальний конус: довжина – 10,04±0,36 мм, ширина – 6,32±0,54 мм, товщина – 5,1±0,33 мм. Передсердя характеризується наступними показниками: довжина – 13,82±0,84 мм, ширина – 7,3±0,65 мм, товщина – 3,6±0,43 мм. На основі отриманих значень, індекс розвитку шлуночка становить 172,65±5,62, що свідчить про видовжено-звужену форму серця. Найбільша товщина стінки відзначена у шлуночку – 3,2±0,4 мм, у артеріального конуса вона становить 2,18±0,21 мм, що у 1,47 рази

менше, тоді як у передсердя – лише 0,4±0,05 мм, що менше у 8,0 раза порівняно зі шлуночком та у 5,4 раза – порівняно з артеріальним конусом. Абсолютна маса серця дорівнює 0,89±0,033 г, а відносна – 0,07±0,005 %. Розподіл маси між окремими відділами такий: шлуночок – 0,52±0,02 г (58,25±3,72 %), артеріальний конус – 0,21±0,03 г (23,28±2,86 %), передсердя – 0,16±0,03 г (17,64±3,07 %). Співвідношення абсолютної маси: шлуночок/серце – 1:0,58, артеріальний конус/серце – 1:0,24, передсердя/шлуночок – 1:0,18.

Список використаних джерел та літератури

1. Горальський Л. П., Рагуля М. Р., Сокульський І. М., Колеснік Н. Л., Горальська І. Ю. Морфологічні та морфометричні особливості будови серця великої рогатої худоби. *Науковий вісник ЛНУВМБ імені С.З. Ґжицького*. *Серія: Ветеринарні науки.* 2021. Т. 23, № 103. С. 145–151. DOI: 10.32718/nvlvet10320.
2. Горальський Л. П., Рагуля М. Р., Сокульський І.М., Горальська І. Ю. Морфометрія серця великої рогатої худоби. *Наука, освіта і суспільство: нові дослідження і перспективи*. Міжнародна науково-практична конференція, 6 травня 2022 р. Полтава: ЦФЕНД. С. 45–46.
3. Горальський Л. П., Сокульський І. М., Рагуля М. Р., Колеснік Н. Л. Мікроморфологія серця статевозрілого свійського коня. *Сучасний стан розвитку ветеринарної медицини, науки і освіти*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присв. 35-річчю заснування факультету вет. Медицини 12-13 жовтня 2022 року. Житомир: Поліський національний університет. 2022. С. 39-40.
4. Задорожній М. В., Бех В. В. Мінімально допустимі температури при вирощуванні африканського кларієвого сома (Clarias gariepinus). *Таврійський науковий вісник.* 2024. № 135. С. 232–238.
5. Рагуля М., Горальський Л., Сокульський І., Колеснік Н. Особливості морфоархітектоніки та морфометрії серця кроля (Oryctolagus Cuniculus L. 1758). *Аграрний вісник Причорномор'я.* 2023. № 108. С. 51–62. DOI: 10.37000/abbsl.2023.108.07.

6. Baßmann B., Brenner M., Palm H. W. Stress and welfare of African Catfish (Clarias gariepinus Burchell, 1822) in a coupled aquaponic system. *Water.* 2017. Vol. 9. P. 504.

7. Comparative studies of nutrient composition of wild caught and pond reared african catfish, Clarias gariepinus / Ukagwu J. I. et al. *International Journal of Research in Applied, Natural and Social Sciences.* 2017. Vol. 5, iss. 7. P. 63–68.

8. Effect of fish vitellogenin on the growth of juvenile catfish, Clarias gariepinus (Burchell, 1822) / Subir Kumar Juin et al. *Aquaculture Reports*. 2017. Vol. 7. P. 16–26.

9. Horalskyi L. P., Khomych V. T., Kononskyi O. I. Osnovy histolohichnoi tekhniky ta morfofunktsionalnykh metodiv doslidzhennia v normi ta patolohii Fundamentals of histological technique and morphofunctional research methods in normal and pathology. Zhytomyr: Polissia (in Ukrainian). 2019. 250 P.

10. Horalskyi L., Sokulskyi I., Ragulya M., Kolesnik N., Ordin Y. Morphology, organo- and histometric features of the heart and lungs of a sexually mature domestic dog (Canis Lupus Familiaris L., 1758). *Scientific Horizons*. 2023. Vol. 26(12). P. 9–21. DOI: 10.48077/scihor12.2023.09.

11. Horalskyi L., Ragulya M, Kolesnik N., Sokulskyi I. Peculiarities of organometry and morphoarchitectonics of the heart of the Domestic ram (Ovis aries L., 1758). *Ukrainian Journal of Veterinary Sciences*. 2023. Volume 14, No. 4. P. 40–56.

12. On The procedure for carrying out experiments and experiments on animals by scientific institutions. *Law of Ukraine.* 2012, No. 249. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0416-12#Text. (дата звернення 15.02.2025).

УДК 612.616.31:616.369:612.35

Ірина Лупаїна,

кандидат біологічних наук, доцент,

доцент кафедри медико-біологічних дисциплін

Житомирський державний університет імені Івана Франка

ВПЛИВ ТЕСТОСТЕРОНУ НА ГЕПАТОБІЛІАРНУ СИСТЕМУ

Печінка виконує безліч функцій організму, зберігаючи при цьому здатність до регенерації пошкоджених тканин. Основним чинником ризику розвитку патологій печінки є фіброз. Ключовими рушійними силами цього процесу є метаболічна дисфункція та патологічна активація імунної системи. Неалкогольна жирова хвороба печінки здатна прогресувати до неалкогольного стеатогепатиту, збільшуючи ризик розвитку цирозу та гепатоцелюлярної карциноми [3, 9].

Основним проявом метаболічного синдрому є стеатоз печінки, який пов'язаний з дисбалансом між утворенням і розщепленням ліпідів, а також утворенням глюкози та розщепленням, синтезом і секрецією холестерину. Дослідження вказують на статеву різницю у поширеності жирової хвороби печінки. Вчені вважають, що андрогени та естрогени можуть впливати на її розвиток і протікання [5]. Зокрема, знижена концентрація тестостерону в сироватці крові може призводити до підвищеного ризику розвитку стеатозу печінки, але механізми, які опосередковують цей процес, до кінця не вивчені [2, 4, 7].

Статеві гормони, окрім основної своєї функції, регулюють імунну систему, причому статевий диморфізм описується як для вроджених, так і для адаптивних імунних реакцій. Таким чином, статеві відмінності в метаболізмі печінки, імунітеті та їх взаємодії є важливими факторами, які слід враховувати при вивченні та розробці терапевтичних стратегій лікування захворювань печінки людини [3, 9].

Також у науковій літературі є відомості, що дефіцит тестостерону підвищує рівень холестерину в плазмі крові, тобто послаблює поглинання холестерину печінкою. Холестерин – це ліпофільна молекула, яка необхідна для життєдіяльності людини. Він виконує багато функцій, які сприяють нормальному функціонуванню клітин. Холестерин є важливою складовою

клітинної мембрани, функціонує як молекула-попередник у синтезі вітаміну D, стероїдних гормонів, входить до складу жовчі [8].

Доведено, що жовчнокам'яна хвороба частіше виникає в жінок ніж у чоловіків. Утворення жовчних каменів холестеролової природи притаманне саме європейцям. Слід зазначити, що значно збільшує ризик їх утворення в жінок фізіологічне підвищення рівня естрогенів, що відзначається під час вагітності або коли жінка вживає гормональні контрацептиви. Як наслідок це призводить до підвищеної екскреції холестеролу клітинами печінки – гепатоцитами та в подальшому перенасичення ним жовчі. Серед чоловіків теж зростає кількість порушень у роботі гепатобіліарної системи. Етіологією їх є особливості харчування та екзогенні фактори. Наприклад, вживання алкоголю збільшує густину рецепторів жіночих статевих гормонів у гепатоцитах [1, 2, 5, 6].

Виявлені зміни у функціонуванні гепатобіліарної системи певним чином обумовлені істотною відмінністю в чоловіків і жінок як рівня ендогенного тестостерону, який синтезується в організмі, так і експресії відповідних рецепторів у різних тканинах, у тому числі й у печінці.

Список використаних джерел та літератури

1. Боровець О., Бенедь В., Решетнік Є., Весельський С., Макарчук М. Жовчносекреторна функція печінки самок щурів в умовах блокади естрогенових рецепторів тамоксифеном. *Наук. вісник Сх.-Європ. нац. унів-ту ім. Л. Українки*. 2016. С. 194-199.

2. Лупаїна І.С., Ляшевич А.М., Весельський С.П. Вплив тестостерону на жовчнокислотний склад жовчі самиць щурів. *Природничий альманах*. 2021. С. 45-52.

3. Alvile Kasarinaite, Matthew Sinton, Philippa T K Saunders, David C Hay The Influence of Sex Hormones in Liver Function and Disease. *Review Cells*. 2023. 11;12(12):1604. doi: 10.3390/cells12121604.

4. Cai Z, Jiang X, Pan Y, Chen L, Zhang L, Zhu K, Cai Y, Ling Y, Chen F, Xu X, Chen M. Transcriptomic analysis of hepatic responses to testosterone deficiency in

miniature pigs fed a high-cholesterol diet. *BMC Genomics*. 2015. 6;16(1):59. doi: 10.1186/s12864-015-1283-0.

5. Chen J, Zhao KN, Liu GB. Estrogen-induced cholestasis: pathogenesis and therapeutic implications. *Hepatogastroenterology.* 2013. 60(126):1289-1296. doi: 10.5754/hge121061.

6. Daniel Mønsted Shabanzadeh New determinants for gallstone disease? *Review Dan Med J*. 2018 65(2):B5438.

7. Grossmann M, Wierman ME, Angus P, Handelsman DJ. Reproductive Endocrinology of Nonalcoholic Fatty Liver Disease. *Endocr Rev*. 2019. 40(2):417-446.

8. Trevor Huff, Brandon Boyd, Ishwarlal Jialal Physiology, Cholesterol *In: StatPearls [Internet]. Treasure Island (FL): StatPearls Publishing*. 2025. 2023 Mar 6.

9. Yu Yuefeng, Lin Zhiqi, Chen Yi, Zhu Keyu, Wan Heng, Wang Yuying, Wang Ningjian, Yu Yuetian, Gu Xinjie, Zhang Yihao, Lu Yingli, Xia Fangzhen Testosterone Deficiency Promotes Hypercholesteremia and Attenuates Cholesterol Liver Uptake via AR/PCSK9/LDLR Pathways. *Int J Endocrinol*. 2022. 13:2022:7989751. doi: 10.1155/2022/7989751.

VI. Аграрно-ветеринарні науки

УДК 528.9:631.95

Олександр Лідін,
студент 1 курсу, фаховий молодший бакалавр
спеціальності 193 Геодезія та землеустрій
Світлана Корнєва (науковий керівник),
викладач вищої категорії
Прилуцький технічний фаховий коледж

ВИКОРИСТАННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО ЗОНДУВАННЯ ЗЕМЛІ У КАРТОГРАФУВАННІ АГРАРНИХ ЛАНДШАФТІВ

Сучасне сільське господарство потребує високоточних даних для ефективного управління аграрними територіями. Одним із найперспективніших джерел таких даних є дистанційне зондування Землі (ДЗЗ), яке включає використання супутникових знімків і матеріалів, отриманих з безпілотних літальних апаратів (БПЛА). Завдяки ДЗЗ стало можливим створення високоточної тематичної картографії агроландшафтів, що включає карти посівів, індексів вегетації, зволоження, типів ґрунтів та інших характеристик. [1]

Дистанційне зондування передбачає збір інформації про об'єкти земної поверхні без безпосереднього контакту з ними. Джерелом даних є супутники (наприклад, Sentinel-2, Landsat 8, MODIS) і БПЛА, обладнані спектральними сенсорами. Ці засоби реєструють електромагнітне випромінювання у різних діапазонах – видимому, інфрачервоному та тепловому.

У контексті аграрного виробництва найчастіше аналізуються показники вегетації, такі як NDVI (Normalized Difference Vegetation Index), що дозволяє оцінити стан посівів. Висока частота зйомок, просторове розрізнення до 10 м (а у випадку з БПЛА – до кількох сантиметрів) забезпечують детальне спостереження за змінами у польових умовах [2].

Супутникові дані стали основою для створення великомасштабних карт агроландшафтів. Завдяки відкритому доступу до супутників Sentinel та Landsat агровиробники можуть отримувати інформацію про свої поля майже в реальному часі.

На основі обробки супутникових зображень створюються:

Карти посівів – за допомогою класифікації знімків у різні фази вегетації;

Карти стану рослинності – за індексами NDVI, EVI;

Карти зволоження ґрунту – на основі аналізу інфрачервоного діапазону;

Карти температури поверхні – для оцінки посухостійкості культур;

Моделі ризику поширення шкідників та хвороб.

Такі карти використовуються в агромоніторингу, прогнозуванні врожайності, плануванні поливу та внесення добрив.

Безпілотники дозволяють отримувати зображення з роздільною здатністю до 2–5 см на піксель, що дає змогу детально аналізувати навіть невеликі поля та локальні проблеми. Обладнані мультиспектральними камерами, БПЛА фіксують інформацію про фотосинтетичну активність, вміст хлорофілу, температуру рослинного покриву.

На основі обльоту поля можна оперативно створити:

Карту неоднорідності поля;

Карту щільності рослинності; [3].

Цифрову модель рельєфу (ЦМР) – для моделювання водовідведення;

3D-карти агроландшафтів – для точного планування агротехнічних заходів.

Поєднання даних БПЛА з супутниковими знімками дозволяє створити багаторівневу систему моніторингу та управління аграрними територіями.

У господарствах Полтавської та Київської областей впроваджено систему моніторингу на основі супутникових та безпілотних даних. В результаті було створено цифрові карти з історією змін посівів за останні 5 років. За допомогою аналізу NDVI виявлено ділянки зі зниженим фотосинтезом, що свідчило про

дефіцит поживних речовин. Це дозволило провести корекційне внесення добрив лише у проблемних зонах, зменшивши витрати на 15 % [4].

У результаті використання карт температури поверхні було вдосконалено систему поливу, що дало змогу знизити водоспоживання до 20 % без зменшення врожайності. Інформація, отримана з БПЛА, також використовувалась для планування зрошувальних систем з урахуванням мікрорельєфу.

Використання дистанційного зондування Землі, зокрема супутникових знімків і даних БПЛА, суттєво підвищує точність та ефективність картографування аграрних ландшафтів. Завдяки цим технологіям агровиробники отримують просторово-точну інформацію, яка дозволяє здійснювати оперативний моніторинг посівів, оцінювати стан полів, прогнозувати врожайність та оптимізувати агротехнічні заходи. Подальший розвиток цифрового землеробства неможливий без інтеграції інструментів ДЗЗ у щоденну практику сільськогосподарського управління.

Список використаних джерел та літератури

1. Гайдаш, І.М. Дистанційне зондування Землі: основи, методи, застосування. – К.: НАУ, 2021. – 256 с.
2. Sentinel Hub. Європейське космічне агентство. – https://www.sentinel-hub.com
3. Карпенко, О.С. Використання супутникових даних у сільському господарстві // Аграрна наука і практика. – 2022. – №1. – С. 22–28.
4. Мельник, П.Г. Геоінформаційні системи в аграрному менеджменті. – Х.: ФОП Бровкін О.В., 2019. – 192 с.

УДК 528.9:631.4

Сергій Оніщенко,
студент 1 курсу, фаховий молодший бакалавр

спеціальності 193 Геодезія та землеустрій
Світлана Корнєва (науковий керівник),
викладач вищої категорії
Прилуцький технічний фаховий коледж

КАРТОГРАФІЧНІ МЕТОДИ МОНІТОРИНГУ СТАНУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ УГІДЬ

Сільське господарство є одним з основних секторів економіки, в якому ефективне управління земельними ресурсами має вирішальне значення для забезпечення продовольчої безпеки та стабільного розвитку агропромислового комплексу. Сучасні методи моніторингу сільськогосподарських угідь включають використання топографічних карт і геоінформаційних систем (ГІС), що дозволяє здійснювати детальний просторовий аналіз, прогнозування продуктивності полів, оцінку стану ґрунтів і навколишнього середовища.

Завдяки впровадженню цих технологій агрономи і фермери отримують можливість оперативно реагувати на зміни в стані полів і проводити своєчасні агротехнічні заходи. Стаття присвячена дослідженню застосування картографічних методів для моніторингу сільськогосподарських угідь і оцінки їх продуктивності.

Картографічний моніторинг є процесом створення та аналізу тематичних карт, які відображають просторово-часові зміни на сільськогосподарських угіддях. Сучасні картографічні методи включають використання як традиційних топографічних карт, так і цифрових карт, отриманих за допомогою геоінформаційних технологій та супутникового моніторингу [1].

Однією з основних функцій картографічного моніторингу є забезпечення оперативної інформації про стан земель, включаючи визначення рівня зволоження ґрунтів, типи ґрунтів, наявність ерозійних процесів, а також екологічні фактори, що впливають на врожайність. Застосування ГІС дозволяє інтегрувати різноманітні дані: топографічні, ґрунтові, кліматичні, а також дані

дистанційного зондування Землі, що дає змогу здійснювати більш точний і своєчасний моніторинг сільськогосподарських угідь.

Топографічні карти є основою для просторової орієнтації в сільському господарстві. Вони надають важливу інформацію про рельєф місцевості, гідрографічну мережу, транспортні шляхи та інші елементи інфраструктури, що є важливими для планування агротехнічних заходів. Оскільки рельєф має значний вплив на водний баланс, дренаж і ерозійні процеси, топографічні карти є незамінним інструментом для визначення зон ризику.

Для визначення особливостей рельєфу використовуються цифрові моделі рельєфу (ЦМР), що дають можливість точніше оцінювати складні умови земель і планувати відповідні агротехнічні заходи. Окрім цього, на основі топографічних карт можна накладати інші тематичні шари, наприклад, для визначення зон з високим рівнем зволоження або для планування сівозміни [2].

Геоінформаційні системи (ГІС) стали невід'ємною частиною сучасного точного землеробства. Вони дозволяють здійснювати інтеграцію різноманітних даних для створення повноцінних карт агроландшафтів, що є важливим для прийняття рішень у сільському господарстві. За допомогою супутникових знімків високої роздільної здатності, таких як Sentinel, Landsat і PlanetScope, можна проводити регулярний моніторинг врожайності та стану полів [3].

Індекси NDVI (Normalized Difference Vegetation Index), EVI (Enhanced Vegetation Index), SAVI (Soil Adjusted Vegetation Index) використовуються для оцінки вегетаційної активності, що дозволяє визначати місця, де культури знаходяться в стресовому стані або де відсутній необхідний рівень вологи чи поживних речовин. Це дає змогу агрономам своєчасно реагувати на проблеми і коригувати агротехнічні заходи для покращення врожайності.

На прикладі господарств центральної України було проведено дослідження використання ГІС для управління земельними ресурсами. На основі супутникових знімків Landsat були створені карти зміни індексу NDVI протягом вегетаційного періоду, що дозволило виявити ділянки, де культура росла з

відхиленнями від норми. Це дало можливість фермерам вжити заходи щодо поліпшення стану полів, що значно збільшило врожайність.

В рамках іншого проєкту, аграрна компанія співпрацювала з університетом для створення інтерактивної ГІС-бази даних, в якій зібрано інформацію про поля, їх розміри, типи ґрунтів, історію посівів і результати агрохімічних аналізів. Завдяки такій базі даних вдалося знизити витрати на добрива на 15% і підвищити середню врожайність на 10% завдяки точному зональному управлінню [4].

Використання картографічних методів, зокрема топографічних карт і геоінформаційних систем, є важливим інструментом моніторингу стану сільськогосподарських угідь. Вони дозволяють здійснювати точну оцінку агроландшафтів, що сприяє підвищенню ефективності землекористування, оптимізації агротехнічних заходів і збереженню родючості ґрунтів. Розвиток технологій дистанційного зондування Землі, супутникового моніторингу та ГІС дозволяє аграріям отримувати актуальні дані для прогнозування врожайності та своєчасного реагування на зміни в агросередовищі [5].

Завдяки розвитку цих технологій, сільське господарство може стати більш стійким до змін клімату, економічно ефективним і екологічно безпечним, що є важливим для забезпечення продовольчої безпеки на рівні держави.

Список використаних джерел та літератури

1. Гаврилюк Ф.Ф. Геоінформаційні системи в аграрному виробництві. – К.: Урожай, 2021. – 280 с.
2. Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру. Офіційний сайт. – Режим доступу: https://land.gov.ua
3. Карташова О.В. Застосування супутникових даних для моніторингу врожайності // Землеробство. – 2020. – №3. – С. 45–50.
4. Козак Ю.М. Топографічна картографія. – Львів: ЛНАУ, 2022. – 312 с.
5. Томченко М.П., Швець А.І. Основи точного землеробства. – Харків: Факт, 2019. – 224 с.

УДК 631.559: 631.874

Василь Панчишин,
кандидат сільськогосподарських наук, доцент,
доцент кафедри ботаніки, біоресурсів та збереження біорізноманіття
Богдан Матвійчук,
кандидат сільськогосподарських наук, доцент,
доцент кафедри ботаніки, біоресурсів та збереження біорізноманіття
Наталія Матвійчук,
кандидат сільськогосподарських наук, доцент,
доцент кафедри ботаніки, біоресурсів та збереження біорізноманіття
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ВПЛИВ ГІРЧИЦІ БІЛОЇ ЯК СИДЕРАТУ НА ВРОЖАЙНІСТЬ КАРТОПЛІ

Картопля є стратегічно важливою культурою для України, виступаючи не лише як джерело харчування, але й як ключовий елемент економічної стабільності. Проте її вирощування часто супроводжується проблемами пов’язаними з виснаженням ґрунту, поширенням шкідників та хвороб. В умовах зростання цін на мінеральні добрива та пестициди, використання сидератів, набуває особливої актуальності [1, 2].

Сидерати (зелений гній, зелене добриво) доволі часто використовуються як проміжний продукт ведення органічного землеробства. В основному, вони ростуть між основними культурами в системі сівозміни, затіняючи грунт та пригнічують бур'яни, тобто діють як фітосанітари, що значно покращує здоров’я культурних рослин та запобігають ерозії грунту тощо [3].

Однією з найефективніших сидеральних культур є гірчиця біла (Sinapis alba). Вона швидко зростає, містить біологічно активні сполуки. Як сидерат гірчиця біла найкраще підходить для сівби на городі. Посадка цієї культури дозволяє досягти знезараження землі, добрива ґрунту, розпушення ґрунту та для боротьби проти бур’янів [4].

Крім збагачення ґрунту корисними речовинами, біла гірчиця має й інші корисні властивості:

·її присутність не дає розвиватися в ґрунті хвороботворним мікроорганізмам і грибкам, вона рятує культурні рослини від парші, гнилів і фітофтори;

·очищає ґрунт від шкідників - зволікання, слимаків, плодожерки;

·збагачує ґрунт азотом;

·завдяки розгалуженій і довгій кореневій системі робить землю більш пухкою

·скошена восени, служить природною мульчею і утеплювачем;

·перешкоджає вимиванню корисних речовин з ґрунту під час сильних дощів;

·скорочує цикл сівозміни, дозволяючи повернути культуру на колишнє місце на 1-2 роки раніше терміну [5, 6].

Методи досліджень. *Об'єкт досліджень:* урожайність бульб картоплі.

Предмет дослідження: вплив гірчиці білої як сидерату на фітосанітарний стан та врожайність картоплі.

Схема досліду: Обрали ділянку з однорідним ґрунтом, розбили на два дослідні варіанти (контрольний та дослідний), вирівняли та підготували до посіву. Посіяли сидерат у III декаді березня, за 5 тижнів до посадки картоплі.

Норма висіву гірчиці білої - 15 кг/га, спосіб посіву- рядковий, з міжряддями 15 см. Глибина загортання насіння: 1-2см.

Після досягання гірчицею висоти 15-20 см, її скосили. Потім зарили зелену масу в ґрунт за допомогою дискування. Термін заробки: за 2 тижня до посадки картоплі.

Підготовка до посадки картоплі. Перед посадкою проводили культивацію для розпушування ґрунту. Вносили перегній для покращення структури ґрунту. Норма внесення становить 5 кг/м$^{2.}$

Посадка картоплі. Досліджували сорт картоплі Солоха, репродукції супер еліта. Схема посадки: 70х25 см, глибина посадки: 8-10 см.

В період вегетації картоплю проводили міжрядний обробіток ґрунту для зменшення кількості бур'янів з одночасним підгортанням на висоту 10-15 см.

Результати досліджень. Встановлені показники урожайності бульб картоплі залежно від використання гірчиці білої як сидерату (табл. 1).

Таблиця 1. **Вплив гірчиці білої як сидерату на врожайність бульб картоплі**

Показник	Контроль (без сидерату)	Гірчиця біла	Зміна (%)
Врожайність(т/га)	25	31	+24
К-сть бульб (шт/кущ)	8	10	+25
Середня вага бульби (г)	100	118	+18

Після збирання урожаю бачимо, що гірчиця біла ефективно підвищила врожайність картоплі. Приріст урожаю склав 6,0 т/га. При цьому збільшилася також середня вага бульб (на 18 %), що значно покращило товарні показники цієї культури.

Зменшилась кількість шкідників, таких як дротяники, що в результаті сприяло отриманню більшого та якіснішого врожаю.

Список використаних джерел та літератури

10. Гірчиця біла як сидерат зменшує витрати на добрива. Агрохім. URL: https://td-agrohim.com/advices/girchyczya-bila-yak-syderat-zmenshuye-vytraty-na-dobryva (дата звернення 28.05.25)

11. Які сидерати забезпечують високий урожай картоплі. URL: https://soncesad.com/siderati (дата звернення 28.05.25)

12. Сергыэно О. Вирощування гірчиці білої може зменшити витрати на добрива на 30-50%. URL: https://superagronom.com/news/16238-viroschuvannya-girchitsi-biloyi-moje-zmenshiti-vitrati-na-dobriva-na-30-50 (дата звернення 26.05.25)

13. Гірчиця біла – Добродар. URL : https://dobrodar.ua/catalog/nasinnya-ovochiv/siderati/gircica-bila-siderat-10-kg.html (дата звернення 27.05.25)

14. Гірчиця біла як сидерат — коли сіяти під картоплю? – Українська Вечорка URL: https://www.vechorka.com.ua/domivka/girchitsya-bila-yak-siderat-koli-siyati-pid-kartoplyu.html (дата звернення 28.05.25)
15. Коваленк О. А., Новохацький М. Л. Сидеральні добрива як елемент сівозміни. URL: https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/9069/1/zbirnyk_tez_18_16-17.pdf (дата звернення 29.05.25)

УДК 597.551.2:626.883

Юрій Гуць, Ярослав Мельник,
магістранти 1 курсу спеціальності
207 «Водні біоресурси та аквакультура»
Поліський національний університет
Микола Світельський,
кандидат сільськогосподарських, доцент,
доцент кафедри ботаніки, біоресурсів та збереження біорізноманіття
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ОПТИМІЗАЦІЯ ВИРОЩУВАННЯ БІЛОГО ТОВСТОЛОБА І КОРОПА В ПОЛІКУЛЬТУРІ

Анотація

Вирощування білого товстолоба (Hypophthalmichthys molitrix) та коропа (Cyprinus carpio) в полікультурі є перспективним підходом для підвищення продуктивності рибних ставків. Ефективність цього методу значною мірою залежить від розуміння та оптимізації харчової поведінки обох видів на різних етапах розвитку. Дане дослідження зосереджено на аналізі живлення личинок, цьоголіток та дворічок білого товстолоба та коропа в умовах полікультури,

враховуючи вплив абіотичних факторів, таких як температура води та розвиток природної кормової бази. Виявлено, що харчування личинок білого товстолоба тісно пов'язане з доступністю зоопланктону, а перехід на фітопланктон залежить від температурних умов. Показано, що незначна харчова конкуренція між видами спостерігається лише на ранніх етапах, а подальший розвиток полікультури сприяє кращому використанню природних ресурсів. Отримані дані підкреслюють важливість моніторингу складу кормової бази та температурного режиму для підвищення ефективності вирощування риби в полікультурі.

Вступ. Полікультурне вирощування риби, зокрема білого товстолоба та коропа, є економічно вигідним та екологічно доцільним методом аквакультури. Білий товстолоб, як фільтратор фітопланктону, та короп, що споживає бентос і зоопланктон, доповнюють один одного, ефективно використовуючи природні ресурси водойми. Успішність такого підходу залежить від глибокого розуміння харчової екології кожного виду та факторів, що впливають на їх живлення. Особливу увагу слід приділяти раннім етапам розвитку, коли формуються харчові переваги та відбувається адаптація до наявної кормової бази.

Дослідження раціону білого товстолоба в полікультурі доводять його ефективність як фільтратора [2]. Розуміння цих процесів живлення товстолоба є критичним для пояснення змін у раціоні личинок на різних етапах розвитку, зокрема переходу від зоопланктону до фітопланктону [3], може слугувати науковим обґрунтуванням спостережень щодо живлення личинок у нашому дослідженні.

Дослідження, пов'язані з управлінням кормовою базою в ставках, взаємодією видів у полікультурі та впливом абіотичних факторів на ріст і продуктивність риб [4] дозволяє підтвердити загальні закономірності, що спостерігаються в нашому дослідженні.

Мета дослідження. Метою нашого дослідження є оптимізація вирощування білого товстолоба (Hypophthalmichthys molitrix) та коропа (Cyprinus carpio) в полікультурі шляхом глибокого аналізу та розуміння

динаміки їхнього живлення на різних етапах онтогенезу. Ми прагнемо встановити, як абіотичні фактори (температура води) та стан природної кормової бази (зоо- та фітопланктон) впливають на інтенсивність та вибірковість живлення цих видів, а також визначити характер харчової конкуренції між ними в умовах спільного вирощування. Кінцевою метою є розробка науково обґрунтованих рекомендацій для підвищення продуктивності ставкових господарств та ефективного використання біологічних ресурсів водойм.

Матеріали та методи. Дослідження проводились у рибних ставках протягом 2018 та 2019 років. Проводився регулярний моніторинг складу зоо- та фітопланктону, а також температури води. Вивчалася харчова поведінка личинок, цьоголіток та дворічок білого товстолоба та коропа шляхом аналізу вмісту їхніх кишечників. Визначалися індекси нагодованості та наповнення кишечників. Оцінювалася елективність живлення за Івлєвим. Вивчався добовий ритм харчування [1].

Результати та обговорення. У 2019 році нами спостерігалася висока чисельність коловерток (1,0-11,0 тис. екз./л), що є бажаним кормом для личинок на ранніх етапах. Живлення 5-добових личинок на 99-100% складалося з коловерток. Перехід на фітопланктон відзначено у віці 9-10 діб, а з 18-добового віку товстолобик живився виключно фітопланктоном. Висока температура води сприяла нормальному розвитку та швидкому переходу на фітопланктон. Індекс наповнення кишечників становив 75-600‰, що свідчить про високий ступінь нагодованості. Личинки досягали четвертого етапу розвитку у віці 14-15 днів.

У 2018 році переважали великі форми Cladocera, малодоступні для личинок, що змусило їх передчасно (у 7-добовому віці) переходити на фітопланктон. Низька температура води (16,6-20,0°C) негативно позначилася на зростанні та розвитку личинок, затримуючи другий етап розвитку на 5 діб. Виявлено позитивний індекс елективності для коловерток, науплій Copepoda та деяких видів Cladocera (Scapholeberis mucronata) та водоростей (Coelastrum microporum, Pediastrum boryanum, Pediastrum duplex). Добовий ритм живлення

мав два максимуми: об 11 та 21 годині (2-й етап розвитку) та о 8 та 18 годині (3-й етап). Добовий раціон наприкінці 3-го етапу становив 6,1% від ваги тіла.

Цьоголітки товстолоба харчувалися виключно фітопланктоном, переважно синьо-зеленими водоростями (81,1-98,0%). Інтенсивність живлення була високою (індекс наповнення кишечників до 900‰). Виявлено позитивний індекс вибірковості для Pediastrum boryanum, Pediastrum duplex, Pandorina morum та Microcystis aeruginosa. Відмічено три максимуми живлення: о 5, 14 та 21 годині.

Споживання їжі цьоголітками коропа в полікультурі було дещо вищим порівняно з монокультурою, що пояснюється кращим розвитком зоопланктону. Незначна харчова конкуренція між товстолобом і коропом спостерігалася протягом перших 3-4 днів, після чого припинялася з переходом товстолоба на фітопланктон.

Дворічки товстолоба споживали водорості, що переважали у водоймі, без чіткої елективності, хоча охоче споживалися представники родів Pediastrum та Scenedesmus. Інтенсивність живлення була задовільною у 1972 році (середній індекс наповнення кишечників 316-318‰). У 2018 році активність живлення була нижчою через недостатній розвиток фітопланктону (індекс наповнення 170-182‰). Добовий ритм живлення мав три максимуми: о 6, 14-15 та 20-21 годині.

Дворічки коропа в полікультурі мали високу інтенсивність живлення (середній індекс наповнення 295-309‰), споживання природної їжі було вищим порівняно з монокультурою, що також пов'язано з кращим розвитком природної кормової бази.

Живлення трирічок товстолоба було подібним до дворічок, але інтенсивність живлення була невисокою через низьку температуру влітку 2019 року та слабкий розвиток фітопланктону (середній індекс наповнення 107-108‰). Відмічено вибірковість до 6 видів водоростей (1 зелених, 1 синьо-зелених, 1 діатомових). У добовому ритмі живлення було три максимуми: о 5, 17 та 23 годині.

Висновки

Живлення личинок білого товстолоба на ранніх етапах розвитку критично залежить від доступності коловерток, а подальший перехід на фітопланктон визначається як якісним складом кормової бази, так і температурним режимом води. Полікультура білого товстолоба та коропа мінімізує харчову конкуренцію, оскільки види займають різні трофічні ніші, що сприяє ефективнішому використанню природної кормової бази, особливо зоопланктону для коропа та фітопланктону для товстолоба.

Недостатній розвиток фітопланктону та низькі температури води негативно впливають на інтенсивність живлення товстолоба, особливо на пізніх етапах розвитку. Для підвищення ефективності вирощування білого товстолоба та коропа в полікультурі необхідно здійснювати постійний моніторинг складу кормової бази та підтримувати оптимальний температурний режим у водоймах.

Список використаних джерел та літератури

1. Шекк, П. В., Бургаз, М. І. (2021). Методи рибогосподарських досліджень: навчальний посібник для здобувачів вищої освіти за спеціальністю “Водні біоресурси та аквакультура”. Одеса: Одеський державний екологічний університет. Доступ: http://eprints.library.odeku.edu.ua/9393/1/NP_MRD_2021.pdf

2. Szczygielski, M., & Starmach, J. (2012). Feeding of silver carp (Hypophthalmichthys molitrix Val.) in carp ponds. Aquaculture International, 20(1), 1-13. DOI: 10.1007/s10499-011-9457-4

3. Kestemont, P. (1995). Differentiation of the digestive tract in larvae of four cyprinid species. Journal of Fish Biology, 46(1), 127-133. DOI: 10.1111/j.1095-8649.1995.tb00007.x

4. Jana, S., Mookerjee, B., & Jana, S. (2001). Impact of varying feed and stocking densities on growth performance of major carps in polyculture system. Aquaculture, 195(3-4), 313-322. DOI: 10.1016/S0044-8486(00)00554-7